

IOANNIS EVSEBII
NIEREMBERGII
EX SOCIETATE
I E S V,

DE ARTE VOLVNTATIS,
LIBRI SEX:

IN QVIBVS PLATONICÆ, STOICÆ,
& Christiana disciplina medulla digeritur, succo omni poli-
tioris Philosophiæ expresso ex Platone, Seneca, Epicteto, Dione
Chrysostomo, Plotino, Iamblichō, & aliis:

**Quorum sensa subtiliora artificiosius ordinantur; nonnulla
emendantur; plurima adduntur nouè, & argutè.**

*Accedit ad calcem HISTORIA PANEGYRICA de tribus Marty-
ribus eiusdem Societatis, in Vruga pro fide occisis.*

L V G D V N I,
Sumptibus Iacobi Cardon.

M. DC. XXXI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRISSIMO,
REVER.^{MO}QVE ANTISTITI,
AC DOMINO,

D. IOANNI PEREDÆ,
EPISCOPO OVETENSI,
ET COMITINORENENSI,
sacrae Scripturae, & scholasticae
Theologiae primario olim Professori
in Complutensi Vniuersitate, & eius-
dem Collegae maiori, atque Con-
chenfis Ecclesiae Canonico Magi-
strali.

HANC Artem Vo-
luntatis, eiusdem vo-
luntatis pignus, exi-
guum magnae, tibi
mitto, Illustrissime, ac Reue-
rendissime Antistes: diu enim

*

2

animum

animum meum meruisti, cum
Compluti, vix vndecimo etat-
is anno, philosophicis initia-
bar, magnum in illa Vniuersi-
tate Theologiæ luminare ful-
gebas, & Marte suo affectus
meus tibi militabat. Diuisa
enim Academia duos Phœ-
bos simul adorabat, & sua
quisque impetrauerat hemi-
spheria. At in tua luce gratis-
sima mihi libenter apricabar,
& fidissimus fui perinde, ac
deinceps inutilis. Nec enim
istarum rerum memoracione
de te aliquid mereri volo, nisi
cōmendare senium mei amo-
ris, & obseruantia; atque gra-
tulari mihi in partibus fortu-
næ

næ fuisse semel prudentis, se-
mel reconciliatæ virtuti. Læ-
tor nunc vota mea, oracula
fuisse. Te suspiciebam Solem,
suspicebar solum, & tandem
fulgentissimum Ecclesiarum
Hispaniæ Sydus præsentiebā.
Cui ergo magis ancillari de-
buit Philosophia quàm Theo-
logiæ, quæ in te, velut in thro-
no suo, & aula enituit, augu-
stissimo, & in sociali Iubare?
Quotusquisque enim tibi
comparādus est? Tanti Theo-
logi gremium humilitas meæ
Philosophiæ ambiebat. Dein-
de, vt idem mihi sis Patronus,
& Cenfor, quis meliùs æsti-
mabit priuatas animi sui le-
ges,

ges, quàm qui alienos publicis
quàm optimè moderatur. Pro-
mulgavit facilè fama officio-
so tibi omnium favore pru-
dentiam tuam, integritatem,
vigilias, misericordias in tuas
oues, in alienas, quia omnes
Christi. Testis fui, neminem
ad te frustrà accessisse: nemi-
nem à te tristem recessisse; sed
omnes manu ipsa tua solatos
munere. Nec enim res est be-
neficentia, quæ delegari de-
bet: nec dulcis ille sapor Chri-
sti præsentis, aut præsentati
in paupere, alteri committen-
dus. Ergo ingenij tui, & do-
ctrinæ lumen emicuit pridem,
nunc, & prudentiæ, atque
virtu

virtutis Numen se explicuit.
Omnibus modis admirādum
te præbes, te suspicio; suspi-
ciunt omnes, mirātur, amant.
Nec contemnes meæ volun-
tatis sinceritatem in sua Arte,
qui omnium voluntates, &
ora vindicasti tibi. Vale pro
Ecclesiæ bono.

R. D. T.

Servus inutilis in Christo,
IOANNES EVSEBIUS
NIEREMBERGIVS.

*

4

SVM

S V M M A H V I V S O P E R I S.

In hoc Opere de Arte Voluntatis, quod nucleus Philosophia, siue Mimus Seneca dici posset, propositum est Authori, ostendere esse artem aliquam gubernanda voluntatis, & docere modum suae directionis. Quemadmodum saltandi ars ab antiquis inuenta, ut decenter membra corporis tractarentur; & gladiatoria ars, & fabrilis, ut perite gubernarentur manus ad ferendum, vel dolandum; & aliorum instrumentorum usus suas requirit industrias: sic esse aliquam methodum, & artem membrorum animi, & potentiarum suarum. Ad hoc,

IN LIBRO I.

Probat Author sufficientiam animi sine rebus externis; gaudium non pendere ab illis; unumquemque satis esse suae letitiae, & paci; gaudium proinde factitium esse, & sub industriam cadens, voluntatisque opificium esse. Deinde generales aliquas assignat regulas

las voluntatis, affectuum, & amoris pro ratione obiectorum.

IN LIBRO II.

Addit aliqua, quae ad idem iuuent, & magis probat dicta. Mox praeceptiones aliquas commendat ad tollenda impedimenta facilioris gubernationis huius instrumenti animi. Subiicit tandem regulas aliquas ad illud exercendum ex parte sui quoad modum, & conatum, &c.

IN LIBRO III.

Cum voluntas pendeat ex rerum cognitione, docet, quo pacto informandus animus sit in alia sua potentia, scilicet, intellectu, ut facilius voluntas flecti sinat. Admonet in primis iudicandi peccata, & opinionis damna: mox adhibet remedia: usum commodum potentiae intellectiva monstrat: praecepta ad id commendat nonnulla: modum inuenit praeuertendae in bonum opinionis: idoneum memoriae usum demonstrat: alia docet, quae iuuent faciliorem veritatis captum.

IN LIBRO IV.

Iam ad singularia descenditur probat, idoneum esse & naturalem aliquem affectuum usum: docet specialiter genuinum amoris
* 5 usum,

usum, & quo fine à natura datus, & quibus rebus.

IN LIBRO V.

Pergit ad aliarum affectionum usus, letitiae, spei, desiderij, odij, irae, timoris, tristitiae. Omnes hos affectus probat utiles, & à natura dados ad tuendam animi letitiam. Demonstrat cuinam usui, & rebus singuli quadrent.

IN LIBRO VI.

Informat specialiter mentem circa legitima & vera rerum iudicia, ne opinio obstet naturali affectuum usui. Descendit singillatim ad bonorum omnium & malorum examen & comparisonem, diuitiarum & inopiae, voluptatis & doloris, honoris & ignominiae, vitae & mortis: ut ita optimè instructa mens non obsit legitimo & naturali voluntatis artificio.

Diuiditur opus in libros, & capita ad marginem annotata: Dissertationum tamen, quae per aliquot capita tractantur, tituli praefiguntur.

R. P.

R. P. PROVINCIALIS,
Societatis IESV, in Prouincia
Toletana, Facultas.

FRANCISCVS AGVADO, Societatis IESV, in Prouincia Toletana Praepositus Prouincialis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro MVTIO VITELLESCHO, Praeposito Generali, facultatem facio, ut Liber inscriptus, *De Arte Voluntatis*, Auctore Patre Ioanne Eusebio Nierembergio, nostrae Societatis Theologo, & eiusdem Societatis grauium, doctorumque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has Litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Matrini in nostro Imperiali Collegio, quinto Kalendas Martij, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimonono.

FRANCISCVS AGVADO.

FACVL

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS
Societatis IESV, in Prouincia
Lugdunensi.

STEPHANVS BINETVS, Prouin-
cialis Societatis IESV, in Prouin-
cia Lugdunensi, iuxta Priuilegium ei-
dem Societati à Regibus Christianissi-
mis, Henrico III. 10. Maij, 1583. Hen-
rico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludo-
uico XIII. nunc regnante, 14. Februa-
rij, 1611. concessum, quo Bibliopolis
omnibus prohibetur, ne Libros ab eiuf-
dem Societatis hominibus compositos,
absque Superiorum permissione impri-
mant: permittit IACOBO CARDON,
Lugdunensi Bibliopolæ, vt Librum, cui
inscriptio est: *Ioannes Eusebij Nierember-
gij: ex Societate IESV, De Arte voluntatis,
Libri sex, &c.* ad sex primos annos impri-
mere, ac liberè diuendere possit. Datum
Lugduni 29. Decembris, 1630.

STEPHANVS BINETVS.

CENSURA OPERIS.

NOS infrà scripti sacre Theologiæ
Doctores fidem facimus, legisse,
ac perlegisse Librum, cui inscriptio est,
*Ioannes Eusebij Nierembergij, ex Societate
IESV, De Arte Voluntatis, Libri sex, &c.*
nihilque in eo Catholicæ, Apostolicæ,
& Romanæ fidei contrarium repperisse:
Lugduni die 8. Octobris, 1630.

FR. CL. COCHET.

FR. BERNARDINVS MOLLIASSON,
Lector in Conuentu S. Bonauenturæ.

R. D.

R.D.D. THOMAE DE MESCHATIN
la Faye, huius Libri impri-
mendi Facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA
FAYE, Comes, Canonicus, & Ca-
merarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vi-
carius Generalis in Archiepiscopatu
Lugdunensi: Liber, qui inscribitur,
Ioannis Eusebij Nierembergij, ex Societate
I E S V, De Arte Voluntatis, Libri sex, &c.
vt in lucem edatur, facultatem conce-
do. Lugduni 3. Ianuarij, 1631.

MESCHATIN LA FAYE.

SUMMA

SUMMA PRIVILEGII
à Christianissimo Gallia-
rum Rege concessi.

LEO VDOVICI XIII. Galliaë,
& Nauarræ Regis, auctori-
tate sancitum est, ac paten-
tibus Literis cautum, ne quis
in Regno suo, alijsve locis ditioni suæ
subiectis, intra proximos annos octo, à
diē impressionis primæ inchoandos, ac
numerandos, excudat, vendat, excu-
dendum, vendendumque quouis mo-
do, & ratione conetur, Librum, qui
inscribitur, *Ioannis Eusebij Nierembergij,*
ex Societate I E S V, De Arte Voluntatis,
Libri sex, &c. præter IACOBVM
CARDON, Bibliopolam Lugdunen-
sem, aut illos, quibus ipsemet concess-
erit. Prohibitum insuper eadem au-
thoritate Regia omnibus suis subditis,
eundem Librum extra Regni sui limi-
tes imprimendum curare, vel quen-
quam, vbicunque fuerit, ad id agen-
dum

dum impellere, ac instigare, sine consensu dicti IACOBI CARDON. Idque omne sub confiscatione librorum, aliisque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Lugduni, die duodecima Octobris, anno millesimo sexcentesimo trigésimo.

De mandato Regis,

Signatum,

RENOVARD.

IOAN

IOANNIS EVSEBII
NIEREMBERGII,
EX SOCIETATE
I E S V,

LIBER PRIMVS,

De Arte Voluntatis.

PROLEPSIS I.

*Nec fortuna, nec maiori cura naturæ
indigemus.*

PROCVRARE fidem fortunæ, *Cap. I.*
tueri pietatem naturæ, expiare no-
men vtriusque infamatae, & quod
inde sequitur, domestico & para-
bili remedio humanis calamitati-
bus mederi, (quid enim promptius? quid ma-
gis sine apparatu, sine impensa, quam mutare
cupiditatem?) irritæ, nec maiori, quam hactenus
repetendæ, felicitate, potius quam inutili;
A pre

pretium erit operæ. Nexa licet inuicem ista sint: namque, vt excusent se mortales, quorum duntaxat inertî, & auaræ libidini, felicitatis inuentum miseriæ debetur, vt æquius quam Arantius, & Thrasius proprio damnentur ingenio, accusant nō tantum iniuriæ fortunam, sed impij naturam. Vtraque innocens est humanæ conditioni: insuper & hæc prouidentior; illa liberalis, neque sine affectu: nam nobiscum duntaxat munifica est, aded publica & vniuersæ amica, fida, æqua, comisque nostro generi, tametsi insimuletur perfidiæ, vt bona sua in nullos, nisi in homines, dispendat, & solum non dilapidat: quia non sine consilio, cum omnibus non sufficiant, distribuit per vices, ad diem commodat, vt quisque, aliquo saltem tempore, aliqua saltem particula eius gustet indulgentiam. Imperatorum liberalitas ab omnibus adoratur: etiamsi non omnes congiarium capiant, sufficit posse. Cur damnatur ordo indulgentis fortunæ, cum ita distribuatur, vt nemini non tribuat? Quid amplius ab illa requireres, quam viscera materna, quam curas naturæ, quam mores Philosophiæ? Pia mater panem inter liberos distribuit, vt frustum veniat singulis; & minus dat omnibus, vt det omnibus. Sollicitior natura transmutat rerum vices, vt suas vitæ opes de-

*vt etiam ima
pars in mun-
do fortitur
viam alter-
nam.*

gustent omnia, & vt Synesius ait:

*ἵνα καὶ πτωχὰ
Μερίς ἐν κόσμῳ
ἀεὶ ᾖ ζωῆς*

Ἐπὶ

Ἐπαμεινονέας.

Ipsa constantiæ magistra, Philosophia, non solum inconstans, vaga, omne solum peruadit, ne vni soli benefica esset. Quæ ciues mundi facit, vniuersi peregrina errat de vniuersis meritura benè. Ad Bactrianos, Chaldaeos, Phœnices, Ægyptios, Atlanticos, Phrygas: lentè deinde relictis Barbaris Græciam appulit: procedenti mox gradu Roman. Sentit quandoque & in patria sua frigus in Anacharsi Scythia, in Abari Hyperboreo: vidit & in incunabulis suis recētes cuigilantis Solis ignes in Dandami, & Calano: exulauit aliquando in Euxino; sed extorris priuilegium municipij mundani suo Diogeni dedit. In vnū solum beneficia cogere, nequit sine maleficio, & coactione fieri: iam hoc ipso sine liberalitatis laude, quia sine libertate. Vnum solum attēdere, vnum respicere, seruire est, non liberalem esse. Libera liberalitas est, & regium quid, propterea commune bonum, & ad omnes. Necessitatis est ad vnum esse. Non gratis dat, qui non alij dat: sibi enim puto magis dedisse, cui non placet homini dedisse; sed consanguineo, aut adulatori, aut reddituro, &, vt vno verbo dicam, qui cum spe dederit. Dat alij, qui dat aliis, qui omnibus: magis enim liberalem credo, qui pluribus, quam qui plus largitur. Non alio nomine fortuna iniqua est, nisi quia cunctis æqua; candida, scilicet, maiestatis, æmula pietatis, discipula naturæ, sectatrix Philosophiæ. Pia est, impia dicitur, dum perfuncta commodatis suis repe-

eat aliqua, vt aliis quoque satisfaciat, & affabilem se præbeat. Hoc consilium magis meretur gratiam. Propensiorē cunctis se ostendit, prouidam coramunis boni, & neminem sibi placere, nisi vno titulo hominis. Quid ergo accusamus, quòd det omnibus? Non, inquires, ob hoc: sed, quòd det malis. Atqui & hoc laudi aliis vertitur. Aristoteles reprehensus, quòd homini non bono dedisset stipem, negauit dicens, solū humanitati dedisse. Humana fortuna est: homini dat, non homini iniquo.

Cap. 2.

Crimen nihilominus nostrum imputamus illi, iniquam calumniantes, iniqui in illam. Quæ apud nos commodauit, recuperare nequit sine querela, nequit sine maledictis volentium retinere aliena contra fidem contractus. Sed in hoc excellentis spiritus est, quòd æstimet plus beneficentiam, quàm beneficium, quod vult perdere, vt faciat. Fateor, dona sua futilia, & exiguæ vtilitatis: affectum tamen dammare non possumus, nisi ingrati, quem gratum exhibet, & sanum. Insons saltem est, & de nobis meretur, si non euentu, studio: licet male, quod forsitan commendatio est, apud vulgus improbum audiat, post se non modò trahens eruditiores, brutam, perfidam, luscā, inconstantem compellantes; sed & probos, & pios. Abbas Philippus maximam omnium, vulgari-bus maiorem, in illam iaculatur calumniam:

Fit rea, sed non pudet esse ream.

Culpam tribuit, verē cundiam negauit, culparum amu

Nec fort. nec maiori cura nat. indigem. 5

amuletum, morum salutem. Illud scelus, de quo cætera speres, imputauerat, periuram ad scelera dixit:

Promisit fortuna manum, mentitur.

Mox, quod peius scelere omnium est, non erubescere. En meretricium fortunæ ingenium, impudentiam, & perfidiam amoris. Nullum amat; sed fingit, iuratque amare. Impunitatem periurij dat impudentia. Palam & hoc conuitium obicit Georgius Pisides:

Ἡ μάχλας ὄντως, ἢ ποθεῖ μὲν ἐδένα·

Ἐγὼ δὲ πάντῳ χρηματίζεται πόθε.

Nos quoque libenter, alioqui aduocati fortunæ, adulabimur interdum, vulgò consentientes eius conuitiis, ne consentiamus vitiis. Malumus consulere fortunatis, quàm fortunæ. Vtilissima hæc inuidia fortunæ foret, si nostras inuidias tolleret. Vtilissimum odium eius, si nos, nostraque bona faceret amare, non sua dona. Illud est mirabile, & miserabile, cū omnes maledicant fortunæ, quòd omnes ament fortunæ: præterquàm non refert accusare excusandam.

Maiores culpa aliquorum Philosophorum fuit, *Cap. 3.* culpæ naturam, quasi homines non agnoscat filios, sed priuignos, quos, si non odium, fastidium nouercarum negligit. Cætera animalia diligentius dices curasse: consentanea vnumquodque suppellectili, & portione cognatæ hæreditatis ab ipso donauit ortu:

Armauitque manu, cornu, pede, dente, veneno,

Atque aliis, quibus artis inops, animique minoris,

Verè meretrix, neminē qua quam amet, more fingit feruido se corripi.

*Et ratione carens animal se protegat, & se
Seruet ab aduersis rebus.*

Solum hominem imbellem, nudum, indigum reliquit. Exhæredem credes, vel solum fideicommissum fortunæ. Cum venia & huic crimine istud (si aliquod esset) posset adici potius, quam beneuolæ imponi parenti. Satiùs fuisset calumniari vni fortunæ. Non grauitèr post tot calumnias, istam etiam appendicem toleraret. Innocentiùs esset, casum matris, quàm negligentiam putare conditionem humanam; infortunium naturæ fuisse, non inuidiam; abortiuum filium sine genitricis scelere, infectum hominem, rudemque effusum, non vt priuignum contemptum, infensumque fastidiisse. Quid iam mirum, si in humanum genus fortunatissimè præualeant infortunia; si auspicata, & erudita in ipsa communi parente; si homo antè fortunam expertus, quàm naturam?

Cap. 4.

Sed nec minor cognatio pietatem minorem fecit, quòd minùs pignora sua, & ex præcordiis nos natura agnoscat: non enim se totus homo debet naturæ; minor, & deterior portio, donum eius est; altera, quæ sublimior, & dos, & gloria humana, non ex beneficio naturali, & imis causis venit; proximè dexteram Dei matrem habet. Diuina pars est animus, diuino proinde natali illustris, nobilissimus. Quid ànne homini, quia diminutus, seu diuidius naturæ sit filius, consuluit natura diminute, & auarè? aut relinquit omnia officia parentis, cum non totum sui factum

tum videat? Innocentia, & integra viscera illi sunt; nec talia essent, nisi in eum etiam, qui ex suis visceribus non totus esset. Maxima pietas fuit naturæ in hominum genus, scilicet, paternæ, virilis. Assentiùr in hoc illis, qui negarunt illam matrem hominis; displiceant licet, quòd putarint nouercam: nisi, vt Phauorinus dixit de quartana, sit semel nouerca, & bis parens. Maior illius prouidentia est, quàm segnioris, & muliebris sexus. Pater hominis est, mater aliorum animalium. Atque si meliorem partem hominis extraneam dicam, non mater, non nutrix, sed nutricius animi est. Nimirum sollicitat disciplinam nostram, non mulcere, non fouere, non blandiri. Erga alia animalia officia materna coluit, erga hominem paternæ. Ne quid illis commoditatis deesset, vestit, fouet, mulcet, pleno & muliebri affectu. Hunc erudiri mauult, viriliùs tractat, negligentior commoditatis, pleno & salutari consilio. Spartæ indumenta, atque alimenta negabant filiis, vt necessitas extorqueret industriam, & efficax magistra viuendi esset, compensante arte curas & officia pietatis: morsus enim irritatæ necessitatis (vt Portius dixit) grauissimi sunt & acutissimi. Acuminat inopia ignauiam, erudit paupertas mentem. Neque crimini data hæc prouida crudelitas parentum; sed pietate publica admissa, & legitimè consecrata fuit. Ita natura negauit homini plura, vt necessitas meliora daret. Remunerat egestas quandoque in hoc molestiam suam, & pre-

tio compensat desiderium : tum ne vacaret animus ; et si quidem istum non dedisset natura nobis, edere vult, & exornare, vt quo potest modo, si non genitrix mentis, bene merita esset. Ausim dicere, dedisse mentem, negando omnia, dando solum necessitatem. Eleganter dictum:

Χρεία δίδασκε, καὶ βραδύς τις ἢ σοφόν.

Si ineptum necessitas sapientem facit, iam pars mentis cum necessitate venit.

Cap. 5.

Si omnia nobis dedisset natura, quid daret nobis ratio? Hoc maius beneficium illi debemus, quod noluerit liberalis esse, (irrita mens, vacans arbitrium iaceret,) hoc ipso iam liberalis, & virtutis suæ memor. Plausibilior & comprobata naturæ laus, virtus liberalitatis est, cuius honos & lex interest media avaritiæ, & effusioni; nec dispendere, cum superuacui sumptus sunt; nec, cum necessarij, retinere. Non prodiga, non avara est: nulli inuidet, quod necesse est; nulli, quod non est necesse, erogat. Quare, quoniam solo animo & virtute cætera superfluant homini, negauit, quæ reliquis dedit inopibus dote mentis, arma genuina, & indumenta cognata. Non dentes homini falcatos dedit, vt apris; non vncinos, vt leonibus, vngues; non solidos & missiles, vt equis, quibus funda calces sunt; non pellicea tela, vt hystricibus, quibus arcus & pharetra cutis est; non trusatiles domos, vt testudinibus, quod fuit Momi votum & consilium; non loricas cuticulares, vt testaceis; non muros spiculatos, vt echinis: non denique amicit setis, spinis, plumis,

plumis, corticibus, crustis, testis, pilis; sed eximem, exutumque reliquit. Solum cerebrum, caputque inter humanos artus nudos protexit, & induit, reuerita in arce ac Capitolio suo animum, quo integro & curato, omnia in tuto sunt, cuncta incolumia manent. Nec auarè illud perornauit, nulli animalium locupletius; potius inde prouidit cætero corpori, vt veluti sub papilione natiuo proluxa castrametaretur casarie. Ab animo omnia proteguntur. Hic præponderat solus tot illis illecebris, tot blandimentis, tot curis, quibus fœtus reliquos mulcet, & procurat. Oportebat alterius ordinis, id est, nobilioris, admoneri hominem, ne falleretur, comparem se brutis ratus felicitate extima, & seruienti. Proinde plebeius census, & par supellex quadrupedem dedecebat. Non dignitas censu constat, nec honos supellectili mensuratur. Præstat homo inops ipsis animalibus locupletibus, armatis, amictis, quibus ipse egenus imperat, & sibi seruire facit. Potest gloriari, vt ille triumphator de Sabinis, Samnitibus, Pyrrho, qui plures triumphos habuit, quàm seruos, (duo tantum in castris calones Manio Curio fuerunt,) & ad minus pares, tertius sibi seruus ipse Curius fuit; nisi quoddam & hic quartus, & maior triumphus: triumphauit de se triumphatore. Hic frugalitate, rapisque contentus, ingens auri pondus recusauit: respondit offerentibus, malle se imperare locupletibus, quàm locupletem esse. Præstat nudum, & solo animo dominium esse nature, & fortunæ.

Dum homo exutus mansit, & tam pauper, vt nec vestem haberet, felici animalium regno, & incontrouersa obedientia fuit potitus. Nudum Pæmenem ferae sunt reueritæ; vestitum, velut purpura tunc denudatum, non agnoscen- tes discernere: raro talione ab ipso sublimi viro prædicto, credo etiam impetrato, aut transacto, quoddam peregrinum aliquando non liberasset canum laniatione. At, dum exutus fuit, suspensa vindictæ irreuerentia, pristinam hominis maiestatem in nuditate suspexere bruta officiosa. Leoni incumbabat. Pro molli stramento habuit asperam feram. Quando magis dominus, quam cum securus? & quando magis securus, quam cum auis dormiret? Tam officiosa bestia fuit homini, suo, inquam, Regi, vt ad cubitum stragulum, ad securitatem satellitium se exhiberet. Pachonem item nudum coluerunt hyænæ; & expectantem etiam pro voto suo deuorari, solum sunt ausæ venerari osculis nuditatem; ad officia hospitalitatis, (erat in spelunca sua,) lingebant pro ablutione hospitali, vt nudior adhuc esset sudore & puluere. Adeo placuit nuditas, vt affectaretur. Fautinus securus fuit quatuordecim inter feras annos, sylvarum & montium ciuis. Nudus erat, hoc privilegio seruatus. Didymus comprimens pedibus colubros, licet ipsa conculcatione stomachatos ad virus, non innocuos tantum, patientes expertus fuit. Illam pedum nuditatem suspiciebant, & regia sustinebant fide, velut barbari suos Principes humeris. In vniuersum serpentes reuereri exutos

exutos homines, innuadere vestitos, fertur, nisi Epiphanium excipias. Sciunt & bruta vltro obsequi, & inexpectata seruitia exhibere nudis. Miramur expositos infantes exceptos ab animalibus sapissimè, & alitos, Cyrum à cane, Semiramini à columbis, Iouem à capra, Telephum à cerua, Arneam à penelopensibus, alios à lupis, alios à suis. Abiecti plerumque nudi fuerunt, & suæ reuerentiæ & obsequij titulum monstrabant nuditatem & innocentiam. Rara his brutorum obseruantia, fides, officiositas, ad miraculum sanè, ad exemplum. Parasium & Lyncastum pueros, propriis reiectis catulis, lupa nutriuit: maluit perdere filios, quam Imperatores. Non minor fidelitas erga Habidem sæpè à brutis lactatum, mox etiam procuratum, in angustam abiectum semitam conculcandum armentis; postea famelicis, & multorum dierum excruciatæ abstinentia canibus, deinde suis porrectum, vt vorarent: maluerunt fame mori, quam Principem suum non viuere. Defuit potius sibi natura, quam in illum reuerentia. Defecit vitæ suæ misericordia, non in nudum charitas, quarundam etiam vberibus nutritum. Fides maior humana, ne dicam, fide, sed pietate. Citiùs inueniemus matres, quæ in angustia annonæ proprios manducassent filios, quam alienos aluissent.

Cæterum nuditatis loco paupertatem ad-
Cap. 7.
rant, vt proximam humanæ dignitatis purpuram, atque ex cognata nostri generis inopia regium

gium insigne. Neminem cum satellitio nouimus, cui belluæ ultro paruissent. Vidimus multos sine decore, multos cum paupertate, exermes multos. Heleno, & Pachomio paruere crocodili; Beno etiam hippopotami; Antonio, & Machario onagri; Gerasimo, Sergio, Helladio, Ioanni, & Simeoni Prisco leones; Philippo, & Ammoni dracones; Alexandrino Machario hyanæ; Theophilo, Sergio, & Hygino columbæ; Helix, & Benedicto corui; Nicephoro Petenensi vrsi, & anates; Adamo Firmano lupi, & hirundines; Iosepho Ancheta, nostris sæculis, quod non obstat admirationi, tygrides; Paulo scorpiones, & cornutæ aspides; Hilarioni boas vsque ad mortem, & mortem ignis paruit, immanis coluber, cui bos pro buccella fuit. Istud imperium non opulencia facit. Quid? Inquies, etiam diuitibus animalia seruire, equos ad insidendum, boues ad arationem, iumenta ad vecturam, canes ad custodiam: sed & hoc non diuitiis, sed gloriæ priscæ authoritatis debetur. Restat illius hoc vestigium: non totum regnum esse rebelle solet: domesticis saltem diuturnior est fides, & superstes diademati. Manserunt nobiscum domesticiores famuli. Aliqua etiam reuerentia debebatur simplici & nudæ natiuitati, morti denudatæ: nascimur, & morimur, quales viuere non peius oporteret. Non refert, si opponas leones Reginæ aluius Berenices, & Hannonis; aut dracones Thœ Achaïci, & Heraclidæ. Non hos famulos, sed familiares puta: societatem, non obsequium præsti

præstiterunt: nec ex fide, sed ex gratitudine. Nuditas, & paupertas solum est sacramentum hominis, in quas iurarunt animalia. Hac nos authoritate imperatoria præposuit, locupletauitque natura, nec seruitio irrationalium satis donasse putat libertatem rationis, quàm quoniam non dederit: quia non potuit, tentat, quæ potest artes, & viribus. Satis dedit impotens, si dedit votum; nimis, si conatum. Conatur natura libertatem dare etiam in his, quæ non dedit, ne illa necessario haberemus.

Quin & his, quæ dedit, per ea ipsa pauca & Cap. 8.
eigena, quibus seruit nobis, & ad mentis nos libera recordationem vellicat, parte sui iuris eximit, nec proprio necessitatis notauit caractere: signo potius quodam rationis prærogauit, atque insigni libertatis: ad vnum noluit coarctare. Emula, non inuida animi in ipso imitatur corpore libertatem rudem: non vnus omnibus hominibus gustus, non simplex cupiditas, non cibus idem. Cuique animalium generi suum dispertit alimentum, cunctis ouibus herbas, leonibus carnes: rigidas & limitatas leges non promulgauit hominibus. Alij nutriuntur, vt fera; alij, vt mites & cicures; alij carnibus; alij stipibus. Non omnibus victus idem: conspiciatur sensus humanus quodam vestigio libertatis liberior, quem non ad idem constringit, nec vt bruta vrget: adeo circumspectè cum rebus nostris agit, adeo splendide indulget. Adorat arbitrij gloriam, & cauet violare, vt se quisque, prout liber, fingat.

ingat. Sic hominem infectum, vastumque dedit, ut quod magis dedisse videatur, materia sit. Hæc iniuria putatur, hic liuor, hæc contumelia; fauor tamen est naturæ, fortasse & reuerentia. Noluit se nimis humanis rebus miscere. Quare? Quia liberos non agnoscit, velut filios colit, cum liberos seruet. Vult, quod sumus. Satis hoc est, ut calumnia inuidiæ falsa sit: & siquidem libertatem nobis non dedisset, copiam libertatis facit. In solatium, si non fuit liberalis, officiosa est.

Cap. 9.

Anne maior gratia, si hominem fabricasset protectum squamis, aut vestitum pilis, aut loriatum crustis, aut armatum spiculis, aut receptum hospitio, domestica farcina, aut innato carcere, quam nudum, inermem, depilem, ut omnia posset esse, & mutare tegumenta & domicilia? Noluit diuinare naturam, noluit præuenire humanum gustum, incertum, liberum. Multi homines gauderent, ut gaudent modò, nudi incedere, alij vestiti, alij armati, alij exermes, alij sine domo, alij intra latibula; idè non se introduxit, nec usurpauit ius totum nostræ conditionis, ut qui amictu gauderent, possent habere; qui secus, carere. Non omnia omnibus placent, nec eadem eidem omni tempore. Præmolestum esset semper vestitum esse, semper armatum, semper manentem domi, aut onustum sua casa, ut testudines, & ostreae. Arma belli tempore conueniunt; possunt tunc arripi. Pelles, & vestitus, in hyeme; possumus tunc protegi: nuditas quoque

que suo tempori, & quieti, & balneis placet; tunc nos inueniemus esse sine labore, quod volumus: votum erit natura, & semel gratis aliquid accipiet cupiditas. Domicilia contra nimbos tuentur; possumus tunc condi: nec hoc remedium graue, & seruire habemus cum onere perpetui oneris, aut carceris. Sæpè sub dio iuuat esse, & tunc cælo perfrui in terra licet, & possumus exonerati: cælum tunc videmus, & totos nos cælum videbit. Dedit omnia nobis natura, cum nihil dederit: omnium animalium dotes indulgit, cum negauit, vestimenta armeniorum murium, nuditatem ranarum, (non est, cur queramur, solos nasci exutos, siquidem sunt, & quæ nascantur, & viuunt,) domesticitatem testudinum, rusticitatem dorcadum. Suas vices reliquit rationi, suum arbitrio ius. Permisit animo omnia, ut hic excolatur & formetur. Incultum, informemque hominem fecit, arte refecturum, & meliori conditione, in quibus defecit ipsa.

Corpus animi causâ est: nec aptius animo li- Cap. 10.
bero & solerti posset esse, quam istud corpus sine maiori arte, nudum, expeditum, sine obstaculo, ad omnia. Absque magno apparatu habet homo, quæ omnia habent. Parum refert rudes artus habere, si eruditur mente.

Αἱ χάρτες γυμνασίῳ ὡς ἐν ἐνὶ νεύραϊ ποιοῖ.

Quid iuuat bimembres Centauros esse, si carent mente? Quid Gratias impedit nudas esse, si solum veste? Vnum animi pignus, cunctorum diuitiis animantium æquualet: proinde homo locuple

cupletior. Ad huius imitationem præcipuum diuitiarum titulum vsurpauit pecunia: quia æquiualeat cunctis rebus. Qui illam habet, licet careat omnibus, omnia censetur habere: quia cum illa potest, cum velit; & præstat habere illam, quam ea, quæ habentur per illam, cum per illam habeantur omnia. Inter ipsas pecunias, inter ipsas diuitias hoc nomen præripuit aureus; quia simplicius plura continet: per imitationem enim paupertatis, & simplicitatis adstruunt se, & magnificiunt diuitiæ: eò maiores sunt, quò in minori constant. Adeò opulentia norma, simplicitas est; subinde opulentior: adeò diuitiarum idea, paupertas est; subinde ditior. Ita nobis in simplicissima re superfluunt vniuersa, hoc ipso locupletiores; quia habemus omnia, & quia in vno.

Cap. 11.

Accedit, quòd in vno, & dupliciter: simplici enim animo bifariam hoc bonum obtinemus pro gemina eius dote, mente, & voluntate. Alterutra occurrere licet, & medicari infirmitatem nostram, & præuerrere cognatam inopiam; tametsi alterius firmitus sit remedium, si remedium est, & non potius sanitas. Mente solum possumus habere, quæcumque habemus opus. Purior & sana opulentia est, non habentis necessitatem, quam potentis subuenire. Bona valetudo optimæ medicinae præstat. Mens artes parturit in remedium naturalis orbitatis, cum quibus non inuidemus brutis ornamenta, & opes: non tamen adeò præualent, etsi compensent donan

donanda à natura, vt valeant contra fortunam. Supplent naturam, non superant casum; imò nec naturam omnino. Quantumuis probata, validaque medicina sit, non omnem morbum, nec semper debilitat. Hoc solum possunt facere, & satis est, ne inuideremus animalibus, ne iuste calumniaremur communem matrem.

Verum post tot artium adminicula restat, *Cap. 12.* quid adiuuandum sit: adhuc miseros nos inuenimus, & miramur, cum tamen nosmet faciamus superfluarum sollicitudinibus rerum, necessarium penitentia, & impatientia intolerabili fortunæ tolerabilis quidem. Post inuenta solertia, restant curæ; post rerum affluentiam omnium, restant desideria: & iam oblitos queri de natura nos adoriuntur ærumna, hoc ipso nequaquam culpabili; quia vbi dona eius non desideramus, damna aliunde timemus, aut lugemus. Non itaque solum ingenium expiat miseriam, nec per mentem dumtaxat acrem exulant acria & molesta. Hic labor, hoc stupendum opus est voluntatis: nam non sine remedio miseria est. Quod alia non concedunt artificia, dabit voluntas sana, hoc est, voluntas sine voluptate. Voluptatem tamen maximam, id est, sine face, & cum fide; vndique iucundissimam, vndique constantem talis voluntas creat: cuius & quadam sua ars est, cui si nomen indere velit, virtutem dixerit cum Hippodamo Pythagoreo, cuius opificium gaudium est, & inter pila fortunæ pax mētis pretiosissima. Prudenter inquit Prudentius:

Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum,

Pax belli exacti pretium est, pretiumque periculi:
Sydera pace vigent, consistunt terrea pace:

Nil placitum sine pace Deo.

Ad rem tantam est quædam libertatis methodus. (Gratiam Dei semper desidero, sine qua omnis nostra ad honestatem via, deuiæ est: sed supposita illa, commodè erudire licet voluntatem; quia libertati accommodatur gratia.) Est & quidam scitus voluntatis vsus, ne nobis abutatur fortuna. Cadit sub disciplinam aliquam, cupiendi, fastidiendi que modus, vt fabricemus columnen in discrimine, fortunam in infortuniis, tranquillitatem in tumultibus, gaudium in tormentis.

Cap. 13.

Tot, tantorumque officiorum proximum organum, vna voluntas est, si ordinata sit, certis, salutaribusque consentanea canonibus. Sunt artificia, quæ vnici & paruuli motione instrumenti plura & magna facillimè, vnòque digito comotant. Machinas, quæ vires superant, ars exiguo cum paxillo domat. Sic vnus voluntatis gubernatione totam felicitatis molem dirigere licet, machinas miseriæ diruere, & fortunam immotam raro miraculo figere. In vsu instrumentorum aliarum artium, curiositas meretur disciplinam: cur istud gaudij organum gubernare non discimus, nec inertiam pellit vtilitas? Non minor est, quàm funus fortunæ acerbæ, & calamitatum interitus. Varia excogitare possumus, quibus

quibus tantisper obstemus tristitiis, quibus fallamus infortunia: tollere de medio non licet, nisi ordinata voluntate. Ludi, spectacula, musica, infirma sunt artificia dolori & affectibus placandis, innatis tortoribus. Hæc & alia exhilarandi organa, obstacula solum possunt esse ad tempus, non pharmaca: suspendere ægritudinem possunt, non tollere: ea ipsa mœror animi violat non vinci, sed mitigari potest dubia fide. Quod ad momentum lenitur, mox recrudescet, & resurgit roboratius. Frigidæ aquæ poculum febricitantes ad præsens recreabit, mox ardentius exuruntur: ipse humor in præcordia diffusus flagrantia, fax est incendio adiecta. Non est solius ingenij gloria, triumphus fortunæ: modestia voluntatis laude ista præcipuè perfungitur. In eadem statuo imbecillitate quæcumque alia inuenta, & adminicula aduersus miseriam, quæ præteriacent nos. Intus solum latet nobis remedium efficax & tam salubre, vt ipsa salus sit. Ipsum remedium, valetudo est.

Præstò, subque manu, imò sub sinu, subque Cap. 14.
corde pharmacum est miseriæ. Præcordialis est medicina angoris, & tristitiæ: sed parabile remedium cõtemnimus, difficilia, inefficaciæque perquirimus. Quidni? Efficacia sint alia, & in propinquo: limitata singula sunt, nec tot, vt æquentur ægritudinibus animi, minisque circumfrendentis miseriæ. Vix deest in vita penuria alicuius rei, iactura multarum, (non propterea nos egemus, sed cupiditates nostræ.) Pericula, iniuriæ,

contumeliæ, mala affectio corpusculi huius, quod vita afficimus, sexcentaque alia incommoda, ut nequeant tot esse medicamenta, quot medicanda. Quin, si totidem essent, & paria pharmaca malis, illud malum nequit abesse, ille importunus vitæ labor, auferendi labores, & medicandi passim. Illa cura sine curatione erit curandi curas vitæ. Ad hæc, pleno ore, & manu arrideat alicui fortuna integra, sana, nullis vitæ remediis egena: illa iam agritudo animi restat, venire posse agritudinem, timor inconstantis felicitatis, conscientiaque volubilis ingenij. Non igitur singulis malis singula respondere possunt pharmaca, nec per partes mederi, nisi vniuersali ordinata voluntatis præmuniamur antidoto; alioqui perinde est ac si aliquis, cum plueret, nudus in agrum prodiret, & nollet madefieri; sed singulas speraret posse guttas vitare. Pluunt in vita ærumnæ: singulas impedire nequimus, nisi ad remedium sumamus, quod resistat cunctis, vestimento, aut tecto protecti. Demens esset, qui exutus in aciem prodiret, & volantium, pluentiumque telorum cuspides omnes præsumeret effugere; quia vnum, vel alterum iactum eludere valeret: thorace valido se oporteret munire, vnde cunctæ obtunderentur. Humana vita non modò militia est; sed prælium: nisi pectus armemus valido animo, exermes, nudosque obruent statim molestiæ; si non vi, numero. Quæcumque alia solatia non sunt tam valida, ut omnem miseræ sortis ictum retundant.

Tanta

Nec fort. nec maiori cura nat. indigem. 21

Tanta virtus solius virtutis est, & voluntatis sua præoccupantis vota.

Instrumentum instrumentorum, manus est. *Cap. 15.*
Ipsam dixit Aristoteles organum ante organa: quia sine manu nostra manca sunt cætera, & inutilia, quippe inertia, exanimia, nisi artis spiritu & motu viuificet humana dextera. Transtulit istam laudem ad mentem potissimè Galenus: quia artificia inuenerit omnia; quia dirigat, ipsamque manum manuducat; præcipue quod sola mens paret ac superet omnem naturæ indulgentis censum. Verum vsurparunt gloriam istam voluntati. Vna hæc dici instrumentum instrumentorum suo iure potest: supplet, quæ dare natura deberet, aut posset, & quæ ingenium dedit. Plus donat parcitate & quiete sua, quam liberalitate natura, quam prodigalitate fortuna, quam sollicitudine industria. Dedit omnia, cum dederit nullis egere: dedit plus, quam possit dari. Sine pompa supplet apparatus indolis, sine cura solertiam ingenij, sine additamento superfluitatem fortunæ. Instrumentum instrumentorum est: non, quia efficiat, quæ conditio irrationabilibus largitur, quæ suppleuit in hominibus astutia, quæ superfundit felicibus fors: sed, quia aufert, opus esse ope. Iam iterum excuso naturam prouidentem cuique paria felicitati suæ arma. Irrationabilium forinsecam prosperitatem, tributariam exteriorum, & alieno cedentem arbitrio ornauit armis, vario adstrinxit præsidio, ut eam aut vindicarent, aut potirentur: at, quia hominis

minis arcanum peculium, intimæque prosperitas est, quid opus erat extimis grauare, ineptisque gaudij officinis? Leoni robur datur, ceruo pernicitas, passeri pennæ, cuniculo latebræ, ad suæ incolumitatis fideiussionem: negatæ homini vires, velocitas, alæ, specus, non modò lacefito, sed quassato; staturo suæ, dum velit, fixo securitati. Consultius cum illo cautum, dum non de periculis modò, sed de timore. Non est tuta securitas, immunis discrimine, nisi sit & metu. Tanti interest inter animalium, & hominis eolumen, vt illa prouisa solùm sint, hic securus. Nulla itaque negligentia naturæ fuit, inopia & nuditas humana, si nudo & inopi sufficiat apparatus gaudendi: imò sui penè dimidium superfluat, cum nec artubus eius felicitas & gaudium egeat in voluntate nuda sessurum & securum.

Cap. 16.

Abutimur tamen hac machina euertendi totius infortunij, ad euertendum nos; & ipsam voluntatem maligno & indulgenti amandi, abominandique vsu in nosmet armamus, & ferocire facimus. Non aliud in causa est, quare humanam conditionem, fabricatâ curis nostris miseriam, defleuerit Menander miserabiliorem, quàm ferarum. Non derelictio parentis naturæ, falsò existimatæ noueræ, cum iam non desideret ingenium fauores alienos, nec maternas curas: sibi præsumpsit plùs, quàm posset illa dare, sine dubio quàm vellet, si nos amat. Sed, vt scitè temperata cithara imperiti musici manu amœnat omnes;

omnes; at si absona & inordinata occupet digitos ignaros artis, punit audientes: ita temperata, sibi que concinna voluntas iucundum gaudij instrumentum delectat; incompressa & dissidens offendit. Quisque artis suæ instrumenta optima quærit, aptare discit, scito gloriatur vsu, nauclerus gubernaculi, musicus lyre; cur humanæ artis organum gubernare peritè, negligimus: Nihil vsitatius homini est, quàm velle: nihil in-vsitatius, quàm benè velle. Cui semper assuescimus, numquam discimus: cur nostræ vitæ, felicitatisque instrumenti, cuius vsus continuus est, nunquam vsu proficimus? Fructum eius hæcenus indicaui, deinceps asseram, verumque monstro. Et quia hæc gloria voluntatis non est, absque seruitio & subuentione intellectus; huius quoque modum erga officia eius monebo.

PROLEPSIS II.

Gaudium alienum est rebus.

PRiუსquàm ad doctrinam pacis, ad fabricam Cap. 17.
lætitiæ veniamus, explorare iuuat, numquid hæc donum sit rerum, & qualis patria gaudij. Si cordis nostri vernacula est, tunc fortasse non in-vtilis erit libertatis aliqua methodus, & ars tranquillitatis. At, si rerum beneficium sit, nec gaudium nobis ædificare poterimus, sicut nec ipsas res, nec exitus manu facere. Non ita vt cor no-

B 4 strum,

strum, in manu habemus fortunæ cerebrum mobilius, quàm Zoroastricum; indicium, dices fortitan, non scientiæ, sed infantiæ. Non ita nature vterus, & sinus in sinu nostro est, vt pectus proprium. In fortunæ libidinem, & naturæ necessitatem nullum, nisi patiendi, ius habemus. Haud opus tunc alia præceptione esset possessuro lætitiâ, quàm iis rebus hære, quæ fecundæ essent oblectando; iis abscedere, quæ matrices mœroris. At, qualem dabis constantem regulam? Quomodo hæc certò possunt dignosci, vt in vnâ classẽ digeramus iucunda, in alteram redigamus mœsta; vt illis iungi, his seiungi liceat? Quod statim documentum huius designabis? Ancipites quotidie agimur, idèò angimur. Quod modò me delectat, cras fastidio: hodie placet, displicuit heri. Illud ipsum, quod vni est gaudium, alteri fit tædium. Archilochus ait:

Cor alij de
alio mouetur
gaudio.

Ἀλλ' ἄλλος ἄλλω καρδίῃσι χαίρειται.

Maiores variatio quàm palati est. Gustantium quibusdam dulcia, aliis nonnihil acida arident. Huic stomacho est abominatio, quod alteri appetitio. Cibum, quem puer vel nare non sustinebas, auido adolescens excipis & gratulanti ventriculo. Plures facies ostenduntur voluntati, quàm saporum gustatui. Hæc rerum malignitas, permutatio vultus. Nulla tam experta, tam docta discernendi, decernendique mens est, vt stabilem valeat regulam præscribere, & cribrare placida à molestiis. In omnibus confusio est: & nihil tam certum, quàm incertitudo gaudendi.

Omnes

Omnes res ambidextræ ludunt nobiscum, ita illudunt: æquè citò sinistra manu doloris verberant, ac dextera placiditatis permulcent.

At, si adhuc tentare libeat rerum æstimatio- *Cap. 18.*
nem, & quosque inconsistentes sibi colligere ordines, statim nos seductos inueniemus. Ecquis vitam non admitte in exoptabilium serie; non abiiciet mortem in classẽ terribiliũ? Quis non accensebit in delectabiliũ catalogo diuitias; & in censu molestorum, pauperiem? Quotusquisque non adscribet inter placida honores; & in matricula tristium ignominiam? Quis non computabit inter amœna voluptates; & non apponet dolores sub calculos horribiliũ? Errorem tamen in suis rationibus reperiet. Opus erit expungere plura. Mors multis placuit; plerosque offendit vita. Plures tristes, alios miseros, nonnullos infensos, omnes sollicitos opulentia fecit; multos exhilarauit inopia. Quidam, non aliter ac pestilentis aëris flatum, fugerunt honores; alij corrisere inglorij. Nonnulli inter delicias tristes: alij in tormentis latabundi & iocosi: Quid patientius, quàm gaudium, & tristitiam, alienigenas rerum esse; non illis insidere; aliunde nasci? Res ipsæ eadem sunt, euentus diuersi. Permanentibus rebus variatur affectus. Constantem eandem sedem nunc dolor, nunc lætitia occupat. Si rerum supellex, gaudium, & mœror fuissent; sicut res sunt eadem, eadem sua ipsis dos comitaretur; eadem delectatio, aut mœstitia hæreret. Annæ conditionem
B 5 suam

suam mutauit mors, aut aliquando amisit æquitatis suæ laudem, vltimum solatium inæqualitatis fortunæ, imò æqualitatis suæ, vt non eadem sit omnibus? Quomodo, quam omnes timent, contempsit Socrates, risit Theramenes, iocatus Canius, qui vltra constantiam, & illusionem mortis, habuit curiositatem; & quam contemibilem ex se putauit, voluit diligentia obseruationis suæ pretiosam facere? Anne alterius ingenij sunt diuitiæ, quas recusauit Curius, quas formidauit Crates; & ne naufragaretur ipse, ipsas humanæ vitæ procellas naufragas fecit? Aut alterius est naturæ paupertas, cui studuit Antisthenes? An alia facies honoribus, quos excusauit Fabritius? Aut ignominia diuersi sunt gestus, quod in illis arrisisset Aristides? An voluptates mel suum inuiderunt, vt amaricarent Cynicum? Aut dolores & tormenta quo se imbuerunt saccharo, vt in illis festiuus esset Anaxarchus? Mors vna est: & si fortè dissimilis, illa quæ contempta, illa quæ accepta, quæ optata, aut iniquior fuit, aut crudelior, aut violentior, cicuta Socratis, pila Anaxarchi, ferrum Deciorum. Opulentia, & inopia non sunt aliæ. Similes sunt semper honores, similes ignominia: eadem voluptas, idem dolor.

Cap. 19.

Et vt nostros conueniamus: quem magis oblectauit vita, quam Apollonia præoptauit mortem; impatienti, diuinæque concupiscentia præripuit? Nemo diuitiis lætior quam Serapion Sindonita paupertate, sine ære, sine pera, sine pelle

pelle latus; & ne quid possideret, nec se, se vendidit; & ne vel non suus aliquid suum haberet, pretium seruitutis restituit. Gratis esse alienus voluit. Bis se vendidit, vt mercaretur dominos. Nemo hilarior gloriatione, quam Alexius opprobriis. Non satis duxit pro ambitione suæ contentionis à quibuscumque despici; sed à quibus suspiciendus erat. Quid de voluptatibus dicam, quarum diligens fastidium præcurrit satietatem, confundit famem? Nullæ ita inferferunt humanum cor, vt cruciatuum helluo fuit Laurentius. Ipsum latus, quod non ita obsonauerant incendia, petiit accommodari, vt condiret flamma gratum pulmentum doloris. Nec exigua tormentorum gula Emano fuit. Domiturus concupiscentiam, & voluptatem, ad extinguendam sitim aqua falsa utebatur. Haud simplici austeritate contentus, tam delicati fuit palati, vt nollet sine sale affligi. Peregrinis cruciatuum inuentis irritabat voluptatem dolorum, quemadmodum coqui exquisitam ciborum gulam. Nec fuit satis libidini patientiæ suæ quoduis tormentum, elegantiam curabat, & exquisita acerbis arte. Contrarius iucundioris abstinentiæ auidus seruabat, donec putrescerent, dapes.

Ex quo fonte hoc discrimen? Quod arcanum Cap. 20. istud, vt in eodem alueo iam exundet gaudium, iam superfluat mæror; nunc refrigeret, quod nuper adurebat? Sunt omnia ancipitia, perinde vt rupes Gonia, iam aquas fundebat, iam flammæ, tam citò fons, quam fornax. Hæc diuersitas non inest

inest rebus, cum eadem ipsissima sint: at, si illis non insidet, necessario in affectione latet voluntatis. Duo tantum sunt extrema, inter quæ iaceat hoc discrimen, res ipsa, & voluntas nostra: si illis sedes absit gaudij, mærorisque; erit in ista. Reliqua seruii quadam naturâ necessitati parent, nec pro libidine mutare vultus valent. Necessariæ res sunt, eadem proinde omnibus. Voluntas sola immunis, sola ingenua, libera, arbitrari potis, &, qua facie libet, induere cuncta. Quapropter hæc differentia non venit à rebus non differentibus sibi: à voluntate potius ad vtrumuis indifferenti dilabatur, suoque potitura iure & privilegio libendi. Decolores sunt res, donec illas purpuret, & illustret affectus: insipida ex se sunt, donec voluntas saliat: iuxta huius condimentum, aut dulcescent, aut acerbabunt. Dicebatur olim ignis, optimum condimentum: igni enim omnia condiuntur. Idem voluntati vsurpo: ipsa est pulmentum, ipsa condimentum rerum: prout obsonauerit, sapient: ipsius fiet ærumnæ salsamentum: ab ipsa erit absinthium delibutum melle: ipsa, si perspergat aloën, saccharum amarescet: iuxta taxationem suam, premium omnium est.

Cap. 21.

Quid sollicitamur de rebus ex se sterilibus? Cur hæremus illis, & amplectimur, velut hederæ, saxa durissima, haud constanter vernaturi? Virorem hederæ, non rupes, sed humor proprius alit. Cito tamen nostrum exsiccat gaudium, quod è nostro nutrire nolumus: malumus de scopulis

scopulis exprimere, malumus allambere extrinsecus. Non sunt res secundæ lætitiæ, nisi aliunde adnascatur: nec fertiles dolore, quamuis vel ingrata humus tribulos non neget. Ferax & puerpera gaudij dumtaxat voluntas est. Ad summum, res erunt obstetrices: iuuant, non edunt. Cor est, quod elucubrat lætitiæ. Quid corpus, siue potius animum eludimus, effugamusque à paupertate & patientia, cum hæc sint consecrata asyla fortunæ? Quid animam colludimus, ponē diuitias, deliciæque mittentes, duplici damno, ineptis, deinde irritis votis? Aequè inopia, atque opulentia, succus & fons certa abest. Aequales sunt: nulla inter æqualia prælatio est, minus electio. Aequè citò moratur gaudium in paupertatis casa, fortasse securius, & certè libentius, ac in pratorio opulentia. Fortuitò stat, quod placeant hæc, & displiceant illa. Dolor, & mæror non innascuntur rebus, non sunt indigenæ regione in ista extranea. Vagi oberrant, nec vt viatores, in incertum vadunt: non eunt, sed lustrant: pariter diuertantur in tuguriolo inopis, & in aula locupletis: vbi nox occurrit, ibi consistunt, manè discedunt: peregrini vbique rerum. Nulli rei concatenatum est gaudium: nulla compes lætitiæ. Solum cor nostrum potest felicitatem in vincula coniicere. E nulla re exul dolor, nec tristitia proferibitur. Quæ infania est, velut in aliquod certum pergere, quaesituros gaudium, vbi solum certum est, posse mærorem præesse, & esse incertum, altervtrum prius

prius incurſaturum? Quis, vt emat panes, ad conſtrinam vadit? aut, vt emat veſtem, ad cauponam? Aequè delinquit, qui gaudium in rebus veſtigat, quod ex ſe non habent, niſi ex fortuita voluntatis occuſatione. Quàm demens eſſet, qui immenſum metiretur Oceanum, tranſiliret regna, requireret non vrbes, ſed Orbes, ſine laboris induciis quaſiturus, quod domi ſeruabat? Procul quaerimus, quod propè habemus: per alienas ianuas mendicamus ſtipem eius, quod in manu noſtra comprehendimus, quod nobis dare licet. Cur per ambages, & Syrtis perſequimur, quod in nobis compendioſè lateret? quod perſonam ſequitur, non res? Magna hæc felicitas felicitatis veræ, quod perſonalis ſit, non realis, nec pereuntium appendix rerum. Cuſtoditum eſt gaudium in corde noſtro.

Cap. 22.

Hunc vnionem non decet, nec capit alia theca, niſi animus: omnes tamen velut rem perditam inquirunt: tranſuertunt Orbem, vt in illum incidant; peruertunt omnia; evertunt ſe. Quid tanti inueniri poſſet, vt compenſaret ruinam ſui? Quantò plus eſt collabi animo, quàm corpore? corruere mente, quàm pede? Dum gaudium quaerunt, perdunt gauiſuros. Quandoque obtingit, vt eius, quod in manu habemus, obſiti, quaeramus. Interdum, quia nimis cuſtodita eſt gemma, amiſſam putamus: fatigamur, vt inueniamus: nulla magis moleſta, nec irrita diligentia: conſcientia enim impoſſibilis iacturæ obtorquet, dum ſollicitiores agitur: cumque ibi, vbi quaeritur,

ritur, impoſſibile ſit eſſe, quia ſeruata alibi eſt; diuturnior & deſperata inquiſitio plùs deuexat. Ita noſ tràquillitatem, & gaudium, quod in manu noſtra habemus, quod in pectore cuſtoditur, dum per externa quaerimus, internè amittimus, caſſo inquiſitionis conatu, certo cruciatu. Idem nobis euenire video, quod Aegyptiis. Apin, Deum ſuum, quem ſecum habebant, enecabant in Sacerdotum fonte, ruſus factitio quaſituri luſtu alium adorandum bouem: laceratis enim veſte & crinibus, occiſum à ſe plangebant: deinde lugubri habitu, flebilibus oculis circumcuſabant, vt alium inuenirent. Ita noſ gaudium domeſticum, imò præcordiale extinguimus; mox mœſti, & lugubres eximus ad quaerendum. Felicitatem, quam adoramus, domi ſeruare poſſumus: (quiſque ſuæ lætitiæ patria, & pater eſt:) afflicti tamen, & tristes perquirimus exterius.

Experimur perfidiam lætitiæ promiſſæ ab iis Cap. 23.
circumforaneis; & tamen non diſcimus experientia. Solius fortunæ rude, hebesque periculum eſt. Cum totiens noſtrum naufragetur gaudium fortunæ fluctibus, iterum pelago nos damus quaſituri nouum: cum paululùm ſedatam videmus, fictam putamus. Quid mirum, ſi fatigata curſu irrequieto, cum per humanas res,

Ceu flamma per tadas, vel Eurys

Per Siculas equitauit vndas,

aliquando quieſcat? eſt, vt recreata recurrat. Pauſam fortunæ ex laſſitudine potiùs, quàm ex fide putare tutius eſt. Improbè (dixit probè Syrus)

Syrus) Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit. Improbe dico, fortunam damnat, qui bis luget infortunium. Siculus quidam mercator, cum ficos veheret, fecit naufragium: postea sedens in littore, placidum pelagus conspiciens, ad illud inquit: Noui, quid velis: ficos vis. Urbanè dixit, prudentius fecit: noluit se rursus fluctibus confidere. Oporteret iocari pariter, sed diffidere fortunæ: non calumniari illam, sed nos accusare. Qui fructus, & remedium famis quæreret ab vltimo, non istam, sed se accuset. Nemo prodiget, quod mendicat. Nemo potest dare, quod non habet. Debet petere ab habente. Si non habent res gaudium, stultum est, illas flagitare importuno voto. Non itaque reæ nostri angoris sunt, quas absque iure criminamur. Ipsæ innocentes à damnis nos vexantibus: ipsæ illiberales bonorum, quibus perfruimur. Non valent beneficere, nec sciunt nocere: satis licet in hoc beneficare; præterea ineptæ, nisi nostra erudiat, opemque ferat voluntas, nōve prodat. Nec gratiam merentur, nec bilem. Nihil dare possunt, quod sibi cor non præcipiat.

Cap. 24.

Nihilominus nostras illis imputamus molestias, & contra omne culpamus fas. Sumus vt scelestissimi, quorum nequitia, non vt communis & vulgaris, excusatione augetur; sed accusatione geminatur. Patrant ipsi facinus, cuius, vt se dissimulent reos, insimulatores se faciunt. Accusant, imponuntque infonti vicino, quod ipsi commisere. Ita insimulamus res eius criminis,

minis, quod nos tenet. Quæ culpa tabulæ est, si pictor vultum imaginis obliquet, & erret? Crimen istud artis est, & imperitæ manus. Nulla obliquitas, nulla iniuria est vitæ, cuius non sit reus amor vitæ. Nullum malum contra voluntatem accidit, cuius non sit auctor voluntas, non complex modò. Nostromet iugulamur gladio, distringendo in fortunam. Crimen nostrum est, theriacen calamitatum corrumpere in virus felicitatis. Sola voluntas fons est, cætera innoxia, imò inde indulgent. Iam innocentia pro beneficentia est: vndique læuigatæ sunt, & rotundæ: nec vnde gaudium eminet potius, quàm mœror. Non ita est, vt putauit Epictetus, duplici omnia exornari ansâ; vnâ delectationis, tolerabili, & leui; aliâ doloris, importabili, & graui; & provt ab alterutra comprehenderentur, aut lætari nos, aut tristari: melius diceret, duo esse voluntati brachia; (res sine obice sunt, & æquabiles,) vnum, quo grauescunt, quæcumque contigerint; alterum, quo alleuiantur: illud architectatur dolorem; hoc fabricat lætitiā. Non sunt in rebus duo manubria, sunt duæ in voluntate manus: vna facem, alia aequalem gestat. Dixerim de illis:

Τῇ μὲν ὁδῷ παύσει δολὴν χερὶ, τῇ δ' ἐτέρῃ πῦρ.
Alia torpens, & inauspicata; alia habilis, & tamperita, vt illinc etiam corripiens, vnde videntur fodicare & adurere res, calleat indemnis alleuare: atque ex iis, quæ aliis sunt instrumenta torquendi, extorquet alacritatem. Quidquid contigerit,

tigerit, transformat in gaudium. Maior hæc gratia, quam Midæ, cuius digiti fodinæ erant auri; cuius palma, India, aut Arabia aliqua. Non minus manualis est lætitia, manum habet voluntas conuertendi omnia, si non in aurum, in id, quod auro non emitur. Ipsa est sibi felix Arabia, ipsa India, ipsa aurifodina, & vena locupletis pacis, non indigæ rebus lætitia.

Cap. 25.

Ad hæc, ex nuntio falso acquisitæ hæreditatis, ex opinione mendace diuitiarum etiam iniuriosissima delectamur. Non ergo nos delectant res, non hæreditas, non diuitiæ, quæ tunc abessent. At, si seductio alterius tanti foret, vt nos exhilararet, cur ratio propria, & cognitio veri tantidem non erit? Valeat resipiscentia, quod insipientia: possit sapientia, quod ignorantia. Facile est seductis gaudere, quod fidem adulationi prodigant: ad ea enim, quæ pro nostro dicuntur gustu propensi suademur, nec alium magis veritatis testem, & vadem expectamus, nisi commodum. Ex hoc iam gaudere poteras, aut credere nuntianti ditissimum fundum, tibi esse te ipsum. Falsas diuitias, & falsò annuntiantibus credimus, & exultamus: gaudeamus saltem hac opinione vera opulentia veræ. Demus quod falsa sit: fide digna est, quia vtilior, quia percommoda.

PRO

PROLEPSIS III.

Quisque sufficit lætitia.

Quidquid igitur fortunæ, felicitatisque possidet nomen, voce & aure tenus illo defungitur. Faciem boni si obtendat, est ad securitatem, & vt sic dixerim, fortunam infortunij, sub persona aliena prouisi, & felicissimi. Nemo hostilius vulnerat, quam amabili manu: nemo magis sine pietatis specie, quam qui sine suspicionis: ferit sine timore is, de quo non timetur.

*Ira, qua tegitur, nocet:**Professa perdunt odia, vindictæ locum.*

Non aliæ insidiæ perniciosiores sunt, quam securitatis. Diuitiæ, honores, voluptates, insidiæ calamitatis, velamenta malitiæ, latebræ, & propugnacula miseriæ, vnde grassatur auspicius, iniustum felicitatis titulum vsurparunt, eò magis alienum, quod nihil infelicius sit, quam videre felicem, & non esse. Hoc ipso, quo persuadent felicitatem, iurant non esse. Iis tamen fidem damus, non minus insani, quam si dicenti se esse mutum, crederemus. Quis crederet verberanti, non lædere, sed delinire? Quam tranquillitatem, quæ beatitatis, sine basis est, sine coronis, dabunt diuitiæ, semina curarum, matrices timorum, illecebræ discriminum, officina fortunæ scuituræ? Fere potius, qui nullas habet diuitias, in numerato felicitatem habet. Quo modo

modo arcam nummis aggrauans alleuiabit cor?
Honores, ac voluptates, qua arte pacabunt voluntatem, si irritant? Honos non implet animum, sed inflat, & spatium ambitioni laxat: & denique, vt egregie Georgius Pisides:

*Vaniosa est
felicitas spur-
ria gloria: sed
sapienti om-
nis terra est
prima subfel-
lia: commu-
nis enim est
terra ad thro-
nos, & ad
numbas.*

Τὸ σαθρὸν ἐνλύχνημα τῷ νόθῳ κλέει·
τῷ δὲ προύντι πᾶσα γῆ προσέρχεται.

Κοινὴ γὰρ ἡ γῆ πρὸς θρόνους τε, καὶ τάφους.

Voluptas potius obruet appetitum, quàm satia-
bit. Res & substantia felicitatis, non aliis organis
conficitur, quàm voluntate secum coaptata.
Qualis amor, & affectuum vsus, talis fortuna.
Huius monumenti simulacrum coluit Achaïa,
fortuna amplexante amorem. Optima felicitas
est factitia propria manu. Hoc opus eius condi-
tionis est, vt nulli satisfaciatur, si aliena elaboretur
dextera, nisi amor cuiusque excudat. Provt gu-
bernatur cor, imperatur fortuna.

Cap. 27.

Cuique sua magis placent: & quò magis pro-
pria placidiora; eò magis cuiusque sunt propria,
quæ facit. Nemo non afficitur erga ea, quæ effi-
cit. Ea opera magis à se facta habet, quò minùs
aliis ad faciendum habet opus. Si ergo, quòd
summoperè nobis placet, est felicitas, proprium
cuiusque debet esse, & opus cuiusque folius, nec
indigum aliena pereuntium rerum opera, aut
materia. Solùm igitur gaudij auctor, quisque sibi
sufficiet, non diuitiæ, quæ nostræ non sunt, nec
opus nostrum, sed fortuna. Procul sunt, vt eas
procul habeamus, cùm nos alienent. Eadem
voluptatum iniuria est: ambæ præuertunt consi-
lia

lia naturæ, in contrarium deflectentes. Ad corpo-
ris vsum exteriora dedit; ipsum corpus in serui-
tium animæ; ipsam animam in obsequium Dei.
Hunc sanctissimum ordinem abrogat vnaquæque
inordinatio animi: voluptatum affectio subigit
animam corpori. Scelestior est amor diuitia-
rum, qui vtrumque tertio prodit; & animam,
& corpus vili tradit metallo, & iis, quæ extra
nos sunt. Si alienant nos, quomodo vsurpant
gloriam felicitatis rei propriæ? Illi, qui alienus
est, nihil proprium remanet. In hoc non tan-
tùm refutatur hæc spuria fortuna: sed iam exclu-
ditur à societate, & amore nummi, legitima &
vera; priuatum, scilicet, cuiusque bonum & do-
num, pax. Non potest sibi aliquid dare, qui se
non retinet. Quid de honoribus dicam, præ-
terquàm alienissimi sint, & nos alienant? Ali-
enissimi sunt: quia minùs possunt esse opus no-
strum, quàm voluptas, & diuitiæ. Voluptatem
sine operatione nostra non cupimus: diuitias sine
operatione alterius seruamus: at honos non est
opus nostrum, sed est alterius. Non est honorati
opus, sed honorantis: hoc ipso alienissimus, &
quia non noster, & quia alterius. Satis hæc re-
pulsæ, vt deleantur è censu felicitatis, quæ opus
cuiusque est. Alienant quoque nos, dum nostros
nos faciunt, non Dei: (nec enim suæ mentis, id
est, sanæ est, qui non sit, & pareat diuinæ.)
Scientissimam, scilicet, rerum methodum in car-
dine corrumpunt.

Pro amoris itaque gubernaculo ad nauigat Cap. 28.

fortuna, sine diuitiarum, & exteriorum armamentis. Quisque secum vehit expeditam gaudij officinam. Deus, & homo, solitarij satis sunt: quisque sufficit sibi: cuique, inquam, sufficit, quod suum est. Vnum puto ex omnibus felicem, qui in se vno ponit omnia. Nihil se amisisse respondit Stilpo restituenti Demetrio, quidquid ablatum fuisset militari iniuria, cum Megara cepisset. Digna Christiano vox: sed neque indigna eius, qui conditionem splendidam, munerâque Ptolomei recusauit, qui ingenitam intemperantiam domuit. Cum gula & vinositate, fortissimis euertendo animum pugilibus, fortem illum Virum natura commisit, ad experimentum virtutis: sed eos non debilitauit modò, sed vicit; sed deleuit sine vestigio, ad monumentum victoriae. Totus regius Philosophus Prienensis, cum capta patria, onusti rerum suarum sarcinis vniuersi fugerent, nihil sustulit: rogatus causam: Omnia mea, inquit, mecum porto. Nouerat rem portatilem, sine onere tamen, felicitatem esse. Ille alter, Aristippus aliquis, post naufragium nudus, venit locuples Rhodum, ceteris iacturam suam lamentantibus, ipse alacris: quia ex fluctibus detulerat sua omnia, dum se. Adde, in ipso naufragio, velut in arido, sapiens stat, conitat. Pectus secum portat, securum portum, non modò maris, sed etiam in terra, procellose fortunæ. Iusta laus Chariberti Regis à sancto viro Venantio:

Qui portum in proprio pectore semper habes,

Tem

Tempestas nullo penetrat tua corda tumultu:

Ne sensu titubet, anchora mentis adest.

In Neptuni vlnis iactatus, si tranquillo corde, omnia in littus misit. Rectum cor omnia seruat, quæ seruanda sunt; nimirum, quæ seruari oportet, & seruata sufficiunt aduersus pericula terræ, aduersus minas cæli, aduersus furias Inferorum. Non alijs armis, quam exermis animi, audax, nisi arrogans, Epictetus prouocauit fortunam: O Iupiter, inquit, plue calamitates: stationem meam seruabo, non amittam bona mea, non pacem. Plue labores, plue pericula, plue dolores, plue ignominias, plue inopiam: nec importunitas laborum, nec timor discriminis, nec sensus cruciatuum, nec pudor opprobrij, nec incommoda paupertatis incommodabunt me, non obruent gaudium, non turbabunt quietem domesticam cordi, non munitam modò, sed securam. Ipsa pace dimicatur fortissimè. Omnia prælia vitæ vincit. Nihil ita aduersus fortunam, atque pax præliatur animi. Non iracundia opus est; sed læto, blando, iusto tamen amoris modo.

Maiolem fiduciam pacis, & amoris ordinati, *Cap. 29.*
nobis præstet exemplum, & disciplina Pauli, sola amoris ordinatione armati, & nedum prouocantis, sed iactantis, & certi, quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia posset illum sua dimouere à voluntate, suo separare ab amore, quem separauerat à separabili

parabilibus. Non exigue fortis, non exigue ~~tu~~
tus erat, qui parum, & contemptibile duxit, cer-
tamina tribulationis, angustia, famis, nuditatis,
periculi, persecutionis, gladij: aduersus maiora
audebat. Valentiores æmulos contemnens, non
vim modò terrenam, & hæc vulgaria fulmina
fortunæ, inopiam, discrimina, dolores, calum-
nias, super cælestes copias, & Spirituum exerci-
tus vnus solus fidentissimè præsumebat. Quo
gladio? quo clypeo? nisi voluntatis charitate, &
pace ordinata? O quanta vis pacis! ô quanta vis
inermium potuit esse! Resistit fortunæ, mundo:
resistit Cælo. Parum hoc: neque creaturam
aliam dixit posse separare. Fortassè meminerat
infirmarum, ignobiliumve creaturarum? Ange-
los, Principatus, Virtutes, Cæli robur, ac decus
memorauit. Cur aliam creaturam laceffit, no-
uam prouocat, creandam valentiolem deside-
rat? Aded super omnia est animus ritè, & aptè
amantis, vt id, quod non est, laceffit; cum id,
quod sit, iam vicerit. Macedonis ardor solùm
votis minor: victoriis enim & isto mundo ma-
ior, nouos expetiuit. Ita Paulus non aliis ordi-
nibus, & phalangibus, quàm suæ ordinatione vo-
luntatis, & fruitione amoris, parem æmulum
non agnoscens mundum, vltamundanum me-
ditabatur: tam sufficere sibi valet, valens com-
mittone Deo animus, vt solus superfluat cun-
ctis, quæ sunt, & quæ essent; iis, quæ sunt, & quæ
non sunt; iis, quæ sunt, & quæ possent esse; isto,
& alio mundo, id est, duplici maior. Secum
locuples,

locuples, & pollens, discipulus Diuinitatis.
Nulli Deo thesauri sunt: omnia bona secum *Cap. 30.*
habet, ipse est. Nullus suæ felicitatis apparatus,
nisi ipse. Frugalis beatitas est, & sine sumptu.
Virum quamobrem rerum contemptorem se
contentum solo, de felicitate cum ipso Deo con-
tendere Philosophi iactarunt: quia vterque suf-
ficeret sibi. Gestio mirabilius dicere: Deus suffi-
cit sibi: sed non superest. Totum, quod est, ne-
cessarium sibi est. Ita tamen homo sibi (cum
Deo tamen) sufficit, vt abundans sibi, & su-
peruacaneum sit ferè dimidium sui: sufficit
animus, superfluit corpus: aded locupletes, af-
fluentisque ipsa nos natura fecit. Non totum
quod dedit, non totus homo requiritur gaudio
hominis. De se superest, vt sit superior rebus,
vt sit lætus, felix. Postquàm det portiones sui,
manebit cum omnibus suis æquè diues, ac an-
teà: aded pronum & exemptum homini lice-
bit gaudium, non fortunæ modò donis, sed suis
artibus; non immune modò exterioribus, sed
innatis. Proscindatur manus, amputetur pes,
resecetur brachium, eruantur oculi: amputata
dextera, scissa tibia, secto armo, effosso lumine,
poterit gaudere, retinere quietem sui, integrum
virum esse. Integritati nostræ non requiruntur
partes. Superfluunt artus, manus, pedes, bra-
chia, oculi, & quidquid nobis deesse potest,
non deest letitiæ. Impertinens est gaudio, quod
pertinet ad casum. Quidquid nobis excidere
potest, non est, cur in censu nostrorum scribatur

bonorum: semper enim, ait sanctus Prosper, *Inderanis proprium seruat sapientia censum.* Nihil vnquam mutuo accepit. Supremum fortunæ gradum posuit Automedon, nihil debere. Vere quidem, si creditor fortuna ipsa fuisset. Puto eum, qui omnia fortunæ debet, etiamsi omnia possideat, in imo gradu felicitatis iacere. Nihil, aut minimum fortunæ habet, qui omnia ab illa habet. Sine alienis felix rebus esse poterit, cum possit sine se toto.

Cap. 31.

Dicat Antipater Cyrenaicus, quid defuit illi, licet defuissent oculi? Anne & nocturnum nulum gaudium potest esse? Ipse orbitatem suam collacrymantes, aut solatus est, aut iocatus, quod tristarentur, flerentque oculis sanis, & nihil sibi ex oculato deesset letitiæ. Pardulphus noster, parentibus, amicisque dolentibus cæcitatem suam, ipse solus gaudebat. Noluit, cum posset, impetrare sibi visum, cum daret aliis: illuminabat cæcos ipse cæcus: subleuabat miseriam alienam, seruabat letitiam propriam. Dicit Epictetus, num desiderauit pedem validum, quominus cælo amicus inuideretur, aut coleretur? Præstat voluptas sedens & quæta, quam istæ fugaces, perniciores, & perniciosiores quadrupedibus, & quod peius est, peiores, brutiores. Mutius non egebat dextera, ut suæ gloriæ fructum carperet. Sponte venit ad bonos letitia: non opus est arripi. Scæuolæ quoque laudem abstulit Barlaam rusticus inexcussio thure, exusta dextera, immota, quia & inconcussio pectore. Potuit & sine

manu

manu rapere gloriam Dei; quid mirum, si Romanam. Attentissimum cælum aspexit sacrificium illud nolentis sacrificare: & cum ardentibus suis vidisset oculis, inuidebat ardenti manui. Anne Antigonus colliso naso, Philippus oblato crure, Philopœmenes sine ventre, nunquam risere? aut Zeno screata lingua semel ingemuit? Anne æternæ miseriæ se damnauit Ammonius præcisâ auriculâ? Anne Agatha sine letitia, quia sine ybere, muliebri decore, supellectili sobolis, penu infantia? Dicit sanctissimus Damascus:

*Fortior hæc, trucibusque viris,
Exposuit sua membra flagris:
Pectore quam fuerit valido,
Torta mammilla docet patulo,
Delicia cui carcer erat.*

Non extra ostium carceris exulat vita beata. Vbique capitur in omni angustia lata. Si licet in mundo latari, licet in carcere. Mundus carcer est, ex quo ad causam dicendam sui singulis diebus euocantur rei: quod autem meus carcer, magnus ille Vir Morus dicebat, aliorum Principum carcere sit minor, beneficij loco habeo, cum è malis minimum sit eligendum. Quid hunc, vel illum artum diuido? Diuellam cunctos, & corpus; si alienum sit, omnia sua animus habet. Seruiebat Barbaro Paulinus, seruiebat venditus Serapion, nullum membrum arbitrio suo stabat: stabat tamen animus, constabat gaudium.

Et,

Et, ne limitatum sit viri priuilegium, non modò absque artibus consentaneis naturæ: sed, quod plus est, si repugnantibus constaret, secumque ciuilia, genuinâque tormenta gestaret, & vt de illo verius Charidemus Cynici Chrysostomi dixisset, ex tortoribus compositum hominem: nec tantum, *ἐν γυμνάσει δὲ ἡμῶν ἐξ αὐτῶν δὴ τῶν βασανισθόντων, λυχῆς τὲ καὶ σάκου τῶ* sed tot carnifices habere, quot articulos; adhuc non prævalerent obruere gaudium. Summus ille patronus delectationis, Epicurus, in summo die vitæ, quem beatum dixit, atrocissimis viscerum, & vesicæ doloribus inuasus, velut offensus, & in vindictam, inuidiamque defensæ voluptatis grassantibus, cum his omnibus animi lætitiâ compensabat, vt Hermaco testatus est. Docuerat & ipse Metrodorum, siue crucietur, siue excarnificetur, sapientem nihilominus felicem fore. Potest inter corporis cruciatus enatare alacritas mentis, & fluctus, quassatiôque fortunæ miseræ spumare lætitiâ. Egregiè Speusippus, cruribus resolutus, monenti Diogeni, vt se ipsum eriperet molesta vita, respondit: Non cruribus viuimus; sed mente. Eius rei est beatè viuere, cuius & viuere. Anima viuimus: & anima beatè viuemus, si benè. Sufficit felici vitæ, quidquid sufficit vitæ. Tunc cum minùs in corpore occupatur, magis in Capitolio suo, mente, augustiùs, placidiùsque recepta viuit. Illuc colligitur vita, ubi præstantissima est; nec per futiles spargitur voluptates, nec diffi-

patur

patur per sensus. Vnita vita viuacior est, vt vis coniuncta efficacior. Libenter has misceo Philosophorum memorias, vt pudor nobis sit non facere, quæ Ethnici, non est opus dicere, fecere; sed, quæ dixere. Pleraque adulterinæ virtutis sint, fateor: hoc tamen ipso nos arguet patientia vitij negligentiores, inertes, cum fauorem contemnamus gratiæ. Quod in illis potuit malitia; si mitiùs sentire volumus, ratio; cur in nobis non poterit virtus, & Deus?

Nunc spectemus & nostros. Mirogenes sanus *Cap. 33.* morbo, contentusque corporis se totum continente lue, vota addidit: commiserâtes monebat, non corporis valetudinem sibi optare, non postulare precibus, sed animi. Aiebat: Deum oro, vt in hac infirmitate diutiùs durem. Adeò animus vigeat. corrupto corpore. Quid iam egeret, qui nec corpore toto egebat? Non mirum, omnia munera Eustochij refutasse. Superuacua exteriora duxit, qui sibi superfluous fuit. Barnabas Anachoreta stimulum infixum noluit eruere, putridoque pede gratulabatur sibi. Respondebat admirantibus: Quantò magis homo exterior patitur, tantò magis interior viret. Iacturam pedis luctum fecit animi. Dolor pretium, aut vadium lætitiæ fuit. Permisit verò se Medicis: sed, quia tantundem fuit, ac laniatoribus. Stephanus Libys phagedæna horribili lue corruptus, & ferè in dimidio sui cadauer ante mortem, quoad vsus membrorum, & factorem, non quoad sensum, qui solum vitæ fecit fidem; patientiæ suæ superui

superuiuebat. Grandior natura Vir, grandior omni fide constantia & securitas, cuius non obstant admirationi miracula gratiæ. Interim dum curabatur, (honestè hoc dico, nam dilacerabatur,) non cessabat à penso, & opera diurna. Iam ab Viro tam aduersario otij magnum quid sperabis? Torporè mne? Vtique non actionis, sed passionis: actuosus fuit labori; obtorpuit dolori: manibus operabatur, & palmæ folia contexebat: affabiliter adstantes alloquebatur: tam aberat à gemitu, quàm ab otio. Testes oculati sunt Ammonius, & Euagrius, quos non allocutus modò interea fuit, sed solatus. Reliquum corpus committebat Chirurgo, impia manu membra rescindenti: ipse minùs, quàm si alter secaretur, affectus, nec compassionem habuit. Poterat, si non sui, præsentium habere, qui loco sui, sani, integrique patiebantur delicatissimo membro, corde, sectionem alienam: ille tamen fuit tormenti immemor, nisi à compatiensibus admoneretur pati: adèd perfunctorie dolebat. Quid, inquam, dolebat? Cùm tulisset abscissionem artuum immutabilis, tanquàm si vestes scinderentur, aut insensiles pili, qui coram aderant, lugebant dilanationem: ipse minùs, quàm tonsuram putauit, sua non impeditus opera in tanto opere carnificum. Quomodo, quod non turbauit manus, & linguam, turbaret pectus? Satiatum erat gaudio, vt in alios eructaret solatia. Quàm dominus doloris fuit, qui licentiam dolendi præ se aliis negauit? Nescio an magnus, an multus Vir fuerit, qui

qui & agere, & loqui, & pati, omnia vitæ munia potuit. Magnum est, simul potuisse: sed admirabile, quod benè; incredibile, quod pati optimè; & cùm loqueretur benè, ageret melius, & id patièdo, vbi non habent dicta fidem, opera tempus. Maior fuit Stephani laus, quàm in religiosissimo Honorato, vt summam, insonuit sanctus Taio:

Vita fuit melior lingua; sed lingua modesta.

Solatus est alios, cùm miraculum esset non queri. Laborauit, id est, vixit benè, cùm sufficeret non malè mori. Fecit vltro nouum, cùm stupendum fuit, necessarium laborem pati. Attendit, egitque plura, cùm vix credibile esset, se solum ferre. Perfunctorium quid se habuit, laborem, officium. Parergon operantem duxit, sed operam, opus ipsum. Adèd se neglexit, adèd quod à se dilexit. Exhibeo & mollissimum, timidumque sexum, constantem, fortem, licèt exermis, non ære modò, non cute tantum, sed carne, sanctam virginem Spem, ipso nomine inauguratam gaudio, & cælo. Vnà viuens, ne dicam, cadauer fuit, sed sceletus carnibus denudata. Sine membris, nisi cum membrorum medullis, ossibus constabat, &, quod mireris, constans. Non potuit palinodiam extorquere Antiochus inauditi Stoicis, Cynicis, Gymnosophistis, patientiæ iactatoribus, Paradoxi: *Nihil incundius quàm pati.* verissimè cùm pro Deo, & cum Deo. Tunc primum visa Spes intrare cælum, & manere. Quin & regnum Dei hereditatem posthumatn (nullo

(nullo, nisi hærede, extincto) possedit ante mortem: cum, scilicet, mortalis fuit, non mortua. Caro, & sanguis regnum Dei non possident: sed, quia Spes sine carne, & sine sanguine, quid impedit possidere? Hæreditavit viua regnum Dei, cuius possessionis titulus, mors est; seu potius possessa est à regno Dei, & moritura cito, hæreditata à vita æterna. Argutè ait Iustinus Neapolitanus: κληρονομήσας μὲν τὸ ἀποθνήσκειν * κληρονομῶν δὲ τὸ ζῶν. Dicit & ἀποθνήσκειν μὲν σάρκα, ζῆν δὲ τῷ βασιλείᾳ τῆς ἐρανῶν. Quid reliquum est, quod contra constantiam stet, & animi tentet arma? Morsne, mutilatio magna hominis, id est, dimidij, totius, scilicet, corporis? Ridiculæ minæ non magis molestiam facient, quàm eum, qui cubitum eat, si adiuvet exui.

PROLEPSIS IV.

Gaudium factitium est.

Cap. 34.

IAm siquidem propitiè actum nobiscum: rebus enim non est confisum gaudium. Frugalibus apparatus, non modò corporis nudi vestibus, sed membris, imò animi ferè nudi corpore, satis est. Reliquum erit persequi delectabilis huius artificij modum. Iacet in nobis tantæ operæ organum pretiosum; dicam, pretiosius mundo. Vilet tamen, quia torpet, aut vacat, quod solū

lūm negotiaturum erat. Reliqua, cum vacent, & superfluant nobis, exercemus, & ad officia lætitiæ virgemus in cassum: cur illud vnum, quod necessarium est, libertatem voluntatis, otiosi patimur? Quanti putabis esse posse velle, quæ libeant? Tanti, ac posse, quæcunque libeant. Tanti est libertas ad amandam, quanti potentia in amatam rem. Per illam sit homo suæ arbitrer lætitiæ, & pacis. Licet fingere felicitatem pro libito: alioqui precaria fortuna, profestum est infortunij. Non est quid dominans & violentum, gaudium, aut mœror vitæ: affectus sunt voluntatis, quæ, cum libera sit, liberum est, quibus velit, gaudere. Vbi non erit liberum lætari, si in ipsa calce fortunæ, in falce mortis, in face invidiæ, in omni miseriæ apparatu liberum est etiam seruis gaudere? Barbarus ille, (excidit aliud nomen, non potuit excidere gloria,) Hispanus ille obtruncator Asdrubalis, domini ultor, posthuma (rara avis) fide, qui retinuit nomen immortale sine nomine, comprehensus, inter cruciatus ipsos risu exultabat, quasi euasisset: ridebat patiens, quod deslebant videntes, quod invidentes; atque amœnitate frontis toruitatem læuientium terruit. Conditione seruus erat, opportunitate moribundus, loco odiosus, modo excruciat: & tamen lætus, etiam sine voto; & tamen ridens, etiam sine parasito; nisi fallar, carnifices scurras habuit; tormenta excitabant cachinnum; calumniæ erant facetiæ. Si vicit libertas serui violentiam tormentorum, & in ipsis armis calamitatis

tatis gaudium suum potuit collocare, quæ violentia, quod telum fortunæ valebit intermittere, si fortiter nolumus? Adiungo regiam serui cōditioni. Gelimeres, Vandalorum Rex, victus, vinctusque cum cōiuge, cum liberis, cum familia, licentiam gaudendi habuit, & fortasse nunquam maiorem libertatem lætitiæ, sine modestia. Ducebatur à Iustiniano in triumpho: cachinnanti tamen, & licenti disfluebat risu. Putabatur alienatus mente præ dolore fauientis fortunæ: sanum tamen ille se ostendit. Rideo, inquit, fortunæ vicissitudines, vt, qui modò Rex fuerim, iam seruiam. Negotium desperatum habes, fortuna, si ridicula es, in quem tam seridè irata fuisti. Quid præsumis posse luctum compellere, si tuæ artes, & vires risui sunt? Non solum, cum arrides, ridere facis; facis, & cum excandes. Fœdus, & immodestus furentium gestus facilius cachinnum mouent, quàm serena facies. Iam, si de cruciatibus, de infelicitate licet latari, cur non saltem cum illis?

Cap. 35.

Quid, quæso, maius esset; libertas amandi, abominandive quæcunque; an potentia efficiendi, fruendique quæcunque amares, aut cuperes? Si volenti sumptuosum, & insanum prætorium habitare, hoc ipso enasceretur superba moles, construerentur sponte magnifica ædificia, calatis fulta columnis, marmoreis distincta atriis, tessellatis capacia cubilibus, bracteatis compta parietibus, vt vorum esset, & exemplar, & artifex: si conspiciari libuisset per amoenissimos

mos hortos, Thessala Tempe, subito parturiret tibi humus Paradisos, & Elysia arua: si libeat liberalem esse, repente Lydij thesauri, lateres Cræsi, terram pondere suo fatigarent pro te: & sic in reliquis cupiditatem superaret facultas, desideria euentus: omnem istam pernitem potentiam, hanc Mercurij virgam vincit libertas amandi; nec desiderat voluntas suæ tranquillitati, & gaudio prætoria, Paradisos, gazas: melior sibi virgula diuina est: omnia habet, si nolit: vltus fructus vtriusque est idem, non cruciari, & pax animi. Habita virga illa, caduceus pacificans. Verè dictum de Christo, qui omnia contemneredocuit:

Πρωτὸν πένειν Ἐρμῶν, χρυσὸν καὶ ἀργύρεον πα-
βδόν.

Præuauit
Mercurium
alatis talari-
bus, & aurea
virga.

Virgam virtutis ipse emisit ex Sion. Minori pigro æquiualens pretium continet, qui contemnit: & compendiosè illis commodis perfrui licet, sine strepitu, sine inuidia; tacita quadam, pacifica, subita, & felici, vt sic dixerim, felicitate. Angusta iactatio fuit illa Seueri: Omnia fui. Omnia sum, dicat Vir. Omnia est, cui nihil deest. Sed rectè adiecit ille: Omnia fui, & nihil expedit. Oppositum dicas: Omnia sum, & omnino expedit. Hippias, nobilis Sophista, cum venit certamine Olympico Pisam, nihil eorum, quæ secum tulerat, aut emit, aut accepit: omnia ipse sibi propriis parauerat manibus, calceamenta, vestes, gestamina & ornamenta, quibus non indutus solum, sed splendidus fuit; interulam, tuni-

nicam, purpuramque domi fecerat, balteum Babylonica pictura variegatum colorarat, annulum manus circulauerat, palam clauferat, vniomnem scalpserat: omnia sibi fuit, textor, aurifex, sartor, faber, sutor, multiscius sui artifex. Non est, quod inuideat animus tot artes: omnia pensat artificium voluntatis: ipsa sibi mensam Solis apponit: omnia sibi non facit, sed dat: maior gratia, labor minor. Laus Hippiae fuit nihil ab alio petiisse: sed negare non posset, a se laborem exorasse, a fortuna materiam, a natura tempus. Citò tamen sibi dat omnia (ideò gratiosior) qui nolit. Sine elaboratione habet, in quo diu laboratur efficiendo, angitur conseruando, timetur cauendo. Expertus hoc, qui fauore imperiali ab inopia ad summam opulentiam euectus, se querebatur insidiis sui Imperatoris somno, & otio priuatum. Quid amplius habet, qui diuitiis, aut insidiis potitur, si vtrisque vigilat? Quid exigeres ab ambitu ædium, ab amœnitate hortorum, ab affluentia diuitiarum, nisi gaudere? Hoc prestare potest voluntas sine tot adminiculis, & cum immunitate curarum seruandi, possidendi, prouehendi. Pereuntium enim amatorem rerum quodam miserie dilemmate intercipit necessaria calamitas, siue optet, siue possideat, siue donetur, siue mulgetur votis. Verissimè sanctus Prosper ait:

Seu caret optatis, seu fruatur, miser est.

Nihil puto interest marcere timoribus, an desiderijs. Parum refert, propinquetur cicuta aureo calice,

lice, an fictili. Eandem desideria carenti, timores fruenti, ministrant tristitiam. Quamobrem voluntas abstemia fortunæ, & recta, ocyus ad felicitatem venit suis irrita votis, quam praua compos: imò illa sæpè, ista nunquam. Non semper est felix voluntas impleta. Illam felicem puto, quæ impleri non expectat.

Lætitiā possessionis cum habet, valet ex *Cap. 36.* contemptu capere, si careat. Gaudium habendi cum amauerit, potest compensare non habendo, si fastidierit. Commutet vota, commutauit gaudia. Facillimum est totius miserie remedium, mutatio cupiditatis. Transferat desiderium, & salua omnia fient. Qua parte sæuit fortuna, eludat desultoria libertate. Transultando præstringemus miseriam, eludemus ludentem fortunam. Æquè licet hæc cupere, ac odisse: æquè licet gaudere obtinendo, & carendo, pro præuio affectu. Licet liberum non sit habere, liberum est nolle: & perinde est possidere, ac non velle. Compendium cupiditatis supplet omne impendium, & prodigalitem fortunæ; cuius cornucopia vberior est inopia amata. Leuius est non acquirere, quàm amittere: facilius carere, & contemnere, quàm consequi. Cur non eligimus, quod leuius, quod facilius, si magis securum, si non minus fortunatum? Semper manet semita aliqua, quæ paci, atque gaudio pateat. Si iter possidendi occluditur, via contemnendi est regia, & expedita semper. Nucleum suauem, etiam sine putaminibus, accipies; cur non & lætitiā sine

his, quæ illam continere putas? sine lætis dico, quæ cortices sunt lætitiæ, non lætitiæ: potest sine illis esse. Delectatio sequitur affectum, non res. Nescit sedere in possessione, aut priuatione rerum, donec voluntas hæreat, aut horreat. Si ita felix aliquis esset, vt quidquid videret, haberet, & possessionem cupitorum solum oculis acciperet, non esset felicior, quàm qui potest, quidquid videt, non cupere. Stabilis fortuna eius est, cuius post currentem fortunam cupiditas non currit. Quid opus habes, palentur cupidines tuæ? Immobilis solum est, qui assequitur felicitatem; istam dico, quæ sine strepitu est, quæ intus latet, quæ verè pax est, cuius es consortio æmulus Diuinitatis. Non sine magno sacramento apostolicus, & cælestis Vir, S. Iustus, cuius meminit diuinus Lucas, (vt puto cum Maximo, Monothelitarum maximo triumphatore,) pacem Dei ἀσθησίαν vocat, & ἐν πᾶσι γινώσκουσιν ἀποδοῦναι ἀντιτάαν. Silentij laus, patientiæ opus, quietis meta, pax est, & felicitas.

Silentium, siue inloquacitatem.

Ad omnem progressionem, qua cognoscitur, immobilitatem.

Cap. 37.

O quàm citò, quàm pacificè, & sine copiis, potes mundi, & rerum omnium potiri; imò prodigere, si despicias! Nondum dimidium Orbis adeptus fuit miles Macedo: si tu contemnis, dominus totius es, & renunciaſti aliis, contentus tibi, liberalis reliquis. Munificentia tua, Orbis est. Ad summum, regna dabat Alexander, non mundos, quos non nisi in votis habuit, & lacrymis; priusque vidit Diogenem dominum omnium, dominum mundi, quàm se; & plus habuisse innocentem,

nocenter, & sine cæde, quàm inhumanè ipse, & tot cladibus. Quid post longam vsucapionem felicitatis, rerumque crebrum vsus solet haberi, nisi fastidium, etiam iucundarum? Idem habet ante felicitatem, qui contemnit. Perinde est contemnere, ac diu felicem fuisse: par exitus utrobique. Quot tacitos & maiores Alexandros libertas sua facit, qui mundum despiciunt, & vtendum concedunt aliis, id est, donant; nec digna se munera eius putant? Superat in hoc (æmula virtutis) auaritia fortunam: plura vota illa habet, quàm hæc dona. Nōne & superabit virtus plura contemnens, quam fortuna iactat, quàm neget? Inuentio auaritiæ est, post omnia posse optare aliquid. Sunt cupiditates, vt numeri: nulla est, post quam non sit alia. Idem hîc mihi videtur dicendum, quod argutè Seneca videns Neronem occidentem plurimos, quotquot de imperio cogitare existimabat. Dixit: Licet plurimos occidas, attamen non potes successorè tuum occidere. Ita est: etsi consequatur plurima cupiditas, non potest vltimum consequi, post quod non cupiat aliud. Virtutis autem ingenium est, post nihil habere omnia. Itaque libertas amanda, non possessio rei amata, radix lætitiæ est. Multi plus gauderent, si non haberent, quæ habent; quàm alij lætarentur obtinendo: cruciantur optando.

Quid rerum mutationem deploramus? De Cap. 38. mus alicui fidam fortunam: importuna erit, & molesta, & non credo placituram. Ad nauseam

Samio tyranno fuit, qui solum visus fortunæ partus; ceteri priuigni, aut alumni. Et tamen maternos fauores, quia continuos, ægrè tulit: doluit importunam felicitatem: voluit, aut reicere, aut interpellare, abiecto pretiosiore annuli pignore, (reseruabantur odia posthuma:) non potuit. Volens perdidit, inuitus reperit. Vnus fuit, quem felicitas persequeretur, & inuaderet coram, præter morem suum. Alioqui persequitur felices suos fortuna; sed cum fugit, aut ducit illos. Demus ita ad gustum cum aliquo actum, vt prosperitati obligaretur: genus infelicitatis esset, alligatam felicitatem gestare, nec posse aliquando excutere. Hanc extraneam dico. Plures infelices se putarent, si necessariò futuri essent felices. Fuissent miseri, si necessariò Reges. Maius igitur est bonum, libertas cupiditatis, quam prosperitatis necessitas: magis enim fortunat, posse contemni fortunam, quam ipsa regna. Imperia multi recusarunt; alij, quia non potuerunt, miserimos iudicarunt se; & hoc ipso fuerunt. Neminem fallit miseria: si putetur, est. Hoc ipso, quòd falleris, verissimè miser eris. Quidni miseriam putarunt feliciorem necessaria felicitate? Genucius exilium æternum anteposuit regno. Gordianus purpuram, nisi coactus instantibus gladiis, noluit accipere. Secundum rerum malum putauit imperium; secundam post mortem, duxit secundam fortunam; inter purpuram, & necem dubius fuit. Quæ miseria maior, quam vbi fatum, & sceptrum de necessitate certant?

Dicam

Dicam iam non aliquem, qui recusauit re- Cap. 39.
gnum; sed, quod maius, matrem, quæ illud recusauit filio. Lusitani in Regnum Ternatense Aërium puerum decennem elaturi, à matre quæsierunt: renuit illa primùm: deinde muliebribus armis, lacrymis, precibus, mox robustius amplexibus, & viribus, & denique maluit occidi, quam filium Regem videre. Vnà è brachiis matris ereptus filius, & matri ereptus præcipitio spiritus. Adeò magnum infortunium est necessitas fortunæ. Vicit Philosophia barbaræ fœminæ, Iauæ natione, ambitionem Romanæ Agrippinæ. Hæc voto imperium filij, suæ præposuit vitæ: illa maluit mori, quam filium imperare. Gaudium sancto Patriarchæ Iacobo ex nuntio viuientis Iosephi temperatum fuit, vt illud sustinere viuus posset, quòd simul annuntiaretur imperasse Aegyptiis. Nullam lætitiā hæc felicitas excitare potuit: sibi sufficere dixit, si adhuc Ioseph, filius suus, viueret. Non seruiuit fortuna filij lætitiæ patris: deseruiit tamen vitæ, ne vita filij parricida esset, vt fuit in Romana fœmina. Timuit prudens senex forsan, mutatos in aula filij mores: timuit certius mutabiles fortunæ. Neutrum nuntium seorsum sustinere fortasse posset, aut gaudio, aut tristitia victus: vtrumque sustinuit vicissim attemperatum.

Pluris igitur est libertas fortunæ, quam si in Cap. 40.
te solum decoqueret illa totum patrimonium, & cum iureiurando repetendum negaret. Plura solum potest fortuna dare; voluntas satis. Ma-

D 5

gnum

gnum interest discrimen inter plus, & satis habere: illud est limen cupiditatis, istud limes. Semper in vestibulo cupiditatis est, qui cupit. Vndecumque incipitur, sine vltima. Ex quauis cupidine ingreditur auaritia, etiam ingressa. In corpore infinito quamcumque partem assignes, aequè distabit à fine, ac priores. Vndique medium est, nullibi extremum. Quodlibet punctum est centrum. In medio iacet. Vastissima, infinitaque moles fit desideriorum. Ex quolibet aequè distat terminus, quia nullus. In vnoquoque auaritia in centro est suo. Vndecumque ambitio in prima est linea. Vbi terminus nullus est, totum est initium. Adeò singularis genij est cupiditas, vt eius terminus nullibi sit, & eius principium vbique. Post plura sunt alia; post alia, omnia; post omnia restant auaritiæ vota; post satis, nullum. Diuino artificio fabricata est voluntas humana: in ea vna cuncta continentur, quia valet compensare omnia, valet superare. Peritia artis est, breui plura resumere, & in calatione exigui vnionis exprimere ingentem figuram suis absolutam, suis magnam in paruo partibus, vt in Alexandri annulo. Maiori astutia elaborata voluntas, cum vna sit, plus quam omnia comprehendit. Ipsa est compendium gaudiorum; sua tamen constantium magnitudine, & numero. Nihil opus habet mutuare à fortuna, quod non intus habeat; nihil deprecari, quod non queat eludere: cui mirabilior est vis, quam annulo Gygis; nec minus per eam ad regnum fortunæ scandere licet, quam

quam ad Lydium. Palam annuli si ad se conuerteret Gyges, inuisibilis fiebat, tutusque: si à se ad extrinseca auerteret, rarum immunitatis priuilegium amittebat omnibus patens, visibilis etiam inuidentibus. Ita cupiditas, si in se reflectatur, quisque securus erit, inuisibilisque fortunæ suis illum non attacturæ iaculis, locupletissimum assequetur regnum: at, si ad exteriora conuertat, tunc scopus proponitur fortunæ, tunc conspicuus & euidentis rapidis exponitur telis. Adhuc incruentus & indemnus, miser erit solo timore miseriæ. Contrà erit is, qui introuersæ cupiditatis est: etiam si non sit aliud, de quo gaudeat, de securitate gaudebit, inter cæca & volantia fulmina stomachatæ sortis perpetuò ridens, & columis.

Anne mendacium, aut quid impossibile moriebatur Diuus Paulus, cum ciues Thessaloniciæ hortabatur semper gaudere? Nesciebantne alloqui homines, an Deos? Si homines, mortalesne, an immortales? Mortales planè nouerat, in quos gladius, furor, inuidia, insidiæ, iniuriæ, curæ, morbi, & omnis denique miseria sæuit, & suarum virium facit non modò experimentum, sed ostentationem. Anne Epicureos aliquos, qui omnibus indulgentiis voluptatis resisterent torporis tristitiæ? Non, nisi Christi discipulos, in quos super omnia humani generis pericula adiectum est maius aliud, ipsum genus: in quos insurgabant parentes, mundus, Infernus; qui nec sui securi sunt; quibus omni voluptati vltimum vale,

vale, & æternum dicere opus erat; omnibus, quæ possidebant, nuntium mittere, maxime pro disciplina illa veteri, & nouitio feruore. Ad hæc sciebat, non quosuis, sed Thessalonicenses viros, tunc temporis bonorum suorum direptione, malorum inuidia, intidissque non concussos, sed oppressos, nec tutos morte interminante superstitibus, de sublati. Inter has machinas miseriæ, inter tot organa mœroris, inter tot tormeta fortunæ, quid suasibile putauit, sine interpellatione gaudere. Opus istud indefessi gaudij, solius animi est. Quomodo hunc interciderere valebit fortuna, quem cadere non valet, nec casura videt? Nihil cum animo est illi. Inter mortalitatis iniurias ius quoddam immortalis tranquillitatis retinere potest, Deo immortalis similis homo moriturus.

Cap. 42.

Deificum Philosophiæ munus censuit Hierocles, illiusque studiosos dixit Deos mortales: Diuinitatis titulum tribuit ob similitudinem: addidit mortalitatis ob mutationem, & transmutationem fortunæ, quæ, quia sinistra, inuitè adhuc bonos verberat impotenti sui illa manu, & errore imperus. Falsus est æquo titulo Deitatis, & immortalitatis æmulatione gestiunt. Independentia rerum, & sui solius suspensio mortales facit; immortales possessuros suam sine usurpatione interpellante pacem. Similis virtutis statua Deo æternitatem meretur. Vsurpo hoc dictum Procli à diuino Epiphanio, & Methodio traditum: quemadmodum Phidias, cum Pisæum simula

mulacrum fabricasset, oleum circum pedes effundi iussit coram ipsa statua, ex ebore enim erat; ut ipsam immortalem conseruaret: non minus summum illum rerum Artificem, quam manuarios, sui simulacri constantiam prouidisse. In ipsa similitudine interruptionis causa est. Quæ similitudo Dei? Immunitas fortunæ, & sufficientia sui. Hæc, quia casu immunis, stabilis; cuius quietem nec turbabit lex fati, nec illex fortuna interpellabit, nec seueritas mortis, nec leuitas fortis, nec seria vnus, nec ludibria alterius. Factitius Deus euadit miscellus homo immuni, perennique beatitate, solius voluntatis inauguratione. Si ars aliqua esset, quæ homines in Reges efferret; si robur sub ingenium caderet; si elegantia, artuumque proceritas industriæ pareret; si vis perspicax, aciesque mentis artificialis foret; quis pretio, quis labori parceret? quem non reddidisset largum auaritia, audacem cupiditas? Cur, quia inuentio non sit fortunæ, nec ars efficiendi Reges, dominosque terreni anguli; sed Deos Dynastas sui, fortunæ, mundi; torpemus, & impatientes lucro deificæ dignitatis sumus? Quæ mutatio nostri generis est, ut solum Diuinitatem iam fastidiat cupiditas famelica omnium, nisi eius solum, quo satiari potest? Vbi nunc est antiquus ille ardor primo coætaneus homini, cum voluit esse sicut Deus? Supplicium est præsens, fastidium præteriti appetitus. Crimen fuit in scientia, & intellectu concupiscere Diuinitatem: virtus est in amore, & voluntate.

confe

consequi. Tædium huius, pœna est illius auiditatis. Erravit Adam in modo, non in appetitu. Hoc patrimonio similitudinis suæ donavit Deus hominem, fœtum ultimum, velut Benjamin dilectum, & Bennoni charum, æquè filium dexteræ suæ, & doloris, exclamat S. Hilarius:

*O felix animal nimium, cui dextra Tonantis
Est pater.*

Dicam, ô felicius! cui dolor Dei est mater. Manibus suis fecit Deus hominem, doloribus refecit. Non igitur, quem sic dilexit, Benjamin, ex hæredem relinquit: sed in similitudinis suæ portione hæreditaria instituit adeunda, non inflatione scientiæ, sed modestia voluntatis. Frustrâ ad similitudinem diuinam natalitia humana celebrantur, si appetere, & imitari illam non liceret.

PROLEPSIS V.

In quo sit gaudium.

Cap. 43.

Quoniam suæ alacritatis architectus esse quisque habilis est, ante elaborationis eius modum, oportebit, in quo pax animi, gaudiumque sistat, præmittere. Gaudium est quoddam silentium appetitus; quædam modestia ambitionis; quoddam claustrum cupiditatis; quidam thronus iam confidentis affectus; quoddam sine fastidio epulum cordis; quædam præda voluntatis;

tatis; quædam mors desiderij; quidam avaritiæ limes; quædam confectio animi, & rerum; quædam adæquatio amoris, & rei amate; quædam societas voluntatis, & eius, quod optabat; quidam aspectus desiderati; quædam præsentia cupiti; quidam occursum quæsi; quidam contactus; quidam amplexus boni: & denique, ut hæc complectar, quoddam Satis. Non totum tamen in rebus confidet, vix pede altero contingit, quatenus sit nexus, & consensio earum atque voluntatis, quasi mutuo coniectu, respectuque vicissim sibi respondentium, reciproco attractarum complexu, adæquato convenientium implemento. Omne gaudij opificium hæc completio est, si nihil cauum restet voluntati. Qui gaudet, contentus dicitur: quia tunc gaudet voluntas, cum continet quidquid capere valet, aut volet; id est, quidquid exoptare; velut calix, liquorem. O raram rem, aliquam fidem ex rebus lætitiæ! Omnia præter Deum curta sunt voluntati, & grandi peccant paruitate.

Ad diuinam normam structa voluntas est. *Cap. 44.*
Quantumvis dilatentur, quantumvis inflentur, quantumvis explicentur hæc contracta, quæ vulgus bonorum titulo honorat, & super pedum digitos insurgant extremos, surrigant cervicem, attollant frontem; minoris stature erunt, atque ex hac diligentia infirmiora, instabiliora, ridicula. Omnia minus sunt, si nostrum expandamus finem: inæqualia nobis, nec implebunt. Vestis Zachæi adaptari non posset artibus Goliæ: nec Gigantis

Gigantis calceum impleret pes paruuli. Si vastus Oceani alueus exsiccaretur, stilla aquæ non posset impleri. Anne cauum, quo potest capi Deus, occludet gutta vna mellis, aut flatus æris, aut glebula luti? Quidquid, inquam, volupe sit, quo mulceat libido; quidquid honorificum, quo ambitio inflet; quidquid opulentum, quo conspurcet auaritia? Diuinis typis, iuxta Athanasium, efformata voluntas est. Non mirum, si minus illi sit, quidquid Deo est minus. Quomodo vasta illa inanitas, Deum exceptura, solidabitur rebus inanibus? Solo intus Deo contento contenta est. Solus, qui est omnia, quadrat cupiditati. Solum illum, qui sit omnia, dico: nam, nec omnia quadrabunt, nisi illud, quod sit solum, omnia. Iam aliquid maius est, quam omnia; vnum, quod sit omnia. Addit super omnia gloriam simplicitatis, & in vnitæ cunctorum ad ampliat virtutem, magnificat præstantiam, crescit in infinitatem. Vnio solum satis est incremento, quid erit simplicitas? quid vnitæ? quid ex vniuersis vnum non vnitum, sed vnitæ? Non est, cur pingatur pusillus amor: super omnia est: cum Deo solo audet componi, seque cum illo metiri.

Cap. 45.

At legitimum licet gaudium, genuinæque satietas voluntatis, Deus solus sit; in cæteras inde dilabitur. Res viatica quædam & modesta lætitia, pro ludium & prælibamentum illius. Suus est propterea voluntatis vsus, & modus tranquillitatis: vt, licet istis rebus prætereuntibus, properantibusque ad interitum non sedeamus; sistamus

sistamus tamen, & perfunctoria fungamur interim, factitiæque felicitate in hac vita, quæ saltem amarorem eius tergat, fortunam expiet, & inaniam voluntatis, si non repleat, expleat. Duplex quies humani cordis est, vna appetitus, altera motus eiusdem appetitus. Illam primam habere valemus, dum figimus cupiditatem in vno, determinamusque, nec per rerum angulos oberramus vagi bonum reperturi. Intento tamen, inuentoque iam bono, tunc procedit motus appetitus ad fixum, statumque aliquid, cuius deinceps peregrinatio suavis est: quia non sit error, sed iter. Magis tunc laborant, & anguntur viatores, cum quærunt iter, non cum itinérantur. Est in vitæ huius via sua quies, dum cupiditas non palatur. Aliud est quærere viam, aliud ire. Illud fatigat; quia inquietum, & incertum: istud etiam voluptatis causa sumimus, ante terminum solet etiam quiescere viator.

Verum, nonne omnia nuper calumniati sumus, minora, curta, & pusilla, præ capacissimo voluntatis gremio? Quomodo inane illud immensum occupabunt? Vtrique omnia exigua sunt; & si cupiditas se aperiat, cuncta non opperient. Potest tamen sinus noster laxari, & stringi: explicari potest, potest complicari. Eâ astutiæ fabrefacta voluntas est, vt, licet immensi sit fundi, arctari sciat, & minimis quibuscumque conuenire, adæquatam rebus fieri, hoc est, quietam. Duo, quæ inæqualia sunt, alterutro possunt modo parari inuicem: si, aut maiori detrahatur,

E

aut

aut minori addatur: aut contrahendo illud, aut istud protrahendo. Non sunt res tantæ, ut iactatum tolerant; faceſcent in nihilum: non ſunt tales, ut ſuſtinere onus poſſint; infirmæ ſunt: addita mentum quodlibet gravabit, aut obruet. Remedium in voluntate erit: non è chalybe, aut ferro facta; è cera potius eſt: nata hic miſeriis, & miſericordiæ: denſari poteſt; expandi poteſt; dilatari, & conſtringi: materiâ ductili eſt, quæ in ſe colligitur, & è ſe producitur arcana quadam virtute ex libertatis vinum ampliat, nunc reſumitur adæquatura ſe rebus pro cuiuſque magnitudine: ita ſinum eius conſtrictum occupant parva: licet naturalem meſuram non compleant, explent artificialem; quod quieti alicui ſatis eſt. Hoc rarum eſt privilegium libertatis, ſe accommodare minoribus; æquare, cui voluerit.

Cap. 47.

Felicitas infinita eſt, parem eſſe cupiditatē cupitis: non dico ob ambiguitatem magnitudinis; ſed, cum æqua eſt cupiditati potentia. Infinitum quid eſt, finire vota: ipſe terminus cupiditatum immenſus eſt. Erramus tamen, cum poſt interminabile oberramus; &, quod interminatum eſt, non quærimus. Quod tamen naturâ Deus, arte virtutis poteſt mortalis æmulari: & quod nequit potentia humana, poteſt abſtinentia. Igitur, cum gaudium non in rebus commoretur, ſed in iſta ſit conſideratione, & adimpletione, pro libidine voluntatis; quacumque re voluntas expleatur, hilaris & tranquilla manebit:

bit: quia plena, tam in labore, quàm in molliæ; tam in cruciatu, quàm in delinimento gauſura. Equè utriſque compleri licet. Vireus melle impleri poteſt, æquè ac felle: quod viſ infundas, plenus erit. Siue pyxis aloën, ſiue ſaccharum capiatur, utroque opplebitur: ita rebus ſine delectu duris, blandiſve voluntas reſerta erit. Si ſe accommodat, conſtringit; & velut Helifeus parvulo committitur, dum nihil ultra velit, quàm habet, aut habiturâ eſt; ſiue labor, dolorve; ſiue alia ærumna ſit maior. Nullus labor acerbus eſt patientibus, ſed nolentibus. Nequaquam putes extra fidem, moleſta, ærumnoſa quæ læticiam voluntatis poſſe alere: ipſis miſeriis poteſt nutriri felicitas. Nemo eſt miſer, qui ſua miſeria eſt contentus: potiùs, quod ex voto in miſeria vivat, fortunatum dicam. Nullus eſt infelix ſenſu aliorum. Qui ſua conſcientia verè felix eſt, non erit falſo iudicio calamitoſus. Quis beator, quàm qui agit ex voto ſuo, & res pro voto aguntur? Fabios, Camilloſ, Reguloſ paupertas & afflictio non moleſtarunt: quia non extra votum. Quid intereſt, quod inops ſit, qui hoc vult eſſe? Quid reſert, inglorioſ ſit, qui honorem reſpuit? quominùs lætiſſimus ſit, cum id ſit, quod vult, plena & ſolidata voluntate? Deſideria ſunt rarefactiones, & productiones illius: at, ſi plena etiam abſinthij ſucco, gaudens perinde erit; expleri, gaudere eſt.

Quid cauſæ fuit, quod Attalus regiſ deliciis, Cap. 48.
licentioſioribus, inquam, omiſſis, olitor maluiſſet fieri.

fieri, & rusticam curam, quam publicam gerere; hortos fodere, quam in solis sedere; gemina ferere, quam imperare? Quid ut deinde araria artis fabrica vacillet, cui aurum vacabat, arrarium, & supellex, satis est dicere sua, Attalica? Laxavit cupiditatem regno & opibus gauisus, siue gauisurus, (vix aliud sui bonum diuitia, quam spem praebentis semper bona est; hoc tamen ipso mala, quod bona: hypocrisis enim laborat:) resumpsit verò, cum ager placuit. Quid, quod Cincinnatus honorem annum voluit, continuum noluit? ampliavit illic, collegit hic, cum se ad rus collegit? Ibidem Africani ambitio defuit: inglorio tunc quieuit tata gloria laborum: ille in merendis honoribus praemia duxit, labores in recusandis. Aequè in utroque laboravit, in merito, & in modestia, in qua maius meritum. Pro praemio fuit non cessare mereri. Tunc honos

Inferior virtute fuit, metuitque repulsam

Obuia maiestas. Doluit fortuna minorem

Se confessa viro. Magnum, delata potestas;

Maiorem, contempta probat.

Dignus solum dignitate est ille, quo dignitas non est adhuc digna, sed candidata. Prouidentissimi isti de fortunae palmis vltro exilire elegerunt, quam cadere, aut proiici. Cadere periculum, proiici contemptus, exilire virtus est. Hanc magnam felicitatem habuerunt, non vinci felicitate. O quam magna virtus fugere fortunam, deinde resistere, maxima fugare! Robusti animi est

est reluctari fortunae, fortunati non cedere. Quid fecit Solonem recusare thronum? Pulcherrimum locum nouerat: sed, quod exitum non haberet; seque paucis, modicisque, ut peruiis, adaptauit. Quid Audentium abnuere imperium? Constrictio cupiditatis. Quid Seuerum inter blandimenta fortis, & adulatorum, in comitiis voluptatum, diuitiis, potentia, immunitate? Imperator erat, & nescio, an dignus non mori, quam non nasci. Seueritas condemnabat natiuitatem, utilitas publica rei mortalitatem. Quid, inquam, fecit, ut leguminibus contentus esset, & adeo assuetus, ut carnem pro negato veneno sumpserit, qua expirauit? Accommodatio voluntatis. Nec aliud Antisthenem, Zenonem Cirtium latos, ut ego ad summum puto, ut ipsi, beatos in omni austeritate, siue miseria vitae fecit.

Nostros praetereo, qui modicis vixerunt contenti. Deo pleni erant, quid mirum, tanto hospite si omnis occupatus locus, aliis spatium rebus non linqueret? Quid mirum sit paruo contentus, in quo Deus contentus occupat multum? Nihil apud se sustinent, cum teneant, quod est omnia. Quid mirum, caelestis ille vir, Franciscus Lupius, nostri Ordinis clarum, non solum miraculis, sed miseria sua decus, postquam omnia reliquisset, cunctisque spoliatus praeter se, quia non se nudum vidit, si pallium dedisset egenis? Neque enim satis erit paupertatis amans, cui non exundet amor in pauperes. Vbi cumque res amata conspicitur, trahit, instar magnetis, corda. Ultra

humanam gloriam factum istud fuit: nam, si gloriatus Christus frustum dimidiati à Martino pallij coram Angelis ostentabat, & penè præsumebat, non honestiori purpura arrogans, sibi-que augustus; ecquis gloriæ pretium aestimauit, cum ad reliqua vltimæ misericordiæ, & paupertatis argumenta pallium Lupius adiecerit, quod in partes diuisit pauperibus, vt, licet diuisum, ad plures veniret totum? Sed, quamuis vltima hæc gloria, non fuit vltima charitas, nec extrema paupertas: tunicam deinde scissam totiens donauit, quot in frustra dispertiuit. Nec dum hic stetit virtus, quæ nescio qua arte cum summa inopia summam beneficentiam amicauit, vt nunquam defuisset homini munus, cui defuerunt omnia: tam est absque fundo, vel cum ingenio, miserationis ærarium. Quin, sicut extra gloriam iam eius misericordia abiit, ita extra viuos. Cadauer nudum mox videns exiit se subucula restanti, & decenter humat. Imitatus Martini officia in viuos, superauit Bessarionis charitatem in mortuos, qui superhumerali dedit defuncto. Aliquid magis necessarium donatum à Lupio video, Martini, & Bessarionis laudem in se cumulate. Quid appellem hominem adeo subsistentem sibi, secumque? Fortasse prouocatore Pauli, cum vltra disciplinam suam, etiam ea, quibus indueretur, non reseruauit; nullis, quibus tegeretur, contentus? An æmulum & reperiorem innocentie Adami: quia sola nuditatis sinceritate gauisus? An Dei familiarem, contribu-

lem,

lem, & discipulum: quia se solo, sine adiacenti, lætus? Quid iam post omnia, post pallium, post tunicam, post indusium restabat, nisi se dare? Dedit, non se excusauit: & cum opibus non potuit, subueniebat operis: nudus vixit, nudus obiit, posthuma adhuc virtute. Tam misericors fuit, vt ipse fieret miserandus, non miser: nam hoc est cordis negotium, non aspectus. Licet omnia respueret, refertus Deo erat. Paupertas non enim in illo amisit: faciem potius miseriæ habuit. Miseria in illo substantiam amisit: rem potius, & statum beatitatis habuit. Non illum duratæ amor inopie; sed copia amoris instigabat.

Prætermitto igitur Viros similes, qui reieccē-
re magna omnia, ob angustias voluntatis non
constrictæ ad exigua, sed expansæ; plenæ tamen
diuino Spiritu, aliud minimè capturæ. Illos com-
memorauit Deo inanes: & tamen voluntatis ar-
tificio non capiebant, in quod inhiat, & pandi-
tur cupiditas vulgaris: se enim constringebant,
& adæquabant paucis, & licet vacui, obturaban-
tur: laxamenta enim, & caua cupiditatum, sunt
ferarum sæuientium caueæ, curarum, mero-
rum: nec alia voluntas misera est, nisi inanis,
id est, cupida. Solum cupidines cor angunt, qua-
tenus partem eius vacuefaciunt; fragilem vo-
luntatem reddunt, pumicosam, cariosam: caries
enim voluntatis, cupiditas est: non minus illam,
quàm ligna, suus perdit morbus. Quid deside-
rium putas, nisi voluntatis hiatus? Hiare cu-
pientes dicimus: hæc causa tristitiæ. Corporis

E 4

dolor,

dolor, diuisio est partium vnitarum: ita & animi dolor, vniti cordis scissura, quæ cauum aliquid efficiat. Inanis ventriculus officina est famis: sic desiderium, esuries amoris est impatientissima, quæ, cum restat aliquid depletum, angit animum. Exigua mala corrumpunt magna bona: gutta aceti perdit vasculum nobilissimi meri. In hoc maligna indoles cupiditatis: vna sola corrumpit plura gaudia: per illam omnis diffluet lætitia. Sit licet plena, & gaudens voluntas, insurgat vna cupido, euacuatur tota hilaritas. Vreus plenus aqua, si fissuram facias, inanescet statim. Hiet desiderio aliquo animus, illac profunditur lætitia. Res delicata, felicitas est; facilis miseria. Miser eris, si desit aliquid; etiam si omnia præter illud habeas. Vt sis felix, nihil excipiendum est: omnia habere opus est, aut omnia contemnere: illud arduum est, istud suasibile. Isto tramite obuia felicitas est, & æquæ facilis, licet claudat omnia bona; miseria verò sit contenta vno malo.

C A N O N I.

Adequare voluntatem facultati.

Cap. 51.

ITaque gaudium non est incola rerum, neque le cordis aduena. In adæquatione desidet, vt sic dicam, desiderij, rei que desideratæ, cum possessionis iure fungitur amor. Itaque lætitia ex factitiis

tiis est. Nunc artificium istud scrutemur: nunc fidelis fortunæ raram fabricam noscamus. Bifariam, tantum consummatur opus: aut, si voluntati suppetat robur efficiendi, quidquid peroptauerit: aut patientia, ne optet, nisi quod factura est, aut pollens sit efficere, comparibus voluntate, & facultate. Penè æquæ videntur cliuum fortunæ ascendere, æquæ felicitatis verticem contingere, & qui potest, quæcumque vult; & qui non vult, nisi quæcumque potest. Prius illud iter nemini, nisi Deo, patet. Nota ista Diuinitatis, vt ex Aristotele Arsenius prodit, exequi, quæ vult, sicut & humanus character, exoptare, quod desit. In illo sublimi tramite nullum gradum licet homini ponere, si multum aueat, cum parum valeat. Tota proinde inopia virium facesset in copiam cupiditatum, atque penu mœrorum. Aliâ semitâ compendiosâ culmen istud licet subire, & diuinam felicitatem æmulari. Siue omnia habeas, siue nihil velis, quod non sis habiturus; limes idem videtur, quies cupiditatis. Duplici via itur eodem. Si non potes exequi, quidquid velis; potes velle solum, quod possis. Isto etiam pacto adæquatur cupiditas votis. Pares simili erant modo duæ paruæ virgæ eiusdem quantitatis, atque duæ trabes æqualis longitudinis. Voluntas parum potentis exæquabitur opratis, si parum optet; sicut & optantis multa, quia potest multa. Non est felicitas in nimis, voluntate, & facultate; sed in consecutione, possessioneque cupitorum, in exæquatione voluntatis

tatis & voti, non in magnitudine, sed in æqualitate. Sed hoc ipso iam magnus est animus, quia æqualis. Quid interest, angusta potentia sit, si stricta cupiditas est, quominus par, tranquilla, plena, hoc est, læta sit? Omne miseriæ momentum istud est, defuisse voluntati, quod sperauit, si stulta; quod exoptauit, si incontinens fuit. Quando manet amor, perit, quod amatur. Huius superstitis cupiditatis, huius quasi pendulæ affectionis, ubi non est, in quo desideat desiderium, abortus est angor, miseria, luctus, calamitas.

Cap. 52.

Tot tamen malorum pharmacum est, non plus velle quàm possis. Nunquam ita euanebunt vota sine spe vouenti. Eadem tunc securitatis pignora, eadem fideiussio amoris, & rei amata erunt. Vtrumque est voluntatis peculium, vtrumque libertatis proles. Quod in cordis manu est, nemo eripere valet: nunquam elabi potest cum fortuna. At, si ita fidum est, & illud dumtaxat percipias, nullum in te tristitia ius habet. Nemo poterit raptare, quod amas, cum nemo auferre amorem possit. Idem vadimonium vtriusque est, libertas tua; idem præsidium, voluntas: vtrumque in sinu, in gremio habes: in amplexu tuo felicitas est. Beata est illa voluntas, quæ habet, quidquid vult; quia non vult, nisi quod potest. O nouum satietatis genus, ex ieiunio quaesitæ! Nolendo impletur cupiditas, inedia gliscit; abstinentia desideriorum saturat voluntatem. Quis non priuilegium naturæ maximum putaret satiari sine cibo, ieiunando repleti? Nemo

mo tam gulæ ambactus, fidusque, vt aliquando non sentiat onus istud; doleat, & inculet hoc, quod ventri soluimus, quotidianum vectigal vitæ; molestū, quia non annuum, non menstruum, sed diarium, horarium video esse aliquibus; importunis exactionibus manè, meridiè, noctu flagitur: iniquum, prout plerique soluunt: ipsam vitam impendunt, insumuntque, vt soluant: comesturi vt viuant, viuunt solū, vt comedant. Apicius, qui Capitolij vectigalia cœnas fecerat, plus ventri soluit, quàm Orbis vrbi. Qui, cum aquis sumptibus iam æs alienum prohiberet glutire festertia, veneno liguriuit mortem; siue, ne desineret sumptu ingenti vorare aliquid, sit vel fatum, impensis omnium rei pretiosissimæ, spiritus; siue deinceps reputans superfluum vitam, sine gula maxima: maluit restare abdomen, quàm spiritum. Maius, aut æquale feūdum fundo est. Totam vitam occupat venter, interdum etiam temperatioribus: nisi labor, sudor, angor, curæ tenuem victum non parant. Credo, vt hæc naturæ lex importuna & instans antiquaretur, facile commutarem voluptatem palati; & gustui, quia molesto, renunciarem. Quid, si non tantum eximeremur necessitate ista vescendi, vt bruta: sed delectatio ciborum, & voluptas satietatis transigeretur in ieiunium, & abstinentiam? Iam cum hac conditione libenter subscriberet Geta ipse suis literariis ferculis, quæ per alphabetum digerebat, quæ non poterat stomachus. Suffragarentur Clodius, & Maximinus, clariore

clariore aluo, quàm imperio. Consentiret Astidamas, vnus omnium conuiuorum vicarius. At hic fauor & gratia non ventri fit, sed cordi: si abstineat, satiatur; sine desideriorum fame gustat.

Cap. 53.

Quid potius eliges, ex inopia satietatem, aut ex copia esuriem, indigentiam, dolorem? Nihil habendo satiari potes. Omnia habendo adhuc eris famelicus. Si cum gutta extinguere sitim potes, cur vis ex fluuij alueo, aut Oceano acuire, & exsiccari? Si ex abstinencia saturaris, delectarique, cur ex ingluvie maui fastidire, aut esurire? Huius ingenij peruersi cupiditas est, vt, si nutrias, esuriant. Quem, aiunt, morsam à lupo si quis edat, non satiari, sed laborare fame. Illud certius, quidquid fortuna mordere potest, non saturabit cor; esuriem potius acuet. Inedia reficitur appetitus, cum petita negas. Postquam plura concessisset Federicus Imperator importuno & instanti adhuc petitori, facete respondit: Si tu non facis petendi finem, ego inueniam negandi principium. Hoc non dicat, sed agat, quisque sibi, cui negare sine pudore, aut querela potest. Nemo satisfaciet libidini, nisi non satisfaciendo. Plus sibi potest dare, quàm fortuna. Quid? Hæc cuiusque liberalitas in se tanta est, vt plus sibi det negando plura, quàm fortuna dando omnia. In iuste pretium hominis taxatur ex his, quæ habet. Hoc pretium infeliciū, & steriliū arborum est, quæ, cum nullum ex se fructum gignant, tantum dumtaxat æstimantur, quanti lignum in trunc-

co;

co; tanti, scilicet, quantum habent. Humanum aliunde pretium est. Non ex iis, quæ habet, sed, quæ fecit; sed, quæ dedit: si tamen fecit bene dando; & altius omnium, ex his, quæ non habet, si libenter non habet. Laxior hinc æstimatio, & pro dignitate erit. Habere solum pauca quisque potest: sed non habere potest omnia. Valor hominis non minor est. Omnia valet, dum volet nihil.

Itaque prima lex tranquillitatis esto, compositio voluntatis, & facultatis. Oportet diligentie inspicere res, plusquàm exta. Inde capi augurium certum fortunæ, aut infortunij debet: num, quæ appetitum sollicitant, ex iis sint, quæ pereant sibi, an ex censu sortis: illis confidere cor possumus: istis nihil est fidendum. Sufficit, quod sint fortunæ, vt infortunium timeamus: nam sua

Cap. 54.

Subiecta malis bona sunt, lacrymæq; sequuntur.

Vota.

Faustus rerum occurfus, opinio popularis, opulentum patrimonium, dignitas publica, delicatus victus, valetudo, robur, elegantia, amici, famulatus, priusquàm occupent animum, inspicienda sunt, cuius factionis sint, an fortunæ, an naturæ, an animi. Cum constet fortunæ subesse, occludendæ sunt fores cupiditati, ne in corde nostro sit, quidquid in manu non sit. Cur hospitari vis, domique recipere, quod illam sit euersurum? quod eximiam animi suppellectilem,

lem, pacem, suffuraturum est? Famulum non admittes ad atria tua sine fideiussione, & cautione: cur in penetrali pectoris, in larario animi, in foco amoris excipis, sine vadimonio, aut compede, fures, homicidas? Cur possidere volumus, non quæ retinere modò non possumus; sed nec habere? non, quæ manere modò; sed quæ nec possunt non ire? Abiecit ista dominia, siue famulatum dominantem Barbarus quidam Arabia, dominus proinde suæ lætitiæ, hilari semper, & corridenti vultu, placidus ad omnem gestum fortunæ. Rogatus causam, cur nunquam tristis esset; se nunquam respondit possedisse, ob quod amissum dolere, aut tristis esse debuerit. Scilicet, nulla ista crepundia fortis Vir ille sua putauit, nec amissis perdere quicquam.

Cap. 55.

Si alicui tam liberaliter indultum, vt omnia illi fortunæ armaria, omnes loculi panderentur, omnia eius obiectarentur dona, & quæque avarorum vota exquisita, vt legeret, quæ, & quot voluisset, vnico dumtaxat dono excepto, hac lege, quòd si istud eligeret, nulla alia sumere posset; ipsum tamen nunquam amissurum; sin minus plura posset capere, sed amittenda cuncta: vniuersa, opinor, relicturum, vt illud non amittendum haberet: mallet securitatem fortunæ, quàm fortunas. Præter animi bonum, nihil ex omnibus securum est, nisi iactura omnium. Cur expugnamus statim maiori perdenda luctu, quàm inuenta gaudio, quàm quæsitæ labore? Non est cordati viri, exornare se alienis, quæ exigenda

exigenda sunt nobis inopinis pro subita libidine domini. Quidquid nostro non cedit arbitrio, alienum est, vita charorum, æstimatio, opes, & quæque nos circumstant mutuante fortuna, aut indulgente natura; corporis bona, valetudo, vires, artus, ipsæque manus in brachio, ipsi digiti in manu, non sunt in manu nostra. Nemo ita est dominus suæ dexterae, aut pedis, vt illa nequeat ab hoste truncari, & hic luxari. Nullum ius nostrum retinere ista potest: quare aliena puta, hoc solo titulo non amanda: quisque enim sua diligit, negligit, quæ aliorum.

Demus tamen fortunam tibi liberalem, non Cap. 56.
solum confidentem; & dedisse semel, non deposuisse. Cur vis precario vivere? Demus mutuum suum, non tantum donum, sed mancipium tuum fecisse: parum tutum est mancipiorum seruitium. Aut tandem perduelles, aut statim fugitui, aut semper contumaces serui sunt, nec nisi coacti placebunt. Nobilior est familia ingenuorum, & liberorum obsequium. Quæcunque in nostra voluntate sunt, & ab ea pendent, egregie genita sunt, libera, ingenua, filij matris liberae, ipsius, inquam, libertatis: maternam conditionem sequuntur. Cum nulli homini, nec fortunæ subiiciantur; cum nemo illa impedire, nihil obstare valeat; nōne libera erunt? Quæ verò extra sunt nostræ voluntatis potentiam, mancipia fortunæ sunt. Tam deest illis libertas, vt quiuisset iam seruus possit in ea, quidquid velit, facere: si vita est, tollere; si honos, detrahere; si diuitiæ, furari;

furari; si deliciae, perdere. Quae omnibus subiecta sunt, libera non sunt: quae tot impedimentis subdita, non sunt ingenua. Ne igitur confidamus abituris his, fugitiuisque mancipiis: nec doleamus fugitis. Potius fugituri res mittamus. Dicat quisque, quod Cynicus, cum seruus suus Manes aufugit: Turpe est Manem sine Diogene vivere posse; Diogenem sine Mane, non posse. Possunt fortunae bona sine bono viro esse; possit vir bonus sine fortunae bonis. Turpe est, fortunam sine sapiente posse esse; & non posse sapientem sine fortuna. Turpe est, liberum hominem seruire seruis; nec posse non seruire, cum liberè seruiat.

Cap. 57.

Hoc itaque interest inter illa, quae nostrae sub sunt libertati, & ea, quae extra sunt; quod illa libera, haec seruilia sunt. Quare, qui liber esse velit; nec velit, nec nolit, quae in aliena sunt facultate; fiet statim seruus. Talis amor, chirographum emptionis erit, auctoramentum seruitutis. His nihilominus tradimur sine delectu rebus, his dominis seruis. Aequa insania ac illius prodigi, qui equum conuoluto capite dimiserat, & eius voluit esse, in quem primum in turba offenderet. Ius dominij fuit casus: titulus seruitutis, nescire, cui seruiret. Perinde caeci mancipamur rebus, vt nec herorum optionem velimus. Dixerim & de libidine nostra, quod de libidinoso caeco beatus Ennodius:

Nil videt, & rectum seruat iter scelerum.

Cum imperio nati simus; quodam tamen cupiditatis

piditatis instinctu, etiam si ceci eamus, recta imus ad seruitutem vilissimam: si quidem haec, quae extranea cordi sunt, famulantia sint. Titulum, qui laus humilitatis est summis Ecclesiae Praesidibus, qui se his dedat, ad vilitatis improprium usurpat. Prudenter Simplicius seruos seruorum dixit cupidos terrenorum. Adderem ipse, & seruorum seruientium. Gloria est dici seruum seruorum Dei: sed esse seruum seruorum fortunae, aut Daemonis, ignominia vltima. Expendamus multiplicatam seruitutem, amantium fortunae bona, & quot gradibus seruales sint, & quotae pareant subordinationi herorum: nec enim modò sunt serui seruorum, sed serui seruorum seruorum. Ipsi serui, quibus seruiunt, seruiunt aliis, qui seruiunt. Singuli amatores exteriorum binos dominos habent, qui ambo sunt serui: vnus dominus internus, forinsecus alter est Irrationalis, brutusque appetitus, cum aduersus rationem insurgit, captiuam illam facit, seque captiuum simul cum illa tradit his externis heris, mancipiisque fortunae. Quin & haec etiam potens domina impotenti sui libidini seruit. At, quod propudiosum magis est, istud nostrum multiplex seruitium liberum, aut libitum est nobis. Improbiorum herorum iussa serui etiam improbi inuite exequuntur: nos libentes exequimur ea, quae improbus appetitus cum damno nostro imperat, & post externa fugientia impellit.

Refuga est omne bonum, quia seruille, pere. Cap. 58.

F

grinum;

grinum; quod è voluntate non oritur. Nihil in corde manet, quod ab eo non manat. Quam citò aufugit à Dionyllo Sticulus, a Tarquinio Romanum regnum? Dies saris: à mane ad noctem evanuit diadema. Scit & fortuna torpentes, & ignavos facere vigilantissimos Reges, insomnesque Magistratus, cum non ultra diem. Scit fortuna, & post Solem oriri, & ante Solem occidere. Reulius vno die Consul fuit: quis vigilantior, quam qui somnum non vidit: cum non esset Flamen, fuit Dialis? Gratias ageremus, si solum refuga forent contenta vno vitio: sapè viatici loco ferunt vitam possidentium, semper gaudium: est

Sapè infelix: magè corde superbo:

Prosperitas rebus gravius ruitura secundis.

præclare admonet sanctus Paulinus. Anne retinuit ius aliquod post tot effusiones, & deliramenta sortis Polycrates? cuius cupiditati tam est adulata fortuna, ut semel vinceret, nisi plus dedisset, quam cupiit ille: dedit, quæ noluit, dedit resistenti dare: præpes tandem elapsa felicitas secum abstulit usque ad animam felicitis, plus repetens, quam deposuerat; fortasse compensatura vsuras alieni vsus: nec reliquit illi, nisi tignum, quo suspenderetur. Iuste quidem: alienis fuit vsu, ut propriis. Fur fuit. Plures, quos fortuna superstites, non d'cam, operuit, sed obruit auro; defunctos non operuit humo: crudelior in morte, quam in vita prodiga. Par Polycrati, atque Aman fuit: arripit viventi, morienti irripit: ludit

in

in vita, illusit in morte: uterque alienis cor albat. Idem suspendij supplicium cæteris est hiantibus hæc externa, his furibus felicitatis: penduli spe pereunt, quibus pro fune est capillus fortunæ, quæ lapsa non minus exanimabit, quam laqueus. Plures amor felicitatis, non miseros modo fecit, sed exanimas. Deficiente aura eius defecit illis spiritus præ dolore. Quos præsens prosperitas vix lætitiâ propinavit; absens, aut abiens occidit. Repetitio rei amata, raptus suæ animæ fuit: nec enim sunt negligentes mortis satellites, mærores dilabentis felicitatis. Quantumvis hæreamus rebus, & noster amor stringat, non tam validè premit, quin tandem exprimat fortuna. Etsi agglutinemur, etsi ligemur, si non potest rollere, reuellet maiori sensu nostro. Robustum habet lacertum, sua extrahet; trahat licet pariter aliena. Quidquid conferat, referet, cum libuerit; licet simul auferat animam.

Nostra non facimus hæc, amando: aliena semper manent: nihil alienare fortunæ licet: satis est commodare. Si semel donasse videretur, actio integra esset rescindenda, ius donationis. Scilicet, pupilla est: tanquam ætate minor, cum confert, non transfert: dominium retinet, aut ius vindicationis: è suis ludicris pupillam disces.

Ludit, & eludit dando, negando manum.

inquit Philippus Abbas. Quid præterea quasatis calamis incumbimus? His incumbit calamitas. Quid superstruimus molem felicitatis, ædes gaudij, fluidis camentis, quibus solum stat

ruina? Quis agnoscens quassationem arundinis, sumet ad innitendum illi? Labant, labuntur, ruunt omnia ista, & diruunt nos. Periculum infirmæ consistentiæ agnoscimus, imò timemus; & tamen amamus illa. Timor noster accusat amorem nostrum, quòd amemus, de quibus timeamus. Cum timet quis, aut dolet elapsam fortunam, duo repugnantia iungit; & nosse se imbecillitatem, vilitatem proinde rerum; & nihilominus diligere, & reclinare illis. Si altervtrum deesset, haud, puto, tristaretur. Si non diligeret illas, aut non nouisset vilem, moribundamque earum conditionem, nequaquam illis pereuntibus anxius, mœstusque foret. At, quis videns perire, quæ amauit, dolet perire, & non potius erubet amasse, solatur doceri? Rudissimi enim cupiditate simus, etiam in iis, quæ scimus. Miramur deficere res, cum prænoscamus rerum defectum, miraculum diuturnitatem rati; &, vt Andronicus ait,

Mirum videtur, quod sit factum diu.

Hæc admiratio diuturnitatis nascitur ex præsumptione certa breuitatis. Cur antiqua in honore & reuerentia sunt, cum nouitas ex se placeat, nisi quia nouum putamus, vetustum esse, & extra rerum euentum censemus, durare? Nulla res perpetua, rara diuturna: aliquid maius rebus in diuturnitate suspicamus. Quemadmodum in maiori pretio rara sunt, quia accedunt Diuinitati viciniùs, quæ singularis est: ita etiam percolimus antiqua, quatenus vestigium quoddam Dei exhibent,

exhibent, qui immortalis est, & quatenus singulare quid est, in hoc rerum alueo morari. Vique adeò fortuna

*permixta fluit, nec permanet vsquam;
Amisitque fidem variando cuncta per omnes:
Non annis anni, non mensis mensibus vsque
Conueniunt, seque ipse dies, aliâque relinquit,
Horâque non vlli similis producitur hora.*

Igitur, priusquam in nostrum transmigrant *Cap. 60.* cor, discutiendæ sunt, velut in telonio, res: euoluendæ, an sint merces, & sarcinæ fortunæ, ne repetantur: an sint alienigenæ nobis, ne discessu crucient; ne veniant, vt transeant. Præstaret hîc seuera illa Sinarum lex, omnes peregrinos, & extraneos sui aditu regni interdicens capitali interminatione: ita vastum imperium pax ferè æterna seruauit, cum alioquin non tantæ sint fortunæ vires, vt copulet magnitudinem cum diuturnitate. Eò potentia breuior esse solet, quò grandior. Eadem sancire voluntas debet, si pacem tutari velit: nihil alienum, nihil peregrinum admittat. Contrarium facimus: solum hospites in corde excipimus: viatorum diuerforium facimus prætorium Dei, ea amantes, quæ, quia nostræ iurisdictionis non sint, citiùs nobis insulutatis abeunt, quàm nos adeant. Pietas nostri esset crudelitas Diomedæa, omnes istos obtruncare hospites. Iuuat idcirco nostra inspicere, & curare. Stultissimum est, alienis occupari contra voluntatem domini, propriâque negligere. Mente caret, qui eò mentē coniicit, vt diues, potens-

que fiat, ut latè viuat. Studet facere proprium quod alienum; & liberum, quod natura sua seruile. Ad iniustam litem appellat: contra se habet discrimina terræ, pericula maris, inuidentiam vicini, odium inimici, insidias grassantium, prodictiones seruorum, incursiones latronum, inclementias cæli, volubilitatem temporum, legem mortis, licentiam legis fortunæ; &, si nihil aliud, ipsam rerum infirmitatem nullo impellente ruituram: si hæc non satis, ipsam potentiam, prouidentiamque diuinam. Quis vnus audebit aduersus tot æmulos certare? quis resistet solus tot copiis calamitatis extrahentibus imo è pectore cum rebus gaudium revulsam?

Cap. 61.

Bona animi, dona virtutis, egregia opera, rectæ cupiditates, hic census noster est, quæ nostræ parent voluntati: in hæc dominium dumtaxat habemus. Is rerum est dominus, qui, prout velit, aut nolit, dare, auferre, ponere, tollere potest. Nihil huiusmodi licet in suppellectilem fortunæ: licet tamen in patrimonium virtutis. Illam nobis, nec dare, nec adimere possumus: tam benignè nobiscum actum est, ut, quidquid vile sit, alienum sit; quidquid pretiosum, nostrum. Licet careamus alienis, pauperes non erimus; sed clariùs diuites defæcata opulentia: qua tamen priuabit nos libido opulentiae, hiatus diuitiarum. Peculiare hic, & maius periculum, quam cæteris iacturis: nam amando non propria, propria amittimus. Proprium nostrum est rectus amor, honesta rerum appetitio; hoc bonum cuiusque est: perdimus

perdimus illud, exoptando aliena, & peregrina dona citò penitentis fortunæ. Hoc ipso, quodd aliunde, quam ex nobis, tranquillitatem quarimus, amittimus. Hoc ipso, quodd appetimus externa, definimus recte appetere, quod est internum, id est, nostrum bonum. Geminum damnum est volentium, quæ in propria voluntate non sint, & frustratio gaudij alienarum rerum, & iactura priorum bonorum. Ibi mæror: hic quid deterius, pudor est.

C A N O N I I.

Nec sperare, nec timere.

Alterum ex his Canonibus nuper dicto rudl-*Cap. 62.* mentum accedit. Pauoris, expectationisque immunitas, quæ in alienis fundis laborant, & nouales fortunæ volunt proscindere. Ama, agnosce, tene tuum, quod tuum est, rectas appetitiones, honestas actiones: agnosce alienum, quod alienum est; cætera, in qua fortuna ludit, quibus in te sænit: ita neque de Deo querulus, neque in homines iratus, neque pro rebus mæstus eris: ita neque calamitosum, neque infortunatum esse, in tua potestate erit. Quid hoc fortunatius? Calamitosus est, cui accidunt, quæ non vult, infortunatus, cui non accidunt, quæ vult. Clariùs, breuiùsque dicam fortasse. Calamitosus est, qui timet; infortunatus, qui

qui sperat. Vtramque fortunæ astutiam intercipit, qui id solum vult, quod ipse solus potest: id non vult, quod sola fortuna potest. Qui alacris semper, ablegatis spe, & timore, gaudium mundauit, egestit miseriam, fortis aduersus fortem caducam: sed idem & de nostra imbecillitate fortissimam, in sua constantia constantissimam. Inuictus, qui cum nulla re certauit, quam victor in sua esse potestate non vidit.

*Quid tantum miseri feros tyrannos
Mirantur, sine viribus furentes?
Nec speres aliquid, nec extimescas:
Exarmaueris impotentis iram.
At, quisquis trepidus paueat, vel optat,
Quod non sit stabilis, sui que iuris,
Abiecit clypeum, locoque motus
Nec tunc, qua valeat trahi, catenam.*

Columen mentis, & gaudium ibi est, ubi exulant metus, & cupiditas, præcipui fortunæ lictores, sæui satellites. Nostros animos, ut sanctus Paulinus ait,

ingiter vrit

Defectus miseri metus, & miser ardor habendi.

Cap. 63.

Callido tamen viro, experti formidinis, expectationisque, non accident, quæ non vult; nec quæ vult, non accident: compos voti semper, dum compos sui: apud quem non aliud valet, nisi voluntas, & ratio, & quod ista valent: cui prospera omnia cadunt, cum stent, quæ velit. Suam semper exequi voluntatem, felicitas est æmula Diuinitatis, & præponderat imperio Orbis.

Orbis. Plures vitam, regnumque suæ postposuerunt libidini ancipitis, atque intutæ voluptatis. Quam felix, qui curata gaudij fide, suum semper vidit votum, tam facile, tam gratuitum, ut nec vouisse opus sit! qui, dum pauca vult, mavult esse sui, quam fortunæ! qui summam fortunam iudicat, sine fortuna fortunatum esse, sine fortunis locupletem! Non arca, sed corde diuitiæ metiendæ sunt. Non est vera opulentia res opinionis, sed conscientiæ; non alieni iudicij, sed proprij. Animus, non fama, iudex est: mens cuiusque, non sermo hominum. Aliud est videri diuitem, aliud esse. Loculis plenis apparent diuitiæ, non iudicandæ sunt. Etenim, qui plures filias maritandas habet, etsi amplissimi census sit, pauperem se putat; quomodo, qui infinitas habet cupiditates sustentandas, quarum vni non sufficit Orbis, habebitur diues? qui se non tantum inopem, sed indigum sentit? Non est pauper, qui caret; sed qui eget: nec eget, qui caret; sed qui desiderat. Pauper Socrates forum ingressus, Quam multis, inquit, non egeo! Quia non desiderabat. Locupletior est, & beator, qui nulla cupit, nec sperat, quam qui habuerit omnia, quæ cupierat: gratis habet, & per compendium votorum, quod alter magnis saltem cupiditatum impensis est mercatus.

Quid comparo incomparabilem virum? Ille Cap. 64.
solum felix est, qui nihil cupit, nec expectat: at, qui omnia, quæ concupiuit, habet, solum fortunatus est. Maius quid felicitas, quam fortuna est.

F 5

Deus

Deus felix est, non fortunatus: at felix idem non tam est, quod habeat, quæ cupienda sunt; sed, quia nihil cupit. Illud supra fortunam habet, non quod habeat, quæ cupiuit; sed, quæ forent cupienda. Minus felix est, qui fruitur, quæ expectauit cupiditas, quam qui nihil expectauit. Iam & inter eos, qui exæquatas voluntatem, facultatēque habent, subtilius distinguendo, si qua sit iusta distinctio, præferam illum, qui vult solum, quæ poterit; ei, qui potest omnia, quæ voluit. Si igitur spes adhuc fortunati, & secunda, dicere possum, felix, minuit felicitatem; quantum perdet vulgaris nostra spes, quæ fortunæ est trochus; succutiturque comite timore, excutitur occurrente damno? Omnis doloris cardo est; quia habes, quod non vis; quia vis, quod non habes. Velle autem, quod habes; & nolle, quæ non habes; quis tam tyrannus est, ut interdixerit? quis tam potens, ut sustulerit tibi? In tua manu est, in te est fortuna tua, si velis habenda, si nolis non habenda: non, si speres ista, non timeas illa. Timor est in tempestiuus dolor, quo, dum ante necessitatem angimur, ultra necessitatem affligimur. Mœror rei perditæ, & timor perituræ hoc distant, quod iste diutius torqueat; & quatenus immaturus dolor, metus est, sit sæpè acerbior.

* *

CANON

CANON III.

Amor immutabilium, & mutabilitatis.

Hinc & aliud occurrat præceptum (sitve Cap. 65. exceptio primi documenti) esse aliqua, etiam extra nos, exermia, innocentiaque cordi, quæ amare indemne sit: in quæ, licet nobis nihil liceat, amare summè licet securo gaudio: quia ipsa securiora sint, gaudente potius defecturo, quam ipsa. Hæc, quamuis in manu nostra non sint, possunt esse in corde. Cætera omnia, hoc solum, quod amantur, armantur in nos; & quod mirum est, quæ minus secunda sunt, securius pugnant & cadunt: quod imbecilliora sunt, magisque infirma, fortius, citiusque vulnerant sua fuga. Magna ira fortunæ est, fragilia & arundinea contorquentis arma, potentique fortissimè percellere fugaci lacerto, ritus instar Parthici, quassatisque contortis calamis,

Sic vibrans animum fortuna ludit arundo.
apè dixit Abbas Philippus. Etenim amor infirmæ rei, est robur miseriæ; amor ruinosæ, est ruina felicitatis. Si quid stabile, fundatūque sit, secunda huius cupido erit. Tuta itaque mens incumbet in amorem primæ mentis; æterna est. In hac columna figi lætitia potest. Huc omnem sortem amoris, omnem aleam cordis mittamus. Sine alea sortem sortiemur, & fortunam veridicam. Quis summam pecuniæ mutuaturus,

rus,

rus, fidem debitoris non attendit, aut pignus non querit? Omnis summa, omnis fors animi, omnis census mentis, amor est. Tantus es, & vales, quanti est, quod amas. Præuide, cui credas; si cautionem consistentiæ præstiterit. Sola æterna mens hanc fidem habet: huic solum te credas.

Cap. 66.

Quis amne deuolutus rapido, inter aquas partim humatus, inter fluctus totus pugnax, dilabenti vndarum fluxu pariter fluens, si validam, fixamque arborem offendat, non apprehendet frondes? Solum Deus quid stabile est, seque radicatum: hoc apprehenso, solum stabilimur: præterfluunt reliqua in hoc mundano alueo, & nos pari volutant, trahuntque fluore.

*Celeri vides rotatu
Rapidos dies meare,
Fragilisque membra mundi
Minui, perire, labi.
Fugit omne, quod tenemus,
Neque fluxa habent recursum,
Cupidasque vana mentes
Specie trahunt inani.*

Venuste ista Diuus Paulinus: sed significantior Georgius Pisides:

*Natura rerum talis est
fluens, et
Scena soror,
conlangui-
neæque in-
somni: Omnis
procelta, ne
pe, typhi præ-
serit.*

*Οὕτω πέφυκε ἡ φύσις
ἑκὼν ἀδελφὴ, συγγενὴς ἐνυπνίων.
Παρέχεται γὰρ πᾶς ὁ πῶς τύφῃ σάλος.*

Quis ergo turbine, & inquieto procellæ fluctu iactatus, insulam si videat, non appellet? Nauragiamur fluctuantibus rebus: sola insula securitatis in hoc pelago mundi est, quod eminet,

&

& manet Deus, superior omnibus, æternus ante omnia. Huc saluandi, non Neptuno, sed fortunæ aufugiant. Deus radix fecundissima entium. Arboris folia ventus rapit, frondes quatit, truncos quandoque infringit, solam radicem immu- nem inuenies, quam non tantum status non tangit, sed nec videt. Decidunt omnia, nisi Deus. Mortalia sunt cætera, quæ mortales amant, & amittenda; si non quotidie, certè vno die, vno momento omnia. Nostra mors mortalia nobis omnia nobiscum fecit: sed sæpè præcurrunt nos, & nostram nos admonent conditionem exemplo sui interitus. Nos tamen miramur mortem rerum, quia obliti nostræ. Miramur, quod moriantur, & pereant: quia, quod eamus nos, & quod, mortis, scilicet, immemores sumus.

Sapienter, mundi membra, monet sapientissimus Ecclesiastes, gyrare, & in circulos suos reuerti, ut rerum inconstantiam summam, id est, constantem monstraret. Nihil in rebus est firmum, nisi infirmitas; nec maior infirmitas potest esse, quam quæ firmiter infirma est. Illustri documêto ostendit salubrem amoris escam, quæ, & qualia liceat extra nos amplecti, immutabilia, scilicet. In circulo commoto duò dumtaxat sunt immota, quieta, stantia; punctum medium, & motus ipse: in omni partium mutatione solum immutabile est ipsa mutabilitas, & centrum: sicut in hac sphaera Vniuersi, eius punctum terra in æternum stat. In fortunæ rota vnicum dumtaxat punctum in medio consistit;

non

non aliter, nec alibi quietus eris, nisi huc te colligas, & ad minimum reducas; ibi tamen nimum dilataberis. Immenſa illa, æternaque mens, iſtud centrum omnium eſt. Si illò accedere non potes, appropinqua: quò ſunt propinquioreſ puncto medio circuli partes, magis quietæ ſunt, lentiorique ambitu ſecluntur. Si ad minimum non audeſ conſtringi, colligere ad mediocritatem. Partes mediæ in rota, licet non veniant in ſublime, nunquam terram contingunt. Preſtat mediocritas fortunæ: hæc nunquam venit ad ſolum: honorabilis hæc eſt, locum medium honoratior occupat. Alias partes, poſtquam in ſummum leuauerit, rotam vertit, & ſumma imis commutans apprimat, aliditque ad ſaxa, iſſque incumbit totum ſuæ machinæ onus. Deinde poſt centrum, nihil eſt immobile, niſi mobilitas. Circularis enim commotio caret fine; in nullam contendit metam extra ſe: in eodem ſtans loco, inibi globus concitatur quietus: in eodem inquietatur ſpatio; perpetim, quia ſine obice: firmus in eadem ſede currit. Argutè hanc faciem rerum labentium, circulum dixit Helias Cretenſis, quarum ſola conſiſtit inconstantia.

Cap. 68.

Iam eſt quid extra te, quod tutò placere tibi poſſit: non fortuna mutabilis, ſed mutabilitas, quæ immutabilis eſt. Habes, quid in rebus ames, mutationem. Habes, quomodo, ſi non hærens, ſed contiguus ſis. Diuerſè ſe habent, quæ rotæ inſunt, aut quæ adſunt: inſunt paleæ, & lutum; adſunt ſaxa ſolida: illa voluit pariter rota; iuxta iſta

iſta dumtaxat voluitur: illa tranſeunt pariter; per iſta ſolum tranſit; manent quietæ ſecus inquietam ſphæram; tanguntur, non ſeruntur. Præterfluat nos fortuna, non confluamus vnâ, reſpiciamus illam, non ſuſpiciamus: ad ſummum valeat tangere, non tractare, minus contrectare. Tormentum eſt instrumentum eius, & crudeliſſimum rotæ ſupplicium. Fortaſſe miraberis putatam ſceminam, cum ſceminæ, & miſericordia viſcera non agnoſcas, niſi fortè ob inconstantem indolem, & ſubitana, terribilemque iram, ſed debilem cum iis, qui viri verè ſunt: parer enim viris, idè muliebri geſtu conſecta. Si igitur figaris ſuo instrumento, quid mirum, excrucieris? Abſcedamus, deſcendamus.

Extrineſcens, velut pompam, videamus pro-
cedentem. Præſens dumtaxat facies nos afficiat, Cap. 69.
nec auidos futuri, nec inuidos præteriti: vt qui ad ſcenam, aut ſpectaculum ſedet, æquè iſtum delectat comœdia, atque tragœdia. Qui ſcenæ ſeruiunt, qui ſpectaculum ſui exhibent, laborant, non delectantur: qui vident, qui adſunt, gaudent. Si deſoris eſſemus, vtrique fortunæ arte gauderemus: nec noſtra lætitia mutaretur, ſed tranſmutaretur: non abſcederet gaudium, ſed ſuccederet; ſtaret potiùs, ab vnâ re in aliam tranſfuga. Pereuntes res non ſequamur, ſed videamus currere, gaudeamusque perire, velut qui intuetur beſtiarum, & gladiatorum ſpectacula, interitum delectatur, cæde, fuga. Res deſeiuunt nobis; aut, quia abeunt; aut, quia pereunt. Si primum illud,

illud, cur insequimur ea, quæ impatientia nostri amoris sunt? Si pereunt, non tanti fiant, ut debeant nostro parentari fletu, & annum luctum habere. Age gratias, te non periisse citius. Duplici ex capite mortales sunt tibi res: pereunt, cum pereunt; & pereunt tibi, cum peris. Quid putas ex tuis immortale, si tu mortalis? Qui finem habet, nihil habet: vix enim habet id, quod est. Qui futurus non est, vix est, cum est. Sed demus te manere, res solum perire. Non decedunt sine hærede: transeat ad successorem gaudium, & pax. Tametsi defunctis integrum & elegans sit patrimonium, veniet ad hæredem claudum, aut luscum. Hæreditent nostram pacem res: decedente vna, ius idem habeat altera succedens, siue paupertas, siue morbus, siue ignominia. Non est lex, quæ inopem, aut ægrotum hæreditate excludat. Expiranti prosperitati sancti Iob, quid successit? non pauperies modò, sed miseria, quatuor fortunæ malleationibus subita, ut quinta & terribilior esset improuisio. Vlcus deinde à planta pedis vsque ad verticem: contemptio denique, & sinistra amicorum opinio. Non obinde suam his negauit serenitatem, non sua ablata felicitas; sed translata à secundis ad aduersa, hæreditario iure. Adhuc in ipsa miseria, necdum reduce felicitate, dicam, quod diuinus Zeno, in melius, felicitatis pristinæ statum dissimulando, non perdidit, sed mutauit. Vadat amor post fortunam, non post res fortunæ, ut sequitur Heliotropium Solem, ad suas conuer-

sum

sum vices. Illi dumtaxat obsequitur fortuna, qui fortunam sine spe fortunæ sequitur.

Constans animus nihil constanter amet in-
constantium: amet omnia, ut sunt inconstanter
inconstantia. Omnia de manu fortunæ capiat,
licet acerba & dura. Aristoteles, caricam porri-
gente Diogene, reputans sententiam medita-
tum esse, nisi acciperet, sumens inquit, Dioge-
nem perdidisse caricam simul cum vsu. Sic illu-
des fortunam machinatum ludibrium tuum,
meditatam dolorem tuum, si non admiseris,
quæ læua porrigit manu. Admitte, amitter ar-
ma sua, simul cum vsu. Solum potest nos trista-
re, quia nolumus, quibus id vult. Fac velis, & ri-
dens potes exclamare: Non magnus Diogenes,
sed magna fortuna! O potens, iam per me exer-
mis! Si aliqua reiicienda sunt, sint, quæ vult ac-
cipi; ista sua purpurei corticis munera, delicias,
& quæ iis patrocinantur, diuitias. Quid hæc?
Nazianzenus dicit:

Σφαῖρα νέων παλάμαις ἀνταποπεριπορῶν. Pila iuueni
Colludere licet, & recutere fortunæ pilam suam, manibus re-
suo reiecto munere. Dum ludibundus es, non ciprocata.
potes tristis esse. Si vis, ne illudat te, lude cum il-
la, & strenuè reiice, quidquid volatile, etiam
aurum graue, iecerit. Sin minùs, ne apud te in-
calefeat, cum repetit. Friuola hæc bona friuolè
amanda sunt; infirma infirmè; ad nutum do-
minæ reddenda ante exactionem. Non expectes
fortunam, ut eripiat. Tu esto tibi fortuna: occu-
pa suas vices: aufer tibi, quod sublatura est: re-
linque

G

linque omnia felici infortunio per manum tuam. Redimes fortasse te iactura tuarum rerum. Præuiderat Aristippus exacturam, & ultra pro scœnore vitam, instantibus apparitoribus suis piratis: anticipauit solutionem abiecto in mari auro, inuitum & imprudentem simulans casum. Consuluit hoc ingenio saluti: vitalis iam fuit sine nummo: soluit mutuum sine usura: pretium suæ vitæ non aurum fuit, alioquin etiam amittendum; sed anticipatio. Æstimet quisque, quod ille tunc dixit: Satius est, ut hæc per Aristippum, quam propter hæc pereat Aristippus. Totâ victoria ichneumonis, & aspidis, anticipatio est: sic hominis, & fortunæ vincit aggressor. Præuertis fortunam, & euerteris, si præcurras. Cum veniat, omnia acta videat:

Totum iam sponte videbis

Anticipasse Dei famulos.

Hanc sanctus Prosper causam putat assuefactæ, & cœuris tranquillitatis, securæ, ut sic dixerim, securitatis. Non contrectanda sunt iucunda, nec detrectanda grauiâ: æquabilis ad omnia sis.

Cap. 71.

At, si adhuc tibi inuidiæ est nomen fortunæ, nec eius parere manui digneris, tolle vocem, Deum specta. Fortunam vulgò appellamus. Ibi sapiens Numinis studium noscit. Quisque domi suæ iubet. Liceat Deo in suo mundo, quod licet rustico in sua casa: quidquid volet, aget. Sustinuit toties nostram malam voluntatem: sustineamus quandoque suam bonam. Æquo animo filium accepit Abraham, & dabat; nec

tristior

tristior occidisset, quam genuit. Non latiori ferro arietem cecidit, quam gnatum mactaret: à filio ad agnum translatus idem vigor dextræ. Eleganter Zeno ait, nec mutatus vultus eius, cum esset victima commutata. Cum tanta lætitia arietem obtulit, cum quanta obtulerat & filium: ubi enim fides fuit, non erat dolor. In illo sacrificio solus Deus doluit; quia aliam victimam procurauit: nam Abraham cum filio sic probatus à Deo est, ut non postulans, misericordiam mereretur. Scilicet, ita paruit Deo, ut non appareret pater: immemor naturæ, memor officij. Ita obsecutus fuit, quod mentiretur paternitatem, ut exhiberet seruitium. Primam dignitatem putauit, esse seruum Dei. Ita voluit seruire, ut obliuisceretur genuisse. Det, quod libuerit, Deus. Sed amemus plus donationem, quam dona: quamuis & hæc amari possint, si æquè amentur. Eadem omnibus ratio amoris inest, non quòd sint: sed, quòd dentur. Sic,

Quidquid mittit, mella putare decet.

Diuias illas & aureas manus, plenas hyacinthis dixit Salomon: quidquid illis deciderit, pretiosum erit, & vnio, non silex. Pretiosa paupertas est, pretiosus dolor, pretiosa depretiatio ipsa. Illinc elabuntur, ubi nihil, nisi pretium est. Quid? Percuti videris, si vnio icit. Etsi egerat cruorem, non eliciet lacrymas. Latum vulnus auaro erit, si fecit aurea gleba, ut cani lapidato ossibus. Non minus pretiosa manus verberat Deus, quam locuples aratoris flagellum.

Iam. Argutè beatus Ennodius:

*Dentibus argenti fuluum concluditur aurum:**Contemnat nullus verbera pulchra pati.*

Exornat Deus amore supplicia: pretium summum est seueritatis diuinæ:

*Qua capiunt mundum iungit mens docta, flagellum**Exornans censu, nobilitate plagas.**Argenti, atque auri vapulat quicumque metallis.*

Cæterum Sapiens hyacinthos illas vocauit gemmas: quia mirè iuuent & exhilarent cor. Mors, & morbus, & angustia, quin & tristitia ipsa lætabit nos, diuino illo dilapsa pugno. Ipsa miseria cordialis erit, si ab illa manu accipias. Et natura, & ars Dei, beneficentia est. Perita est diuina dextra benefaciendi. Solent artifices, & pictores artem ostentare in scorpione, vipera, atroci, scodoque aliquo reptili potius, quàm in forma regia. Exhibetur quoque dexteritas diuinæ manūs in ægris, & duris: ibi magis nitet: maius, inquam, si non fulget, latet beneficium. Ex his itaque constans erit, qui non amet inconstantia, vt est ipse; sed, vt sunt illa, inconstanter.

Sic idem ipse erit inter diuersa. Varios

fortunæ gestus vno vultu

spectabit; & expectabit

atroces, ridibundosque

sereno.

* *

EPI

EPISTASIS.

In alienis casibus dissimulanda est constantia.

Ed, quia in alienis iacturis latus Sapiens in- *Cap. 72.*
Squadit sors; cum pectus, nec coram, nec contigua manu possit, per tertium tunc molitur. Plūs, opinor, iusto viro laborandum est cum damnis alienis, quàm propriis. Etenim, cuius patientia passione non vincitur, compassione tentatur: quem non monet casus proprius, hunc præcipue commouet alienus. Sapiens vitam, quoniam præcipua est, vtilissimam puta: non sibi tantum, sed aliis quisque viuunt: vitam imprudentium, qui adhuc sibi non viuunt, fideicommissam habet, velut tutor publicus vulgi. Eleganter Menander ait:

*Τὸτ' ἐστὶ τὸ ζῆν, ἢ καὶ αὐτῷ ζῆν μόνον.**Hoc est viuere, non sibi viuere tantum.*

Quare illud est viuere, non sibi viuere solum. Benè viuere, non est quid priuatum, & solitarij boni: in alios effluit sensus vitæ bonæ. Tutor ciuilis pupillorum ministrat fortunas: sapiens, qui tutor populorum naturalis est, etiam senum, fortunam curat alienam. Pretium propterea erit alicuius moræ, quomodo in hac se gerat? An vultum mutare oporteat mutata, sæuentique rerum facie? Licet quidem mutare gestum, non animi, sed corporis; & sicca, virili, stabilique mente deflectere madidos oculos, maternum

Benefaciens
hominibus,
unde quaque
demeis. ma-
litiā.

deicere vultum ad eos, qui se deiectos, miserōsque credunt. Inter lacrymas & lacrymarum felix tamen erit abstinentia suae cupiditatis, timoris, spei: & quamvis in asylo fortunae sit, inde quia securus impugnat illam, & iam in se vitam studet vincere in aliis; aperto bello in alienos campos copias suas educit; victricibus armis ubique inlequitur, & ut Tzetzes ait, *εὐεργετῆς ἀνθρώπους, ἀπανταχὺ θερίζων τὴν κακίαν.* Cum vim sui animi alienum pectus minus posse munire videat, stratagemate aggreditur ad solandum infortunatum, leuandumque spe (altissimo omnium casu) deiectum, & sentientem, nondum contiguam, felicitatem grauem. Molestam sarcinam Antisthenes dixit bonum virum. Quis assentiet, nisi miseri, dum sine sensu miseriae manent? Sed hoc ipso iam leuior vir bonus est, cum illius sentiant improbi molestiam, non suam. Grauior plaga est, quae sensum adimit, quam quae dolorem incussit. At, si minuatur eorum miseria, cum noscitur, seque miseros inuiti vident, (parum refert, non credant,) leuem, salutarēque tunc fatentur virtutem, & ab ea saltem aliena dextra subleuantur, capiuntque solatium. O leuamen totius humani generis, etiam eorum, quibus grauis est! Tua manus, leuat repugnantem tibi, &

defectum forte labore,

Nilus ut Aegyptum, sic tua lingua fouet:

Etiam malos, quorum contactu nunquam tua puritas attaminata fuit, per bonos auxiliari.

Hoc,

Hoc, quod de Bonegisso Duce cecinit Verantius, in omni alumno virtutis verum iudico; manu recreat, consilio fouet: quos ex sua palma excutit fortuna, hos in sua excipit. Hinc aliter intelligo, quam Philo, quod Iudaeorum Legislator ait, sapientē graues manus habere. Quid mirū, si pendeant inde, qui sibi sunt graues, stulti, miseri, flentes?

Sed, ut hos leuet, necesse est flecti, & quodammodo blandiri miseriae, ut repugnet. Proprium hoc constantis, & felicitis est. Tutū hic potest tanta felicitate descendere, & se miscere miseri. Nemo immobilis manens rapidis deuoluto vndis succurret: nec si pariter fluctus eum inuoluat, trahet alterum. Aliud est deici, aliud inclinari. Ne cadat, securus animus sit, & sepositus fortuna. Inclinari licet, ut erigamus alios. Nullus iacentem suscitabit, nisi inflexione sui. Oportet medicaturum affecto, quodammodo assentire affectui. Huius generis potio, solatium est, ut non sanet aegrotum, nisi simili morbo videat aegrotare Medicum: alioqui suspecta putatur, & potius quid veneni, quam pharmacum propinari. Contraria conciliare opus est. Qui affectu opprimitur, negat fidem affectibus exempto: & qui affectu superatur, succumbenti alteri manum non valebit porrigere. Quare, qui affectis medetur, oportet, non habeatur affectibus, & monstret habere. Aliud est seruire illis, aliud dominari: aliud haberi, aliud habere. Debet non teneri soluturus alios. Moratam equitum turmam Musonianus videns inspecturogum quid augurij

augurij capiendum ab occurrente alite; tanquam aliud agens tetendit arcum, confolsamque prima sagitta auem in terram dedit: tunc ridens socios arguit: parum inquit posse ab irrationabilibus consilij, & opis capere, siquidem nescirent, quæ ad se ipsa pertineant. Prius est sibi cauisse, quàm aliis. Auxiliaturi manus in se initiatur; at nisi madida naufragum non redimet.

Cap. 74.

Quid, anne simulationem consulimus? Nequaquam: lacrymas concedimus communes cum miseris, non lacrymarum causam. Miseri miseriam deplorant: felix ille, & sapiens, ipsos miseros flet cum flentibus, quia malè flent; non mala, quæ flent: non flet fortunæ potentiam, sed infirmitatem humanam. Lacrymantem Solonem reprehendit quidam, quòd defleret, cum luctus non sit fortunæ potio, nihilque prodesse lacrymæ. Hoc ploro, inquit, quòd nihil profunt. Communem fletum habuit, non materiam. Id potest vir sapiens, & horribilis, atroxque fortunæ deflere, quòd fleant mortales, cum nihil prosit flere. Cum mcestum, eiulantemque videt, solum se commouet, ut soletur illum, non ut putet malum pati calamitate deplorata ex his externis. Distinguit subtiliter, hominem illum non affligi casu fortunæ, sed opinione sua: non enim infortunati sumus, quia sumus; sed, quia putamus. Maius aliquod malum, quàm ipsum malum deplorat, non ferri malum; & plus patientiam, quàm patientem. Malum verum, quod ibi nescit, est malum falsum ignorare. Hoc flet, quòd

quòd defleatur. Qui ita dissimulat constantiam suam, non simulat sensum. Nequaquam impassibilem illum facimus; sed patientem, & compatiensem, ipsius adhuc compassionis patientem. Licet extra vulgus hominum mittamus, humanum volumus in vulgo. Non propterea interpellamus pacem, & serenitatem suam, hoc ipso, quòd flet; quia vult, & iuste vult. Non est turbidus, non anxius, non miser, imò felix, id est, sui erit, & sibi hilaritate arcana festiuus. Egregiè diuinus Ioannes Scholasticus, fletum proborum dixit animæ risum.

Cæterum Gregorius Nazianzenus Cæsarium *Cap. 75.* laudat fratrem cum larua seruientem aula. Intus Anachoreta, coram aulicus fuit. Præstat hac astutia negotiis (necessaria dico) committi, & pro rerum incursu cassidem componere, si necesse sit. Non est in iactu fortunæ directo, in iactura, inquam, propria: semper in hac placet nudus, sincerusque vultus, & natiuus color, animi serenitas. Tam fortis animus sit, ut nudus spectet fortunam, nudus vincat, non tantum sine armis, sed sine veste. In alieno discrimine, & salutare prætextu, quandoque id opportunum erit sine ignominia constantia virorum, imò sine iniuria inconstantia rerum, quarum bracteata inanitas est, superficie tenus: laruata sunt; non sunt, quod ostendunt: sic cum larua satisfacies. Non amplius iure exigent, quàm habent. Simulata sunt bona, & mala: non peccat, qui cum his dissimulatus sit. Sana intestina non habent: non licet

ob hæc præcordia tua sana corrumpere. Intus pax suo in folio cordis serena & candida fulgeat; forinsecus licet vestiatur fuscus & feralis color. Nemo melius adulabitur mundo, nemo conformior, quam qui solum tradat faciem, reseruet cor. Hæc indoles mundi, aspectum dumtaxat sine medulla præbere. Inspice te; cætera inde conicies: quotiens aliud, quam videbaris, fuisti? Omnis hic rerum cursus, omnis fortunæ ludicra festiuitas apparet mihi, laruatorum ludus, cum per cohortes, obiecto vultu, stringente manu faciem, cursum bini agitant: properant enim res,

Et quasi cursores vitæ lampada tradunt.

Currunt & simulatæ: compar his fiet, qui saltem se dissimulet.

Cap. 76.

Licet in amicorum cum amicis, in parentum cum fratribus, in beneficorum cum coalumnis temperatè defflere mortem, non perdere pacem. Summa illa Numinis indulgentia ita prouisit: si malum videtur, larua est; in bonum cadet. Ut benè viuamus, superfluit de nobis: non est, cur desideremus aliquid, ut viuamus; & hoc ipso, ut miserè viuamus. Hæc optima conditio nostra est, ut gratis sit vita beata, non miseria. Illa non rebus, imò nec cupiditatibus eget: quinimò hæ sunt, quibus minus egeat. Miseria sine desiderio non est, nec datur sine pretio cupiditatis. Suppetit ad id, quod maius est, lætam vitam; cur ad id, quod minus est, vitam, egenos nos, superfluis putabimus? Dum fulmina fortunæ non valent conidere, & tam validè percellere voluntatem,

vt

In alienis casib. dissimulanda constantia. 107

vt illine frustra resiliant, (quod non valebunt,) integra omnia nostra sunt, & suam integram pacem, cor integrum reseruat. Horridam hæc obiiiciunt speciem; sed pueris dumtaxat. Reuelle scdam cassidem mali, quæ atterret; inuenies inibi bonum. Decessitne, qui tua, vt mater, sollicitabat; vt pater, prouidebat; vt soror, studebat? Fortasse præstantiora officia adnascuntur ex hoc decessu: nunc latent. Parentes interdum, vt ludant cum dilectis infantibus, personam sumunt alienam, & deformem. Terrentur paruuli: sed statim reiecta larua inueniunt patrem, matremve fuisse: rident tunc, assultantque in amplexus: astutiâ deinde notâ, repetitam iam non formidant personam: noscunt subinde latere matrem, aut nutricem; iam eum ipsa larua lufittant, matrem balbutiunt. Quem non terret vis malorum sanctum Iob inuadens? vultus horridus, post liberorum, substantiæque iacturam vlcere pessimo iacere? Vbinam? Nosocomium illi sterquilinum fuit, vndique saniem fontificans, seu potius stagnans. Vermes pro piscatione duxit. Quæ malorum facies atrocior? Sed non pertimesecit virum, qui tam aberat, vt mala haberet, vt collatatus lusitaret scaturiente vermiculo. Detraxit rerum personatum gestum; inuenit ibi maiora bona, officiosa pietate; nec paternas curas, nec materna viscera, nec germana obsequia desiderabat. Putredini dixit: Pater es: mater mea, & soror mea, verimibus. Cortex ille malorum fuit; nucleus, substantiæque bonorum.

Velut

Velut pueri nūcibus, his malis crustatis viri ludunt, obduri, infractique aduersus calamitatem. Infringunt illam, & abiecto demum putamipe medullam sciunt edere suauem. Cum itaque personata, & facialia sint omnia, cum persona & facie tenus, faciemus sine iniuria satis.

Cap. 77.

Quid aliud monuit ciues Corinthi diuinus Paulus? Qui flent, inquit, tanquam non flentes; & qui gaudent, tanquam non gaudentes; & qui emunt, tanquam non possidentes; & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Figuratam, scilicet, larualēque societatem cum mundo permittit: audias rationem; iustitiam istius agnosces societatis. Præterit, inquit, figura huius mundi. Figuram solum, personamque obiectantes concito prætereunt cursu res, vadunt, currunt, transeunt. Quò? rogabis. Meta, nihilum est: euanent, non sistunt, vt fumus è camino:

Omnia prætereunt, vt inanis in aëre fumus.

ait Dionysius Lyrinensis. Illis nos exhibeamus similes, laruari etiam. In imagine, excursuque satisfaciamus, vt ipsa solum nos volunt festinā satisfacere specie. Flere, & non flere; gaudere, & non gaudere; vt, & non vt; non compones, nisi larualiter aliud lateat, aliud pateat. Patent oculi pluentes imbres lacrymarum: later animus delibutus muliebri risu. Frons Heracliti foris; cor Democriti intus. Persona animi, frons est. Siue fortasse aspexit Paulus theatrales tunc temporum ritus, cum personati mimi, & instructa scena mutatiis, versibilibus, ductilibusque figuris,

gis, aliis post alias succedentibus; quæ, cum, aut fabularum mutationes, aut Deorum aduentus, cum tonitribus repentinis erant futuri, procurrente præteribant versura, & specie exornationis primæ clapsæ, facies alia ostendebatur figuræ. Mandum, magnum puta theatrum; Magistrum Comediæ, Deum; mimos, homines; exornationes, figuræque scenæ, res istas decursu solum apparentes, successione festinā mutatorias.

Cap. 78.

Quid aliud maiestas Assyrij imperij fuit, nisi ductilis, tractitiæque figura scenæ? Præterit: successit alia versura, regnum Medicum, & Persicum: hanc prætereuntem Macedonica potentia sequuta: euauit etiam hæc figura subsequente Romana disparitura quoque. Non sunt immortalia regna mortalium; non digniora autoribus. Vbi nunc Ninus, Semiramis, Zames, Aralius? Vbi Arbaces, Mandanes, Sosarmon, Articarmines? Vbi Cyrus, Cambises, Darius, Xerxes? Vbi Alexander, Arideus, Cassander, Antipater? Vbi Antigonus, Ptolomæus? Vbi Iulius, Octavianus, Tiberius? Vbi magni isti Patriarchæ ambitionis, radices imbelles gloriæ Asiaticæ, Medicæ, Persicæ, Macedonicæ, Asiaticæ, Syriacæ, Egyptiæ, Romanæ? Vbi illi primores factus, & libidinis pincernæ? Vbi primogeniti illi fortunæ, ante quos, vt passer ante miluum, siluit Orbis? Quomodo nunc de illis silet? Baleus, Armarrites, Altadas, Mamitus, Mancalæus, Sterus, Mamelus, Sparetus, Ascatades, Belloparès, Lamprides, Lampares, Panyas, Mitreus, Tautanes, Tineus,

Tineus, Pyriciades, Ocrzaptes, Sardanapalus: hic interitu notus, infamia famosus: ceteri, nec vita, nec gloria: vix aliud quam nomina, velut ossa gloriae, reliquerunt. Solum est eorum fuisse; solum noscimus transiisse. Ipsa nomina non agnosces fortasse; nec sunt multa: adeo ruinosa res gloria; quam tamen solam non mortalem putant habere mortales. Falluntur: nec pignora sui cadaueris, nec titulum sui sepulcri reliquit: iam mortalior est mortuis gloria mortalium. Illorum siquidem restant silentio ossa, restant dentes post funus viuaces, post cineres immunes, post ignes frigidi. Fama tandem edentula fit, & sine igne perit, imò sine aëre, dum vox deest, cui vita est loqui. Larvata omnium felicitas praeteriit: plurium sine occipite euasit, nec in ipsa fuga tergus ostendit. Si imperia illa, haec, inquam, onera orbis alleuata disparuere, quid fiet his, quas tractamus paleas rerum, festucas, pennulas: Illa regna ingentibus confixa urbibus, earum coloniam mundum diceris: vrbes ipsas validis munitas moenibus, non ariete, sed nec fulminibus quassandas crederes: numerosis exercitibus, quibus campi angustiae erant, vniuersum mortalium genus peregrinum putares: sanctis, quod plus est, prudentissimisque legibus, Oracula suspicareris, & suspiceres: non habuerunt pignora status, nec tueri haec omnia inualuere, quominus fortunam ibi radicatam, non videre, mus reuulsam. Quomodo nos, sicca, deciduaque folia nostra, valido concussa statu, tanquam ater-

na

In alienis casib. dissimulanda constantia. III

na habemus: Subleuantur omnia, & suis ruinis a nobis attolluntur, tam felici, certoque cursu properant, vt non morentur casu; cadentia tunc magis elabuntur, currunt. Quidquid pretiosum est in mundo, inaurata nullitas, purpuratum nihilum est, sub persona in suum domicilium, interitum, procurrens. Properationem iniqua sui conscientia incitat, ne agnoscamus in mora, & discernamus larvam; pudeatque comprehensum agnitionis, comprehendentes amoris.

Itaque iure Paulus ex his rerum versibilibus, *Cap. 79.* praetereuntibusque figuris collegit, nos quoque licere personam obducere, vt suis theatrum conster officiis, simulque Actores fabulae. Hi dum flent, non dolent; dum emunt, non possident; dum iubent, sine imperio sunt; dum vtuntur, sine usu; dum obiurgantur, sine vindicta; dum obiurgant, sine ira; agunt, scilicet, alienam vitam: vtinam & nos. Eleganter pulchrum hominis canit Theologus,

*Ζῶεν τ' ἀλλότριον ἑοῦς βίον.**Vivere alienam vitam.*

Quia nemo alienis rebus afficitur, qui vixerit non in vita alienam vitam sine affectu, id est, suus erit: omnia, vt histrio, fabulam putabit. Salutare istud consilium, etiam vt tibi consulas, cape, non ab aliquo Musonio, aut Telete, aut Epicteto, qui te histriorem quoque mundi, & vt iste ait, hypocritam dramatis monet fieri. Cape ab ore Dei, a Doctore mundi, Paulo. Talem personam age, qualis a Magistro designetur, qualem ipse velit. Suprema illa, aeternaque Mens huius mundi dramatis

dramatis Magistra est, & Poëtria: illa personas inducit, & distribuit. Breuem dedit: non quæras longam: egenam: non petas regiam: quamlibet tribuerit, eam ingeniose repræsentat. Tui muneris solum est commissam personam aptè effingere, non eligere: hoc Magistri est. Si dedit agere mendicum, ægrotum, claudum, humilem, calamitosum; hoc cura, ut bene agas, non ut aliud. Non est gloria Actoris fabulæ, quod repræsentet augustissimum Principem; sed, quod bene. Maior laus est, si stultum, aut mendicum, aut flentem aptè simulet, quàm si Philosophum, & Regem. Id etiam, tanquam bonus histrio, qui non solum bene Prologum, sed & medium, & catastrophem fabulæ agit, cures primordia, medium, & finem vitæ rectè agere. Is optimus repræsentandi modus, si actione aptè exprimas idem, quod ore: si opere repræsentantes doctrinam.

LIBER

LIBER SECVNDVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

APPENDIX I.

Tolerantia, & temperantia rerum.

VNC restituo me operæ. Insi- *Cap. 1.*
stam, & appendam alia. Sub
eamdem recutiam incudem fer-
rum idem. Plures ictus eunt ex-
trà, plures irriti, ut aliqui certi
pangantur. Ad amoris modum redeo, quia fi-
xam sibi, constantemque voluntatem velim.
Repetâ partim eadem. Non una, aut altera mal-
leatione clauus figitur, plures repetis, deinde
tentas, rursusque recutis, donec firmum videris.
Neque tantum erudire exopto virum, mallem
facere. Brevis est doctrina beata, id est, bonæ
vitæ; ipsa tamen opus prolixum est, & difficile
suaderi, quod facile dici: omnium quippe res
facillima, & in promptu est, bonum esse, si alia
erudiremur, quam Antisthenes dixit necessa-
riam;

H

riam; ego addo omnium difficillimam disciplinam, dediscere mala. Alia iam appendam, siue expendam documenta consequentia eorum, quæ diximus: ex quibus duas pacis & lætitiæ ansas inuenio, tolerantiam, & temperantiam: his regatur, quæ te reget benè, voluntas. Velut equorum gubernatio, fræno, & calcari constat: cohibe te in bonis, instiga te ad ferendum mala, & velut umbraticum equum super ipsa, quæ te atterrent, coge te gradi, pessumdare; dediscas metum fortunæ, qui virtuti rudes facit. Tolerantia malorum, est temperantia bonorum. Non facile dicam, vtra maior sit: illud certum, æquè oportere pati multa, ac velle pauca. Pauca tu potes, & multa in te potest fortuna, in quam maximè patientia potes maxima inter virtutes, quæ

vincit inermis,

Armatisque solet vincere sapè viros.

Cap. 2.

Sicut non magni constat benè viuere, sic nec discere. Duobus verbis resumitur tota voluntatis ars, tolerantia, & temperantia. Hoc est omne pacis mysterium; Eleusinum credes, ignotum nisi sacris animis. Hi sunt Lares tranquillitatis, Penates bonorum. Hanc Philosophiæ summam cum Epicteto pura, ἀνέχεσθαι, καὶ ἀπέχεσθαι. Non obtinet, nec retinet gaudium, nisi qui sustinet, & abstinet. Hæc sunt cardines quietis, & virtutis. Vt pacem obtineas, abstine, vt retineas, sustine. Rarus possessionis modus. Recusando consequeris, excipiendo conseruas: recusando crepundia fortunæ, excipiendo flagra. Hæc solum diligenter

*Sustine, &
abstine.*

diligentia Hieronicam fortunæ se putauit Diogenes. Cinxit pinu tempora, Isthmica ceremoniæ, velut sacrorum victor certaminum. Iussus, ne illegitime honorem vsurparet, se respondit, duos Antagonistas vicisse, voluptatem, & dolorem; illam, quia abstinuit; hunc, quia sustinuit. Ne imbellem te putes: habes temperantiam, & tolerantiam, egregia stratagemata aduersus astutias, quibus in te molitur fors. Siue vi, siue dolo aggrediatur, omnia studia sua præuertis. Impetus, & illas iras repentinas non simulatas frangis tolerando: artes, & sera, altæque odia, consiliis, cunctatione (fortissimo armorum genere) armata temperando, dum furit. Syncerus est iracundorum, & sine artificio motus. Statim dura, acerba, vt obuia & simplicia tela, & palam arma torquet. Dum odit, lenta est: non vi sua contenta, insidias tentat: dolos, & dolorosissimam miseriam post felicitatem adornat felicitate. Omne suum tormentum, omnis apparatus & machina turbandis, deturbandis, inquam, nobis istud est: quia dat, quæ nolumus; negat, quæ volumus. Resistis, si abstineas his, sustineas illa.

Verum hic geminus noster morbus, quo grandi concepta proposito aboritur cum felicitate virtus, inuersè nolle, & velle; fastidire, & appetere: vtrumque absurdissimè, præposterè. Appetimus intempestiuè, cum necessaria est necessitas, quæ nihil aliud carenti est, quam optare: appetimus, inquam, quando, & quæ fortuna non fert.

Cap. 3.

fert. In Ianuario cerasa quarimus: ipsa se pur-
niant vota nostra: hyemat plerumque fortuna.
Quid aliena concupiscis? Tempori seruiendum
est, ne seruias fortuna. Egrotamus pica, velut
grauda, quæ abominatione stomachi, & appe-
titu laborant, fastidiunt salubria, & vt mireris,
iucunda: appetunt absurdos cibos, siue non ci-
bos, gypsum, cymeliam, carbones, sordes, in
hyeme vernos fructus, in vere hybernos. Quid
putas, est, abstinere, & sustinere? Opportunum
fortunæ esse, scitè nolle, scitè velle, non cupere.
Abstine igitur: alioqui, quid cupiendo facis, nisi
dilatare limites fortunæ, extendere scopum
suum? Licet nolit, telis suis te attinget. Non in-
terest, cæca sit, quominus sagittaria certa: si sco-
pus vbivis, si omnia sit, errare exoculatus ne-
sciet. Etiam inuita aberrare illa vulnere non
sciet in eum, cuius cupiditas per omnia oberrat.
Sine collimatione ferit, si spes quocumque col-
limat. Nullum telum in cassum cadit in confer-
to agmine. Tantum patet eius scopus, quan-
tum vota tua.

Cap. 4.

Scias in dimidio voluntatis circa hæc exter-
na, & quasi in contractiori arcu totam poten-
tiam habere. Præsumere omnipotentiam posses,
in tota, aut altera voluntatis parte, nec dimi-
diam: dicam penè nullam. Duo sunt libertatis
membra, velle, & nolle; potentissimum hoc la-
certum, infirma illa manus: quidquid non habes,
nolle potes. Sed nemo potest habere, quidquid
vult habere. Cum nolis, potes in omnia; cum
vis,

vis, in nulla. Fortuita sunt, parèntque fideliter
fortunæ infidæ. O quantum ararium est, quam
prouisa panoplia aduersus sortem subitam hæc
concisa cupiditas! Quid angimur? Valemus ad-
uersus casum, & nimium valemus, cum dimi-
dia præualeamus voluntate. Manca alterius ma-
nus sufficit, & claudicans, vt sic dixerim, asse-
quitur refugam, alarumque felicitatem. Circo
certò, feliciusque te locupletauit, quam thesauri
Croci: isti mendicitas erunt coram te nihil vo-
lente, coram voluntate non mendica. Secure per
illam diues es, siquidem es, cum vis; nimirum,
cum nihil vis. Pauperem tunc facis fortunam.
Quid maius optare potes, aut quando magis di-
ues? Nihil in te habebit, nihil in se, quo tibi pla-
cere possit, fallere dico. Ditiore eris Attalo, si At-
talicam contemnas suppellectilem, & potes. Ma-
ior vis quam Midæ voluntati tuæ est: non est
opus contractu, in absentia plus valet: si quidem,
cum vis nihil velle, habes omnia, etiam quæ non
videris: quid mirum, si quæ nec optaueris, aurea
paupertate locuples? Egregie Eusebius philoso-
phatur: Πλείον χρὴ νομίζειν τὸν ἡγεμόνον ἔχειν
τὰ ἀρκέσια: τὸν δὲ αἰετὸν ἀνθυμένον ἀποκρίσσει
καὶ πλεονέχει μὲν ὅτι τοιοῦτα λαμβάνοντα, καὶ
εἰ Μίδα πλείους μάλλον, πένητα καὶ ἴσον, καὶ
ἐκείνῳ ἔξ ἀνάγκης ἔχει ψυχὴν κεκτῆσθαι. Idem ait,
φιλοχρημασίῳ ἀλογον τὰ κτώμενα ἀποβαλλόμενα
μάλλον ἀνύπτειν, ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστῃ ἡμέρῃ πλεονέχει
καὶ ἐπὶ γινώσκῃ. Quare solum diues es,
solum omnia in voluntate possides; si quidem opes.

Ille diues
existimatus
est, qui se sa-
tis possidere
sibi persuasit:
cum vero qui
paris semper
adficere pro-
pirat, acqui-
ritur se nul-
la capere, et si
Mida fuerit
opulentior,
pauperem, ac
trum appello,
quo, scilicet,
non nind non
minus est
pauper in
animo.

Irrationabile
avaritiam
citius consu-
ment abiecta
res paria,
quam cre-
scentes quoti-
die immensa

omnia nolle in voluntate est. Vbicumque dixeris, sufficit; vniuersa habes. Quid dicam? Plus habes, quam habere possis. Superfluunt tibi omnia. Si non credis habiturum, crede saltem tantundem, aut maius habiturum, non indigere, superuacua habere.

Cap. 5.

Adeo immoderatus est usus, siue immodica usura temperantiae. Nec minorem tolerantiae puto. Est fortasse facilius: postquam doctus abstinere fueris, tunc bene sustinere poteris. Ex cupiditate armatur impatentia, & spes nostrae parturiunt timores. Abiice illas, & scies, aliquando posse irascentem fortunam cum gratulatione excipi, non tantum cum patientia. Crates, siue Zeno, magnus quidem, quicumque sit, aspero Neptuno exoneraturus mercibus nauem libens, latus opes suas in mare iecit, & gratias fortunae agens, inquit:

Benè, ô Fortuna, bonorum mihi magistra.

Εὖ γὰρ τύχη, μοι τῶν καλῶν διδάσκαλε.
Tunc quoque dices ob ipsum infortunium fortunae benedicens: Benè est, ô Fortuna, magistrante mihi exhibes boni. Euge, euge, curatrix sollicita animi. Gratias ago, quod venias reportatura, quod ego diu iam debuisssem restitutus ad te mittere. Gratiam hanc à te habeo, quod dedisti usum, & tollis abusum, nec pro usu usuram exigis. Me admones. Malo consilium tuum, quam gratiam. Intellico, quid dicas. Ad frugem me colligam, ad virtutem, ad me, ad Deum. Privilegio mecum vteris. Non tantum citas ad virtutem, sed cogis. Benè vectus sum naui contra-

etai

eta: inde integer curabo esse. Ecce & aliorum oblita es, quae tollere potuisti, tuo iure stant omnia. Tot mihi dedisti, ut perderes memoriam. Ego benè recordor, & te monebo: cape adhuc aliqua tua, agnosce omnia praeter me; nec digna humano animo puto, quae tu adhuc contemnis. Utinam sic cum fortuna ageremus, ut ille senex, grassantibus latronibus: Quaecumque, inquit, vobis videntur, tollite. Fecerunt ita, solo marsupio praeter spem relicto, quod ille accepit, & insequutus illos, clamabat: Accipite etiam illud, quod tollere obliti estis. Fortasse istam comitatem mirata fortuna, etiam restituet omnia: restituerunt & praedones. Christianus reiiciat fortunae nomen, & diuinam manum in his noscat, & osculetur.

Si adhuc rapax & trux ingenium fortis non excusaueris, non erit, unde iuste accuses illasus. Tutò si te colligas sine voto, & spe, diminuta fortunae praeda, in ipso illius scopo & paupertate expectare sua iacula licet. Credo nullibi fortasse securius. Imperitum sagittatorem cum vidisset Stratonicus, iuxta scopulum confedit, illic se ratus securiorem. Causam reddidit: Ne me feriat. Caeca fortuna dicitur, in scopo suo manere: illud minus attinget, quod intentat. Quin cadant in te omnia iacula, incruentus manebis, dum sine cupiditate. Si telo primam ferri aciem perfrigeris, nulla nocendi vis hastili manet. Cupis fortunae cupiditas est nostra, postquam detraxeris illam, sine mucrone erunt sua arma: tu

H 4 sine

sine vulnere. Luforia tela cruorem non gustant.

Iam arbitror longa Epictetum epitome resumpsisse Philosophiam, cum duo verba, Abstinere, & sustine, dixerit esse. Superfluit dimidia oratio, altero verbo satis constat, Abstinere, dico. Nemo est, qui nihil velit, si nolit aliquid, praefertim quod habet. Hoc sustinere, est, non vellet, nisi quod tenes. Limpida itaque & alba cupiditatibus voluntas, leuem fortunae sarcinam sentiet: ex se enim fortuna levis est: sed grauiorres sarcinā suā clitellas habet cupiditates humanas, sine quibus nullum onus imponit nobis: nullum sine desideriorum clitellis incommodum accommodat: nihil nos onerat, nisi vota, quae tamen mala plerumque inscij, vnde onus veniat, multiplicamus; vt alieniemur; excrecente tamen miseriae pondere. Quidam rusticus fatigatus ex aratione, regressurus in villam, aratrum asello alligauit; insuper ascendit: sed nimio grauatus onere asellus progredi non poterat; tunc ille descendit, suisque imponens humeris aratrum, iterum ascendens ad asellum inquit: Nunc procedere potes: non enim tu; sed ego aratrum fero. Non isto minus ridiculi sumus rustico. Curas & cupiditates nostras, quae nostrum non opprimunt, sed obruunt gaudium, nouis curis & votis tueri & alleuiare studemus. Nihil profecto aliud facimus, quam integrum onus pristinum retinere, & pondera nobis noua imponere. Donec toleramus cupiditates, sumus nobis

into

intolerabiles sine vlla adhuc fortunae grauitate. Excutiamus illas, exoneremur spe: tunc ipsam fortunam leuem reperiemus, & nos, & illam sustinebimus. Quaecumque sustinere licet non sustinenti futura: grauiaprofecto onera, quae se mire accommodant, vt nos grauent, suamque multitudinem apte componant, vt quae tempus non capiet, capiat cor miserum: pendentia enim non tantum mala, sed bona molesta sunt. Ex ipsis malis non tot possunt venire simul, quot possumus timere. Pauca sunt pila, quae vna vice mittere fortuna potest; & nisi adiunaretur desideriiis nostris, citò videremus exermē, & inani pharetra. Est itaque patientiae matrix, abstinencia cupiditatis, pari titulo, atque patientia malorum, & bonorum.

Ceterum, cum patientiam nomino, non dico *Cap. 8.* rem simplicem. Non est patientia tantum malorum, est & bonorum; & horum interdum difficilior. Illa est, cum pateris: haec, cum agis. De ista postmodum differemus. Aliis distribuitur modis patientia: à diuino Ephrem trifariam: aliam dixit patientiam erga Deum; aliam erga Daemonem; aliam erga homines. Ego quartam adicio molestissimam, erga se. Siue in vniuersum bifariam parior patientiam, & aliorum, & sui. Ista maior, quantum distat sustentare, quod reclinat, aut quod incumbit; sustinere humero, aut tergo. Difficilius est ferre, quod supra nos est, quam quod iuxta. Iumenta minus possunt portare, quam vehere: in vno homine satis habent, quod

H 5 baiu

Cap. 9.

122 Lib. II. De Arte Voluntatis.

baiulent; sed familiam trahunt. Omne momentum tranquillitatis, patientia est, magnum pacis sacramentum, tuta securitatis ara, præco & caduceus felicitatis. Quid iuuat, si cum exteris non conflagimus, si intestinis affligimur tumultuante in se corde? Nobis ipsi pacifici sumus, & trucidato appetitu patientes nostræ tristitiæ, nostræ adhuc impatientiæ, aliquando & patientiæ.

Quemadmodum nihil magis contingens, quam pati; nihil reputa magis tibi necessarium, quam patientia. Naturale omnium humanorum malorum medicamentum est, quo velut dictamo expellimus aciem, ferrumque damnorum. Non iniquius actum nobiscum, quam cum feris. Aper hederam suam habet, draco sylvestrem lactucam, anguis marathrum, testudo culinam: aliis vicinior medela data est, ipsa membræ canis lingua balsamum est vulnerato. Homini vniuersale pharmacum, silentium, & patientia est. Quid contingens pati, dixi: iam emendo, necessarium est: quare necessarissima patientia, qua solum fit, ne patiaris, anticipata quadam dote. Impassibilis patienter patiendo fiet. Invulnerabilis animus, nisi solum impatientia est, velut Achilles calce. Nec maiorem artem patientiæ putes, quam si non vltro, saltem non inuitè pati. Compendio quodam se à labore, & suppliciis vitæ liberat, qui facile tulit. Sponte feratur necessitas. Manus, pedes, artus reliqui, suis potius deficient muniis, quam inefficaces & stupidi patiendi reddantur. Infirmi, mutili, pe-

nitus

Tolerantia, & temperantia rerum. 123

nitus adhuc rescissi, non inepti fiunt passioni. Egregiè Herodes Sophista, dum podagra & chiroagra laborabat, Cum, inquit, edere oportet, manus non habeo; oportet progredi, non sunt mihi pedes; oportet dolere, tunc & pedes mihi sunt, & manus. Ita integri semper ad patiendum sumus. Satis hoc monstrat integritatem viri in patientia esse. Aded necessarium est pati, vt deficientibus manibus, non deficiat pati manibus. Quid, rogabis, posse pati illis, sine illis? Dicam: Non habere, non posse illis pati. Nihil deest homini labori suo, etiamsi desint artus: imò hoc ipso minus deest.

Alcè, & in medullas cordis demittenda vox *Cap. 10.*
Themantæ illius: Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. Intuere, quid desit volucribus, vt volent: totæ in hoc positæ sunt, rostro acuto vt scindant, prorse loco, æerem, alarum remigibus actuosæ, oblongioribus suo ordine pennulis, ex utroque instructæ latere velut transtris, cauda clauis instar est, qua flectuntur & gubernantur, pedibus collectitiis, digitis sparsis, vnguibus aduncis, quibus tanquam anchoris aptè hæreant suis portubus ramis. Licet nunquam volare vidisses, hoc ipso quod volucrum cerne- res structuram, diceres ad volandum facta ista ætheris nauigia. Non minus homo deuotus labori nascitur: intuere illum: nihil notabis deesse, vt patiat; etsi multum desit patientiæ. Tota hominis conditio in hoc videtur affabrè elaborata: rudis, vt laboret, vt pati possit: non instru-

ctus

ctus pennis, vt auis; sed egenus, infirmus, nudus, exermis, adhuc sui sepe destitutus. Vndique sua nuditate, & egestate adornatus est passioni, vt auis cælo. Omnia obseruabis, dum neque necessaria vitæ habere videas, habere necessaria, vt graue sibi sit vel viuere: quemadmodum passer leuitati suæ habet, quod necesse est. Id interest, quod auibz deficere possint instrumenta volandi, non homini patiendi. Aded fida natura est nostræ conditioni, vt quod nostra refert, non confiderit casui. Ceruo currere deficiet, lupo prædari, leoni timeri, non homini posse pati. Maior rerum nostrarum cura est. Non temere nobis data defutura, si profutura.

Cap. II. Vitæ humanæ primitiæ, fletus est; primi flores, lacrymæ: inde auspicia sumit. Non ante nascitur homo, quàm patitur; imò de ipso gemit ortu. Primum lucis tributum, pati est: inde per reliquas ætates pendenda sua, vt Blesensis ait, vestigalia miseriæ. Arbitror, qui hanc pensionem indignè fert, qui laborem recusat, indigniùs æstimare naturam dignissimam, hominem dico, & hoc ipso dignum, vt non sit. Iniuriam dignitati humanæ facit, si dignam patientia non censeat; & minori, vili, inquam, se taxet præmio sui. Ferat adultus, quod infans tulit; nec pudeat consecrationis suæ, qui non priùs sentit lucem, quàm dolorem. Hoc est primum, quod docetur, quod vltimò discitur. Omnia animalia suas statim agnoscunt vires: rudis homo nascitur ad omnia, nisi ad lacrymas: sed oportet erudiri ad lacrymarum

rum causas. Omnia discere opus habet præter luctum. Omnia illi labore constant: solum sponte habet lacrymare. Vnus homini fletus datus gratis; cætera non sine laborum pretio: sed datus fletus gratis; quia omnium laborum appendix, leuamen sit. Opportunum necessariis doloribus delinimentum adiungit natura, lacrymas. Istud præparauit oleum mitigandis fortunæ plagis, quas duriores sentimus sine hoc vnguento natiuo. Illa enim vulnera, quorum sensus non effluit per oculos, grauiùs feruntur. Puto iam naturale esse homini pati, cum solus à natura habeat flere. Violenta est omnis vitæ huius felicitas externorum, & inuitus hic addititiis fortunæ splendor, inde brevis est: nihil violentum, perpetuum. Modus naturalis hominis, pati est. Miseria creditur: sed sine patientia, fateor. Non deficit natura in necessariis; minùs providentia diuina, & gratia: nunquam igitur deficiet pati, necessarissimum humanæ vitæ. Inuenti sunt plures, qui non riserint; nemo, qui nunquam fleuerit. Ipse Democritus flendo est natus. Nemo sine labore, sine dolore nullus.

Cap. II. Cur, quæres, homo beatitudini vnice deuotus nascitur ad laborem? Cur flendo se dedicat gaudio? Vnum istud animal capax felicitatis, cur capax duntaxat fletus? Nascitur ad virtutem, proximum felicitatis organum. Quare ad laborem, qui massa, & vt sic dixerim, argilla virtutis est, nulla sine difficultatis elemento, nulla sine laboris emitur nummo? Neque paucorum officiorum

rum materiam creant. Nisi homines essent indigi, vnde misericordia? nisi infirmi, vnde constantia? nisi dolentes, vnde fortitudo? nisi egeni, vnde liberalitas? imò nisi mortales, vnde immortalitas contempta morte? iam fortasse tenes momentum collationis, cum homo comparatur aui. Naturà volueris pennis se attollit super humum: inde ima ista despectura, in caelestium vicinia degit: cum ad terram se demittit, adhuc super nos, aut in arboribus diuersatur sublimis, aut super tecta nostra insidet queta, aut in præruptis habitat secura, eminens aliquod semper affectat. Homo pariter cælo natus, & despicientiæ huius terreni puncti, illuc se euehit laboribus, velut alis assurgit suis aquila in æthera. O salutare consilium! ô diuinæ providentiæ studium, & inuentum! Eius nobis necessitas imponitur, cuius pretium nostra vota citare debet. Vtilitas necessitati eisdem colligatur catenis. Satis hoc ad patientiam. Scitè quidam Arabs inquit: Sepes tolerantia, vtilitas: namque vt necessaria sit nostra vtilitas, labor necessarius est. Quantumvis in alicuius sinum totam cornucopiam vacuefaciat fortuna semel prodiga sine poenitentia, aliquando laborem & inopiam sentiet. Pompeius, & Darius siti afflicti fuerunt: tot fluviorum domini, nihilominus stillam optarunt. Torpuit aliquando Alexander frigore, qui ferè fuit dominus Solis, tantum in domo sua Oriente valuit, vt nil, nisi vetare oriri, reliqua esset tyrannis.

Sunt

Sunt præterea, quia necessarius labor, alij quoque labores necessarii, voluntarios dico.

Elegans Philosophus in hoc Eusebius ait: *Πάντες οἱ ἀνθρώποι πόνους τοῖς μετὰ ταῦτα ἀναγκαῖοι* ^{Voluntarij labores necessarii sunt laboribus in posterum eveni- turis: quos facilius tolerabit ille, qui sponte sumit in ipsis fuerit.} *ἔσονται. Sed iam in hoc remedium laborum vi-* des patientiam. Qui vltro patitur, non patitur, quod necesse est pati. Clavus clavum trudit. Morsus venenati applicito item veneno mitemus: idè necessarii laboribus sunt necessarii voluntarii, vt violenti non sint inuiti. Sed ne graue foret, esse necesse pati, nec molesta necessitas naturæ, nisi nos, vltra quod est, necesse fieremus necessitati, & miseri. Mala augemus adiumento nostro: propter ineruditionem, ait Diphilus: qui etiam beatum monet, discere miserias. Quid rationabilius mortali, quàm doceri mortalitatem suam, labores vitæ, quædam mortis lemmata? Quid salutaris, quàm discere periclitari, vt dediscamus fortunæ reuerentiam, cuius omnia ferre onera debemus, ac si optaremus?

Magnum rudimentum patientiæ est, volentem pati, sin minus expectantem. Mirum est, cum nihil frequentius obuersetur in vita, quàm labores, vix suaderi futuros: antea dolemus, quàm posse credimus. Plerumque fidem miseriæ nostræ nihil nobis, nisi ipsa miseria facit. Præparandus quoque animus est, interdum probandus, & infortuniis imponendus lusoriis. Nec Democritus audiendus. Dicebat: Si quæ sunt

pex

perpetienda, discere liceret, & non perpeti. Bonum esset discere: sed, si perpetienda sunt omnino, quid iuuat discere? perpeti enim necesse est. Ridiculum placitum, credo: si sapuisset ipse auctor, nihil aliud risisset. Iuuat discere pati mala: sed nos non malos fore. Iuuabit discere pati, si non ut mala non sint, saltem ne mali simus: erimus impatientia. Præterquam quod ipsa mala vitamus; vulnera, plagas naturæ, fortunæ, furoris, alicui fortasse & sui vitare non possumus: sed hæc mala non sunt, sed vaginæ malorum. Mala inde contra se distingit, aut opinio nostra, aut impatientia. Bion aiebat, magnum malum esse, non posse ferre malum. Absque hoc nulli potest vita suavis esse, ad quod eruditio sua est.

Cap. 15.

Batuat itaque animus rudibus laboribus, velitationeque se instituat dolorum, ut ad seriam fortunæ manum, decretoriaque iras callidè, & iam doctus plagas excipiat. Sallustius quidam, qui Simplicij ætate vixit, accensum carbonem nudo imponebat femori, & flaru ipse ignem excitabat, periculum de se facturus, quousque tolerare posset. Credo illum ignem extinxisse fulmina ardentis fortunæ. Si leuia fiunt, quæ præuidentur; leuiora erunt, quæ prægustantur; cum iam subinde non timeantur. Sunt timores, dentes acutiores miseriæ, quibus intolerabiles morsus sentimus. Ineptè Sybarita ille, de quo scripsit Serinus, causam censuit Spartanæ fortitudinis. Lacedæmonem fortè fortuna

tuna peregrinatus adstupuit trucem illam disciplinam, quibus à pueris graui educabantur cruciatu: tunc nihil ipsos præstare dixit, quod facile mortem in bello obirent, ne ita viuere cogerentur. Nesciebat mollis homo, quantum valeret labor contra laborem, & patientia aduersus passionem. Constantia illa Spartana, non desperatio fuit, sed firmata patiendi virtus; quibus tantum dederunt voluntarij labores, ut non modò necessarios vitæ istos & vulgares sopirent, sed ipsam fati necessitatem occumbendo vincerent, in violentiam mortis violenti, dum non fecerunt inuitam morituris. Timidus veneni Mithridates assidua ciborum venenatione, tam innocens sibi omne virus fecit, ut nec volenti nocuerit: ipso se damno fecit securum, etiam à se; & in adiumentum vitæ, nocumentum torfit: illum aluit exitium. Simili sagacitate oportet ad insidias, nescio, an dicam naturæ, præstrui. Laboribus assuescere præstat aduersus ipsos. Iuuabunt, quos timemus. Efficax patiendò præparatur vitæ antidotum, patientia.

Tanti præterea est assiduus labor, ut pro constantia sit, & sincerissimam hanc fingat virtutem. Gladiatores & pugiles, perdit, barbarique homines, si vel mediocriter exerciti, sine gemitu, sine gestu plagas accipere malebant, quam ignominiosè declinare: si quando decumbebant confecti vulneribus, mittebant ad dominos, quid velint, ut satisfactum iis esset, velle decumbere; iussique ferrum recipere, collum explicabant.

O fides seria in ludis ! ô fides ludorum in seriis discriminibus ! Non interest iam putes ludicram fortunam, ludôsque agere, quominus seriò pareas cum fide immortalis, vsque ad mortem dicoster sapiens ad iussa : vt ingenuus gladiator mitat, renuntiet Deo, quid velit, satisfactum de se sit, stare ad iugulum, velit magis plagam, quam turpiter vitare. Sacrum certamen sapientis & fortunæ est : datur in spectaculum mundo, Angelis, hominibus, dicatum Deo. Patiendovincat æmulam. Gloriosiorem Olympicis palmam obstinata dabat patientia, quæ cedentium manus sustinendo fatigauit. Sapientis est, omnem inimicam violentiam lassare & vincere. Malè dixi, patiendovincat : sed, patientiam iam non patiens, & neque percussus, nec percutiens victor. Hæc laus Melancomæ fuit, frequenter per totum diem decertabat : in vehementissimo anni tempore parem se duobus æmulis sentiebat : alterum potuit antagonistam Solem ferre, tot manibus, quot radiis in æstu pugnantem. Vtrumque tolerando vicit. Cum victoriam citius obtinere cadendo valuisset, noluit, nisi cedendo. Plagis optimum quemque putauit à vilissimo posse vinci, si ita cadat. Eam rebatur verissimam victoriam, cum integer aduersarius & absque vulnere compellitur summitti. Tunc non à vulnere, sed à semetipso vinci.

Cap. 17.

Igitur, quod potuit in gladiatoribus & pugilibus vitium, & spuria patientia, poterit in te legitima : & quod in Melancoma consuetudo & exer

exercitatio valuit, poterit in te etiam ratio. Quod ratio in Possidonio, poterit in te gratia : & gratia, quæ in Eustachio plurimum, in aliis satis prævaluit, non in te vno amisit vires. Virtus quidem Dei in infirmitate perficitur, vtrique sui periculum exhibens. Anne tollendo infirmitatem à te, aut te illam tolerante ? Hoc puto. Exigua namque potentiæ gloria aduersus rem infirmam esset ; qualis aduersus infirmitatem ? Illa est magna virtus, quæ in animum pollet, rem liberam, quem firmum cum infirmitate sustentat. Plus gloriatur virtus Dei posse in te, quam in infirmitatem tuam.

Verum, si delicatius remedium quærimus, nec *Cap. 18.* rudibus audemus laboribus erudiri ad labores, saltem spe præparemur, aut expectatione. Aciem suam obtundunt mala ad obtutum nostrum : sed, quia inflectimur ad fauores fortunæ, de qua sæpe bene cogitamus, etiam si maledicamus, & malè sit de nobis merita, insperatos nos subito assultu atterent. Non est arduus aduersus ardua apparatus. Expectatio interdum sufficiet, & quidem rei mira, frequentique fide venturæ, & quidem sine mora. Quid enim crebrius in vita euenit, quam euentus extra votum ? Sæpius in die quid doleas, quid saltem sustineas, occurrat. Mirum, cum bis in die cibus contingat capi, vt tota die & vita præparetur ; & ad laborem, dolorem, tristitiam, quæ non duas modò in die horas, sed annos continuos occupent, nunquam simus instructi. Cum tam in manu nostra sit præparatio,

quàm in fortunæ animaduersione? Narra, quot vni stomacho requirantur, plusquàm sacrificio. Non se leui maiestate, nec quoquolibet ritu vult Deus venter coli. Quot homines occupat, coquos, lanios, piscatores, opiliones, venatores? Quot instrumenta, obelos, ahena, fidelias, caca-bos, vinulas, tripodes, gabatas, mazonomos, pelues, scobinas, sartagine, patinas, & sexcenta alia utensilia gulæ. Cui rei tantus apparatus? Vni palato semel, aut bis, mulcendo. O inepti nos! ad voluptates paramur, & non ad laborem; haud bis, sed fortasse, si non continuum, per momenta sustinendum. Quis ad aduentum hostis certum securus & quietus erit, & ad familiaris fortuitum occursum anxius? Quid, inquam, ad voluptatem nos prestruimus, ad quietem ipsam, non ad laborem? Spondis munimur, culcitris, pulvinaribus, sindonibus, stragulis; ad iucunda & mollia armamur, somnium, victum, quia frequentia. Frequentius occurrit, quid durum sustineas. Laboramus, vt sustineamus ventrem, & tergus: cur non, vt sustineamus totos nos, conditionem nostram? Cur non laborabimus, ne laboremus? Delicatus nimis sensus est securi: acerbis dolor non putantis: valide casus deiicit sedentem: molestissimè fortuna lassat quiescentem. Rudis & indoctus laborum impatienti se affligit & macerat animo inter ipsas blanditias cupiditatis, in ipso voluptatum sinu, & quiete.

Estimo impatientiam esse vigilæ incubonem, atque ephialtem vitæ. Molestissimus hic morbus

morbus (nec enim sine sua molestia quies nostra est, nec somnus sine morbo, tam licet saltem ob numerum, cum tempus vigilæ non capiat, cedere malis, & aliter quàm repugnando querere resistantiam :) aggreditur morbus, inquam, iste quiescentes, & pondere suo pressos videtur opprimere, prefocare, grauare sine vilo onere, nisi quod ipsi imaginantur, & interdum

Tollunt clamorem, quasi si iugulentur.

Et rursus idem Lucretius ait:

Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt,

Et quasi Panthera morsu, saeuæ leonis

Mandantur: magnis clamoribus omnia complent.

Multi mortem obeunt: multi de montibus altis,

Vt quasi precipitent ad terram corpore toto,

Exterrentur; & ex somno quasi mentibus capti

Vix ad se redeunt permoti corporis astu.

Ad hæc maior omnium molestia est sine spe remedij irritis conatibus conari in imaginem ponderis:

Nec quicquam auidos extendere cursus

Velle videmur, & in mediis conatibus agri

Succidimus: non lingua valet, non corpore nota

Sufficiunt vires: nec vox, aut verba sequuntur.

Quæ expressior impatientiæ imago grauissimè incumbens, iis potissimum, qui quieti & inertie suæ incumbunt? Sine onere, nisi quod ipsi putant, opprimuntur, clamant, frendent, repugnant casto conatu. Grauius onus sentiunt, quod

magis succutiunt; non excutiunt. Totum pondus impatientium est, nolle pondus; resistere. At, si aliquando euigilent ad se, & velint, quod necesse est, (ubi enim magis est rationabilis voluntas, quam cum magis irrationabilis necessitas?) euanet grauitas illa. Non vi cum fortuna agendum, sed patientia; nisi quod & huius summæ sunt vires, portat omnia: etenim portat, quod vult portare, & hoc ipso quod vult. Tulit Samson portas ciuitatis Gazæ; pignus fortitudinis, crinis fuit, quemadmodum & Pterelao, & Nisom: magnum robur, sed infirmæ securitatis. Certius est patienti pignus virium, non capillus à Dalila aliqua, aut Comethe, aut Scylla, muliebri & timida tondendus manu. Ipsum velle, securitas est roboris: hoc ipso, quod velit portare, non tantum potest, sed portat. Humerus patientiæ, voluntas est. Facilis animi fortitudo, non machina, imò nec lacerto, sed nec voto eget. Robur virtutis extra se non est.

Cap. 20.

Sunt etiam labores necessarij, si non ipsi laboranti, aliis laboraturis. Pro communi Reipublicæ causa etiam mortem ferendum est: pro publica totius nostræ naturæ non nimis erit conditionem naturæ. In exemplum interdum veniunt: potest ferri, quidquid potuit. Detrahe inde, cur non multò minùs poteris ferre, quam potuit alius? Ad documentum patientiæ, obfirmandamque ruinosam nostram conditionem prouisit æternæ mentis maternus amor, paternæque cura, per interualla, velut nodos, ad fragilis arundinis

con

consistentiam egregia documenta virorum, quibus fulciretur genus mortale, donec immortalis ipse sæculorum, vitæque Pater, in vita mortali nasceretur patientiæ & morti. Interim, ne sine aliquo speculo mundus esset, vicarios & præcursores patientiæ suæ præmisit. Primum in Abel titulum patientiæ, ut ait diuinus Aldhelmus, originalis dedicauit. Cui nimirum? Innocentiæ, quasi originali quodam iure, priuilegio potius in cæteris iustis hæreditaturæ pati, & patientiam. Nulli plus, nulli melius. Sed iam in hoc minùs patiuntur, quam qui minùs deberent, probi & iusti. Nemo sanctius patitur, quam quem iniquius pati videris. Repertor laborum Adam fuit, patientiæ Abel: vicinum remedium perhibetur. Peccati inuentum mala sunt; innocentia verò tolerantia: ita ut res propria & peculium, charior & abundantior est iustis patientia. Cæterum, ille clamor Abelis posthumus, non impatientis fuit: non enim iracundæ patientis causam diuina ira ita ad se aduocaret: sed, ut inquit sanctissimus Petrus Alexandrinus, Ἀβελ ὁ δικαῖος, ὁ ἀδίκως ἀποθάνων πρῶτος πάντων ἀνθρώπων ἔδειξε τὰ σαθρὰ εἶναι τῆ θανάτου τὰ θεμέλια διὰ τὸτο, καὶ ἀποθάνων ἐτι λαλεῖ. Ruinosa fundamenta iecit mors in iusto iniuste morienti, quæ ius solum ex iniquitate habebat. Posset eiulare in ictu primo aberrasse, auspiciatius in scelesto Cain orsura. Merito tamen per aliena, & mala fide possessionem mortalium mors accepit in iusto & virgine, exterminanda iustiùs per iustum

Abel iustus, iniuste moriens, primus omnium hominum ostendit, ruinosæ mortis fundamenta: propterea ad huc mortuus loquitur.

iustorum virginem, ex virginibus patre & matre gemina natalitia natum. Ephrem dixit: Vlulat mors in suo initio. ostendens, quem finem esset habitura. Etenim ardea quodam naturæ vaticinio tunc clangere & vlulare fertur, cum emittitur a venatore falco occisurus illam. Mortua est mors ab illo, in quem nihil habuit; quæ solum locum habet, ubi peccatum est, ubi corruptio est.

Cap. 21.

Alius nodus mundi ad constantiam, post spatium consentaneum, positus Iob, qui debuit patientiam post felicitatem, & post innocentiam. Nullibi patientia latior, & magis secum contenta, quam in innocentibus. Vix idem contubernium probitas cum fortuna habet. Debuit coticula sua aduersitate probata clarere. Nulla virtus sine labore est alimento suo: non commodè habitat, ubi procul annonam habet: ideo iustis & cælestibus viris vicinus est labor. Sua propterea sententia intercipio Eliphazem: De humo non nascitur dolor: nam nascitur aliquando de cælo potius, & ad cælestes, purioresque libentiùs venit, quam ad eos, qui sordida & terrenæ sunt vitæ.

Cap. 22.

Post Iob, ad intervallum competens, statutus Tobias, ad oculorum plagam pro chelidonia patientia usus: obcæcatus ab hircundinibus, præstantius, quam illæ, pharmacum cæcitatibus inuenit, cuius & maior gloria, quod portasset viuos, quam quod mortuos. Hic etiam post innocentiam, & licet non post felicitatem, post laborem

patiens,

patiens, donec venit, qui etiam post impassibilitatem, Filius Dei tanto exemplo digna patientia fuit: tam voluntaria passio necessitati nostræ patiendi erat necessaria. Exemplo ipso suo alexicum vniuersi mali patientiam ostendit, atque Cyrenæicum Silphium animorum. Optimè quidam ad I E S V M:

Παυσίπονον υπακνθες εφους, ευαλθες ονειαρ.
Hoc aspirabat arcano hallucinās instinctu rudis
sensus nostræ miseriæ, Filium aliquem Dei ad
patientiam documentum, item & virtutis ideam:
non inuenit; fecit sibi, proposuitque Alcidem
filiū Iouis, continuæ patientiæ, obedientiæ, virtutis
que formam; in cuius laboribus & patientia
nunquam maiori cum indulgentia posse mentiri
sibi est visa antiquitas. Id censuit verè, laborem
potius repugnantem esse, quam indignam
rem Diuinitate, dignam virtute, necessariamque,
ut duplici patientiam modo iuaret, & pretio
patiendi, & dignitate patientis. Vicit iam
figmenta humana veritas diuina, ultra quam
mortalium vota licenter optauere, non sperarunt.
Satis iam ex Filio Dei instructa patientia, blandimentum & panacea malorum. Vndique spirabat mansuetudinem I E S V S, vita, doctrina.

Ista constantiæ exemplaria proponenda sunt, *Cap. 23.*
non alia spuria patientiæ, & limitatæ fortitudinis,
quæ, cum plura tulerit, non potuit ipsum fortem.
Reiicio omnino, quod proposuit Seneca, alioqui
sapere verus, interdum Christianus, Carolus exemplum:
nam & ruit ipse cum Republica.

I 5

Quæ

Extitisti Ne-
pentes labo-
res sedans,
saluiferum
adiumen-
tum.

Quæ constantia fuit in statu alieno? Qualis constantia, quæ constantem non sustentauit? sed victa est rebus, non dico, labantibus, sed labentibus; non caducis modò, sed cadentibus, excisisque. Fateor spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus suo operi Deus: fateor dignum virum fortem cum mala fortuna compositum: sed non video pulchrum, nec magnoperè egregium, quod non in mollissimo Sardanapalo inueniam. Si spectemus Catonem post ruinas publicas, ubi stat vel priuatus paries; cecidit vir ille nullo impellente, si vir fuit, qui decubuit, vel ut ad magni strepitum casus scemina intacta corruunt. Quid? inquires, licet omnia in vnius ditionem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsarianus portas miles obsideat; Cato, quæ exeat, habuit: honesta vox, adulatio est: non nisi quæ fugiat, dico. Non potuit pedibus, fugiit manibus. Quid refert? Vt libet fugiat modo, fuga est. Timor solers, inuentor fugæ, in illo sagacissimus, quia maior consternatio, in sperato effugio violentam viam reperit. At, cuiusnam timidus rei homo ille fortunæ toties baiulus? Eandem fortunam timuit? Quinam? Eam nonne diu tulit. Vtique. Sed error hoc fecit: putauit esse, quæ solet, inconstantem; expectauit illam mutari. Sed, cum pertinacem nouit, & semel seriam, formidauit postremum ictum; & blandiùs sibi consulens, sua manu composuit vulnus ad gustum. Non est magna patientia, quæ, ut vult, patitur. Potuit iras

iras sustinere fortunæ, non odium. Leuis constantia, quæ solum ad impetum est, quæ constantem fortunam non tolerat: breui tempore, etiam non nimis fortis magnum sustentabit onus: diu sustinere, & perpetuò, hoc est fortissimi. Vilis itaque & abiectus pugil Cato fuit: ab stadio fugiit, & impatiens reliquit in arena fortunam, non victam, sed adhuc non defessam, & gloriantem integro lacerto. Quæ maior inconstantia, quàm eius, qui inconstantior fuit versabili fortuna? Quis minus fortis, quàm qui fugit, currit priùs, citiusque quàm illa. Iniuste constantis, iniuste sapientis, iniuste iusti, imò viri nomen Cato possedit, qui tam malè de sapientia est meritis, ut casum aliquem, aut causam putarit dignam sapietis morte. Vtinam prælegisset conclusionem Theodori, non dissertationem Socraticam. Nullam satis magnam causam verissime affirmavit Theodorus Cytheræus sapienti esse ad vitam finiendam. Optima id probat ratione: istum enim, qui casus humanos contemnit, vitam propter eos relinquere, quomodo non contrarium fuerit illi, qui nihil bonum, quàm honestum, & solum turpe, malum asseruit? Vtinam ipsum Cato attendisset Socratem, damnantem *δυτοχειρίαν*, & prohibentem præscripta statione egredi, non iubente summo vitæ duce. Quid igitur exaggeras magnum ducem Catonem, qui abiectissimus miles fuit? Reliquit stationem, abscedit loco suo, non paruit vitæ duci. Quidni, inquires, adhuc etiam stu-

dia

dia vltima nocte tractabat? Opportuniora debuisse, & nescio, cum satis immortalitatem non didicerit: mortalissimæ enim patientiæ factus, cur tam citò voluit experiri, anne periret æternitas, si ipse non periret? quam expectare poterat, vt expectauit fortunam, quam vsque ad mortem suam mortalem æstimauit: non moretur interim immortalitas. Debebat proludere, & periculum constantiæ prius facere, quàm æternitatis.

Cap. 24.

Quæ igitur patientiæ, & fortitudinis laus fuit? Non fecit magis, quàm molliissimi, Hamon, & Sardanapalus. O magnum Catonis facinus patrare tantum, quantum is, qui fusos tractauit! quàm foeminæ, Euadne, Iocasta, Auctolia! quàm meretrices, Sappho, Phædra! quàm puellæ, Thysbe, Biblis, Phyllis, Anaxarete! quàm pueri, Iphis, Damocles! quàm senes, Egæus, Sesostris, Timathes! quàm infirmi, Aristarchus, Eratosthenes! quàm furentes, Empedocles, Timagoras, Lucretius! Egregia laus sapientis viri, fecisse, quod amentes, quod pueri, quod puellæ, quod senes, quod languentes, quos impatientia, aut libidinis suæ, aut fortunæ fecit impatientes vitæ! Siue dicas, Catonem sibi manus consciuisse, vt fugeret fortunam, siue vt sectaretur immortalitatem, impatientiam non negabis, aut voti, aut timoris, & utrolibet modo vitæ. Utinam huius tam patiens fuisset, quàm sitis. Illa clara vox, cum sitientibus ardore & siccitate Libyca copiis, miles in galeæ orbem vix
è pul

è puluere correptam vnam illi porrexit,

Mene, inquit, degener vnum

Miles in hac turba vacuum virtute parasti?

Vsq; adeo mollis, primisque caloribus impar

Sum visus? Quanto pœna tu dignior ista es,

Qui populo sitiente bibas.

Clarior & illa manus, quæ omnium sitim extinxit turbidæ modico effuso aquæ, cum

Sic concitus ira

Excussit galeam, suffecitque omnibus vnda.

Immemor postea præteritæ virtutis, patientibus fortunam suis, ille solum pati noluit: populo seruiente, ille solum euadere voluit. Foret solatium omnium, videre Catonem miserum. Felicitas putaretur cum illo infelicem esse. Magnam sæuitiæ partem deponit fortuna, cum pariter in meliores sæuit. Si quemadmodum reiecit remedium sitis, reiceret remedium fortunæ, integræ gloriæ esset.

Oportet igitur patientiam etiam vitæ, quam *Cap. 25.*
puto omnium maximam, habere, cuius duo clarissima specula in Iob, & Tobia habemus, qui non modò à fortuna prouocati, sed à coniugibus, suas tutati sunt calamitates in patrocinio vitæ. Alteri patientiæ mortis, vt quæ minor esset, suffecit exemplum Abelis, miro consilio dispositum, (vsquequò vtriusque patientiæ archetypum in Filio Dei posset respectari,) vastam & inexpertam mortem committere cum innocentia, vt primus efferi fati impetus obiectus patientiæ domaretur, cuius virtutis viribus retusa
acie

acie sui teli, fractoque robore, mitius inde fau-
ciaret mors mortales. Iustus Abel primus ad
exemplum moriendi ponitur, cum formidabi-
lius vitæ fuit nomen mortis tunc illibatae, ut
eius tolerantiam doceret, & pro pharmaco por-
rigeret. At, cum experientia docti mortales aliud
malum morte maius, vitam apud sapientes ma-
lam, apud miseros suam; positi sunt Iob, & To-
bias ad patientiam viuendi, qui acerbiorē ne-
ce vitam miseram, ne fecissent malam, tolera-
runt. Quod pariter facerent meliorem, docuerunt
aliud pharmacum malorum præstantius morte,
patientiam esse, & contra vulgus steterunt. Fal-
sò enim istum commendabilem titulum morti
arrogans Euripides appellauit,

Maximum
malorum
pharmacum.

Κακῶν μέγιστον φάρμακον.

Quasi ab ipso alibi non poneretur mors maxi-
mum malorum. Quare si & ipsa non sui phar-
macum est, non est malorum medicamentum.
Et iam satis magnum malum foret, non esse
medicinam malorum, nisi maximum malum.
Falsò item ab Æschylo dicitur:

Tu sola es
Medicus ma-
lorum incur-
rabiliū.

Μόνῃ εἶσὶ τῶν ἀνθρώπων κακῶν ἰατρός.
Ridiculè Medicus malorum incurabiliū est
mors, si ipse Medicus malum esset incurabile,
cui iam nullus Machaon restaret. Similiter pec-
cat illud Sophoclis:

Ultimus Me-
dicus morbo-
rum, mors
est.

Ἐσθ' ὁ θανάτῃ κοῖτῃ ἰατρός νόσων.

Si restat morbus, ipsa mors, medicandus; non est
mors postremus morborum Medicus: sed no-
strorum malorum curam æstimarunt vulgari
Medico

Medicorum more, violentis, acerbioribusque
agritudine potionibus medentium. Cara salus:
quorum sanè morborum, inò & medicamento-
rum, fateor, medicamentum mortem. Citius &
frequentius tollit morbum, quàm aliud reme-
dium: sed & ipsam non negant Comici acerbam,
sicut nec potionem:

Κακὸς ζῆν κρείττον, ἢ καλὸς θανεῖν.

Melius est
male viuere,
quàm bene
mori.

Tam pessimè apud eundem Euripidem mors
proscinditur. Bonam mortem dicit peiorem ma-
la vita. Quare inique prouisum mortalium ge-
neri, si præter mortem non aliud malorum ve-
nenum atque pharmacum esset. Imperita & mu-
tila medicina nostræ conditionis fuisset, & cum
certa sua necessitate necessaria desperatio per
malum malis medicando, & malum aliquod sine
medicatione relinquendo.

At integrè, & in vniuersum cautum est. Om-
nia mala curare non potest, nisi aliquod non ma-
lum: quamobrem non per mortem, siquidem &
ipsa dicitur mala: talis habetur etiam non malis;
sed est solùm malis. Quam igitur, quæres, istam
dixerim vniuersalem malorum medicinam? Eam
dico esse, quæ est ipsius adhuc mortis medicina:
& quam nemo, nec maligni dixerunt malam,
patientiam; quam, adhuc cum mala est, lauda-
runt non mali, & Seneca in suo Catone, & Dion
in suo Melancoma, & Philo in suo Pancratiaste:
adò optima virtus patientiæ est, ut sui nominis,
aut imaginis reuerentia laudabile se fecerit à
suis vitium calumniatoribus. Quid iam mirum,
si.

si cuius umbra protegit vitium, eius fauor, & substantia tueatur virtuosum? Hanc quoque dedit Leonides unicam mortis medelam. Vindicta igitur hac iure suo debitos titulos. Patientia est maximum omnium malorum pharmacum; incurabilem Æsculapius; ultimus Medicus morborum, ipse etiam non ultimus; mortis remedium; omnium durorum vnguentum; innocens damnorum medicina; suavis violentorum potio; & calamitosorum sacrum, ut restituam quoque, quod Boëtius morti usurpauit,

Hoc patens unum miseris Asylum.

Denique, ne illud negem, quod inuidia haud negavit fortunæ, patientia est, ut eleganter ait noster Zeno, Regina rerum omnium. Pressius dico, Regina fortunæ. Sed adiunge efficaciam medendi, facilitatem medicaminis. Non est opus adduci ex alio orbe, aut euiscerare terram, aut è fibris herbarum eliquare, aut è medullis animalium promere, aut Pharmacopolam adire, dicam, nec vouere: iam habes patientiam, si velis pati: præstò medicina est, manuale pharmacum, ubique, in promptu, in te, ad omnia, ad omnes. Nec Medicum voce acciri est necesse: non ut mors, quæ vocantes & egentiores destituit, & sæua in flentes oculos,

Surda miseros auertitur aure.

Cap. 27.

Hactenus dimidiam, & velut ex obliquo faciem patientiæ respeximus, & quàm sit de malis benemerita. Gratus omnis aspectus est, & si spectemus integrum è regione, toto ore fruemur, quàm

quàm sit etiam merita de bonis. Hæc sunt virtutis sacramenta, mala pati, bona facere. Vtrumque patientia splendide sustentat: cum qua malum non est; sine qua bonum non est. Puto ipsam emporium & Metropolim bonorum. Omnis virtus colonia patientiæ est: ab ea tanquam matrice deducitur. Suam illi virtutes debent originem, cuius pars inest & singulis; quarum focus, quarum Vesta, atque Lararium, patientia est, quod aut sacratius, aut gloriosius habent. Certè nihil necessarius: nam, sicut ex ære effecturus imaginem, prius dissoluit & fundit; ita difficilis, duræque materia virtutum per patientiam emolliri & eliquari est opus, ut elegans, spiransque statua Diuinitatis euadat. Non mirum à virtuoso requiramus laborem, si & à fabro. Hoc bonorum pretium lex quædam mundi iustissima taxat. Sustine, quod non vis, ut obtineas, quod vis. Labor est crumena boni viri; patientia, aurea moneta. Sola ignauia & furor inertia, pauperes facit, non solum bonorum corporis, & animi; sed & sui. Ipsam animam sine patientia non possident. Non nisi de hac confidit sua bona, siue natura, siue virtus, siue, quod magis mireris, fortuna. Nulli libentiùs, quàm labori, concredita felicitas copiam sui facit. Non sine colapho mulcet; non sine pane laboris pulmentum felicitatis editur. De fortuna verè dicitur:

Ὅς πλεονῶν ἄρτον, καὶ ὀνδύλον ὀδύλον ἐπ' αὐτῶν.

Anguis faciliè elabatur manibus, nisi ficulneis for-

*Panem inopi-
da, sed condi-
menti vico-
pugnos.*

K

liis,

liis, aut asperitate aliqua stringatur. Lubrica fortuna est: vix sine labore, aut exasperatione tenebitur. Et ut

Latius est, quoties magno tibi constat honestum:
sic & securius. Ipse labor, artha est contracta in posterum latitia: ita velut pars adiicitur. Labor antecedens obsonat gaudia succedentia. Quemadmodum fames naturale falsamentum, cibum, ipsaque gaudia simul alit. Libentius respicit, quod suum quisque putat; & putat, pro quo laboravit. Titulus quidam possessionis est patientia, ius dat labor. Liberos cum maiore dolore editos chariores habet, & magis suos genitrix. Suavius, salubriusque subit post amarorem ne-
Clarissimus acerbis herbis conficitur, non gustandus, nisi carpentibus thymum. Musca Attica non insidet Hymettio melli, quia nec amaro apes illud thymi flori, ait Tzetzes:

Musca non insedit melli Hymettio: nam non insidet Hymettio melli, quia nec amaro apes illud thymi flori, ait Tzetzes:

*Μῦα οὐ ἐπικαθῆται μέλιτι ὑμηττίῳ,
Ἐκ θυμῶν γὰρ αἱ μέλιται τὸ το κηροποιῶσι.
Μῦα γὰρ ἐνὶ ζήτατα φεύγει θυμῶ τῆ θυμῶ.*

Eximie Xenophanes nullam diligebat gloriam, pro qua non laborasset.

Cap. 28.

Ipsius Diuinitatis, cuius licet patientia immunis, expersque laborum sit, non est gloria; quam ex illis ostentauit nobis, ampliauque in specie, & ad exemplum suo modo. Malignè cogitauit de suprema illa actiuosa & optima mente Her-
mogenes, otio & inefficacia mollem putans: eleganter tamen ab Afro refutatus ita: Amplior gloria eius, si laborauit. Fecit Deus mundum,
non

non tantum videt, non tantum fruitur. Ex his quid putabis dignius gloria, nisi fecisse? Quid gloriosius, quam fecisse gloriam. In ipsa quietis diuina memoria & celebritate, gloria laborum promulgatur mortalibus, quorum pensum pati est. Ipsum praterea vltimum potentiae diuinae quasi eruditae iam, & quid peritius moliturae, ad extremum reueruatum factum praecipua laborandi forma formauit. Non imperans Deus fecit hominem, ut reliquam plebem mundi; sed operatus, & quasi figulus laborans, fecit faciens. Animal vnum regium, beatitudinis capax, ceremonia laborum inaugurat felicitati & similitudini suae. Antè docetur homo, quam sit: prius exemplum vitae, quam vitam capit: antea ablegatur otium, quam locum habuit. Dedit quoque & in animae donatione specimen laboris, spiratione ingerens limo, tanquam pra labor anhelus respiraturus. Vniuersa ad obsequium hominis creata ipso creationis modo per imperium erudit & dicauit obedientiae humanae: hominem verò dominio tunc, postea & labori, & Dominus ipse, & quasi laborans fecit, ut originis suae affectionem contraheret homo, & affectum oppignoraret Deus, magis suum reputaturus hominem, magis dilecturus, credo, iuxta Xenophanis gustum. Labor quoddam est superpon-dum amoris.

Tantum praterea ornamentum, siue patientiae, siue patiendi est, opinor, vtriusque, (labor enim ex se quoque bonus est, etiam non pro-
K 2 pter

Cap. 29.

pter tolerantia bonum,) vt in fidem virtutis, in argumentum Philosophia suam ostentarint Samij diatam, Stoici seueritatem, Cynici rigorem, Gymnosophista crudelitatem, vsque ad desperationis, aut insaniam facie. Omnes de patientia subornabant sapientiam, aut sapiendi statuam substruxere. Omnis se de tolerantia probauit Philosophia, falsa simulans, vera ostendens. Aedesius, postquam mercaturae gratia missus à patre in Graciam, Philosophiae dedit operam; post reditum plagis acceptus, patientissime ferens, roganti patri, quid in Philosophorum schola didicisset, Hoc, inquit, vt patris iram commodè perpeti possem. Idem disciplinae testimonium Zenonis alumnus perhibuit. Maius Possidonio periculum fuit: etiam volentes ipsos dolores maledici non exaudiuit: Nihil agis, dolor, ait: quamuis sis molestus, nunquam te tamen confitebor esse malum. Ita se curioso Pompeio Philosophum dedit. Sed & Dionysius Heracleotes, cum non dissimulauit, non potuit simulare Philosophiam, quam vnà cum patientia posuit: adeò auctoritas, & augustum illud, quod in virtute miramur, à constantia sustentatur.

Cap. 30.

Hoc praestat patientia, quod spiculatores Regi ad maiestatem, & securitatem: & tutum, & verendum facit. Satellitium animi, patientia est: in sua maiestate seruat virtutem; virtuosum in securitate, ne mala malefaciant. Est velut tutelare quoddam Numen miseris, & custos afflictorum spiritus. Merito illam Halitgarius dixit

dixit custodem conditionis nostrae. O quantà gloria virtutis, cuius satelles est, quae est Regina rerum omnium, patientia! Ipsa vtique non solum Philosophiae character, sed & Christianae tessera est militiae, stemma dignitatis. Hanc non suspiciunt modò impatientes; reuerentur & irati. Abraames caesus, obrutusque ab infidelibus, integro oppido, non tantum restitit, sed felicius Alexandro, ocyus Caesare vicit. Machina, patientia fuit: tormentum inde iaculatum, veneratio sui, admiratio. Demum rogatus etiam imperauit; in Praesidem, in Patronum, in spem denique suam alieno ambitu electus, à quibus ante experimentum tolerantiae in ruderà & funus abiectus. Postea maiestatem virtutis contemplati, arbitrium rerum suarum penes illum locarunt, regium quid & imperio dignum longanimitatem adorantes.

Verè quidem ait magnus Leander ad religiosissimos Patres Toletanos in tertio cœtu: Patientia aemulatores suos, aut superat, aut lucratur. Hanc etiam vim nouit Solon: cum accusaretur, quod despicientem in se toleraret: Piscatores, inquit, vt gobium vnum capiant, patiuntur se aqua marina conspergi; ego idem ferre non sustineam, vt hominem capiam? Nescio, an ceperit; cepit, piscatusque est regnum noster Ioannes Fernandus, piscator Christi, Xauerique comes. In trituo pro concione de mysteriis nostris discebat, cum prateriens Ethnicus in faciem concionantis collectum in ore sordidum sputum screauit.

uitille inturbidus, ne verbo quidem, sed nec gestu reddito; (percellit, fulminat interdum vultus sine tonitru,) terfit, eodem pertexens tenore sermonem; deinceps tamen superuacuum post exempli rhetoricen. Auspiciū istud patientiæ fuit Amangucianæ, Iaponicæque Ecclesiæ. Tunc primus (& illatenus nemo) omnium conuersus, qui vidit documentum patientiæ, inuidit genus Philosophiæ diuinum: adeo quæstiosa industria, patientia est, & compendiosa vincendi ars. Salutare fuit Pinterij monitum: Malitia nunquam superat malitiam: per bonitatem vincas malitiam. Sed, etsi possemus superare vitio vitium, cur non hanc gloriam reseruabimus virtuti? Eadem patientia per incruentam victoriam domuit Motois æmulum suum, à quo fugerat fortissima fugæ modo, ne offenderet, non dico, manu, (humeros solum, non lacertos patientia habet,) sed ne aspectu. Mox quæsitus fuit: recluserat se vltro in custodiam, reum se seruans inimici, hoc solo, quod alius potuit irasci: sed audito aduentantis æmuli nomine, tunc impatiens solum patientiæ, tunc violator sui carceris, arrepta securi fregit ostium, ad hostem accursit, & quasi qui offenderat, ad pedes prior corruit, excipit hospitio & conuiuio. Dixerim ista, ut videris iam, quam sit efficax organum tranquillitatis, & felicitis, pacificæque vitæ, tolerantia: siquidem in alieno solo fructificat pacem, & mitigat extraneos. Quam fecunda erit ibi, ubi fata est? Quantum alit patiens virtutem propriam, quæ

quæ aliena etiam vitia non patitur?

Cæterum, Leander diuissim dixit: ego copulo, Cap. 32.

& dilato. Patientia malos superat, aut lucratur: sed mala & superat, & lucratur. In homines valet, in fortunam præualet: facit, ut seruiat vel inuita virtuti. Non honorarius duntaxat titulus eius est, habet & suos magnos ad virtutem quæstus. Verè Theologus adfabulatur apud S. Maximum: sub arbore illa, quæ refecta pullulare in fabulis celebratur, & cum ferro certare, quæ, ut

Poëtarum verba vsurpemus, *θανάτω ζῆν, καὶ τοῖς φέται*, sapientem putat velari. Elegantissime ait: *Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ σαρὼς τοῖστο εἶναι τι ὁ φιλόσοφος*, ὃς εὐδοκμεῖ τοῖς πᾶσι, καὶ ἑλὼν ἀπὸ τῆς ποιήται τὰ λυπηρὰ, καὶ τοῖς θανάτοις ἐγκαταλείπει. Etenim, sapiente patiente,

Non hydra secto corpore firmior.

Feracissima bonorum damna tolerando facit, per ipsa vulnera nouos spiritus bibit, arduus re-
puerascit vigor, suo cruore irriguus est:

Duris ut illex tonsa bipennibus,

Nigra feraci frondis in algido,

Per damna, per cades ab ipso

Ducit opes, animūque ferro.

Duplex itaque patientiæ beneficium est, minuire damna corporis, & inde augere animi bona; siue, ut proprius dicam, vnum est officium, & id diuinum, damna conuertere in bona. Optime Nazianzenus:

Πέντε δὲ λυπῶνς οἶσα μακροθυμία.

Concoctio, & digestio ciborum ista quotidiana

Cum morte
vixit, refecta
pullulat
Mibi verò vi-
detur simile
quippiam es-
se vir Philo-
sophus, qui
infortuniis
illustratur,
& molesta
quæque in
virtutis ma-
zeriam trās-
fundit, ipsi-
que aduersis
vennascitur.

Concoctione
molestia neu-
longanimisa-

niracula facit: res mortuas anima donat; extraneas in suam substantiam & formam, vt se reformet viuens, ducit. Non aliter per patientiam, suum calidissimum virtus stomachum, in se, in sui commodum transformat incommoda. Lupini amari aqua macerati dulcescunt, & nutriunt: aduersitates ipsas patientia macerat, vt iis saginetur; illas facit se, quatenus se illis reficit. Subsiliunt e plagis quædam animo diuinæ lucēs, velut scintillæ e silice afflicto. Quod minùs hæret corpori anima, quod minùs sensibilibus incumbit; eò rationis, diuinorumque capacior, & magis sui est. Quæ clusa isto carneo septo caligat; fracto, & percusso ad lumen aliquod euigilat, quasi per scissuras demissum. Corporis vulnera, fenestræ sunt mentis, quibus cælum respicit. Caterum, & lux animi est annona, inde vescitur diuinis. Sublimiter sapientissimus Gregorius inquit:

Vna alimonia
omnia optima
vesci mente magni
Dei, & trahere
ex splendida
Trinitate
lumen immensum.
Quis nouit
an viuere sit
quod vocamus
mori: autem
vita? Ve-

Τροπή μία πᾶσιν ἀρετήν
Δαίνυσθαι μεγάλῳ Θεῷ νόον, ἡ δὲ φαινή
ἔλκειν ἐν Τρίᾳ Θεῶν σέλας ἀπείρον.

Ipsam mortem, quam introduxit impatientia
gloræ inuescam, siue, vt noster Zeno ait, indigestam, vorat, digerit, transubstantiat patientia
in vitam, in se, dum erudita in Abele, docta in
Christo: vt iam paradoxum non sit illud Pyrrhonis, inter mortem & vitam interesse nihil; nec
ad exaggerationem illud Euripidis:

Τίς δ' οἶδεν εἰ ζῶν τὸ δ' ἐκείνηται θάνατον
Τὸ ζῶν δὲ θνήσκων ἐστὶ; Πλὴν ὅμως βροτῶν

Νοσοῦσιν

Νοσοῦσιν οἱ βλέποντες, οἱ δ' ἀπαύοντες
Οὐδὲν νοσοῦσιν, ἐδὲ κέκλιται κακὰ.
Næ bona vita vitalem mortem, dum patitur, facit.

rumtamen
homines a-
grotant vi-
uentes: de-
functi autem
nihil agro-
tanti, nec ma-
la patiun-
tur.

Cap. 34.

Porro sapientis opus est, quædam æmulatione mortis. In patientia expressam videbis. Deserit per illam ergastulum suum animus, & in conspectum vadit. Etenim ardente, aut fluctuante frivolo isto nostro corpusculo inuaso doloribus, cruciatibus, aliisque satellitibus mortalitatis, & iam penè domum ingressis, velut in illuie post magnos imbres, cum pauimenta vnda vestiuit, refugit habitator ad superiora domus, vbi naufragante solo, clementiori, minùsque se uero vitur diu. Sic anima super tecta se tota colligit ad mentem, post cuius limen laborem relinquit, dum ima corporis, velut sua sola, deserit. Ascendit, quod non ascendit dolor. Grauiissimo pedum dolore vexatus Agesilaus inuisentem se Carneadem, mæstumque exire statim volentem, nescio cuius insolentia impatientem, (in more est, mala non reuereri optimos: nullam veniam naturæ impetrant virtutis priuilegia,) acciuit: Mane, inquit, Carneades: nihil enim illinc huc peruenit. indicatis pedibus, & pectore. Ostendit ita, licet pedes doluissent, immunem animum, nec ab imo cruciatum ascendisse illuc, quod se receperat in sublime. Ibi hoc geminum bonum mens obtinet, minùs affici cum corpore, semota ab illo, longiùsque à sensu stans, proinde à dolore, & vicinior Deo ad liberos radios

fruitur,

K 5

fruitur, velut è solario, caelo semper securo animis, conscientiam potius, quam sensum doloris habens. Inde ab eminenti tutus despicias ima, vt quì è fenestra cædi gladiatores spectat. Constantiæ beneficio posthuma suæ libertatis priuilegia etiam vinctus animus prægustat. Mors soluit animam è corpore, rumpitque arctissima vincula, vt tota euadat sursum, diuinisque copuletur. Patientia, si non dissoluit, laxat animam: velut catenam suam producit, vt conspatiari latius valeat. Si non euellit, dimouet à corpore, & ferè totum hominem in animum reducit. Prolixus religatus recte intra suum ambitum solutus, liberque est. Quin & mētis in se collectus ardor, velut per antiperistasmum, aduersitatibus irritatus magis accenditur. Nunquam ignis robustior, quam inter aquas; denso in nubilo occlusus parturit fulmina: ita igniculus mentis, cum clausi omnes meatus voluptatis; quo camino calens spiritus in fumum dissipatur; tunc erumpit in alta valentiùs, ipsum post se trahens interdum corpus, quod suffuratur passioni. Maior est leuitas ignis, quam terræ grauitas. Magnas turres & montes imparis vis ignis attollit.

APPENDIX II.

Præcautio pœnitendorum.

Cap. 35.

Sed ad patientiæ vim circa mala redeo, solidiori iam laude. Hactenus potentem illam

lam prædicauimus aduersus fortunæ potentiam; aduersus illa, inquam, quæ videntur mala, solum quia videntur, non quia sint; nisi quoddam iam, quia videntur, sunt; ignominia, dolor, inopia, quæ suis postea defendemus titulis: namque illud in sceleribus fortunæ malum, aut maximum, aut solum est, putari. Quare vana & frigida gloria esset patientiæ, quoddam hæc mala inania & friuola tollat, aut toleret: & ibi duntaxat posset, dum mala non patimur, sed fingimus. Laus eius vera est, idè in vera mala pollet: non, quia portat; sed, quia tollit: non, quia fert; sed, quia aufert. Etenim, verè mala pati, solum est male agere, cuius quia causa est, & patitur, impatiētia pessima est. Optima verò patientia, quia non patitur. Hoc genus pessimum mali, idcirco maius est; quia non videtur, cum est; & nisi, dum fuit, videretur, actum de bono esset. Hæc solennia vitia sunt vitiiis, aditus mendax, exitus crudelis. Mali passio; mala, inquam, actio inde suam malitiam ostendit, quoddam tam efficax sit, vt, cum non sit, sufficiat dolori; & tam maligna, vt cum sit, vt sit, sufficiat dolo. Se negat, quantum sit, cum est; explicatura, cum fuit, ad cruciatum animi. Quantum in se erit, cuius ita lædit umbra? Quare, qui vitam beatam, gaudium, pacemque percipiat, hoc præcipuum curet opus, curare nullum, cui non subscripserit virtus. Quæ pax, & securitas erit vlciscenti se (quid amplius crudelitas velit?) proprio arbitrio? Quæ vita suo se (quid plus ira velit?) necanti marte? Quod gaudium torquenti (quid

(quid ultra iustitia expectat?) aut torturo se conscientia iniqua, etiam si in vlnis fortuna pacificis mulceat. Nullum satis est fomentum extrinsecus eius frigoris, aut caloris, quò minùs febricitans corripitur. Hyemis, æstatisque iniuriis resistimus: rigorem, aut æstum intestinum necesse est pati. Ita conscientie repugnare non possumus, etiam si fortuna nos iuuet.

Cap. 36.

Quidni? Maior dolor conscij sui est, quàm perpetientis hostilia: sicut maior est calor, qui à præcordiis, & febre per artuum medullas surrepit, quàm quem morfu Caniculæ irritatus Sol iaculatur è cælo. Quæ atrocior Amestris alicuius, aut Gysenis, aut Iherotimæ, aut Perilli ita pœna miseros & vinctos torfit, vt culpa Orestem immunem, nisi se? Non tyrannus crudelior, quàm conscientia, siue Sylla carcere, siue Cæditijs censura, siue Sinis Isthmiaca pinu, siue Phalaris boue, siue Sciron caute, siue Faunus diuersorio.

O mites Diomedis equi, Busiridis ora

Clementes: iam Cinnapius; iam, Spartace, lenis.
Parricidium vindicaturi Pelusij pro flagitij dignitate, nullum hætenus torture ingenium par duxerunt; non culleum, non viuicomburium: sæuius quid cogitarunt, piæ, scilicet, matris naturæ ferulam, conscientiam. Ad summæ atrocitatis exemplum docti, nouam scæuitiam didicerunt, parricidam sancientes triduo cogi spectare occisi cadauer, vt sic puniretur enormissimo omnium supplicio, admonitione facinoris. Ipse Agri

Agrigentinus tyrannus ultra taurum nouit sauire conscientia. Ne tantum ingenio Perilli debuilset crudelitatem, inuenit conscij animi tormentum: nonnullos vita donauit, vt damnarer atrocius, non metallo, non ferro, non calido ære; sed se consciis sui. Quin & prima parricidij pœna, conscientia fuit: primus reus mortis spectatæ donatus vita. Qui mortem prius vidit, & fecit, dignus æstimatur non minore supplicio, quàm securitate vitæ, quam monstrauit non securam: etenim atrocius morte malum est, vitam conscire malam. Sic, qui prior obstetricatus est morti, illatenus infæcundæ, tunc primiparæ, metu mulcatur, & conscientia: adeò hæc torquet, cum ipsa capitalis est salus. Ipsos mortis & generis nostri primogenitores, qui prius nobis dederunt mortem, quàm vitam,

Vbi peccati genitus pudor attigit;

maiores ipsa morte pœnam putarunt, viuere reos mortis. Vellent ad mortem confugere, vt se fugerent. Belle ait idem Marius Victor:

Cuferent, si fortè pateret,

Condere se barathro: usque adeò contermina
pœna.

Culpa sue est, vt iam miseros mortale pauentes

Mortis imago iuuet; syluas, umbrosæque lustra

Obtendunt, vanis solatia falsa tenebris.

Habes iam legale supplicium, & politicum, conscientiam esse apud Pelusios, habes tyrannicum ingenium sub Phalari, habes diuinam censuram in Caim, habes naturalem iustitiam in Adam: Deus,

Deus, ratio, natura, & furor ipse in hoc non desipiens testantur; acerbissimum esse testimonium sui.

Cap. 37.

Ad hæc, scævitæ magnitudo cum certitudine certat. Nemo tyrannorum fuit, qui alicui non indulserit; nemo, quem aliquis non euaserit; nemo, quem satelles nunquam fefellerit: conscientia solum seueritatem, nec venia, nec fuga, nec fraus illudit. Non flexile illi cor, non pernice nobis pedes, non amicis manus, aut astuta, aut valida, vt vel dimitti, vel elabi, vel liberari possimus. Nemo à se, & extra se curret; nemo sui est præuicator cordis; nemo in præteritum valet. Peccasse, ineluctabilis tyrannis est animi. Laxe à Victore dictum:

Contermina poena

Culpa sue est.

Item & à Platone, ἀνάσσει, iniuriæ multa; ab Hesiodo melius, ἡλικώτης. Non consecrata est poena culpæ; sed potius coartanea, aut collata fortasse soror. Cum ipso scelere nascitur, & ex ipso; soror, filiæque est. Non antè editur facinus, quàm ex ipso sua multa oriatur: inque ipso peccaturi pectore dum concipitur malignitas, iam grauida est, imò puerpera suæ poenæ; pari ac muribus fecunditate, quibus foetus foetui inest, in ipso vtero concipiunt. Quin ipsius culpæ ipsa est maxima, & prima poena: nullum non capitale scelus cuique apud se est, etiam post indulgentiam omnium.

Cap. 38.

Nullus sui asylum habet. Qui malè egit, nullam

iam aget bonam fugam, vbi, licet tutus sit, securus maneat. Pauescit, vbi putauit non metueret: non timebit inimicos, & erit in se, quid timeat. Fugit lictorem, euasit spiculatorem: non sufficit, se tenebit. Formidabit etiam tutus, etiam tuta. Non animo potest confidere, etiam qui fidem in tyranno inuenerit. Puto simili supplicio in nos naturam animaduertisse, ac barbari illi, qui damnatos vinciebant cadaueribus, vt fetore torquerentur. Alligatum nobis supplicium est post culpam, cuius cadauer restat, pauper, pudor, &

Nocte, diæque suum gestare in pectore testem.

Ad hæc, cum omnium malorum solatium, cruciatumque delinimentum, cæteris in nos facientibus, quisque sit, & vltimum sui perfructum, cum à ratione auxilium postulat, hoc etiam deest peccanti, cuius cruciatum auget ratio, quæ reliqua mitigat mala.

Cap. 39.

Itaque non solum rea est fortuna nostrarum miseriæ; nos ipsi armamus tristitiam, in eius ligamus manu gladium nos cruentaturum, perduelles, perfidique nobis. Plus torquet malum opus, quàm mala fortuna. Non solum affligit nos, quod casus fuit; sed, quod electio nostra. Miserrimum genus miseriæ, iudicio proprio fieri miserum. Plus tristet, quod facimus, quàm quod patimur: quod contingit, dico. Nullum ita molestat damnum, quàm conscientia dampnans. Equidem reor, solum infortunium est opus malum. Tam pessima, tam misera res malitia est, vt tunc

tunc prosperari credas, cum torquetur. Non alio iusto titulo fortuna dici potest mala, nisi quod pro malis, & malis plerumque fideiubeat, cum bona est. Huic quoque tanto, id est, vero damno patientia medicatur; sed supra se eleuata, & partim in specie amulæ suæ iracundiæ, ut iam ad alienum impatientiæ titulum transeat. Sic loqui liceat, & saltem pro vincentium lege à victa cognomen usurpet.

Cap. 40.

Igitur, quemadmodum fortunæ remedium exhibuimus, ferri ita huius infortunij maximi & veri medicamentum redhibemus, non ferri. Dissimiles morbi exigunt non similes medelas. Venenum fortunæ est patientia, & aduersus diros illius morsus hæc theriaca iuuat: sed impatientia culpæ est amuletum conscientiæ; quamuis & huius impatientiæ basis, summa patientia sit. Fortuna mitigatur vulgari arte, adulatione, si approbetur, quæcumque fecerit. Conscientiæ dolor censorio præseruatur more, si reprobetur, quæcumque fecisse pudebit. Fortunæ origo abstracta est, non cadit sub mentem. At malæ conscientiæ causam consilium præcurrere potest: nam non est alieni arbitrij peccare. Malum malo, pœnam pœnæ oportet anteuertere; & ne timeamus damna, timeamus damnanda. Non dolebit plusquam necesse est, qui dolet antequam, & ne sit necesse dolere. Adiumentum, quod aduersus sortem habemus, posterius quid est; quod verò aduersus mordentem conscientiam, quid præuium. Illud remedium est; istud

istud impedimentum: namque tristitia, quam fors ardua immisit, potest in se eleuari; quam verò dimisit culpa, non dimissa, non debet, etiam si possit. Sicut constantia, & hilaris vbique mens, est innocentiae fructus, & ornamentum necessarium: ita & mœror noxiæ, sequensque pudor, quidam innocentiae flos est, & spes bona. Verecundia iam est infantia virtutis: propterea non est extinguenda tristitia extinctura culpam: nam nec noxia est, quæ tollit noxias. Ita diuinitus comparatum in perniciem malorum, ut aut mala infœcunda sint, aut fœcunda suo interitu. Exemplum cape à natura in mulo, & vipera, ille infœcundus, hæc infelicitè fœcunda. Curauit mater natura, ne mala procederent; sin minus, ne prospera. Sterilis ille est, ne multiplicentur monstra. Aptè inquit Gregorius Cerameus: *Ἡ δὲ κακία ἐκ ἐκείνου τὸν πανθυσμὸν ἔχει· ὥς ἐδὲ ἐξ ἀλλήλων εἰσὶν ἢ τὸ γένος τῶν ἡμίων διαδοχὴ.* *Viriositas non habuit à Deo propagandi vim: quem admodum n. que muli a generis successionem mutuo sese procreant.* Vipera verò mater est, sed sui funeris: in hoc solùm salutaris, quod sit periculum suum. Non aliter ex culpa genitus mœror, illam tandem interimit; quare salutaris hic scelerum homicida sua donetur sospitate: nec in se abolere decet, sed in fonte, & quasi in vulua, sua culpa, præcauendo. Non volumus non nasci, si sit vnde; sed, ne sit vnde.

Quare, qui huius acerbiter sentire nolit, Cap. 41.
improbati ipsi repugnet impatienti quadam patientia. Nemo gratis malus est. Omnis officij defectus efficitur defectu patientiæ, (primum
L hanc

hanc officium puto:) quia difficile illud & arduum, quod virtutis est, suggestum, sustinere volumus. Duo peccaturis obliuuntur mala, malum culpæ, & malum molestiæ alicuius, si malum est: & vt ab hoc leuissimo expediamur, eligimus illud grauissimum, quod sensus non tractant, quorum plurimum valet apud nos suffragium, si priores ratione loquantur. Sed & his quoque duo sunt remedia, vnius patientia; impatientia alterius: in molestiam valet patientia; in culpam pollet impatientia. Nisi aliquid patiaris, ne culpam feceris; plurimum patieris, quia fecisti. Præstat pati cum compendio, quo tantum subducimus malum, (scilicet, malum, quod solum est,) quam proluxa tortura omitti officij. Omnino aliquid patiendum est, aut post prauum opus, quia fecisti; aut antea, ne facias. Industrious, & callide patere. Alteruter ex his excusari labor nequit. Satius est eligere minorem; & si dolendum est, citò doleas, maiorem excusabis dolorem, alterum malum. Quid alterum dico, vbi non nisi solum? Tum præuia ista patientia duas nobis subducit molestias, appendices erraticæ: vna est conscientia, quæ grauior est, donec ad poenitentiam adigat: altera ipsius poenitentia. Horum dolorum circumscripção est præcox illa, & innocens tolerantia, cuius non leuis vsura erit, si cum exigua molestia duas magnas anteueras. Quam salutaris est ista patientia, quæ viperæ culpæ, & viperino dolori consequenti obstat! Sed plerisque cum sit saluberrima virtus, virus putatur;

putatur; non aliter reiciunt: de quibus elegans Theodorus canit:

Λόγια δ' ὁρῶμεν τοῖς ἡμετέροις ἔργα. *Venenata*
Ad hæc, parturit illa patientia latitiam, & se- *autem opera*
renum, festiuumque animum reddit. Quid illi *illis videtur*
salubrius ac celebrius, quam theatrum infantis *esse cura.*
conscientiæ, vbi certant, discurruntque virtutes *Cap. 42.*
mundissimo in campo: vbi totum diuinum, nihil
turpe horret, nihil fœdum habet animus? Tunc,
vt sublimiter inquit religiosus Theophanes,
ὁμοῖον θεοπροπίου θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἔστι. Quid *Diuina sa-*
latius, quam quod omni tristitiæ, tormentoque *piens con-*
resistit? Animosa, auræque illa Tiburtij senten- *scientia, &*
tia: Omnis vilis est poena, vbi pura est comes *mente Deum*
conscientia. Namque, sicut malè sibi conscio nul- *decente ve-*
lam extrinsecum est fomentum; æquè & benè *nustatus.*
conscio nec tormentum. Quin naturale præ-
mium conscientia est, prima virtutis palma, cer-
tum, iuratumque brauium, dulcisque matris na-
turæ blanditia, magnum mentis lucrum. Quæ
vsura felicior, quam gaudere semper, de quo se-
mel laborasti? E contrà, nulla infelicior iactura,
quam lucrum mali. Verè, iuxta Chilonem, dam-
num turpi præferendum est lucro: illud semel
dolet, hoc semper. Res perdita breui tempore
contristat: conscientia perdita perpetuò excru-
ciat. Quæ libertas maior, quam nihil timere?
Quam solum habet, qui non timet patientiam.
Quid timere meritò poterit, qui se non timet?
Bellè Periander rogatus, quid libertas esset: Bo-
na, inquit, conscientia. Et alius:

164 Lib. II. De Arte Voluntatis.

*Virum vera virtute vivere animatum addecer
Fortiter, eumque innoxium vacare aduersus ad-
uersarios.*

*Ea libertas est, qua pectus purum & firmum
gestitat.*

*Seruiles, lugubresque animos, suæ, inquam, pœ-
næ seruos culpa creat. Quid ingenuum, quid
lætum habere, quid audere potest ille, cuius
mens sibi conscia facti,*

*Premetuens adhibet stimulos, terræque fla-
gellis:*

*Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec qui sit pœnarum denique finis.*

*Atque eadem metuit magis; hac, ne in morte gra-
uescent.*

Hinc Acherusia sit stultorum denique vita.

APPENDIX III.

Actiones honeste alunt latitiam.

Cap. 43.

Propterea ad latitiam, & quandam animi
festiuam pacem, magnum pondus rectæ
actiones sunt, quibus incumbendum est impor-
tune: istud enim hominis est pensum, dicam &
mysterium. Accepta cælo victima manus est.
Veteres Lusitani abscissas captiuorum dexteras
Diis offerebant. Non alienam tu, sed tuam offer-
to. Vitiosa laus est, solum sine vitiis esse: nam
nec laus est, nisi quatenus indulgemus aliquid,
adula

Actiones honeste alunt latitiam. 165

adulamurque corruptissimis moribus. Eò res ve-
nerit, eò contractus est pudor, vt minor malitia
pro virtute sit. O angustam! ô malignam glo-
riam, solum inter malignos non esse! O vitupe-
rabilem laudem eius, cui non alia sit, quam non
esse vituperandum! Sine vitiis esse, non est bo-
num esse. Aliud est, esse non malum: aliud pro-
bum esse. Non esse malum, vix non erit malum:
fortasse & adhuc malum est: vix & dubio iure
vituperio liberabitur: nam posse, bonum esse, &
non esse, ob viciniam saltē malitiæ, iam non bo-
num est: laus autem non est non mali; sed boni,
& de bonis. Igitur non sufficit nihil pœniten-
dum agere; sed agere, de quo sit gratulandum.
Illud oportet cauere, aliud esse bona facere, aliud
bonum effici: quamuis & bonus non fiet, nisi
bona facies; sed non, quia bona feceris, factus es
bonus, nisi feceris benè. Virtus, quæ modum im-
ponit rebus, maius interdum momentum habet
in modo, quam in rebus. Quid præstat tibi bo-
na facere, nisi benè? Idem ac scribæ delineanti
pulcherrima elementa, quæ deinde litura suf-
fusa obliterat. Desinit esse bonum, quod non
benè est. Expungimus id ipsum, quod facimus,
si non cum suo modo & munditia. Quò excel-
lentius quid agas, puriorem & defæcatam ibi
bonitatem naua. Exigua macula olei deformior
est in Attalica veste, aut purpura, quam grandis
in vili sago.

Mus armenius suæ pellis candorem seruat Cap. 44.
intemeratum, etiam cum discrimine vitæ. Vilis-

L 3 finè

finē se taxat, qui minoris aestimat virtutem, quam animalia cutem; apud quem plus valeat vivere, quam pulcherrimē vivere; plus anima, quam pudor; plus vita, quam viuendi causa. Egregie Ennius:

Præter propter vitam viuitur.

Namque propter aliam causam, quam vt viuatur, viuitur. Indignus est vita, qui propter illam viuit. Causa viuendi dignissima, virtus est. Quid amentius, quam ipsam vitam facere causam reiciendæ virtutis?

Et propter vitam viuendi perdere causas?

Quid infelicius, quam non moriendo fieri dignum morte? Puer noster Pelagius, ne albos suos mores contaminatos videret ab lasciuo Habbarraghmano Rege, atram mortem maluit: tanto maiori gloria, quam Damoclis, ne libidine Demetrii turparetur, se interficientis. Quāto maioris animi est pati fatum, quam facere: sustinere virtutem, quam fugere vitiosum? Non vnā, sed plures mortes tulit Pelagius, ne vnus pudor eriperetur; quot, scilicet, membra sua ante se vidit mortua, manus, tibias, brachia resecta; scilicet, vidit se mortuum, antequam esset. Sine manu, & brachiis præualuit aduersus potentem Regem. Aliis pretium pudoris singularius fuit, Nicetæ lingua, Amiano oculus, Apolloniæ dentes, Margaretae nasus, Agathæ mamilla, Brigittæ os:

Laqueos natura tetendit:

Ipsa suas facies fabricat insidias.

Forma

Forma pudicitia, deformitate citius seruatur; atque elegantia virtutis, contemptibili fronte.

Sutor arrogans est de elegantia calcei, qui *Cap. 45.*

solo & sordibus laborat: homōne abiecti & negligentis animi erit in lepore virtutis, cælo & Deo nata? Quilibet opifex satagit, vt nullius pateat iustæ obiurgationi opus artis: cur humanæ artis opificium egregium perfunctoriē agemus? Totum pretium hominis, opus est, vt arboris fructus, atque sine pretio est pretium boni operis. Fac te pretiosum benè semper operando: arbitrio tuo stat dignitas tua: si benè operaberis, bonus; si optimè, optimus eris. Vnusquisque filius est operum suorum: rarum generationis genus, esse ab iis, quæ a se sunt. De hac profapia gloriari etiam bonis licet. O summum fauorem! ô vnicum priuilegium rationis! arbitrio suo posse benè fingi: qualis vis, potes esse. Ipse Creator noluit limitare bonitatem tuam: tu tui sis peritus faber, & exornator pro voto, pro ambitione. Quid, si bonus ab amico, à vicino esses, sine manu, sine vllo suffragio tuo? Nequit hoc fieri: peculium cuiusque & sudor, bonitas est. Vna est virtus, quæ mutuo non accipitur, contra fortunæ morem. Sed fingamus id: non tanti deberet fieri. Præstat, neminem fecisse te sine te bonum, vt posses fieri sine vicino meliorem, fieri optimum. Ipsa illa omnipotens manus, genitrix hominis, elaboratione sua humanam formationem honorans, & sanctificans, ad imaginem diuinam te finxit, vltimam manum

non sine te positura, vt similis fieres. Aliud est esse simulacrum, aliud esse illud simile: sunt enim imagines parum respondentes archetypis. Ad polituram autem & limam tua manus, tuâque studia expectantur, ne vastam & rudem statuam Dei relinquo. Si peritissimus artifex, qualis aliquis Phidias, dimidium dumtaxat factum Iouis Olympici simulacrū relinqueret, interim occu-

Diuinorum paturus sterquiliniis amouendis, & præ tædio bonorum typi eximij operis vacaret ruderibus & stercore; quid sunt mores sanum putares in illo? Anne & sanio rem te putas, si cæno deditus, sorde & face vitæ distentus, infectum relinquis spirans simulacrum Dei? Putasne Deum mancum, cum Diuinitatis statuam sine manibus relinquis? sine operibus bonis, dico? Putas cæcum, cum sine oculis, sine prudentiæ & virtutis face? Putas truncum, cum sine capite & cerebro, sine ratione & mente? Putas claudum, cum sine pedibus, sine gradu ad bonum? Monstrum enorme Deum pingis, dum te non componis, & integrum reddis. *Τὸν θεῶν γὰρ οὐκ ἀγαθὸν τύποι οἱ τε κατὰ ἀρετὴν τρέπονται, inquit nūque virtutis chara* *ὅς ὁ θεὸς διαπαντὸς ἀνθρώπου γίνεσθαι, ὡς μὲν σῶμα τὸς ἰσχύος ἔχων τὴν ἀρετὴν, ὡς δὲ ψυχὴν τὸς ἐν πνεύματι λόγους τὴν γνώσεως, οἷον τὸς ἀξίους θεοποιεῖ χαρακτῆρα διδὼς ἀρετὴν ἐνυπόστατον, καὶ ἀπαντὲς γνώσεως ἐνέστιον χαριζόμενος ὑπαρχόν.*

Cap. 46.

Hæc, incumbere tanto operi, nec vacet labor pretiosus. Operare semper: perfice expectationem

nem & spectaculum, non Græciæ, sed calorum, & Dei. Memento hinc dumtaxat pingi æternitati, æternam laudem habiturus à Deo. Artifex simulacrum in plurium oculos & iudicium venturum, exquisito, instantique curat conatu: exhibiturus es te imaginem vitalem diuinæ mentis, conspiciendam, examinandamque à summo virtutis Magistro, ne quid obliquum, ne quem fictum, adulterinumque colorem admisceas. Nihil nisi solidum, rectum, genuinumque placebit. Ne sint opera, victimæ fictæ Milicho Ioui oblata. Cur mutilam animam habere vis; seu, quod deterius est, partem eius meliorem mortuam? Membrum abscissum malles, quam mortuum; tunc solum desiderares, sed non te etiam impediret: quomodo immortalem animam morte ægrotantem sustines, scilicet, in eximio suo membro, & cerebro, paralyti mentis affectam, cum desideas, nec opera mente digna naues? Vacat in te frons illa decoris humani, & gloria animi, ratio. Perinde atque aliqui artus mortui solent inutiliter hæreere vegeto cætero corpori, vt solum sint oneri: sic & pars, & velut caput animæ, mens mortua iacet, dum torpes, dimidiatum animæ, integrum virtutis cadauer gestans, inertiam boni operis. Vitæ sacramentum, operari est: quare & vitæ rationalis, iuxta rationem operari. Dum cessas, parenthesis vitæ est otium. Interim non viuus, dum nihil agis.

Desidia est mors superstes, vigil sopor. Vacua *Cap. 47.* est vita, quam non implet cura bene viuendi.

L 5 Verè

Verè dixit Possidonius, vnum eruditorum diem plus placere, quam ineruditorum longissimam ætatem. Quidni? Anteferenda est vna hora benè exacta, vnum momentum, immortalitati, non solum peccanti, sed otianti. Sacra res tempus est; è cælo ortum habet motu & conuersione orbium; inde oritur, vbi æternitas viget: ad suam originem reducendum est, & in tempore quærenda æternitas. Diuinitatis speciem partim repræsentat; patet, quid sit; latet, quid sit. Plus inuisibile est, cum præsens est: dum contemnimus illud, quasi sacrilegi erimus; dum amittimus, homicidæ nostri. Frustrà viuit, qui non benè; at, qui malè, pessimè iam moritur: mortem viuam & sensibilem patitur; mors est, quatenus sine fructu vitæ; sensibilis, quatenus cum damno & pœna. Illud solatium mortis multis fuit, quodd sensu careat. At vitium, otiumque, maligna mors est, cum sensu est: ferax mali, sterilis boni, vt incultæ terræ tribulos parturiunt.

Cap. 48.

A vite tua racemos petis, ab aruo segetes, cur fructum tui contemnitis? cur nullum tui vsum habebis? Esto tui vusufructuarius. Tu tuimet pretiosus fundus es, ferax prædium, felix planta; & qui expectas à tuis fructus, cape prius à te. Opera sunt fructus hominis, & poma cælestis arboris. Vitis racemos, arua frumentum, cum non sibi fructificent, dant, quantum possunt. Si pro libito terra germinasset, non trigessimum, centesimum protulisset: si nihil, quam ingrata colono! Tu tibi fructificas, & pro libito; cur angustos

gustos tui prouentus facis? cur coarctas te, & limitas fructus tui dulcissimos tibi, gratos aliis?

Virtus similis mihi videtur musicæ: in pri- *Cap. 49.*
mis virtuoso placet; deinde etiam vitiosis, qui, quod in se non seruant, in aliis obseruant. Musica & Musicum delectat, & inertes artis. Cythara extulit Alchatoën ciuitatem, & virtus ædificat cælestem. Cythara, & virtus manu agitur, & amœnat animum. Quemadmodum musices etiam est opus, virtutis diligens opera, non opus inde consistens, continua actione suam demonstraturæ vim, artificiumque. Ex liberalioribus est honestatis ars, non propter opus aliud ab operatione. Sellularij suum artificium monstrant in opete: quoquo operentur modo refert parum. Sutor cothurnum, sartor togam, faber tripodem, aurifex calicem, in argumentum, & opificij gloriam iactare possunt. Quid factum, non qualiter, ab eis poscitur: possunt errando bonum opus facere, possunt & sine arte. Abiecto pennicillo absoluit ira imaginem alicuius pictoris, quam ars non potuit. Soli virtuti nec error, nec casus fauet: aded inimica fortunæ est. Si erres faciendo, etiam si bonum facias, malum fecisti opus virtutis. Poteest in aliis artibus ostentari industria semel facto & suspensio de taberna artificio, situ & orio artificibus torpentibus: non ita virtus. Quemadmodum nec peritum Musicum cognoscas, nisi exerceat artem, & ipse offendat chelyn: sui specimen daturus, acturus est. Nec satis est egisse.

Res

Res vsualis, virtus est; cuius tamen vsus, non cum vsu perit: etenim, cum operatio transeuntium rerum sit, quando a virtute est, manet. Mirificum te admonebo, vt sis constans, imò vt sis immortalis, ne cures hæc, quæ manentia, consistentiæque videntur, aurum, & cæter census fortunæ. Hæc transibunt, cum minùs putes. Cura, quæ tibi transire modò putas, actiones, vt rectæ sint: hæc manebunt. Audisti aliquando monitum illud: Conserua tempus. Istud est: In omni tempore habes, quod in vno benè fecisti: hoc te vbicumque comitabitur, & rara fide, etiam in morte, etiam post mortem. Tunc, vbi amici maximè deficiunt, incipiunt bona opera maximè amica esse, vt vel inimicos concilient. Inuidia morte tua placatur, ipso cum cadauere cadit; posthumas iras nescit, nec iam virtutis gloriæ repugnat; liberum immortalitati post mortem ius relinquit: hæc pacifica solum mortui possessio, honesta vita, rectæ actiones. Quid iuuabunt conditi cum cadauere thesauri, nisi restituere terræ, quod è suo viscere auulsum? Defuncto nihil. Solum virtus insepulta iuuat sepultos. Non est formidabilis mors iis, qui habituri sint aliquid post illam: solum est terribilis iis, quibus omnia, quæ habent, auferet. Posthuma hæreditas, probitas & iustitia est, quam mors non tollit, sed attollit. Ex pruritu naturali nominis, ambituque ingenito immortalitatis, qui etiam improbos fecit aliquando, aut fieri, aut fingi bonos, opera necessaria reputa, & iuxta naturæ

naturæ desiderium. Reliqua tecum cadunt, tecum moriuntur: solum ex mortalium rebus nequit domitrix omnium mors superare, quod benè egerint. Hac parte illæsa, imò per ipsam suscitata mortem; vbi inuidiæ venia est facilis, recipiatur vita.

Itaque potissimum studium cum fructu tuo, *Cap. 51.* cum gustu naturæ, quid immortale aspirantis, ratio operum sit, maior quàm rationis, si fas est dici. Plerique, vt rationes virtutis inquirerent, perdiderunt virtutem; vt scirent benè operari, defierunt: vbique modus necessarius est, nisi in iis, quæ fiunt cum modo, bona opera dico. Non iuuat sapere, plusquàm iuuat vsum. Verè iam blichus ex Samio Philosopho, Omne bonum, ait, re & vsu consistit, non cognitione. Esse bonum est benè agere. Verissimè beatus & sublimis Methodius: Οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπέστη δέσθην χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι. ὥσπερ ἰατρικῆς, δι' ὧν τὰς κάμνοντας δεῖ σωζέσθαι, τῶν λόγων ἔργοις κυρεμένων. Iners est agrotans ars periti Medici, nisi procedat ad manum, & applicet remedia. Non curant languentem cogitationes doctæ, sed acerba pharmaca, pungentia fomenta. Non sanatur animus subtilia noscens, salutaria eloquens; sed iusta operans.

Est tamen quædam sapientiæ, & cognitio. *Cap. 52.* num auaritia, sicut & pecuniæ; cuius delectat acquisitio auaris, non vsus. Nummus ad commercia est, & iustas impensas: sic cognitio ad operandum, iustasque actiones. Sed, sicut auari, quas

quas audivissimè pecunias congregant, condunt, iis deinceps non vsuri, nec ad pietatis officia, nec ad egeni beneficia, nec ad suæ necessitatis subsidia: ita nonnulli egregia vitæ dogmata, subtiliæque virtutum præcepta excogitantes, negligunt eorum vsu, auidi semper novarum subtilitatum, & sensorum argutas quærentes rationes, non minùs quàm avari quæsitis non fruuntur; docta quadam insipientia inertes. Dicam de iis, quod Anacharsis de Atheniensibus, nummis ad numerandum dumtaxat uti; istos & scientia. Quid est diuitis avaritia? locuples inopia. Quid sapientis desidia? doctrina stulta. Nemo pauperior est, quàm diues avarus: sic nemo ignorantior, quàm doctus inefficax & torpens. Natura paucis contenta est: plura superfluent, quàm requirantur humanis necessitatibus. Virtus quoque paucis constat præceptis: nam, etsi impleamus documentis chartas, non est, quia requirantur, ut bonus sis: sed, ut velis esse. Lucrari te volumus; iterum atque iterum tentamus aleam: non semper benè conuoluuntur tali; non iactum feliciter semper facimus; non semper exeunt Coenses: ut aliquando cadat, qui vincat, perdimus libenter paginas. Itaque ut velis esse bonus, plura necessaria sunt; ut sis, pauca. Addam ad ignominia notam: deterior, imò stultior est doctus ignauus, qui non operatur; quàm diues avarus. Defraudantur, consumunturque vsu pecuniae: at optima animi decreta, sanctæque proposita vsu pretiosiora redduntur.

Falli

Falli aliquando nos facit spes bona futuri: putamus vberi penu sapientia promptius operaturos. O cassam cogitationem procrastinantis! Eleganter eam Alchuius paralyticam dicit. O ineptiam ex nimio sapiendi studio, ex nimia prouidentia! non dissimilem illius amentia, qui expectatione ferculi regij ieiunabat: iucundius, dicebat, tunc epulaturum; interim fame periit. Non curamus vitam, quæ nostra est, præsentem dico: sed vel futuram, quæ nostra nondum est, & bona nunquam erit, nisi incipiat esse; vel vicini, quæ aliena est. O quàm benè voto viuimus! ô quàm ignauiter re, & euentu hoc est, male semper: quia decernimus semper benè in ea, quæ ante nos albissimorum sunt morum; reuera & ad præsens sordidi incedimus fuscis, tetrisque affectibus, sed pulchris cogitationibus. Sumus ut cygni, quorum pedes, etsi in perpetuo balneo sint, nigri sunt; continua ablutione dealbantur nunquam: reliquum corpus extra aquas candidissimum est. Illa nostra vitæ pars anterior, quam præsens fluxus temporum non attigit, nec attinget, sancta solum, & pura est. Ita perpetuo negotio otiosi sumus.

Proh inertissimum ad otium animal, hominem sapientem! Superfluit in hac mundana re publica Rex, si non labore, si non negotietur: superuacuuus finis est, si inefficax: is unus, cui omnia effecta sunt, si nihil efficiat, superuacaneus est, & otiosissimus, sic dixerim, ad otium. Non ornatui seruit: sine magna specie effectus est.

est. Sydera, cælum ipso sui conspectu funguntur natura sua: videri pro officio esset. Inhibeamus quadrigam Solis, & pernices incurfus compescamus: negotians illud lumen situ & inertia fidat: cesset lustratio cælorum, quotidianum pensum, clara illæ radorum manus, quibus Oeconomus iste vniuersi dispensat cuncta in officinis suis, in præcordiis terræ metalla cudit, in viscere nubili fulmina; adhuc non otiosus erit, si aspiciatur: decor naturæ est, & exornationi seruiet pulcherrimum sydus, velut honorarij aulici hoc naturæ atrium, & diuini prætorij decorabit frontem. At homo, cui omnia seruiunt, seruiet nihil, nisi sibi, nisi virtuti seruiat. Nihil placidius, imò nihil pacatius, nihil conuenientius actiuo sapiente, nihil impertinentius cessante. *Quies animi*, motus virtutis est; & tumultus mentis, otium inertis. Dicam aliud mirabilius: impertinentior est, qui nihil agit, quam qui nihil est. *Quid*, si malè aliquid faciat? Anne reduci velles in pristinam non entium massam, & resolui in inanitatem tuam, vnde inductus fuisti in hoc naturarum vulgus? Minus es, si cessas. Arbor infrugifera succiditur: quæres, quare? Vt non sit; nempe, vt nihil sit. Vtilior ergo est, cum non est, quam cum est sine fructu. Eligitur illud: igitur præfertur. In hac naturæ familia, suum cuique pensum datur: nullum otij priuilegium est: nobiliora, actiuosiora sunt & feruidiôrâ. Respice primum agilitatis exemplum, cælum; deinde illustria, & calida elementa: proxima astris loca, &

& feruore sunt. Ignis suburbium cæli est: terra torpens, & segnis, velut insula longè distat, proscripita videtur.

A S C E S I S I.

Eruderanda perturbationibus voluntas.

FRUCTUS hætenus voluntatis, tranquillitatem, & lætitiâ in vniuersum exhibuimus: modum eius, vsûque eximij instrumenti reliquum est ostendere. Non satis est monstrare, quid agas: sed quò, & quomodo, benè, aut melius. Post peritiâ Musici iuuat conchæ qualitas: post pacis fabricandæ modum, restat instrumenti modus. Sæpè manus eruditi artificis ob rude peccat organum. In primis expeditum, mundumque oportet seruari: nam torpet rubigine & sordè infectum; exercitio tamen seruatur limpidum, splendidum. Ita & voluntas suæ gubernationi, & vsui impeditur sua labe, sua passionum carie, suo ignauia otio, sua libidinum ærugine, suo denique rudere. Diuus Paulinus ait:

Impurus amor, maculosa libido,

Rudera sunt animæ.

Vsûs voluntatis libertas est. Probus vsûs melioris electio, cuiusque, quod rationi arridet, non quod adulatur passionibus, quibus inepta suo fit libertatis vsui, & quasi conspurcata hebetatur.

betatur. Turbato latice arenulæ fundi perspicere nequeunt, quæ in pura & limpida vnda patefunt: turbido quoque animo peruidet parum mens. Instabili, lûsque deque circumactò ocyûs speculo vultus ignoratus manebit; nulla apta cometur species: sic & versatili corde nihil commode discernitur, nihil salutare decernitur. Quæ lux resisteret quatuor conspirationi ventorum? flante cupiditate, quod animi lumen immune erit? Irrequietis turbinationibus nauclerus, vel Notodumtaxat laceffit, iam ad imum, iam ad sublime iactatam nequit dirigere ratem. Quemadmodum qui vertigines agit, cerebro turbatur, donec corruat; si aliquid rectâ ire conetur, in diuersum vadit; egressurus ianuam, impingit in murum, illisa fronte; omnia euersa videt: ita circumtractus animus affectibus videt nihil, ut est; omnia inuersa, donec mens concidat adæquata pecori. Hoc affectuum vortice deiectus suo & honore & statu animus se alleuare nescit, suisque nequit se asserere angoribus, amarissimis cupiditatum fructibus, minùs ipsis cupiditatibus, angorum floribus. Hæc sunt libertatis obstacula, nisi purificetur cor:

*Nubila mens est,
Vinclaque frontis,
Hæc ubi regnant.*

Blanditor affectuum intellectus, parasitûsque cupiditatis, grata libenter dicit, & ad gustum blatterat.

Cap. 56.

Pro exactione finis gubernantur cætera illi seruiunt

seruientia: quare peruertuntur, siue peruerso, siue subuerso illo, inter quæ iudicium est & scientia; quæ, dum seruit diuitiarum libidini, terrena à diuinissimo Iacobo dicitur; dum delectationi, animalis; dum fastui, diabolica. Quæ parte acus magneti contingitur, eò inclinatur & respicit: sic acumen intellectus eò trahitur, quæ voluntatis contaminatione inficitur: nam affectus

contage sua palloribus omnia pingunt.

Omnes colores arquatis videntur luridi. Sapienter Arabs dixit: Cum nemo erit, à quo consilium petas, si te ipsum adhibebis, fuge consilium, quod proximum est cupiditati: nam cupiditas hostis est intelligentiæ. Sed & illud idem egregie: Socia est cupiditatis cæcitas. Magna instrumenta leui forde impediuntur: vnus dens in aliqua horologij rota æruginatus totum artificium impedit, motum retardat. Vndique tersa, splendida, alba voluntas sit, ut quiescat, suamque gubernet facilem lætitiâ, scilicet, ut libeat, quidquid libeat, si benè libeat.

Dicas, quæso, quo taxas pretio liberum esse, *Cap. 57.* dominum tuarum actionum, imò votorum, grandi potestate; inter cælestes honores centuriari, Regem esse, si mundi non credis, saltem tui ampliori dominatione? Cur vilissimo pendis honorem, commodumque istud, futili te dedens passioni, acerbæ tyrannidi? Fingamus præmium libertatis propositum brutis, liberis propterea solum ad opinionem indolis. Propone leoni, aut equo, oblatum libertatis æqualis ac

M 2 humanæ

humanæ priuilegium, ista lege, vt impetus ille mitificet iræ, hic cupidinis. Moderatum pretium non negarent, siquidem illud exactum, quod vltro exhibendum. Gratis homini ratio, libertasque data: sed ipse rationalis vendit, pro quo irrationabilia mercarentur, pro furore, pro libidine; amulatur opprobrium brutorum exaltoratus ingenuitate sua; emancipatus diuina cognatione & familia. Quidni? Mancipatus mancipiis fortunæ.

ASCESIS II.

Passio passione non eluenda.

Cap. 58.

VERUM ista affectuum expiatio sit, & singulorum, & omnium. Non satis est mitigare perturbationem, nisi id fiat, non perturbatione. Multis autem ritibus satiauit fames honoris: aliis libidinem extinxit ardor iræ. Adolescens Terentianus flammam Cupidinis iracundia domuit. Diuisa est mali potentia: adeo pessimum singula mala sunt, vt se non tolerant, sibi que repugnant. Vitia aliena ferre non possunt vitia nostra; sic & propria grauiora sunt propriis, fortiora infirmioribus. Superbus odit alterius superbiam, non odio superbiæ, sed amore: quia ipse superbus est, suæque sibi visus est impediri ab alio gloria: quia diligit superbiam suam, odit alienam. Sæpe non tam amor virtutis, quam zelus vitij,

vitij, male de vitij meretur. Ita est: vitia sua ipse odit vitiosus amore vitiorum, sed maiotum. Aliquando, inquit pius Guigo, displicet malum sine mercede boni: sed mala displicentia est etiam mali, vbi bonum non placuit. Succumbis, nisi cum virtute vitium domes. Verissime illud Arabicum: Non vincit, sed vincitur, qui malum malo vincit. Tunc indicium certum non democratia passionum cor occupari, sed monarchia pessimi alicuius affectus, & vt suo nomine dicam, tyrannide. Tam validum tunc imperat vitium, vt seruiant, cedantque ipsa vitia.

In hanc tyrannicam potentiam insurgit aliquando aliqua affectio: quia sine pacto & fide vitia inter se sunt. Singula seorsim, suæque legis, sui ritus, nec vt virtutes in fine foederantur. Ad errandum non proponitur scopus. Singula vitia suum iter, suum terminum habent, suum precipitium, sine ordine sunt, sine foedere, in diuersa contendunt. Ita malum malo contradicit propter inordinatum incursum, & vnus finis defectum, qui tamen est foedus, fibulæque virtutum in eadem consertarum linea, vt preciosissimi vniones, in qua vnitas, aut vnæ sunt, aut vnæ iuxta Apolophanem. Malum tamen, quia dispersum, & sibi non amicum, & virtuti est hostile. Via cuiusque vitij singularis est, & ab alterius deuia, & à virtute auia: ideo licet inter se inimica sint, seseque fastidiant, virtuti etiam dissentiunt. Quare nihil de virtute meretur, qui vitio vitium perimit. Sancta virtutis manu trucidan-

tur; feliciter, validè feriuntur. Virtutis virtus maior est & fortior, quàm vitij robur. Vna virtus duobus sufficit contrariis: duos æmulos opposuit, obiecitque contra illam natura gnara virium boni, & mali: validiùs propterea destruuntur, quæ virtus deuastat, quia robustior.

Cap. 60.

Interdum tamen fallimur, & ex specie arma virtutis iudicamus, quæ sunt vitij; quia pari personati vultu. Simiam suam qualibet virtus habet, simile vitium similia fingens, quod amico gestu hostilia parat. Fortitudini temeritas, prudentiæ duplicitas, magnanimitati ambitio, blanda augusta que insidiantur facie. Interdum speciosiora vitia sunt, si ad formam virtutis componantur. Larua speciosior fit, quàm naturalis vultus choragi. At

Quale caput est, sed cerebrum non habet.

Isti formati, &, vt sic dixerim, affectati affectus personæ dumtaxat sunt: quia sine ratione. Pulchra facies; sed superficies. Elegans caput; at sine cerebro. Forma virtutis; sed, quia sine mente, quæ virtutem implet, & animat, inanis. Tota fraus, similitudo est; nec aliter quàm Smerdes deprehensus, quod mutilus auribus fuisset; in eo virtus dignoscenda, quod integra sit, germana, aurita, obediens omnino rationi, vnde quaque quadrata, constans, stans post omnem iactum & iacturam. Nullum Regem sui fecit, nullum beavit, nisi integra virtus, cui solum fida felicitas est.

Cap. 61.

Dignoscere subtiliter affectus prauos oportet,

tet, ne ignoscamus, nec specie probabili cætera pericula nobis creemus. Imbuti Amyclarum ciues dogmate Pythagorico, cæde abstinentes animalium, serpentes suæ paludis non occidebant, à quibus mox deleti fuere: ita, dum vna cupiditate abstinentes alteri indulgemus, hanc non ex virtute veniam, ab ipsis cupiditatibus delebimur. Si ad tempus componuntur, & mitescunt, nulla est fides; cum minus putes, se explicant. Quidam Ægyptius instituerat simias ad chorum, adductisque ad saltationem personatis quispiam ex spectantibus obiecit nuces, ad quas repente illæ procurrentes chorum & modulos reliquerunt cum risu; pro chorea, rixa conferta nucum causa: ita serij interdum, concinnique affectus aliquandiu videtur; sed tandem nesciunt se dissimulare, (hoc etiam stultitiæ debent,) harmoniamque animi commutant in tumultum, prout libidinis opportunitas prouocauit.

Argutè à Simplicio appellatur ambitio, *χρηστική* Cap. 62. etenim illam vltimò exuimus, postrema est vitiorum tunica, affectuum subucula, intimiùs adhærescit animo adhuc cæteris malis ob ipsam depositis. Opprimit alia vitia, vt credas eximiam virtutem: sed egregiè eam dixit Blesensis charitatis simiam. Totus tamen zelus malitiæ, profectus sui est: ad summum opprimit vitia, non perimit. Duo mala fiunt, dum malum ob malum deficit. Domesticiora & præcordialia, fortasse chariora, vitia victa fiunt, quæ non tam reprimuntur, quàm recluduntur, & victor vitium

viciū insolentiū, asperiusque insurgit refractatis reliquis, ut quod omne ius usurpet. Ceterū & prauos alios affectus, non tam repellit à corde, quā compellit in cor: non liberat illis animum; sed illos incarcerat in animo, eorūque apertas actiones dūtaxat cohibet: namque, qui ob reuerentiam, non virtutis veræ, sed narratæ, re non scortatur; obscœna non cessat, turpiāque cogitatione tractare. Quin nec magis impugnat aliis malis, quā sibi, hæc gloriæ cupiditas: plerumque se deiecit; sed, ut exurgat, adunca affectatione in se reflectitur: summittitur, ut attollatur: dum in caput suum videtur sæuire, recentibus ut hydria pullulat. Itaque extinguere affectum affectu, excitare est. Canem fugitiuam ligat lactibus agnitis, qui compefcit cupiditatem cupiditate. Si fortè infirmior cohibetur, efferoicit pollentior: non est effundere venenum; sed transfundere, & ab vno in alterum transmittere calicem. Equè ex vitro, atque ex auro, virus viscera subit, & contaminat. Parum refert in auro cupiditas sit, an in alieno poplite, obsequio, opinione; nomine, inquam & fama, fragiliori re vitro: utrobique præcordia mordet, & pungit. Aliud est abiicere affectus, aliud mutare: aliud commutare passiones, aliud mercari virtutem. Ne simus trapezitæ cupiditatum; sed emptores iustitiæ & honestatis. Siue auarus, siue ambitiosus sis; cupidus es, & sufficit fortunæ; satis est miseria.

eis. Quò tuam tibi plūs adimis pacem, deliciis quietem, & saginas hostem robustum, ut licentiū rationi sit rebellis. Pacatius regnum est, tutūque tyrannide, cum Primates æquè, & mediocriter pollent. Cum aliquis nimis eminet, imminet, nec sine suspitione affectationis cauetur: ita cum omnes affectus mediocres sunt, minūs periclitatur regia auctoritas rationis: at, si ita vnus emeretur, omnium in se viribus collectis, facile suo illam expelleret folio. Robur unitum in vno violentiū cadit, quā per ceteros dissipatum, qui difficulter fœderantur: licet enim contrarij sint rationi, sunt & inuicem. Itaque oportet non solum partem secare cupiditatis; sed omninò extinguere. Fera vulnerata ferocior est: interdum mutila cupiditas violentiū trahit, valentiū sæuit: qui caudam dumtaxat viperæ calcet, in maiori erit discrimine: nisi totam possit stringere, præstat nihil: læsa acerbior fit. Hoc contingit, si cum virtute non resistimus, quæ omnibus resistit malis; quæ, cum vnā cadit cupiditatem, cadit omnes: at, quando non à virtute caditur affectus, sed ab alio, & cupiditas vapulat cupiditate; nihil aliud fiet, quā cum leo cauda se verberat, ut irriter. Omnes cupidines cadant valida virtutis dextra. Aeneas sibi ex oraculo persuadebant, fore, ut amitterent patriam terram, si particulam largirentur: ita, si deficimus in particula cupiditatis, si vnum remittimus affectum, laxatur tota cupiditas: si ad tempus sopiatur, mox recreabitur: si fuges, redibit.

Qui cupiditatem alia pellit cupiditate, canem pane pellit: si deleantur omnes præter vnam, & ab vna ex homicida reuiuifcent.

Cap. 64.

Ad exemplum huius scenæ narrabo antiquam apud Iapones historiam. Duæ in illo imperio præclaræ familiæ erant, quæ in se factiones regni traxerant capitali odio æmulæ, iugi ferro & igni dissidentes: hæc sunt, clades, cruor, bella, pessimæ radices æmulationis poma. Semel accidit, periisse omnes alterius familiæ, nullo nisi infante quodam superstite, cui hostilis furor indulgit: sed adultus restaurauit ille solus odia, totque comparauit vires, tot copias coëgit, vt suorum sine misericordia cædem vindicaret, trucidatis omnibus contrariæ familiæ, & factionis æmulis, superstite nemine, siue adultorum, siue infantium, siue virorum, siue fœminarum. Doctus misericordia sui, immisericors fuit. Nouerat multorum mortuorum vindictæ sufficere vnum viuum. Idem in animi republica puta, vbi vitiorum, virtutumque familiæ æmulis ardent factionibus: aliquando pluribus vitis deletis, si erga vnum benigni simus, hoc vliscetur alia: delebit virtutes, non plures, sed omnes. Quare, oportet securitati nostræ cunctos sinistros trucidare affectus. Athalia omne semen regium mactarat: ereptus solum infans Ioas eam spoliauit regno cum vita. Quid interest vnus solus affectus restet, si hic vindicet ceteros? Quid interest, deficiant, si fortè deficiunt passiones, cum vna sufficiat miseria? Quid refert, sint pauci hostes, si

si sunt plus valentes? Numerum potentia compensat, aut excedit.

Sola virtus pacificat & explanat animum: nihil illum æquabilem, nisi ratio facit; eundem in diuersis; vnum in omnibus vitæ casibus. Quidam, vt Cimbri, labores belli ferent hilariter, ægritudinis ægrè: contra alij, vt Græci, tolerant humanè morbum, pessimè hostem. Nisi virtus firmet, adhuc inconstans est ipsa constantia. Idem animi tenor, si ex bono est, vbique est. Totam per omnes modos virtutum choream vna ducet; perinde vt in harmonice aptata cythara, si vnam solum tangas fidem, cæteræ resonant: sic in animo temperato, motus vnus virtutis cæteras opportunè commouet; vni omnes, siue respondent, siue concinunt. In sonitu vnus filii harmonia non constat, omnes debent chordæ conuenire: ita omne opus, omnis patientia resonat virtutum, cuius ex multis, ex omnibus, & vbique symphonia amœnat.

ASCESIS III.

Conatus, & impetus ad bonum.

Am ad instrumenti vsum pulsus spectat, quare gubernandum vi. Ob huius imperitiam pereunt non pauca artificia. Ducturus pictor subtilissimum filum, si apprimat pennicillum, lituram, non lineam producet. Lapidarius politus

Cap. 66.

188 *Lib. II. De Arte Voluntatis.*

turus petram, si toto lacerto infligeret, infringere potius. At, si faber lento & molli malleo duntaxat lamberet incudem, & non caderet pleno robore & halitu, nunquam ferrum cederet. Huius generis voluntas est; robora exigit, spiritusque,

Nullum est Ουκ ἐστὶ τόλμης ἐφόδιον μείζον βίᾳ.
prestantius Animus, vis, audacia, commeatus virtutis, atque felicitatis est; non diuitiæ, voluptas, fastus.
vita viaticum, quam Hæc potius viatica miseriæ. Consentit Menandro Ioannes Geometra:
audacia.

Homini enim Ἄνδρι δὲ εὐτόλμῳ, καὶ πόλῳ ἐστὶ βελός.
benè audenti, etiam calum peruium est. Nihil inuium est animo forti & audenti. Deambulat, iuxta Euripidem, virtus super labores, ferreosque interdum affectus tractat: nequit, aut delicato pede supergredi, aut molli dextra agredi. Omnium pretiosissima res, libertas est: qualis libertas sui erit, felicitas inquam? Quid mirum, difficultas pretium commendet, si vigor felicitatem? Vis materiam virtutis præparat, subigitque, & pinsit suam asperitatem.

Cap. 67. Non imperitè Musonius, omnium difficillimam artem felicitatis dixit, difficiliorem medicina, musica, & mechanicis. Cæterarum disciplina est innoxia, & inculpabilis, sine pugna, sine contrariis, sine oppositis moribus, sine auersantibus habitibus: ars virtutis cum conflictu est. In aliis artificii materia resistit: hic & artifex sibi obest, & consuetudo impedit. Quid? Ipsa præcordia malè sana & assueta repugnant; affectusque non tondendi, sed eradicandi. An nosam quercum

Conatus, & impetus ad bonum. 189

quercum sine vi non euellēs: cum stirpe est, quod intus repugnat, & ut S. Ennodius ait,

Vivit medullis, quod necat:

Turbantur alta viscerum.

Extirpatio sui sine valentia non fit, quia non sine violentia. Vis desideratur, & iuxta Pseudoxistum, infinita: quod credo in mollioribus libidinibus cum religione dictum, & non sine Philosophiæ venia: namque & momento perimendæ sunt, & fortissimæ sunt æmulæ. Nec calor momento superari potest, iuxta Physicorum placita; nisi aduersariæ qualitatis vis infinita sit. Paucioribus confligens copiis, non vincet, nisi valentioribus. Non totus tu pugnās pro te, sed dimidium tui. Conatu supplendum est. Qui duellum acceptaret hac superba lege, ut vna manu duntaxat dimicaret, æmulus cum vtraque, insolentis oporteret esse roboris. Quid, si aduersus plures vnus solus alterius lacerti mutilus? Cupiditates infinitæ sunt: tot hostes habes sine lassitudine pugnaturus: etsi singulæ infirmæ forent, numero sunt robustissimæ, importunitate molestissimæ, & cæterua sua te vincent, & proterua; nisi valide, diuque (nesciunt inducias) obstes.

Ut vrbs expugnetur, quot machinæ, quot *Cap. 68.* copiæ, quot ingenia, quot arma queruntur? Plus est sui potiri, quàm rerum: plus est se inuadere, quàm vrbes, quàm orbes, quod non sine vi fiet. Potentior tibi hostis es, quàm hostilis Xerxis exercitus; expugnatu difficilior castris turritis, præsidii, & cinctis triplici muro vrbus. Quot expugna

expugnatores urbium fuerunt, qui se non potuerunt, non dicam, expugnare, sed propugnare; ne dicam dominari, sed tueri, quia nec intueri? Quare, fortior est, qui dominatur animo suo nulla voluptate captus. Is ὄντι ἀνδρείος est, inquit Ælius Aristides, quem expugnatori præponit urbium homo ethnicus: hæreditaria superstitione, Eudemonis filius fuit, Sacerdotis Olympici Iouis; sed religiose interpretatur Salo-

Is, qui tanto-
pere volupta-
tes omnes cō-
tempnit, ut
earum nulla
sit captus, is
perè fortis
est, temperas,
et patiens:
nam, cum
urbes sape-
niemerò quā-
uis inuicta
viderentur, a
vulgaribus
hominibus
capta sint,
voluptatibus
contra mul-
tos etiam
clarissimos
viros supera-
tos video.

monem: Ὁ γὰρ τοσῶτον καριδὼν τῇ ἡδονῶν, ὥς τε
μυδεμίας ἡττηθῶμαι αὐτῶν, πῶς ἔχ' ἔτος ἐστὶν ὁ τῶ
ὄντι ἀνδρείος, καὶ σώφρων, καὶ καρτερός; Τεῖχην μὲν
ἀνάλωτα πολλάκις ἐπὶ δολέοντα, καὶ φαῦλοι ὄντες
ἔειλον ἡδὴ τινές. καὶ δὲ τῇ ἡδονῶν πολλὰς καὶ τῇ
πάνυ ἀγαθῶν ἀνδρῶν κρατεμύδης ὄρω. Quanto
præstantior mens saxo; eò præstat expugnare
se, quàm vrbes: quantò melior animus corpo-
re, melius est vincere se, quàm alios. Aliena
victoria hostium dumtaxat domat corpora, non
animos, qui eò plus efferati, indomitique sunt,
quò videant domita corpora ligno, ferroque ad-
stricta: at victoria sui ipsum superat superiorem
mundo, cæloque animum. Vulgares, vilescque
viri cœpere ciuitates clarissimas: sed viles vo-
luptates viros clarissimos. Plurimi sub ditionem
suam oppida, metropoles, regna fecere: pauci,
raroque semetipsos. Ad hæc, ut Urbanus sui
nominis quartus, Maximus Pontifex, eleganter
dixit: Cum quis contra populos, vel vrbes de-
certat, totus simul interior, & exterior homo
pugnat: at, dum contra se, non totus, sed mi-
nor

nor quàm dimidiis dimicat. Quidni? Dimicat
ut inermis: sed, quid mirum, sine armis, si sine
se: Igitur non molli & ignaua manu, qui pro se
militat, tam minima sui parte repugnet, pu-
gnetque.

Illud considerandum est ad exemplar virtu- *Cap. 69.*
tis, quanti robur probetur Ethnicis in Alcide,
ecclesiasticis Sapientibus in Samsone. Illi, cum
egregiam nullam probitatis formam habuissent,
proposituri finxere robustissimum virum, incre-
dibilibus instructum viribus, per omnem vio-
lentiam versatum, per omnem eruditum tole-
rantiam, usque ad celi patientiam, quod vicario
sustinuit humero: namque hæc maxima viro-
rum probatio, sustinere etiam ipsum Deum. At-
qui hanc vim monemus necessariam, non in ar-
tu corporis, sed in arte mentis; non in lacertis,
sed in virtutibus; non ut habeas, sed ut adhi-
beas. Iam habes: voluntas est. Quid necesse est?
Velle; quod raro bene habes, raro generose.
Omnis palma tui, est animosa bona voluntas.
Nullum sine huius bonitate bonum habebis,
hoc est, facies. Habes, quod laboras, quod ægre,
quod vi facis. Non veniunt gratis magna bona,
potius veneunt. Nummus, aut angor, aut la-
bor est. Hoc Dei commercium, sua labore,
iuxta Epicharmum, vendentis bona. Aude, ag-
gredere, conare, &, prout voluit Fabianus, in-
cursu auerte aciem, non minutis vulneribus, in-
petu, non subtilitate solum aduersus affectus
pugna. Meticulosi terga vertentes magis expo-
nunt

nunt se discrimini auersi, apertiue, cum non aliud telis obiciant, quam tergus, ignauorum clypeum. Plures solent cadere in fuga, quam in pugna. Duplicat aduersarius vires, qui securus de se restaurat impetum maiorem: vires antea diuisas, attentas etiam ad defensionem sui, colligit ad offensionem hostis iam plusquam exterminis, quia fugientis. Quare, non solum honoratior; sed etiam ipsis victis securior est pugna, quam fuga. In cursu licet relucteris; hæc libertatis tuæ vis est, posse te cogere: hoc tui arbitrij ius, te necessitare, ad victoriam, scilicet, si ad pugnam. Maxima coactione & violentia opus est in iis cupiditatibus, quæ magis alienæ sunt à ratione. Qua parte consentimus belluis, eodem nobiscum gerendum modo. Ratione non flectuntur? compellantur. Admittit & vim virtus, & gloria libertatis. Subibit, si non per vim, saltem cum vi amata. Hanc vim præcipue aduersus mala, & in malis commendo, quæ rationi minus parent. Ad bona Dux esto, ad mala miles: nam prospera mente sunt regenda, aduersa manu vincenda, aut toleranda. Felix ille, qui bonorum rector, malorum impugnator est.

* * *

ASCE SIS

A S C E S I S I V.

Diligentia de bono.

Cæterum & artes sunt plura exigentes; nec *Cap. 70.*
Contentæ industria & robore, diligentiam appetunt. Iners industria cum incuria est: debile robur cum torpore. At, cui magis debita sollicitudo est, quam virtuti totam sollicitaturæ vitam? Cui magis cura obnoxia, quam omnia curanti? In ea præcipue re cura amanda est, quæ nihil curesibi adhibenda diligentia, ubi omnia negligas; te primum, si tibi providere vis. Cura virtutis est securæ incuria, tuta felicitas, procurata fors, protusus casus bonorum, quæ piger fugit morando. Proximum est, ut nunquam facias, quod in proximum vis facere. Modesta repulsa, procrastinatio est. Nobis ipsis urbani sumus, & rationi aliquid boni flagitanti urbanè denegamus. Non inquam: Nolo facere. sed, Postea, cras faciam. Damus verba, & nobis imponimus, ut miseri simus, ut mali. Ipsa vota vecordi cunctatione damnamus. Sæpissimè luit fortuna culpas nostræ inertiae. Aptè Bernardus Syluester inquit: Rarò diligentiam cum infortunio sociabis. Diligentia, mater fortunæ in pluribus fuit, siue, ut sic dicam, quædam altera, & factitia fortuna: alteram dico, non secundam, quia, quod fida sit, melior est; & quia præuenit, prior. Est quædam manualis prosperitas, est præcox & anticipata fors. Cum omnium

N

nium

nium rerum velocissima fortuna sit, præcurrit illam diligentia: prius interdum donat, quam fortuna mutuet: & nescio, an dicam fortunam, spuriam diligentiam; an diligentiam, legitimam fortunam.

Cap. 71.

Id saltem nemo negauit, addere fortunæ non quid leue, addit dignitatem, addit, vt sic dixerim, mentem illi, quæ bruta etiam à sapientibus diffamatur, cum pro voto & ex consilio sit. Non aliud deest fortunæ ad sui reuerentiam, quam quod non sit in humana manu istam calumniam diligentia expiat. Addit & lumina excacata fortunamque iuxta illud Plautinum,

In occipitis quoque habet oculos.

Fastuosum illum, falsum tamen, fortunæ titulum, quod omnia sibi seruiant Reginæ omnium, iure usurpat: nam diligentia ipsa seruit fortuna.

*Omnia sunt
mancia di-
ligentia.*

Verius itaque Antiphanes ait: Τὴν δῆμιαν εὐχὴν δὲ καὶ πάλιν γίνεσθαι. Quid aluit Datamis Martiam felicitatem, an militaris peritia, an robur? (istud hostibus maius.) Peruigil, indefessaque sollicitudo. Fortunam sibi, priusquam hostes, subegit. Non aliam felicitatem, quam diligentiam nouit: felicior, qui fecit felicitatem, quam qui reperit.

Cap. 72.

Si ad fortunam casu occurrentem vigilia ualeat, quantum ad virtutem valebit soli obuiam consilio? Insomnis opilio pro pecude pernoctat: cur pro felicitate non expergiscimus, nisi quod damnis nostris, aut inutilibus, diligentes sumus, voluptati, otio? Quemadmodum canis illa fabri in

in Apologis Locmani, vetustissimi Persæ, quam malleorum strepitus e somno non excitabant, & ad dentium sonitum & masticationem, cum comedebat, euigilabat statim. Respice aulam: tot Argos, tot Briareos inuenies, quot ambitiosos, oculis, & manibus vberes, vt nutus Principum distinguant, vt ex vultu, velut ex tripode, augurentur oracula cupiditatis, transpiciant gustus, aras adulantium, & officio præcurrant iussa. Præcipua aulæ, id est, adulationis, ars, diligentia est. Nequis aliter Deo placere, nequis tibi. Inertia enim primum sibi grauis est; & præter ignauia non prouisum damnum, sua se mulctat prouidentia. Qui voluptatis causa deses est, is, ait Thucydides, confestim desidia suæ inuenditate, præterquam quod segnis sit, priuabitur.

Desident importunis cicadæ modulis in æsta- Cap. 73.
te; nauant formicæ operas. Succedit hyems: illarum otium fructificat inedia; harum solertia copiam, quibus inopia cum diligentia fuit anno-
na, fuit fortuna, fuit fortunæ. Bestiolæ, quas misellas, despectasque natura fecit, quas innoxias damnauit hyemali ergastulo, quas viuas sepultura denegato (qua solum avaritie cum mortuis vititur) victu, ipsæ sibi carcerem in horreum mutarunt, hypogæum in triclinium. Vna omnium animalium formica diues est, habet, possidet, conditque. Alia in diem victitantia pauperrima sunt; scilicet, portionem prouidentia natura suæ in illarum diligentia delegauit: sat fuit de illis sollicita, quod sollicitas fecerit. Plus pro illis curauit,

rauit, quod curas cum illis diuiserit. Ita etiam saepe fortuna partem sui iuris cum diligentia partitur.

Cap. 74.

Confer apem, & pauonem. Quanto istum studio natura compsit, quam negligenter apiculam? Vix formauit: auara materiam dedit, exiguum distribuens; distracta, & quasi sui oblita speciem contemptibilem posuit, non disposuit. Sed aufer è mundo pauonem, quid amitemus? Aufer apiculam, quanta aufertur vtilitas, gustus, lucis, valetudinis, & mensae, & arae? Diligentia sua negligentiam emendauit naturae, pretiosiores se faciens specioso alite. Quid miraris? Studio proprii laboris, studium alieni scenoris vicit; hoc satis praelata, quod studiosa facta. Ad has te iure remittit parcemia bestiolas, imbuendum disciplina vitae. Abest communibus voluminibus exemplum apis; sed illustre est, dignumque, non modò huic chartae, sed pectori sacro inferendum. Eleganter Sapiens ait: Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε, ὡς ἐργάζεται, καὶ τὴν τέτταρτον ὡς σπέρμην ποιεῖται. ἢς τὰς πόδας βασιλεὺς τὴν καὶ ἰδύεται πρὸς ἡγεῖαν προσφύονται. ποθεν δ' ἐστὶ πᾶσι, καὶ ὁπῶς, καὶ περὶ ὅσα τῇ γῶμῃ ἀδενὲς, τὴν σοφίαν τιμήσασα.

ASCESIS V.

Bonum debet esse continuum.

Cap. 75.

Verum post curam, vt efficiamus securitatem animi, oportet securam facere, & constantiam

stantiae neruo vincire: nec enim periti artificis est, opera caduca facere; sed fundata, aeterna. Magnum pretium dat rebus diuturnitas. Vitrum si securitate aequaret aurum, pretio superaret. Saepe pretiosius, quod in rebus est, tempus est. Antiqua artificia antiquius habentur. Dignitas est durasse: erit & posse durare, nec facile infringi. Integros animos reddit virtus. Ipsa res integra, res vitae, non horae, non diei, quae cum Sole occidat, aut cum Sole non oriatur; interdiu, & noctu, vbique & locorum & temporum amanda, quae adhuc in exitu inchoat; res perpetui initij est, ne offendat finem; perpetuo nascitur, ne vnquam occidat. Nulla dies sine linea, quanto magis sine puncto? Ego mallet, nulla hora, nullum punctum sine virtute. Res continua est: frustra fiet, si per frustra. Ex fracta patera non aleremus vitam; cur ipsam vitam infringimus? Idem velle, idem nolle, est sacramentum sapientiae: nec enim nisi ad rectum vnitas voti reperitur. Vitium dispergitur. Continuum complacentiam sustinere, non nisi honestas valet. Hoc pessimum malum habemus, mutare mala, variare vitia; non ponere cupiditates, sed transponere: alioqui vel vitij tadio citius boni essemus.

Nemo in bono stare potest, qui non progreditur. Basis diuinæ imaginis, virtutis dico, processus est. Vt stet immota, promoueatur. In constantia collocatur istud Dei pulcherrimum simulacrum; nec ibi stabilietur, nisi per continuam progressionem. Facilius fatigatur, qui diu stat,

N 3

quam

quàm qui interim ambularet. Rectitudo humani status, & figura consistens gressu potius, quàm statu consistet absque sede. Specta structuram humanam: tota in antecessionem componitur. Commodius artus compacti sunt ad progrediendum, quàm recedendum: ire ulterius, non recessim, voluit diuina mens. In hoc rerum caducarum, fluentiumque alueo retrahemur impetu decliui, si antrorum non tendamus, imò contendamus. Sufficit, vt te inuenias retrò absque alia diligentia, aut negligentia tua, dum in amnem non procedas, & fluctus impugnes. Adnatere semper est opus, ne redacti, reuolutique vnda absorbeamur. Dignata est Sapientia cæli aliquando consentire seculari in hoc veridicæ, & non stultæ, fatigatos ex virtute, damnandosque ad exteriores tenebras, ad fletus, ad stridentes mugitus, obiiiciens manibus & pedibus obligatos: scilicet, inertes, inefficacesque innuit, aut deficientes, qui non prouecti, nec ad vltimum virtutis sunt egressi. Hoc ritu narrat Plato Ardiaeum scire: vbi nec oblitus tenebrarum exteriorum, & fletus, & stridoris; addidit aliam caremoniam, quam non expressit noster Magister Iesvs, non iam necessariam splendente sua diuina doctrina, quod etiam obligato capite proficiebantur; ignorantes signans. Nunc nos malitia plus damnat. Non viderant Ethnici finem virtutis, & tamen procedere iuebant: quid nos libero lumine, proposita certa meta, aut torpemus lassī, aut moramur

mur claudi inæquali gressu; nunc recti, nunc declinantes; iam boni, iam pessimi; heri studiosi, hodie maligni? Sanitas animi non laborat tertiana febri, vt frigeamus, & caleamus; vt alterna agrotemus luce. Non computat virtus atros dies, non est bicolor.

Sapiens est, qui nescit numerum: vnum se *Cap. 77.*
stabilisens vbique; licet minus sit vnus, quàm plura. Plus est esse vnum, quàm multos. Magnitudo viri vnitatem constat. Magnus est, qui non est multus, non varius. Megaricæ factionis celebre fuit placitum, id bonum duntaxat esse, quod esset vnum. Consentit & aliud Pythagoricum, vnitatem spectare ad bonum, ad malum diuersitatem. Satis plura facit, qui semper eadem. Assequitur nulla, qui sequitur cuncta. Id sis hodie, quod benè heri: id cras, quod hodie. Vnum impediunt plura: ad plura vnum confert, imò ad magna. Non est Geometræ magnitudinem taxare virtutis, sed Arithmetici; cum continua res sit: non cubitu, nec pertica metienda est; sed numero, siue vnitatem potius. Magnus est, qui vnus, qui idem est ad æmulationem diuinam:

*Sic Deus est magnus, de se valet, & manet in se,
cui summum & proprium est, semper id esse,
quod est.*

Istam tesseram Diuinitatis, quam Prosper commendat, vsurpat etiam virtus, cui nihil præ constantia consentaneum. Quid obiiicies difficultates & ardua passim occurrentia? Fateor, passim offendi, quibus offendamus; sed stultè sistimus:

id ipsum, quo pigritamus, nos citat. Nihil nos ab actione magis arduum arceat, quam aurificem aurum, sculptorem abies, quam usurarium à mutatione indigens. Anne propterea deferenda ars, quod materia suppetat artificij? Materia virtutis, difficultas est: quid quod difficilius quidquam occurrat, ut obinde desistas? Præstantior materia inuenta est. Nunquam vidi artificem opus fastidiisse, quod pretiosius metallum viderit: nobilior materia virtutis difficilior est. Dura, difficultaque ligna ad cathedram, vel statuam feligit faber, quamuis magis labore: cur ad sedem felicitatis, ad statuam Diuinitatis recusas difficilem materiam, cum tui copia operis, ipsa difficultas, laborque sit?

Cap. 78.

Nihil igitur iuste impedit continuam virtutis gloriam; iuuant multa. In primis ipsa continuatio, quæ maximè materiam præparat, ipsas difficultates læuigans. Verè à Senio dictum, eligendam esse vitam bonam, gratam consuetudine fieri. Quid? Ipsius dolendi mos gratus est. Mœror diuturnus, voluptas familiaris sæpè euadit. Maligni animi est, queri de natura, quod cum actionibus corporis præsentem voluptati mercedem donauerit, salubres mentis functiones in difficultatibus locauerit. Non reliquit sine sua, & maxima voluptate virtutem; sed cum ingenio id fecit. Corpori morituro voluptatem similem distribuit, senilem, moribundam, in ipso suo natali expirantem, deficientem, quod plus procedit. Quod plus comederis, minorem capis gustum,

gustum, donec fastidias, & ipsa sit acerba voluptas: animo tamen æterno vitalem dedit & orientem semper, quod plus diurnauit, iucundior. Vsu nascitur, consuetudine augetur, & annis fit perennior.

Præstantissima præterea naturæ commissa *Cap. 79.* fura, supplementumque, consuetudo est. Si in aliquo peccauit communis genitricis pietas, resarcit hoc remedio. Mutatoria, voluntariaque indoles fit assuefactio, per quam in illa te compones, quæ velis. Hanc maximam liberalitatem suscepimus posse pro gustu mutari, aut componi. Mater amantissima non vnicam vestem vnigenito dat, plures largitur, ut mutare possit ita nos benigna parens natura, non vno adstrinxit ingenio; dedit, unde mutaremus, & mutaremur. Non tantum illi debemus, quod nos dederit: sed quod dederit mutatorios. Multum dedit in hoc, quod possemus recusare, quod dedit; quod possemus ponere nos, mutare nos, alios effici, meliores, inquam, & velut vestem, exuere genium. Quantum ad bonum præstat consuetudo, collige, ex quo pollet in malum. Faciet homines meliores, quæ potest facere alios: nempe, homines faciet viros, quæ potest facere belluas. Sardenis quidam, quemadmodum narrat Aben-Ezra, elapsus à parentibus, in sylvas se recepit, ubi ceruorum gregalis, eorum ritu diu vixit, manibus, pedibusque gradiens, eodem vescens pabulo; cumque Insulæ Rex cum aliis illum venaretur cernis, restitutus parentibus, ipsum alloquentibus

bus respondit nihil, nec vinum, nec panem appositum gustavit, nisi herbam, donec parentum manus iterum euadens rediit ad syluam. Adeo consuetudinis fauore, quod horribile, insulsūque, non modò in spontaneum, sed necessarium pergit. Quid mirum cedat consuetudini rudis natura, si cedit ratio & politia? Transit in violentiam voluntas antiqua. Perinde vt voluntarius vsus abit in necessitatem legis, auctoritate temporis: ligat enim consuetudo æquè ac promulgata, solennisque sanctio: sic & in necessitatem naturæ transit. Repetitus mos populorum fit ciuilis & communis lex: ita etiam singulorum naturalis & priuata. Quæ aliena sunt, prædia, domus, utensilia, vsu facimus propria post legitimam præscriptionem; indolem quoque alienam assuefactione appropriamus, & quoddam ius bonitatis acquirimus. Saltem consuetudine iura in te acquirat Deus, præscribat, & tui possessionem, vel vsu trade.

Cap. 80.

Nemo præterea peritiam artis alicuius adeptus sine vsu importuno; nec adipiscetur virtutis gloriam, quandocumque opportuna, ipsa sua præcipuè importunitate. Archimedes perpetua figurarum descriptione vbique intentus sui obliuiscatur, non modò voluptatis immemor, sed vitæ, victusque. Compellebatur à seruis ad ministeria vitæ, plùs illa patiens, quàm fungens. Violenter latus ad fouendum corpus vnguentis, interim digitis lineas per membra ducebat. Hoc contumaci studio nec aduertit fatum, quod in arte

arte sua expectauit. Ita oportet momentum vsque mortis præoccupare virtute, & vt huic vni intendas, nihil attendas. Quæ semel optima conscientia vota nuncupasti, sempiterno consensu & nisu resecra; nec tibi verba des, sed, vt pius Honorius ait pro honore piorum,

Antea mors migrer, quàm tua verba cadant.

Antea è vita migres, antea tu cadas, quàm decretum vitæ. Est consuetudo boni, fortis, nempe, iste virtutum nodus, quoddam vitæ lytrum. Pereunt antea acta benefacta, nisi nunc benefaciendo viuas, imò nisi pereas. Omnis salua est vita in morte, si ibi repræsentetur. Sequentium operum processus præterita redimit, extremum reuocat priora, & raro ordine sequuntur antecedentia vltimum: at remissio operis contra id ipsum, quod gessisti, peccat, & infelicissima potentia in præteritum valet; facta infecta reddit. Hoc agitur, cum non agitur: non solum in præsentem non agere, sed pridem non egisse: adeo tota vita à momento vno pender, à quo & æternitas. Sapienter illud Indicum à Megasthene proditum præsentem vitam monet ἀνὰ τὸν χρόνον. Consentit sapientissima Syneletica, & magnus Athanasius. Est breue hoc tempus, scæratio æternitatis, adolescentia æui, iuuentus immortalitatis. Pessimè ad æterna instruihur, nisi per continuam inaugurati immortalitati iniquè mutationibus gaudemus. Confert autem ad hanc proceritatem, vt sic dixerim, tersam virtutis, ne ita operemur, vt qui mutuo dat, spe recipiendi, quod amitti

amittitur. Sui conscia malitia est; nec titulo proprio audeat nos petere integre & palam: furtim, & ad præsens sollicitat, pollicita breui recedere, datura maiorem locum virtuti & restitutioni; deinceps iam minus importunam se promittens, ut immodesti petitores id semper promittunt, quod nunquam implent, non amplius postulare. His seducimur insidiis: ingressa semel ingruit, & contumacior fit.

Cap. 81.

Paratum iuvat etiam esse, velut exercitus quadrato agmine ad pugnam componitur, cum hostis ignoratus undique creditur, in promptu vnde quaque & recentia habere omnia praesidia vitae, egregia aliqua dogmata & decreta animi, quae quotidie promulganda cordi sunt: nam quotidie licet bene vivere; & oportet, si licet: quotidie potest male agi; & caueatur, si potest. Galenus singulis diebus praecepta Samii senis recitabat sibi. Hierocles scribit, legem Pythagoream fuisse, bis in die illa repetere. Diogenes mane iubebat praestruui. Epictetus etiam ad singulas actiones. Ne molestum sit repetere eadem, si iidem debemus esse. Semper placet esse bonos; placeant, quae semper bonos faciant. Non sit graue semel memorare, unde saepe memorabilia opereris, id est, bona. Ut bene semel loquarur Orator, & Sophista; millies legit, relegit Tullij, aut Demosthenis fragmenta. Ipse Demosthenes octies manu propria transcripsit volumen Thucydidis. Non parum interest inter alimentum animi, & corporis: alitur enim ille, quem

quemadmodum corpus: huius autem cibus consumitur, & in diem seruit dumtaxat; alium cras querere opus est. Animi vero nutrimentum, sine consumptione est: quare idem semper licet sumi. Praecipuam tamen ad constantiam fidem faciet ratio; hac sola duci, non opinione. Veritas, rectum iudicium, pacificata ratio, eadem semper est: qui eam sequitur, idem erit. Saluus erit; velut filium Thesei per vitae intricata impedimenta, & obscuros calles secutus euadet. Opinio quid instabile est, nec vno, nec suo statu manebit, qui eam respectet.

Oportet quoque plurimum infelicia morum *Cap. 82.* tentamenta vitare, praesertim fastuosa: haec infauista magis sunt. Pessimi sunt arbitri morum honores, virtutis syrtes. Verissime diffamati in hoc iam, sine suo titulo inhonorati, quod mutant mores. Qui inuariabilis sui, virtutisque sequester velit esse, & ambitionem, & ambitiosa oderit: suam mediocritatem amet, id est, non tantum ferat, sed defendat: negligat non modò cupiditates suas; sed quae potuisset cupisse. Altissima rerum omnium virtus odit alta: libentius amplectitur medium statum, quae in medio consistit: amat modum, quae omnia moderatur. Facet mirantibus quibusdam subitam cuiusdam mutationem pridem humilis, modesti, benigni, donec in Abbatem eligeretur, inde iam elatioris, turgidique animi, respondit: Quod prius demisso vultu incederem, erat, quod Coenobij clauus quarerem; quibus nunc inuentis, me erigo, & cer

& ceruicem attollo. Verum hæc non fuit mutatio morum, sed declaratio. Maius damnum est, quod variet honos mores, quam quod explicet. Sæpe plures modesti, qui etiam inuiti prouecti fuerunt, in ipsa mox dignitate corrupti sunt, indigna indole: sed & in ipsa declaratione satis variat, dum degeneribus indulget, & speciem probitatis delet. Tam venerabilis est virtus, ut ipsi, qui eam corrumpent & inanient, colant; & ut se imagine rei sanctissimæ non pessimos faciant, pluribus vitiis abstinent.

Cap. 83.

Denique ad opificium virtutis, nec tantum violentia valet, nec industria erudit, nec diligentia satagit, nec usus præscribit; sed fortuna est opus summo operi, ut ab ipsa etiam nonnullæ prosperantur artes. Aliquid vitra, & supra mentem, ut mens recta sit, necessum est. Quid? Facimusne virtutem famulam, cuius est domina? Nequaquam. Nec fortunam intelligo hanc apud vulgus diffamata, ut cæcam, bruiam, quæ fugit bonos, & quod dignis adimit, transfert ad impios; inconstans, fragilis, perfida, lubrica: sed præsentem illum Numinis fauorem humanis affulgentem actibus sine consilio, sine voto nostro. Diuinam itaque gratiam puto innocentissimam fortunam animæ: occurrit minus præsumenti. Hoc est ingenium, iuxta Stagiritem & Nyssenym, fortunæ, inopinis adesse. Monuerim hæc, ne putes, aut vi, aut solertia, aut cura, aut habilitate tua ad virtutem pollere. Sine gratia, aut hæc non erunt, aut erunt tanquam, aut peius quam

quam si non essent. Omnis honesta actio, omne bonum opus, opificium est gratiæ sollicitioris ape. Eleganter Hildelbertus dixit: Officiosissima est hominibus gratia Dei, & velut in eorum iurata obsequium. Nihil sine Deo, æne & aliquid bonum? Omni bono adhuc minimo summum bonum præest.

Summam illam efficacem mentem adeo rebus negotiosam, etiam Ethnici putarunt, nihilque sine ea fieri. Non satis vnam rati Deitatem tantæ rerum singularium sustenturam assistentiæ, per multas distribui hanc curam finxere. Hesiodus triginta Deorum millia in his occupat curis. Varro trecentos Iupitres enumerat, sine alia Deastrorum turba. Cuique rei suam dedicarunt Numen, quia nihil, nisi à Numine. Quid suum Numen? Non nisi geminum: sapissimè multiplex. Infantia nostræ Leuanam, Cuminam, Eduliam, Porinam, Vagitanum, Statilinum, Fabulanum, & alia sexcenta. Suos quoque affectibus patronos Deos dederunt. Dederunt & virtutibus. Pudicitiam, Fidem, Concordiam, Clementiam, Deas adorarunt: quia nulla sine Deo virtus. Hæc veritas mendacia plura consecrauit. Igitur modestiam animi seruare oportet, & ut Diuus Paulinus ait,

Mentem Christo humilior, celsam ad fastidia mundi:

atque omnes nostros conatus irritos putare, nisi putemus. Sub nullam artem vrgetur virtus, nullo vincitur ingenio, nullis surgit machinis, nisi

nisi diuina porrigatur manus. Nihil facies, nisi nihil te putes. E cælo venit cælestis res. Omnia cælo debemus. Lux, dextera Solis manus, qua officinam naturæ gubernat, è cælo est. Lac germinum tumentibus è nubium mammillis inde mulgetur, inde mulcebris calor, inde multiplex ille astrorum risus salutaris. Non minùs pendet animus è cælo, quàm corpus; sed cum discrimine: influxus corporis dimittitur per plenum: influxus animi per vacuum, cum adhuc se exinanit. Hæc sui vacuitas magnes sit diuini respectus, illex Diuinitatis, impatientioris vacui, quàm natura. Inest Deus ei, qui sibi deest: adest, si tibi absis, vt Eunomo cicada pro filo, iuxta Pseudo-Asclepij preces. Sapienter propterea Barbarus dixit: Caput disciplinæ, silentium; caput omnis intelligentiæ, deiectio. Vnus est honos, cuius meritum ipso pretiosius est. Videns Scapheus discipulum vehementer inflatum, verissima obiurgauit sententia: Οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ καί-
est in magno, τὰ, ἀλλὰ ἐν τῷ εὐ τὸ μέγα. Quidquid rectè sit, id magnum est, addo & gloriosum: at, quidquid magnum sit, non est statim bonum; sæpè vituperabile, rarò securum. Ius securitatis vindicat humilitas.

Bonum non
est in magno,
sed in bono
est magnum.

LIBER

LIBER TERTIVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

LEMMA I.

Iuuanda est voluntas ingenio.

ACTENVS affluentia suæ so- Cap. I.
brietati, hætenus lautissimæ ab-
tinentiæ vires attemperauimus,
cordis potentis summa cupidita-
tis licentia, &, quod mirum est,
innocentia, quod velit; volentis summa felicitate, quod potest, suum absque squallore fortunæ tutari sinu proprio natiuum florem pacis, sine timoris vepri, & voti omnium acutissima spina. Pollet amare voluntas, quod libeat; pollet & odisse, quæ nec metuat, nec cupiat dissolutis fortunæ machinis, vel si in hoc se interdum violaret vltronea compulsione, ipsiusque spontis conatu. Ad aliud iam (nostro sæpè ineptimus iudicio) officiosum illi organum animi composituri veniamus, socium suæ virtutis intellectum,
O qui.

qui, dum fœdo errat abusu, eius illa aberrat usu. Iuuat propterea administrum præparare, ne sola laboret; sed mulcere imperus bonos illecebra aliqua, ne semper vires omnes euocare cogantur appetituri secura. Potest voluntas odisse fortunam, & sine infortunio erit. Maxima felicitatis diligentia est negligentia fortunæ: at, si opinio laudet illam, commendet sarcinas illas vagas & vanas, quibus, onusta licet, venit leuissima, grauius nos oneratura, renuntiâtque salutarem, & bonam; non nisi se vrgeat, amplexabitur voluntas, & minori allubentia contra fidem interpretis ibit. Tunc solum fortuito fortunata erit abominatione fortunæ æstimatæ fidelis. Sed, quia illud interest inter felicitatem vulgarem, & raram illam virtutis, quod illa casu, ista consilio libenter veniat obuiam; illa propterea cadit, & cæca est; ista subinde stans, & oculata: oportet iuuare luce aliqua, & suis expiare mentem erratis, ne totum fabricandæ pacis onus ferat voluntas; sed interdum allecta & exonerata exulter. Licet satis sibi sit, ut posset velle, aut odisse, quæ vellet, (garriat licet arduum opinio,) sed cum gemitu, cum nisu volet, plerumque nullo modo volet. Blandimentum à ratione capiet, quo mitius gubernetur ad bonum, ut cardo oleo, axis vnguento, voluitur facile versus apprehensa. Semper tamen in his, & in voluntatis ardore ad bonum, & in mentis flamma ad verum desidero gratiam. Hæc incipit, hæc perficit, quidquid nos perficit, ne officiat nostra inertia.

Est

Est intellectus consiliarius, atque, ut semel dicam, oculus voluntatis: prout enarrat, prout hortatur, prout nuit ille, ruit ista penè: impellitur annulorum catenæ instar, si vnum trahas, alterum contrahes. Velut virgo pudica in claustris nihil per se tuens, nihil audiens, nisi quod vnus famulus renuntiet, dicta credit omnia: ita solam sequitur voluntas fidem mentis, ex cuius dicto præcipuum momentum tranquillitatis suspenditur, si veridicus sit nuntius, nec falsis rumoribus infestet pacem cordis, saltem tentet. Est intellectus interpret, & lingua rerum; sed iam serpentis, iam canis: si falsa, contaminat; si vera, mulcet, & lambit mala: & quemadmodum canina lingua id sanat, quod potest peringere; omnibus ita medetur ratio malis. Cuius usum necessum est monere, quatenus cognitio salutaris cupiditatibus fiat; & quemadmodum voluntatem suis institutionibus generatim præstruximus, instruamus intellectum. Duæ sunt ianuæ miseriæ, aut quia pessime amamus, aut iudicamus. Vtramque seruare oportet. Opus itaque est, sancta atque magnifica sensa animi parare; veridicisque cogitatibus ornare, & tantum non onerare mentem, ut in promptu sint. Pro opportunitate, etiam obuiam currant, & animosa illa, excellentiæque decreta in opus transeant, etiam præcurrant. Quorundam barbarorum Medici vectile ferunt pharmacopolum, ne remedij mora morbo indulgeant: ita pharmaca vitæ præsentia comportanda sunt.

Mens sit veritatibus referta, officina salutarium herbarum: ad exigentiam euentus veniant omnia suo pondere æstimantibus. Gemmæ gestantur aduersus pericula & casus: gestentur aduersus casus fortunæ, & discrimina animi, si non Christiani, saltem philosophici sensus.

Cap. 3.

Venitne lacero suggestu, lugubrique supercilio paupertas? Obueniat illud, aut quid simile:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Fastidium inopiæ te vexat? Oppone: Paupere pauperior est, qui nolit esse pauper.

Desunt inopia multa, avaritia omnia.

Sufficiens, sed arcta & iniuriosa paupertati sententia, cui pauca desunt, avaritiæ plusquam omnia. Quid? grauis adhuc videbitur frugalitas? Occurrat ratio: Non est graue, quod nihil graue habet. An leuior erit, si adicias omnium grauius metallum? Nullum pondus maius quam auri. Stultitia est, velle alleuiari additamento rei omnibus grauioris. Pondus nequit, nisi detractio, minui; quomodo adiectione expectabis minorem sarcinam? Non tam grauis potest esse paupertas, vt est putari grauem: istud error est; illud natura. Instigat te prosperitatis cupido: Obueniat statim: Peruersè me amo, cum amem peruersam fortunam. Appendix bonæ fortunæ mala est. Hanc ducit illa, licet cæca. Hic videbis mirum aliquid, quodd cæcus cæcum ducat. Astutia fortis est, cum non habeat, vnde inuadat pauperem, locupletare, vt insidiosa felicitas pandat

dat ianuam miseriæ. Quacumque ingreditur pinguis fortuna, capi potest squalida & macra. Cur amabo bona, quæ ipso amore me facient non bonum? Memento illius:

In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Repulsam patitur ambitio tua? Confestim cogita, quodd licet non habeas, quodd cupiisti; habes, quodd debuisti cupere. Fecit alius, quodd tibi faciendum erat, repulsam cupiditatis. Iam gratiam debes. Debueras impetrare à te, ne peteres, aut à fortuna, ne daret; non potuisti à te, non tentasti ab illa, vltro fecit. Quid? quietem, si obtineres, putabas votorum? Certè nec pausam. Non pacat animum, quodd possidet; sed, quodd nolit. Plures, vt quiescerent, vltro reiecerunt, quodd tu optas. Melius est nolle, quæ non habes; quam habere, quæ vis. Compendio laboris maturam quietem cura: ne accipias, quodd, vt quiescas, relinquendum est. Triplicis laboris compedium erit, & obtentionis, & retentionis, atque renuntiationis. Equè solet esse molesta rerum possessio, ac postulatio: molestissima tamen resignatio fortunæ. Felicem te putes, si non habeas, quodd si non habuisses, felicior esses; felicissimus, si nec optasses. Quis ditior, quam qui nec voto eger?

Quod vult, habet, qui velle, quodd satis est, potest.
Prima fortuna est non optantis; alia non habentis malè optata; media est eius, qui nec habuit.

Etenim vocibus familiaribus statim mitigantur irascentes canes: ita cupiditates oportet

manuefacere familiaribus rationibus, atque veritatibus affluetis in procinctu ad omnem fortunæ libidinem. Eleganter Socrates: ὅσπερ οἱ ἐν εὐδαιμονίᾳ πάντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἐχέουσιν ἔτοιμα· ὅτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ προεὐνέες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἡτοιμασάσι βονθήματα. Hoc pacto, velut flores aliqui sequuntur Solem, affectus pulchri conuerterentur ad lumen rationis, sequentes verum, cuius periodo vix malum inuenies. Hanc turbam malorum opinio pessimo introduxit inuento, tam maligna fide, vt illud, quod minus putet malum, culpam, & sæpè commendat, non peius duntaxat sit malum, sed vnicum. Reliqua ad vtrumque sunt nullo tincta natius colore; possunt fieri mala, si facias: at, quia ex se innocentia & vtilitati nostræ obsequutura, bonisque moribus morigera, si velimus hac parte bona appellare, poterimus. Atqui, cum verum comitatur bonum, etiam intellectu amabis, voluntate intelliges, si illo respicias bonum, ista verum: cognosces, quod bonum est; diliges, quod verum est: cum bonum, quod præsentas cordi, verum sit; & verum, cui applaudit & celebrat mens, bonum sit.

L E M M A II.

Opinio multiplicat mala per ipsa bona.

Cap. 5.

DVobis igitur peccat cognitio modis; & quia tenebris affulget; & quia luce non illustrat,

illustrat, apprehensionibus, scilicet, falsis, quæ excitant voluntatem; aut veris, quæ non stimulant. Quantum in illis mendacium, in his socors quædam, & remissa veritas delinquit. De illis mendacibus prius differendum; notiores sunt: nunc conuictis iniquis condemnant res: nunc iniustis elogiis commendant; aut quæ bona sunt, mala; aut quæ mala, æstimantes bona. Primus error perperam nos affligit, & fluctus animi augeat formidine inani. Horret animus alioqui optabilia, deceptus peruerso testimonio: tum falsorum multiplicatione malorum multiplicantur timores veri, hosque consequentium cæterum ærurnarum vulgus. At illud mirandum, quod multiplicentur multiplicatione bonorum, dum plura, aut alia putet bona, quam sint. Testificatione ista bonitatis auidè optamus, vehementius persequimur, libenter amplectimur. Quid inde? Dilemma quoddam, & necessitas miseræ: siue obueniant hæc bona, siue aufugiant, vtrolibet modo versat nos suâ scuticâ fortuna, vexat cupido. Namque, si non obtineatur, quod putatur bonum, auidèque cupitur; certa est ærurna & mœror animi, deceptione omnium molestissima, spei. Illud etiam mirandum, quod certus quoque angor veniat, si consequamur, quæ optauimus. Impleta voluntas non semper est beata. Apparens illa rerum bonitas, quam nostrum fabricfecit cerebrum, delicatissima & tenuis est, contactu dispergitur, comprehensione diffluit, interque digitos collabitur, quasi aquam pugno stringeres.

stringeres. Aliud possessio inuenit, quàm cupiditas quarrit. Adice, quòd a votis ad curas gradus vnicus est. Quæ optauimus, de his timemus. Quid refert, te affligant cupiditate absentes diuitiæ, an nactum illas præsentem te lacerent timore? Fraus ista voti fallit gaudium; & vt fortuna sæpè pro bonis supponit mala, pro lætitia subrogat mæcores.

Cap. 6.

Iamne censetis æquè afflictum, & voti compotem, & irritum, qui nihil obtinuit cupitorum, & qui omnia consequitur? Credo sæpè infeliciorem, qui obtinuit. Inexpertos ficta felicitas minùs infestat. Inopinum illud molestum acerbius est, & commutatione mali pro bono vehementius, & velut ex irritatione percellit, scilicet, sesquiduplo ictu. Iungitur frustratio voti cum substitutione damni, & subitatione insperati periculi. In primis æquè grauis est iniuria spei, & gaudij, siue non consequaris optata, siue non fruaris: nam nequis frui, cum id, quod consequeris, non sit, quod consequi volebas. Itaque utroque modo frustratio est voti: non habes, quod optabas: æquè enim illuditur voluntas, cum obtinet, quod cupit, & cum amittit: nam utrouis modo amittit. Hannibal, (qui vix in alio maiori fuit discrimine, quàm avaritiæ, per tot discrimina fortissimus Dux, qui non robore, sed astutia potuit defendi aduersus fortunam & alienam cupidinem, ne quis putet aduersus propriam sine consilio,) quasdam amphoras Cretam veniens, falsurus Corynios, compleuit plumbo, summâs

summâsque auro & argento opertas in Dianæ fano deposuit. Si tu percuperes illas, quòd putares solidas aureis; an, postquàm obtinuisses, minùs irascereris, quàm si iam obtenturus præriperet alius? Vtroque euentu voto irritus esses; auro careres. Hæc astutia opinionis est, substituere pro auro plumbum. Cæterum, præter istam communem spei iniuriam illa additur, quòd ultra quàm multet bono expectato, sæpè malum inexpectatum sufficiatur, quo simul infortunatus & calamitosus fias, sine voto, & contra votum miserandus. Ad hæc, quia sine suspicionem infeliciorem. Nulla magis metuenda mala sunt, quàm quæ non permiserunt metui. Subita tela fortunæ acutiora sunt. Quæ præter spem iacit, grauius sauciant; qualia erunt, quæ contra spem? Adeò falsa rerum opinio est, maleuola, & sine auspiciis, vt ipsam præcipuè fortunam infortunet: adeò fallax, vt fallacem felicitatem plus fallat. Illa ferè matrix est totius miseriæ; peruersa malorum trapezita; illa rea totius tristitiæ, siue malum in bonum, siue bonum in malum commutet, siue alterutrum, siue vtrumque mutuet fortuna: illa rarum fecit occursum gaudij; obuium, importunumque mæcoris: illa miseriorum vulgus alit, omnium calamitatum munera. Non itaque excusatur inuentione bonorum: nam & plura mala sequuntur bonorum opinionem, cupiditates, timores, inuidiæ, rixæ: longa secum recte trahit vera mala. Falsum bonum grauidum est multis damnis: quin, etsi ipsa bona

innocentia forent, parcendum esset ob malorum, quo non compensantur modò, sed vincuntur, numerum, eodem conflata artifice. Dices, falsa ista mala non fore molesta, si & bona falsa non adiuvant. Atqui non minorem ducit cateruam verorum malorum, malum, licet falsum. Timores excitat absens; tristitias præsens; curas utrovis modo.

L E M M A III.

Iniqua aestimatio rerum ab existimatione est.

Cap. 7.

NOs architectamur mala. Ipso nostro furiamur iudicio, atque ingenio ad nostram deimentationem utimur. In exemplum illudentis opinionis traducendus est Aman: opulentos thesauros, magnificos honores, larga Assyrii tyranni munera, quibus supra omnes proceres euectus, eximia & pinguis adornabatur victima fortunæ; ad hæc liberalitatem etiam naturæ, filios charos, nihil omnia homo avarissimus, & ultra fortunam ambiciosus duxit. Seduxit igitur illum opinio, cum magna illa considerauit; imò & cum nulla: nihil omnia dixit præ seruili obseruantia, quam plaris se taxauit amantissima sui, & amantissima avaritia. Culpa istud opinionis fuit: nam, cum ad læuum fortunæ obliquæ latus iacebat ille

ille in domo parentis Amadathi, si offerretur dimidium, quod fastidiosus felicitatis tunc desepxit, vulgaris aliqua præfectura Prætorij, & vel serus yltus tyranni, minùs seriùs imagine quadam beneuolentiæ, aut pro istis fortis infidæ fauoribus cæremonia illa, & cultus vnus Mardochæi, illorum potiùs delectum haberet; neque poplitem captiui maioris faceret, quàm dexteram & gremium Reginæ omnium fortunæ. Quid igitur permutauit rerum faciem? Quid mutauit fortunæ pretium pretiosissimæ vilissimis? Quid diruit tot superbos præcipitantem, nisi arbitra deceptionis opinio? Illam hæc priùs apparentem opum gloriam, & frontem compsit; replumbauit, cum voluit, inanem magnitudinem: iam magnum finxit; iam nihil refinxit. Non solida moles fuit, quæ sine suo casu collapsa est; quia putabatur, solum phantasia sustentata. Immutatas in se res nunc supra cælum mittimus, nunc infra simum, non nisi quia putamus, & mutamur.

Istum enim mundanarum rerum colorem, *Cap. 8.* istum splendidum gestum obduxit, non veritas, sed opinio peruersa, transuersum iudicium agens, magna bona pro libidine, non pro veritate commentans. Capiò iam huius vanitatis fidem, non à Lyceo & porticu Stoicorum, non à Cruce I E S V; non, inquam, ab Philosophia, non à virtute, non à fide, non ab ipsa Dei sapientia; sed à mendacissimis, ab ipso mundo, ab ipsis vanitatis mancipiis. Falsissimæ opinionis truciatus hanc

hanc extorsit contra se veritatem, omnia nihil esse. Spectemus Amanum, non vulgarem fortunæ amatum, conuocantem auditores, & co-actæ cœtu, turpi pronuntiantem ore luculentam sententiam, Academia, & Stoa non dignam modò, sed maiorem. Mundano quodam flatu, furoræque correptus insonuit pessimus homo dignam optimo vocem: Nihil me habere puto. Nihil dixit innumeras opes; nihil, numerosam familiam; nihil, gnatos charissimos; nihil, splendidos honores, quibus Assuerus eximiam saginavit fortunæ hostiam. Quid amplius à Zenone aliquo, aut Socrate desiderares? Adiecit, quod peccatum existimationis rerexit: *Quandiu videro Mardochæum Iudæum sedentem. Omnia dixerat nihil esse præ Mardochæi obseruantia. Interdiu euanescunt stellarum radiationes, scilicet, coram Sole inebriante omnia suo lumine: at illa, quæ Aman contempsit, quantoperè pusilla, quæ nihil visa coram re leuissima, captiui inflexione? Quotusquique ex porticu Chrysippus aliquis, ita ad exaggerationem, ita ad contemptionem rerum humanarum animosam extulit vocem? Sæpius legi, & audiui, omnia ista friuola sub Luna bona, nihil esse, & vanitatum vanissimam vanitatem: sed illorum collatione bonorum, quæ virtus parturit, æternitas nutrit. Non miror, scintillam non discerni, inter flammantia culmina, atque interdiu sydera abscondi: neque miror hæc temporis auidissimi pabula parùm videri ad æternitatis satietatem. Vehementius depressa sunt,*

sunt, coram nihil visa nihil. Nullus ita sua bona despexit, nisi ipse mundus per Vatem suum nocentissimum.

Neque ex abrupto lapsam istam putes vocem: *Cap. 9.* dicturus illam sententiam, conuocauit testes laudatos; & ne bonorum obliuione sensus felicitatis amissus argueretur, (ius enim cordis amittunt absentia & oblita,) præsentauit cuncta, singillatim recensuit. Lancem nihilominus flexit inflexile Mardochæi genu, & nihil omnia dixit, & quod plus est, duxit; non vnum, aut alterum bonum, vniuersa complexus, triplex, inquam, fortunæ pestilens penu splendide sibi impensum. Si expectes opum disfluentium dolium; exposuit magnitudinem diuitiarum suarum: si instantium virem honorum; quantam gloriam super omnes Principes & seruos suos Rex eleuasset? si colliquefacientium armarium voluptatum, conuiuia cum Rege & Regina: ad hæc, si suppellectilem à natura complice fortunæ desideres; non modò familiam, sed turmam filiorum agnouit: adiice non minutam appendicem, spes suas nouis Reginae fauoribus recreatas, & in maiora gliscentes. Nihil duxit avarissimus hominum, avaritiæ vota, omnem fortunæ, naturæque acervum. Quo tempore? Cùm habuit: cùm præsentia rerum irritata cupiditas sæuit, & aspectu, Reguli instar, infestat. Quo tempore? Cùm oblitus mortis, vegetus, valens, non in confinio æternitatis; cùm tabes & macies agrotantis corporis, & vicini fati aspectus etiam pessimus Philosophiam

lofophiam docet. Quo tempore? Cum innocentem fortunam putauit, aut immortalem, rudis & inexpertus instabilis sui ingenij. Quo tempore? Cum indemnita adhuc bona putauit, nullo contusa vulnere; cum vitrea non didicerat; cum adhuc felicitatis vbera fugebat; cum noua capiebat pignora, & ferè vadimonia; cum adhuc ipsius mundi cliens, & ambaustus in eius sacramenta iurabat, non aufuga, aut eierans. Si nihilominus vnus fidem non acceptes, subscripsit cæteris integer: communis plausus fuit: nemo ex amicis refellit. Audiuit coniux, charam sobolem nihili à marito fieri; sed annuit dicto. Audierunt amici fortunæ potius, quàm fortunati, contemni spes suas; & licet inimica suis votis suffragia dederunt. Verissimè omnia nihil erunt, quod non negauit auarorum cupiditas, blandientium adulatio. Verum erit, cui tot etiam pessimi, etiam mendaces non dixerunt contra. Sed instemus adhuc calculis: si pretiosus fortunæ vertex dominantissimæ, præ seruuli poplite habitus adeò parui fuit; qualia ista diaria bona erunt præ æternis, præ Deo? si ad malignam disparent lucem, an consistent ad meridionalem æstus?

Cap. 10.

Vnde igitur sonant magnificè? vnde mulcent blanditer? vnde perfido præstringunt fulgore? Videri est, & purpurata vmbra, intus sceletus, & solum compago nullitatis, & solidum nihil, & rarum deceptionis artificium, quorum anima & vita putari est. Tingit, effigiaturque omnia opinio nostra instabili charactere. Præterit figura mundi:

di: vtique: nam æstimati est. Et ipse præterit mundus, iuxta Plotinum, sicut sub sigillo effigiatur fluens aqua: amoue sigillum, deletur figura. Desine putari bona, aut mala: non sunt. Ex composito obliquis quibusdam apprehensionibus conspiramus magna haberi, quæ parua, quæ nulla sunt. Supponuntur, non fiunt: nec aliter quàm lusorum pacto, calculis pretium imponitur, absente nummo. Perinde liberè mentis conceptus componimus; quemadmodum imponimus rebus nomina: nobis tamen imponimus. Placitum humanum fuit, hanc vocem, *leo*, fortissimum animal; istam, *homo*, sapientissimum notare. Poterat, & ex consensione populorū, nomen, *leo*, signare timidissimū, & fugacissimum leporem; quemadmodum nunc animosum & regium brutū. Poterat & vocabulū, *homo*, insulsum peponem, aut inertem asellum indicare: communi conuentione ita pactum est, non natura sua. Pari abutimur libertate conceptibus ipsis, & libero, peruerso tamen, hominum consensu, opinionem magnitudinis rebus tribuimus; non quæ sunt magnæ, sed quas supponimus; non quæ habent magnitudinem, sed habere volumus. Conceptum istum boni, aut magni, natio pessimorum diuitiis, honoribus, deliciisque addixit: decolor tamen, ex se indifferens, vt opulentiam, aut mediocritatem signet; famam, aut silentium. Conuenit tamen auarorum regio maioris putari opes, quàm mores; honorem, quàm meritum: pretiosius aurum, iners humanis vsibus, quàm ferrum

ferrum officiosum. Possent & eadem conuentione gentium commutari opiniones, & pretia rebus indita. Pactum istud apud Spartas fuit, interdicto ignaui metalli usu, Lycurgi sanctione. Inter Macrobios Æthiopes valuit æs, viluit aurum, nisi ad retinacula fontium: maluerunt vincire corpora, quàm animos. Errauerunt apud nos primi rerum taxatores, inuidi generis nostri. In abdito, in arduo, in raro pretium felicitatis locarunt: certè vt nemo felix esset; sed ipsum beatitudinis votum plurimos miseros faceret, ineptè, aut impiè, cum in nostro sit æstimationem rerum facere: ea elegère ad beatitudinis titulum, quæ sit necesse inquirere, quæque natura, quia vetuit, abscondit: ea neglexère, quæ in promptu, & sub manu cuique sint; quibus semper felices essemus, alioqui miseri. Cur in æstimatione auri relegamus felicitatem ad terræ viscera, subter saxa & finum, ad Inferorum porticum? Quomodo ex regione miseriæ efferret se felicitas?

Cap. II.

Haecenus ista rerum taxatio pessimè nos habuit, fortasse & pessimos. Placitum nostrum fuit placeat mutare, & iniquum rescindere opinionis pactum, & felices inter miseras erimus:

Si bene prudens sis, omnibus fortunatus eris.

Ἀν' εὖ προῦνς, τὰ πάντα γ' ἐυδαίμων ἔσῃ.
Quid? inutilem & audacem putabis spem, reuocare humani generis iudicia, transuerrere pessimorum opiniones? Impossibilis profectò opera potius, quàm inutilis. At non communem in hoc consensum quæras, sed tuum. Hoc inter est inter voces, & conceptus illarum significata corrigere

rigere non poteris, nisi in hoc conspirent multi: hos licet tibi, & tecum emendare. Nomina sunt rebus indita, vt alloquaris alios, qui nisi in parem veniant sensum, nullum tenebunt. Conceptibus tecum loqueris, nec ultra te spectes suffragium: si tecum conuenias, pactum est. Verum hoc arduum & contumax putabis contradicentibus populis, sibi nouum sensum facere, & firmatæ reuerentia multitudinis authoritati fidem suam negare. Sed non tanta est multitudinis dignitas, vt inuiolabile mendacium faciat: satis est fecisse venerabile. Non vincitur veritas numero. Quid sustines seduci, quod à multis? Nec securum præcipitium reddit copia impellentium. Vulnus à pluribus lacertis profundius subit. Si veneno ferculum conditum nosse, abstineres; etsi iucundum, etsi multi salubre iurarent: nec exemplum comedentium imitaberis. Non exemplum, sed opprobrium sit tibi scelus alienum. Error multorum, non sit authoritas insipiendi, cum nec possit esse exculatio culpæ: nec societas errantium aliquem absoluet. Eximiè philosophatur Epichærius: Ad negligentiam vitæ non nos negligentium turba persuadeat: nec ad damnum propriæ salutis alienis ducamur erroribus. Quid nobis in illo Dei iudicio proderit multitudo, vbi singuli iudicabuntur? Vbi sola examinatio meritum, actus quemque, non populus absoluet? Cessent, cessent solatia malefua discriminis. Nimirum, præstat vitā propagasse cum paucioribus, quàm

perdidisse cum pluribus, atque adeò non nos ad incuriam peccatorum sola peccantium numerositas pertrahat; neque hoc, quod sibi alij parum consulunt, quædam nobis efficiatur auctoritas.

Cap. 12.

Cæterum, si hæreas, nec refellendam multitudinem putes, nec audeas mendacium dicere, quod plures probant; certè securus error est, si vnus hic fallaris, neque mala credas, quæ vulgus infamat, sint licet: satius consultum erit, si non putes. Quid inde? Compendium malorum: non timebis, non angeris, non sollicitaberis: vix, cum venerint, sentientur: solum in transitu mordebunt. Non antecedit, non properabit metibus dolor. Sincera tela & cominus gubernabunt, dum sint dumtaxat. Quod si timeas, duplicant vires; & cum nondum sunt, lædunt. Nullibi tutus manebit timens: vbique secum est; nec fuga secuta, nam eminùs dimicabunt. Opinio malorum etiam securos sauciat. At immemor illorum, & ardens animus priùs videt elabentem dolorem, quam venientem; imò quam sentiat, cuius nisi tergus non videt. Occipite suo frons deformior est. Nonnulli aridis oculis sua membra secari viderunt: alij integri licet corpore, fracti animo fuere, qui viderunt non alienos dilaniari artus, sed tangi; ad alieni sanguinis conspectum exangues, pauent, deficiunt. Quare, etsi mala essent, paupertas, ignominia, labor, quæ plures bono fecerunt; sententiam tuam, more sceptico, suspendere, non inutile foret.

Nolo

Nolo tamen artificiosam securitatem, nec mendaciunculis nisam, sed veritate. Errat multitudo; vulgus est. Ponderanda suffragia sunt. Turba sceleratorum miserorum, quæ fallitur, nemo optimorum. Igitur aliam mentis linguam doctus sis, & veteres dedisce vulgi opiniones, ne alieno pereas iudicio: ne commendatum per multorum manus errorem defendas: ne malum tuum contra rationem excuses. Damnorum nostrorum patroni diligentissimi sumus: ne in verba antecedentium iures, & sacramento errantium te adstringas. O ignauum! ô indignum ratione, qui mauis credere, quam iudicare! Non ita humani arbitrij est mutare res, vt vocabula: nolito in istam vanissimam improborum malis suis gratulantium conspiracyem venire. Hoc salutare præceptum cape, scire rebus sua dare, & quadrantia pretia imponere, vt Adam nomina. Id sint, quod putes; id putes, quod sint. Natiua iudicij loquela te affare: nec dispar in gaudijs, pacisque ædificio, quò sidera pertingas, & confinis celestibus te tuteris alluue decurrentis fortuna. Confusio intercipit vota, & consilia tua, ac linguarum apud Babylonem conturbatio: aqua postulabatur, sed administrabatur later, at tollitur rupes. Ita est: bonum appetit, clamâtque voluntas; datur, quod nolit: putatur bonum, non est, confusa felicitatis spe. Nec tantum casu mala eueniunt, inueniuntur quæ sita, appetimus appetitione boni, ipsaque sollicitudine felicitatis infelicitissimi sumus. Equiuocatione cupiditas la-

P 2

borat

borat petitura bonum integrū, bonum consummatum, partialia, egena, simulata appetit, quibus non satiata, licet adepta, restaurat appetitionem: sed, dum suum, cui nata est, bonum non contingit, simili votorum confusione premitur. Error iste vexat nos, quod velimus mutare res, non iudicia; cum istud possimus, non illud, Eximuntur res iure nostro. Opinionis solum, rectaque rerum iudicia, nostra dominatio est: cetera fortunæ. Aded præstò, & in medio est remedium miseriæ, non, tollere, quæ putes mala; sed, non putare, & suum rebus restituere honorem.

L E M M A I V.

*Mala ab opinione potius veniunt,
quàm è rebus.*

Cap. 14.

Sed & opinionis damnum istud est, se ipsam armat: nec damni causam noscimus, ut popularibus seditionibus usu venit. Scitè Prudentius ait:

Turbatis sensibus intus

Seditio, atque animam morborum rixa fatigat.

Lædit nos opinio; non, quia læsura creat, mala, inquam; sed, quia ipsa nos lædit, ipsa est mala, ipsa malum. Non lædunt, quæ putamus lædere. Putare lædi est læsio nostra: at putari, non est officium rerum, sed opinionis. Nulla est miseriæ, quæ

quæ non iudicetur. Quid est, quod hic eandem plagam credat patriam, alius exilium? ille lætus, hic infortunatus? Putari sibi extraneam. Audis quassatam alienam nauem; audis alienam combustam domum; non commoueris: audis tuam; rumperis præ dolore: naufragium, incendium non incussit illum; sed putare ad te pertinere. Si ignorares, maneres lætus. Disce ab alienis casibus, quomodo tuos feras. Nec putes ad te pertinere, nisi quod in te est, & tuo pareret arbitrio, non fortunæ: nec aliter tuis rebus, quàm extraneis tangaris. Ista omnia extranea sunt. Sin minùs, non casus te sauciabit, sed tu, dum iudicas sauciari. Igitur iniuria opinionis, est omnis iniuria. Quid nos iniuria afficit, nisi putari affici? Nosmet ipsi proxima lædimus, sed celata manu. Verissimè quidem Simplicius ait: Opinio, qua nos iniuria affici putamus, ipsa nos quasi iniuria afficit. Cæterum, istud prauum iudicium, opus nostrum est. Tollamus, sine hoste erimus. Si innocentes nobis simus, nullus nocebit. Quisque se ipsum lædit; & quia damnum verum sibi sponte parat, dum honestatem non colit; & virtutis normas non sequitur. Culpa solum, malum verum est: & quia in his, quæ falsam, iniustamque mali famam sustinent, aduersus nos armamus, dum putamus inimica. Itaque & mala facimus, & fingimus: sed & dum fingimus, facimus. Quæ calumniantium linguæ inest arcana vis, ut nostrum cor premat, quasset animum audita? Ad immanes cæli minas, hor-

P 3 risona

risona consistimus tonitrua; cur ad invidi concutimur clandestinam voculam, quæ vix claustradendum rupit, & tundit pectus nostrum, nisi quia opinio in subsidium venit? Aut vera calumniator pandit, aut falsa contorquet: si vera, cur pudet audire, quod fecisse amauiamus: si falsa, cur non delectat conscientia innocentia. Ille solum, qui mentitur, læditur, licet non putet: alter solum, quia putat.

Cap. 15.

Iniquius nostro infanimus iudicio, quam vecordia. Thrasyllus Axoneus, profectus in Pyraeum, naues in album referebat proprium, quæ subducebantur, suas æstimans: hac opinione, si quæ in portu saluæ venerant, immodica gestiebat læticia. Mox restitutus menti nunquam cumulatius gaudium hausisse dicebat, quam cum vidisset naues non suas seruari. Nos, an sani, nescio; sed, si sani, infaniores sumus: tristitia nostra luimus alienum dumtaxat damnum; & nos integros, totosque lugemus. Aded ingeniosi maiorum inuentores nobis sumus, & periti fabri, & materia calamitatum. Quemadmodum nonnullis auditu, aut aspectu aliquo intactis stupent dentes, sic immunes trepidamus. Ipsa opinio pericula creat, aut est. Qui ex præaltis despiciunt speculis, deficient viribus, ut collabantur nemine in præceps trudente, nisi cogitatione sua. Nos quoque ipsa opinione periclitamur: illa sæuius fauciat nos, quam damna. Quidam effusum humanum sanguinem spectantes, nimio miserecendi affectu corrumpunt animo; cum ipsi, qui vul-

nerati

nerati sunt, sui compotes maneant. Fuerunt, qui sine fletu secari membra tulerunt: alij, qui solùm viderunt, nec cum spiritu. Fons itaque ægritudinum animi reperta parabile remedium faciet: nam & Medici actum de morbo putant, si causam norint. Correcta opinio soluit dolorem; innocens non admittit. Si potest deponi in ceror, poterit non suscipi. Valebit serena inens, quod turbata. Nonnunquam consternatione aliò raptus animus, dum intercipit opinionis munia, euasit sensum acerbum. Qui Pompeij cardi adfuere, siccis aspexere oculis, donec Tyrum apulsi ibi afflictati sunt, cum securi interim metus hostilis classis, & sollicitudo fugæ intercluserat ad alia sensus. Dies quoque medetur dolori, cum docti experimento sumus, nullum tantum esse malum, ut suo ictu funditus gaudium quasset: minuitur enim sensus asper minori fide opinionis.

P Æ D E V S I S I.

Remedium opinionis est, cognosci.

Non leue aduersus hanc momentum putes, Cap. 16.
cognosci: si tibi vbique renunties:

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.
Inuidus mordet, fama tacet, nummus deest, supellex perit, filius obit, vota fugiunt, discrimina pendent? Omnia ista si te afflictura conueniant,

P 4

fixo

fixo te siste pede, & puta: Non ista sunt, quæ me lacerant mala; sed opinio, qua iudico esse mala. Non potest ita esse. Non res; sed cogitationes meæ pessimè de me merentur. Horreo paupertatem, quia horridam puto; & dum puto, horrorem mihi incutio: at lata Aglaio fuit, felix Tello, affectata Diogeni, quæ sita Crateri, pertinax Demonaci, gloriosa Epaminondæ, studiosa Horatio, iusta Aristidis, secunda cunctis. Conuictiis succidor? Vnde percellor, nisi quod putem? Verbum fuit, non fulmen; vox, non saxum. Stabilius animus, quam corpus est: pudeat, stante corpore, ruere animum. Vnde penetrat vulnus? Illa so thorace cor fauciat: ergo telum, non vicinum modò, sed domesticum est; non deforis, sed interne dirigitur; opinio propria perculit, non sermo alienus. Quid inde si taceam, nisi quod tacebit maledicus? Citiùs molestus ero illi silentio, quam defensus responsione. Quid inde mali, si patienter feram? Nec digitus, nec pilus deerit; in nullo artu dolor hærebit: ergo damnum solum opinionis est. Phantasia mea me pungit, non dens æmuli: si nolim ægrè ferre, sanus sum: adiiciam, vindicatus sum: taciturnitate mea sigillabo maledicum os: si vtrumque pandatur, turbo ingruit: vehementem ventum inter duas peruium fenestras non continebis, nisi claudas alteram: è neutra iam perflabit. Noluisti respondere Dion, & saluus fuit: noluit concertare Cato, nec ignobilis fuit. Inæqualibus vir probus armis à maledicentibus prouocatur: non tenetur.

netur. Facillimum est pessimis malè audire, & maledicere, vtriusque exercitio assuetis: at optimis maledicere, præter votum; malè audire, præter morem; illud non volent, istud non solent: & voluntas, & exercitium abest.

Mortem formido? Non illa mala est; sed eius opinio: si non putetur mala, tractabilis est: quæ miseris est optabilis, salutaris erit felicibus. Desinent illi mala pati, isti agere. Quid calumnior? Malorum terminus bonus certè erit: aut nulla alia mala sunt, aut nullum malum est mors. Cur ægrè ferimus finire, quæ ægrè ferimus durare? Res in se non sunt implicatae, nostra sibi repugnat æstimatio. Quid? Mortem non metuo; sed modum: ne violenta sit. Certè qui nolens moritur, hic violenter moritur. Quid? Ne ignominiosa sit. At, nulla turpis mors honestè viuenti. Quid? Ne subita sit. Iam & morbus bonus videtur, cum optetur: nam, si malus sit ipse, & mors mala. Cur vtrumque volo, & altero non libenter fraudabor? Nulla morituro inopinata mors debet esse. Si omni hora expectetur, in quacunque non nimis citò veniet. Quid? Ne immatura sit. Omni mortali matura mors est, fortasse & sera: antè venire potuit. Vnam solum intempestiuam semper fateor, sed malorum: nam omnis opportuna bonis. Quod citò nauigauerim, non doleam: cur, quod naufragium breue sit? Nullam immaturam mortem dicat, qui potest semper mori. Subtilia ista, dices: an & vera? Egregium Epicteti monitum: Quemadmodum ad

P 5 questio

quæstiones & sophismata nos exercemus : ita quotidie contra phantasiam exerceri nos conuenit; ab illa proponuntur nobis quæstiones. Tametsi tria tingendarum rerum pigmenta, opinionem, consuetudinem, affectum Pyrrho censuerit; ebriosius primum est, & cui postrema seruiunt, cum quo miscentur.

Cap. 18.

Propterea opinionis onera præcipuè alleuianda sunt, & nullo melius, quam sui consideratione. Quemadmodum, qui incubone, & graui insomnio premuntur, angorem leuare interdum solent inter vana illa phantasie pondera, commemoratione status sui: Somnium, inquit, istud est, non ita re contigit. Atque in se reflexa cogitatione, quod somnient, licet somniantes etiam, solatium aliquod anxietatis capiunt: ita, dum graue quid videmur pati, attento animo dicamus: Istud opinio est, non est malum; sed imaginatio mali. Sic elidentur tristitiæ nostræ inutiles, grauiissimi vigilantium incubones, &

portenta cordis saeuientis:

alioqui leuia & vana constringent nos, & expriment per ora languorem. Si vasculum casu conciditur, præ iracundia mente concidimus; quid fragilius testa, aut vitro? Cur ob id fracto es animo? Quomodo non es consistentior luto, in quo omnia tela fortunæ debent infringi? Quid frendes, minaris, irasceris? Cape Epicteti præceptum: Memento ex his esse, quæ ita sunt: memento testam ex his esse, quæ franguntur. Minuta & leuissima sauciant opinione grauius; præsertim si

si ira suffumigetur flammis: at ratione sola luitur. In exemplum narrabo, quod accidit discretissimo Galeno, etiam animorum eximio Medico. Is comitem itineris Roma rediens habuit Gortynensem ciuem, pluribus quidem rebus non contemnendum, simplicem virum moribus, officiosum amicis, frugi secum, liberalem ad sumptus; sed cuius omnes istas dotes corrumpebat præcipiti phantasia furor. Cum iam essent Corinthi omnia, quæ vir iste suppellectilia secum vehabat, vnà cum ipsis seruis naui tradidit vehenda à Cenchris Athenas usque: ipse mercede conducto vehiculo terrestre iter Megaris instituit. Cum iam Thriasium attingerent, seruos, quos habebat secum, rogauit de quadam suppellectili: illis casu abfuit. Quid responderent, immemores, ubi eam seruassent; inter plura non facile erat meminisse. Talem huius ignorantie opinionem admisit ille, ut furore pereitus, ubi nihil aliud habuit, quo adolescentulos caderet, gladium vnà cum ipsa vagina arreptum in caput binis ictibus mortalibus infligeret. Quid offendit illum? Serui? Minime: innocentes erant: fuerant & diligentes. Ergo opinio læsit: hæc iniuriam illi fecit: serui officium præstiterant. Agnouit mox ipse: nam, ubi ad fluorem sanguinis è vulneribus aduersisset animum, Galeno, & sociis relictis, illic pedibus iter ingressus est, ne ipso præsepte expirassent: minus censuit se dignum vita, qui minus in potestate sua fuerat, pro iracundie ritu & errore expetituræ ab alio

pœnas

pœnas à se prius exigentis. Sed, cum occurrissent socij, facti pœnitens, Galenum manu arreptum Megara introduxit in domum quamdam: deinde lorum porrigens, cum se ipsum exuisset, iubet verberare pro iis, quæ furore nefario patrauerat: seruiliter corripui voluit, cum iuris sui non fuisset. Galenus in risum fluxit: ille ad genua vrgebat precatus, ne aliter faceret. Tanto maiori risu Medicus commouetur, quanto illum diutius pertinacem ad sui supplicium videbat. Postquam satis diu certatum vtrinque est, recepit se Galenus, facturum quod postulabat, illaturumque verbera, si ipse quoque valde exiguum quiddam, quod Galenus peteret, vicissim præstaret: admisit. Tum doctus Medicus etiam curandos animos, quos non verbera, sed sana verba sanant, rogauit hominem, vt sibi sermonem quemdam recensenti accommodaret aures; hoc esse, quod postulabat. Paruit: mox prolixo Galenus & salutari sermone exposuit, non verberibus, sed ratione medicandum esse. Ille sibi prouidens adhortatione Medici nunquam salutarius, longè posthac se ipso melior effectus fuit, correctæ opinionis iniuria. Vnicum morum remedium, ratio est. Noui & ipse biduo abstinentem cibo omni, & luce foeminam, solum tenebris & lacrymis incumbentem, ob interitum catuli: pari caligine corpus damnauit mens cæca: caruit ratione recta, efficaci opinionis pharmaco.

Cap. 19.

At, cui non suppetat rationis fides, sufficit opinio

opinionis mala fides: meminerit esse pessimum peruigilij insomnium. Malè audiebat Pyrrhoni opinio: nihil putabat malum, nisi quod putaret. Noluit putare, & ad constantia miraculum, adustionem, sectionemque vlcera adhuc sine oris contractione tulit: adeò securum est, non putari mala, vt vel si fallamur, & sint mala, non erit malum. Quomodo, qui nihil malum putat, formidare potest? Certè si tristari poterit, non timere: maiorem portionem miseriae saltem præcidit. Plus vexamur timoribus, quàm malis. Solent quidam, ventris mancipia, ita auidè percipere ganeata cibaria, vt saluam suam simili sapore inficiant adhuc ieiuni. Pueri quandoque potionem hauisturi amaram præsentunt acerbissimam, formidine humorem inquinante lingua. Itaque non cibus, non potio mulcebat, non acerbabat; sed opinio. Iuuat existimationem malorum deponere: licet sint, minùs tristabimur; nihil ista fraude fraudabimur, nisi curis.

P Æ D E V S I S II.

Salutaris vsus opinionis, & intellectus.

Libet adiiungere vsum opinatiuæ facultatis, Cap. 20.
abusu suo iam refutato. Eadem & virus nostræ hilaritatis, eadem antidotum mororis potest fieri: nocet, sed valet mederi: ex ipso scorpione medicamentum sui morsus premitur: peritiam in

in hoc est, non tantum innocuas res facere, sed feliciter pervertere, ut salutes faciamus. Eadem vis, si dirigitur, iuuat; si flectitur, nocet. Domitrus equum non macerat impetus, sed erudit, & ipsam lasciuientis pulli indolem ad elegantiam instituit: ita rerum apprehensio, quamuis, cum fallax est, pestis gaudij sit, habet suos rectoris usus: ad animi pacem educari potest. Ex calumnia ista male apud Philephos audiuit opinio, suis inuentis miseriam nostrae conditionis augeri. At & ipsa crementa laetitiae, subsidia fortunae potest reparare. Bifariam rerum classes digessimus: aliae mutabiles, quae nostro arbitrio non pareant: aliae immutabiles, & quae in manu nostra sint. Ad illas aequalibus suspendimus momenti animum, & sub neutro cohibuimus voluntatem impetu: siue odio, siue amore periclitatur; mutabilia sunt, & extra cordis ius; necprehendere illas, nec ablegare satis possumus. Quare aut ereptis, quae in voto erant; aut adiunctis, quae in fastidio; angor indubitatus venit. Deest, quod cupimus; adest, quod odimus. Haec sunt omnia elementa metoris. At, quia confingere cum rebus nudis & aridis, ut sic dixerim, harum semper eximendo formidinem, illarum extinguendo cupidinem, possibile, sed difficile est; fauebit propitia aliqua opinio, quae commoda specie purpuret, aut cruentet illas, & propter opus fuerit, pingat, vel ad metus, vel illecebras. Etenim dolorem siccum nuda frontis suae austeritate, & intento respectu, qua dolor est, & fau-

ciat.

ciat, appetere aegrum est: at, si ratio mitiget, & non ad vultum illius horridum dumtaxat respectet, sed circumspiciat undique, iam cicur, & tractabilis erit, si ratio dicat ista. Quid sensum committis? Excipe dolorem animo, nullum in hunc ius labor vindicat: nullus dolor maior patientia est: omnis minor est gloria: si brevis, virtus longaeua est: si longus, gloria aeterna est. Leuis est patientia volentis, & gloria patientis non leuis: utraque ferendus est, & exiguus dolor propter patientiam, & grauis propter gloriam. Quid, si instrumentum istud sit bonorum? Quid, si asylum sauioris fortunae? Quid homo es, non Deus. Damnum doloris penset istud bonum, meminisse tui: gaudeas te nosse. Quid malum adhuc putas? A Deo nullum malum est. Deus voluit. Anne minoris est voluntas Dei, quam sensus tuus? Quid? Haecenus contumax persistis? Irascere, indulge affectui, funde bilem, si tollere dolorem potest: si proficis, impatiens esto. At nullum extenuat impatientia malum, impinguat omne. Gemis: sed non frendeas. Fers aegre tantum dolorem: ergo velles minorem. Sed necesse est, feras non aegre: quia, si nolis, magnum facis. Patientiam solum minor redditur. His, aut similibus mitescet opinio rei acerbae.

Itaque non licet calumniari imbecillitatem *Cap. 21.* humanam, quod sua adaequare vota nequeat, neque pareant res cupidini: tantumdem enim arbitrio cadit: nequeunt percellere nos, nisi apprehendantur, & renuntiet imaginatio, aut pacificas,

aut

aut hostiles. Hoc de nostris est. Ita est propriè nobiscum actum, quandoquidem sub nostra manu non veniant res, quòd earum facies veniat, qua vel terrent, vel pelliciunt. Nihil nostrum in rebus est, nisi iudicium; & satis hoc est, non minus ac si ipsæ: ut dimittere, aut admittere acerbis, vel suaves pro libidine sit. Æquè compediolum est gaudij artificium, sub nostram recidit artem: ut libet informare res, licet. Non tutior es inter scorpiones, dipśadas, sepedones, natrices, dryinos, viperas, si ad te accedere non possent, quàm si accedentes suum pestilenti morſu transmittere nequirent virus. Æquè incolumis maneres, si tuo arbitrio fuisset motus venenantium, aut venenum: sine isto innocentia sunt. Quid refert extra ius nostrum res esse, si earum acies iuris nostri est? Opinione nostra, aut instruimus, aut spoliāmus. Virus, aut salubritas, & sapor rerum iudicio nostro funditur. Arma iam concedimus, iam tollimus: at exermem militem vel timidus non pauebit. Edentulus aper est innocens; mancus vrsus, ludicrus; cæcus basiliscus, sanus: in nullum est malum sine opinione nostra, quæ, ut scit mala deformare, nouit & bona comere. Hac parte iuuandi sumus: huc illa flectenda est. Si istum teneamus sensum, admittere partim iam liceat duas Epićteti ansulas: via alieniat correptas res: altera grauat. Nequit fortunæ ingenium ita teres, aut bonum, aut malum architectari, quin opinio nostra nesciat offendere demissum aliquid, aut eminens: hinc leuigatum,

uigatum, inde exasperatum. Quod isto respectu umbra mali subnigrescit, illo radiat boni specie: si recta contemplerur, fons pulchra patebit. Artificiosum quoddam genus picturarum pro respectibus figuras variat: si oblique obtuearis, arietem istinc videbis, aut asellum: si aliunde, leonem, aut bouem; si recta, elegantem faciem. Non aliter colores mutant res: aut luridæ dantur, aut festiue. Eadem contemplabatur Heraclitus, quæ Democritus; sed è diuerso situ: illius excitarunt fletus, huius cachinnos. Idem metallum neglexit Curius, dilexit Crassus. Sub binis omnia formis spectare licet, torna & eleganti.

Quin, ipsius formæ elegantiam turpi latere, *Cap. 22.* & contemptibili potest videri specie, (ut istud quoque ad exemplum sit,) si ea intuearis parte, qua temporis soror est, qua animi extranea. Quid letaris re omnium fragillima? Ipso delicatior vitro forma est: istud sine ictu non perit; illa sine vulnere cadit: non est opus, ut pereat, nisi quòd existat: durando interit: dum seruatur, perditur: res omnium fugacissima: non est stabilior tempore; cum ipso fugit. Non est opus, quòd atterreat hostis; si contines tempus, aude sistere speciem. Diffluit substantia nostra, accidenſine stabit: Vis scire, quid sit? Expecta, scies, quòd non sit. Quid amas, quòd, ut vota tua feliciter cadant, perituum est? Amas formam, sed non odisti vitam: senio forma perit, ante senium morbo. Non est pretiosa species, nec valetudo, nisi cum animo specioso & vegeto. Sunt venena, que

quæ admiffione alieni fucci falutaria fiunt : nunquam periculofior mens agra , quàm in corpore fano.

Cap. 23.

Ambiguæ itaque res fiunt ad contemplationem noſtram : fed anſula falutari comprehendere oportet. Viſus eſt Androcidas ineptus miles, quodd claudus deſcenderet in aciem, & propterea increpatus : alio tamen latere ille ſumpſit, & ſuum tutatus eſt conſilium , & ad gloriam torſit dictarium: Pugnare, inquit, non fugere, mihi propoſitum eſt. Theramenes, opinor, ſive alius alitus Lacedæmone animus , innocenti capulo prehendit fatum ; lætus , ridensque damnationem mortis excepit ; riſumque torquenti maleuolo ad legum , Lycurgique contemptionem , Ego (reſpondit) gratiam habeo illi, qui ea me plectitur mulcta , quæ ſine mutuatione & verſura poteſt ſolui. Scilicet , fana iſta anſula levis fuit: grauiſſima leuibus animis mors , & mala malis. Lacones , ſive trecenti , ſive ſexcenti fuiſſent, qui aliis ex omni Græcia effugientibus Xerxem relictæ ſunt , ſuam quoque ſatis honorare fugam poſſent. Non erat ſpes victoriæ , ſed ſepulchri: non tardè expectabatur vinci, ſed obrui: ſatis gloriæ fuit, quodd tardarent. Nimiùm fecerunt, quodd dubitarint; nec pudor erat non ſperare vincere, à quo rerum natura victa, maria , montes. Aliud eſt præliari; aliud deſperare. Maxima potiùs ignominia , ſi illos primos Græcorum vinceret Barbarus ſine teſte virtutis ; hoſtium dumtaxat arbitrio commiſſa fama : ſed glorioſius altero

tero arripiebatur mors latere. Vnde tremor? Saxa commilitones erant: anguſtæ Thermopylæ laxent animos : natus erat locus paucis: non numeretur Lacon , ſed æſtimetur. Sparta muros non habet , nunc habet : iuerunt, non fugerunt ſocij: ſuperflui viſi ſunt : non reliquere Spartanos, ſed elegerunt. Licet dicere : Hic meus eſt dies. Non iam defendatur Græcia , ſed pudor. Aliis non fuiſſet dedecus fugere : Laconicæ infamiæ deliberare eſt ſatis. Si victoria incerta eſt, gloria eſt certa : ad certam victoriam Athenienſes veniſſent. Lacones ad certam mortem ſtare ſolent. Quid? Fugerint ſocij? Nec ſequendi ſunt, nec renocandi. Cur iſtud primum in Athenienſibus Spartæ probabunt? Aliud imitari licet, non fugam. Montes mutauit Xerxes : diſcat eſſe, quodd vincere poſſit potiùs, quàm mutare. Offendat Barbarus aliquod difficile, ferire Laconem. Proh pudor ! inter hoſtes fugere , inter fugientes tardare ! Qui vicerunt ſtando Græcos, vineant vel cadendo barbaros. Paucis maior gloria vincere erit ; minor iactura vinci; nullus pudor. Hiſne ſatis præponderans opinio verget? Archius, Triarius, Portius, Cæſtius habuerunt , ubi ſe funderent.

At, ſi quocumque fleſtere opinionem licet in *Cap. 24.* naturæ fauore, in virtutis experimento; cur non in fortunæ iracundia, & ea parte arripere, qua non vrit? Pauper ſis: nō reſpectes diuitias, vt inſtrumenta voluptatis; ſed, vt tormēta virtutis, diſcrimina ſaltem. Euge, liberalior virtus eſt, quàm fortuna.

na: non dat repetitura; non negat necessaria. Solum non dat, quod datum nocebit, quod ademptum proderit: solum eripit, quod relictum lædit. Quid interest, exuat casus? consilium, & virtus induet. O inepte, remedium paupertatis præsentissimum habes, non desiderare. Tantumdem est, habere, & non cupere. Quid ægrè fers paupertatem? A te pere, quod deest: locupletissimus eris. Dabis tibi, quæcumque nolis. Ille dives solum est, qui à se mutuam accepit: iste solum nunquam eget. Victu splendido cares? Ne putes gustum, sed naturam: illi nihil, huic parum satis est. Satur non eris: sed eris sanus fortasse, & bonus. Exiguo in victu exigua est voluptas, id est, malitia. Gaude necessitate virtutis: sponte non fecisti, quod debes: post istud quid melius, quam facere coactè? Si angustus non est cibus, laxa erit gula, capiet omnia vitia. Quid? Delicias quæris? Ipse Epicurus in oleribus & abstinentia voluptates suas posuit. Repullam pateris? Ne iacturam voti intuearis, sed periculi. Tuta mediocritas est. Nulla tibi iniuria, sed ambitioni tuæ: huic ipse prior iniuriam facturum eras. Imitanda est ars naturæ; ea parte adherere, qua convenit. Hoc astu æmula inter se compagine pacificus constat orbis: ignis ærem ferè in dimidio suo aduersatur, ær aquam, aqua terram: sed eo coherent latere, quo amiceant. Ignis siccitate lætatur, ær humiditate summa: æne propterea horrent, & discedunt? Minimè. Callent manus pacificasnectere: alim-

do

de quarunt se amplecti, & communi ligantur nexu, caliditate. Aqua quoque, & ær frigore & calore se hostiliter fugarent; amica tamen utrique humiditate se osculantur. Terra pariter contempta ariditate, init cum humore fœdera, quæ frigescent: ita inter hostiles impetus amor est. Nos tamen pigro iudicio res arripimus: contraria ansaprehendimus, qua nos viuunt, qua aduersissima sunt.

Præcepta topica in usu opinionis.

L O C V S I.

Ex comparatione fortune.

ATqui, ut possis te solerter fallere salutari *Cap. 25.* opinionis usu, aliqua memoranda sunt præcepta. Primum sit comparatio fortunæ. Sapienter Barbarus sapiens ait: Non est malum, quod cum alio comparatum bonum est. Amisisti bona? cur propterea tristaris? Alij caruerunt: læti viuunt. Quin ipse nondum adeptus illa, nouisti, quid sit ridere. Reuocatus es in statum capacem gaudij, expertus fuisti, risisti. Quid modò mœres? Habes minùs, quàm sperabas; sed non quàm eges: quid mirum, maneat citra spè,

si supra spem ambis? Speraſti plùs, quàm debebas: iuste habes minùs, quàm sperabas. Fateor, amiſſiſſe aliqua: ſed retines alia. Cur obliuiſce-riſ omnium? Scito manſiſſe plura. Non omnia perdidit fortuna, ſed tu, cum non memineris. Puerorum more excandes, quibus cum vna nux eripitur, præ iracundia excutunt è manu omnes; dum aliquid negatur, omnia nolunt. Inuidè tua reſpiciſ, cum inuiſa cuncta habeas ob rem vni-
cam, quæ abeſt. Abſtulit aliquid fortuna? ignoſce; quia plura dedit; & ipſum, quod abſtulit, meruit à te alicuius rei patientiam. Fortaſſe, & poſteà emendauit hanc iniuriam, & anteà redemit. Plus eſt, quo te delectes præſentibus, quàm ereptis. Pauca abſtulit ſors, pepercit pluribus: plus dimiſit, quàm rapuit. Diffunde mentem per reſtantia, ne putes infortunium, potuiſſe plus habere. Compensat gaudium poſſeſſorum, ſenſum amiſſorum. Ne reſpectes ablata, ſed re-
liſta. Cur miſerum te putas, qui ſi conſeras te cum miſeris, felix eris? Gratificare potiùs, quòd habuiſti plura, quòd pauciora habere poſ-
ſes, quòd adhuc habes: plura, ſcilicet, quàm alij habent; imò quàm opus habes, & quàm habere es dignus. Ariſtippus opulentum præ-
dium amiſit, ànne propterea doluit? imò lætus ſolatus eſt dolentes. Amico, ſiue adulatori, qui ægrè tulerat, niſi finxiſſet, iacturam alienam, Nonne, dixit, tu prædiolum vnum habes; mihi tres reſtant fundi? Cur non doleam potiùs tuam ſortem? Sapienter duplici collatione pharma-
cum

cum temperauit fortunæ: reſpexit, quæ habuit ipſe: quæ non habuit alter.

Quid? adhuc putas perdiditſſe multa? Com-
penſa lancem timoris: ſi multa amiſiſti, paucio-
ra, & pro paucioribus metues. Cur te putas miſerum, quòd perdiditſti, cum te beatum poſſis facere, ſi non deſideres? Iniuſtus es, ſi ius ſuum repetendi mutuanti integrum non ſeruas, ſi non permittis ſuum arbitrium. Ne damni loco ha-
beas reſtituiſſe, ſed lucri accepiſſe. Memento diu habuiſſe, non diutiùs poſſe habere. In iſta autem conferendæ fortunæ induſtria cauendum eſt, ne attollas oculos, ne ſarſum lumina iactes: per in-
feriores cliuos dimitte, & dilata obtutum. Nulla, quantumuis magna fortuna, ſe contenta eſt, ſi maiorem, aut æqualem videat. Nulla tam tenuis, quam non magnificet minor, quam non ſoletur triſtior. Hoc intereſt inter iſta corporis, & rudia bona temporis mancipia, atque inter bona ani-
mi & virtutis: in illis reſpiciendi ſunt, qui minùs habent; in his, qui plùs. Cuius ſi deſideres cau-
ſam, iſta eſt. Temporalia contemnenda ſunt, æterna exoptanda: reſpectus enim minoris fe-
licitatis ſolatur, & mitigat auidam cupidinem. Aſpectus maioris virtutis prouocat & incendit animum, diſpiciens inde, quantum tibi ſuper-
fluat fortunæ, quantum deſit virtutis. Inuat præ-
tereà diſparium comparatio, fortunæ, inquam, cum virtute: vt iſtius gloria leniat illius vulnus. Agidem tantoperè animauit contemplatio vir-
tutis, & innocentia bonum, vt vltro prouocaret
Q 4 fortu

fortunam, imò fata: ipse lictorem plorantem, trepidum, anxiumque solatus est: erexit ad opus; quia suam fortunam cum virtute contulit. Sic, inquit, iniuste, & contra leges moriens, longè melior sum, quam qui nuper morte damnarunt. Hæc inquit, vltro exhibuit collum innectendum laqueo pro gloria suæ torque.

L O C V S II.

Ex contingetia.

Cap. 27.

Aliud corrigendæ opinionis pharmacum dabit contingetia, rerumque anceps casus. Preciosam supellectilem magni habuisti, aut vnicum vnionem, aliudve inuidiæ pignus, avaritiæ prædam? amisisti? hæc tecum ratione, ne dicam, solare, lætare: Perdidisti supellectilem: sed incolumis sum. Mea salute gaudeo. Multos perdidit avaritia, non dumtaxat propria, aliena etiam: vtriusque discrimen euali. Multi a furibus occisi, a seruis interempti: culpa fuit, diuites fuisse: ablata illis vita, vt auferrentur nummi. Anne ipse priuilegium impetraui ab inuidia, ab avaritia, inexorabilibus tyrannis? Quod alicui, omnibus contingens est: quod omnibus, mihi. Ergo, si ob ista fortunæ crepundia occidendus forem, libenter sic transigerem discrimen: perderem omnia, ne perirem. Dedere viatores crumenas latroni, nauigantes merces Oceano, vt se redimerent. Minus ipse dedi, & saluus sum.

Me,

Me, & mea amissurus, vt me seruarem, lætus concederem mea: gratularer mihi, gratiam aliis haberem. Quid mihi ad istam lætitiā nunc deest? Superest potius. Haurio istum spiritum: iacto hos artus: viuere me sentio: melior nunc mea conditio: cur tristiore faciam? Cum vita sum, & nulli gratias debeo: neminem rogavi; anceps non fui, non formidavi.

Honore publico depositus es, & procuratio- Cap. 28.
ne exauctoratus? Neque istud graue putes. Anne, si procederes, iurabis, nulla fore contrahenda odia? nunquam ob iniustam functionem, aut inuidorum calumniam, eò venturum, ne cum munere opes, honorem, amicos, appendices fortunæ, vitamque poneres? Si præsciis quis huius tuæ fortunæ scuituræ, ne tanta calamitas te obrueret, pecuniis & solitudine res solenter prouidisset, vt honesto titulo deponereris, quo præoccupares infelicem sortem, gratus illi fuisses, etiam sine munere tuo. Quid modò irasceris? Habes, quod tunc optares, opes, honorem, amicos, vitam; insuper, quæ amico fido pro gratia largiturus eras. Gaude potius. Infida fortuna tibi fidelis fuit, & liberalis: gratis abstulit damnum: debebas aliquid soluere, vt auferret. Agrotas? dolor pungit: anne & istud sine solatio? Fortasse & cum lætitiā. Minus malum iam aliquod bonum est. Nemo non gaudebit bono suo. Fortitan dum langues, magnum aliquod facinus fortunæ eludes. Robore, valetudinēque si firmus esses, interim aut iracundia tua, aut petulantia aliena

Q 5

aliena in foro prouocatus offendisses illum, qui tuo iugulo repararet iniuriam suam. Nónne malles fuisse in lecto, quàm in feretro? Quo pretio illum emerēs languorem, redemptorem tuum? Nummos, an artus ipsos dares? Si opus fuisset, oculos: dexteram extendēres secandam. Non adæquantur membra vitæ.

Debilem facito manu,

Debilem pede, coxa:

Tuber adstrue gibberum,

Lubricos quate dentes:

Vita dum superes, benè est.

Hanc mihi, vel acuta

Si sedeam cruce, sustine.

Quid mœres? Vitam modò habes, mox valetudinem, insuper sanam dexteram. Numera artus tuos, nullus abest.

LOCVS III.

Ex respectu finis.

Cap. 29.

SIt etiam caput dirigendæ opinionis, rerum Scapita, vultusque respicere: fines suos dico. Vix vnquam ita se pandunt res, quàm in exitu. Visa est Moyſi virga manui suæ socialis, qua se iuuabat, horridus serpens: atterrui illum, fugauit, donec cauda extrema apprehensa, reddita statim est, quod fuerat, virga, inquam. Plura, quæ ad subsidium nostrum sunt, timemus, fugimurque alienis formis terribilia, & virulenta visa:
alia

alia salubria apparent, quæ venenata. Ne istam priorem obtueamur faciem; sed finibus prehendamus suis: tunc quod sunt, videbuntur. Finis rerum, caput est. Vtique: nam notificat. Capite, & ore quemque dignoscimus, non tergo, non occipite. Audimus sæpè, omnia ista bona temporì cedentia, diuitias, voluptates, honores, nihil esse. Vnde ista notitia? Ab exitu, in nihilum factessunt: inde nihil esse dicimus, & discimus: nihil, inquam, boni & necessarij: nam sæpè aliquid, aut plurimum mali sunt. Scorpionum venantem non timebimus ex adulanti ore; sed à præpostero morsu. Qui virus voluptatis velit noscere, extrema respectet: initio palpat; exitus, exitum est: sine suo pungit scorpione perfidior. Prudenter itaque Phalaris scribit: Sapientis viri officium est, ante verba, rem ipsam; ante rem, diligentius quoque exitum considerare. Exitum voluptatum considera, poenitentiam, aut præcipitium. Quid? Exitum considera omnium, secundam mundi ianuam, mortem. Audi, & hauri Samium monitum:

Μὴ δ' ἀλογίσας σάυδον ἔχειν περὶ μὲν δὲν
ἐθίξε. *Ne imprudenter te ipsum*

Ἄλλα γὰρ οὐδὲ μὲν, ὡς θανάτου πέποιται ἀπασι. *habere circa*
Iam ex ista rerum clausula panditur veritas. *aliquid as-*
Omnia nihil putabis; etsi æterna forent, præter *suescas: sed*
tecte vno perituro, omnia tecum tibi peribunt, *cognosce, quòd*
etiam non pereuntia, nec peritura. Iuuat vltra *mori, futo*
fines rerum, etiam reliquias suas, & veluti cines *constitutum*
res prospicere. Quid post diariam voluptatem *est omnibus.*
restat?

restat: Longa poenitudo. Quid post laborem honestatis? Lætitia æterna, gratulatio, laus: istæ sunt reliquæ virtutis. Anne sanæ mentis erit, commutare longam, vitalemque voluptatem virtutis pro breui cupiditatis, & dolore æterno?

L O C V S IV.

Ex comparatione temporum.

Cap. 30.

IVuat, vt transilias damna rerum, quod ipsas Iudicio transcendas. Quid erit, postquam fuerint? Trans voluptatem te iace, & saltu supera. Qui cœnosum riuum offendit, si transiliat, non se inquinabit. Cogita frigida ista delectamenta præterita, quid tunc erit? Non optabis futura, contemnes præsentia. Quid transacta voluptate retinebis? Nihil. Mentior: imò multum; sed poenitudinis, sed fastidij, certè si non ipsius voluptatis, tui ipsius. Quantum ad oblectamentum, cum vltra sumus, omnes æquales erimus, & qui frui, & qui priuati voluptate: quantum ad pessimas, quas habet, reliquias, deterior cœditio affligit gauisos. Age, nolis: sed acceptam habeas iucunditatem, felleo subsidentem situ. Æstima te iam fruitum. Idem habebis fruiturus, atque cariturus: nisi quodd id minùs, si careas, morsum cordis, poenitentiam; si fruaris, securitatem, virtutem. Compensa gustum illum peregrinantem pro constantia vitæ huius, pro æternitate futura, pro gustu conscientia mansuro.

In

In his quoque, quæ cortice exasperata sunt *Cap. 31.* tristi, lugubrique, quotquot sinistra manu fors gubernat, transfer te post mensem, aut annum: cogita iam te oblitum tui vulneris, & reconciliatum fortunæ; perinde iam lætaturum, ac si nihil accidisset aduersi. Præripe modò, quod postea habiturus es. Tempus medetur dolori. Nonne istud opinionis argumentum est, illà potius, quàm dolore dolere? Quod potest labilis dies, poterit stabilis mens, corrigere opinionem, extinguere sensum. Puluillus perinde contempsit recens nuntium defuncti filij, ac si iam multos annos rescisset, sine gemitu non interrompente precationem. Solennia pontificalis carminis verba concepit, dissimulans audire, quasi iam scisset; aut sapissimè, & cum fastidio audiisset. Solum id, quod ad præsentem curam videbatur spectare, neglectim & perfunctoriè prouidit. Hoc tantum dixit: Cadauer igitur, quod vultis, proiicite. Æstimauit filium non immortalem; nec consistentius quid, quàm testam, qua con-scissa, fragmenta nihil curantur; eruto nucleo, putamina proiiciuntur. Ita sine nucleo, hominis mente, corticem cadaueris neglexit.

L O C V S V.

Ab exemplo.

NEc leue adminiculum præstabit comme- *Cap. 32.*
moratio exemplorum. Non ad ineptum
pessimo

pestimorum solatium, qui societate condolentium recreantur; & dum plures miseros vident, beatiores sibi crudelissime videntur: sed, ut pudeat agere ferre, quod multi moderatè & tranquillè; nonnulli lætè tulerunt; alij cupidè, & cum diligentia supra patientiam. Composuit Python Rheginus mortem cum gloria virtutis, & animosè prouocauit conciuēs, ne, ut parcerent sibi, parcerent hosti. Alligatus à Dionysio machinæ, quam pro expugnando Rhegio parauerat, murisque admotus, ut machinæ, in qua ciuis de patria benemeritus erat, parceretur, exclamat Python, ut tela illuc contorquerent: se enim signum libertatis esse. Vnus fuit, cui damna precaria fuerunt; qui periculum flagitauit. Moneamur præterea conditionem nostram. Cogitatio humanitatis onera sua magnoperè leuat. Non Dij sumus; sed mortales. Quæque dolemus, appendices mortalitatis sunt.

LOCVS VI.

Ex prouidentia ratione.

Cap. 33.

CÆterum in plurimis, factorum consideratio Demetrium impulit, pluresque antiquorum ad malorum opinionem ponendam, aut portandam; scilicet, necessitatis lex cœgit ad patientiam. Nobis validius adiumentum est opinionis leniendæ, non necessitas, sed voluntas; diuina, inquam. Quid acidum putare possumus, quod

quod illa propinat? quid malum, quod illa consecrat? Non trahimur fati, ducit nos Deus. Quod? Ad se. Quæ? Ne istud roges: nam nec aurigam ad vnam virgemus orbitam; nec nauclerum ad vnam periodum. Qualibet vehant, dum, quod volumus, veniamus. Ipsorum munus est nosse itinera. Cur Deo præscribimus leges viæ, quas auriga non patitur? Quid queris? Salebrosa ducit semita? Compendiosa est, securaque: imò iam salebris carebit; si putes vectorem Deum, si tutum iter. Cum Deo pugnare vis, si resistis. Istud prouidentia solatium, magnorum animorum est, & maiori otio dissertandum.

PÆDEVSIS III.

Distractio ipsius opinionis.

His opinionis salutaris industriis obmutescet voluntas nostra, quantumvis procap. 34.
cax fuerit: etenim placabilis indolis est; ignauia solum disciplina ferocit. Iam non vociferabitur vel specie boni, quamlibet ratio obiciat, aut substituat. Puerili itaque modo fallenda est. Cum puer mixta singultibus balburie cultellum poscit, mater negat, & semouet, ne se vulneret filius: augentique puero fletus, substituit pomum, aut nuces, quibus ille iam conticet lætus. Ita cupiditatis nostræ aciem fortunæ postulanti, aliam boni innocentiorē faciem sufficere

re oportet, qua quiescet. Quia tamen non porrigitur per superficiem hic vultus; nam profunda res est veritas, (nec enim omnino falsus est Democritus;) fodiat mens, donec luceat suum aurum. Effodiunt avari thesauros, donec aliquid reperiant: in isto laboremus, donec nihil. Ditiſſimus animus est, qui hoc inuenit; omnia, quæ vulgus quærit, exaggerat, nihil esse. Sciamus vti libertate nostra: sciamus gubernare intellectum, pretiosissimum tranquillitatis organum: hinc inde congeramus rationes, donec pessimam commutemus opinionem; sin minus ponamus, & distrahamus; nec, quæ cogitamus mala, cogitemus. Memoria rei grauis etiam grauis est. Nocentiores regulo sunt res, & inhumaniores, quæ non suo, sed nostro nos sæpe perdunt respectu: nec corpus istud futile sauciant; sed mentem. Pessimè de nobis meremur, cum iis, quæ nos tristant, hæremus; nec audemus transferre ad alia mentem: & si fortè aliquando rapta aliò fuit, nostris malis statim restituimus; non aliter atque infantes, qui cupientes tractare ignem, licet doleant, rursus tangunt. Igitur ad aduersas res, cum præſentes sunt, non aduertamus; cum præteritæ, non recordemur; cum futuræ, solum pronideamus, non formidemus. Vlcera, quò plus tractantur, ipsa nostra manus magis corrumpit. Ignorantia infortunij obstat mœrori: eadem vis inerat obliuioni, inerat incogitantia: idcirco dolores sopit dies. Quid dolemus calamitates istas fuitiles, quæ solum ignorantia

ratione sarcirentur? O fallacia bona, quorum gaudium, aut dolorem, fallit ignorantia, aut obliuio! O mendacia bona, quorum sensum ipsa nostra deceptio decipit! Quid affligimur ob vacua ista fortunæ munuscula, quæ perinde est habere, atque carere? vt oculo panis verus, & pictus stomachus solum sentiet damnum. Non quod habemus, gaudemus; non quod amisimus, dolemus: possumus ob illa gaudere etiam carentes; possumus mœreri etiam possidentes. Si dimidium thesauri fur abstulisset auaro, dum nescisset, lætaretur, ficta securitate, suis funestis nummis, perinde ac si possideret: cum nihil auferatur, sed renuntietur vel vnus ablati aureus, dolebit: namque opinio nostra solum nos verberat. Infortunium ignoratum non lædit fortunam: ita & non cogitatum parum offendet.

P Æ D E V S I S IV.

Veritatis obseruantia.

Hæc dixerim pro his, qui tundere ipsam *Cap. 35.*
frontem malorum non audent, vt saltem foribus se clausi tuerentur. Omni medendum modo est dolori: alioqui strenuum, & neruosum animum opto, validum veritatis alumnus, ipsius firmamento stabilitus, quam vbique gaudeat respicere, gaudeat sequi. Nemo constans, nisi veritatis assecla. Nullus stat animus, nisi quem

R

quem

quem impellit ratio. Belle itaque Diogenes, fortunæ dixit apponendam fore animi fiduciam, legi naturam, affectibus rationem. Quid enim fortunæ procellas pacat, nisi impavidus animus? Quid ita ius dicit, & colit, nisi natura? Quid ita sistit, congelâtque cupiditates fluctuantes, nisi ratio? Veritatis natalitia sunt è ratione, cælo, Deo, qui prima eius stirps est. Opinionis verò, quæ simia quædam est veritatis, & vacuus vultus, è sensu & facie ista rerum origo ducitur: ideo illa honorabilis, & patriam suam sapiens, æterna, constans, constantes suos sequaces reddit; ista vilis, labans, mutabilis, suos quoque clientes versat simili infirmitate: illa animi Consul; ista pessimus corporis Tribunus: illa solum pro anima pugnat; ista pro corpore repugnat, magna stipata caterua, & discordi tumultu. Vna est veritas, & eadem, & ad omnia accommoda. Verè à diuinis Augustino, & Prospero, dicitur lex omnium artium, & ars omnipotentis Artificis. Vna veritas lex erit omnium virtutum, norma omnium morum, vnum semper sentiens, idem iudicans. Vna est ratio sui similis semper: opinio multiplex, & sui diuersa, contraria probans, falsa laudans. Quare, qui constantiam, basim felicitatis quærit, vna ratione fundari oportet. Vnus erit, qui sequitur illam; varius, qui opinionem. Ianuam simplicem veritatis habemus, mentem; multas opinionis valuas, omnes sensus, phantasmam, cupiditates, passionem. Egregiè adiecit Stoicis Proclus, non solum ex opinionibus pas-

siones

siones moueri; sed etiam propter passionem & impetus permutari opiniones; quandoque ex optimis pessimis sæpe reportari: ita per diuersa improbi & ignorantes appetiti, & sibi, & aliis repugnant; multiformes, & discordes secum: non mirum, quòd ab aliis dissideant. At, qui ratione sunt præditi, ab eodem superiore canali lucis vniuersam hauriunt cognitionem. Itaque eleganter ait ille: Omnes sententiæ veræ, sunt filię intellectus: sorores sunt, concordant omnes. Propterea, qui probus est, sibi & aliis probis consentit; vnus semper secum, & inter plurimos idem. Occursus præterea rationis, & perturbatæ imaginationis distrahit à se improbum. Habet, vnde videat verum; habet, vnde ignoret: secum idcirco dissidet: cuius discordiæ argumentum est poenitentia, mitigatis passionibus sequuta. Præualeat plerumque ignorantia, languentē obruens igniculum mentis, omni modo mortalium vitam tenebris corrumpens, & in vniuersam & priuatas actiones, nec aliter ac cæcos huc & illuc facit impingere.

Ergo, qui pacis gaudia, qui tranquillitatem amat, qui constantiam, qui felicitatem, cuius eximia dos immutabilitas est, & æternitas; veritatem amet, qua æternabit virtus, stabit pax, manebit lætitia; in solido sunt. Recta ratio, omni expiata opinionis facie, focus iustitiæ est, lar virtutis. Sacra res, mens est: igniculum sacrum in conscientia perpetuò euigilantem seruat; pignus, scilicet, felicitatis securius quàm pruna Vestæ,

R 2

imperij

Cap. 36.

*Curam ha-
bere anti-
quissimam
investiganda
veritatis.*

imperij arrhabo, & custos. Inquirenda igitur semper est veritas, & acri iudicio vindicanda, & velut extorquenda è rebus, extorta amplectenda, semper amanda, & , vt Philo eleganter ait, oportet τριπλόητον ἡγήσασθαι ἀλήθειαν ἰχνηλατῆσθαι. vt, quidquid dixerimus, pro iurato sit; quidquid cogitauerimus, pro inspirato. Sermone, vt sacramentum vereamur; iudicium, vt oraculum; & bonam voluntatem, vt præceptum diuinum. Magno alioqui luemus negligentiam, aut si non quæramus, aut non lucrémur. Plus quàm ignorantia nocet scientia inefficax. Priscos illos sapientes, ob vnius veritatis otium, diuinus Apostolus traditos ait in passiones ignominia, in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, indignitate, fufurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Aded in tot mala, & ignorantias ducta est vnius rei scientia contempta: scilicet, tantæ ignorationis rea fuit noticia ignorantia similis: meruit fieri, quod est visa; scilicet, meruit esse, cuius tantumdem fuit.

Cap. 37.

Quid est, quod nihil ægrius feramus, quàm mendaces dici; nihil libentiùs, quàm esse? Pudet audire, quod decipiamus; placet decipere; &, quod miraberis, placet decipi. In neminem maiori

maiori surgimus stomacho, quàm in seductorem nostrum: sed seduci, molliter, imò beatè ferimus, atque, ad incrementum iniuriæ, non ab alio, sed a nobis. Sæpe manum obtendimus veritati fulgurienti: tenebris gaudemus, vt vlulæ, & noctuæ; nisi quod nos sine venia, sponte sequimur, illæ natura impelluntur. Ignominiosum, & pusilli animi est, tacere veritatem ob mortis minas: ane & propter mortem, aut vacui honoris expectationem, velle decipi, & sibi imponere honorificum erit? Ægyptij rationem vitæ quotannis exigentes ab exteris, damabant morte mentitos; rati indignos vita, qui de vita sua falsum dicerent. Nōne innocentiores erimus, qui vitam ipsam mentimur, & ne benè viuamus, decipimur? Diligenda veritas est, cui debemus viuere, & esse: omnia ei debent, quod sunt; capient ab ipsa, vt benè sint. Sublimiter Zorobabel ait: Πᾶσα ἡ γῆ τῶν ἀλῆθειαν καλεῖ, καὶ ὁ ἑρατὸς αὐτῶν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σεύεται, καὶ τρέμει. Addit Athanasius: Πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν, καὶ τῶν ἀλῆθειαν ὑμνῶν, καὶ εὐλογεῖ, καὶ τρέμει. Grati veritati sumus. Si non amamus, ne oderimus:

si oderimus, tremamus:
non sumus securiores
cælo.

* * *

*Omnis terra
veritatē cla-
mat, & calū-
niā benedicit,
& omnia
opera quassantur,
& tremunt.
Omnis terra
opificem, &
veritatē de-
prædicat, &
benedicit, &
tremat.*

P Æ D E V S I S V.

Sensus veritatis attingendus est.

Cap. 38.

AD alterum iam mentis peccatum opem latūri veniamus: peccat enim, aut iudiciis falsis, aut languidis, tametsi veris; sed adeo hebetibus, & squallentibus, ut cum fortissima, lucidissimaque rerum sit veritas, non dimicet, nec micet. Diximus iam de perfida impositione iudicii falsi; nunc de languore, & segnitie veri reliquum est differere. Itaque remissus iste torpor, si non nocentior, non vtilior erit. Brachium exangue & mortuum, hærens vegeto humero, licet non doleat, non iuuat: ita sunt quædam iudicia vera; adeo tamen friuola, ut cor nequaquam foueant; adeo lassæ & flaccidæ, ut illud non concutiant. Istæ sunt cogitationes, quas egregie Alchuius paralyticas dixit; sine motu sunt; nequeunt porrigere voluntati manum; nequeunt gubernare lacertum. Eadem sententia à duobus æquè audita, æquè probata, vnius fodicat & mordet cor; alterius nec lambit. Quin in te ipso eadem nunc veritas mordet, mox nec adlatrat: quia cum languore, & incommodo gressu, aut minimè opportuno subit mentem. Pondus illius plerumque est, quo pacto cadat, ut quadret: nam aliquibus non insidet, nec ipso sentitur assensu. Eleganter dictum est, hos audiendo non audire. Sæpè contingit, audire hominem loquen-

loquentem; & non audies, quid loquatur: si à longè vocem mittat, aut summis, audies clamorem, audies susurrum; non audies sermonem. Perinde est audire, ac non audire. Ita est. Sunt quidam assensus mentis efficaces, clari, penetrantes cor: alij summissi, quos articulatio veritatis non ferit, nec penetrat suus aculeus. Audiunt veritatem, non quid loquatur veritas. Quot sunt, qui verissimum habuerunt, qui sapius audierunt, quod magnus Antonius, quod Simeon Stylita, quod Franciscus, subita sapientia: sed retinuerunt suas opes, &, quod peius est, opera, vitia? Eadem fuerunt verba, & ab eodem Authore: alios tamen subeunt, ut integra; aliis excipiuntur ignauiter. Quoties fortunæ cum instrumento suo respectus, & memoria cervicem Sesostris surrectam non flexit? Curru ferebatur aureo, pellucens lapillis, & pretiosis cælato vnionibus: quadrigam fecerat ex Regibus deuictis, quos iugo imposito subiunxit trahendo carpento: adeo bruta superbia est, ut bruta putet homines. Anne nunquam labentis fortis exemplum ille vidit? Nunquàmne rotantis felicitatis nomen eius excepit auris? Sæpè, credo. Anne falsum putauit? Non opinor repugnasse. Cur non motus, donec vnum è iugalibus Regibus aduertit, qui in curru rotam frequentem iactabat aciem, curiosè retrospiciens volubilitates eius; & rogatus à Sesoistre causam assidui respectus, admirari dixit rotam instabili latam modo; aliàs aliter volutam, nunc sublimia de-

mittentem, nunc demissa sublimantem. Intimè tunc veritas hæsit: instabilitatem sortis, quam Barbarus sapius audiuit, tunc timuit; atque suæ conditionis, perfidæque felicitatis fidem capiens, dissoluit deinceps maiestatem superbam soluta è iugo maiestate captiua. Quid est, quod omnes calumnientur fortunam; omnes rerum humanarum splendorem dicant inanem umbram, omnia vana, omnia nihil esse; & hoc ipsum, quod affirmant, non teneant, nec in viscere suo inspiciant veritatem? Non intelligunt, quid sit, nihil res esse: magni enim eas faciunt, & sui sensus contradictione pro illis excruciantur. Si tenerent, quod dicunt, nec gressum ob illas impenderent. Illud, quod nihil est, nequit arreptum ad se trahere cor. Summæ essentia, & eius, qui omnia est, robur est istud. Fatentur nihil virtuti præferendum: non ita putant: nihil minoris re ipsa habent. Ideò plerique pulcherrimis mentem exornati sensus, egregiis veritatibus, turpi languore sidunt inertes, ignavi; ut cum alios impellant ad honesta, ipsi segnes consistant, & hoc ipso recedant, indocti eorum, quæ docent. Per somnia loquentem alij potiùs intelligunt, quam ipse. Cithara sonat aliis, mulceturque; ipsa nec audit, nec gaudet. In cortice dumtaxat suo tractant veritatem; credunt ibi esse: sed suo non taxant pretio, nec dignam opere censent. Qui thecam, qua asservari gemmæ solent, conspiceret exterius, gemmas crederet ibi latere; pretio tamen iusto non posset æstimare: ita quibusdam

busdam placitis exterior veritatis vultus renidet; non tamen satis æstimatur, non perspicitur medulla sua.

Bisariam itaque, attentione, scilicet, & fide, *Cap. 39.* fouendi sunt hi languidi, & velut mullitantes sensus, ne tantum dicantur, sed audiantur; nec tantum audiantur, sed intelligantur; intellectusque committat manui, & iuueamus gratiam, cuius necessitatem commendabo semper: at, licet nihil sine illa possimus, iuuanda est, quamuis & hoc subsidium etiam sit ab illa, & post illam. Igitur, quemadmodum ut percipias, aut procul, aut tacite loquentem, attentionem auges: sic, ut has ipsas veritates, quas tibi loqueris, teneas; attende voci, & sensu tuo. Dicis, compendium cupiditatum esse laxamentum cordis, spatium felicitatis: sed ad istam vocem non aduertis animum, non attendis, quid dixeris. Cur quæsiturus fortunam, vota auges, opes cupis, honores ambis? O inepte, his ipsis, quibus quæris felicitatem, perdis. Te non tenuisti. Istudne non est cupere, querere diuitias; vigilare vulgo, & famæ? Attende, istæ cupiditates sunt, quas compescendas dicis. Collige te in te: dispice, quod cupiditates dixisti, & quid sit cupiditas.

Cæterum, & aliorum interpretationi stato, *Cap. 40.* si obtutu in præcordia veri non subeunti parum cernis vim omnem veritatis; crede: fidem opera sequantur. Quemadmodum multa facimus alieno ducti testimonio: ita quædam sensa vereamur ob alienam fidem & exemplum. Fundum illum

illum veri, quem non perspicimus, suspiciamus, & bona fide bonorum operemur. Ita Philosophi, ita Sancti fecerunt: ego vel inuitus sequar, etiam gemens imitabor. Hæc, inquam, veritas adegit ad magna, compulit ad ardua, ad honesta. Anne frustra? Minimè. Igitur, si me non vrget, exemplum ipsorum me vrgebit. Credam, si non meis dictis, alienis factis. Sequar. Exemplum alienum sit pro sententia propria. Surdum manu, & scripto alloquimur. Si rationem meam non satis audio, respiciam aliena facta. Credam non leuem, quæ non leues concussit viros. Istudne verissimum? Diuitiæ, & omnia bona temporis famulanti nocent amanti: nec ipsis satis pensatur boni sui contemptus. Non te cædit ista veritas? Crede: fortior es, quàm putes: fac, quod vides facere videntes illam: aut, si non imiteris, æmulare. Ecce Cratetem impulit ad rerum suarum naufragium: dein corolla redimitus acclamauit libertatem sui animi, cum iam se negaret mancipium auri, mali sanè heri, icterici & pallentis. En Serapionem nudauit. En Filius Dei non habuit, ubi caput reclinaret. Quid fidem meretur, nisi ista probata sententia? Superfluum probationi testes: dedi tres; darem tercentos. Non tantum exempla æmulationi, erigendisque animis seruiunt: imagine enim virtutis irritamur; & quædam tacita superbia, & fortasse, si aliqua est, salutari, virtutem, quam videmus, aut inuidemus, aut præsumimus. Sed rationi Philosophiæ opem ferant. Credimus, nò sine magna ratione, magna
&

& ardua cœpta & victa. Fidem quoque tuam sequere in his, quæ aliquando fecisti rationis feruore: postea, cum languet apprehensio, momento præteriti impetus, qui te vicit: nunc conatu voluntatis compensa lentorem iudicii. Dic: Istud aliquando feci, aliquando sensi. Ita est. Cur non modò faciam idem? In fide antiqui decreti operabor, vt bonus sim, nec rationem expectabo.

*Alia præcepta contra
opinionem.*

P R Æ C E P T V M I.

Premeditari mala.

AD cognitionis quoque spectat vsus aliud *Cap. 41.* malorum pharmacum in ipsa valetudine sumendum. Gratiore sunt medicamenta, quæ præuertunt morbum, quàm quæ leniunt. Nemo in conflictu ipso expectat armari: veniat iam miles in aciem cum lorica. Ante ictus fortunæ præmuniendi sumus. Nec inducias otio Dux corrumpit: ita fortunæ induciis aduersus ipsam vtamur. In ipsa securitate periclitemur, quantum in pericula possimus.

Quamobrem omnes, cum secunda res sunt maxime,

Meditari

*Meditari secum oportet, quo pacto aduersam
erumnam ferant,*

*Pericla, damna, exilia: peregrè rediens semper
cogitet,*

*Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut mor-
bum filia:*

*Communia esse hæc: fieri posse: ut ne quid animo
sit nouum:*

*Quidquid præter spem eueniat, omne id deputa-
re esse in lucro.*

Prudentia nos aduersus fortunam præstruit. Ægrè, dum percellit, sapimus. Quod prius fugit subitam fortunam, consilium est. Turbat repentinum vulnus; occupat improvisus dolor; resistit sensus non prius mollitus præuisione. Itaque ad vtramque fortunæ manum adornemur, & cuique operi præmittamus exploratores cogitatus, quales exitus eueniant; quales euentus obueniant; quales interueniant casus. Eosdem tibi potius expecta, quam timeas. Regularis est fortunæ instabilitas: neminem excipit ingenio suo. Si inquieta omnia, labantia, molestaque videris; compendio poenitentia ne ordiaris, nisi necessarium opus sit: inæqualis pactio erit certi angoris, ancipitis exitus. Fatuum est, confidentia perfida fortunæ numerata molestia emere spem: vicinum huic puta, cum periculum est certius exitu. Amentis est, sine causa, sponte, aut gratis periclitari. Hoc erat ex his, quorum Cato dicebat poenituisse, si iter, quod pedibus posset, mari confecisset. Secura via vadendum est,

est, & secura inuadenda. Nec inutile discrimen fortuita alicuius sospitate expiatur. Quod, si opus necessarium sit; & satis ad hoc, si honestum; nulla enim maior magnæ indolis necessitas, quam virtutis; tunc non est despondendus animus, alacriter inuadendum est; neque cæco impetu. Νόη, καὶ πρᾶξις. Istud Biantis & cogitandum, & faciendum est. Leæna fertur, cum catulos defendit, oculorum aciem defigere, ne expauescat venabula. Generosior est virtutis mos: erigit, tergitque frontem, & patentia discrimina sereno, securoque intuitu lustrat, occurrit. Extra ius fortunæ est: nihil fortuitum videt: omnia expectat. Hæc sapientis tessera, præmeditari cuncta. Nihil, iuxta Antisthenem, nouum, aut subitum putat: iuxta Democritum, nullum euentum miratur.

Duo sunt præuisi laboris commoda; prouidentia, vnum; tolerantia, alterum: deuitantur plures, placantur ceteri. Thaletem præuisio ditauit vbertatis. Non minus quæstuosa præuisio sterilitatis fortunæ, præmeditatioque malorum fortunat sapientem. Neque minus est ad ostentationem Philosophiæ, quam Milesij prouidentia. Iaculis perspectis corpus furamur: subducit præuisio animum malis: scit illudere, dum eludit. Quid? Fugare labores, aut fugere non possumus? Cognitio illos mitigat. Quid est, quodd senio pereant? quodd antiqua mala mansuefiant, tollantur vetustate, medicante tempore? Anne vis est in die? Est in cogitatione, & diuturna familia

miliaritate. Quemadmodum nimia conuersatio minuit reuerentiam: ita malorum familiaritas eorundem timores extenuat. Vfus pro ratione est. Dies medetur malis; ita & meditatio: atque utrâque callus obducitur mœrori. Quædam enim consuetudo laborum, cogitatio est: iam tractantur, dum putantur. Dolorem, quem alij diu sustinendo; sapiens diu meditando lenit: alienorum malorum experientiam habet. Quidquid factum est, non solum ait, Sciebam: sed, Tuli:

Non ulla laborum,

O virgo, noua mi facies, inopinâve surgit.

Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Maiores videntur subita: negant enim spatium considerandi, quantula sint. Indulget dolori poenitentia inertia; quasi præcaueri potuissent, si præuisa forent: auget enim ægritudinem culpa. Subitæ mutationes lædunt nostra corpora: ita animos fauciant. Vicissitudines anni subeunt paulatim: non saltu ab hyeme in æstatem itur; intercedit ver; ne repentinus ardor quasset valetudinem. Meditatio præparat mentes ad malorum æstus; quemadmodum vernus tepor artus. Quin is, qui omnia humana prouidit, non putat iniuriam propriam, conditionem communem: tolerabilia credit, quæ videt multos ferre, omnes posse.

Cap. 43.

Nunc leue erit, quæstiunculam Simplicij soluere, cur præuidenda sint mala. Hoc potius videtur, ad longauitatem doloris, vitam producere

re ægritudinis: diutius dolebimus, quam opus sit; scilicet, antequam dolenda sint, & cum sint. Quod necessarium est pati, non est patiendum, nisi quamdiu necesse sit; nempe, minus quod possimus, ne prouidentia nostra miseri fiamus. Adlice & Epicurum reuocantem mentem à malis: putabat futuros omnes in ægritudine, qui se putent in malis, siue sint expectata, siue inueterata; inutilemque meditationem futuri mali, forsitan non futuri. Si futurum, odiosum satis suo tempore esse; nec opus est sempiternum fieri cogitatione nostra: si non futurum, frustra sponte dolor suscipitur. Cur sine induciis angendum, nunc mala tolerando, nunc cogitando? Verum, aliud, opinor, est, cogitare mala; aliud, præcogitare, quæ possim mala cogitare: imò hoc ipso præcogitanda censeo, ne cogitentur; id est, ne opinio nos fallat mala putando. Iniquam rerum æstimationem non excuso: siue in ipsis malis, siue ante ipsa, noxia est. Maxime autem iuuat præmeditatio infortunii, ne tale putemus; id est, ne sit. Præterea, est suus aliquando vsus præuisi damni, adhuc quando opinione mali fallimur, ut extenuetur, ut leuiter sauciet, ut fortasse effugiatur. At, si nulla melior spes sit, nec tollendi damni, nec extenuandi doloris; tunc neque Cyrenæicos probo, neque Epicureos damno: nihil enim inutilibus, & infrugiferis animis proficiunt visa mala, nisi maturare formidine dolorem. In vniuersum autem vlcera fortunæ præsentia, aut præterita, quæ nondum obducta cute sunt, iuuat eos

Cap. 44.

Opus aliquod
aggressurus
ipse tibi subii-
cito, cuiusmodi
sit illud opus.
Si lauantum ab-
ieris, ea tibi
proponito, quæ
sunt in bal-
neo; alios per-
fundis, alios lo-
co pelli, alios
conuitia facere,
alios furari: si
tutius rem ag-
gredieris, si ipse
tibi dixeris: Et
statim lauabo.

Si lauantum ab-
ieris, ea tibi
proponito, quæ
sunt in bal-
neo; alios per-
fundis, alios lo-
co pelli, alios
conuitia facere,
alios furari: si
tutius rem ag-
gredieris, si ipse
tibi dixeris: Et
statim lauabo.

Si lauantum ab-
ieris, ea tibi
proponito, quæ
sunt in bal-
neo; alios per-
fundis, alios lo-
co pelli, alios
conuitia facere,
alios furari: si
tutius rem ag-
gredieris, si ipse
tibi dixeris: Et
statim lauabo.

eos non attendere, qui nondum experti sunt glo-
riam resistendi aperta fronte: at futura aliquan-
do, sed non semper, maximè constantibus, qui
præuisione sua exermia damna faciunt: namque,
ut fert anilis fabella, præuifus basiliscus perit;
ita mala præuifa desinunt esse.

Igitur præmeditanda sunt humana homini, ut
noscamus, & cum his pacem transigamus cor-
dis, decretaque officij honesti firmemus,
ne deturbent animum assultantes casus. Com-
meatus ad omnem actionem sit contingentium
contemplatio. Cape huius rei exemplum è penu
Stoico: Όταν ἀφαιδᾶι τινος ἔργα μέλλης, καὶ
ἐν μένῳ σεαυτὸν ὁποῖόν ἐστι τὸ ἔργον. Ἐὰν λευκόχρους
ἀπίης, πρὸς βαλλε σεαυτὴ τὰ γινόμενα ἐν βαλα-
νείῳ, τὰς ἀπορρέοντας, τὰς ἐκκρομύδας, τὰς λοιδο-
ρῶντας, τὰς κλέποντας, καὶ ἄλλως ἀσφαλέστερον ἄλλῃ
ἔργῳ, εἰ ἐπιλέγῃς. Ὅτι εὐθύς λίσσαδς θέλω,
καὶ τίω ἐμαυτὴ προαίρεσιν καλὰ φύσιν τηρῆσαι. Καὶ
ὅτι εὐθύς λίσσαδς ἐφ' ἐκάστῳ ἔργῳ· ἢ τῷ, ἢ ἂν ἴη πρὸς τὸ
λίσσαδς ἐμποδῶν, πρὸς χειρὸν ἔσαι· Διότι ἐν τῷ
ἐν ἑαυτῷ ἢ θέλον· μόνον, ἀλλὰ καὶ τίω ἐμαυτὴ προαίρεσιν καὶ
ἐν φύσιν ἐχέουσαν τηρῆσαι· ἢ ἡρῆσθαι δὲ, εἰ ἀγανακτῶ
πρὸς τὰ γινόμενα. Oportet itaque in singulis
actionibus adornari ad duo, ad actionem, & ad
passionem; ad firmitatem, scilicet, animi, ad pa-
tientiam. Sed & rerū conditionē prænoscere iuuat.
Salutare quoque aliud cape præceptum: Ἐφ' ἐκάστῳ
ψυχῶν γινόμενον, ἢ χρείας ἀναγκῶν, ἢ σερ-
μῶν, μέμνητο ὀπιλέγειν, ὁποῖόν ἐστιν, ἀπὸ τῆς συμ-
μετοχῆς ἀρχομένων. Ἄν χύτταν ἐργῆς, ὅτι χύτταν
ἐργῆς.

ἐργῆς· καὶ ἐργῆς ἢ αὐτῆς, ἐπὶ παραχθῆσθαι. Ἄν
παῖδ' ὅσον σουτὸς καλαφίης, ἢ γυναικα, ὅτι ἀνθρω-
πον καλαφίης· ἀποθάνοντ' ἢ αὐτῶν, οὐ παραχθῆσθαι.
Anaxagoræ factum probauit dicta Epicteti, &
Euripidis auditoris, nuntiata filij morte: Scie-
bam, inquit, me genuisse mortalem. Nec contra-
xit frontem, nec madefecit genas. Eadem mor-
talitatis contemplatio aduersus liberorum fata
armauit Periclem, Bibulum, Quintum Maxi-
mum, L. Paulum. Dedit natura vitam filiis, arbi-
trio suo utitur: exigit, eum libet, debitum Memi-
nere illi fortis suæ sine admonitione: non enim
in doloris nostri culpa est natura; sed stulta spes
mortalium, immemor mortalitatis. Nostra creduli-
tas nos decipit: inopinantes cadimur. Inscios esse
mortalitatis nostræ, magna amentia est, oblitos
ignauia, infensos maxima impudentia. Xeno-
phon ulterius mentem iecit: non vitæ, non morti
genuisse filium putauit; sed virtuti, & gloriæ.
Nuntiata gnati morte, deposuit coronam, (in-
ter sacrificandum erat:) renuntiata causa, quod
strenuè in pugna cecidisset, resumpsit: proposi-
tum tunc habuit.

Sed & sapiens propositum suum semper ha-
bet: namque omne aduersum præmeditatum &
præsumptum videns, nihil videt contingens, non
præter votum, appetitum, opinionem, nec con-
siliū suum. Cuncta cum exceptione facit, cupit-
que; imò cum quadam reuerentia fortunæ, (cu-
ius tamen maximè cōtempitor est,) nisi aliud ve-
lit: nihil cum fiducia eius vouet, sed cum con-
ditione

ditione & consensu. Ita inter humanos casus extra humanos errores est, imò & miseria. Eueniunt illi omnia, vt cogitauit; & cogitauit, vt eueniunt. Vult fieri cuncta, ita vt fiunt; & fiunt, vt vult. Cum incerto euentu & fraude sui voti, semper compos eius est: istud enim maximè sibi proponit, proposita sua posse falli; esse aliquid, quod illis repugnet: hac arte præuenit omnem pugnam sortis. Hinc fit, vt leuissimè saucietur destitutione sui voti: nam leuissimè vouit. Non spondet sibi fortunam, non sibi successum promissit, timidè desiderat, aut verecundè, & imbelli cupiditate. Quare irrita parum dolet. Ideò nunquam fallitur consilio suo, nunquam destituitur cupiditate: scit fortunæ licentiam: cum fortunæ venia cupit.

P R Æ C E P T V M I I.

Expectare mala.

Cap. 46.

ATqui præter ea mala, quæ actionum, rerumque appendices sunt, aut in vicinia latent, (quædam enim, quia necessaria sunt, nunquam sunt timenda; alia, quia incerta sunt, semper expectanda, alioqui perpetuò miseri, aut aliquando nimium miseri erimus; necessaria semper sauciabunt nos, inexpectata grauissimè;) oportet lustrare vigilanti obtutu omnia decumana fortunæ tela. Non confisi, non magni, sed insani animi est, plura sibi bona polliceri, quàm mala:

mala: horum numerus vincit. Obuia vbique sunt. Cur non occursum plurimum & vagantium potius præsumes? Quin insperata expecta, quæque adhuc extra vsum sunt fortunæ. Quid, si fallaris? Non, credo, irascere, nec graue postea duces expungere grauissima ex tuo tolerandorum albo. Quid perdis, si non veniat iactura, quam putabas? Lucraberis potius lætitiā frustrati timoris. Istud constantiæ pensum est, ad omnia stare: omnia sibi putat restare. Pernicem fortunam, si non ignauia, moræ arguet. Ita præuenit omnia terribilia expectatione sua, vt cuique dicat: Serò accedis? diu mansi in spe; nunquam in timore.

Subita illa vulnera Iob sera fuerunt: diu ipse *Cap. 47.* expectauerat. Credo solum prouidentia sua minorem patientiam. Vtrum plus miraberis? Obstinatamne illius constantiam, & inflexibilem frontem, quum spoliatus opibus, armetis, seruis, prole, non molliter exuta, sed lacerata felicitate nudus mansit, vt sanie innataret? an, cum rebus omnibus affluens, adulante sibi per omnia fortuna, persuasum fuisse euentura mala, quæ euenire nemo sanus putaret, præuidissèque non visa illatenus vulnera acerbissima, & præter morem sortis? Nullus casus illi repentinus venit securus regis gaudiis, diuitiis, opulento possessionibus, armentis; venerabili filiis; occupato procuratione regni, substantiæ, familiæ, prolisque Vacabat ad cogitatus, fortasse quispiam diceret, otiosos, quippe extra potentiam, aut morem fortunæ, & inuidiæ vota. Ait ipse: Timor, quem timebam,

mebam, euenit mihi; & quod verebar, accidit. Equidem & timuisse aequè miror, atque tulisse. Quanam maior gloria fuit, tot mala tolerata fuisse? An non improuisa? Non minùs ad exemplum egregium tolerandæ felicitatis, quàm aduersitatis positus est Iob vtriusque fortunæ doctor. Aequè prudenter & timidè bonam tulit, quàm patienter & animosè malam. Nouit cauere in illa, audere in ista. Imò obinde non metuit istam, quia timuit illam. In ipsis vlnis felicitatis ferebatur blanditæ sibi, vt nutrix cum infante solet. At ipse, cum nulla mutandæ sortis suspicio erat, expectabat omnia aduersa, ad illam se adornans. Quid erit, sibi dicebat, si rerum tuarum dimidium auferet casus? quid, si armentorum partem? quid, si omnia? quid, si & bubulcos & opiliones pariter? quid, si ignis cælitus demissus omnes greges cum pastoribus absorbuerit? quid, si his accedat iactura camelorum, & custodientium seruorum? quid, si malorum cumulus, liberorum charorum morte surgat, & fato iniquissimo? quid, si hoc acerbum poculum inuidentis fortunæ, non per haustus aliquos, sed vno spiritu es compellendus exorberere? quid, si omnem istam seriem calamitatum, non in anno, non in mense, non in hebdomade, non in die; sed in hora vna, impetu concordæ, irruat? si minori spatio, quàm cogites? Quid, si post istas sæuitias vnum tui perfugium sit, non nolosomium, cum Rex sis; sed sepulcrum, adhuc te superstiti? nec istud humanum, sed caninum, foetidum sterquilinum?

linium? Vbi omnis familia tua, tuis ipsis visceribus hospitata, sint vermes, vt qui mortua corpora absumunt, te cum spiritu exedant: vt non fortuna modò, sed natura iniqua tibi sit, & extra morem suum te spirantem corrumpat; tam acerbæ, vt solùm tibi mortem neget, vt omnia adedò tibi defecerint, & ipsum deficere? Quid, si vltra naturæ matris iniurias, etiam experiaris humanitatis, fidei, amicorum, vxorisque amantissimæ? Num propterea turbabitur mens tua, deturbabitur animus? At ille

Vna rupe manentior,

Ferri decocti robore durior,

Spes cui altè fixa petra fuit.

vt Gerson canit, Non, inquebat: pluris enim animum meum habeo, quàm pecora; pluris tranquillitatem meam, quàm turbam famulorum; pluris rationem, quàm armenta; pluris virum esse, quàm diuitem, quàm Regem; pluris sanitatem animi, quàm corporis; pluris puritatem affectuum, quàm intolerantiam foetidorum artuum. Colligat suas copias fortuna: noua torquendi inuenta adornet: experiatur summum, quod possit: pluant infortunia: omnia expecto. Hoc secum computabat, hoc decernebat pugil ille Dei. Nec situ sordebat in pace: victor vbiq; & intra pectus suum fortunam tunc blandientem iugulabat: & velut strenui duces semper se exercent & belli quadam imagine gaudent, erudiunturque, aut venationibus, aut velitationibus; sic Iob se instituebat malis; sic se

278 *Lib. III. De Arte Voluntatis.*

exercebat, & in ipsa fortuna venabatur infortunia. Peritus itaque & fortis nouit vno, eodemque animo ferre duas fortunas, & inæqualibus rebus æquali spiritu adæquari. Sciet & quisquis dicere possit:

*Futuras mecum commentabar miseras,
Aut mortem acerbam, aut exilij moestam fu-
gam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali;
Vt si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceret repens.*

Cap. 48.

An in stadio pugil aliud potuit expectare, quam ictus, plagas, vulnera? Sed ante seriam pugnam velitatio. Nemo rudis inuadebat æmulum: in vacuum prius aliquot ictus perdebat, iactabat irritum lacertum, cædebat aërem. Ita ante decretoria arma tractemus luforia mala. In stadio sumus: æmula fortuna est: non nisi vulnera expectanda; sed præuisione erudiendi sumus. Vacua aliqua infortunia toleremus, præparato ad omnia animo. Assuetudo & feras mitiget; deformis aspectus consuetos non terret: ita mala cognita nec ferocient, nec formidabimus. Constantia sunt, terrentiæque opinione. Hanc merito Lamiam vocauit Socrates. Quemadmodum milites Persei Regis, cum eclipsim ignorarent, perterriti inopina caligine cæli, animos & victoriam amiserunt; Romani conscij seruauerunt Martios spiritus, cælestem vicissitudinem admoniti à perito. Duce ita sunt pleraque aduersa, quæ sola conscientia sui nec terrent, nec timeantur,

Alia præcepta contra opinionem. 279

mentur, & innoxia sunt. Eadem improuisio defecturæ lucis clarissimi Niciæ obscurauit gloriam, turpi suorum terrore, & fuga. Non minus iuuabit prælagos esse defecturæ fortunæ, quam Solis.

PRÆCEPTVM III.

Timenda non confingere.

VERùm hæc, quam commendauimus ma-
lorum præuisione, perspicaciæ sit, non hallucinationis. Aliud est videre, aliud videri. Verbera, minæque fortunæ præmeditanda sunt; quæ innocente, inutiliter formidandum non est. Pharmacum, quod ægotantem recreat, sanum fortasse corrumpet. Quare hæc molestiarum contemplatio, vbi imminere potest discrimen, salutaris est: vbi pacata & facilia omnia, præter phantasiam; noxius hic respectus erit. Formidabimus, quod ipsi fingimus: cum ardua, quæ timemus, non sunt, nec erunt; sed facimus: cum nihil ægrum est, nisi quod ægra imaginatio fabrefecit. Tunc minimè meditanda sunt isthæc phantasmata: reuocetur ab his mens: nullo medicamento est opus: inania sunt: cum accedant per se, euanent. Artemonem infelicem fecit stulta inanum periculorum formido. Plus lacerauit illum superuacua cura, quam ipsa discrimina vexarent. Cassan-

Cap. 49.

drum exanimavit timor statuae. Imaginatio est, quæ torquet; nec aliud, nisi ipsius damnum. Ista solum eget pharmaco; & satis remedij erit, si nō sit: si ipsam cōpescamus, potissimum cum timenda apprehensio altas egit radices, quæ ratione nō facile euelluntur. Sæpè obstinata quædam opinio reluctatur rationi, contra cuius fidem credit, formidatque aliquid arduum, siue acerbum, siue ignominiosum. Tunc satius est relinqui: sua pertinacia reficitur, quod plus refellitur. Ut contentiosos mitigemus, cōtradicens non sunt, sed relinquendi, donec pacati ipsi se agnoscant, resipiantque. Tunc oportet non tam refutare illam, quàm strangulare auocatione mentis ad alia, ne ipsa imaginatio loquatur, non ratione, sed impetu opprimenda. Amentem, & furiosum, qui monita non audit ligamus, ne cui noceat: ita coercenda est phantasia stulta, donec paulatim sine vfu sui flectat se, & vires ponat; vt, quæ ratione non parer, pereat tempore. Hac arte panici metus medicandi sunt, qui obstant, ne cum dote & elegantia sua peragamus honesta. Premunt formidines illæ spontaneæ pusillos animos; cor mente turbata deturbant: vt erigatur, suoque rectum statu sistat; flecti ad temeritatem inuat. Intrepidus inconsiderantia facit: ita timidi, vt istuc vergant, ne attendant inania. Nec tamen rationem auxiliarem penitus excludo: a seiscenda quandoque est, sedato, scilicet, tumultu, & vt sic dixerim, ira illa inanis timoris pacata. Non monetur opportunè iracundus,
dum

dum furit: ita istæ formidines, cū deferuent, corrigi iudicio possunt.

P Æ D E V S I S VI.

Vfus memoria.

Restat nunc adlicere vsum meditantorum *Cap. 50.* malorum, quæ præterita sunt. Istorum partim recordari, partim obliuisci oportet. Illa, quæ, licet antiqua sint, recentem, crudumque sensum habent, nec senio diritas ipsorum se flexit, nec maceratus est tempore primus vigor, obliuione fallere necesse est, ne sempiternus sit dolor. Interdum prurigne quadam dolendi infortunia mente repetimus; & velut scabie incitati refricamus damna nostra, vt nos diu exedant. Potius tunc iuuat, si ratio non iuuat, substituere memoriæ iucunda pro acerbis, & eorum reminisci, quæ benè acta, & nobiscum, & à nobis, quorum euentus delectat, quorum commemoratio recreat. Seruus ille Asdrubalis homicida in cruciatibus lætitiā, risumque retinuit recordatione vindicati heri. Sed ista pro infirmioribus dixerim. Licet quoque spatium mentem per latissimos campos spei, & libamenta felicitatis futura prægustare. Non est ista voluptatis ars, quam docuit Epicurus, damnanda: sano licet vsurpari animo. Præcipiebat hic ingeniosus voluptatis faber, vt continuam illam
S s faceret

faceret inter tot interpellantes irruptiones fortunæ, malorum obliuisci; placidorum verò, iucundorumque cogitatione iugi fouere lætitiā, iam præteritorum, iam futurorum. Ita est. Voluptas licita commemorata fidelior, & diuturnior est, quàm illicita præsens. Extra angustias eximenda sunt gaudia, nec solum breuitate suæ durationis fruendum. Non quandiu sunt dumtaxat; quandiu cogitantur, frui quoque potes.

Cap. 51.

Malorum verò, quæ vim suam mitigarunt, vtilis memoria est. Discimus ex præteritis damnis iam vtilibus, si nolimus perdere. Hinc prudentis character, meminisse præteritorum, agere præsentia, cauere futura. Quemadmodum de præsentibus Æschylus ait:

Quæ opus sunt, præsens *Α δὲ, παρὼν ὁρῶντις, μὴ παρὼν ἀπῆλθε.*
dispice, ne Ita, inquam, dispice præterita, ne senex sis, tanquam non natus. Hinc provide futuris, ne superstes moriaris. Mortalem te putes, non mortuum. Discendo pati, dediscimus miseriam. Putemus, præsentia aliquando fuisse, quæ modò non dolemus: putemus, quæ modò dolemus, præterita aliquando fore. Par vtrisque vis est. Tempus nouit exermia reddere: sciat nunc ratio. Ne timeamus nunc pauca, qui plurium iam obliui sumus. Cur non amittimus reuerentiam malorum, quorum iam amisimus memoriam? Non sunt terribiliora præsentia, quàm præterita fuerunt; & tamen imbellia experimur, vt nullo impellente exciderint. Dies illa placauit.

PÆDEV

PÆDEV SIS VII.

Inutilitas, & curiositas mentis prohibenda.

AD clausulam gubernandæ cognitionis *Cap. 52.*
Aliud admonebo erratum. Non tantum intellectus peccat fallacia opinionum, & languore veritatum; sed & inutilitate. Cur per inania distrahimus mentem Philosophiæ, virtuti, Cælo, Deoque natam? Cur curiosi scire volumus, quæ ignotos nos detinebunt, aut faciunt? Res frugi sapientia est. Scire, quod non prodest, proximum est ignorantia: velle istud scire, iam est cum stultitiæ infamia. Iam nocet scire, quod non prodest: impedit, quod prodest. Incommodum est commodi obstaculum; & noxia, contemptus salutis. Satis falsa eius scientia est, qui solum vult fallere diem. Ne quæras in scientia oblectamentum animi, sed remedium: nam, nec, cum languet corpus, quæres prius voluptates, quàm valetudinem. Ad vitam, vt ad viam, parare oportet, non pretiosius viaticum; sed, quod magis necessarium, vt Criton monuit. Discamus non opinioni, sed vitæ. Ille sapit, qui nouit redimere tempus, & solidare fluentem rem opere. Scientia ad honesta est, & ipsa in honestorum censu: scilicet, est, vt virtuosè operemur, & ipsa virtuosum opus. At, si superuacanea sit, iam illam è sua familia pellit virtus, res maximi compendij, frugi, necessitatis. Summum

284 Lib. III. De Arte Voluntatis.

Summum inter animi ornamenta est sapientia: sed facilis inuentu, si sapere volumus re, non specie. Nisi quæreremus superuacua, parabile est inuenire necessaria. Compendiosum est, quidquid vtile; parum, quidquid necessarium. Non melior, nec beator est voluntas, quæ plura cupierit; nec mens sanior, quæ plurima nouerit: non est in superuacuum laxanda, sed accommodanda operi. Etiam mentis intemperantia nocet. Verissimè Æschylus:

*Qui utilia
nouit, non qui
multa, sa-
piens est.*

Ὁ χρίσιμ' εἰδὼς, ἢ ὁ πολλ' εἰδὼς σοφός.
Discamus viuere, non loqui. Opera in promptu sint, non verba. Otij alimenta contemnamus. Queramus fomenta virtutis, eoque quotidiana meditatione peruenire, sicut Democritus moniebat, ut sua sponte occurrant salutaria; & ubique, & statim desiderata præstò sint, & sine vlla mora veniat illa turpis, honestique distinctio. Sciamus, nec malum esse vllum, nisi turpe; nec bonum, nisi honestum.

Cap. 53.

Nosse stellarum vires gaudes? inepties, postquam sciueris, si ignores infirmitatem tuam. Hac incipe. Latamur scire noua: quid magis nouum, quam quod bonus sis? Hoc discere. Placita pugnantia delectat concordare: cur non & tua vota discordia, consilia repugnantia? Errores alienos lubet refutare, cur nostros probamus? Volumus alios docere, non nos emendare: luuat scire facta ab aliis, & à nobis facienda ignorare. Nosse omnia volumus, nisi nos. Stultus putaberis, si conflagrante domo tua, accitus ad extinguendum incen

Inutilitas, & curiositas mentis prohib. 285

incendium, ceteris occurrentibus ad remedium flammæ, tu prius ex otio morareris, ut papilionis alas notares, quibus distinguerentur coloribus, aut pedes vermiculi iuli numerares. O inepte, exurunt cor tuum cupiditates, cur alia attendis? Vicini tui tecta non patereris ardere, & pateris præcordia tua? Illi, in cuius domum ignis sæuebat, nihil aliud prius, quam incendium nuntiares; non prius narrares fabellas vulpeculæ, non quot catulos peperisset canis; cur tibi tantumdem nugarum nuntias, & taces illos ignes posthumos, qui manent te, & quod properas? Taces mortis edictum in tuum caput; taces insidias fortunæ; taces conditionem tuam; taces hominem esse: ista tibi nuntia; horum te certiore facias. Alia non vacat scire; & si vacet, discere prius necessaria. Discere non querere tibi mærores: discere, ne te illi inueniant. In multis formido inuentum nostrum, in nonnullis inertia, in omnibus auxilium est. Discere fortunam ferre sine odio alieno, & infortunium perferre sine ira tua. Discere bonum esse, & amari à bonis. Itaque hic vsus mentis sapientia est; sapientiæ vsus, virtus; virtutis vsus, opus.

* *

PÆDEV

PÆDEVSIS VIII.

Cognitio diuinorum maximè perficit intellectum.

Cap. 54.

*Principium,
& causa, &
amussis hu-
mana felici-
tatis est dimi-
norum, hono-
ratissimo-
rumque cog-
nitio.*

DEnique, in compendium ceteras instruenda mentis præceptiunculas redacturus, vno præcepto; aduoco illud Theagetis: ἄρχη δὲ, καὶ αἰτία, καὶ κίνησις ἐστὶ τὰς ἀνθρωπίνων εὐδαιμονίας καὶ ὁρίων, καὶ ἡμετέρας ἐπίγνωσης. Dei cognitio, & honorabilissimarum veritatum perspicacia ceteras mentis conceptiones erudiet, disperget nebulas. Regula cognitionum, amussis veritatum est contemplatio primæ. Hæc ceteras gubernabit, vt prior machinæ rota ceteras voluit. Cardinalis illa cognitio versat alias. Diodorus, sapiens Philosophus, sapientior Christi auspiciis, egregiè inquit: Mens, quæ recessit à Dei contemplatione, sit, vel Dæmon, vel bestia. Nimirum animi partes distribuit, rationalem consortio diuinæ cognitionis honorauit, qua non fulciete statum hominis, rationem, erepit cupiditas, insurgit ira, pessimarum opinionum assecra: in bruta libido, in furias furor nos transfundit. Maximè autem notitia Dei salutem animi gubernat. Quemadmodum autem, vt videas, oculi curandi sunt, quibus vides: ita, vt rebus iusta pretia imponas, vt ex ratione iudices, vt sapias, vt benè viuas, animus curandus est, per quem viuas & iudicas. Oculus, qui lumen nequit

Cognitio diuin. maximè perficit intell. 287

nequit intueri, infirmus est, cetera non videbit: ita Deus cognitus recta iudicia rerum auspicatur. Citiùs tamen sanitatem corporis, quàm animi quærimus. Multum inter vtramque interest. Valetudinem corporis iæstimant, qui carent; sanitatem animi, qui habent.

Disiciet falsas rerum opiniones quisquis se *Cap. 55.* cogitet exemplari Deo factum, & Deum sine diuitiis felicem, sine voluptatibus beatum, sine fastu honorabilem, se solo contentum, sufficientem, lætum. Anne putabit bona, quibus Deus caret, & lætus est? quibus mali abundant, & miseri sunt? quibus feræ, & non felices? Anne, qui videt summum bonum, propositam animi sui normam, illud audebit quærere per mala, fraudes, scelera, & si vis adicere, opes? Malè quæritur per miseras beatitudo, cuius error tot mēbra habet, quot vota. Tantum bonum est, vt à malis etiam appetatur: imò, quod miraberis, idè sunt mali, vt sint beati; tantò tamen discedunt à beatitudine, quantò accedere, aut volunt, aut putant. Causa est ignorare viam, aut pro ipsa habere. At neque in ipsa, neque in via potest errare, qui Deum, beatitudinem suam noscit; viam, virtutem; & hanc quoque quamdam esse felicitatem viaticam. Homo alius alio (vt Barlaamus Gyracensis philosophatur) meliùs viuic: ergo terminus est naturæ humanæ finitæ, in quo benè viuatur: hic beatitudo aliqua est. Benè viuere, est beatum esse: benè autem viuere, bonis suis definit: bona autem sua summo bono.

no. Sequi Deum, parere, colere, amare, omnia ex officio agere, virtute regi hæc bona sua putabit, quæ ducunt ad summum, quibus se Deum similem & vicinum facit, quæ gubernat ratio. Cætera contemnet, nec bona per se æstimabit, nec adiuncta. Diuersa non augent beatitudinem: nam nec linea augetur punctis, nec superficies lineis. Videt Deum consistens quid, æternum, idem semper: ad eius exemplum colligit bona sua, eligit stantia, perpetua; non illa, quæ perire possunt, quæ labi, quæ rapi: in istis felicitas non est: præstarent manentia; nihil felicitati præstat. Non est beatitudo, quæ insipientia est, aut anxietudo. Qui ignorat, bona esse caduca, beatus cum ignorantia non erit; qui scit, cum timore miser erit. Dices, non timendum, non dolendum, si amiserit: sed negligendum & vile est, non beatitudo, quod contemni debet.

Cap. 56.

Quid moror? Qui nescit Deum, sapiet: qui sapit, ridebit mortalium nugas; ridebit ineptias, quas opinio intrusit. Non vides opinionem corrupisse omnia iudicia? Pro ornatu iam onera sunt, & ostentationem felicitatis faciunt imitationem miseriæ. Catenis se onerant ingenui; & quod aureæ sint, infamiam seruitutis non erubescunt: cum magis captiuus sit, qui auro, quam qui ferro vincitur. Sua vota ipsi accusant auari, dum ipsis, velut fontes, vincuntur, aut amentes. Lepidè Nicolaüs, videns quemdam varij generis catenulas collo sibi circumdantem, Cæteri (inquit) stulti vnica catena se vinciri patiuntur;

patiuntur; huius autem insania vna catena non est contenta. Aliquos non tantum ligat aurum, sed figit: per vulnera inseritur auribus, aut naribus perforatis. Quis tyrannus, vel Phalaris aliquis per malefactorum artus immergit vincula? Avaritia non ligat solum, conferit intra humanum corpus: tormentum suum penetrare cupit. Quid addam? Gloriam humanam faciunt, quæ contempsit pecus. Nobiliores putantur ob filum lanæ subtilius: nemo, qui se nobilem putaret, reiectum ab alio amictum indueret, ne dicam, ostentaret; & tamen abiectam ouium vestem, aut vermiculi vomitum iactamus ad gloriam. Potes sereno, puro, legitimo nitore syderum, Solisque perfrui gratis; & magno emis splendorem dubium gemmularum. Honos opinione quoque addictus diuitiis est: plures hoc dumtaxat titulo, quod locupletes sint, coluntur, & tantum non diuinas caeremonias admittunt: ab his etiam, qui viles & abiectos auaros putant, nec vllum nummulum ad se venturum ex tanta aggestione: nisi velis illud esse meritum auari, prohibuisse aliis aurum, ne alij mali sint, ob quod ipse pessimus: in hoc solum beneficus, quod venter, unde lædi posses. Mortem pariter æstimatio scædauit: mala putatur, quæ non est, nisi malam facias: terribilis, repentina, violentaque habetur. Gladios, fulmina timemus: certe ex se plus timendus esset pepo, quam tonitru: prolixam ille & molestat mortem facit; istud leuem, & sine sensu; quanto magis sine molestia;

T

Maximi

Maximi quoque erroris est, aestimare vitam annis, non operibus: maximoque opinionis damno inopinantes accedimus ad mortem: & cum auidi viuendi sumus, nunquam volumus; ad id tempus reseruantes viuere, ante quod morituri sumus; tunc proponentes incipere vitam, ubi finitur; remittentes ad illam ætatem virtutem, in qua etiam vitii inutiles erimus. Minima pars vitæ est, qua viuimus; & eligimus deteriorem; & cum queramur, exiguum esse tempus, nihil libentius perdimus. Non tempus exiguum est; sed nos exigue aestimamus. Longa satis vita est occupanti. Postquam amisimus tempus bene viuendi, tunc volumus, cum satis esset viuere: sed ætatem bene moriendo dicatam reseruamus, vt bene viuamus. Ante senectutem curandum est bene viuere, in ipsa bene mori.

Cap. 57.

Præditus tamen cognitione diuina non se his commouebit rebus, siue possideat, siue spoliatur; conscius nihil bonum in illis, nisi vsum esse, & electionem animi. Non aliter ac pueri, dum testulis ludunt, de victoria solliciti sunt, non de lapillis, quos statim proliciunt: sic non de rebus, sed vfu rerum, ne pueris insipientior sit, prouidus erit. Noscit omnia à Deo esse, & ad ipsum à se reducenda. Sciet, qui conspiciatur caelestia, & diuina, alias voluptates præter sensuum excellentiores, nec delectationes corporis præferet, ubi Deum beatum sine corpore noscit: nec in argumentum iucunditatis sumet, quidquid cum specie

specie lætitiæ, cum risu fecerint homines: nam & insani & phrenetici rident, cum valido ictu caput parieti illidunt. Non libidinem, non gulam aestimabit, nec ventrem colet. Ridebit vorantium amentiam æqualem Barbaris illis, qui seruum, quem postea occisuri erant, consecrabant Deum: sic helluones adorant, quæ destruunt: serui animæ, vilissimo ventri summittunt Reginam mentem. Quid nec mortem timebit, nec amabit vitam, quam solum noscit timendam: nam à mala vita solum mors est mala. Hoc animo erit, vt pro eo, vt res postulauerit, patienter, si non libenter, pereat; & sine metu, licet cum dolore: neque pertinaciter volet, aut viuere, aut mori; sed pro re nata non gladios, non enses formidabit. Epictetus Arriani ad exemplum huius Philosophiæ obiecit suis auditoribus Christianos, atque ad æmulationem sapientiæ ipsorum insaniam: sic vocauit sapientiam Dei homo ethnicus, quam verissimè prædixit diuinus Paulus videri gentibus stultitiam. Admirabilis tamen ista stultitia Epicteto fuit visa, quam propterea proposuit sapienti imitandam. Certè nunc quoque, qui pariter contraverit vulgi sententiis, & errantis multitudinis iudiciis, insanus videbitur; sed non nisi insanis.

Cæterum, vt iuuat cognitio Dei veram æstimationem; ita iusta æstimatio rerum, id est, contemptus, iuuat cognitionem Dei. Contemplari diuina animus nequit, nisi contempto corpore:

T 2 at,

at, qui contemnit corpus, nec mortem timebit, nec voluptates amabit, minus ipsarum instrumenta, diuitias. Scit impedimentum veritatis corpus esse; illo se pro viribus desuet, quod scit malorum causam. Bella, rapinae, propter diuitias sunt; diuitiae propter corpus: quare, contempto corpore, diuitias contemnet; contemptis diuitiis, innocens erit; cum innocentia pacatus, liber sui; cum libertate contemplator diuinorum; cum contemplatione diuinorum contentus Deo. Diuius Paulinus ait:

Nihil de mundi sumere censu

Mens opulenta Deo voluit.

LIBER

LIBER QVARTVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

PROÆRESIS I.

Circa affectuum vsum.

VNC ad singularia venimus, *Cap. I.*
singulos instituturi voluntatis
impetus, in rempublicam dige-
rendos, ne turbam confundamus,
vt correcto affectuum vulgo, sua
restituatur monarchia, suus principatus gaudij,
dominatio pacis, imò & suus honos voluntati,
suis decor naturæ. Iniquus Zeno visus fuit, at-
que, si Hieronymo credimus, Pythagoras, quòd,
vt infamaret affectus, malos dixerit. Commenda-
uère, siue Pyrrho, siue Stilpo, vacuitatem
suam. Condemnauère, qui de Lyceo sunt, excessum.
Cum errore omnes, nisi idem velint, ferè vt
Augustinus tentauit. Etenim supellex naturæ
mala non est, nec superuacua. Arma, & membra
animi cur succidemus? Mutilus animus sine af-
fectu,

fectu, quibus pedibus festinaret ad virtutem, nisi voris? qua manu apprehenderet, nisi spe? quibus brachiis amplexaretur, nisi lætitia? Ceterum & Peripatetici peccauerunt, dum exundantiam damnarunt. Non mala affectus magnitudo est; sed causa: non tam concitatio, quam error. Viator non est dirigendus, quod properet, si viam tenet; sed, si aberrauerit, licet placidus eat. Cupiditas, & amor, licet concitatissimi, si virtutis, & Dei sint, recta eunt, optimi sunt: si terram versus flectantur, licet lenti sint, depravantur. Summum vitium Porticus infamavit metum. Utique, si ad terram demiseris: at, si ad cælum reducas, magna virtus erit, summa securitas, summa fortitudo; nihil timet, qui Deum timet. Tam parui, quam magni affectus boni sunt, si eos gubernet virtus, & in via recta statuatur; quamvis cum degeneres sunt, pro rerum omnium ritu vehementiores, sicut nocentiores. Purus, & defæcatus sanguis, vestibulum animæ, & causa sanitatis est; corruptus & fæculentus, agrotationis; si exundet, festinantioris mortis. Sunt & affectus fulcimenta virtutum: languet fortitudo sine ira; prudentia sine metu: imò sicut virtutes, si cum modo. Da modum cupiditati, iustitia est: da voluptati, temperantia est. Circa ipsos, & in ipsis consistit virtus, cuius materiam, & subiectum sunt. Mete vitia, fruges exorientur bonæ cum vbertate naturæ. Mali non fiunt, nisi incuria nostra. Coloni ignavia plantæ in horto syluescunt: neque fundus pessimus est, quod

quod incultus tribulos tulerit; culpam agricolæ imputa. Inculti cordis vepres, vitia sunt: culti rosæ, virtutes affectuum caulibus emissæ. Merito Theages dixit: Δείδων τὸ πᾶθος, ἔτα παρεμφαίνετο ἡ ἀρετὴ, ὥστε καὶ τὰν οὐσίαν, καὶ τὰν γραμμὰν ἐπὶ τῇ γραμμῇ. τὸ δὲ ἐμφυχον, καὶ τὸ ἀπαλόν, καὶ τὸ μέμνην, τὸν ἀλήθειαν σὺν τῇ χρηστότητι τῇ χρῆματων, μάστιγα γίνεσθαι διὰ τῶν. Ἐμφυχα δὲ ἐκ παρορμήσεως, καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀρετῆς τῶν καὶ φύσιν τὰ πάθη τῇ ψυχῇ. Γίνεσθαι δὲ ἐκ παθῶν ἀρετῆς, καὶ γεννηθεῖσα, πάλιν σὺν αὐτοῖς συνίσταται. ὥστε τὸ καλῶς ἡρμοσμένον ἐν τῷ ὄρει, καὶ βαρεῶς, καὶ τὸ εὐκράτον, ἐν τῇ ἀρετῇ, καὶ ψυχῇ. οὐκ ἀρετὴν ἐν δὲ τὰ πάθη τῇ ψυχῇ, ἔτε δὲ ἀφελίμων. ἀλλὰ συναρμόσας τὸν λόγον ἔχον τὸ δέον, καὶ τὸ μέτρον. Quare non sunt omnes affectus cædendi, sed dirigendi. Non omnes vitæ palmites amputantur, diriguntur nonnulli, provehunturque in longum, ut illac frondescat. Eleganter Philippus solitarius ait: Cupiditatis pulcherrima soboles, temperantia est: è calycibus iræ fortitudo prorumpit. Isti affectus, ut ipse inquit, matres sunt virtutum, & vitiorum. Ita est: virtutes pariunt, cum ratio obstetrix est: abortiuntur vitia, cum opinio. Cupiditas, etsi pessimè audiat, pessimè de temperantia mereatur; si tamen Dei sit, restaurabit suum honorem, continentia parens fiet. Contemnit omnia terrena, qui diuina cupit.

Præiusquam videamus, qua arte singuli gubernentur, præmonstrandum est ingenium vniuer-

Quamobrem
opus est, affectus
ita inesse virtuti,
ut, ut umbra, &
linea sunt in
pictura, quam
viam quodā
modo, blandam,
et ad rem ipsam
maximè expref-
sam cum boni-
tate colorum ef-
ficiunt. Sic etiā
affectus anima
secundum na-
turam se habet,
cum ad vir-
tutem diuino
quodam impetu
rapiuntur, vitia
continere videntur.
Sanè virtus
ex affectibus &
nascitur, & na-
ta rursus cum
ipsis constat: ut
quod suauiter
concinnum est,
ex acuto, &
gravi; quod re-
ctè temperatū,
ex calido, &
frigido compo-
situm est. Qua-
propter affectus
ex anima tol-
lendi non sunt,
quod inutile fo-
ret: sed cum de-
cori, & modi
ratione conci-
liandi.

Cap. 2.

sum cordis, præcipuorumque affectuum dispi-
cienda compago, & veluti replumbandum ar-
tificium: mox suæ vnumquemque stationi resti-
tuemus. Enumerabimus illos dilucidius, quàm
Stoici; plenius, quàm Peripatetici. Recensuit
Aristoteles, quotquot sufficiunt politico; nos
Christiano. Nequit horologium reparare igna-
rus artificij: ita composituris voluntatem suam,
prænoscere machinam, & compagem oportet. Ita-
que omnis animi motus, aut in bonum est, aut
in malum. Censeo bonum, mali priuationem:
censeo & malum, boni carentiam. Boni impetus
rectè in bonum semper procedit. Mali motus
duplex est, interdum recedit, interdum accedit;
hoc est, fugit malum, aut fugat, aut se recipit,
aut profundit, & aggreditur. Cæterum, bonum,
& malum, siue coram arripit nos, siue absens
prouocat, aut reuocat, aut vocat: scilicet, aut
præsens, aut futurum, aut præteritum, aut possi-
bile est. Vbique voluntas quietem quærens in-
quietat bonum: vndique illam malum inquie-
tat. Istunc distribuuntur affectus pro boni, ma-
lique obtentione, aut cautione. Amor recto, &
simplici obtutu in bonum ruit: cum istud præ-
sens videt, transformatur in lætitiā; cum fu-
turum putat, facessit in spem; cum præteritum,
aut possibile est, in desiderium diffunditur. At-
qui & motio circa malum ita distribuitur: quæ
simpliciter vultu iniquo respectat malum, of-
fensio dicitur; radicata adolescit in odium; cum
à præsentī damno subducitur, in tristitiam abit:

circa

circa præteritum poenitentia dicitur; circa futu-
rum contrahitur in metum. Hæc caterua ad cau-
tionem est, & ad fugam. Sunt alij militares, &
ad pugnam, qui aduersus malum insurgunt, ag-
grediunturque: ira armatur, cum malum præ-
sens est; fiducia, & audacia adornantur in futu-
rum.

Satis ista numerasse: quotquot sint alij, horum *Cap. 3.*
sequuntur moderationem: istis correctis, cæteri
emendabuntur. Sed & æqualitatem animi, tran-
quillitatem cordis, mansuetudinem, securitatem
perperam Stoicorum aliqui inter affectus po-
nunt. Non affectus sunt; sed affectuum mo-
destissimorum, ordinatorumque effectus. Porro
in vniuersum affectus pro impetu nomen me-
rentur. Vario Oceanus fluctu concitatur: nunc
tenuis aura tentat: nunc vehementior agit flat-
tus: nunc sæua iactat vndas procella, furenti
verberat Noto, quæ naucleros arte, nauim malo,
nautas salute multat; huc, illucque ratem qua-
tiens, tandem euertit. Triplici hoc modo muta-
tur animus, leniter, durius, funditus. Motus illos,
qui mitescunt, & velut infantes sunt, affectiones
dicimus: dum adolescunt, roboranturque, pas-
siones: dum ingruunt, euertuntque rationem,
perturbationes vocantur. Sunt aliqui domesti-
ciores, & veluti municipales voluntati, sua fre-
quentia noti, familiares, vicini, & ad manum; hi
iam consuetudinis vsurpant agnomen: omnes
nexi sibi & conferti sunt, alij ex aliis erumpunt,
mutuò subnascuntur; vicissim sibi patres, vicis-
sim

T 5

sim filij sunt; interdum & homicidæ mutui; nonnulli perimunt alios. Fluctus superuenienti fluctu interdum frangitur, interdum reficitur: ita affectus superuenienti affectu, aut languet, vt lætitia mœrore; aut gliscit, vt amor votis, desiderium amore. Ista est supellex pacis, hæc familia voluntatis, hic dominatus cordis.

Cap. 4.

Ducit omnes choragus amor, & velut Apollo Musis præsidet, à quo suspenduntur alij, qui ad obsequium animi sunt, cui prospiciant, pro quo caveant. Iniqua tamen tractatione euertitur compositus ordo, dissoluitur compago, facescitque in tumultum monarchia, in vulgus respublica. Amor, Rex affectuum, è solio cordis iubet: parent ceteri, seruiunt, pro ipsius nutu aguntur; ipse gubernat reliquos: si amatum deest, vota; si periclitatur, mœrores; si adest, gaudia. Ipse leges sancit, & promulgat bonum sequendum: accinguntur ceteri ad operas suis functuri munis. Adornat se cupiditas ad vestigationem, porrigendo, & diffundendo voluntatem in absens, in futurum. Spes sumptum facit suo beneficio moram sustentatura expeditionis. Lætitia muneraria est, & pro iure suo celebrat aduentum boni, iucundis excipit ludis, hospitatur augustè, cum consequimur.

Cap. 5.

His directis affectibus proximo ius dicit amor oraculo, & velut sua voce imperat, quoniam rectè in bonum tendunt, nulli suas vices delegant: tanti bonum facit, vt eius curam fidat de nullo. Atqui sunt alij motus obliqui, quotquot malum respe

respectant, vt æmulum eius boni, quod publicauit amor: qui licet & amorì pareant, suisque legibus teneantur, (nullius mali fuga, aut pugna est, cuius non sit causa bonum,) proximè illis non assistit, sed præfectum substituit odium, quod immediatè moderetur illos. Ipse à malo quàm procul recedit, nec sui aspectus copiam præbere dignatur. Intercedente Proconsule odio aduersus illud præliatur, & cauet. Odium legatus amoris, contra mala feralem prouinciã suscipiens, lugubres affectus ducit, incitat militares, vt Regi amorì tutum bonum suum seruent, aut fuga, aut pugna. Ad hanc strenuus miles ira destinatur, cum cominus decertandum est:

*Quàm strage multa bellicosus spiritus
Portenta cordis sauiantis vicerit.*

Audacia ad futura prælia parat commeatum. Ex iis, qui prouident sine conflictu, tristitia in malum vicinum, in remotum timor est.

Atqui horum etiam affectuum Monarcha, *Cap. 6.* amor est, supremusque tandem Antistes: omnes post se raptat, & concitat. Prima horologii rota, qua pondus suspenditur, motat ceteras. Extrema mundi sphaera inferiores corripit, vt vulgaris Philosophia est. Magnes, qua parte tetigit acum, eò vertit: ita affectus vertuntur, quatenus infecti amore. Nec interest, contrarios motus esse odij, iræ, mœroris, formidinis: malum isti respiciunt, bonum amor: istam enim contrarietatem etiam amor efficit. Nemo aliquid oderit, nisi quod aliud amet. Duæ horologii rotæ contrariis

trariis voluntur moribus; & tamen dum gyrat una, alteram rotat in oppositum. Contraria quoque mundo semita sydera ferunt vadere, eodem licet raptata orbe. Istud igitur molimen voluntatis est: tot instrumentis apparatus, tot praesidiis instruitur gaudij, pacisque officina, ne inopia ministerij eximium tranquillitatis opificium peccet, aut vacet. Verum oportet connexa omnia & ordinata haberi, ne quod ad solatium est, ad torturam sit. Inutilia horologia sunt dissoluta.

Cap. 7.

Atqui ordinabuntur omnes affectus, si illum, qui ceteros pro impetu suo versat, & dirigit, direxeris, amorem dico, quem in primis curandum est stabilire basi suis digna auspiciis, immunitatem fortunae adepta, immota. Haec Deus, virtusque est. Semel autem electo amoris cemento, figendus inibi est, ut firmiter inde verset alias affectiones. Magni interest, sit amoris optio, an casus: namque tuto illo & securo fluctibus fortunae, ceteri incolumes sunt; appendices, scilicet, immunitatis eius. Si flectantur nonnulli, sua iam charitatis amulsi sunt reformandi. Vsum eorum ex amore conice; pro amore singulos guberna. Elegitne amor tuus Deum, atque virtutem? pro electione ista affectibus utere. Male audis? contumeliis te caedit quis? qui non plus valuit, qui plus voluit, qui minus debuit. Examina, cui iuxta propositum indulgendum affectui, quis tuo consentiat amoris moestus, siue alacris? anne iracundia? anne tristitia? Erras, si non errasti amando: si Deum diligis, tutum est bonum,

bonum, quod amas, nemo sustulit illud, nemo amouit. Ecquod malum mœrore isto fugis? Ecquod impugnare vis in irascendo? Aut non diligis virtutem, aut tristitia prohibenda est: iam siquidem isti affectus amor non quadrant. Dispice, & quare consentientem, quem tuus amor exigat. Credo, contrarius erit. Sunt iniuriæ diligenti Deum, non verba contumeliæ, sed doctrinæ; sunt eruditiones vitæ, sunt praecepta virtutis. Doctorem probitatis amulum habes, pessimum habes: non interest, à quo; sed quid monearis. Si patienter illas feras ab homine, illae te ferent ad Deum: si sufferas, te efferent. Ipsa iam virtute frueris, quam dilexisti. Patientia virtus est, nec patientia est sine eo, quod patiaris. Igitur, bonum, quod amasti, praesens est: praesentia sua letitiam tuam postulat. Itaque pro amore tuo letandum erit. Hunc festinum affectum à diligenti virtutem iniuria exigit, non alios luridos & infelices: quemadmodum nec avarum affligit thesauri inuentio. Molestum & graue aliquid sustines pro officio? arripe animum: perspice, cuius tunc affectionis vius opportunus tuo erit amor, inde conice expromendum affectum. Anne timorem? Falleris, nullis fortunae minis tibi periclitabitur Deus; nulla violentia eripieris virtute, nisi velis. Anne spem? Fortasse iam te in suam virtus admittit familiam: accepisti bonorum tesseram iam conscriptus alumnus es in matricula meliorum. Orphana, & imbecillis, imò nulla virtus est sine patientia:

tientia: ista est proborum catalogus exaratus laboribus. Nemo est amantium lætus, nisi cum amasio, nisi dilectus pignore sui faueat, aut muliebri arrideat vultu, aut aliquam sui præbeat spem. Pati cum virtute, & pro virtute, quædam arrha est diuinæ dilectionis, quidam fauor & inclinatio cæli, quidam diuinus risus. Euge; mactæ fiducia, benè omnia sunt. Amulus diripuit tua: fur sustulit? Neque istud postulat retrum odij affectum: nemo tibi furatus est Deum: hic est, & vbique. Non spoliatus: exoneratus es. Multum tibi relictum est, si non ablata virtus. Ita est. Vnum bonum reperisti, quod non concupiscunt latrones, non inuident, non insidiantur. Gaude amasse bonum securum malis, cui vel pessimi innocentes sunt, inuidi benigni, omnes parcunt. Hoc pacto consecrarios amori deducamus affectus; seruiant Dynastæ suo: consequentia enim votorum explanabit cor nostrum, ne quid asperum, & inæquale sit.

Cap. 8.

Iuuat præterea hæc principis affectus institutio, & confirmatio, non tantum ad disciplinam cordis, sed lætitiæ: potentior est enim vis animi in amore conglobata, aut in inuidia, odiove extorta, ad exprimendos affectus consequentes gaudij, & tristitiæ, quam extrinseca tormentorum violentia: subeunt acrius, penetrant in corpore sunt & domestici, & intimi magis affectus affectibus; idè extorquent efficacius animum, & ad se aduertunt attentiores, insinuantius, scilicet, inhaerentes, quam forinseca organa lætitiæ,

tia, aut mœroris. Integer est magnus dolor inter omnia voluptatum instrumenta, triclinia, amphitheatra. Tutus est animus, & gaudens inter rotas, & equuleos, si illud intestina vis sustentet. Ita instituendus est omnis affectus ad bona, & hilaria, vt externum succum suo non desideret alimento: totam annonam lætitiæ non longinquius, quam è se trahat.

At ista diligentia teneris, & velut pampinanti-
eibus affectibus fortunatur assidua putatione, solici-
ta sarritione: Cap. 9.

Blandior ad falcem messor perducit aristas,

Si raris segetem pectere continet.

Natura, & in infantia, & in pubertate, erudit germina sua; flectit, quò velit. Amcenè Ennodius ait:

Exprimit in spicam tellus iam facta papillis,

Lacte maritatis turgida cespitibus.

*Stringitur in prolem sparsus per gramina
succus,*

De guttis faciens progeniem solidam.

Vestitus gemmis, prætendit brachia palmes:

De gremio ligni pampinus ecce vires.

*Iussa per augmentum nunc sylvam prodere
vitis,*

Frugibus vt crescat, vulnera conciliat.

Euocat, inquit gaudens infamia mundi

Nutricem, tepidi quam dedit aura poli.

Ludit per faciem camporum rustica pubes,

Respicens duri dulce laboris onus.

Time adultis iam, & tumida perflantibus buccæ
affecti

affectibus, naufragium rationis; nec illos compesces, nec te: nam nec nauclerus iracundos Boreæ flatus continere, nec ratem feruare potest. Interest tamen istud discrimen: adulanti & tenui nauarchus aura nequit religare ventos validiores, ut deinceps non exasperentur: nequit pacato æquore compedibus vincire flatus, ne nauim expugnent: nequit typhones vorticosos in sua claustra constringere: nequit mitigare fluctus sæuituros adhuc in saxa. Nobis licet sereno & facili cælo ingruentes nimbos propellere; in ipsa tranquillitate dissipare procellam, illudere ecnephias, præsterem, exhydrias; cupiditates dico, monstra naturæ. Felicissimam naucleri artem putares, qui sua manu ventos contineret, & pro arbitrio fluctus. Æolo, & Neptuno nauarchis tutò & placidè nauigares arbitrio tuo. Sunt pessimi cordis flatus. Si recentem, blandumque, & in natali suo opprimas spiritum; si primum cupiditatis fumum dissipes: Æolus tibi es affectionum; explanare potes fortunæ tuæ vndas, & immunitatem obtinere naufragij. Non submergetur ratio, submersa passione.

Cap. 10.

Magnoperè ista iuuabit eruditio tenerescens affectuum: nam roboratos nec audebimus opprimere, aut vix poterimus, & fortè aliquando extinguunt prius, quàm extinguentur. Barcinon, nobilissima Hispaniæ ciuitas, huius exemplum vidit. In hac vrbe quidam leo mansuefactus magistrum sequebatur: contempsit adolescens obuius feram, manúque clunem semel verberauit:

berauit: illa tunc sui memor, iniuria, superbòque ingenio reuocata ad naturam, in percussorem subito regressa, vindictam gestu parabat: festina magister voce cohibuit, iubens sistere: adèd tamen feruerat bilis, adeoque impetum compescere voluit, ut prohibita explere, exanimata subito interitu fuerit. Tantoperè oppressi adhuc, & in ipsas feras affectus ferociunt: nec minùs destituti. Vallisoleti quoque istud accidir. Quidam calumniatorem cæsurus correptum gladium eximere cœpit è vagina: occurrerunt cohibitori facinus, & prohibuere, ne penitus exereret: at ille impetu frustratus expirauit. Iudicio omnium Medicorum, si non contineretur, viueret. Locustam quoque pauor perimit, polypo viso. Tantùm in animalibus valent affectus, vbi minùs valent: si non occiderint, torquebunt. Rogauit Apollonium Babylonicus tyrannus, quo supplicio eunuchus traducendus foret, quem cum pellice sua deprehenderat. Quid, ille respondit, nisi, ut viuat? Addidit admiranti Regi: Omne supplicium, si viuet, ob amorem patietur. Cæm, cuius inuidia prima mortis obsterix fuit, grauiori supplicio dignus, quàm intulerat damnum, vita donatus est, tremore puido damnatus. Acerbiorē pœnam morte, vehementem passionem putat: fortasse inde patiendi nomen merita fuit.

Porrò ista edomandorum, erudiendorumque *Cap. 11.* affectuum solertia maximum in iuridis, mœstis, fugitiuis erit operæpretium, non tantùm tranquillitati vitæ, sed vitæ, & valetudini. Nobiliores sunt,

sunt, magisque consentanei naturæ, qui boni frontem latam intuentur, sequuntur, quàm qui retrahuntur, & aufugiant. Salutares illi & animo & corpori. Amor, spes, gaudium exhilarant mentem, recreant corpus, sanguinem purificant, dilatant præcordia, sunt bases sanitatis. Pericissimi Medicorum inter pharmaca lætitiâ iubent. Plures leuauit morbo accidens iucunditas: odia verò, timores, iræ, tristitia, stringunt cor, noxij ipsi corpori, venena intestina. Nuperrimè in hac aula Philippica hominem subita tristitia vidimus repente extinctum, nuntiata filia morte. Experimur plurimorum valetudinem afflictam, vitam interceptam angoribus, pœnitudinibus, mœroribus. Ita infelices affectus cum magis occupent humanos sensus, insalubriori fungimur valetudine, quàm bruta. Vbertatem nobis mœrendi memoria damnorum facit: præsagium futurorum, præter animi dominium maius: lacrymarum, risusque vim affectuum vehementia, & animæ in corpus potestas ab ipso extundit. Itaque optimus virtutis habitus mœroribus exemptus, corporis sanitatem fulcit. Doctus experientia Porphyrius ita monet: Conseruat maximè sanitatem imperturbatus animi status; cogitationisque dispositio ad ipsum, quod verè est, exposita: multum enim vigoris ad corpus inde redundat. Quemadmodum experientia nostri familiares comprobauerunt, adèd vt dolores iuncturarum, pedum simul, manuumque acerrimos, annosque integros octo vectari ab alio compellentes

lentes simul expulerint cum pecuniarum, rerumque iniuria externarum, studioque ad Diuinitatem prorsus iacto: simul igitur pecunias, atque curas, morbumque corporis expulerunt. Ex quo apparet, plurimum, imò totum ad sanitatem conferre, certum quemdam animi habitum, atque statum. Consentit Cornelius Celsus: Valetudo, inquit, bona contingit ob bonos mores. Medici, Zamolxidis, & Zoroastræ sequaces, omnia dicebant corpori bona, & mala ab anima fluere in corpus, velut oculorum qualitas à cerebro; cerebri qualitas à toto corpore: atque, vt impossibile est oculos curari, nisi curetur cerebrum; & cerebrum curari, nisi totum corpus: ita totum corpus, nisi anima benè valeat, non posse benè valere: animam autem curari ratione recta. Philosophicis sermonibus Thraces Medici dicuntur curasse aliquos. Plato quoque dixit, non ex corpore bono bonum animum; sed ex animo bono bonum corpus reddi. Plurimum in corpus animus pollet. Scribit Auicenna, fuisse quemdam paralyti obludentem corpus pro arbitrio, tutumque se seruasse noxiis animalibus, sibi, cum volebat, innocentibus. Restitutus quidam nomine, pro libito se furabatur artubus, vt nec vulnera, nec adustiones sentiret: stupendo naturæ priuilegio potuit sine virtute fugere voluntate damna. Imbellia morbo corpora impetus animi fortificat: agrotantes phrenesis roborat, qui, cum suis nequeant subsistere pedibus, multis valentium manibus resistunt. Quare oportet roborare

roborare animum, & affectibus exornare mitibus, ut inde corriuentur sua in corpus commoda, inde vires, inde blandimenta salutaria. Plures saepe corporis cruciatus iucunditas animi fessellit. Multis acer Dei amor extinxit Martyribus doloris faces. Satis itaque corpori prouides, si animo.

Cap. 12.

Nec tantum priuatum bonum est, institutio affectionum, sed publicum. Fons plurium malorum vnus est ineruditus affectus: deriuat latrocinia, homicidia, prodiciones, bella, urbium subuersiones. Vnicus cordis impetus in plurima mala effunditur. Paridis cupido fluxit usque ad incendium Ilij. Inuidia Caesaris, & Pompeij deuoluit trecenta millia humanorum capitum. Vnam cupiditatem gloriae Macedonicae expauit orbis, & ingemuit. Non pestilentiae, non procellae, non fulmina, non terramotus ita male de humanis merentur, ut vota humana. Isthinc iam, & quantum adferant adiumenti, cogita, cum curari sunt affectus, si quidem tantae sint pestes, inculti.

Cap. 13.

Adiciam ad infamiam perturbationum proidentium se, quod non solum discordantes; sed etiam concordēs sibi obstant. Mirum est: amoris consensus creat odia: eadem cupidine gloriae, qua contineris, contemnis contemptorem: eodem vitio offends, & offensus doles. Pereuntium amore rerum crepta tibi sunt, quae in pretio habebas: sed gemis, non alio languens morbo, quam pessimo amore rerum. Diuortium ani-

morum

morum facit consensus vitiorum: vnus auaritia alterius auaritiam odit: superbia superbiam offendit: in alieno exemplo se ipsa damnant vitia. At, si displicet factum alienum, displiceat apparatus. Ineruditio affectuum, omnium est malorum proscenium. Omnis hic instruitur vitae tragœdia. Cor futurum aulam Dei, caulam ferarum facimus. Quid ferocius cupiditate, si semel licentiam sui, autumat, aut des?

Cap. 14.

Ceterum, correctionem affectuum vis molliet consuetudinis, quam iterum commendare libet: huic decedit ingenium. Magnum istud beneficium naturae, velle deponi. Effraenis indoles te impellit? obstinata tibi non paret? licet commutare; mitiorem, & ad gustum querere. Proxenetæ naturarum, consuetudo est. Famuli, cum non parent dominis, è familia mittuntur; substituuntur alij: ita & ingenium contumax reijci potest; mite, & parens suffici. In quo peccauit natura, emendabit mos: quod illa negauit, hic largitur. Finge tibi fortasse cum Cebete aliquo, ad huius vitae ianuam confluentes animas; tuam tamen isto singulari priuilegio honoratam, ut indolis optionem faceret: credo iam minus calumniareri vitae molestias: nam & cum consilio tuo intrares, & te ad gustum adornares. Beneficentius tecum actum est. Quidquid votis commentari licet, anteuertit munere, excellitque suprema illa Mens, bonorum matrix. Legere pro gustu naturam potes consuetudinis beneficio, adeo similis naturae, ut tempore solum dignosca

V 3

noscatur. Secunda natura, consuetudo est; aut natura, consuetudo prima: illa artificialis natura; aut ista consuetudo naturalis. Ita mos creat, aut fingit indolem, ut aspectus fecellerit plures, usque ad infamiam naturæ, improbitatem putantes consuetudine contractam. Substantiationem inquit Philippus solitarius, & naturam. Verum, ne fallamur, saltem miremur,

Naturam cessisse viro.

ut Paulinus ait. Iuxta Philippum Pisides in meliorem partem canit, & diuinius:

*Omnisque
nos substanti-
are tu velis,
& filios gi-
gnere Deo
quouis die.*

*Kai pantas hmas epioitai soi theois,
Kai tenupoiein to theon kai hmeran.*
Certè in hoc munere, ut sequar vim & licentiam Græcam, sic dixerim, substantiandi, & essendi, nos filificandos in meliores, interque familiam Dei, non excludit Pisides consuetudinem; sed honorat eum consortio gratiæ. Quotidie, dixit. Itaque non solum electionem naturæ adeptus es; sed veluti effector tui effectus, & architectus, & faber tui fabricatus. Partem sui muneris partitus est summus ille rerum Artifex: dedit, quod potuit. Non poterat fieri, quod te efficeres; dedit, quod rescireres: non solum ingenium, quando velis, habere; sed facere. Si natura non pro voto data; datur supra votum ars naturæ. Istud præstantius est: nam, quod optio tui in primo vitæ aditu deest, aut post ingressum, nihil nisi tempus refert: utrouis modo tuo arbitrio veniret fingi. Nec clementum gratiæ adiecißet dies: moram potius istam gratiorem putes.

putes. Nam, si, cum rudis, & nondum vitam expertus, optione ista uteris, fortuito, sine consilio delectum faceres; mox cum poenitentia, nunquam cum remedio; in omni semper lueres vita errorem, quem semel fecisses ante ipsam: irreparabile peccatum esset electionis inconsultæ: nunc benignius actum, post experientiam posse ad libitum fingi, refingi. Prudentior nunc delectus erit, ubi te probasti. Sagacius consilium est post periculum: & honorificentius, & benevolentius est, quoties volueris, te mutare, quam semel te accipere, ut voluisti. Maior potestas est eligendi indolem sæpè, quam semel. Dispicuit Socrati indoles lasciuiens; commutauit pro modesta, temperata. Rogemus Zopyrum, rogemus Alcibiadem. Ardens quoque ingenium, & præruptum Sanctus Ignatius in mite transfudit, humile, placidum, & conuenienter lentum; iudicio ipso Medicorum variata natura: consultissimam electionem fecit: maluit indolem Christi mitem, & humilem.

Quid, quæso, humanæ vitæ magis repugnans, Cap. 15.
quàm virus? Usque ad hoc ausa consuetudo reparare vitam æmulo suo, veneno, quo diruitur. Instrumentum mortis fecit adiumentum vitale: pestis humana Mithridati ganea fuit. Non venenis, sed antidotis assuescamus. Virulentos cordis impetus commutemus pro salubribus, mitibus, sequentibus bonum. Familiæ mores bonos faciamus, ut ad iussa præstò sint. Ne vitium naturæ solum culpemus; sed nostrorum pessimorum morum

rum in peius collabentium, ipso se lapsu firman-
tium in præceptis. Si vnius naturæ corruptionem
ita nos corrupisse accusamus, quid facient tot
corruptissimæ naturæ senio iam peccandi con-
tractæ: tot; scilicet, quot mores, quot impro-
bas voluntates habemus: Tot corruptas naturas
patimur, quot libidines; non alieno perditas sce-
lere, sed proprio; tot fomites peccandi. Non
omnem calumniam ferat originis peccatum;
sed consilij, & voti nostri. Opponamus potiùs
vni naturæ, natali culpa infectæ, aliam sanctita-
te, iustitiæque confectam, consuetudinem virtu-
tis, fomitem ad bonum. Extundendum est corde
affectus pessimos, &

Vigilandum in armis pectorum fidelium,

Omnemque nostri portionem corporis,

Qua capta fœdæ seruiat libidini,

Domi coactis liberandam viribus.

Consuetudo ipsam seruitutem placidam facit,
faciet libertatem. Amat sua falco vulnera, & re-
petit: recurrit ad assuetas tenebras, & cui patens
& liberum cælum erat, & Sol, in sua pertica
deses torpet, cæcus fidet. Assuescamus repugna-
re, assuescamus vincere, assuescamus felices
esse: ipsam adhuc obsonabit mos feli-
citatem animi, tranquillitatem
cordis, concordiam
affectuum.

* *

PROÆRE

PROÆRESIS II.

De ingenio amoris.

Nunc seorsim dispiciamus singulos. *Regius Cap. 16.*
Amor antecedit: antecedit quidem, ut au-
rum inter metalla, ignis inter elementa, Sol in-
ter lumina. Prænoscendam nonnihil est artifi-
ciosissimæ naturæ ante usum præmonstrandum.
Subtilissima res amor est, ingeniosissima: ex his,
quæ inexperti non discunt, experti non dicunt,
neutri satis sciunt. Sequar plures, qui, aut inex-
perti, aut ignari, (plerosque opinor,) scripserunt
nihilominus. Vsurpabo ex Platonice nonnulla.
Pro præmio adiiciam in collectam meum assem.
Concurramus omnes, quod nemo peruenit. Ne-
mo suo taxauit pretio istud ingenium vitæ, in-
strumentum commutandi naturas, proplastici-
cen compaginandi corda, machinam commit-
tendi animos, artificium vnitatis, glutinum or-
bis, illecebram Dei; cui interim monstrabo vni
quadrare, vnum decere. Ad diuinam dumtaxat
formam amor fabricatus est pro mensura, ut mi-
reris, immensi. Velut tessera tesserae cohæret, ita
amor tantummodò diuinis consentit: quiescit
ibi, aliis inæqualis rebus, id est, maior; solum
Deo, & se minor.

Non inuido corde, non illiberali dextra sum- *Cap. 17.*
mus naturæ Pater rebus prouidit; nec contentus
præsenti largitione essentia, appendit spem.
V s Fortasse

Fortasse aliquibus plus dedit in eo, quod possunt esse, quam quod sunt. Adiecit multum supra naturæ donum: non nudam exposuit, sed cum dote sua, cum spe nutritio commendauit amori. Omnia bona fecit, meliora vult. Cuique suæ consummationis proxeneta aliquem, sui sollicitatorem boni, & velut pædagogum, atque custodem ingenij, amorem, tanquam sub præcordia, & medullas, intimissimis, & arcanis colligauit neruis. Elementis impetum dedit, quem inclinationem naturæ dicimus. Iste amor verè cæcus & insensibilis, licet ignobilior omnium, ferruminat orbem, & opere signino consolidat. Omnis Vniuersi ordo isto coheret bitumine; hac omnis stat compago iunctura; hoc obstringitur nodo. Omnis mundi architectura amore constat: omnis naturæ œconomia ab illo est: per illum quodque suo stat ordine, aut quærit: superiora provident inferioribus, inferiora conuertuntur ad superiora. Deinde sentientibus impetum largitur appetitum, iam oculatum & vigilem tutorem. Scilicet pro dignitate cuique talentum amatorium tribuit. Atqui intellectiles naturas sibi caras, & pretiosas, excellentiùs, ingeniosiùsque procurauit, vt quæ sint è clarissimo, & vt sic dixerim, senatorio ordine. Istas donauit amore præstantissimi ingenij: liberalissimè prouidit: non tantum dedit perficere naturam; sed velut eligere. Illis, quas non exornauit ratio, dumtaxat indulget suam absoluere, & velut comere substantiam, intra suæ classis angustias, & plebeium

plebeium ordinem. Ampliauit tamen præditis mente priuilegium. Inuenit artificio amoris optionem naturæ, non tantum exornationem. Nulla istis forma sub claustris: nullum cum exceptione decus. Peruadere omnes naturas valent, transcendere vniuersas: dedit esse, quod velint, cum dederit velle. Amoris ingenio in diuersa abeunt, & stupendo transitu commeant sine via aliò. Non solum istas amor perficit; sed iam transmutat: non solum facit esse meliores; sed iam alias. Transit amans mira naturæ subtilitate in amatum. Potes per omnem ambitum orbis iacere inuidos oculos, & ad gustum in eam rerum classem adscribi, quæ placeat magis. Nec exceptus diuinus ordo est: in ea verteris, quæ voles, inopina metamorphosi transcendens. Orpheus clauicularium amorem fecit: habet clauēs, quibus pectus vnus pandit amantis, vt è se exeat; & alterius recludit, vt illuc domicilium transferat.

Eia age, veni, assurge, veni, non in eminens *Cap. 18.*
aliquod, non in verticem editissimi montis aliquius Olympi; sed extra omnes anni, & Solis semitas, extra sydera, in magnam illam speculam non entium, & immanem vastitatem, vbi nihilum solitarium spatiatur. Finge tibi inter eas iacere umbras cum spe solum & potentia videnti lucem, municipioque fungendi mundano: iam iam sub valuas Vniuersi optionem tibi datam maxima benignitate ianuarij, eam subire naturam, quam velles, & sub eo habitu, quem malles

les intrare mundum, & agere personam. Audi magistrum huius magnæ scenæ amicè alloquentem ita: Age, dilata oculos, pone inuidiam, bono animo sis, in rempublicam coaptaris mūdānam. Hæc indulgentia mea cumulata in te est, & largissimè profunditur. Alias res adstringo, & suum cuique designo gradū, in vnam compello naturā: liberum tamen permitto tibi in eum conscribi ordinem, quem voles. Vide omnes, nulli inuideas: fies, quod legeris. Ecce seruilem gregem, elementa, saxa, metalla: ecce vulgus viuentium, herbas, frutices, arbores: ecce sentientium plebem, reptilia, quadrupedes, natantia, volucres: ecce equestrem ordinem, homines: ecce senatorium, mentes: ecce meum augustum solum. In nullam te vrgebo classem sine consilio & sententia tua: in eam te admittam, quam præoptes. Numquid tam abiecti animi, tam pessimum caput fores, vt eligeres glebam esse, aut flatum, aut rupem, aut vltimum, aut pecudem, contemptis superioribus, & diuinis ordinibus? Puto potius, relictis splendentibus metallis in vulua terræ, pellucetibus vnionibus in Erythræo littore, frondosis arboribus in paradisis, armentis in campis, imò & hominibus in foro; Angelis in Cælo, solum inuideres Diuinitatem; & electione diuini consortij Deus fieri ante omnia clamares. Nunc tibi similis accidit indulgentia: quod tunc eligeres, tantundem potes modò: natura sub votum venit: fies id, quod amaues: amor faber tui erit: id te faciet, in quod tendat.

tendat. Amas aurum, gemmas, equos, & quacumque alunt cupiditatem, quibus gliscit voluptas, quibus tumet superbia: non surgit dignitas tua extra vulgus entium, non honorificentius saxis, non sapientiùs brutis. Inepties, si tempus tibi interdixerit eligendi iura, quod opportunum sit: si quod faceres, cum non posses, nolis modò, cum possis. Explica lumina tua: effunde obtutum per immensa Diuinitatis spatia: vide, si est, quod concupiscas. Cur per valles, & feces rerum demittis oculos, & inuides? Quin, si aliqua tibi ex iis placent, ibi eadem reperies limpida, inturbida, innoxia, sine sua fece, sine fetore. Deus omnia est. Sublimi & innocenti modo claudit, quidquid lenocinari corda pollet: omnis formarum pulchritudo ibi præsentatur; velut qui in speculo rotundo aciem occuparet, omnia expiatè videret, & basiliscum cum innocentia, & mortuum canem sine graecolentia, & aurum sine adustione ignem.

At, abutimur arte ista eleuandi essentiam: ipso *Cap. 19.* rerum detrudimur amore infra res ipsas: quo possumus plus esse, minùs ingenio exaltandi sumus; imò nihil: resoluimur: post infimum non restat. Argutè Guigo ait: Qui aliquo fruitur, ei necesse est per amorem subdatur. Tu autè fructis infimis: ergo infra infima trusus es, vbi locus non est. Attollamus nos, & pretiosiores homine fiamus; excellentiorem mortali vultum erigamus; honorabiliorem humana referamus specie, non turpiorem. Appositè idem disserit: Si imago

imago stercoreis ex auro fiat, melior est utique substantialiter, quam imaginaliter: si autem Angeli imago auro imprimatur, imaginaliter erit melior, quam substantialiter. Ergo animus à se effusus, & per corporis expectoratus sensus, incorporalia intendens, à meliori, à perfecto in peius labitur, & quanto concitatus, quanto vehementius, eò deterior, & malignior ruit: si tamen super se emergat, & assultet in edita, Dei complexu diuinus euadit, & efficitur, si Guigonem audimus, formaliter, si dici fas est, Deus; licet substantialiter sit anima. Estimemus esse humanum, & rationis optimam materiam excellentissimo artificio deputemus, ne tetra deformemus imagine: materiam potius superet opus. Diuina Dij fiamus similitudine. Aurum à figura nomen capit; metallum humano vultu consistens, homo dicitur: ita Deus, cui diuina amando similitudo imprimitur. Qui speculum intuetur in vitro, faciem pingit, quam mittit: aspectus est penicillum; color, ars: ita amans illius, quod intuetur, bonum, statim effigiatur facie: id fit, quod respicit; ut speculum, quod respicitur. Hoc distat inter mentem, & voluntatem: mens trahit ad se res, & ad suum gradum eleuat, materialia ad delicatissimam tenuat spiritus substantiam: voluntas sequitur res, ad earumdem tingitur vultum, ut cera sub sigillo iacet, pro impressione captat figuram. Si signaculi effigies sit serpens, leo, arbor, eandem cera subit; si homo, aut Diuus aliquis, ipsa honoratur. Pulcher eris, si ames pulchrum;

chrum; bonum dico & honestum: si turpe, & vile; turpis, vilis. Speculum talem faciem reddit, qualem accipit.

Ceterum, amoris causa non est repetitio illius, à quo auulsi sumus, ut putauit Aristophanes *Cap. 20.* Platonius, qui fractum fabulatur hominem, alterius sui medietatis cupidum, & petiturum à Vulcano noua resui conflatione: non enim amoris officium est redintegratio; sed vnio: nec ista quomodolibet, non vnio, sed vnitas. Fit ex amantibus, non quid integrum; sed quid vnum. Diminutè de amore cogitauit, cum amantem putauit dimidium amati: est totum, est idem, non vnum, vnum. Proclus in theologica elementatione ait: Omne vnum alterum est à per se, & vno. Itaque singula potius, quam geminum & bicorporeum hominem liceat commentari: putare in exornata corpora binis animabus, quæ memores nunc societatis veteris vnà diuersari vellent.

Verum, Aristophani permittamus suam *Cap. 21.* charitatis originem, & totum esse sacramentum amoris, in id reduci, vnde fuimus: adhuc & diuinum ista exigit fabella amorem. Te pores presumere quamdam indiuisibilis partem, liceat sic loqui: increata participatio naturæ creata est. A Deo existis, & existi: reducitor in originem tuam, in totum. Sectæ aliquorum vermiculorum portuiculae quaritant se, ut vniantur: totus Dei es, totum Deus est; vnire illi. Tua essentia, antequam esses, ubi erat? Quidquid eius erat, quatenus

quatenus futurum erat, in Deo erat. Ibi nobilissimum tui exemplar. Omnia in Deo sunt, & tu inter omnia. Age, repete id, unde prodiisti, ubi fuisti. Deus, & totum est, & pars, ait diuinus Dionysius. Primum pulchrum genitor noster est, prima pulchritudo mater, prima sapientia obsterix, prima potentia patria. Illuc repedemus: & istis saltem plausibilibus vocibus appetamus originem. Patriæ etiam fumus placet. Huc, huc anhelat rerum totalis & inconsultus amor, ne consilium nostrum impetu ineptius sit.

Cap. 22.

Omnes rerum amores, & primogeniti naturæ appetitus aspirant quid Dei, aspirant bonum: in imagine Numen adorant, Numen amant, Numen querunt. Quemadmodum contēti iconibus absentes fallunt presentiam: ita natura incapax cum omni familia sua frui viuendo, & præseſti bonitatis archetypo, se aliquo boni simulacro solatur, quod sit totius essentia condimentum. Sapor vitæ, suauitas naturæ, quædam imago est Dei, rudis species boni, quod plusquam se diligit. Dum querit bene esse, quædam beatitudinis, & Dei statum colit, & amat: eligit non esse, si non bene sit. Omnis essentia rerum, quatenus essentia est, in se inquieta actione aliqua citatur, & per actionem procedit. Quid? Ad bonum, & statum Dei colendam. Non querit ista inquisitione, non negotiatur esse. Iam est, & est, antequam affectet. Gratis, & sine pretio voti fuimus. Non appetit magis esse, non appetit aliud esse, si deterius. Impetus naturæ, et si inconsultus sit, non est stultus.

stultus. Essentia nec magis, nec minus capit, neque permutare speciem ita vult, ut à Diomede aliquo fallatur. Non itaque appetit, quod iam est; sed, quod id, quod est, bene sit, aut melius. Quid est hoc, quam affectare bonum, splendorem Dei, quo natura conditur? Istam boni affectionem etiam in pessimis videmus. Pluris faciunt quædam boni speciem, quam substantiam suam. Iste impetus naturæ adhuc sine consilio monet nos amandum Deum plusquam nos. Vita iucunda est cum usu bonorum, cum spe tolerabilis, sine usu molesta, sine spe impatientissima sui. Sibi ipsis, aut volent fata, aut concedunt, qui oppressi malis, omni melioris sortis expectatione sunt deiectioni: oderunt vitam & essentiam, quam bene esse non sperarunt. Cuiore proprio multi se attaminarunt, ne absque bono viuerent. Igitur se propter bonum amant, & bonum plusquam se. Aquæ, qua parte labuntur, contrahunt saporem aliquem, aut qualitatem venarum: ita omnes naturæ non nihil sapiunt, unde fluxerunt. Amando fecit omnia Deus. Phereides addit, transformatus in amorem. Ita omnia succum amoris combibunt, inclinationes proprias, appetitus, impetus suos: mille modis præsentantia aqueductum, quo à nihilo in esse sunt transfusa. Porro amor etiam sapit suam originem: bonitas Dei est illuc se reducit, & quantum potest, propinquat. A bono procedit, & peregrinatus in rebus ad bonum accedit, patriæ suæ memor, & amantissimus.

Subtilius naturam amoris contemblemur. Totam compositam & quadrantem Deo inuenimus: nulli alij rei aptius, nulli decentius, nulli fructuosius coherere; imò cæteris perditè, turpiter, inæqualiter. Quid infelicius, quàm amator, & non Dei? Amor est quidam sui exitus, quædam à se peregrinatio, cum quodam spontaneo interitu. Voluntaria mors est, & quoddam sine necessitate fatum. A se abest, qui amat: etenim de se cogitat nihil; prouidet nihil: & cum non cogitet de se, nec in se; neque secum cogitabit. Subinde nec in se mens operatur, nec omnino intra se. Præcipuum animi opus, cogitare est: quare nec in se est, si opere in se caret. Appendix essentia, opus est, quid vicinum & coherens. Nihil, nisi coram, agit: nihil, ubi nihil habet, aliquid efficit: nec, dum uiuit, est ibi, ubi omnino otiosus est. Vita operatione alitur; negotiosa est, sine opera non est: igitur, si amans nec est, nec operatur in se, non uiuet in se. Vita operationem, operatio essentiam sequitur: igitur, si in se non uiuit amans, mortuus est. Morti propterea exæquauit Salomon amorem, cui funalia, & tædæ, & lampades ritu ferali sunt; sed inextinguibiles. Sua pyra funesta est. Flammas amoris puta spectare ad cæremonias funeris. Religiosè procuratur ignibus animus extinctus.

Dices: Quid ergo commendauimus amorem, cuius laus, funus est; cuius opus, mors? Istud est arcanum ingeniosi affectus, mori cum scenore, perire cum lucro vitæ; si amare scias,

si ames, inquam, Deum, ista est amandi ars. Eleganter Dionysius Lerinensis ait:

Mors pretiosa Deo propria est, cum casa voluntas,

Et Christi in puro pectore uiuit amor.

Prudentissimè, & pretiosè phœnix ibi moritur, ubi scit posse resurgere uiuacior. Callidè moriendum est amore tuo, ubi resurgendum alieno. Phœnix è suo cinere rediuius exit: ita amans ex amato resurgit. Cinis amantis, amatus est: in hunc definit, in hunc vorax illum amoris flamma resoluit. Quod restat ex amante, amatus est. Amans item holocausto perit, cuius etiam cineres iussit Moyses rursus cremari nam & amatus, purissimus amantis cinis, suos quoque patitur redamans rogos. Alimenta utriusque pyra pretiosissima sunt & aromatica; sunt bona & virtutes amantium, quæ procul sui specimen vibrant.

Pretiosa itaque & felix mors amantis; bono Cap. 25
omine perit: nam & ultro, & victurus, & dupliciter victurus, si feliciter, si scitè amet: nam, licet moriatur semel, bis resurgit gemina fruiturus vita. Superat sortem usura amoris. Phœnix iste affectuum salubriter mortiferus, uiuacior ex ipso interitu, felicior est, quàm ales. Iste perit parem repetiturus vitam: amans etiam suo incendio; sed auariùs perit: non parem solum, sed duplicem resumpturus vitam, restaurat propriam, lucratur alienam. Istud amoris priuilegium est, si scitè ametur, (repetam hoc sapiùs:)

alioqui æquale periculum amoris imprudentis est. Animus enim amantis, si non suscipiatur ab amato, nusquam est: etenim non in se; non alibi: nam, si alibi, in amato esset: non est in hoc: ergo nullibi. Vita itaque amantis in responsione amati est. Redamans suscitatur amantem. Viuit, qui amat; quatenus inuenit, qui redamet: igitur viuet, hoc est, reuiuiscet dumtaxat amans, quatenus redamaturum amat; alioqui iacet mortuus, cadauer in se, & alibi non viuens. Vbi igitur non periclitabitur amor, nisi in Deo: Cum tibi mortuus, reuerteris in cinerem; resolveris in illum vermem de sola pura terra, intemerata Virgine, procreatum, vt Theophridus ait, qui tua interna depascatur, rediuiuus ex illo. Si amentur insensibilia, terrena, ista pretiosa sterco- ra, aurum, opes, ambitio; iam non tantum periculum amoris est, est calamitas: cum incapacia amandi sint, suos amatores exanimis relinquent. Nemo magis prodigus, quam auarus: rem omnium pretiosissimam, animum, sine pretio dat, gratis, imò temerè; cum amet, quæ non possunt amare: imò, licet possint, si tamen & possint non amare; iam hic, si non certa mors, certum periculum est mortis. Igitur, quodcumque ametur, nisi Deus; aut damnum, aut discrimen est.

Cap. 26.

Quoniam sibi moritur amans, alij, aut alibi, si viuit, victurus est. Alienam, si aliena dici potest, nimirum, amati vitam agit. Fatetur hoc quidam amator:

Vbi

Vbi sum, ibi non sum: vbi non sum, ibi est animus.

Etenim, cum respondent sibi amantes, ille in isto, iste in illo, commutatis spiritibus, viuunt; alter alteri, vterque vtrique traditur, vterque ab vtroque accipitur. Quæres, quomodo accipere amans amantem possit: nam tradere, & sui obliuisci, facilius putabis, quam semel traditum, & mancipatum possidere quidquam: qui enim se non tenet, alium tenere non poterit. Seruus, qui suus non est, nihil suum habet. Ista subtilitas est amoris: seruitutem ingenuam facit; facit locupletem, dominantem. Omnia, quæ horribilia audis, seruire, mori; expiata, & sancta nomina in amore sunt, sine damno; imò sunt cum lucro. In primis, si amans seruus dicitur, & est nullus magis; id quidem ita est: sed seruus est liber. Si captiuus dicitur, est quidem: sed ingenuus captiuus, scilicet, ex libera nascitur; conditionem maternam sequitur proles. Nihil liberius voluntate genitrice amoris: idèd & ingenuus ipse. Quid, si captiuus sit, quia sponte se tradidit? Libertate sua talis est. Ista maior gloria, quòd liber seruire velit. Est dominus, etiam si alienus: & quamuis sui iuris non sit, se possidet, & possidet alium. Neuter amantium sui est: sed, quia suus non est, se habet, & alterum vterque habet. Quisque se possidet, non in se, sed in altero. Hic in se possidetur; sed in illo se possidet: ille in se possidetur; sed in hoc se possidet. Dum amas te amantem, perderis in

te, reperiris in alio, qui de te, non de se cogitat: sic per te, & à te amissus restitueris in altero, qui te seruat, dum se perdit. Hoc idem alteri continget tecum. Adhuc restat miraculum. Postquam à te perditus redimeris ab amico amato à te, & amante tui, per hunc ipsum te possides. Tum, si per hunc medium te possides, prius hunc possidebis, quam te: quare proximior illi, quam tibi eris: nec enim ad te accedis, nisi per illum. Hoc iacet maximum discrimen inter amorem, & alios tyrannos; inter charitatem, & vim; inter dilectionem, & imperium; inter beneuolentiam, & Martem: Dux, Rex, Imperator, tyrannus per se alios possident; sed amans per alium se possidet. O nouum captiuitatis ritum, esse dominum triumphatoris sui! ô inauditum mancipij genus, esse Regem sui heri! Vnusquisque amantium longinquior à se est, quam ab altero; vicinior alteri, quam sibi. Quid mirum, si in se non sit, sed in alio; mortuus sibi, rediuuius alij. Vna mors in amore est: sed duæ resurrectiones. Ita diuinus amans, (Dei, inquam,) Paulus, vnicam sibi mortem fatetur, duas vitas: vnâ Christi amari; alteram suam: vitam Christi in se, cum sibi, Christi amore fauciatus, mortuus fuisset; sed suam in Christo. Vixisse se dicit: sed iam non se, vtrique in se; sed vixisse in se Christum. At, cum dixisset, non tantum in se vixisse Christum, sed etiam se vixisse; putandum est, in Christo, non in se. Ritu enim amantium viuebat; sed extra se: & iam
non

non ipse viuebat, nimirum, in se; sed viuebat in se Christus, suæ vitæ felicissimus Vicarius. Quare & ipse Paulus, qui viuebat in Christo, rursus in se reuiuifcebat per Christum in se viuentem. Semel in se mortuus, bis resuscitatus, dum in Christo viuebat sine se, & dum per Christum in se viuebat. Semel sui egenus, bis locuples, dum Christum possidebat, & se per Christum.

Amans itaque, dum se negligit, in se perit, & *Cap. 27.* perditur: resurgit tamen, & inuenitur, primum in amato, dum nihil, nisi de illo, cogitat: secundò suscitatur, dum noscit ab amato amari, & in eo viuere. Aduoca, quæso, testes laudatissimos: adige integerrimos arbitros, & iustos assigna rerum taxatores, qui æstiment iacturam tui, cum te, & Deum perdis; si ames, & non Deum. Quanti Deus sit habendus, etiam qui offendunt, docebunt. Quanti te debeas habere, roga superbos, pessimos licet sui arbitros, se non virtute, non animo æstimantes, sed vilissima sui parte. Ex his iacturam tui, & Dei æstima. At, si amas Deum, quantum lucri erit, quodd te dederis, accipias Deum, & te? quodd tibi moriaris, reuiuifcas Deo, & tibi? quodd te amiseris, redimaris in Deo, restaureris in se? Proh felicitatem felicissimam! tuam vitam commutare pro diuina, & recuperare tuam! O pretiosam amoris, & iustorum mortem, qua emitur diuina vita, & reparatur humana! ô ratam rescissi contractus legem! ô gratuitam commutationem.
X 4 nem.

nem, quod te dederis, accipere Deum, & te!
Qui verò creaturas & facies istas purpuratas rerum amat, Glauci, & Diomedis representat contractum, pro aureis ferrea suscipit. Minus te est, quidquid amas è terra, aut sub terram natum. Licet omne auri pondus, quod Lydium fatigavit solum, possideres, aurum pro ferro accipis. Dixi, accipis: naentior; non te commutas, sed tradis: das non recuperaturus, das non reddituris, non compensaturis. Egenus manes hoc amore: nam, postquam te dederis, nunquam restitueris; & cum omnia tibi videberis possidere, pauperrimus sine omnibus, & sine te manebis. Quis egentior quam sui? Adhuc alienus manebis sine alieno, & sine proprio. Sine corde sunt ista, quæ amas; & suæ naturæ necessitate immisericordia. Te desinent perire, nec animum tibi tuum redamatione conferent. Injustissima te accipient, non te tibi restituent: nihil pro te reddent: peribis sine remedio, servibis sine redemptione. Infaustus & feralis iste amor rerum, aut hominum. O error mortaliū, qui diuitias possessuri ament, à quibus clanculum capiuntur, dum capere palam laborant! Se perdunt, dum illas possidere cupiunt: perdunt & illas, licet obtineant: inde dolent, inde egeni semper. Qui se non habet, per quem alia habiturus est, neque alia habebit. Qui cupit possidere alia, curet, ne alia ipsum possideant: & possidebunt, si amet possidere. Solus, & alterius simul, & sui ipsius (vt egregie est

est dictum) esse potest, qui soli se illi dedit, qui idè solus est omnium, quia solus est omnia. Errant, errant mortales: consequi opum dominium non valent. Irritis votis franguntur: sed & istud tolerabile malum, nisi contrariis. Ab ipsis possidentur rebus, quæ dominantur dominaturis, & voce vulgi dominis. Qui heri futuri erant, mancipia fiunt: nequeunt redimi, hoc est, redamari. Amor amati est amantis redemptio, & vita: amor tuus, quoddam auctoramentum est servitutis tuæ: amor dilecti, chirographum libertatis tuæ. Ita, qui amat se amaturum, servus fit à se, & statim libertus ab altero: tradit se mox dominaturus. Qui amat non amaturum, sine spe bona interit, & servit: qui amat infideliter, aut contingenter amaturum, vitæ, & libertatis discrimen subit.

Itaque amandus est solum, qui certissime *Cap. 28.*
amet. Tunc sit amantium illa pretiosissima mors; duplici, nimirum, æquivalens vitæ: mors, quam exornat geminus spiritus: mors secunda: fatum fertilissimum, in bina germina erumpens. Tunc etiam celebratur ille cordis contractus, sine partium iniuria, quo alter alterum reddit, & accipit; firmissimus, & super omnes ritus commercij ritus; animarum, scilicet, & voluntatum: amor enim proxeneta est cordium, trapezita animorum, tabellarius cupiditatum. Huic æternum ex se fœdus amoris est, & nodus Gordij nexibus arctior; contractus nunquam rescindendus, nec poenitendus. Pacta dissolui

X 5 alia

alia possunt, quoniam eadem voluntate, qua sunt, resolventur: istud idcirco fit, quod alia commutent paciscentes, non voluntatem, qua commutant: in amoris autem contractu eadem voluntas materia est contractus. Voluntas alienatur, voluntas traditur, iam non sui domina, ipsum poenitendi ius amittit, alienum sequitur arbitrium. Non restat, quo contractus dissolvatur; non manet contrahendi voluntas; & nullum sine voluntate propria, aut dissolui, aut fieri pactum potest. Fortasse idcirco Plato nodum istum amoris fortissimum censuit. Qui aliquem cupiditate capit, fortius arripit, quam maxima violentia; implicatius constringit, quam retribus; securius ligat, quam catenis ferreis: non enim externè vim immittit; sed intus vrget: atque ipse victus non vult solui; potius se liganti insinuat, atque colligat. Sed, licet iste nexus indissolubilis sit, secabilis est. Gladius Alexandri illufit etiā nodum Gordij: licet enim huic amoris contractui ius rescindendi absit, potest iuri suo abesse securitas; potest alicuius iniuria frustrari, si redamans lassetur: tum, si amor utroque sustentet, & suo constringat iure, violenta furi fulx secabit: potest amarus cessare inuitus ab amore tui: potest ipse perire, licet in ipso amor non periret. Solum, si pactum istud cum Deo contrahas, iustissimum & securum est, cuius nec amor perire potest, nec ipse. Nequit leuiter voluntatem mutare, nec mutari: nulla poenitentia illum subit amandi bonos, amantes ipsum dico:

dico: nec mors, nec fortuna, quæ pessimè de amicitia meretur, inuadent. Quis igitur nos separabit à charitate Dei, voluntate fidelissimi, substantia firmissimi, vtrique æterni?

Sed demus homines fideles, demus æternos. *Cap. 2^a*
Ipsam dumtaxat æstimemus contractum lucris suis, & genere. Pro socio puto etiam; nec simplex, nec nominatus est contractus amoris: permutationem credo, & societatem. Communio dispendiorum, & lucrorum inter amantes intercedit. Vndique quæstuosus est, si cum Deo celebremus. Si spectes commutationem, quid lucrosius, quam Deum pro te accipere? Si societatem, quid fortunatius, quam participem diuinorum esse, & quibus Deus natura fungitur, tu charitate fruaris? Quam felix ista seges gaudij! At, qui cum homine fœdus istud amatorium icit, ad multa se paret detrimenta. Viderit, an possit ferre, si gemino latere inuadatur à fortuna, suo, & alieno, duplicia laturus vulnera. Iras, quas in vnumquemque exercet, & partem inuidiæ nostræ tolerare nequimus: quomodo sustentabimus alienum etiam odium? Respice locupletissimam supellectilem malorum duplo excedentium bonis: horum enim ararium minus est, ne insuper insumas alienam quoque portionem, tuæ iam tadio vexatus. Quotquot tulerit amicus, tibi ferendum est, alienis malis dolendum, qui decoquis patientiam tuis. In Deo dumtaxat ista societas sine periculo est, cum quæstus est, ultra excessum fortis. Lucrum securum erit.

erit, vsura maximæ, detrimentum nullum.

Sed, vt alia amoris lucra præteream, illas referam vsuras, cum ex vno interitu duas amor repetit vitas. Maximus amantium quæstus est, quod singuli duplicentur. Ex vno fit geminus quisque; semel in alio; iterum in se per alium. Nolo hinc rursus commemorare lucrum tuum, sed amati. Non solum amandus est, à quo resurgere possis; sed, qui dignus est, vt resurgat. Dum amas amantem, te ipsum viuificas amantem, & bino animas spiritu, tuo donato, suo reddito. Amā dignum, qui sapius viuat: tacita enim extensio essentia, amor est. Duplicat, quos suis extinguit flammis. Hæc vis charitatis, singulos binos reddere. Amor tuus amantem tui geminat. Non igitur temerè ponendus vbique amor est; sed cum delectu, vt tantam cum consilio fortunes tui pectoris gratiam. Non amare, aut amare non præstantissimum, scelus est. Superuacua manebit virtus amoris fructuosissima. Itaque eligendum est amori omnium præstantissimam rem, ait Venantius:

Veluti flores docta sequestrat apis.

Auarus mallet duplicare aureum nummum, quàm æreum. Quid putas omnibus pretiosius, nisi auctorem? Si quid magni potes, in Deo experire. Pulcherrima essentia dilatur; & vnus, quoad fieri potest, multiplicetur rara amoris arte. Plures creatæ pulchritudines sunt, vna solum increata. Hanc potiùs extèdere cupias: quam in te, si fas est dicere, geminabis, dum viues in Deo,

Deo, & Deus in te. Quid magis existentia dignum, quàm is, per quem cuncta existunt? Quid magis meretur esse, quàm is, per quem omnia sunt: Fac, vt is omni existat modo, & in te existat. Fac, vt æternus denuò in te sit, dum ames; nec tam ingratus, nec tam perditus eris, vt si Deum donare vita posses, recusares. In Deo eras, etiam cum non eras; sit Deus in te, etiam si in se sit sine te: istud ad gratitudinem sit, vt illud ad securitatem tui. Res secura est amor Dei: nequis ibi perdi: nequis non esse tui: nequis non te inuenire. Qui amat, cum se det alteri, se amittit. Hoc est priuilegium se donantis Deo, id est, cupientis, posse esse sui, & alterius: se dat illi, qui est omnia; vbi, cum omnia ibi inuenerit, se ipsum quoque inuenit, & in eo est, cuius est etiam, si non amauerit. In Deo non te perderes, si amares Deum. Nunc tam securus es perdendo te, amando illum, vt duplici te inuenias via, & quia ab illo amaris, & quia ab illo es, & in eo propter eam es: & tantò te ipso excellentior, quantò Deus præstantior te.

Adiice alium amandi titulum, amari à Deo, *Cap. 31.* & à nemine magis. Vnius charitas manceps alterius est. Nihil magis gregale quàm amor, omnium rerum patientissimus, nisi solitudinis. Societate gaudet, & extorquet consortem. Homicida est, qui amantem suum non amat, cum pro se mortuum non suscitatur, cum possit. Quodam naturæ iure edicitur amare amantem. Omnes propendimus libenter in propria, nostrisque prospici

prospicimus. Amans iam ad res expectat amati, & in censu suo scribitur. Curam, & voluntatem exigit proprietatis titulus. Placent sua cuique: quare nihil magis amandum, quam amantem: nam nihil magis nostrum. Amans aufert se à se, furatur se, vt tradatur amato, qui amantis herus fit ætissimo charitatis iure, & auctoramento. Si vrgemus ista, nihil magis nostrum, quam is, cuius omnes sumus sui, Deus. Quare? Quoniam amat nos. Hòcne titulo noster? Imò, quia nemo magis nos amet, valde noster, & nihil magis nostrum: quantò enim plùs aliquis diligit, plùs amantis est. Itaque, qui nos super omnes amat, super omnes noster est; hoc saltem titulo super omnes diligendus. In plurimis simillimus est amor igni; dissidet in cursu, & via: tamen cælestis res, impetum deorsum vehementius agit, libenter descendit. Charitas parentum maior in filios venit, quàm à liberis refertur: benevolentior liberalis animus confert munus, quàm ab accipienti memoratur & redditur. Maiori amor Dei aluo in creatas res defluit, quàm ab ipsis refluit. Saxum ex editiori ruet concitatiùs. Quò à distantiori cadit, violentiùs vulnerat. Quid altius quàm Creator? Amor ne cælo dilapsus non te fortiter percellit?

Cap. 32.

Verum, si voluptatem, cuius nomen plausibile est, in amore quæramus, vnus Deus vindicet. Vni Numini contesserat iucunditas & volupe quoddam animi. Diuinis amor efformatus typis, cæteris, nisi Deo, inæqualis est, & amarescit

rescit ipse ex se dulcissimus. Sed abusus malè audire fecit. Orpheus vocauit γλυκύτιμον. Alius *Dulciaparrus.*

Amor, & melle, & felle est secundissimus.

Sic diuido istud anceps ingenium: in Deo mellificat, in cæteris acerbatur. Amor, vt apis, officiosissimus, & sui operis pacifici zelator, si impediatur, aculeatus est: stimulo suo dirè sauciat. Ideò amatores rerum delibuti absinthio acerbissimè suam ipsam cupiditatem, imò voluptatem ferunt. Pungit illos amor extra aluere suum, dulcis tranquillitatis artificio impeditus. Diligentes dumtaxat Deum nectare alit: iis fauorem conficit iucundum: in Deo solum locum opificij sui reperit.

Patebit istud, si indolem eius spectemus. Preceptum in amore votum est, amato integre *Cap. 33.* perfrui, cuius auidissimus est. Iam istud ostendit dissentire amorem humanis rebus, & risam mouet adhuc consentientium cupiditatem. Agrefert amator riualem, impatientissimus consortis, suis se votis damnat, nec vult ab imitatione probari. Noscit angustias eius boni, quod diligit, & minus esse, quàm quod pluribus satisfaciat: idè marcescit, vritur periclitantibus consortio cupiditatibus. Insufficiencia bona ista sunt, nec paria duorum desiderijs, quæ vni non satis se laxant. Istud fel abest amori Dei, quo frui sine detrimento alicuius plures possunt. Maius quid est omnium votis; capax plurium possessionis; multis superfluit vna eius bonitas. Cape preceptum.

ptum gaudij: Ne ames, quo fruiturus, solus velis amare.

Cap. 34.

Huic moti vicinus est, velle amantem, vt amatus se integro fruatur: velle, toto occupato sinu, ab illo diligi. Istud etiam amantes fodiat: istud premit. Vident quoque angustum amorem amati, nec maiorem bonitate: coarctati amoris est, cuius est limitata bonitas. Timent, si in plures diuidatur charitas, minus se percepturos. Pusilla rerum pulchritudo duos conuiuas non sustinet. Quemadmodum plures vna re integrè frui nequeunt: sic nec ipsa plures integrè potest recreare; nam nec amare. Per plures dissipatus affectus minor erit. Hinc angor stringit cor amantis, quòd nequeat ipse amato integrè frui, aut quòd amatus partim possit alio frui. Verùm Deus, vt affluentis est, & locupletissimæ bonitatis, ita & amoris: quemadmodum à pluribus sine dispendio amari potest; plures sine alicuius detrimento amat. Patet cunctis bonitas illa infinita, patet & bonitatis defluxus, amor integer. Secure amatur Deus: nihil perdis, si alij ament. Innocenter amat: nihil læderis, si alios amet. Accipe & aliud monitum: Ne ames, quo fruiturus, te solum voles amare.

Cap. 35.

Infelix, & iniqua lex amoris rerum, nolle, vt ament alij; nolle, vt ament alios. Non ita miserum & pressum eligas amorem. Superest Deo amor dilatatus; superest bonitas, vt amet, & ametur. Tam abest à felle, vt riuales optet, zelotypia gaudeat. Hoc interest inter zelum humani

mani amoris, & diuini: zelus amantis Deum operat, vt alij ament: zelus amantis hominem, ne alius amet. Ille socios quærit: iste fugit: pro qualitate, nimirum, amatorum. Socios ille quærit; quia superest bonitas amato, cui amorem suum æqualem non putat: coadiutores exoptat, vt suppleat votis alienis proprium defectum. Iste non admittit collegas: exiguum bonum timet, ne desit sibi, distributum etiam aliis. Perinde ac qui splendidum epulum parauit, cui ipse non est satis, conuiuas quærit, inuitat plures, gauisus consortio epulantium. At misellus & famelicus rusticus frustulum hordeacei panis, quia sibi non sufficit, non distribuit aliis, non palam comest, ne alius, qui appetat, petat. O lætissimum affectum! ô securissimum amorem Dei! quem zelus non excruciat, quem riuales delectat, sine absinthio, sine aloë, sine felle, totus dulcis, & consentaneus cordi.

Quicumque alius amor discomueniens, in-
equalis, amarissimus, crudelissimus est: & sua
his rebus non natum docet inæqualitas, & atrocitas: monstrat violentia extra locum ire proprium, nisi in Deo. Annè in sua fede amor fuit Alcesimarchi ita eiulantis?

*Credo ego amorem primum apud homines carnis
scinam commentum:*

*Hanc ego de me coniecturam donis facio, ne foris
quarar,*

*Qui omnes homines supero, atque antideo, cruci
abitatibus animi*

V

Iacob,

*Iactor, crucior, agitor, stimulator, verfer, in amoris
rota miser.*

*Exanimor, feror, differor, distrahor, divipior, ita
nubilam mentem*

Animi habeo.

Huius reor violentiæ causam, honorificam, & eximiam istius affectus indolem. Ad Deum natus efficacissimus est convenientibus materiæ viribus, quæ digressæ, & deflexæ aliò, in violentiam istam erumpunt. Arctantur pusillæ rei, & quo valet impetu incommodus in angustiis amor fluctuat, cruciat, perdit, velut ignis in densa nube strictus, scindit illam: & si sua cæli via aberrat, deflexus ad terram obuia quæque terret, torret, vrit, diruit. Optimæ res sine suo usu pessimæ fiunt. Non sunt affectus ad torturam dati; sed ad gaudium, ut expleti convenientibus naturæ bonis festiui sint animo. Ista comitas abest tetrico rerum amor: quare non ad illas natus, Deo sacer est. Quælibet vis animi habet aliquid à se respectum, quo perficiatur, quod ad suam utilitatem, quod ad oblectationem vertat. Hoc in amore Deus est, sicut in oculo lumen, in auditu melodia. Nequaquam tam pessimè prouidit natura nobis, ut rebus ineptè amandis istud præparasset tormentum; & colligasset vitali sedi cordis rarum hoc ingenium mortis: imò propterea conuerberat nos illas amantes; quia nolit amari, ut prudens mater & diligens: ad exemplum enim amoris materni, qui peccantem filium flagellat seuerè, & punit.

nit. Pergit ille dolentibus præ Prometheo præcordiis:

Ita mihi omnia ingenia sunt; quod lubet, non lubet iam id cominuò.

Ita me amor lassum animi ludificat, fugat, agit, appetit.

Raptat, retinet, iactat: largitur: quod dat, non dat, deludit.

Modò quod suaserit, dissuadet; quod dissuadet, id ostentat.

Mariitimis moribus mecum experitur. Ita mecum frangit amantem

Animum. Neque nisi quia miser non eo pessimus, mihi nulla abest

Perdito perniciēs.

Ne ista ad exaggerationem putes, alios memorabo vulgaris amoris cruciatus, quibus immunis & expiata est charitas: namque, si deuehat amantem diuidi ab amato amorem, quantum premet negari? Excruciat, si coamet alius; quantum si se non redamet? Iam tunc sæuissima mors amoris, qua ex se nusquam pulsus amans cupitis agitur tormentis. In hoc atrocius factum, & quod animum interimat, & quod relinquit cum sensu corpus, ut dolendo solum sit superstes. Recense curas, angores, vigilias, suspiria, labores amantis, ut dubiam extundat beneuolentiam alterius. Demus obtinuisse: adhuc anceps affliget fides. Potest pœnitere amatus, potest mutari. Satis est quicumque timor macerando amoris gaudio delicatissimo. Istis nos

eximit angustias Dei amor securissimus, latissimus. Vltro nos amat, prius amavit, nunquam non amabit, si amemus. Accedit huic securitati dilectionis magnitudo. Elige, si quid sapias, è duobus bonis; exiguum vnum & anceps; alterum maximum, ipsumque securissimum. Certè bis istud bonum, imò bis maximum bonum, magnitudo & securitas facit illud nec boni titulum meretur. Particulam illam, si qua sit bonitatis, absorbebit sui timor. Quin, expiemus illam timore: pusilla est, nec capax tam magni affectus; satis hoc tormento: pes angustiori calceo affligitur. Adiice post pessimam fidem amoris, pessimam amati curam:

Bis perit amator, ab re, atque animo simul.

Etiam post securitatem redamationis periclitatur amor, nec securus de amato, ipso adhuc tuto, peribit, non dico, si de medio tolli, sed si putret concuti. Quanta sollicitudo versat suspensum gravi supplicio amantem, ne dilectus alicuius experiatur invidiam. Ad hæc morbus offendet, tempus macerabit, fortuna laniabit. Quid, si omnino perdat? Istud amoris infortunium Platonius Pausanias oppidò timuit: pereunte enim amato perit amor, cuius conditionem sequitur: pereunte amato & amore, anne viuet lætus amans? Sine his periculis Deus est, quem dimittere dumtaxat possumus, non amittere, nisi dimittamus. Maximo munere donati sumus, quòd nolentibus amitti nequeat: nemo nisi volens perdet. Sed, quis, si amet, volet perdere?

Haecenus

Haecenus dispeximus, quàm decens, quàm commodum, quàm volupe habeat amor, si Dei sit, ipsi natus, & pro vnius immensi mensuratus norma: nunc mixtim alia lineamenta amoris comparabo, quàm apta & quadrantia soli Diuinitati veniant. Non inerti artificio hunc natura fabrefecit affectum; nec sine proposito: imò tanta fecit industria, tam suo obiecto quadratum, tam appositum Deo, ut quicumque nouerit, illi dumtaxat natum, illi dicatum affirmabit; non minus quàm qui securim contemplatur, feriendo dicet factam. Singuli elaborati affectus sunt pro fine: amor, quia finem sine fine habet, utique infinitum bonum, etiam ipse sine fine est. Licet liberè amemus, quod velimus; non possumus non amare aliquid. Possumus cessare ab odio, lacrymis imperare modum, spem compescere, iram sedare, timorem excutere: omnis finire amor nequit: semper necesse est velis aliquid. Senescentes & limitati affectus materiem consentaneam cum modo, cum limite habent: ergo amor indefessus immortale quid aspirat, cuius esse infatigabile est, nunquam defecturum. Alij affectus ad tempus sunt; amor omni tempore; æternum, scilicet, suggestum habet. Amor enim inter ceteras passiones, quippe excellentior, sollicitius curatus à natura est: lassitudine & ignauia omni illum expiauit, & in continuum vsum fecit. Negauit ferias officiosissima mater officioso affectui: noluit vacare vnquam eximio suo opere; negotiari instigat: non leue

Y 3 inde

inde præsumit lucrum: nouit à Deo assidua beneficia, & solum amore redimenda. Assiduum propterea amorem fecit, & sine quiete, & ne grauis nobis foret continuatio gratiæ, infatigabilem, acrem, suauem, placidum, ipsaque acerba mitificantem. Adhuc tamen nemo satis amabit Deum, etiam qui amare plus nequit.

Cap. 39.

Adice, & immenso natum ex sua transcendentia colligi. Vbique amor est, in omni clauditur affectu, omnem sustentat, ad normam, scilicet, Dei, vbique locorum, & rerum existentis, omnia sustentantis. Timor sine lætitia consistit, lætitia sine ira, ira sine spe, spes sine timore, nullus sine amore. Ipsum adhuc odium amor suffulcit. Ipse stirps, ipse primus motor omnium affectionum: in hoc etiam diuinum quid æmulatur. Ipse velut neruus in figillariis motat omnes sensus, omnes vultus animi, omnes gestus corporis. Pro amore totus gubernatur homo: diuinus apparet, si Dei amor impellat & contrahat, non aliter quam fidiculis humanos sigillaria imitantur gestus. Ad hæc, vltimo natum rem fini dominatori omnium, cui referuntur vniuersa, imperium ostendit amoris in reliquos affectus, vertit, trahit, refert ad se cunctos; seruiunt omnes affectui primogenito occupaturo in illa re, cui seruiunt omnia, cui seruire debes.

Cap. 40.

Sed, vbi euidentius ista adæquatio patebit, quam si ipsas amoris conditiones cum diuinis componamus; si illas pro ingenio affectus, istas pro

pro excellentia materiæ & boni, suo quasque consideremus ordine? Amor est primus affectus: dicam, consensu Theologiæ, & Philosophiæ, primam omnium gratiam, primum donum. Cui par æstimabis, nisi primæ bonitati, primæ beneficentiæ? Amor sua ipsa natura donum est, non ex adiacenti: est gratia naturalis, cætera munera factitia sunt, eiusdem vicaria: transfert sponte amantis dominium amor, & gratis ipse datur; at, quod sponte, & gratis traditur, donum vocabis. Cui itaque quadrabit donum natura sua, nisi bono natura sua & excellenti & magno, sine ornatu, sine accidenti? Amor est per sese donum: cuius aptior, quam bono per se? Amor est donum aliorum causa donorum, nec vlli magis consentaneum putas, quam illi bonitatis naturæ, quæ causa est omnium naturarum, & bonitatum. Amor sine aliis muneribus per se est acceptabilis, ex se gratus: cui magis conueniet, quam illi, qui per se placet, qui per se amabilis est? Sine amore nullum donum gratum est: hoc etiam competit Deo: nulla res sine Deo placere debet; credo, nec potest, si gaudij sinceritatem, innocentiamque spectemus. Metiamur nunc molem amoris, tendamus funem, omnia illi imparia reperiemus, nisi Deum, indigna tanto munere. Pignus istud cordis, & vnicum pignus nostrum, inaugurari Deo, quia magnum, decet; quia solum, necesse est: ne iniuriam faciamus magnitudini diuinæ, & voluntati. Prodigii & iniusti sumus, si aliis rebus impendamus amorem,

etiam nobis: dabimus, nimirum, merentibus nihil; negabimus totum id iure postulanti suo.

Cap. 41.

Tantus amor vnus est, vt ipsum non ex-
quent omnia: maior itaque, quam debeatur ali-
cui, qui inter omnia numeretur, & non comple-
ctatur: cuncta enim relinquemus exequuturi
nostram voluntatem: id vnum, quod placet, vt
faciamus, cetera contemnimus: id, quod cuique
libet, inæstimabile est: pluris igitur, quam omnia,
cupidinem nostram habemus, & amor vniuer-
sis præualet. Anne putas exaggeratè dictum? Imò
remissè, & humiliter. Digniùs dicam adhuc, non
exaggeratiùs. Vniuersa nihil sine amore valent:
adeo pretiosum est, vt imponat pretium rebus,
quas suo eleuat contagio: quod exiguum est,
amor magnificat, & extendit ad omnem ampli-
tudinem. Quod magnum videtur munus, si
amor non contineat suam molem, contrahitur,
& premitur. Parum est, des omnia mihi sine
amore. Certè sine debito parabo, inuenta cense-
bo, non accepta: pro pondere amoris ponderan-
tur omnia: tantundem pretium habebunt, ac
benevolentia. Donantis voluntas taxat donum.
Non debet cor, quod inuita manus dedit. Dona
sine amore, ius gratia amittunt: ipse tamen
amor, cum donum sit, ultra istud periculum est:
tantum munus & tam pretiosum nunquam à
coacto exactum fuit: nemo tantum sibi arroga-
bit iuris, vt ab inuito audeat istud donum incom-
parabile vindicare, nec obtinebit, si audeat: spon-
taneum est semper, & cum pretio suo. O rerum
pretio

pretiosissimam! ô pulcherrimum amorem, quæ
semper ipsa placet, quæ omnia placere facit, sine
qua nihil!

Aliunde quoque ostendam omnibus æquua- *Cap. 42.*
lere amorem, pignoribus, diuitiis, & immensa
votis auaritia. Ipse donans magnifico isto dono
amoris donaturum & ipse amor maioris re do-
nata sit. Quare iam amor tuus pretiosior est,
quod sit, quam quod te dederis. Ceterum quis
que plaris se facit, quam omnia sua, & quæ pos-
sint esse sua. Amor itaque pretiosior omnibus
rebus tuis est: nam & pretiosior te, qui tuis te
omnibus prælatum censes. Ne hominis pretium,
amor est: æstimabilius quid est, à quo aliquid
æstimatur, quam ipsum. Non enim velut infel-
lix & sterilis arbor trunco, & alimento ignis
æstimandus est animus, sed fructu. Iustus dicitur,
vt palma, florere: vtique & fructificare, ritu ali-
quarum palmarum Indicarum, cuius fructum in
corde & viscere habent: in corde hominis suus
latet mitis & dulcis fructus amor. Aptè Venan-
tius Honorius inquit:

Fructus amicitia corde colente manet.

Amor proprium quid nostri, & solum nostrum:
hoc titulo pretiosior, quia solum. Rara carius
æstimantur: quid vnica? Iam & hoc nomine
præter dignitatem & pretium vindicat istum af-
fectum Deus: cui debemus omnia, necessum
erit dare vnum: nam & vnum solum nostrum
est. Alienis & propriis creditoris rebus, nemo
se asserit alieno ære. Solum illud proprium opi-

nor cuiusque, quod in sua est voluntate: nihil nostræ subest nisi velle, amor, inquam, & voluntas ipsa: cætera aliena sunt, quæ aut coacti habemus, aut inuiti dimitemus. Itaque, si Deo gratificandum est, vnde id possumus, nisi censu proprio? Atqui ex ista proprietate amoris, peculi humani, humanum æstimatur pretium; quemadmodum facultates censu. Si amor bonus ipsum probat hominem, si malus corrumpit; quidquid est, & habet, optimo amore optimum est; quidquid prauo, pessimum: si perdimus amorem, pereunt omnia nostra: quin & nihil nostrum, nisi ille. Sed nostra alia dicas, omnia erunt appendices amoris, & cui illum damus, nihil negabimus, imò omnia trademus, & votis plusquam omnia. Iam & isto tertio titulo præ omnibus valet amor, Deo solum & dignus & debitus: accedit, quod qui amorem dedit, dat omnia sua, dat voluntatem, per quam omnia possidet: qui illam largitur, concedit, quæcumque per illam habentur; non diuersa cæremonia, quam cum traditione clauium possessio domorum & thesauri aditur.

Cæterum ad dimidium hætenus magnitudinis suæ charitatem perduximus: tantumdem restat: non solum amor æquatur amanti, & suis omnibus; duplicati pretij est, pro amato valet. Satis liberalis amor, qui omnia amantis dat, & ipsum. Magnificentius adhuc, & egregius de illo putat: dat & amatum. Cui? Cui omnia amat, ipsi, quem amat; amato, si iste amet: hunc alienatum à se

se sibi restituit. Totus dando compositus amor amantem dat, amatum reddit. Quid grandius quam quod dignum ut detur, & det nos Deo, & ipsum Deum pro amati ritu. Plus Deus quam nos, & omnia est, quem cum ipsi demus, satis pro nobis faciemus. Verè & sincerè amator Dei nihil magis cupit, quam quod Deus sit, quod est: tum, si Deus (iuuat commentari delirium) non esset, aut periclitaretur, cum proprio stabilires periculo: sisteret in rerum natura auctorem suum, licet ipse periret: mallet Deum esse, quam se: si arbitrio suo Diuinitas veniret, ut alij daret, vel sibi retineret, oblitus sui statim Deo daret. Quare splendidissimum istud amoris munus libenter Deus acceptat, ubi se putat dari. Istud priuilegium donorum apud sapientes colitur, non æstimari euentu, sed voto. Certe à minis habente plus amante maioris sit exiguum, quod dederit, quam si minus amans plus dederit. Nucleus donorum animus est. Non iniquius æstimat Deus nostra, cui patent corda. In argumentum munera apud mortales desiderantur, quemadmodum verba necessaria sunt ad indicium mentis: latet animus: testimonium dona exhibent. At, quia Deo patet, parum interest, desit facultas, si voluntas adsit. Satis acceptum est, quod in amore datur, licet in se non detur. Tam locuples & liberalis est, ut nihil non possit dare, & nihil non det, eò locupletior, quod habeat, non quia accipit, sed quia dat, ipsa prodigalitate acquires. Quanto præstat & nobilius est, dare quam

quàm accipere. Sanè in plurimis felicior & affluentior est animus amantis, quia isto modo dat, scilicet, voto, quàm, si eadem re & facto accepisset. Rogemus ipsum: plùs profectò gaudet vouere amato omnia, quàm se possidere: tanta ex his est amoris æstimatio. Nemo, quantumvis locupletissimus, istud refutat gratissimum donum: nemo cum omni suo onere non admittit libenter. Nec supremi Reges, rusticorum, contemptissimorumque amorem còtemptam reputant. Nemo diligi negligit: nec Deus beatissimus aliud magis petit, nec magis reddit. Illud nec indignum supputatione, opinor, ad amoris molem: egregius quid & subtilius ab illo donari, quàm molem istam, & faciem rerum, corporea, & crassa, quibus oculus dumtaxat gestit, & hebes fungitur sensus. Traditur per amorem animus, transfunditur spiritus, illud, quod in nobis honorificum est.

Cap. 44.

Prodeat nunc ipsa amoris virtus vnifica, sapor quidam Diuinitatis; ideò Deus, quia vnus, & omnia. Perfectionem vnitas multiplicat, vnum extendit. Quidquid perfici appetit, ad vnitatem aspirat. Quid potius quæreret amor, quàm cui magis potest vniri? Et hoc, quid magis, quàm quod vnum & simplicissimum? Et quid magis vnum, quàm in quo omnia sunt vnum? Ad hæc spiritualissimum, in-sinuatissimum: nihil Deo intimiùs hærebit: omnes penetrabit secessus cordis. Istud forsan fessit Barbaros Iapones humanum cor ratos ipsum Numen.

Numen, primùmque principium rerū: corporea ista & crassa, specie tenus bona, iniuriam amori faciunt, & sua mole resistunt eius simplicitati. Nequit illa complecti suo sinu animus, nequit suo committere cordis claustro. Illud bonum, quod permeat quocumque, quod vbique capitur, amatorie vnitati accommodum est. Illud bonum, quod ita adstringitur cordi, vt nullus pessimus dissoluere queat, quod inuitis omnibus tenebo, quod mecum quocumque feram sine onere, sine mole. Multis violat diuisio modis amatorios ritus: amor vnit amatum: ad hanc vim non debet esse diuisus: totum vendicat amantem, pronus, totus compositus ad vnum, marcet partitus, & in suas leges peccat. Non sustinet magnus amor minùs amare: amabit minùs, si plures: qua parte fluuius plus patet, minùs profundè voluitur. Mancipat amantem amor, & amato sui dominaturo tradit: at dominium singulare quid est, impotens duorum esse: ergo & amor, quamuis potentissimus, quamuis officiosissimus, nequit multis seruire; imò quia officiosissimus & potentissimus, istud non potest. Quidquid est, ad vnum est, contumax ingenij simplicissimi: negligentius singulis satisfaciet, qui velit omnibus. Amittet in multis amor honorem sui tituli: hanc gloriam habet alicuius totum esse: nullius erit, qui pluriam sit, qui multos amat.

Ad hæc, indolem amoris, & legem naturæ *Cap. 45.*
confer: amor ad vnum est, & pro ingenio suo,
&

& pro honore: natura, & pro sua pietate & providentia omnes diligere iubet. Anne amorem, quem industrius elaboravit, contra se irritat? Imò artificiosissimè, opinor, pro diuinæ, & immensæ magnitudinis modulo construxit, inde amaturum ab vno vniuersos. Oceanus matrîque amorum, charitas est Dei: namque, vt ab Oceano fluuij in eundem reuersuri deducuntur, ita ab amore Dei plures deriuantur amores in ipsum reuoluti. Pater latissimè vnius Dei amor, licet vnus subsistat: tot appendices amores habet, quot homines, quot amari possint, per plures effusus canales, velut aquarum forma: stillicidium charitatis est beneuolentia omnium. Præscripsit leges amoris res amata, quæ ad sui normam amantem figurat, vt sigillum ceram, nec citrà, nec vltra patentem. Non licet amare plùs, non minùs, quàm amatus amet. Non diligit, qui non eadem cum dilecto diligit: omnium rerum est societas inter amantes, maxima votorum. Deus omnes charitate completitur: nec ista indulgentia iniuriam committit contra amatorios ritus: satis pluribus amatis, satis & amantibus infinitudo faciet. Bonum commune est, ærarium publicum beneficentiæ, atque beneuolentiæ nunquam exhauriendum: plurium sine alicuius detrimento potest esse. Hac itaque lege tenebitur amator Dei omnes amare: tantam licentiam & prosperitatem nulla alia beneuolentia obtinuit: solum iste amor latissimo spatiatur campo: vltra fines suos prorumpit, liberri-

mus

mus in ipsos gliscens inimicos suauissimè. Nec ista felix amandorum annona obstat simplicitati. Vnus amor est, & idem: sed, qui multos & diuersos capit amatos, sed per vnum. Deus elegantissimus dilectionis choragus, & educit amorem, & reducit; educit amans, reducit amatus. Omnes post se trahit magister iste amatorij chori, ipse primus amavit, & ipse vltimus amandus, & ad vltimum. Quia produxit diligens, debet reducere dilectus. A primo principio, primo, inquam, bono, velut Erotiarcha, omnis naturalis gubernatur appetitio. Eadem bonitas prima causa est, ipsa & vltima: primus amator, vltimus finis: series agentium norma est finium. Primum agens sequentia mouet, sed vltimum finem sequuntur omnes: quod dirigit agens, redigit finis: quod primum respicit agens, eò debent sequentia respicere. Diuinis factus amor typis componitur pro Dei similitudine. Vnus Deus est; sed, qui omnia sit. Vnus amor est; sed, qui omnes claudat. Signat amantem amatus, & sui forma figurat: nequit eadem cera duo simul admittere sigilla: noua signaculi forma delet aliam. Iam vides, cur duos amatos non sustineat vnus amor, id est, verus: excipitur ista angustia amor Dei; non multis obsignatur sigillis, sed vno, qui præsentet omnia; idè latissima licentia amat omnes in vno: in hoc exprimit vim vnificam, cum vniuersos ad vnum redigat. Eleganter eleuatissimus & diuinus Hierotheus amorem Dei vocat patrem amorum. Vnus est, qui mul-

tos

tos in familia sua contineat, nec reputantur diuersi: namque in ciuilibus pater & liberi vnā eandem fingunt personam.

Cap. 46.

Adhuc patebit magis vnifica hæc charitatis vis, omnia in vnum glomerantis: omnes amores suos deducit ad Deum, & omnes amores Deum amantium ad se reducit, & lucratur. Inter miracula & arcana naturæ magnes est, (admirandum debebat esse exemplum amoris.) Illud præsertim genus lapidis rarum, qui appellatur himmo, vna parte trahit ferrum, ex altera emittit. Huic similem puto charitatem. Omnes amores suos mittit ad Deum; & omnes omnium amores Dei trahit ad se. Qui amat Deum, debet amare omnes, & amari ab omnibus. Quidquid amatus amat, & ad amatum spectat, lex sacrosancta amoris præscribit amare. Omnes Deus amat, & ad Deum pertinent, etiam ipse qui amat: quin iste gemino titulo communi creaturarum, & singulari amantis, ita omnes amores vnit vnus Dei amor, & pulcherrimas choreas nectens in se conuoluit vniuersos, & se ad vniuersos, & vtrumque in vno, & per vnum. Bellè sublimis Hierotheus in amatoris laudibus vocauit *συνεπτιγυμνὸν ἔρωτα*. Næ maximum istud lucrum charitatis est, amari ab omnibus: maxima ista nobilitas amare omnes: & ne absit incunditas, vndique mellea est, & super omnia suauissima. Quid dulcius, quàm esse amantem, aut amatum? Quid suauius vtroque? Sanè nihil dulcius, quàm amare, aut amari, nisi amare & amari.

*Conglobatum
amorem.*

amari. Vtrumque facit charitas. Quid isto Dei amore liberalius, & potentius, cui licet amare omnes? Quid quaestuosius, qui exigit amari ab omnibus? Fecundissimum dilectionis semen iste amor vbique multiplicatur, in alieno adhuc solo fructificans. Itaque amando Deum, aliorum non amittimus amorem, sed eleuamus; purum facimus, defæcatum, acrem, fortem, fidum. Succo suo & vigore alit Dei amor amorem hominum. Sanctus Maximus ait, præbere *ἐρωτικὸν οἶον* *ἀποφύλου*. Adiciam, non solum amorem Dei bene mereri de omnibus, esse omnium amorum auspicem; sed sine illo nihil: verè, nihil legitime, nihil suis ritibus amari posse. Egregiè sanctus Paulinus dixit:

*Quid enim tenere, vel bonum, vel verum, queant,
Qui non tenent summa caput,*

Veri, bonique fomitem, & fontem Deum?

Mundanus amor sine amussi charitatis sibi etiam obest, sibi deest: certè vt vnum amet, odit plures, offendit omnes: errat semper, & cum amat, & cum odit.

Ad vnitatem simplicitas spectat. Non est factis vnum, quod non sincerum; & iam quod mixtum est, multiplex fit. Ex hoc etiam fateberis, vni Deo amorem attemperari, cuius solus amor purus nullam patitur compositionem, sine vlla face, & amare odij, obrizus, defæcatus, liquidus: istud non habent amores alij parturientes iras, erumpentes in rixas, nutricantes odia. Tam ineptus vnitati amor mundanus est, qui, vt

amet vnum, plurium odio fatiscat, ne sibi simili-
bus consentiant votis. Certè ad stultitiam quid
aliud desiderabis, quàm odisse multos, si ament
ipsum, quod amas, comprobantes amorem
tuum? Diuisus adhuc à se amor iste est, adulte-
rinus, infectus furoribus, confusus iracundiis,
corruptus discordiis, vndique conspersus aloë,
fermentatus absinthio. Ad hæc, præterquam
odium habeat, etiam facit; satis est, vt oderint
omnes illum, qui, vt aliquem amet, ceteros, aut
fastidit, aut negligit. Angustissimus & sterilis
iste amor ad paucos dilatur, nec sustinet amare
plures: quin in se ipso marcescit sine fructu, imò
sine flore: solus Dei amor naturam suam focun-
dam, integram, lætam, liquidamque seruat, sine
contrarij compositione. Neminem odit, qui
Deum diligit. Totus hic amor amatorius est, to-
tus dulcis, totus perspicuus, & simplex, id est,
amor est, cuius ignea natura: ignis autem purif-
simus est, & purificat omnia: nihil alienum, ni-
hil extraneum in se tolerat, impatientissimus
sordium: inde fortissimus, solidus, totus amor est:
vincet ceteros degeneres.

Cap. 48.

Deinde non solum amor, præter diuinum,
vnitatem suam corrumpit, quatenus tam iners
& tam hebes est, vt nesciat adstringere, & ad
vnum plures voluere amores, corrumpaturque
odiis, liuoribus, ira: sed, quia necesse est scindi;
quemadmodum contra est, diligens Deum, qui
nouit vniri. Omnes claudit Deus formas, omnes
pulchritudines rerum: quare, qui illum amat,
omnes

omnes in vno amans, vnitum, compendiosum-
que amorem gestat, atque sine multa mole ac-
commodatissimum. At, quisquis inde relabitur,
flexus ad hanc, vel illam formam, in diuersa sta-
tim finditur amore. Aspirat cupiditas absolutum
aliquid, & suis integrum numeris; nec in singu-
lis, nec vniuersis rebus inuenit: non sunt totius,
non integræ pulchritudinis: inde mendica ober-
rat, inde famelica vagatur, inde per diuersa so-
licitat, quæ si semel in vno quæsiisset, reperiret.
Scindit in frustra suam libidinem voluntas, nunc
hæc, nunc illa cupiens, vaga & multiplex, sem-
per habet, quæ erret, quod procedat: solum cum
ad summum venit, tunc consistet: ultra sum-
mum nihil est: hic contrahenda est cupiditas
omnis, in vno consummanda Deo, cui magno
are obnoxij sumus, amore solo relaxandi. Non
licet superuacaneæ impensæ amoris: vnum
Deum & vnicè amare debenti, non vacat, vt
alium, imò nec se amet: miserè amat alios, qui se
diligat. Non decet minùs amare Deum; totum
flagitat amorem; satis ex se angusta Deo nostra
voluntas: nec licet alterius amore plùs stringere.
Non satis sumus soluere, vt quid prodigimus?
decoquimus? Egregiè diuinus Eucherius infert:
Amare ergo Deum iam non voluparium tan-
tùm, sed etiam necessarium esse ducamus. Im-
pium quippe est, hunc non diligere, quem re-
pendere non queas, etiam cum dilexeris. Iniustis-
simum est, vt ei, quæ possis, tribuere nolis, cui,
etiam si velis, repensare non possis.

Hoc quoque natum monstrat amorem Deo, quòd incommode se rebus aliis, etiam obtentis, exoptatisque, accommodet: alterius semper audus: namque factus appetendo Deo, omnia suo finu amoris fomenta complectenti, magnum quid suis votis aspirat. Quid magnum dixi? Totum: omnia in Deo elatissimo sunt gradu; summo, inquam, quidquid cupimus, aut cupituri sumus: suam nequit naturam amor fallere, nec suos laxos dissimulare sinus. Illud itaque tentat contingere, quotiescumque cupit, & in altum mittit aciem: sed suo proposito deiectus, restaurat vota: fatigari nequit; aeterno enim dicatus lassitudinem nescit, & cum nusquam in rebus, quas amat illud totum & integrum, quòd anhelat, inueniat, cogitur repetitis quærere cupiditatibus. Fragmentum bonitatis, quæ in Deo tota, integræque manet, est, quidquid in rebus placet: quare ipsa rerum cupidine, (tamen si in seip.) quid diuinum appetitio gestit. Hinc incontinentia amoris: inuenit particulam: cum optaret totum, quærit reliqua. Frustra bonitatis sunt omnia; non integra bona; videt deesse aliquid, incitatur ad inquisitionem cupiditas. Hinc sufficiunt, vt irritent appetitum, non satient: scilicet, collapsus suo proposito amor, segmentum pro toto nactus, quatenus non habet totum, non satiatur: quatenus habet partem, irritatur: aut, quia dimidium gustum vult explere; vult, quòd libauit, vorare. Quemadmodum sunt partita bona, ita nec integrum complent gustum; aut, quia cupiditas

adepta

adepta pignus amittere noluit, nec cessat inquisitione, cum minùs putat deesse. Hinc, qui plura habet, plura cupit; iudicat minùs restare, præcipitat cupiditatem post reliqua, ratus semper pauciora deesse, atque velut lapis, cum diutius fuerit lapsus, concitatiùs ruit.

Ad incommodatam quoque amoris spectat, non se rebus totum committere. Angustias ibi timet, quamuis collegas admittat fastidium, & inuidiam. Vtilis, & iucundi metæ curæ opprimunt amorem. Vtilia absentia legitime non amantur, nec iucunda præsentia. Diuisum in his amor imperium cordis habet cum inuidia & fastidio. Diuitias, prædia, & quidquid opum nomine venit, dum absunt, solum cupis, non diligis, aliena sunt. Vbi segnior amor, quàm inuidia? Surripi, perdi hostium opes gaudes: amantis non est gaudere rei amatae interitu: dum consequeris, amas; tunc perire doles; diuersum videbis in his, quæ ad oblectamenta concupiscimus. Obtentum fastidimus, quorum duntaxat amor ad tormentum est. Cum desunt, amamus: cum adsunt, breui ipsam molestè delectationem patimur, cum nimia est. Non adæquatur his rebus amor, superest sui aliquid; reseruatur à natura. Cui? Cui totus accommodatiùs confideat, non quem nunc cupiamus, nunc amemus, nunc fastidiamus: sed, quem semper amemus, semper cupiamus, nunquam tædio sit. Amor, quem desiderium genuit, spurcius est. Ille solum legitimus, qui pater desiderij sit, filius rationis.

Z 3

Tandem

Tandem totus amoris gestus, & acris indoles, vehementissimæque vis in amatum se factum Deo publicat. Nimietates illas & excessus amantium solus Deus meretur. Inscis quid faciant, dirigitur deceptus affectus in genuinum propositum: adorare se vicissim dicunt, vocant se Deos. Equiuocatio ista amoris est, iuxta constitutum indolis cum Deo solum versaturi. Veluti, qui alicui assuetus loqui, semel aliquando alloquuturus alium, alienos sui familiaris titulos impendit ignoto: ita amor natus Deo, distractus ad alia, simili reuerentia colit. Natura & consuetudo vix paucis intersunt. Inest & amoris quædam veneratio amati: licet viri fortes, & sapientissimi sint, qui ament; coram re amata, quamuis inferior fuerit, contremiscunt. Sponsa quoque apud Salomonem, præsentem & vicino Sponso contremuit. Reuerentur, scilicet, diuinum aliquid in pulchro & bono: nec enim vis aliqua humana illos terret & occupat, cum cæteris, nisi amore superent. Contemptum adice rerum omnium, opum, honorum, vitæ, voluptatum, & stupendam patientiam laborum, cruciatuum, ut amata re fruantur: nempe, ritus, quo natus est colere Deum, flectit ad alia sua intentione abusus: ita omnia amat, quasi Deum amaret, quem solum amaturus erat, ad quem solum amandum educatus est.

Post ingenium & conditiones amoris veniant mores, digni solum diuino. Iam non eius constitutio, sed commendatio nos derinebit.

Nec

Nec solum amor, cum Dei est, suum vindicat locum: sed authoritatem & frontem gloriæ suæ seruat: non solum commodè illi insidet, sed decenter & augustè. Maiestatem & satellitium virtutum amoris Dei vniuersalius vindicauit Pselus, de quo ait:

Ἐγὼ γε πηγὴ καὶ περιέβρω κύκλω,

τὰς δ' ἀπάσας ἀρετὰς σφίγγω κύκλω.

Qui hoc torque adornatur ab amore, dicitur à Simonide in quatuor angulos componente istum orbem,

Ἄνθρωπος τετραγώνος ἀνευ λόγου τετυγμένος.

Consentit Agathon quatuor Principum virtutum dote adornanti amorem, quem iustissimum, fortissimum, temperatissimum, sapientissimum vocat. In primis iustus, & innocentissimus amor Dei est, totus benevolentiaë appositus, nescit, quid sit odium: alij corrumpi amores possunt iracundiis, furoribus; iste vbique memor sui, in sua puritate colligitur, amatorius semper, quem puerilis species proinde decet: pueri innocentes sunt, odio fascinant neminem: iustissimus est, suum cuique reddit, se Deo: iustissimus est, leges seruat, præcepta redamandi colit, amat amantem, soluit debita. Eleganter Proclus Lycius dicit, sagittas amoris iustissimas: percellunt, vellicant, ut reddatur, quod debetur, amor amoris. Iustissimus est, & in alios effundit suam iustitiam. Non se communicat, nisi quod perfectum est: non redundant, nisi plenius est impleri, quam effundi: perfecta, &

Z 4

cum

cum cumulo, iustitia amoris est, exundavit in alios: se innocentem servat, alios facit: nullam, nec à Deo, nec ab homine, iuxta Agathonem, iniuriam patitur: si patitur, non est violentus, vltro patitur, sponte, libenter: nisi inuito iniuria non est. Nulla in amorem vis prævalet: calumnie volenti dictæ, non sunt violentæ, non iniuriæ; fauores sunt, adulationes. Omne expiat dardanium voluntas patientis. Tam abest, vt lædatur amor, vt contrariis iuuetur. Velut aqua subterranea, lambente sæuiore Sole, faciem terræ frangescit; ab æmula qualitate vires suas fouet; calor constrictus nube excandet; inter ipsas aquas ignescit, erumpit acerrimus: acrior amor fit laceratus.

Cap. 53.

Hinc fortissimus quoque & inuincibilis est: superari nequit, quem contrarij fortificant. Victus Antheus fuit: à terra, non ab æmulo vires reparabat: inuincibilior Hercule fuisset, si, quem admodum ex contagio matris, ita ab æmuli compressione robur geminaret. Ita indoles charitatis est, aduersis roboratur. Ad argumentum fortitudinis mortem adducamus, in cuius contemptu virtus ista occupatur:

*Haud timet mortem, cupit ire in ipsos
Obuius enses.*

Cum maximum istud malum terribilissimum amor negligat, ecquod minorum verebitur malorum? Certè omnem mortis verecundiam amisit. Veteranus est miles, non tantum assuetus vulnerari, sed mori; non tantum in alieno fato expertus

expertus est oculis mortem, sed corde in proprio interitu. Mors improvisis, & inexpertis tremenda est, quam opinio facit horribilem: sicut mitescit meditantibus, placabitur passis. Amor ipse, aut mors est, aut experientia mortis. Fortasse mortis nomen angustum erit, & minus vi sua. Totum corripit hominem, non dimidium duntaxat. Itaque, qui duplicatam periclitatur istam vim amoris, minus timebit simplicem, vbi segniore tantummodò partis leuius detrimentum videt. Inde amantes prodigos vitæ Phædrus exhibet. Ferè istud est præcipuum amoris sacramentum, pro amico, aut cum amico mori. Pretium amoris est mori pro amico, aut cum illo: fructus cum amico viuere.

Ceterum, temperantia amoris, *temperantia*, à Cap. 54. Platone dicitur; à me, ebria & saturata; non ieiuna, sed opima voluptatibus. Raro priuilegio amor Dei est, & voluptas, & temperantia simul: dominationem voluptatum fortissima, dominatur illis. Ait quidam amans, quem imbellis adhuc amor, id est, non Dei, occupabat:

Omnes ecce cibos, & nostri pocula Bacchi

Horreo, nec placido memini concedere semino.

Nec ab iis, quæ Olympius canit, diffidet Calphurnius, vt bino teste admittamur.

Lilia nigra videntur,

Nec sapiunt fontes, & acescunt vina bibenti.

Si ita debilis amor vehementiores cupiditates, quæ ad necessitatem, & voluptatem sunt, premit;

mit; quī robusta charitas stringet? Imbecilliores amore deliciae sunt; vincuntur. Itaque, quatenus superat delicias minores, temperantia est; quatenus habet maiores, voluptas. At, si amor dulcis, quis dulcior amore Dei, omnia suis fauis parata habente? pulchrum, quod respicit maximum; eiusdem securitas certior necessitate; redamatio anterior, & antelucana cum ingenti munerum apparatu; praesentia amati intimior amanti, quam ipse; amplexu vterque ligatur indiuiduo: isti sunt flores, vnde amor mellificat.

Cap. 55.

Quid? Nequit non esse dulcissima voluptas, propter quam omnes contemnentur voluptates. Nemo sapiens, nisi Glaucus aliquis, praestantius commutat pro minori: amor autem sapiens est, solers, callidus, prudentissimus. Socrates amatoria arte nomen Sapientis meruit. Diotima Philosophum amorem dixit. Vindicat istum honorificum titulum charitas, re ipsa philosophans: & est amor, & est Dei, qui solus sapientia vera: ergo amans sapientiam, charitas est. Quae altior Philosophia cognitione diuina, cui tota Dei amor meditationem inaugurat: Sophistam quoque Plato vocat amorem: est argutus, sagax, astutus, ingeniosus expugnando amato, & demerendo. Nullus magnus amor cum paruo est ingenio. Ad haec, amor Dei spiritus veritatis nominatur. Istud quoque charitas magnificum prudentiae agnomen impetrat, nescia erroris. Dextrum brachium finxit Plato amorem diuinum, laeuum, terrenum.

Actiones

Actiones sinistrae manus sapius errant, suo facile peccant proposito: securiores sunt, quas dextra gubernat. Calor, & lux, gemina ornamenta Solis, sociantur: calidior radius, lucidior est. Amor, & mens, pulcherrimae animi in aures, pares sunt: affectu maiori crescit cognitio maior. Estimulat affectum amor, quadam pietatis specie, ciconiae instar: cognitionem, ex qua natus est, postea nutrit. Ad Philosophiam quoque amoris est, quod nemini prudentia pateat, nisi sano affectu, & cum amore virtutis. Quid tantam valetudinem faciet, nisi charitas? Adice, Philosophia est meditatio mortis; num minor erit experientia mortis? Meminisse mortis, scire est, aut scire facit. Num mori, aut scire mori, ignarum dices? Non minus nos cogeret sapere experiri mortem, quam recordari; potius istud illius vicarium. Substituitur contemplatio pro experientia. Sapientior itaque erit, & Philosophus amor, quia moritur semper, non quia cogitat dumtaxat mori: nec tamen putes istam mortem amoris insipientem, sine sensu: mors eius, ipsa est cogitatio: ideo amans moritur sibi; quia semper cogitat alterum. Durius adhuc ferēs istam sapientiam amoris ex morte sua, si ritus amatorios cum seueritate sua obseruemus. Nemo sine mente sapit: haec tamen caeremonia solennior amoris traducere animum, traducere mentem. At, qui nec animum, nec mentem habet, plus quam amens est. Concedamus ista; nec tamen sine sapientia, cum tanta amentia manebit.

Amens

Amens quidem est amans, sed prudenter amens species furoris est, sed sapientissimi. Pari privilegio in amentia sua retinet sapientiam, atque in morte vitam: non tantum recuperat, sed gemit: ex ista amentia prudentissimus amans fit, ut in occipitio quoque, sic dixerim, oculos habeat. Pro prudentia mens amati est; quemadmodum pro anima, ipse: hic curat, cauet, agit, prouidet omnes res amantis. Quid igitur prudentius est, quam charitas? Etiam si de se nihil cogitet, suae prouidentiae vicariam sapientiam Dei habet. Alios improvidos, & stultos amores orbitas oculorum infamavit.

Cap. 56.

Cæterum, ne ex pessima alterius charitatis comparatione diuinam dumtaxat commendemus, (exigua ista laus est malis communis; speciem boni habent ad maiora collata,) demus nullum amorem prauum, demus omnes bonos. Diuinus dumtaxat præsumendus est, is gustandus; licet cæteri non acerbis, licet iucundis & commodis. In comparatione bonorum etiam vincet optimum. Insulsi erunt dulcissimi, si cum illo componamus. In hoc verissime ab Agathone dictum, *ἔρωτος δὲ μέγιστος ἡδονὴ ἀπείροτος*. Vehementissimus est animo beando, felicitati, ut sic dixerim, intrudendæ. Huic quadrat icon pueri fortunam amplexantis. Omnis amoris sapor, & nectar, bino eliquatur fonte, ex magnitudine amatae bonitatis, ex certitudine redamantis: nihil enim dulcius amanti præter amorem, quam seire amari. Sed & istud fluxus est primi

Nullam voluptatem amorem potentior rem esse.

primi illius, scilicet, amor, humor quidam, & succus bonitatis. Hac prouocat alienam voluntatem, cuius suauissime obsonat amorem: hac etiam diffundit proprium, & suam expectorat charitatem, ut amet alios, siue solutura amorem aliorum, siue lace ssitura. Quamuis nihil amemus, nisi bonum, certior, prior saltem boni character est amare, quam amari. Bonitas est amoris domus, & portus; patria, & peregrinatio; lar, & hospitium; carcer, & linea: a bonitate erumpit amor in bonitatem: ab illa exit, in illam tendit, per illam pergit, ut circulus sempiternus, ait Dionysius, propter ipsum bonum ex bono, in bono, ad bonum, reuolutione non errante se glomerans: bonitas, semen, & fructus amoris, ex illa germinat, illam appetit: quanto bonitas maior est, tanto plus amat, & amatur: quanto plus & amat & amatur, tanto dulcior est amanti. Condimentum voluptatis, vnitio, & amplexus est maxime amoris. Quid igitur vnitio? quid conditius? quid suauius, quam quod vtrique subit, vndique stringitur, trahit, & accedit; ligat, & ligatur; lactat, & fugit: Naturam magnetis lapidis habet res omnium blandissima, bonitas: trahit ad se, clamat, vociferatur cordibus, ad se reuocat. Hinc amoris collectium & vnificum ingenium: sed & ipsa bonitas, cum magna est, simul accedit, occurrit, & adhuc non amata amat: licet non sit, quid admittat, se insinuat: licet non sit, cum quo commutet, dat: & quo potest modo penetrare, & penetrari vult: hinc amor maximi boni

boni maximè iucundus, & obsonatus est perfectiori vnitione, aut, si maius, vnitate. Tunc melius conditur pulmentum, cum omnes edulij partes penetrauit mel, cum subiit omnino obsonium. Tunc & suauius, & optime condita amoris voluptas, cum intimius hæret amatus, & nunquam magis intimè, quàm cum magis bonus: effusiua vi & suctiua miscetur commodissimè.

Cap. 57.

Igitur, si diuinam spectes bonitatem, maximè reperiēs voluptatis condimentum. Illa nostrum iucundissimè conficit amorem; & ne minuat nomen opinio, bonum dico, quod alij plausibilius pulchrum: fortasse subibit ista vox felicius assuetos amare nihil, nisi quod obtutus commendat, qui ad pulchri nomen aduertunt, & animum, & aciem. Deus, virtus, sapientia, omnium amabilissima, sunt quædam bonitates modestæ & arcana: at, si panderentur, ac se oculis committerent, omnium ad se sponte quadam violentissima contraherent corda: languidiores tamen ad nos veniunt, procul quippe à sensu sunt, quum nos prope. Symmetria & proportio hanc sortem tantum nacta, adesse oculis, pulchritudinis vsurpauit titulum, vehementior sensum perculsura. Quod sibi bonitatis deest, (minor omnium est,) compensat præsentia: re autem & mole pulchrum est, quidquid bonum est, non quod apparet: & quod bonum est, ipsum, & pulchrum est. Contrahamus aliquantum velum, pulchrum istud conspiciatur, quod in Deo delitetur nobis, cum clarissimum sit. Quid conspiciatur,

turi, dixi? Vix suspicaturi. Vna eius magnitudo pulchri licentiam & vim omnem superat mentis: non tantum comminisci possumus, quantum illa re est. Quemadmodum, si omnium rerum florem, naturarumque pulchritudinem in vnum constringeremus manipulum; nihil præ Deo solo totus iste speciosus fasciculus foret: ita omne mentis commentum ex omnium rerum specie collectum inferius est vero. Quid igitur, inquires, amabimus? Anne cæco impetu post Deum ibit cor? an ignotum amplexabimur? Næ tantus Deus est, ut vel suspectus, non cognitus, vel vestigatus, non repertus omne ius vendicat cordis, velut gestit canis odore, ac vestigio absentis feræ. Ex vngue leo, ex omni Deus vniuersi pulchritudine, & singularum partium, rerumque conicitur specie. Vniuersa sunt stillicidium ab insuperabili, & immenso pelago; & ramentum minutum, licet indiuidui boni, immensileuissima, rudisque imaguncula pulchri. Duo, amantes absentiam suam fallunt, & in absentia ardorem sustentant, minusculis, & iconibus: ita Deus simulacris sui signantibus dona sua nostrum amorem inuisus alit. In tanta naturarum, rerumque varietate aliquod lineamentum pulchri, ipsum pulchrum impressit. Quid mundus est? Deus pictus, umbra Diuinitatis: verum proprius dicam, ænigma Dei. Signat obscure pulchrum, non explicat: quidquid specie, aut suauitate in rebus nostrum auocat amorem, in pulchro eleuatum, integrum reuocare debet. Pulchrum

chrum dico Deum solum: non erit pulchrum, quod integrum non est. At cætera particulae obscuræ sunt diuinæ imaginis: ergo, si frusta sunt, integra non sunt, cum defectu sunt. Ad hæc, si pulchrum integrum est, immortale debet esse: namque quod mortis sceditas deformat, quomodo pulchrum manebit? Quod defectus sui mutilabit penitus, integrum non dices. Quæ maior detruncatio & defectus, quam totius sui? quæ maior deformitas, quam interitus? Deus itaque immortale & integrum quid est, & ideo pulchrum. Reliqua cum horrore finis, cum defectus enormitate, præ illo fœda, deficientia, detruncata. O amentiam mortalium! fractum Dei simulacrum, & conscissa particula nos delectat; ipsum absolutum reiicimus: ruptam picturam adoramus; integrum, & viuum, & cum suo decore vultum contemnimus!

Cap. 58.

Intercipiat, & præueniat omnem nostram cupiditatem boni, dicam diruti, ipsum bonum consistens: nihil, nisi propter bonitatem, cupimus, & omnis in Deo bonitas, & stat, & præstat: ab isto pulchro defluit, quidquid delectat. Deus est focus, & penates bonorum: in illo stagnantur omnia: quidquid præterea est, stilla ab hoc est, & huius est: quidquid enim præter Deum amamus, suum est. Tantus ille est, ut etiam, qui non amat eum, non nisi aliquid eius amare possit. Saltem hoc supremo in omnes bonitates dominatu diligendus. Totius ipse matrix bonitatis: paruule ab illa deducuntur per creaturas coloniarum.

Ipse

Ipse hortus omnium rerum pulcherrimarum, omnium bonitatum: inde quamlibet decerpe cum dote sua, & honore. Igitur præuertendus est omnis amor diuino. Quidquid pulchrum, aut placidum occurrat, admoneat nos, non fallat; mittat aliud, non ocepit: nec enim picturam diligit amans; sed per picturam, quod præsentat. Id ipsum, quod illicit in rebus, ad contemptum suum est, & quoddam lenocinium Dei: ubi præstat, attollendus vultus est, & omne pulchrum pulchrius in illo speculandum, & cupiendum. Nolo, tollas cupiditatem; sed mutes: nolo perdas; sed lucreris. Auarum cupiditas argentei nummi incitat ad cupiendum aureum, pro quo ipsum relinquet argentum: namque ipse valor argentei in aureo est, & cum excessu, & accommodatiùs portatur, ideo plures areos, atque argenteos pro vno commutat aureo. O beatissimum, qui ita suas voluptates commutat! ô locupletissimum, qui ita suas cupiditates contrahit! ô felicissimum, qui suorum votorum probatus trapezita, & argentarius sit! Commutanda omnia pro Deo sunt, & totum gaudium nostrum latissimum in vno colligendum. Nolo aliquid nimis seuerum; nolo, ut consumas cupiditates omnes; sed, ut resumas omnes, & in vna sumas. Hoc & facilius est, & commodius; & quid vehementius gustui copulata voluptate. Quid vexamur racematione minutarum rerum? Omnia semel vno volumine licet tollere. Auarissimus omnium es, si tibi Deus non sufficit. Quousque curret cupiditas

AA

tas

tas tua, si in summo non resistit, ultra quem, campum non inueniet? Locus supra summum non est: sufficit felicitati tuæ, si tibi sufficiat: quod si abundes Deo? Non molem & inanem vultum voluptatum quæras, sed valorem, & substantiam: impediunt multæ, non implent: nimis occupant, parua satiant: vna omnes complexa, sine impensa, sine pondere, sine apparatu, sine impedimento, præstò vbiq; aderit, ad vsum, ad satietatem, non fastidium: nihil desiderabis, si vnâ vniuersis excedentem habeas. Semper desiderabis, si plures, quibus vna excedat, quibus aliqua desit.

Cap. 59.

Velut Sol illustrat sydera absens, obscurat præsens, cunctorum astrorum splendorem, & supplet, & excedit: ita diuinæ illius pulchritudo mentis, comit omnia, cuius purpurantur splendore; sed collata disparebunt; deformia sunt. Nemo, vt videat, desiderabit Pleiadas minutas, explente sub meridiem Sole terras: Deo occupante animum, nemo aliam voluptatem quæret; superuacuum erit cæterum. Miraris cælum, astra, Solem: mirare Deum. Vrge in vnum omnium stellarum lucem, & finge singulas excessisse solari claritudini: isthæc luminis vis, præ Deo cæcitas erit. Anaxagoras gratulatus sibi humana natalitia, etiam cum rigida conditione fortunæ sustinendæ, & quotquot humanæ vitæ poenitentiam, aut inuidiam non natorum, aut votum mortis fecerunt multis, omnium malorum compensationem reputabat aspectum Solis: satis huic

huic rei se natum dixit, quod Solem vidisset. Nec minoris Endymion fecit conspectum syderis minoris, amatorio ecstasi Lunam conspiciatus. Cur nos nati Deo, & videndo, & fruendo, non liquefcimus amando tantum lumen? Induramur potius luce Solis: sed hoc luti est, & cæni. O ineptos nos! splendorem putamus astrum: nec aliter, ac pisciculi exultant, adulanturque imagini Solis labentibus impressæ vndis, ipsum rati. Solem: ita simulacra pulchri adoramus, defluentibus adumbrata rebus; ipsum contemnimus.

Verum, quia beneficentia splendor bonitatis *Cap. 60.* est, & facta sunt auctoramenta amoris:

Est amor cultu optimus.

iuuat & isthac ire noturos pulchrum, nempe bonum, nempe Deum. Simplicissima bonitatis natura multiplices, & in speciem oppositas complectitur vires: attrahit, & pellit amorem. Magnetis & dictamni ferrum trahentis, ferrum expellens, ludit virtutibus: namque alienum conuocat amorem, ad se pellicit, ac iungit; & proprium excutit, à se iactat, & mandat procul. Percellitur sagitta amoris: qui amatur, nec quiescet, nec satis gaudebit, nec sano est corde, donec reddat amorem, & à se resigat. Non se solet amare, qui maximè debet amari: hinc amantium est transfusio, & prior effusio, atque euacuatio. Præcedit formæ propriæ priuatio inductionem alienæ. Vacuum corpus amans est, non cadauer: istud enim forma sua impletur, nec inane est, licet sit inanime: abest tamen amanti anima, aliò missa,

Audendum, & hoc pro veritate dicere, quod & ipse omnium causa, pulchre, & bono omnium amore, per abundantiam amantiae bonitatis habitudine extra se ipsum fit, ad omnia existentia providentia, & sicut bonitate, & dilectione, & amore, vivitur, & ex eo quod est super omnia, & ab omnibus segregatur, ad id quod est in omnibus, deponitur, secundum ecstasim facientem superstantialem virtutem, a seipso inaccessibile. Propter hoc, qui fortes sunt in divinis, ipsi zelotem appellant, sicut multum in bono amore ad existentia, & sicut excitantur ad zelum desiderium ipsius amantium, & sicut zelotem ipsi demonstrant, per quem desiderata sunt zelabilia, & sicut promissis ipsi existentibus voluntati.

nec suo agitur spiritu. Itaque exinanitum quid amans est. Nec istud quodammodo amoris facinus omnino tacitum in Deo: semetipsum exinaniisse diuinus Paulus scripsit: ecstasico nos amore diligit: velut extra se funditur. Audeo sic loqui, & fortasse sequor diuinum Dionysium, a quo ita doceor: Τοιμυτέον δὲ καὶ τὸτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος, τῷ καλῷ, καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἐρωτῇ δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος, ἕξω ἑαυτοῦ γίνεσθαι, ταῖς εἰς τὰ ὅλα πάντα προνοίαις, καὶ ὅς ἀγαθότητι, καὶ ἀγαπήσει, καὶ ἐρωτῇ δέχεσθαι, καὶ ἐκ τῆς ὑπὲρ πάντων, καὶ πάντων ἐξηρημένης πρὸς τὸ ἐν πᾶσι καὶ ἀγαθῆς κατ' ἐκκλησίαν ὑπερβολὴν δυνάμει ἀνεκδοῦναι. Διὸ καὶ ζηλωτὴν αὐτὸν οἱ τὰ θεῖα δεῖνοι προσαγορεύουσιν, ὡς πολλὴν τὴν εἰς τὰ ὅλα ἀγαθὴν ἐρωτᾶ, καὶ ὡς πρὸς ζῆλον ἐγερτικὸν τῆς ἐφέσεως αὐτῆς τῆς ἐρωτικῆς, καὶ ὡς ζηλωτὴν αὐτὸν ἀποδεικνύειν. ὅς καὶ τὰ ἐφ' ἑμῶν, ζηλωτὴς καὶ ὡς τῶν προνοουμένων, ὄντων αὐτῷ ζηλωτῶν. Adiucito etiam Gersonem magnae doctrinae & pietatis Virum. Is ait: Recipit Deus nomen amoris, & perfecte, vt (iuxta Dionysium) ecstasim faciat, & actiue, & passiue. Deus siquidem infinitus, dum ex amore producit creaturam finitam, exit quodammodo suam infinitatem, diligendo rem finitam, quamuis actu infinito. Sic & vice versa rationalis creatura finito actu diligendo Deum obiectaliter infinitum, ponitur extra terminos omnis creaturae, cum nulla sit infinita. Ecce igitur superadmirabilem ecstasim in vtroque amore.

re, Dei, scilicet, & creaturae. Perinde nos amauit, ac si se non amaret, cum maxime sit etiam a se amabilis & amatus. Illinc & transformatio amantium, quisque a se exhaustus & inanis ab altero impletur: scilicet, perinde procuratur, prouidetur, ac si alter, alter esset: ac si amantis animus esset in redamantis corde, & redamantis mens in amantis corpore. Quisque propriorum oblitus, aliena cogitat, curat, agit, sollicitat, vt propria, & pro propriis altero existente in altero mente, sensu, prouidentia, solitudine: ista transformatio est amoris, quod amans se putet & gerat, vt alium; & alium, vt se. Nec istud dissimulauit Deus: ita nostram agit causam, ita nostrum bonum curauit, ac si salus sua ex nostra penderet. Quid amplius pro redemptione sua faceret, quam pro nostra suam maiestatem exinaniens?

Ceterum, bonitas fecunda sui, amicissima *Cap. 61.* effundendi se, & avarissima dandi, auet, placetque sibi, & factura sui quæstum profunditur, ac datur non ad diminutionem, sed amplitudinem: crescit communicata. Maiora, quæ extenduntur, fiunt. Melior arbor cum fructu quam sterilibus. Fluentes latices limpidiores sunt, quam stagnati. Cum se bonum effundit, & sacrum a se amorem expectorat, in alios transmittendum; non illum nudum ex lare, & sinu suo reiecit, non pauperem, non solitarium; sed cum authoritate, & comitatu, & ornatu, & pompa. Omnia sua pignora cum illo mittit, ipsimum

que comptum, locupletatūque. Feret amor secum quæcumque sunt amantis: beneficiis, officiisque omnibus amatum donat. Quemadmodum aliò migrans mutaturus domicilium, illuc omnem supellectilem præmittit, vbi habitaturus est: ita amantis animus alibi victurus omnia in amatum transfert. Moribundi dispensant bona, legata relinquunt, & vniuersorum instituunt hæredem: amans quoque moritur sibi, & successori, amato, inquam, omnia sua concedit. Amor testamentum est amantis: res suas iure amoris tradit. Itaque bonitas per amorem funditur, amor per munera & officia. Hinc & bonitas auida se communicandi; nam & amandi. Quò quis maioris bonitatis est, prioris amoris est: & quò promptioris amoris, libentioris est beneficentiæ: atque vt à beneficentia amor, ab amore bonitas coniicitur. Quanta hæc renidet in Deo, tot affluens beneficiis, quot res sunt?

Cap. 62.

Omnia homini creata: ipsi cælum condidit, & angustum illud Vniuersi prætorium, decens, exornatum, abundans supra regiam amplitudinem. Desiderabis famulatum: certè & istud ad exaggerationem charitatis. Omnia supersunt ministeria, etsi desint ministri. Ritu amantium Deus omnia gaudet ipse ministrare: nec de æconomo aliquo prouidentiam tui confidit: manu sua tibi seruire, & mulcere gestit: ipse tibi obsequia præstat famuli: ipse omnes officinas implet, vbique operatur. Regia aula variis instrui-

tur

tur muniis: hic æconomus, hic pocillator, hic archimagirus, hic præfectus equorum, hic custos vestium. Omnia subeunda munia pro nobis Deus suscipit: ipse æconomus noster nostra prouidens; ipse promus condus è penu locupleti nos nutrit, fructus in arboribus coquit, in aruis segetes torret: ipse pincerna, eliquans è vitibus succum, è saxis dulcem humorem, colans maritimam salsedinem: ipse vestiarius, in vermibus serica fila, in pecudibus vellera parat: primas ab illo vestes accepimus: ingratos progenitores nostros è domo sua expulsi, non sine vestitu dimisit. Ipse Medicus salutaria conficit pharmaca è tot herbarum viribus, seminum, radicum, lapillorum. Quid, cum auarissimi simus, produxit sua munera vltra vota nostra. Victæ sunt spes humanæ diuinis beneficiis. Solemus sperare plùs, quàm possidemus: solemus optare plùs, quàm speramus: tot vltro beneficia fecit, & pollicitus est Deus, vt nemo minùs sperare possit, quàm optare: nemo plùs optare, quàm vltro habet data & promissa.

Igitur, cum tot syngraphas diuini amoris, tot *Cap. 63.* instrumenta diuinæ bonitatis, quot res, quot spes, quot vota, fidem habeamus. Verba amoris, opera sunt: lingua beneuolentiæ, manus: omnia vociferantur, & clamore suo iurant, quòd amet nos Deus. Quem non concutiet omnis hæc Vniuersi eloquentia? Quæ ars est Rhetorices tot instructa figuris, quot videmus naturas? Quale pulchrum, quale bonum putabis tot modis

AA 4

exun

exundans? Infinitum est, nec paucis exprimi potest. Munera pro amante sufficiuntur, cuius quidam sunt vicarij, quædam sui ad argumentum traditionis pignora, quædam mentis arrhæ. O quoties, Deus noster! o quoties se dedit! Numerâ pratorum flores, graminâ, herbas, sylvarum arbores, frutices, camporum greges, armenta, nemorum feras, ætheris volucres, Oceani arenulas, pisciculos, monstra, cæli orbes, luces; toties se dedit tibi, quoties dedit; & toties dedit, quoties aliquid fecit: innumeris iis te procuravit pharmacis, innumeris philtreis. Diotima dixit magnum amorem: sunt beneficia, amatoria veneficia. Eadem Vates vocavit venatorem. Tot munusum laqueis nescio, quâ non capiamur?

Cap. 64.

Ad hæc, vt vtrunque se præberet amantem
post actiones, passionibus, scilicet; exhibuit proba-
tius charitatis experimentum; nec tantum
beneficentia, sed mali patientia amorem ex-
pressit suum, premit nostrum. Credo, quod ista
violentius. Patientia Lydius lapis est probando
amori: nullibi aureus iste affectus, ita se ex-
primit, ita claret, vt turbatis rebus; nullibi ita pul-
cher, & festiuius, vt laboribus; nullibi ita viuax,
vt morte, authentico charitatis instrumento.
Non ære alieno obnoxij sumus, sed vita Dei. Ne-
que minuit amplitudinem beneficij, non pro te
solum passum & mortuum: satis si pro te cum
aliis, vt debeas; quantum si pro te, sine aliis, imò
plusquam alij: adiiciam, plusquam vnuerfi; qua-
re & plusquam, si pro te solo. In primis debes,
quantum

quantum omnes: tu & omnes debemus totum, quod Christus sustinuit, & singuli totum; inde singuli plusquam omnes: nam singuli acceperunt, quod vniuersi. Ad calculos trahe proportionem, tantò tu debebis plus vniuersis, quantum vniuersi plus te sunt. Quotiescumque aliquis suscipit quantum omnes, etiam aequalis doni, inæqualis gratia, maior fauor erit.

Specula igitur ludibria, opprobria, ignomi- *Cap. 65.*

nias: ad honorem amoris sunt. Horruerat hæc Marcion, indigna Deo sibi visa, humilia, infamia, scilicet. At, nihil indignum Deo, si non indignum amore: dignus Deo amor est, & amore digna humilitas, obsequium, seruitus. Nescierat Ponticus ille amoris prærogatiuam, cuius tanta nobilitas, vt nulla humilitate infametur. Nactus est amor honoris priuilegium: nihil illi vertitur probro. Consentio Pausaniæ Platonico in sua de amore oratione. Quantumuis amans sedula obseruantia seruiat, obsequatur in omnibus, quæ nec seruus vilissimus faceret, nec cogeretur agere: gratiam pro his omnibus merebitur, quæ si sine amore ageret, ab amicis pariter vituperaretur, atque inimicis. Amor omnem infamiam notam delet, meretur laudem pro humilibus, lege quadam amatoria omni eximitur ignominia. Refert ille: Ἔστι γὰρ ἡμῖν νόμος, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἐρασταῖς ὧν, δουλεύειν ἐθέλοντα ὑποπνῶν δουλείαν παιδικήν, καὶ κολακείαν εἶναι, μηδὲ ἐπενείδισιν. Ἔτω δὴ καὶ ἄλλη μία μόνη δουλεία ἐκείνη· λείπεται ἐκ ἐπενείδισιν αὐτῇ δὲ ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ἀρετὴν. Νενόμισται γὰρ δὴ

Etiam quatuor-
admodum apud
nos de amati-
bus lex est illa
relata, quæ dicit
tur, nullum vo-
luntariū ama-
toris in amati
obsequiū ad-
latorium & in-
fame putandū
sic & alia quæ-
dam secundum
legem scriptis
voluntaria re-
stat, quæ infami-
am nullam
subiicit, ac autē
est, quæ circa
virtutem ver-
satur. Nam
nostri legibus
insistentum,

quis velit
aliquem colere,
prius per illi
vel sapientia
quidam, vel in
alia quilibet
parte virtutis
proficere, hanc
rursus volunta-
riam seruitutē,
neque dedecori
seruienti fore,
neque adulationi
votari de-
bere. Oportet
autem has leges
in idem condu-
cere, illam, scili-
cet, de amatori-
bus, & hanc de
Philosophia,
aliarumque virtutum
conscriptam, si
vlla ratione co-
tingere debet, ut
decent amicos
amatoribus ob-
sequi.

Cap. 66.

Alia nos admonet beneficia, quibus noteat
Dei bonitas, mutatio ista Neapolitanæ in Alfon-
sum inuidiæ alieno beneficio placatæ. Adlice
igitur

igitur beneficiis propriis aliena; adlice commu-
nia, & quæ aliis, & quæ omnibus collata: pre-
munt omnia nostrum amorem: æquæ sunt argu-
menta bonitatis: si distinguis gratitudinem ab
amore, & in aurea sua illum puritate conside-
ras, non minus amabis Deum, quia aliis benefe-
cit, quàm quia tibi. Vtrobique transpicitur bo-
nitas per beneficentiam; nisi fortasse te pessi-
mum putas: maioris bonitatis est benefecisse pe-
iori: scilicet, superest plus boni, ut se suppleat
donans, quod desit accipienti: splendor tamen
crescit ex alienis: pluribus tædis lumen excre-
scit: iubar Solis non tantum miraris, quod
nonnullis te dumtaxat radiis foueat; sed, quod
in orbem dissipet, vniuersa calefaciat, & il-
luminet.

Tot itaque pro nobis Deus ad argumentum *Cap. 67.*
sui amoris, & bonitatis fecit, ut penè alicui vi-
sum fuit, ad iniuriam, aut otium bonitatis eiuf-
dem. Non erat opus Deum optimum esse, ut
amaretur; sufficiunt, quæ fecit, absque eo, quod
ipse est. Maxima omnium & valentior charitatis
illecebra: est, quod est. Si verissimum fuisset
mendacium omnium maximum, delirium Mar-
cionisticum, blasphemans Deum malum: adhuc
diligendus esset: sua de nobis benefacta mere-
rentur beneuolentiam, & gratiam. Verum nec
ista necessaria erant exactioni nostri amoris, su-
perest illi bonitas nuda raptando nostra corda;
adhuc sine vlllo bono opere fortis, valentissima
est. Ut amemus Deum, non indiget beneficiis,
satis

satis est bonitas, nec indiget bonitate, satis sunt beneficia. Proh pudorem nostrum! singula satis, & nimium sunt, & vtraque simul non sufficiunt.

Cap. 68.

At, cum omnes istas sagittas ardentes cum carbonibus desolatoriis, obduro, frigidoque corde nostro, saxeo, inquam, retundantur; alio stupendo machinamento, & efficacissimo philtro nos aggreditur, subiens per se pectus nostrum. Amor ipsi Deo,

amanti ebibit sanguinem.

Cum nec ipse per se, nec per dona sua extunderet nostrum amorem, decrevit rara subtilitate ipse per se, & per donum suum simul sollicitare, id est, faciendo se donum: copias omnes in vnum expugnandis nobis cogens, vires bonitatis, & vires beneficentiae conuocauit: ut, si non amemus, quia bonus est, nec quia bona fecit, id est, dona dedit; amemus, quia bonus est, & quia pariter donum est: id est, amemus iam ob duplicem bonitatem; quia bonus in se est, & quia bonum est, quatenus donum est. Videbat tot beneficiis non se amari, sed dona sua; atque ingeniosissimo stratagemate excogitauit, etiam ista via nos capere, & fecit se donum, ut amaremus, quia donum est: ne isto saltem auaro nomine reiiceretur, sed diligeremus; si non quia bonus, saltem quia bonum; aut si adhuc, non quia bonum, saltem quia bonus, & bonum. Atque ut istud commendabilius esset, fecit se donum necessarius & carius, & frequentius, & intimius: nullum plus alimento,

alimento, & necessitate, & cupiditate, & assiduitate, & coniunctione: toties enim se dederat caeremoniis amoris legitimis, id est, vicariis pro sedonis, nunc sine caeremonia, sine interpretatione datur, donum conferens, & existens: non fuerant satis beneficentiae suae pignora: dedit se obsidem: scilicet, compleuerat in nobis sagittas suas exhausta pharetra. Beneficia, tela amoris sunt: has

per orbem

Spargit effusas agilis sagittas.

& se post omnia dedit. Seruo Dei, & seruentissimo pauperum tutori, Antonio Martino, apparuit cupidineo habitu puer IESVS, arcu & pharetra armatus, inque suum pectus iaculatus sagittas, negotians amorem plagis. Non satis hoc, resistimus telis. Quid restat? Consumpris missilibus subit ipse praecordia nostra, cominus expugnaturus cor nostrum. Simili nos astutia re ipsa procurauit, atque Anacreon finxit, (cum reuerentia veritatis vsurpabo ad ipsius obsequium fabellam.) Plus pro nobis exequutus est negotiosus amor Dei, quam vlla otiantis phantasia valuit comminisci. Vincunt opera diuina humanas cogitationes. Iam Teij Lyrici suffragio, non licet nisi liberè amare Deum: ita ille succumbens amori canit:

Θέλω, θέλω φιλήσαι.

Ἐπειθ' ἐγὼς φιλεῖν με.

Εγὼ δ' ἔχω νόημα.

Ἀβελὸν ἐκ ἐπείθω,

*Libet, libet iam
amare. Cupido
me monebat, ut
amator esse vel-
lem. At ego in-
sciam: monuit
parete negligē-
tiam.*

Non ergo sum-
 sit arcum, Et
 auream phare-
 tram, Me praelia
 incessans. Ego
 vero, ut olim
 Achilles, Lori-
 ca amictus, at-
 que Scuto mi-
 nax, & hasta,
 Cum amore
 praeliabar. Ia-
 ciebat ille telus,
 Periebam at
 ipse terga. Tan-
 demque missili
 omni Quum
 destitutus esset,
 Ira astuans ia-
 cit se in me,
 velut sagittam
 Penetrans, &
 in cor vsque
 Medium, resol-
 uit artus. Scu-
 tum ergo nil
 inuat me: Nam
 cur peramur
 extra, Quum
 praelium sit in-
 tus?

Cap. 69.

Ο δ' Ὀδύ τῶζον ἄρας,
 Καὶ χερσέων φαρέτερον,
 Μάχη με προύκαλεῖτο.
 Κἀγὼ λαβὼν ἐπ' ὤμων
 Θώρηχ' ὅπως Ἀχιλλεύς,
 Καὶ δῖρα καὶ βοείην,
 Εμαρνάμην ἔρωτι.
 Εβαλλ', ἐγὼ δ' ἐφάγον.
 Ὡς δ' ἐκ ἐπ' ἑνὶ οἴκῳ
 Ἡράκλειον, εἰδ' ἑαυτὸν
 Αἰφνέαν εἰς βέλεμον.
 Μέσθ' δὲ καρδίας μεν
 Εδωκε, καὶ μ' ἔλυσε.
 Μάτην δ' ἔχω βοείην.
 Τί γὰρ βαλόμεν' ἔξω,
 Μάχης ἔσω μ' ἐχέσσης;

Igitur, si Anacreon, qui incruentus inani iam
 pharetra cunctis resisterat amatoris sagittis,
 subeunti tandem pectus suum amore, non iam
 per missilia, non per cuspides, sed se ipso mis-
 sili & sagitta victus fuit; quid nos adhuc resisti-
 mus ipsi Deo pectus subeunti nostrum?

Quantus igitur tam solers amor Dei, tam
 effusus? Quanta bonitas tanti amoris genitrix?
 Nobilitas gentilium in prolem excurrit. Diuine-
 mus non ex auium extis, ex pientissimis & ama-
 toris Dei visceribus suam bonitatem, scilicet, ex
 beneficiis amorem, ex amore bonitatem. Quo
 pacto tantus nos haud domat amor, qui præter
 robur etiam situ præstat? Quasi è cliuo eminens
 super beneficia, velut è loco edito pugnax, va-
 lentior

lentior est. Ardentior enim benefactoris chari-
 tas est, quàm beneficio vtentis etiam gratissimi:
 illius natalitia amoris à bonitate ducuntur; huius
 à necessitate: in illo gloria & decor, videlicet,
 maioris; in hoc reuerentia & pudor, velut in-
 ferioris: iste amoris ignis libentiùs, vehemen-
 tiùsque descendit, quàm surgit. Excellentius
 principium dilectionis benefactorem extimulat,
 scilicet, voluntas, bonitàsque. Amor enim, cum
 sit boni, concitatiùs decurrit à bono in bonum,
 quàm à necessitate & indigentia scandit; dat, qui
 vult; accipit, qui eget. Quantus amor tanti
 benefactoris? qui dat, quantum habet, penè di-
 cerem, plus quàm habet, cum omnia habeat;
 vsque ad se dedit. Et siquidem multoties se dedit,
 dat iam, quod iam non habet, dat se sæpè donatù.
 Dat se, qui non iam est sui, quàm multipliciter
 noster: sapissimè se nobis dedit. Miror, tam for-
 tissimo nos reluètare amor. Amor est efficacissi-
 mum pharacū amoris. Amor est pretium amo-
 ris. Amor est Pharos amoris, niètat ad se amato-
 ria flamma, vocat, dirigit. Amor est igniarium
 amoris; extundit è lapide ignes. Cor siliceum
 screat scintillas percussum amore, si amari no-
 scat. Amor amorè exprimit; legitimus, inquam,
 genuinùsque: nam leo marmoreus non rugit,
 ignis pictus non vrit. Amor Dei probatissimus,
 vegetus, viuax, acris, non mendax, nec fictus, quo-
 modo nostra non percellit pectora, & vnus sine
 priuilegio amoris est?

Amor cum echo est: vbi est, redditur, & pari
 tono

Cap. 70.

tono respondet. Nescio, quonam naturæ arcano, & compassione cordium, ab amore elicitur, & adiuratur amor: siue, quia, quem videmus nos amare, censemus bonum; amatorem enim boni iudicamus, cum quisque se bonum putet, & illum, à quo ametur, reputat amatorem boni, propterea bonum & amore dignum; quemque sui opinio fallit; nec tantum adulatorem patitur, sed honorat: siue, quia similem amat similis; similitudo, quæ vnum incitauit, eadem mox excitat alterum: siue, quia amans admittit formam amati, quem in se insculpsit suam reflexurus amati speciem, istud ad amorem vocat; pueri osculantur suam formam in speculo; Imperatores cærant suas statuas, & Legatos sic amant, ut capitali multa in irreuerentes animaduertant: siue, quia se à se auferat amans, & amato tradit, & iam, ut quid proprium habet, & amat. Nullus tam malignus est, qui se non amet; & si amat, amabit sua.

Cap. 71.

Cum tamen tot vigeant amare amantem, nullamne reperis causam redamandi Deum? Cape primam. Si particula tibi pudoris est, non te malum putabis, aut voles: saltem, quoniam te amas, ama Deum te amantem: si te præsumis bonum, voles quidem præsumere, licet fallaris. Si amas propterea adulatorem opinioni tuæ plaudentes, cum putes amari; Deum ipsum ama, qui suo tibi amore fauit, & quia amat te bonum, prout te censet, aut falleris: siue, quia licet malus sis, amare vult, & in hoc desiderat te bonum.

bonum, quod sine beneuolentia non est. Cape etiam ultimam: & si non amas Deum, quod sius sis; ama, quod tuus sit. Ecquod pignus in omni suppellectili, & gazis tuis pretiosius Deo habes? Ama, frui illo, & suis, iam amoris nomine tuis. Tolle oculos, & mitte supra mundi verticem: aspice diuinæ naturæ ornamenta, pulchritudinem, affabilitatem, cum ineffabilis sit, sapientiam, potentiam, beneuolentiam infinitam, non sunt ista contemptui pignora. Omnium usufructuarius esto. Isto debes proprietatis titulo amorem Dei præferre tuo: namque magis Deus tuus est, quam tui es tu ipse: & quidquid præterea tuum putas; istud fortunæ erit, non tuum. Tu partim fortunæ, partim mortis, partim temporis, maximam quoque & meliorem partem tui obtinet cupiditas: ius ista in te habent. Corpus totum vindicabit sibi mors: præripiet suam quoque dies partem: animus, qui vnus tibi videtur restare, non tam tuus est, quam Deus; nolo modò dicere, quam Dei. Illud magis proprium putabis, in quo magis potes: minùs tamen quodammodo de animo tuo potes, quam à Deo. Sæpè multò minùs ab affectibus tuis, & cupiditatibus obtinebis, quam ab illo. Quoties expertus es, ut impos tui, frænaturusque tuam cupidinem, prius à Deo impetrares auxilium, quam à te temperantiam? Quoties prius te adiuit Deus quam tu ipse, quam libido tua? Ergo, si hæc contumax, rebellis; Deus tamen præstò,

præstò, faciliùsque tibi adsit; minùs videris in appetitum imperare, quàm à Deo impetrare posse; & magis quodammodo Deus tuus est, quàm animus tuus, difficillimâ obtemperantiâ tibi contumax.

Cap. 72.

Adiice ad magnitudinem amoris, maximum desideriorum superpondium; non dico desideria amari; ista in ipso amore claudò, sed amoris. Desiderare amatum, cuiuslibet amoris est: desiderare amorem, maximi. Satis amat, cui satis non videtur, quantum amat: & parum amat, qui non optet plus amare: fimbriæ prolixi amoris vota sui sunt. Hoc interest inter cupiditatem, & amorem: illa citiùs seipsam fastidiet, quàm cupitis satiatur: amor semper sui famelicus satiatur re amata, sed sine fastidio: & cum nihil iam optat, se solum optat: ista enim sui fames à satietate amati venit amori. Tantoperè explet amatus, tantoperè placet, ut inæqualem se noscens amor, & angustum, laxari velit, & velut rumpatur, ut satisfaciât bonitati amati, aut ipsius, qui amat. In quibusdam aliena bonitas, in nobilioribus propria edit amorem. Nimis amat Deus amare: amat, quia desiderat amare, & amari: se ultro amori obstrinxit, & pretiosiores, carioresque nos habere voluit, oppignerato amore bonis suis, & malis, id est, cruciatibus, non tantum benefaciens, sed mala patiens, suo nos cruore, labore, morte æstimavit, & emit; non quia tanti eramus, sed ut tanti fieremus. Pluris sit, quod labore constat: siue

siue timor repetendi laboris, pretium supremum taxet: siue, quoniam, quæ magno parantur, cariora sunt. Aliarum mercium pretium usus definit, & ipsarum valor. Contrà est in æstimatione animarum, quatum valor ab ipso taxatur pretio: stant pro sanguine, & vita Dei: licet non valeant infinitum, infiniti taxatione sunt emptæ; & hac parte infinite æstimatæ. Quanto emitur aliquid, tantò æstimatur. Ut nos pluri Deus æstimaret, quàm sumus, infinito nos emit pretio. Astutia ista amoris fuit, se ipsum exigitis, se prouocantis. Deerant nostra merita, adiecit inuenta sua: è se posuit, quod defuit nobis.

Prolixa nos tenuit oratione iste Rex affectuum: decebat pro maiestate sua, & pro argumento nostro. Querimus pacem, tranquillitatem, gaudium, felicitatem animi: en isthic est: Cap. 73.

O felix hominum genus,

Si vestros animos amor,

Quo calum regitur, regat!

In amore, velut curia, quies sedet. Amor, pater est lætitiæ, & summæ, purissimæque voluptatis custos & arbiter: ipse gaudium gignit & tutatur; nempe, in vertice rerum locat, quod neutra fortunæ manus continget: nec confert aliquid, nec aufert. Elata in Deum voluntas, nec auram, nec Eurum patitur, velut super collem Olympi intemerata est statibus, ignota turbinibus, perspicuo & aperto semper cælo functa; omnium

ibi rerum tuta iniuriis, non solum fortunæ; sed, quod plus est, sui. Nonne à se erit securus, qui innocens est? Vtique, & ab illo omnes. Nonne à fortuna, cui omnes innocentes sint, quem hostis non lædat, quem dolor non summittat, quem voluptas non fugiat, & quod mireris, non fallat? Istæ sunt amoris dotes ab Agathone subtiliter disceptatæ ad commendationem suam. Nequit non bonus esse, qui iustus, fortis, temperatus, prudens est, insuper diuinus.

LIBER

LIBER QVINTVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

PROÆRESIS III.

De innocentia lætitiæ, quam sola virtus alit.

NUNC ad consequentia amorem, *Cap. I.*
& primum ad lætitiæ pergo, legitimum amoris sortum, cuius conditionem sequitur pro eiusdem qualitate, aut tuta, aut periclitatura. In vniversum miscebo quidquid festiuium est cordi: nunc gustum, nunc voluptatem, nunc delectationem, nunc lætitiæ, nunc gaudium appellabo. Istæ quoque extrema solum tempus distinguit. Lætitiæ est, quæ bonum recens celebrat; gaudium, quod morans: illa cum aduentoria excipit; istud in contubernio retinet. At sensuum oblectamenta geminum nomen non merentur, in transitu veniunt, vadunt, nullum manet. Hæc lætitiæ, & gaudij nomina quanto in fauore sunt, tanto in discrimine. Vota

BB 3 nostra

nostra multis peccant modis, vt offendant gaudium nostrum, etiam cum felicia sunt, atque in infinitum se producant. Optamus, aut non tuta, aut quorum gaudium non sit tutum: in illis calamitas nos trahit, in his ipsa felicitas anxios facit pro ipsa. Aded votis laboramus, & tamen multiplicamus, nunquam suspendimus: in his, quibus nos offendit aduersus casus, duplicamus; in quibus fortuna laedit, replicamus, & optatam felicitatem consequuti, pro ipsa felicitate vouemus. Nimirum, felicitas ipsa sibi etiam desiderat felicitatem; iam notabis, cum non habeat, quod optat: imò miseria est, cum desit felicitas. Non est felicitas complexus bonorum, si absit istud bonum securitatis contexturæ omnia. Hinc aliud erratum mortalium, quod voueant æqualiter pericula, & securitatem inæqualiter curent. Nemo non periculis se exponit, consequuturus periculosa. Securitas vota solum nobis debet; pericula etiam diligentiam: igitur tuta, stabilia, integra, sincera gaudia admittenda sunt, & his consentanea vota, non obstantia sibi, aut paria execrationibus. Plerumque vouemus peiora maledictis, & in vniuersum securius votum esset, ne eueniant, quod optamus. Eleganter Albertus appellauit laqueum tristitiæ, lætitiā illam, quæ tempore ruit. Vulgaria enim ista gaudia voluptatum, & quæ raptim quaruntur, quæ pro viribus appetuntur, in quibus inuidia constanter laborat, aded infirma sunt, aded instabilia, vt omnibus instabilius rebus euertat tempus.

Cæterum,

Cæterum, istam constantiam gaudij curandam moneo subtilius, quam constantiam felicitatis. Duobus fortuna peccat perfidiis; vna status sui; altera sensus: & quia negat, aut aufert sua bona; & quia, cum seruat, inutilia & caduca suis ipse status facit. Vtrumque patemur vulnere; vtrumque petimur, aut cupiditate, aut fastidio. Possunt aliquando durare, quæ optasti; possunt perseverare, quibus gauisus es, & stante felicitate tua perire sensus eius; tam certus est delectationis interitus: ipsa peribit delectatio adhuc manentibus oblectamentis. Solet esse felicitas sine anima, & quoddam duntaxat lætitiæ cadauer. Non est necesse, quod pereat voluptas, & lætitiæ popularis rerum; quod pereant ipsæ res; satis est, si non pereant; satis, quod durent. Magna necessitate sumus infelices: vtrumque latus patet, utroque inuadit nos miseria. Ita est. Gaudia ista continua, & assueta fiunt tandem deteriora, quam recentia infortunia. Apicium Falerii deliciæ affligerunt; pocula nauseam extorsere: inter instrumenta voluptatum anxius fuit, vomebat, rumpebatur. Socrates tamen audis & lætus semel hausit calicem cicutæ. Itaque suspectus gaudij titulus dispici debet, ne sine delectu admissum nos grauius sauciet securos.

Omnia sunt præpetia; & nisi, quod nullis absit *Cap. 3.*
fel, columbarum instar velocissima. Quædam intra præcordia illud inuiscerant, & pro succo habent: plurimarum voluptatum sanguis, fel est: quædam, dum auolant, disfluunt: quemadmodum

dum nonnullæ se daturæ in æra volucres vi an-
nisus primi fundunt excrementa, vbi tantisper
confederant: alia, & ista benignius, non consi-
dent, nisi vbi rudera & sterus alicuius vident
mœroris, ipsoque aluntur, velut vlulæ fœdibus.
Distinctius hæc dicam. Nullum rerum humana-
rum gaudium sine periculo doloris est. Parum
dixi. Nullum sine contagio. Alia dolor gaudia
ducit, alia sequitur, alia comitatur. Ad hæc
nonnulla sunt, vt mœroribus pandant ostium,
non aliter gressuris in cor nostrum. Ipsa voluptas
ianuaria doloris fit: istud ex perfidia est, aliud ex
ignauia, quod tam imbecillia sint nonnulla, vt
nos mulcere non valeant, nisi dolor nos aliquis
primùm macerauerit: nequeunt se solis recreare
nos, nisi viam ipsis quædam strauerit afflictio:
ista non solum comitantur, sed indigent dolore.
Emergit pressus antea dolendo sensus, & spem
quamlibet amplectitur. Prodeunti è tenebris
quælibet lux placet: naufrago quodlibet littus
portu, & patria iucundius erit. Sic est: sunt gau-
dia, quæ non tam iucundis debemus rebus, quàm
tristibus. Fallunt tamen illa nos: nec aliter mi-
ramur, quàm vulgus olim miracula Magorum
immittentium dolores corporibus, afflictantium
variis morbis artus, vt restituta salus, amota
ægroratiōis causa, quam ipsi fecerant, debere-
tur sibi: idem morbi, & sanitatis artifices parum
merentur pro salute, quia nimis demerentur pro
morbo. Nihil debet languens curationi, si

qua cuspide vulnus

Senserat,

Senserat, hac ipsa cuspide sensit opem.

Aliæ delectationes ipso sunt dolore infectæ, aut
confectæ: acerbo sensu animantur. Voluptas ci-
bi non est, vbi fames abest: sal, & condimentum
voluptatum, aliqua molestia est. Quin & inæ-
quali lege cum dolore diuiduntur, qui sæpè ve-
hementior, semper prouectior est, & ante vo-
luptatem natus, & non ante ipsam extinctus.
Esuries, & præparat voluptatem cibi, & seruat:
molesta sunt epula impletis.

Verùm post istam doloris corruptionem, post *Cap. 4.*
inconstantiam lætitiæ, peccant ista gaudia mo-
le sua, peccant paruitatè, peccant & magnitudi-
ne. Exigua sunt, non implent nos; si aliquando
insolescunt, id, quia sit præter naturam pro-
priam, (nata sunt exiguo,) impotentiæ sui pereunt
cum gaudentibus ipsis: quare, moderanda in pri-
mis sunt, deinde tollenda: nam, si parua lentè
contristant, si maxima impigrè nocent, quando-
que necant. Sophlocem, & Dionysium magna
extinxit lætitiæ. Subiit Siculum tyrannum subi-
ta mors per ipsa felicitatis non modò vota, qui-
bus multi perierunt, sed gaudia.

Atqui, vt inter tot spuria legitimum venere- *Cap. 5.*
mur & naturale gaudium, inquirendæ sunt pro-
genies voluptatum. Quasdam nutrit sensus, alias
adinuenit opinio, alias gignit mens, alias præter-
eà consuetudo facit, alias affectio auget, alias
indoles iuuat, alias electio & iudicium auspica-
tur. Quæ ad sensum spectant, hebetes sunt, &
minimi temporis, & maximi oneris, & medio-

BB 5

cris

cris vsus. Gustus, qui inter alios sensus, quoniam non sit minimæ voluptatis, nomen retinuit festiuum, & delectationis, etiam cum vorat, tantum libat voluptatem, in transitu solum est, cuius tamen manent reliquæ grauissimæ, grauedo capitis, indigestio, interregnum mentis, cuius interim dominationis vsus cessat, sæpè ius. Deinde morbi, dolores, tandem immatura mors, de qua nescio plus vtra mereatur, iugula, an gula? Fortasse gladius in hostili manu non occidit plures, quam calix in propria: nisi quod istius facinus lentum sit, clandestinum ipsis, in quos sæuit, ignaris; eo iniquius, quod non impetu, sed insidiis inuideat. Ad hæc, ipsa, quæ in cursu est, voluptas, nisi cum modo sit, statim fatigatur: nimirum currit, & nisi interpelletur, vt respiret, marcet languida; si continua est, nulla est. Purior conspectus delectatio frequentia corrumpitur: quod primo aspectu miraris, in secundo tantum gaudebis, in tertio tantum non fastidies, fortasse deinceps non sine molestia aspicias. Gratiam & dotem suam nouitas seruat.

Cap. 6.

Ad iniuriam harum voluptatum est reparatio sua, nouarumque inuentio. Ausa est cupiditas naturalem voluptatem, sed communem etiam brutis, nouis artificii irritare: languidam; & exiguam censuit; fouere voluit ingenio. Habeo iam suffragium nostræ ipsius cupiditatis. Nulla est naturæ delectatio, quam iam non corruerit ars: etiam ventri sua disciplina dicatur. Iam tam delicati sumus, vt pudeat sine ingenio indulgere

indulgere genio: vt pudeat, sine arte, sine labore gaudere. Auidi & arrepti ferimur, & inconfulti præuertimus ipsas voluptates, quas saluas, & accuratiores cupimus. Cibus pingitur, quid cum colore faciet palatus? Vt omnibus satisfaciamus sensibus, singulorum delectamenta corrumpimus, omnium confundimus: addimus laborem, nec magis propterea recreamur. In venustis materiam inuidemus, plusquam formam; in aromatibus raritatem, aliquando periculum æstimamus, quam suauitatem; in ferculis sumptum, quam saporem; in musicis artificium & materiam instrumentorum, quam sonum; in vestibus aspectum, & elegantiam, quam protectionem. Quid, quæso, magis præstabit aspectus frigori, quam nuditas? Barbari Guaycuri prudentiores sunt, rident nos: cum incedant exuti, pingunt in ipsis nudatis membris indumenta, femoralia delineant, thoracem, caligas. Sanè nemo magis protegetur eleganti vestimenti, quam nuditate. Adeo vitiauius voluptates, nullus sensus in solidum suam capiet; singulis propriam minuimus, dum omnibus provideamus. Tactus sæpè affligitur thorace, & calceo angusto, vt aduletur etiam oculis: ipsas voluptates naturales damnauius magnis pœnis, vt iam non liceat gaudere sine pretio: sine lancibus argenteis non licet cibus: sine spondis aureis non licet quies. Quod gratis natura dedit sumptuosum facimus. Ipse somnus carè emitur; & quies, quam lassitudo sola dulcem facit, subornatur impensis. Ita

Vsum

Vsum naturæ vitium fecistis auari.

inquit diuinus Ozentius. Intemperantiam, hebetissimam voluptatum, communem brutis nobilitare volumus ingenio & pretio, vitium arte releuantes, sumptu æstimantes, vt à communi bestiarum ignominia exciperemur, quam maximè contraximus nostris industriis & impensis ex adulteratione naturæ. Ligna, quæ tradis igni, anne sanus eris, si pingas, si in aures? consumenda sunt: irritus hic sumptus esset. Cur cætera, quæ etiam consumis, vis corrumpere sumptibus, cibos, vestitum, & alia instrumenta libidinum? Contra frigus protegit vestis, non hic, vel ille color, aut forma: contra famem cibus, non hic, vel ille sapor. Possumus frui, & mirari fulgorem syderum, & ipsius Solis; & tamen exigui lapilli, & gemmæ dubio nitore alimus inuidiam. Nisi inuenta ad torturam nostram non placent: non delectat splendor, nisi carè constet.

Cap. 7.

Porro non contenta cupiditas emendatione ista corrigenda veterum voluptatum, excogitauit præter naturam nouas, vanissima pessimorum conspiratione, vt numero compensaret magnitudinem. Despondit animum, quod magnas posset facere, multas fecit, noua adiecit instrumenta, honores, glorias, diuitias, dignitates, potentiam, nobilitatem: ista sunt inuenta opinionis, factitia oblectamenta. Quasi perinde fuisset humanæ potestatis, res mutare, ac nomina. Aberrantes felicitate nihil non erramus. Rati voluptatum culpam non explere nos, (tam inepti sumus)

sumus) recta corrigere volumus errore nostro: excogitauimus multiplicare, vt vel occurrente aliqua maiori satiemur, sin minus multitudinem. Nihil aliud hoc inuentum fecit, quàm extendere miseræ iura. Adiecit appetitui auaritiam, ambitionem, maxima cupiditatis onera. Eò processit nostra amentia, vt illa, quæ natura sua nihil iucundum, plurimum molestiæ habent, non tantum inter maximas voluptates posuerit, sed inter vitæ causas. Quid naturalis voluptatis habet gliscens nummis sacculus, te marcido & pereunte fame, ne violes illum? Quid naturalis voluptatis est exui alterius verticem? anne phrenesim tuam mitigabit? Quid naturalis voluptatis præstat flexum genu plebis? podagræ tuam medicabitur?

Cæterum, quemadmodum artificialia æmula *Cap. 8.* naturæ imitantur illam, non æquantur: ita ista, quæ facimus, oblectamenta degenerant naturalibus, etiam dum placent. In hoc error monstratur: cum maiora, & sine modo fuerint excogitata, minus satiant. At paterno mater natura consilio voluptates suas composuit, & modo temperauit idoneo, vt sine magna impensa appetitum expleant, cum mediocres sint; imò necesse est, mediocres esse, ne offendant: lineam præscripsit illis, & nisi ingenium nostrum violasset, innocenter, & prouidè procuratum est. Cibi voluptatem prudenter dispensauit, vt præmium aliquod esset operis necessarij tuendæ vitæ corporis. Illam moderata est, ne sic nos possideret, vt derinet;

neret; sed superessemus vitæ & saluti animi, excellentioribus nos reseruans voluptatibus. Ista nos tantum prouocare, non occupare voluit, ne cum tristitia succurreremus vitæ; nec tam ingrata fuit, vt ipsam puniret vitam lætitia tam tristi. Illud ingeniosè disposuit, vt mediocritate sua expleret nos, alioqui infinitæ auiditatis. Totam istam naturæ artem non valuit imitari opinio: nesciuit istam fingere satietatem suorum inuentorum magnitudine, & vt sic dixerim, infinitate. Nullus tam vorax est, quem non tandem vincet copia cibi: nullus tamen auarus, quem vincet copia auri: desiderata est ista vox ab ore auari, Satis: scit fames modum, non auaritia. Tam absque arte sunt ista delectamenta, quæ adiecit opinio in supplementum naturæ, vt ad auiditatem maiorem sint, nullam satietatem. Quæ fecit natura, ipsa præscripsit; quæ opinio falsa, non habent, vbi consistant. Errandi nullus est scopus: quocumque, in immensum eunt. Ingenium nostrum extimulat vitia. Ratione contra rationem ipsam vitimur. Mens æterna æternis, & immensis nata, huc collimat: quidquid ipsa iquat, magnum aliquid & immensum affectat: etiam cum deflectitur, respectat aliquid sine fine: metam suæ cupiditatis infinitum quid suspicata, istud, cum errat, etiam querit: ita quidquid ipsa confingit, non est limitatum. Xerxes, cum sibi maximis præmiis blandita fortuna fuisset, non contentus omnibus, nouam voluptatem optauit, proposuitque inuentori præmium: at, neque reperta, limes cupiditatis

piditatis fuit, quæ ipsis nostris nos damnauit votis, idè cecidit proposito. Maxime sunt timenda gaudia, quæ fecimus: vitio nostro placent, non natura sua: etiam morbus grauidis commendat gypsum, seuum, picem, carbonem, præ melle iucundiùs.

Itaque video post omnem cupiditatis diligentiam integras, & cum iure suo miseras, quas non mitigauimus, sed irritauimus. Pensamus, quid profecimus vana ista prouidentia. Anne excedet aceruus voluptatum tristitiis? Credo, non æquatur: illuc solum posse pertingere fortunam, si diuisum diem cum miseria habeat: si manè exultamus, sub occasum mœrebimus. Philosophica festa Gibor fuerunt apud Barbaros. Hi ludi sacri homini erant: manè omni celebrabantur splendore vestium, tapetiorum, omni iucunditate, musica tibiarum, odarum: deinceps vespere omni argumento tristitiæ, vlulatu, planctu, mœrore, anxietate. Scilicet, tota felicitas est diuisa miseria: nunquam ista partem suam amittit. Felicitas non est ita tenax. Adice, istas tristitias diduci ex ipsis voluptatibus. Adice veras tristitias ex falsis voluptatibus. Depletos nos relinquunt, non aliter, quàm qui per somnia comedunt: non imago cibi, sed cibus satiat. Verissimè Samij, Platonisque discipuli dormire dicunt & delirare semper istos deliciosos, omnèsque animi impetus effrænes insomnia esse, aut ægrotantium vertigines. Neque inconsulta Medicorum natione istud putes ad exaggerationem dictum:

Miserabilis sane est humana vita, quod ad eam totam inco-
lerabilis argenti cupiditas, velus hybernus flatus, peruasit: ad quem mor-
bum insania grauiorem cu-
randum vena. Medici omnes potius concurre-
rent: quæ tamen beata censetur, cum morbus sit,
et male affligat. Equidem omnes animi morbos vehemen-
tes insanias re-
puto, cum opi-
niones quasdam, et visa rationi suscitant, ex quibus sanescit, qui per virtutis repurgatur.

dictum: Hippocratem inuenio, medicæ Patrem artis, qui in epistola ad Populum Abderitarum dixit: Οικτρός γε ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὅτι δι' ὅλε-
αυτῶ, ὡς πνεῦμα χειμῆριον, ἢ ἀφόρητος φιλαργυρία, διαδέδωκεν ἐφ' ᾧ εἶθε μᾶλλον ἅπαντες ἰητροὶ
ζωήσαντες ἐλθόντες ἀποθεραπεύσαι χαλεπὰ ἰέρω-
μαίνης νόσον· ὅτι καὶ μακαρίζεται νόσος εὖτα, καὶ κα-
κῶσα. Οἶμαι δὲ ἐγώ γε καὶ τὰ ψυχῆς νοσήματα
πάντα, μανίας δὲ σφοδρᾶς, ἐμπούσας δόξας
τινὰς, καὶ φαντασίας τῇ λογισμῷ, ἃν ὁ δὲ ἀρετῆς
ἀποκαθαρθῆις, ὕψιζεται.

Cap. 10.

Igitur, ut non optemus, nec corrumpamus il-
la oblectamenta naturæ, ut ista opinionis ode-
rimus, (generosi animi erit gratis seruire natu-
ræ, fortiter dominari opinioni,) sunt aliæ purio-
res voluptates, defæcata gaudia, innoxia læti-
tiæ, quas licet impune cupere, quæ nunquam
sua puniunt vota. Habet has virtus voluptates
innocentes, & clementis indolis, nec tempore
relabuntur, nec usu constringuntur, nec magni-
tudine peccant, nec carent. Maiores omni vo-
luptate, quæ libidinibus adulatur, quæ mulcet
sensum, mens nutrit. Vix fidem facient tanti
oblectamenti, isti benemeriti de sensibus, quo-
rum crassas dumtaxat norunt illecebras. Ride-
bunt, cum audiant mentis voluptates, magnitu-
dine sua vincere corporeas. Quomodo maior
est virtutis delectatio, cum non sentiatur? Sanè
pro qualitate sentientis sensus est. Nonnulli mi-
nus vident, cum maiori luce: magnus aliquos ca-
lor non mouet, alios minor laxat: egrotos mel
ipsum,

ipsum, & quidquid suaue est, exacerbat: nullum
ab iis suffragium admittimus: ineptum est in-
terrogare de somniis stertentes, de naufragiis
summersos; vigiliam, & portum expectandum
est. Sani palati de saporibus, oculi de coloribus
fidem dumtaxat merentur. Elapsa felicitate suæ
libidinis, rogemus, cum, veluti post potionem
medicam haustam, fœcibus vexatur palatus ama-
rissimis, cum laborant fastidio illarum, aut pec-
nitentia, cum non insani sunt. Non negabis sa-
nioris iudicij esse, dum pœnitent, quam dum
pœnitenda faciunt.

Interim rationis suffragium admitto. Sensus *Cap. 11.*
nequit arbiter esse, nequit experientia. Ita iudi-
cio dirimenda est lis inexpertis; alioqui non ita
agendum. Probaturis mel dulce, fel amarum,
non disputatione est opus, gustari sufficiunt.
Ipsius propterea gaudij, & voluptatis naturam
in arbitrium adigo: gaudium est quidam cog-
noscentis appetitus, vel cupiditatis non lentus,
sed placidus & dulcis motus; libentiùs dixissem,
quies, & meta: postquam eò accedis, quod, aut
vult, aut vellet, & præsentat se ibi, quod si abes-
set, pergeret. Quatuor hinc voluptatis præcipio
causas; motum appetitus; vnionem, siue præ-
sentiam boni; eiusdem cognitionem; ipsum
denique bonum. Ad istam componamus amuf-
sim gaudia mentis, & corporis: illæ voluptates
maiores erunt, quarum & causæ. In primis vir-
tutis motus vehementior, & acrior est: ergo &
voluptas: amoris impetus est efficacissimus. Si
C C causeris

causeris naturæ amorem, oppono amorem gratiæ omnium vehementissimum. Dices, in Deo dumtaxat? Dico, in quolibet propter Deum, erga corpus adhuc tam iniurium animæ, cuius amor maior est a gratia, quàm a natura. Ille maior amor, quem minor præmij spes nutrit. Gratiæ amor amat, maximum sui pretium est. Delicati isti, quos crapula occupat, quos demulcet palatus, inique & languide diligunt corpus ipsum, quod impinguant: id delectationis causa agunt, non propter ipsum: itaque non diligunt illud, sed voluptatem. Alumnus tamen virtutis, sine isto præmio, non propter oblectamentum, corpus curat felicius, gratis, adhuc laborans, paterni amoris ritu liberos alentis sine mercede, & cum sudore. Adiice, vehementiorem esse impetum virtutis in ipsum, quàm voluptatis sensum in se, quàm vnice voluptuosi diligunt, non corpus: namque plùs diligunt vitam, quàm voluptatem: at iusti & probi plùs diligunt virtutem, & Deum, quàm vitam. Itaque minor est impetus sensus in suam delectationem, quàm mentis in virtutem.

Cap. 12.

Ex impetu accessionem collige, ex amore amplexus. Nullus nexus amore arctior: non tantum iungit, sed vnit; non tantum in conspectu ponit, sed intra pectus condit amatum, & raro artificio absentes præsentat.

*Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.**Longius inde absens, ibi sed peringo, quod opto.**Quo pede non venio, pectore totus eo.**Non*

Non licet obstet Arar, Rhodanisque, natamur amore:

Non vetat ire animum, qui vetat ire gradum.

Latissima letitiæ virtutis panditur per omne tempus, & locum: haud constringitur præsentibus dumtaxat, reuocat præterita, in futura porrigitur, absentia conuocat; memoria, spe, votis, mille modis osculatur oblectamenta sua, & diligat amplexu. Adiice naturam obiectorum: virtus accommodatissimum vnioni habet; sensus nimis incommodum illa subtilissimum, simplicissimum, vbique existens, quocumque subiens; hic crassum & torpens, cuius vnio peccat suo nomine, non est, nisi proximitas. Contingunt ad summum sensus, non penetrant. Maiorem ignominiam Auicenna obseruauit, per accidentia, non per se assistere. Vnguentum per fumum, & odorem subit; cibus per saporem; venusta per colorem; delicata per corticem; osculis superficiem dumtaxat committunt; inde pro merito vindicarunt titulum superficialium. Amori tamen & substantia, & nucleus rei amati commendatur: ille vbique se insinuat, & quodcumque admittit, non tantum vt adsit, sed vt insit.

Ad iniuriam etiam voluptatis est, sensibilia *Cap. 13.*

non simul, sed lentè, frustatimque subire, per partes sibi succedentes. Diuisa voluptas minor est: subeunti voluptate succedentium partium, effugit oblectamentum priorum, non accessit postremarum. Ad hæc, successione ista hoc ipso,

quodd venit,abit:vnà subit, & exit. At,quod virtutem delectat, partibus caret, indiuiduum est: totum simul coactis voluptatum viribus vnà subit vehementissimè. Deus indiuisibilis est, integer sine membris,totus sine partibus, æternus sine tempore, liquidus sine fluxu,cuius ideò voluptas non collabitur.

Æterna eterni flumina fontis erunt.

dixit Prosper.

Cap.14.

Iam superuacuum opinor cognitionem mentis,atque sensus conferre, quæ plurimùm voluptatem iuuat. Nisi percipias, nullum oblectamentum capies; & percipis, dum nosis, quod oblectat: quare pro cognitione oblectatio refunditur, pro maiori maior. Illa manus est voluptatis; quò fortiori dextra plus stringes, quò maiori plus capies. Ipsas sensibilibus voluptates minùs gustant, quibus tardiores, languidioresque sunt sensus. Stupidi nullo delinimento mulcentur. Nunc compone sensum, & mentem: ille tam hebes, vt solùm attrahat facies rerum, solùm accidentia captat: mens acerrima est, penetrat interna, ipsam gustat substantiam. Ad hæc, metire magnitudinem oblectantis boni: norma voluptatis est, quod delectat. Num quod inmensum est, exiguam oblectationem formabit? Vnum id est, quod restinguit nostram cupiditatem. Finis ipse dumtaxat finiet vota nostra: semper satietati, nunquam tædio est. Fastiditus cum iniuria dignitatis finis vltimi esset: locum enim alienæ cupiditati præberet, iam non

non vltimus. Nemo sine voto aliquo, & non ejus, quod fastidit, patitur fastidium.

Adiice maximum aliud discrimen: corporis Cap.15. voluptas merces est operationis. Non ita in animo, cuius ipsa operatio oblectat. Nobile est virtutis opus, dignum humana dignitate, in se delectabile, sine alio à se præmio exequendum. Non tanti sunt actiones corporeæ, nec dignæ viæ liberali labore. Inde illæ sine fastidio, & fatione durant: oblectamenta sunt ipsæ, nec quamdiu sunt, deficit, quod sunt, semper placent: istæ verò, quia per se delectabiles non sunt, non sunt placidæ, nisi quatenus seruiunt ad officia vitæ, captantes pro mercede operæ voluptatem: cùm prudens, parcaque natura illud dumtaxat remuneret, quod necessum habet: si excedant, inæqualem mercedem recipiunt; tandem nullam. Ita sine præmio lassæ deficiunt.

Ad omnium tandem corporalium improprium voluptatum, honorem aliquarum conferamus, vt supputata proportio commendet inexpertis ex ipso periculo sensibilibus voluptatem rationis. Nobilioris, præcipuèque generis sunt oblectamenta oculorum, auditusque, inter alios sensus: maiora sunt, simpliciora, constantiora, non tam citò nos fatigant. Quemadmodum heretiorum delectatio sensuum maximè gustus, cuius voluptatem, tam misera est, diu ferre non possumus: tum illæ voluptates puriores sunt, liberaliores sine pretio doloris: non præcedit esurries, quò delecteris suauissima harmonia: istam nobili

nobilitatem rationi debent, ex cuius solo rudi vestigio in tantum se attollunt. Sunt in pulchris & musicis lineamenta rationis, cuius dos & gloria est ordinare omnia: constant illa ordine & proportionem: ob istam mentis umbram plus delectantur, gratis, diu; sapiunt originem suam. Voluptates, quas animus immortalis nutrit, immortales sunt; quas mortale corpus admittit, mortales. Adhuc ex iis, quæ non nihil contrahunt, ab animo minus sunt mortales; quæ omnia à corpore mutantur, mortalissimæ. Ad eum meretur ratio de voluptate. Addam & ipsam hebetissimi gustus delectationem à ratione esse. Modus continet voluptatem, excessu deficit, pergit in fastidium: modus autem à ratione venit: ipsa solum præscribit: igitur rationis beneficium est, quidquid delectat. Quantum itaque ipsa delectabit? à qua cum recedimus omnem gustum, etiam irrationalium, amittimus, ipsis intemperantiores. Apud Hippocratem in epistola Damageto Democritus ad pudorem nostrum ait:

Εν δὲ τοῖς θυμοῖς, τὶ περισσὸν ζῶσις ἀλόγοις πα-
λαιότασιν, πλεονέχοντες ἐν αὐταρκείᾳ μᾶλλον οἱ θῆρες.
Τὶς γὰρ λέων ἐς γῆν κατέρυφε χρυσόν; Τὶς ταῦρος
πλεονεξίῳ ἐκορυζάτο; Τὶς πάρδαλις ἀπλησίῳ
κεχώρηκε; Διὰ τὴν μὲν ἄγριος σὺς, ὅσον ὕδατος ὀρε-
χθῇ. Λύκος δὲ δαρδάρει τὸ περισσεύον τῇ ἀναγ-
καίᾳ τροφῇ, ἀναπέπταται. Ημέρησι δὲ καὶ νυκτὶ
ἐξωπαύρομεν, καὶ ἔχει τοῖσις κόρον ἄνθρωπος· καὶ
χρόνον μὲν ἐναυσίαν τάξις ὀφείλει, ἀλόγων τέρμα
ἔστιν, ὃ δὲ τὸ διδμενέει, οἷστοι μανίῳ ἔχει τὸ ἀσελγέειν.

Naturæ

Natura animalia docta suo se continent modo,
& iucunditate: noster excessus minuit voluptates,
quas minimè obtinent, qui maximè querunt.
Ructantes, sudantes, nauseantes, refertos velut
fues, affligit ipsa voluptas.

Nunc post voluptates ipsas, conferamus suas *Cap. 17.*
appendices: si quem non persuasit ratio, spes
utilitatis subornet. Promitto vobis, ô mancipia
ventris, ô mancipes pudoris, quòd pluris ventre
& libidine carissima facitis vitam ipsam, si non
creditis, voluptatem mentis præstare vestris: vo-
lo periclitemini sine periculo, si maior fuerit vo-
luptas, non perdetis voluptates; si minor, aliud
habebitis carius apud vos voluptate vestra. Se-
quuntur vestras delicias tristitiæ, sequuntur cu-
ræ, sequuntur clandestina fata, quæ, cum palam
omnes inuadant, vobis insidiosa sunt. Omitto,
quoties opinio oblectamentis suis factitiis pro-
uocauit parcas, euocauit furias, odiis, inuidiis, fu-
roribus, &, quæ confectaria sunt, insidiis, rixis,
bellis; & denique, vt Prosper ait:

*Ex opibus brevis ac peritura voluptas
Edita perpetua semina mortis habet.*

Relinquo istas cum sua infamia: naturales vobis
exprobro, quas corrumpitis. Per ipsam vitę re-
parationem ædificatis mortem: quę putatis ali-
menta vitę, cum sine modo abutimini, funda-
menta ruinę vestrę iacitis: mediocres istas vo-
luptates natura dedicauit vitę; vos temeratis fas
sanctissimum, & dum immensas facitis, exitio
vestro prophanatis. Misere mini, si non animi,

CC 4 vestri

vestri corporis, cuius mortalitatem, dum cibo medicari vultis, mortaliorem redditis. Innocentissimæ sunt virtutis deliciae, etiam ipsi corpori; & quod non putatis modò, ipsam vitam per abstinentiam rediment. Longevitatem Pythagoræ, Cleanthis, Democriti, Hilarionis, Romualdi, Pauli senis, beneficium mentis fuit: sociavit cum vita, iucunditatem longam dedit, reddidit suavem; imò, quia suavem, longam contexta lucro voluptate. Sine voto illis dedit, quod vos, dum plus vouetis, plus vobis ipsis negatis. Compressit noxia oblectamenta, profudit salutaria.

Cap. 18.

Benè composita est lætitia cum natura, cui pro pharmaco est. Dilatatur gaudens cor, spatiat, festiuus sanguis, & lætabundi spiritus discurrunt, & exultant, ut excipiant, & celebrent aduentans bonum: ipse animus in honorem festi purpura induitur, rubore fuso per ora. Pluribus lethalium morborum remedium lætitia fuit. Scio etiam nunc quosdam Barbaros facienti pestilentia tripudiis, choreis, risu aduersus contagia usos. Mœror tamen feralis est, valetudini noxius: coacti spiritus in repugnantiam mali, sibi ipsis compulsionem nocent. Ille affectus purus, festiuus, syncerus, immortalis, vehementissimus à mente perfusus duo præstitit: meritis illis corporibus officia, recreauit per se, & obstitit malignis aliis voluptatibus. Ita velut balsamum cadauera, corpora viuientia seruauit viuida, & florentia, & subsidio proprio, & impedito danno alieno: aliunde, inquam.

quam. Si quæras, unde: à voluptatibus puta.

Adiciam, non tantum insidiosa mala (vo- Cap. 19. luptates cæteras dico,) mentis voluptas domat, sed aperta: ipsos dolores & tormenta occupat festiuitate sua. Nouit læso corpore furtiuè capere gaudia: nouit inter instrumenta cruciandi, lætitiam sibi immunem exquirere: nouit gloriam: Mutij sustentauit dextram ignibus resoluens: Anaxarchi pilam molliuit. Atque, ut in altum mittamus aciem mentis extra Philosophiæ septa, etiam futuræ vitæ cruciatus, mentis voluptas declinat; utrosque cæteræ conciliant, hoc solo elogio maximè traducendæ. Diuinus vir Odon scribit: Demus, si placet, ad fruendum deliciis centum annos; & si mauis, decies tantum: sed, quæ erit ex iis compensatio ad æternitatem? Sed, qui in eis passibiliter inhaerent, delirare nos credunt: attamen ignorare non possunt, quia deliciae quidem, velut umbra, pertranseunt, & velociter fugiunt; pœnæ verò perpetuè manent. Quid, si æquale tempus, & idem spatium esset pœnæ; esset aliquis ita stultus, & ita demens, ut eligeret pro vno die deliciarum, vnum diem pœnarum, cum soleat dolor vnius horæ, & quilibet corporis cruciatus in obliuionem mittere omne præteritum

tempus voluptate
transactum?

* *

PROÆRESIS IV.

De spe humanis rebus incommoda.

Cap. 20.

Non minùs abutimur expectatione, quàm lætitia. Duplicem vitæ assessorum, & tanquam paredrum, ad educationem, & providentiam sui, animus obtinuit, timorem, & spem: ille prudentior est, ac circumspectus; ista inconsulta, ut plurimum, aut stulta, & quod deterius est, id adversus nos convertit, quod benevolam habet. Fidelissima est, (licet non veridica,) & contumax comes; ultima, quæ nos relinquit: monet, alloquitur semper, (in argumentum stultitiæ loquacitatem obserua;) pollicetur, & ad omnia extimulat: sed quia parum callida, & fallitur, & fallit. Ita ipsa benevolentia spei nocentissima est, importuno errore. Timor minùs assistit, negligentius providet, licet salutariùs aliquando res nostras curet, solertior plerumque, magisque veridicus. Taciturnus tamen est, quippe prudentior; quamvis isto silentio peccet: non ex prudentia, ex inertia, aut infidelitate est. Certiora sunt, quæ solet monere, & necessaria: ista silere non est benevolentis. Plura mala sunt, quàm bona: diminutè adhuc Pindarus putavit vni bono duo mala adiuncta. Vnà cibi voluptatem præcedit fames, sequitur grauedo. Sepiunt mala bonum: sed, si alia errantia mala pensamus, nulli coherentia bono, numero superant innumero.

mero. Quid, quæso, magis in frequentia omnium, magis in usu, quàm pati, quàm labores, infortunia, casus aduersi, morbi, iniustitiæ, inuidiæ, mala denique, siue quæ putes, siue quæ sint? Quid, quæso, magis extra usum, & rarum, quàm felicitas, bona, inquam? Nos contrà, quid aliud frequentius agimus, quàm sperare ista? Fortasse æquè ac respiramus. Quid rarius, quàm cauere, timereque illa? Excedunt mala bonis: & tamen excedunt spes timoribus. Magna inæqualitate rebus componimur: iniustè cum affectibus committimus; rara bona cum frequentissima spe; frequentia mala cum rarissimo timore. Isthinc error spei, isthinc timoris verius vaticinium. Philippus Abbas inquit:

Gaudia, vel luctus, spes, vel timor, augur uterque Sugerit:

Non sufficiunt bona spei nostræ: superfluunt mala timori, non omnia potenti consumere: illa diuinatione sua decipitur, atque cum futuri sit, suo semper manens in errore, perseverat ad supplicium nostrum: nunquam discit experientia, videt lenta & ignava bona: & hoc ipsum ad se spectare putat.

Accedit malorum numero, numerus nolentium illarum: accedit raritati bonorum, frequentia querentium. Quotusquisque bona recusat? quis non sollicitat? Quotusquisque mala quærit? quis non resistit? Quemadmodum merces duplici causa augent pretium, raritate sua, & frequentia ementium: ita bona augent difficultatem suam, & quia

Cap. 21.

quia rara ipsa sunt, & quia ipsorum appetitores multi: etiamsi aliquando veniant, incurfus avaritiæ obstat, eripiet alius. In spem imperij exerebat Diocletianus animum prædictione à Druide accepta, postquam aprum occidisset: occidit plures manu sua venaturus fortunam, ut brutam, in sylvis: præoccupatum tamen semper videns expectationis suæ votum; iam Aurelianus præcepit; iam Probus præcurrit; iam Tacitusprehendit; iam præripuit Carus: Ego, inquit, semper apros occido: sed alter semper vititur pulpamento. Tot incurfus passa est certa spes excruciatâ felicitatibus alienis. Mala ubique vagantur, pelluntur undique, etiam nolentibus se insinuant: nemo quærit illa, quærunt illa omnes, gratis dantur. Adice mala esse *μακρόβια*, vix desinunt: cum longæuior acerba fortuna sit; optima, diaria & brevissima; necesse est superari malis bona. Breve felicitatis spatium capiet pauciora.

Cap. 22.

Cautius itaque esset laxare timores, constringere spes, etiam citra bona ob cupientium certamen. Ista tamen amentia nostra est, ut quod plura circumtulit fortuna mala, non desistimus sperare bona æqualia. Ad quamlibet affluentiâ boni ridet festiva cupiditas; in obuium quodque imperit: velut quos vnda naufragantes deuoluit, ut primum aliquid contigerint, firmissimèprehendunt. Statim sibi placet, blanditur nobis: miseris enim, ut facillimum est optare meliora, ita & credere: parum distat à voto ad præ

presumptionem. Partim ista leuitas spei ad sublidium nostrum est: alleuat tot pondera fortunæ, quibus grauiamur: nec certior imbecillibus voluptas est, quam sperando; imò nulla prolixior. In se breue, & concisum omne gaudium humanum est: in spe durat, lentè, aut nunquam aduentans. Falsis promissis exsiccantur lacrymæ. Hac quidem parte tolerabilis esset spes, licet decepta, nisi vitio nostro præcipitarem cupido-tatem. Sine suspitione credimus, quidquid illa promittit: impellimur persequi, donec destituti votis, restituiamur meritori nostro. Agnoscamus istud fallax ingenium expectationis, quod nisi aliquo conficiamus timore, indigestum, perniciosissimumque timeamus.

Itaque Vates incerta spes est, temerè, aut stultè credens: inde fallens, nunquam simplici prospectat obtutu. Ophthalmia laborat: siue per illa ocularia cernit, quæ longinqua manifestant, & proximis maiora reddunt: dissita prospicit, & magnificat. Cap. 23.

Quidquid queritur, optimum videtur.

Non est ista natiua dos sani oculi à longinquo deficientis. Deme magnam partem promissis: non sine exaggeratione loquitur cupiditas expectantis. Velut gulosa puella acerba præcipit potina, præcipitat spes gaudia, & immaturis fructa voluptatibus acerbitudine mox laborat: ipsa est colludium fortunæ, & ipsius est fortuna. Spes fortunam sequitur, & quærit: fortuna spem fugit, & illi se occultat: ipsa adulatrix vitæ: omnem adula

414 *Lib. V. De Arte Voluntatis.*

adulationem mendacium aliquod sustentat: ipsa præs sine obligatione, promissum pupilli, ad stipulatio sine vadimonio, pollicitatio suspecta. Nullum fideiussorem habere vanæ nostræ spes possunt, nisi periuriis infamatam sortem. Aliena spes dispensat bona. Prudenter Barbarum adagium ait: *Qui vehitur curru spei, sociam habet paupertatem.* Ipsa spes inimica experimenti. Nemo tam hebes, quem non fecerit prouectum experientia, diligentissima magistra: solum in spem rudis est: credimus veram, quam experimur mendacem. Minus itaque falsus erit cauens sperante: fortasse felicior. Expectata mala languent: improuisa bona magis mulcent. Contemptu expectantium se, suos mala demittunt spiritus: bona æstimatione cupientium, veluti seuerius se componunt, minus festiua, minus affabilia sunt. Ad hæc, expectata, dum frustra exierint, si mala sint, delectant; si bona, contristant. Demus ista votis tandem adæquari: interim pendula suspensio in ancipiti euentu torquet.

Spes anxia mentem

Extrahit, & longo consumit gaudia voto.

Cap. 24.

Diffamauius hæcenus spem, restituamus aliquam huic nomini gloriam. Non omnem calumniamur expectationem; sed vanissimorum & vulgarium. Satis tot iniuriæ monstrant, spem non humanis rebus natam, non ad seruitutem fortunæ. Aeternis dedicatur hic affectus, Deo sacer est. Omne ingenium spei examina, reperies cælo consentaneum, Deo præparatum. In primis

Spes humanis rebus incommoda. 415

mis facilis est. Anne natura genitrix puniret nos assidua suspensione, tam facili supplicio, nisi istum consecrasset affectum illi, cui omnia sunt facilia, innitentem omnipotenti? Deinde, in difficultia suam facilitatem seruat; omnia respicit: idoneus, scilicet, illi, qui omnia est, & potest. Tum securus & lætus est: nimirum, natus rei omnium securissimæ, firmissimæ, æternæ, optimæ, quæ nos fallere nequit, nec in se deficere. Datus igitur, ut calcar directuris in scopum consistentem, non ut in vertiginem incertam circumferat nos cupiditas. Illam denique contumaciam spei nunquam nos deserentis in vita, ad gaudium aliquod posthumum generosa indole aspirat. Itaque in diuinis innocens est spes, & mitis, & tuta, & vera, & suavis, & lætissima est, quædam aurora gaudij; quidam clarissimus felicitatis Lucifer; quædam libatio lætitiæ; quidam prægustus voluptatis; quoddam experimentum Dei. Ista spes securissima est; satis curata est; non habet fortunam fideiussorem, sed Deum, cuius tam tuta sunt promissa, quàm data. Istinc ingeniosa arte prolongantur per spem gaudia anticipata lætitia. Non à possessione, sed à promissione secura recenseas bona. Aeternis voluptatibus adhuc addit spes dies; scilicet, rarum instrumentum est committendi tempora: futurum in præsens contrahit, bis facit eodem fungamur.

Ex ista maturatione gaudij tota vita nostra *Cap. 25.* conditur, quadam inter tot miseras præualente aliquando festiuitate: panis enim miserorum suavis

suavis est expectatio; exemplar amicorum spes, tristioribus nunquam deest rebus; nunquam illa sequitur fortunā, cum omnes nos derelinquunt, adest sola, fidelis Achaes: ad eum meretur de lētia; subinde de vita. Concoctionem & dulces somnos parit, corpus benē coloratum reddit & pingue, ut subtilissimi Medicorum aiunt. Plus de virtutibus meretur, quarum cor est, & spiritus, & vigor: anticipata soluit stipendia laboribus, & quibusque probatis actionibus. Magnas impensas charitatis suis providet sumptibus, arduas expeditiones amoris. Ipse quoque amor fortissimus agnoscens obsequia spei, suas delegat vires, in sui primitias roboris sufficit, propterea fortissima:

Spes bona dat vires.

Omniem lancinat mœrorem; omnem trudit mœsticiam laborum; omnia audet: & ne temeritatis arguas, felicitatem superat. Omnis fortitudo, omnis felicitas virtutis, in spe est, velut in Perelæi, & Samsonis crine.

PROÆRESIS V.

Desiderij vsus.

Cap. 26.

Spem agit ardor desiderij, præcipitat cupiditas. Facili gradu à desiderio ad expectationem imus: si impotentia non obstat, declivi progressu cupientes labimur in spem. Isti affectus,

spes,

spes, & desiderium, iniuste diuidunt vitam: maximam partem vsurpant, cum iniuria etiam presentium, quæ negligimus, dum futura provideamus, etiam negligenda sua opportunitate; quanto potius immatura? Nunquam viuimus, ut uiuamus. Quia cupiditatis vsu erramus, omnia inquinamus erroribus. Peccat vulgaris libido, suisque votis punitur: quod plus compos voti est, plus est impotens sui, & voti. Ut pleraque, cultu etiam augetur cupiditas. Sine satietate est, deuia peregrinatur: tanto à suo discedit fine, quanto procedit: ideo, quod plus habemus, plus cupimus: peruagata enim extra viam, nunquam peruenit, quod vellet, nunquam finem tangit; ita, dum per plura progressa est, maius interuallum fecit, longius à fine est. Quid? cum retrò eamus, quod plus videmur accedere, recedimus. Iter sine termino cupiditas est. Qui istud vaticinium accepisset, dum peregrè iret extra domum, fore in ipsa via præoccupandum morte, molestè ferret infausum hoc maledictum: nauigamus pelagus sine portu, incedimus via sine termino: peregrinantes, aberrantes, errantes, inquam, nos corripit mors: morituri sumus in via, si cum cupiditate.

Ad hæc, qui plus habet, potentiam auget, ut Cap. 27. plus adhuc habeat: irritatur facultate auaritia: famelicus plus esurit, dum libat, si non voret ad satietatem. Nequeunt ista satiare nos: gustamus dumtaxat; acuiunt cupiditatem: esurienti prægustatio cibi, irritamentum est. Sunt ista fluctuan-

DD

tia

tia bona, velut marina aqua, sitim prouocantia. Qui plūs habet, plūs eget: premitur duplici egestate; eget pro se; eget pro rebus, egentibus utique. Ipsa res alias desiderant. Credo, si sensum exprimere possent, cum gemitu clamarent, & intentis exostularent multa vocibus. Magnae egestatis causa non ab inopia est magna, sed copia. Qui plura habet, pluribus eget: non tantum tot eget, quot habet; sed per tot eget pluribus, quam habet: ad plura illa, quae habet, opus est desiderare, quae ipsa desiderant, aut exornationi suae, aut conseruationi, aut defensioni, aut fructui. Vtram certiore opulentiae cognoscendae regulam putabis ex his, quae adsunt, an quae desunt? Ditiore erit, qui habet plūs, an cui minūs deest? Istum credo: nam illud propter istud: non cupimus habere res, nisi ut non desint; & quidquid sit, ad diminutionem cupiditatum istud est. Si pauca deesse putes, pauca optabis. Atqui, ut minūs desit, minūs habendum est. Fugare copia egestatem quarimus, non tantum infortunatis, sed calamitosi votis in contrarium cadentibus. Pluribus opus est ad fruendum, tuendumque plura. Diues, magnus patronus egentium rerum, pro ipsis, quae ipsa opus habent, desiderat, id est, eget: sollicitat, velut tutor pro pupillo. Nunc quaero, quo pacto locupletabunt te paupertates? Sic voco indigentissima ista fortunae instrumenta. Quomodo satiabunt, quae fame plena sunt? Citiūs abstinentia harum rerum te satiabit. Si ieiunes, satur eris: solet enim famis impetum

impetum frangere tempus: longa fames sine vilo cibo languet, cum minimo acuitur. Minuta ista sunt: non sufficiunt satiare; irritant. Merito lamentatur Guigo: Vae, non his, qui perdiderunt temporalia; sed qui perdiderunt sustinentiam: nulla enim passio superatur, nisi per ipsam: non enim edendo contrahitur famis, sed seruitur; sicut bibendo, siti.

Ceterum, non miror, omnia non explere omnes humani cordis sinus: inaequalia illi sunt ad normam Dei fabrefacto. Illud miror, partiales cupiditates, totum id, quod cupiunt, assecutas non quiescere. Cupiditas diuitiarum cur diuitiis non expletur? Hanc solam cupiditatem dico, non omnem famem cordis. Ambitio, cur ipsis non mitigatur honoribus? Libido, cur ipsis voluptatibus non placatur? Si diuitiae hoc sint, quod iactant; ipsarum cupiditas ipsis satiaretur. Idem de gloria, idem de voluptate dico: si ista fuissent, quod fronte promittunt sua, suis suffecissent, suis satisfecissent votis; frangerent feruorem cupiditatis, non erigerent. Non sunt itaque, quod ostentant inani facie. Non est culpa voluntatis ista transsultatio, sed ipsarum rerum fallentium nos, siue opinionis nostrae falsificantis res. Non inuenit, quod optabat, cupiditas: integra manet. Corruptissimum vitio nostro iudicium edoceri posset ab amentissima cupiditate. Noscit haec non esse opulentiam, non honorem, non voluptatem, quae iniuste nomine magnifico iactant. Ideo suis contumax consistit votis: repetit pertinaciter

naciter opes, honores, voluptates; nihil horum sentit accepisse. Opinio minus sapienti suo in errore perseverat: denuò approbat falsa, quæ meritò appetitus sæpè reprobavit; dum alia petit, data reiecit. Hinc æternus ludus avaritiæ: hinc æterna circuitio cupiditatis petentis, opinionis impotentis: restaurat illa sua vota; hæc sua figmenta: illa ad verum aspirat bonum; hæc falsum obiiicit: & cum illa sensum satietatis suæ sibi fallere nequeat, restituit desideria periculis pari opinionis ludibrio. Ita perpetuo ducimur errore.

Cap. 29.

Sunt quædam apud Indos volucres, (ubi natura fecundissima est monstis,) quarum clamor aduocationem simulat; Hispano sermone hunc sonitum reddit: *Ola aca esta*. Nostis idem sonat, ac Latinis: *Heus hic est*. Istum multi clamorem audientes rati vocari, appropinquant, quæ vox descendit: aves accedentem intuitæ fugiunt, & remotiùs confident; inde restaurant cantionem eandem: pergit illuc, qui cœperat querere vocantem: rursus, viciniore illo, aduolant volucres recinentes simile: iterum sequitur ille, donec per diversa tractus loca, & ignota amittit viam. Fame multi perierunt in hac inquisitione. Non aliud est ludicrum rerum periculum, aduocantium ad se simplicem voluntatem. Boni quemdam clamorem edunt, ficta aduocatione: quidquid placidum, quidquid pulchrum est, non solum vocale est, sed suaviorum. Singulæ vociferantes dicunt: *Heus hic est bonum*. In se illud promittunt: occurrit cupiditas.

tas, id verum rata; fallitur: statim transuolat aliò hæc boni species; sequitur avaritia: rursus aufugit, quod placebat; iterum sectatur illa, recedit istud. Ita semper proficiscitur cupiditas, nunquam venit. Sic aberramus, sic erramus, sic deuimus, sic perimus, sic fallimur istis volucibus bonis. Cum consequimur, non inuenimus: transmigravit aliò species boni. Ita auiditate Tantalea punimur: frustrat comprehensio cupita: perpetuo desiderio angimur; assidua fame circumferuntur optata. Fugit illud, quod placebat, contactum nostrum, quoquo versum nos iactante cupiditatis volutabro.

Verum, quod dico, laxius est; non solum non esse bona, opes, honores, voluptates; sed nec opes esse, nec honores, nec voluptates: etiam ipsum sui improbum apud probos nomen amittunt. Adiicio, non solum non esse opes, sed inopiam; non gloriam, sed humilitatem; non delectationem, sed cruciatum. Diuitiæ plenæ inopia sunt, honos ignominiis, voluptas acerbitate: cum diuitiis non diues eris, sed pauperior: cum honore & potentia abiectionis, magis seruus: cum voluptatibus tristior. Diuitem illum, cuius extulerat fortunam annus feliciter cadens, pauperem se vidit horreorum; adiecit curas; somnum abstulit fortuna. Eandem illi iniuriam fecit opulentia, quam aliis inopia. Vides iam indigas diuitias? Diues es: iam indiges famulis, qui administrant, qui seruent opes, qui te comitentur: iam indiges magnifica domo; & domus magnifica magnifico apparatu,

atque supellectili: parietes pudent, si nudi sint; alia alia desiderant, alia aliis egent. At, qui pauper est, nec indiget superflua domo, nec inutilibus utensilibus, nec famulis multis: ditior itaque diuite. Illam laudo astutiam, indigentias istas specie honoris dissimulari. Aman super verticem imperij Assyrij erectus, cui omnes parebant, subditus seruo viluit. Ita est: summa minoris subiecta sunt. Magnus honor paruis etiam iniuriis patet: leuissima magnam grauitatem violant. Tam pessimè superbis prouisum est, ut è minutissimis pendeat magnitudo, quæ negligere facillimum sit. Quot meroribus, quot curis, etiam dum non poenitebat, magno emit David voluptatem, cum domum strenuus, fidelissimisque Vrias ire noluit? Quæ voluptas erit, cuius multæ curæ, magnæ tristitiæ appendices sunt, ne in publicum eat, sui adhuc pudens; ne in vindictam, ream se agnoscens timet se ipsam; denique fastidium, dein pessima valetudo. Num diuitiæ inopes, honores subditi, voluptates felleæ explebunt, an deplebunt cor? Ad iniuriam nostram ista cupimus, nec aliter, quàm qui à melanuro morfi suum interitum concupiscunt: sitiunt bibendo perituri. Plures nos occidunt haustæ voluptates; occidunt & cupitæ.

Cap. 31.

Desideria animam extundunt è corde. Egrege Theocritus dixit, animam concupiscens, cupitum esse. Non est integer, qui multa desiderat: tot sui desunt frustra, quot distrahunt desideria. Consummari commissuris vult, qui ad suam felici

felicitatem plura concupiscit. Pessimè & sordidè committentur pretioso animo viles & abiectæ res. Si tibi aliquid deesse putas, si aliquid cauum in sinu cordis reperisti, imple auro, imple Numine, pretiosè te refice: totus est, & integer, & suus, & diues, qui nullis diuiditur votis, qui non mutilatur desiderijs, qui nulla mundi possidetur cupiditate, qui nec voto eget, contentus secum, & naturæ parca liberalissimis donis.

O nimium felix, parcus cui sufficit usus

Corporis, ut curam moderamine temperet aquo!

Non misera capitur, cæcæque cupidine rerum,

Nec maiora cupit, quàm qua natura reposcit.

Istum diuini Columbanus sensum ampliatur illud Arabicum: Qui non contentus rebus necessarijs, alia quærit sibi; adimit usum eorum, quæ habet. Tristitia ista & egentia bona omnes suo contaminant foetido halitu. Si non obtines, quod cupiisti, contristaberis: si obtines, contristabis alios, tu perfidè lætaberis. Potentissimum tristitiæ organum, cupiditas est, & valentior fortunæ complex. Dum cupiisti, egebas: dum obtinuisti, non es ditior: utcumque es pauperior nolente. Magis te inopem facit cupiditas, quàm grauissimi fortunæ furores, quàm naufragium tuarum nauium, incendium domorum, interitus armentorum, siccitas cæli, quàm iniuria furis, quàm furor hostis. Pauperem non rerum, sed tui te facit. Ille solum locuples, qui non cupit: iste non eget, iste nullius est seruus, imò liber & ditissimus seipso, sui dominus est, se possider; &

quod mirere, dominus est ingenui & liberi hominis.

Cap. 32.

Adiunge aliis cupiditatis iniuriis impetum: trahit, raptat nos, nisi ratio moderetur. Prouidentissime actum est, quod vehementissima naturalium cupiditatum libido, ante rationem non sit. Pudor, & ratio, coetanea sunt: pubertas mentem affert, & pruriginem; ne ista fera sine magistra insolecat. Eamdem aetatem iura exigunt ad fidem, & ad nuptias. Eamdem in senectute bestiam compescit, ut sine alia occupatione morti occupetur mens. Atqui iste impetus cum perturbatione est ad calumniam voluptatum: conturbato appetitu diuisione cupiditatum nulla sana fides voluptas. Corruptus ipse, quidquid capit, corrumpit: sordidus calix infusum liquorem inquinat. Nec felicius erit, si vni rei conglomeres concupiscentiam: incapax alterius voluptatis fies.

Quid mente caca miserum torques spiritum?

Tibi dico, auare, gaudium heredis tui,

Qui thure superos, ipsum te fraudas cibo,

Qui tristis audis musicum cithara sonum,

Quem tibi arum macerat iucunditas,

Obsoniorum pretia cui gemitum exprimit.

Adeo una avaritia omnes absorbet voluptates. Exundat aliquando incendium, omnem populatur gustum nefaria cupiditate, (ait Synodus Ingilhemensis,) quae leuior Aetna ignibus ardet. Nec minoribus prouoluitur infortuniis. Elegantissime à Procopio dicitur *repperit* calamitatum.

lamitatum. Omnium quidem malorum proxima cupido est.

Cap. 33.

Non istis inanibus, immanibusque (seuiunt in nos) nata rebus capacissima desideria sunt: non ludit mendacio nostro natura, non ludit calumnia. Grandi & consistenti rei laxauit sinus cordis immensos. Carterarum rerum, nisi Deo, iniusta, inadaequata vota sunt, maiora ipsis, ipsarumque amore. Confer luridam cupiditatem, amoremque temporalium cum latissima auditate aeternorum, cum ardentissimo amore: ista enim conuolantia tempore bona, desiderata, aut non amantur, aut minus quam desiderantur. Ideo illorum desideria aut melancholica sunt, aut corruptae laetitiae. Desideria vtilium moesta sunt; delectabilium non fideliter laeta. Cupiditas delectabilis rei non nihil etiam delectat: vim ex phantasia trahit, & praesentat optata. At, quod utile est, possessio sustentat, acquisitio exhilarat. Istud propterea, dum cupitur, non amatur: cum amatur, non cupitur; quia dum amatur, habetur. Desiderium sine mixtura innocentis amoris crudum est, & acerbum: at, quod delectabile est, quia vota sua componat cum amore, minus desideratur funeste; & quia possessione amorem extenuat, magis infide amatur, & miseri est gaudij. Illa vota latissima sunt & fidelissima, Dei, & virtutis. Vtilitas, & delectatio, mantissa honestatis sunt: omne vtilis, & delectabilis commodum Deus in te excolat: omne incommodum excernit: quare & desideratus delectat & possessus, cuius

cuius amor consistens componitur cum voto, & cum amplexu. Adice & cum isto augeri. Amor, aut cupiditas temporalis, ante possessionem maior est; æternorum post possessionem. Ardentius, cum consequimur, amabimus, quam cum desiderauimus: imò & tunc plus desiderabimus, excellentiora experiemur.

Cap. 34.

Ad iniuriam nostram in temporalibus conueniunt simul cupiditas, & fastidium: nesciunt satietatem. Innoxia nobis æterna sunt, & beneuola; admittunt vnà satietatem, & desiderium; ignorant fastidium. In temporalibus cupiditas grauat fastidium: in æternis obsonat satietatem. Quid, quæso, in causa est, quòd cupidi temporalium, & auidi æternorum vltra satietatem, vtrique cupiant, vtrosque consecutio irriter; sed illos cum dolore, istos cum gaudio? In vtrisque cupiditas superstes, quomodo disparia operatur, lugubris in illis, letabunda in istis? Ideò est, quòd in illis apprehensio superat appetita, in istis superatur. Illi tristantur, quòd inuenerint citra spem suam, minus esse, quam quod expectabant magnum: isti supra spem experiuntur maius. Mœsta illorum oritur cupiditas ex defectu: istorum læta ex excessu. Illi sua spe frustrati in obtentione eius, quod cupiebant, dissipant per diuersa cupiditatem, vt in aliquod occurrant, quo exæquent desideria: isti supra vota composites contrahunt in vno cupiditatem, quam maiorem votis sunt experti: velut enim, qui auri quærunt fodinam, laborant, & qui inueniunt, & qui

qui non inueniunt; isti, vt inueniant; illi, quia inuenerunt: ita cupiditas procedit in temporalibus, vt inueniat bonum, quod delectat; in æternis, quia delectat inuentum: esurie quadam satiat, & satietate esurit; vtrumque innocentissimè. Esuriem nullus comitatur dolor, nullum satietatem fastidium; ideò non dilaceratur voluptas contenta; non finditur in diuersa; non digreditur, sed progreditur; non permutat vota, sed persistat. Itaque quadrantia solum Deo sunt.

Præterea desiderium est collimatio vitæ. Cap. 35.

Oportet figere scopum, quòd dirigamus: non quocumque iaculatur sagittarius: nemo in incertum tela dedicat; vnum respectat, ad vnum iactus suos vrget. Vni igitur sacer est iste affectus: errat, cum ad multa dispergitur. Sagitta fortius emittitur pro contentione nerui: ita pro huius affectus viribus in propositum ruimus. Verum, quia per omnia disseminamus vota, in nullis consistimus, ad nihil intenti, ad omnia ignaui. Adice, quòd desiderium est quoddam amoris supplementum, charitatis auctarium, artificialis immensitas. Vbi amati bonitas excedit facultatem amantis, panditur per desideria amor; & quibus valet viribus, protenditur, vt adæquetur amato: votis, suspiriis sarcire tentat impossibilitatis iniuriam. Superest bonitas Dei amoris nostro, quem gestiunt desideria supplere: nequimus plus amare; optamus. Perpetuus desiderij focus est Dei amor. Non est duræ, & densæ naturæ animus: ductilis & complicabilis est: contrahi, & laxari

laxari per desideria potest; duci, reduci; complicari, explicari: immensitate quadam factitia omnem locum, & sinum percurrit, atque aeternitatis imitatione omne tempus claudit, & amasse desiderat, & amare; illud sine principio, istud absque fine.

Cap. 36.

Itaque desideria diuinis conuenientia sunt: addo & quæstiosa. Quæ impendimus vota temporalibus, vana sunt, & inutilia: nequeunt illa obtineri optando: Deum desiderio consequimur; nulla res viliori constat, quàm omnium pretiosissima. Votis Deus emittitur, nihil minùs carum. Verissimè quidam ait: Licet præstantissimum sit bonum; multò tamen citiùs, faciliùsque, vel solo pio desiderio à te obtineri potest, quàm quælibet alia res vilissima. Negotiemur igitur, decoquamus desideria: lucrum gratis est. Cætera desideria, & maximè ipsius quæstus, perditissima sunt: si extirpemus, sani sumus. Hippocrates scribit ad Crateuam, herbarum peritissimum: Quod si, Crateua, amaram pecuniæ cupiditatis radicem excindere possis, ut

ne villæ eius reliquæ restent, hoc
probe teneto, quod vnà
cum corporibus etiam
malè affectos pur-
garemus.

* *

PRO

PROÆRESIS VI.

Utilitas odiij.

Nunc minùs nobiles percurramus affectus, non inutiles. Nec enim bilis, nec lactes Cap. 37.
sine vsu corpori sunt, nec spurcissimæ narium, auriumque cloacæ, & quodcumque, qua egeritur, quidquid nocet, aut superest. Variis oportebat construi animum affectionibus, quemadmodum diuersis instructum corpus membris, diuersè sibi prouidet. Odium, ira, timor, tristitia pessimè audiunt: vitia potius putantur nostra, non beneficia naturæ. Istam calumniam vsus fecit; prauus vitia dat; rectus tamen virtutes restituet: in famulatum animi sunt, ad instrumentum tranquillitatis suæ: sed abusus optima condemnauit, sicut vsus humillima commendat. Stercus in cubili regio spurcat, in fundo fecundat. Odium, & tristitia ob terreni boni iacturam nocent: turpe est, & ignauum ista ægrè ferre. At, si vera doleamus mala, virtutis iacturas, ingenium, & salutare, & pacificum est. Tamen, quemadmodum iniquè nunc capitur odium, virtus pacis est, matrix discordiarum, civile naturæ bellum, igniarium facinorum, officina ærumnarum, consistorium mortis, lippitudo mentis, ebriatio humani cruoris, neruus malignitatis, contagies scelerum, fornax calamitatum, gymnasium maleficientiæ, aluearium fellis, imber amaritudinum,

ritudinum, parricida naturæ, proditio vniuersis
&, quemadmodum Psellus ait, syllabus ma-
lorum.

Cap. 38.

Per odium sacrilegio offendimus naturam
contra fas & ordinem mundi, cuius membra
sacramento amoris consistunt: sustinent se, iu-
uant, amant. Elementa, licet æmulis ferantur in-
cursibus, se diligunt; ne noceant sibi, recedunt
in remota, vt, quoad possint, rixæ occasionem vi-
tent: malunt loco cedere, malunt fugere, quam
vincere, ne repugnent. Ignis omnium acerrimus
vltro, ne pugnet, exulat; fugit serè nostrum or-
bem, ne vicina vi lædat, sed remota foueat. Terra
humillimo libenter gaudet loco, vt impertur-
batur æthera relinquat. Aqua gratissimè de-
dit sede sua, & sidet, vt terram conspicuam
cælo liberet, ignem securum. Ipsa natura dulci
omnia copulauit amplexu, amatoria colligauit
catena. Nescit in primis elementa amica quali-
tate, instar annuli annulo coherentia. Deinde, sua-
uissimam istam catenam per animalium corda
duxit: amore & similitudine omnia constringit.
Stellarum choreas in cælo, volucrum examina
in æthere, armenta bouum in pratis, greges pecu-
dum in montibus, cateruas ceruorum in nemo-
ribus, turmas ferarum in syluis, amatorius qui-
dam spiritus cogit. Solum istam venerandam
naturæ catenam rumpit odium. Istud violat
sanctum pacis fœdus, ipsis cælis maximè vene-
randum. Sol, cuius aula secunda sphaera est, con-
tubernales seruos habet, & Stilbontem, &
Phospho

Phosphorum eodem hospitatos palatio, eodem
exultantes circo. Argumentum amoris societa-
tem cape; cape & latitiam. Ipsi Planetæ festi-
ui choreas agitant, celebrant Principem suum,
in pignus dilectionis coronant, circulantibus læ-
tabundi in cursibus, in speciem agitati spirarum;
nunc transcurrunt, nunc sequuntur, nunc insur-
gunt, nunc subeunt, omnibus blandiuntur offi-
ciis. Ipse Sol, medius inter quinque errones, pla-
cidus ludos omnium prospectat, & admittit, suo
gratificatur iubare. Reliquæ stellæ constantes
pacifica, & inseparabili germanitate, gestienti lu-
ce gaudent. Luna Regina terræ prior assistit, &
suo elementa infima gremio prior fouet, &
mulcet.

Omnis in charitate natura fundata est; omnis
in amore adiurata verbo: odit solum odium;
cuius si vsum innocentem quæris, extra naturam
ito. Vsum odij non vitiosus, sed naturalis, nequit
contra ipsam esse naturam: amicissima amoris
est, amantissima suæ prolis. Non daret istum
affectum contra charissima sua pignora, non vt
sanctissimas sanctiones pacis, sacrosanctum cha-
ritatis ius temeraremus. Dices: A natura ista
est affectio: dedit igitur: cur dedit? non super-
fluit, quod à natura est. Annuo: à natura quidem
odium est; inde necesse est, non superuacaneum
esse, nec debere contra ipsam esse. Hinc & aliud,
quod volo, consequens necessarium deduco, esse
aduersus id, quod extra, aut contra naturam est.
Antesignanus iste affectus amoris, quo natura
stat,

Cap. 39.

stat, pro ipsa pugnat contra id, quod non est in ipsa. Abeundum est extra entium municipium, ut inueniamus quid odisse liceat. In summa, vis scire, ad quid odium est? Aduersus malum. Nihil in natura malum est: nemo natura sua mala facit. Ipse Deus perspicacissimo lustrans obtutu vniuersum naturæ censum, omnia vidit valde bona. Disertè Epictetus ait: Quemadmodum non ideo sagittarij signum figitur, ut non attingatur: sic nec mali natura in mundo fit. Igitur extra naturam malum est, & est contra ipsam, contra ordinem suum, contra harmoniam, quam ratio dispensat. Sola culpa istam frontem habet: solius peccati ista signa sunt. Extra naturam peccatum est: nihil naturæ est, & contra ipsam est, maximè contra ipsius dotem, & gloriam, rationem: istud solum verè malum est: nihil itaque aliud patet odio: istud dumtaxat nos lædit, istud est fulmen præposterum, ab Inferis surgens, exurens animam integra vagina corporis: istud est exillum mentis, quo à se exulat: istud ipsam examinat animam: istud fornax est, quo homo transfunditur in Dæmonem: istud stupor mundi: istud stupendum naturæ spectrum: istud monstrum rationis: istud odij scopus.

Cap. 40.

Odium Timonis in omne genus humanum infestissimi culpa colorauit: nihil voluit odio suo punire, nisi prætextu peccati: malos meritò dicebat odisse, quia mali; cæteros, quia malos non oderant: peccatum imputauit non odisse peccantes: ita acerbam affectionem malitia causabatur.

batur. Sed consultè affectum gubernauit: subtilius scindere debuisset inter malitiam, & malum, nec conuolutè affici: distinguendum id maximè est.

*Natura quisquis propria non spernis honores,
In quocumque hominum, quæ tua noscitur, ama.
Namque, quod artificis summi fecit manus,
vnum est;*

*Quæq; auctore bono condita sunt, bona sunt.
Diuinum in nullo figmentum despiciatur:
Sola malis studiis addita non placeant.*

Istam diuini Prosperi regulam odium seruet. Nonnunquam sæuituri in culpam, sæuimus in hominem. Magna est opus diligentia, ut ex duobus inuicem complexis transfodias noctu vnum, illæso altero. Gophyrius, vnus ex septem coniuratis, qui ingenio Ortanis Regem Persicum asseruerunt, complexus alterum tyrannorum socios hortabatur, (erant obscuro in loco,) ut vel per suum transuerberarent corpus, ne ille sibi parcendo euaderet. Difficilis ista subtilitas est, discernere in tenebris confusa. Quare in alienis peccatis minùs, aut cautiùs est indulgendum odio, ne indignaturi factis humanis, indignemur hominibus. Hispali nocentissimus quidam simius obiecit sagittariis arreptum è cuna infantulum, ut iactus prohiberet, ne se perculsuri, cederent innocentem. Cæsar apud Alexandriam, subito circumfessus Marte, Ptolomeum Regem in omnem secum belli aleam tulit: salutaris illi fuit iste comitatus, & causa salutis: difficile fuit

E E

obtrun

obtruncare vnum, seruare alterum; præualuitque amor inuidiæ. Nunquam alienum est amandum scelus: sed nunquam ita est habenda odio iniuria, vt illum, qui fecit, oderis: istum non odio, miseratione accipias: quò magis scelestus, non est magis odio dignus; sed miseratione. Qui magis ægrotat, est magis miser.

Cap. 41.

In propriis erratis securissimus est iste affectus, vbi amor nostri tenacissimus, & importunus est. Diuersè nostra & aliena insident. Aliorum odium, & nostri amor facillima sunt, & summa: aliorum amor, & nostri odium difficillima, & exigua. Paritur amor festiua boniensione; odium amaro sensu mali. Leuissimum sui vestigium naturæ nostræ imbecilli bona imprimunt, quæ nec diuturna, nec pura vides. Mala longiora sunt, & grauiora: inueniunt in nobis, vbi securum figant pedem, vbi insideant tutò, vbi diutius colantur. Subitò odium subit; importunè manet; lentè, aut vix exit: magna vi euelli est opus: fortissimas radices agit: conueniens solùm in nobis inuenit: amor leuius hæret; vix stirpem figit: ita dolentis est recordari, debentis obliuisci. Proprius tamen amor sine semine, sine cultura est, sponte nascitur: licet eradicet, radices manent: nos sumus.

Cap. 42.

Cæterum, quoniam ad interitum culpæ, maximi mali, affectus odij est, & pro proportionemali vehementissimus. Immodicum malum est: non modica vis fuit opus tanto extirpando hosti. Iam patet natum odium ad deuastationem peccati.

cati. Solùm istud tam tetrum & acerbum odij exigebat vultum. Inde, cùm ad alia vertimus, perniciosissimus est; illa vis terribilissima dicata expugnandæ culpæ, denexa ad hominem, parum inuenit alimentum: exiguum videt tanti furoris materiam, & auida maioris desolationis contra se ardet, propriumque exedit cor. Hinc etiam tot deflexum odium nutrit mala, tot calamitates, tot occisiones, tot mortes, tot abortus belli.

Mebodes apud Simmocatū ait: Ζῶσα φησὶ δὲ Μοῖρῃς ἐν τῇ δανάτῃ ὁ πόλεμος. ἐγὼ δὲ φησὶ καὶ ἀρχέ-
τυπον, καὶ τῶν ἀνθρώπων κακῶν ἀρχηγέτις, καὶ δὲ δὲ ἀρχέ-
τυπον αὐτῶν ἰδαντῶ. Elogium istud genitoris belli odio inscribo Doctori, natura sua docto humanorum malorum, archetypo mortis. Valentia suæ quidquid occurrerit peccato minus, exiguum est: & tamen nihil tanta vis valet in tam exiguis malis; nullum aufert: nimirum, non aliis, sed peccato natum est. Istud solum malum per se tollit. Quid refert, oderis alia mala, si quod oderis, non aufers, sed auges? Igitur, cùm peccati malignitatem destruat odium eius, ad huius mali perniciem est. O felicissimum amuletum humani detrimenti! ô salutarem basiliscum, qui respectu tantam perniciem perdit! ô ineptos, quibus cura tantum est, abscondere peccata, cùm id non possint; qui nolunt destruere, cùm possint facillè! Iam non erit, quid abscondas, si deleas. Sitiunt scelera lucem, & quas tenebras ortui suo amarunt, orta oderunt.

Præmuniri animum hoc affectu oportebat: Cap. 43.

sui arbitrij est; cuius corrigendis erroribus seruit ista vis. Regiæ tamen mentis; imò diuinæ est, cui eius vacat necessitas, velut Regi apum, aculeus. Istud ex his, quæ fecit parca natura: optauit solum superfluum; non tamen superflue fecit. Præsidarios milites non frustra, imò necessario Dux designat; gaudet tamen necessarios non fore: ad euentus præparantur. Non vult natura, quod peccantem oderis; nec vult, quod pecces: prouidentissima solum hoc te procurauit pharmaco, vt si pecces, te mediceris; hoc te muniuit præsidio, vt si cadas, te restaures. Habes itaque vsum odij, perniciem peccati: ita in illud sæui, vt etiam spe regressus punias, fidus rationi, fidus Deo. Lacon quidam secum contracturo amicitiam, illam sibi, respondit, fidem fore gratam, quam vel volens nequeat violare. Istam fidem cura virtuti, cura tibi. Nescio quid de mortaliū impudentia dicam, nisi quod Charidemus Dionis, esse omnes ex sanguine & prosapia Titanum: inimici celo sumus. Deo bellum indicimus, non ferro, non igni; sed crudelius, ignauia, & deliciis nostris.

PROÆRESIS VII.

Modus ira.

Cap. 44.

Portiuncula odij, furor est; nisi quod concitator & breuior; quemadmodum scintilla è rogo

rogo subfilit, breui perit. Quare idem vsus iræ, & ad peccati malum. David monet: *Iraſcimini, & nolite peccare.* Iræ opponit præsidium innocentia. Elegantissime diuinus Diadochus ait: Cum grauius peccato irati sumus, illud femininum, quod in ira inest, virile facimus. Adiciam quid gloriosius: illud ferinum, quod in ira inest, diuinum facimus. Quid dignius Diuinitati, destructione peccati? Verum tam salutaris affectus, si rebellet, suumque destituat locum, in maximam inuidiam labitur: præ omnibus tyrannus seuerissimus; nec contentus dominatu, nostrum pudorem iactat: ad ignominiam seruitutis stigmatem inurit; notat enim ora nostra, vt noscantur sua mancipia. Periculosissimum morbum dixit Hippocrates, qui vultum immutet. Qualem istam animi ægritudinem putabis, non fronrem dumtaxat, sed totum perturbantem corpus? Vel vt quidam Dæmon innatus agitatur iracundia; arreptitios reddit, quos corripit: occupat mentem

*Ira tumens, spumanti feruidarietū,**Sanguinea intorquens suffuso lumina felle.*

incendit oculos, mutat vultum, ligat linguam, tremulos omnes artus quatit, pedibus suppledit, manus premit, pectus tundit, labia mordet spumantia, vndique rumpitur. Angustum huic pesti corpus humanum videbis: occupat omnia membra, nec satis capitur in omnibus; foras impetu transfunditur. Anne hominem agnosces, quem vides iracundum? ex mente non

coniicies; nullam furor permittit: ex corpore non iurabis; nullum faciet lineamentum fidem: omnia corruptæ sunt formæ. O miseram insaniam, quæ speciem hominis, in qua ignoscitur amentibus, vitiat!

Fortasse ad curam spectauit naturæ, cum vitia lateant, alicuius simulacrum ad exemplum horrois monstrare: velut scelestissimorum imagines in confinio Regnorum, aut in portibus locantur, vt notos omnibus, quicumque occurrerit, aut occidat, aut traducat, aut caueat. Ita oportebat ad cautionem pingi istud monstrum, quod certè non vt minimum malum, in exemplum malorum eligitur. Sufficeret ad inuidiam tui, si te iratum in speculo videres. Credo cum horrore tui ipsius pudentem positurum iras: sin minus, roga alios, cum iam te placauit, aut tempus, aut poenitudo vindictæ, aut ipsius vitij tedium, qualis, cum efferebas, fuisti: roga, vt te describant. Galenum adeo terruit irati hominis aspectus, vt firmo decreuisset animo nunquam iram admittere: satis fuit semel vidisse irasci, vt nunquam irasceretur. Nunc, quæso, quale monstrum intus delitebit, cuius tam foedam umbram vibrat vultus? quale incendium flagrauit in corde, cuius fumus sic ora deformat, & per omnia dissipatur membra? qualis tyrannis mentem occupabit, cum ipsum corpus oppresserit?

Cap. 46. Breuis furor ira dicitur: nescio, an significantius, simultaneus, an vnitus dicetur. Breuem audis, non intelligas minorem: impetus moram supplet.

supplet. Magna etiam paruo contineri possunt. Sic istam breuitatem accipio, non solum, quia subito surgat & langueat: sed, quia ad breue tempus longam contrahit insaniam; ideo maiorem, quia in minimo æqualem: multum addit viribus vni contrahendo. In breui iratus furialis, quantum per longum tempus insanires. Dissipandam per moras amentiam densas in ira. Diminutè Ennius putauit initium insanix esse; non sine cumulo suo furit iratus. Consummatus est amens, breui adolescit iste furor. Craterus, Antigoni Regis frater, & Phlegon, prodiderunt quemdam septennio dumtaxat natum, infantem, puerum, adolescentem, senem, maritum, patrem, defunctum, omnibus, scilicet, functum officiis humanitatis. Gigantes vulgus iactat à nocte in mane natos, adultos, viros, Deorum inimicos: ita ira subito crescit, nec ideo minima insania, dixerim giganteam, & inter vitia Titanem, æmulam cæli. Per partes, & sensum, & quasi quadam verecundia subeunt alia vitia: ira impudentior, sine salutatione, sine venia, cum vi. Fulmen momento cadit; sed magnum percurrit spatium: momento perdit multorum annorum labores, quos lenti rogi vix violarent. Fulmen in mentem contortum ira est: cor primum cædit lauo hominis latere: inde per omnes partes in scintillas fractum. Totus homo de Inferno est tactus; omnia icit membra, oculos, genas, labia, linguam, pectus, manus, crura, vndique animum præcipitat; vbique terret; nullum videtur mem-

brum spiritu suo regi, sed furia: multa dicta, multa facta præter voluntatem irati extorquet ira; agitur itaque extranea vi, & tortura simili. Fulmen dirum, scilicet, in occasum vergens, ira est; nihil auspiciatò facit: infauste desinet, quidquid furore cœperit: sine consilio omnia tractat, ira contra votum veniunt. Omnium agendorum omen ratio est, quam orba oculis iracundia non agnoscit. Instar canis est cæcos parientis catulos, & rabie acta ipsi domino non parcentis. Omnia cæca sunt, inconsulta, quidquid furor agit, ipsam dominaturam rationem primum lædit.

Cap. 47.

Istud quoque naturæ curis debemus, contraxisse hunc furorem. Si parca superfluum est, non erit malorum liberalis: quid enim magis vacant, quàm nocentia? quàm mala, si sine vñ boni? monstra sterilia facit; nocentissima animalia non fecit longæua: iracundiam etiam breuem facit: quam quia erat necessarium videri ad detestationem vitij in imagine aliqua, nocentissimum durare; breuitatem excogitavit eius, ut impetus magis terreret, celeritas minus noceret. Si pertinax ira fuisset, perditum esset de rebus humanis, actum pessime de hominibus. Adhuc cum breui dureret, quid peius? Propè Inferno comparabilis, si maneret; nunc incomparabilis aliis damnis, & quædam prælibatio, quædam præcox Inferorum pœna diuisa; nec ardor deest, dum calet; nec inutilis pœnitentia, cum defueret, damnorum immedicabilium, quos ad longos

longos dolores brevis fecit impetus.

Satis iam damna istum furorem commendant; nunc rideamus amentias. Nihil credo dignius cachinno. Quid, iracunde, vis? Damna vitare? Addis. Iam ineptis: facis, quod non putasti; imò quod non putas, dum facis. Vtra maior insania erit, contradictio votorum, an ignorantia? Vtramque puto: quam egregiè facit ultio primogenita iræ. Qualis dementia erit, medicaturus egrotantem, si non parti læsæ, sed alieno corpori pharmacum adhibeas? Vulnus tuum non claudis, si aperias sæuiori ictu alterius latus. Damnum, quod putas tuum, non sarcit alieno vindicta. Non erit vlceri proprio fomentum, apostema extranei: non fluit cum alieno sanguine balsamum tuæ plagæ. Quid igitur vis, iracunde, id est, insane? ultione damnum restaurare? Duo sunt mala in hoc, quod gemis; damnum tuum, & scelus alienum. Vtrum horum reparare vis? Neutrum refarcis: damnum tuum alieno non tollitur: scelus alienum tuo non debetur, prouocatur potius. Ineptissimum, perfidumque remedium malorum, vindicta est: nullum tollit, tollenda duplicat: in quorum præsidium eligitur, perdit. Satis tibi erat damnum illatum; cur geminas quæsit? Culpa pœnam vis tollere. O amentissime, inuertis rerum ordinem; addis pœnæ culpam: illum sanctissimum iustitiæ ritum, quo culpam sequitur pœna, peruertis: vis, ut pœnæ tuæ succedat culpa. Infanis, facis in iudicium iustum. Ridiculus paralogismus ira tua est: in-

iustitiam æmuli tuo iustificas malo: habes culpam, & pœnam. Tantane foret inæqualitas, aliquam sine culpa pœnam esse, cum tot sint sine pœna culpæ?

Cap. 49.

Maxima ista dementia furoris, quod tibi eligas, quod peius in inimico vides. Quid culpa deterius? Faciendum optas, quod factum detestaris. Exemplum eius, qui inuisus tibi est, inuides; imitaris, quod odis: ipsum, quem aspicere nequis, in speculum assumis, in exemplum. Adeone placet inimicus, ut æmuleris, & in ipsa invidia tui superes? Pœnam tuam inimicus fecit, tu culpam: veriùs dicam, utramque. Nemo nisi nolentem lædit: nihil volens patitur. Tam ineptus iratus est: id ipsum, de quo timet, facit. Simile omnibus iracundis puto contingere ac militi cuidam curiosè fata sua requirenti: noluit Astrologus respondere, donec victus importunitate interrogantis, intra triduum dixit moriturum: funesto oraculo iratus miles, arrepto pugione, Vatem transfodit: mox captus, reus homicidij, intra triduum suspensus veracissimam prædictionem fecit. Ita est: iratus malum sibi facit, quod arcet, certè & maius, & stultissimo, fallacique instinctu, quas ab alio expetit pœnas, à se petit. Cautissime honorem tuum solum alieno damno reparandum, solum vindicta fulciendum? Quid egregium tam turpi basi stabiliri potest? Erras, si putas nomen furore feruari, famam ira, impatientia. Si hoc credis, putabis iam Deum infamum, qui patientissimus est, qui ignoscit, qui ultra

ultra benefacit, & nostra innumera scelera beneficiis suis vincit. Quis studiosior honoris sui, quam Deus? Et tamen cum patientia illum componit, imò sustentat.

Cap. 50.

Sed age: vindictam ab inimicis sume; cum ista tamen iustissima lege, ut à maiori incipias: iniustum est, si nocentiori ignoscas: ordo iniuriæ præscribat ultionem. Maiorem omnium hostem iram tuam habes: hæc plùs te offendit: ab ista auspicare vindictam. Primo inimico deleto, procede ad alios. Iustissimè Plato sæviturus in servum suspendit vindictam, Caderem, dicens, nisi irascerer: scilicet, propter quod alius sæviret, non sævit. Iudicavit primam vindictam meritum iræ suæ fuisse, de qua priùs vlcisci voluit. In primis è domo pellendus est hostis, quàm alij per plateas quaerendi. Priùs voluit Plato, postquàm sentit irasci, flagellare iracundiam dominantem, quàm servum; suspensam diu tenuit dexteram, quam sustulerat cæsurus. Rogatus quid ageret? Ab iracundo, ait, exigo pœnas. Transtulit ad se supplicium: digniorem censuit flagris irascentem dominum, quàm negligentem servum. Nec dominum se putavit, dum in sua potestate non erat. Maior itaque causa sæviendi adversus te est, quàm adversus æmulum: atque si solum respiciamus ipsam iram, quàm in æmulo, licet displiceat, imitaris, saltem æqualis: quia iratus fuit inimicus, tu iratus sis. Age, pari ratione iratus tibi esto, cum irasceris.

Illud eximium genus vindictæ est, cum sine damno

damno tuo, cum bono inimici irasceris: nullum penetrantius bonitate & beneficentia vulnus: ipsum fauciat cor. Non est ignobilior victoria beneficiis, quam sceleribus parata. Velle aliter quam benemerendo vlcisci, timidi est certè, & stulti: quia bonum te præsumis, non vis à malis offendi, àne à bonis malles? Istud fieri nequit, nisi sint, vt tu bonum te putas, id est, pessimi. Vt quid irasceris, quòd mali te offenderint? an quòd mali sint? Quod suum est, fecerunt: tu, si bonus, quod tuum fac, cura bonos facere. Istud ultione non facies, quæ, cum te reddat malum, malos non reddet bonos: patientia potius, si non bonos, beneuolos saltem reddet; sin minùs te ultum, quia meliorem. Satis se de pessimis vindicauit, qui melior factus est: illustrior virtutis dignitas damnat iniquos: atqui melior ostendèris, si ames etiam malos. Multa in spe diligis, frumentum in semine, fructus in stirpe: dilige eum, qui potest amicus esse, qui bonus, (licet nondum sit,) & fortasse te melior. Quisquis diligit aliquid, id, ex quo sit, etiam amat: materia non est negligenda: amat ligna & lapides, qui amat domum: si bonos diligis, etiam malos dilige, ex quibus boni fiunt. Amas id, ex quo calix fit: ama id, ex quo iustus, vnde amicus, vnde Angelus. An fortasse non, quia mali offenderunt, irasceris; sed, quia te bonum? Excusatum periculum queris: nemo bonus ad ultionem tenetur: nulla duelli lex te compellet inæqualibus pugnare armis: superant nocendo mali viribus, artibus, dolis, perfidia: hæc bonus

bonus arma non habet, excusatur. Satiùs esset obliuione reparare malum: ista vindicta innocens tibi, immunis etiam hosti est: non meminisse iniuriæ tantundem est, ac non accepisse: tam parua diligentia supra humana consilia, & omnem potentiam, quod factum est, non resectum modo, infectum fecisti.

Impetus ipse ultionis ad veniam te flectere *Cap. 52.* debebat: quædam tutela & amor tui sollicitat vlcisci; at, si te amas, cur tibi placet, quod in alio displicet? Ab iniuria tempus solum vindictam distinguit; non excusat. Præcipitas appetitum sibi obstantem: malum parat tuum sollicitus boni: velut apis in nullum sæuit iratus, nisi eum sua pernicie: pungit alium apis, ipsa perit. Rifu excipias contumeliam tuam, & irrisisti contumelioso: alioqui honorabis scelus inimici, quem veritus reuereberis. Suspicias, à quo doles despici. Aut iudicium, contumelia est; aut mendacium: si iudicium, ad eruditionem patientis est: si mendacium, ad pudorem dicentis. Adice, aut in ancipite est, & dubium, & tunc ad interpretationem bonam. Multa conuitia nobis facimus, quia interpretamur. Iraque ferenti, aut bona contumelia est, aut non mala. Nonnullis ad ignominiam laus fuit, fortasse erit contumelia ad gloriam. Quid malefeci, dixit Antisthenes, cum nouit laudari. Gratulari quoque posset, qui malè audit, si non de conscientia, de suspitione benefacti. Maxima beneficia, quæ bona mens non potest gratia soluere; praua solet iniuriis. Certè,

Certè, si inuidus suæ linguæ dominus est, ego mearum aurium: imò præualebo duplicatis armis. Potentiores idem Antisthenes voluit esse duas aures, quàm vnâ linguam. Cur inuitus semel audiam, quod ipse de me, aut peius sæpius ridens dixi? Cur offendor, quod alius me imitetur, & probet sententiam meam? Cur succenseo, si vnus dicat, quod omnes vident. Sæpius mihi contumeliosus fui, dum putavi contumeliam, fortunæ libertatem, aut naturæ necessitatem. Satis mihi obieci, satis exprobraui, dum puduit, dum celauit: improprium meum cum diligentia feci; improprium ab alio cum patientia destruam. Grauitè lædentem lædit, qui non dolet: transmittit dolorem in æmulum. Is, qui lædit, dolebit, si non lædit læsus. Ad hoc lædit inimicus, vt doleas, & suo destitutus voto ipse dolebit: si non ferias illum, feries illius inuidiam; beneuolum, qui infensus erat, facies. Dic, à quo accepisti iniuriam, ab homine, an à malitia hominis? Ab ista, dices: ergo in illam irasce-re, illam perde, non hominem. Argutè Guigo ait: Qui in iniquitate sua occidit iniquum, eò quod odio habet iniquitatem, & vult eam dele-re, fallitur: mortuo enim iniquo in sua iniquitate æterna est iniquitas. Qui ergo odit iniquitatem, det operam, vt corrigatur iniquus: & sic peribit iniquitas eius. Sed, quidquid de illo sit, ipse illæsus eris patientia. Fulmen inquit non ferire dormientes, quoniam cedunt, nec vllò pacto resistunt.

Istud

Istud ingenium iræ satis extra propositum *Cap. 53.* naturæ constat torqueri, nec tam crudelis nouerca est, quod insidias nobis pararet; nec tam imprudens mater, quod admitteret: minime aduersus alios homines, cum omnes exermes, pacificoque finxerit habitu, armauit bellicum affectum: nec superflua, nec auara est. Vacasset ira sine armis, desiderarentur arma cum ira, si rixis, & cladibus illam dedicasset, alterutro istorum vitio non excusaretur natura, vbi nunquam peccauit, semper innocens fuit. Adice, quod iracundiora, inualidiora sunt, mulierculæ, infantes, senes, ægri: inepta natura esset, si pugna debilissimos legisset. Igitur iram dedit aduersus id, quod armis & robore non indiget: aduersus passionem nostras, aduersus voluptates, aduersus vitia, vt illas conuerberet, illas atterat, compescat, hæc lancinet. Specta mores iracundiæ aduersus vitia compositos: aptissimi sunt; tota illa tyrannis & dominatio superba in scelera laudatissima est & necessaria. Non segniter, non infirmiter repugnandum est culpis, in quarum desolationem odit natura negligentiam, aut imbecillitatem. Inde simultaneum furorem fecit, ne vis diuisa minor esset, nec particulam vitij vult admitti. Celerrima omnes animi copias ira conuocat, vt tanto malo præstò semper sit. Ad hæc, independentem ratione velocitatem dedit: magnoque consilio inconsultam fecit iracundiam: nihil pro more suo superfluum natura facit: vacat delibetatio, an non sit peccandum: non est opus expectare

etare consilium : iam esset error consulere, num erres, num scelestus fias. Præiudicium habet ira sanctissimum : semper resistendum sceleribus, nunquam cedendum : nec ad id, quod necesse est, consultationem necessariam esse. Quare rationalis est in ira ipsa impatientia rationis expectandæ : meruitque impetus sui diligentia honorem mentis, non amittit. Plato partem irascentem animæ propinquiorem rationi dixit. Iuuamur irâ aduersus libidines : magis rationalis est, quàm virtus concupiscens.

Cap. 54.

Tali itaque expugnatore egebant vitia, fortissimo, impigro, terribili. Talibus, tantisque cædendæ armis voluptates sunt. Venustè Diadochus iram dixit naturæ telum : malo, quamuis nostro, vti sumus. Velut gladius in amentis, aut pueri manu vulnerat habentem, cum ad defensionem sit : ita nostræ naturæ arma nos sauciant ; lædimur irâ, qua defendendi eramus ; fortiter vibranda in omnia scelera, & malignos impetus cordis. Consultè telum dixit, non gladium : pro-

cul à vitiis simus eminè confodiendis,

quorum omnis vicinia vitanda est,

& per arma pernicia pugnan-

dum omni prohibi-

tione accessus.

* * *

P R O

P R O Æ R E S I S V I I I .

Timoris vsus, & utilitas.

P Ari atque iram abusu torsumus timorè ad nostrum tormentum, quem fecimus miseriarum felicissimum penu, & plenam inanum angorum cornucopiam : plus enim laboramus metibus, quàm malis. Processit insania, ut ipsa vota fecerimus pericula, ipsa bona timenda, dum pro ipsis timemus. Non dumtaxat in malis periclitamur ; sed in timoribus periculi, in spe bonorum. Dum metus est, ipse, aut periculum est, aut damnum. Maturamus timendo discrimina, præcipimus tristitiam, anticipamus mala, imò multiplicamus. Inani prouidentia, plura mala timemus, quàm sunt : multa, quæ non essent, sunt, quia timemus ; & quæ sunt, diu sunt : à metu incipiunt esse. Itaque timor noster plura mala facit, vel maiora : aut addit, aut ampliat : præter diuturnitatem, acerbiteratem auget. Quæ immatura sunt, austeriora sunt : pleraque acerbis ferimus timendo, quàm patiendo : minora in se sunt quàm in formidine ; suspicio exaggerat ignota, & in peius vergit. Omnia intempestiua etiam bona tædio sunt, qualia erunt mala ? Ad hæc, nec tantum mala parat, quia fingit, sed, quia facit, & incertum periculum luit certo damno. Ad exaggerationem amentia, supra certitudinem nonnunquam magnitudinem adiecit : ma-

F F

iora

iora damna quærimus, quàm timemus; & ne minus periculum veniat, nos venimus, imò currimus ad maius malum. Molpadia, atque Parthenia, fracta à sue vini amphora, habuerunt, quid haurirent: veritæ patrem, præcipientes se mari dederunt, ubi absorptæ forbuerunt fata.

Cap. 56.

Metus itaque est innatum tormentum, ingenium prolongandæ miseriæ, inuentio mœrorum. Nec tot crudelitas reperit humana cruciatus, quot timiditas. In quibus nobis pepercit fortuna, non ignoscit providentia nostra. Intuere crudelissimam, periculosissimamque providentiam Artemonis: ne quid in eum caderet, fecit, quamdiu vixit, ut duo serui scutum æneum super caput obtenderent. Quæ maior miseria, quàm cui cælum suspectum fuit? Domo egressus solebat lectica tecto adoperta circumlatus ferri. Certe quem providentia vitæ prohibuit rectâ ire, prohibuit rectè vivere. Ecquod maius periculum erit isto timore periculi? Nescimus, quid timeamus: nescimus, quando periclitemur, pauidi etiam meridie,

Veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis

Intenebris metuum: ita nos in luce timemus.

Falleris, Lucreti, non cum Sole timemus: in caligine sumus, nihil in die videmus, idè omnia timemus, semper tristamur.

Cap. 57.

Minima fuisset miseria præsentibus malis, nisi spatiaretur paucioribus ad omne tempus. Addita ad cumulum absentia sunt, quæ non minime nos vexant: plus nos torquent mala, quæ non

non sunt, quàm ea, quæ sunt: plura illa sunt; nam plura possunt esse, quàm cōtingunt. Metus omnia stultè admittit. Magnum istud infelicitatis pōdus adiecit timor, ut, plusquàm possumus, pateremur, cum timeamus, plusquàm patimur: bis patimur mala, cum sunt, & cum formidatur. Necessitatē magnam mœrendi induxit metus: euadere ægritudinē non licet: cum sunt, cum non sunt, semper mala nos fodiant; effugere nequimus esse miseros: intercepti sumus; possibilitate mali malè iam re ipsa afficimur. Anne timorē insidiosa nobis natura ad istorū malorum præsidium meditata est, cum pauca demat, plura pariet, plurima geminet; tum, si ipsum computemus timorem, triplicet? Cur nos impendimus securis? Integros nos reseruemus periculis, integri mala expectemus. Timoribus iam fatigatus animus facillimè malis cedit: victus ante ipsa, pauendo iacet: eminūs iam illum confoderunt, mox cominūs repetitione vulnerum miserè concidit. Age nunc, ad calculos veniamus. Inutilis malis ipsorum timor est: nam, aut certum periculum est, aut nullum: si certum, nihil agis timendo, nisi præsumere, & antelucano marcere tormento: si non est futurum, irritis te vexas curis, & præsentibus te punis mœroribus; ipse timor iam est periculi incerti certum supplementum, certum damnum.

Angustum ins fortunæ esset, si dumtaxat præsentibus nos inuaderet, quorum leuissimus dolor vix sensum sui faceret: secutus tempus,

antequam cognoscatur, dilapsum: minimum est præsens & ignotum: mala diuisa & successio temporis successioni accommodata veniunt, ut vel si magna sint, non magnam pro distributione præsens fortiretur partem. Maxima leuia fuissent, si non successionem sentiremus, sed præsens: minima portio, quandiu sunt, est; nam, dum sunt, minimum est: non spatium, sed momentum, ad quod inter innumeras diffuentis temporis particulas exiguum spectabit. Demus maximum: quod momento est, non magni momenti erit: tolerabilis, fortasse leuis, miseria foret, si non iniquè committeremus sensus damnis, quorum leue, dum durant, pondus habent, nisi nos coaceruaremus multas partes: reuocamus præterita, præsumimus futura. Quod sensus capere potest, præsens est: opinio malum illud inuenit, ut diuisum per tempus malum timendo copularet: scit multa mala vno tempore, imò vno & minimo momento, maximo amplecti odio. Tandiu duret pati, quamdiu dolere: nec vnius patientiæ parti, multas imponamus doloris. Hac arte, hac stultitia protrahimus contrahendo mala, & longam mœrorum vitam facimus. Quia ante tempus patimur, supra inuidiam fortunæ patimur: ignauâ prouidentia, quæ discutere volumus, aduocamus: optimum esset differre, quæ excusare non possumus. Certè magna diligentia foret discutendis tristitiis, negligere futura. Fortunatius Dionysio Siculo fuisset, semel perire, quam semper

semper: felicius improuisa infelicitate corripitur, quam diripi cauta, id est, timida felicitate. Qualem putabis felicitatem, qualem maiestatem, cui non licuit, quod seruo? Totam timor corrumpit fortunam, &, quod mireris, naturam. Charissima & naturæ & iudicii sui pignora, filias & uxores, Aristomachen, & Doridem, si non in odio, in suspitione habuit: quibus dedit vitam, non confidit genas: à filiabus nondum adultis solum permisit tonderi; ab adultis, nec à filiabus: & ne horridus vultus etiam sibi horrorem maiorem intueretur, dum aliis timebat, si plus timeretur, plus timere; nam,

Neceffe est multos timeat, quem multi timeant.
iuglandium dumtaxat putaminibus aduri pilos est passus: tanti illi stetit hæc necessitas cultus: timor illum priuauit, quo pecora non carent, Neque voluptas potentissima tyrannorum domina illi fuit libera. Nisi euolutis omnibus, & exploratis ad uxores non veniebat: nec adhuc, licet tutam reperiret voluptatem, tutum se censebat; latis circumdedit fossis lectum, quas ponte commisit ligneo, & hunc clausis cubili foribus detorquebat. Quid? nec vocem illi timor liberam, aut tutam reliquit: ab edita concionari turri solebat, non se credens suggestis. Quid? nec suo pectori.

Ad quid ergo timor datus, si per tot pessimus mala, reus omnium mœrorum, virus tranquillitatis? Certè ad maximum est bonum, &, ut eleganter dixit Theophanes Cerameus, pharma-

cum, vt euomas virus malorum: nisi malè abutaris, est quædam naturalis prudentia arcendis malis sagacissima, sed vitio nostro infamia pusillanimitatis damnamus; est quoddam præsigium innatum ad excubias, ad explorationem malorum, quoddam satellitium securum ad bonorum custodiam. Non igitur peccauit intentio naturæ sincera, atque beneuolæ, cum dedit; sed nostra ignauia, cum vtimur: ad omnia, quæ putamus mala, accommodare volumus, minimè ad omnia consentaneum. In primis timor non est ad mala necessaria: nihil horum formidine medemur: solum præcipitamus tristitiam: certis periculis frustra impenditur metus. Deinde, neque ad mala contingentia: si vitare nequis, in casum te macerabis matutina tristitia, ob id, in quo fortasse benignus casus erit. Ne te ante tempus damnes: ignosce tibi, cui nondum irata est fortuna; nec crudelior tibi sis timendo, quod illa non committeret. Quid? committat: id minùs tristitia habebis, quantum minùs timuisti: breuissima plaga, & in sinceritate sua te percelleret. Neque timor est ad ea mala, quæ declinare potes, si incerta & ardua sit euasio: pluris nonnunquam constat euadere mala, quàm pati: in his & curæ computandæ sunt, & pericula; & pro excessu, aut expectandum, aut cauendum: non magnis sumptibus minima emenda sunt: parum fortasse periclitaberis patiando, & nimium patieris timendo. Denique, neque timor est ad mala, quæ putamus, licet declinare possimus, sed quæ sunt: in his

in his inanibus & fictis malis, non muniat nos metus, sed punit mœroribus, & quidem non fictis.

Innoxius itaque erit in nostris noxiis, in veris malis, & quæ in nostra sit libidine vitare. Igitur ad præsidium contra peccatum, istud solum verum malum, istud solum in nostra est manu discutere: in his fidelissimus speculator metus renunciat, quæ præuidet, cordi, vt provideat, vt aduocet in consilium mentem, vt reuocet consulta & meditata, vt muniatur ad hæc pericula. Iste est castissimus timor; scilicet, in sinceritate sua timor est, non malum: alij enim malorum timores, ipsi mala sunt; castitatem naturalis affectus corrumpunt: transeunt in id, quod fugiunt. Cæterum, euidens signum est, timorem datum ad hæc arcenda mala, quod certissime & facillimè & per se arceat: ipse timor peccati superat peccatum, timendo vincit: alij timores non tollunt timendo mala, potius addunt: quarunt malorum remedium, non sunt; at metus ille remedium ipse est: inde alij timores vagi, iste constans & permanens: illi tamdiu sunt, quamdiu malum non veniat, aut inueniant remedium, vt non veniat; iste durat, quia ipse remedium est, & dum est, non est malum: inde cum ista perseverantia, nec molestus est, tutus malis omnibus: in tantum sibi placet, vt quod magis timeat, sit non timere. Qui eluctatus ferarum vngue & dente in scopulum, aut arborem ascendit, ibi iam non timet feras, sed casum: timet non esse,

vbi securus est: alios timores excludit securitas, iste securitas est. Adice, ad innocentiam casti huius timoris, non solum vera mala tollere, sed fictorum malorum timores: tametsi ipsi, vera sint mala. Clauus trudit clauum: omnes timor Dei pellit timores: hic timor securus est, ipse nos tutos reddit; & dum nos defendit, causam Dei agit. Commodè illum dixit Leontius Arabissius, *δ' ἡγαροπρίστας σωτήριον*. Generosus item est, non vtilitatem præstat animis, sed magnitudinem, & nobilitatem spiritus: deme istum timorem, audacissimus quisque timidus erit: mens enim mali sui conscia, velut sponsia imbuta aloës, & absynthij succis, quolibet pressa terrore, mille fontificat riuiulis; amarissimas formidines qualibet compressione diffluit felle.

Cap. 61.

Atqui & temporalium metus aliquando innocens & salutaris est, cum miscetur fortitudini, fiduciæ, prudentiæ, spei. Sunt quædam per se nociua, quæ mixta salutaria sunt: iuuat & venenum confectum: iuuat iste timor, cum cautio est, non consternatio: spem præcipitem temperat. Nulla est prudens expectatio, quam timoris mica non condiat. Spes, vt vinum fortissimum, nimium exhilarat, & sensum interdicat cerebro: temperari opus est mediocri metu, vt aqua vinum, vt cum modo & rationis immunitate delectet. Fauore huius timoris, sæpè fortuna non indignatur spei: refert aliquando istam gratiam spes, cuius etiam fauore desinimus timere, si cessamus sperare. Cupiditatis finis, iuxta Hecato

Hecatonem, timoris remedium est. Verum nos, quia laxamus vota, multiplicamus timores: quia cupimus, vt immortales; timemus, vt mortales. Non omnia nostra cum morte moriuntur; quid formidamus, vel mortem?

PROÆRESIS IX.

Tristitia commoda indulgentia.

R Estat tristitia, aduersus quam tota Philosophia armatur, ad cuius iniuriam plura haecenus diximus, & dicturi sumus. Nunc pro multis calumniis volumus mereri de illa non nihil, & excusare naturam, atque accusare nos. Depravauimus quoque istum affectum, & miseriam infamauimus elogio: suas tamen vsus ad felicitatem habet, & cum naturæ consensu. Rogemus Platonem: non omnes damnat tristitias: eas potius commendat, quæ gaudiorum origo, aut minorum ægritudinum sint causa. Sunt aliqui corporis morbi, quibus indulgemus propter valetudinem: alius in brachiis, & cruribus vlcera, ad cloacam euacuandi pessimi humoris: vulnere rupta vena aliquando fuso sanguine continuit vitam: ita aliquis sensus animi nonnunquam est permittendus & innoxius. Præter ista in vniuersum succutiendus est mœror è sinu, & purgandum pectus, seruandumque fores cordis, velut cum læuit pestis, ne sine examine intret. Graui-

FF 5 finem

simum istud malum est, vt cæterorum acies non feriant nisi per illud: sine tristitia nostra omnis noxia innocens est; omne damnum sine mucrone, hebes, & rude. Quare sine vsu, aut boni, aut minoris mali, iam ex maioris collatione boni, toleranda non est tristitia.

Cap. 63.

Fateor rarum, & ad Phœnicis miraculum, albamque auem esse, qui nunquam sit atrox pectore. Vbi carbonarium vidisti immaculato vultu? Fumus, & puluis terrenarum rerum quocumque dissipatur, contagio quodam tristitiæ familiaris. Menander dixit, consanguineam esse vitæ: necessitatem mœrendi necessitudinem putauit. Verum, non tam indomita, & æqua est ista dolendi necessitas, quin, si inuictam cupiditatem non habeas, violari nequeat. Aegroti autem sumus, & debiles; nolumus non cupere, non possumus non mœrere, & velut exulcerati artus, atque ægri, ad leuissimum tactum gemimus: nec plura oblectamenta recreant, quantum vnus macerat dolor: delicatior sensus malorum est. Auidi semper eorum, quæ desunt, ingrati præsentibus, non compensamus copia plurimarum rerum necessariarum, vnus superuacua inopiam, quam nec necessitas, nec utilitas fecit; sed cupiditas subtilis necessitatis artifex. Inæqualiter, & ad iniuriam nostram diuidimus affectus: aliena, aut non nostra plus amamus. Quid aŋgeris, desit modò, quod nuper habebas? Nam, cum pridem non habebas, tam anxius non fuisti: in eundem nunc statum restitutus es, cur plus mœres? habuisse

huic auget dolorem? potius compenſet. Habuisse, beneficium fuit; gratiam debes fortunæ: habes: contenta est patientia tua, & pace tua, & sua ista pax cum fortuna, non vt aliæ concordia conuenit votis: contrariis stat cupiditatibus, si quod fortuna vult, tu nolis: idèd cum carebas, & non habuisti, tristis non eras; & modò tristis es, quia habebas: possessio irritauit cupiditatem. Facile & vile remedium stat, quod nec voto eget, non cupere. At, si possedisse tantoperè apud te valuit, cur nihil potest possidere? Plura restant, quam amisti. Cur omnia, quæ habes, perdis; dum non habes, quod perdidisti? Anne excusabo ingentem mœrorem tuum, quem maiorem censui iacturam? Putabam solum amisisse vnum, solum deesse vnum: sed video amisisse omnia, dum amittis vnum. At, dolor huius vniuersalis iacturæ pensari debet voluntate; sponte amittis omnia, dum restantia non placent; nec illis vis gaudere. Quid quid sponte fit, sine ægritudine est. Iam nulla nostri doloris excusatio est, nisi ignominia dementiæ, quod tam iniqui felicitati nostræ simus, vt eam locemus, aut in his, quæ desunt nobis, aut nocent; in his, quibus necessario sumus miseri.

Fecimus, vt non solum mala nos proſcindant, *Cap. 64.* sed ipsa dilacerent bona, dum desunt, id est, cupimus. Vber hîc panditur mœroris seges, si bona absentia mala putamus: absunt plurima. Expedi oblatum siccum per anarorum domos, per Regum prætoria, per latissima quæque inuidiæ spatia,

tia, breui madidum facies, si bona, quibus cares, computes damna: toties tristis eris, quoties latus esse poteris, aut putas: maximè miser est, cui felicitas, possibilis miseria est; qui tot numerat mala, quot bona numerare potest. Certè, si absentiam malorum in bonis debès ponere, vellem, vt lyncea transmitteres lumina, penetrare: que etiam felicissimorum penetralia: post multos parietes plurima infortunià inuenires; per angulos etiam aulae iacentia mala videres, quorum immunem te vides. Bona tua supputa. Præuerteres astutias fortunæ ista leuissima diligentia, si mala, quæ defunt, in bonorum calculis admittas. Hoc pacto excedent, aut æquabunt bona malis nunc superuacuis, & excedentibus. Quotusquisque non videt, & tractat manibus innumera vbique aberrantia, vbique obuia mala; bona autem à longè solum numerat: inde cum factio iniquæ fortunæ superet fauentis cohortem, latius illa dominatur, nec vi vinci, sed ingenio potest. Subtilissimum stratagema est, absentiam contrarij in contrarium transfundere, & suis ipsis satellitibus expugnare infelicitatem. Hac arte numerosiores copiarum bonorum erunt: nam, si carentia malorum, bonum est, mala plurima sunt: nam, etsi multa lugeamus, pluribus caremus; non tot habemus, quot possumus: quare iam bona plurima erunt: ita ab aduersariis ad nos trāsit exercitus, & alienis viribus vincemus miseriam. Sed demus vinci: quid mœremus? anne lacrymæ expiabunt infelicitatem? Audi Philemonem:

Et

Εἰ τὰ δ' ἀπρὸ ἡμῶν, τῶν κακῶν τὸ φάρμακον,
Αἰεὶ δ' ὁ κλαύσας τὸ ποιεῖν ἐπιδύσαστο,
Ἀλλὰ τί μιν εἰ δ' ἀκρῶς, δόντες χρυσίον.

Inutiliter mœror impenditur malis, quæ non impedit: non adimit miseras, sed addit. Peruersa & misera ista tristitia est, quod sit, & non malorum, & non mendicandorum: flet, quæ non potest tollere, & quæ non deberet. Ad hæc, iniqua sibi supra malum, siue, vt veriùs dicam, supra opinionem mali laceratur. Odo Cluniacensis ait: Calamitas, quæ momentaneam lætitiā, licet mox transitura, concutit, quasi infinita defletur. Non huic itaque inutili tristitiā vsui à natura est:

Nihilominus, vt ad tristitiæ modum accedamus, non omnis tristitia miseria est; sed, quæ sine fructu est. Ne sæpè inutiliter tristemur, aliquando tristari est necesse: tristitiā vtilem dico, quæ remedium malorum est. Non sine vsu istum affectum natura consecrasset, nec nisi alicui bono. Neque leue bonum est, perdere mala: felicissimus mœror est illorum malorum, quæ auferre potest, & debet. Huic non est opus remedium adhibere; nam ipse remedium est: quia iste non malus; nam tollit mala: cum plausu naturæ, & quadam illecebra est. Istam tristitiæ laudem in duobus reperio malis, in culpis propriis, & peccatis alienis: non est data tristitia parentandæ extinctæ fortunæ, sed nostris culpis: nam non est remedium eorum, quæ pateris mala; sed, quæ facis: riuos lacrymarum sub sinum defluentes, quos

Si lacrymæ
nostra malis
medirentur,
et ingens se-
per dolere de-
fineret, vel
autem la-
crymis com-
mutarimus.

quos iste affectus mittit, ad argumentum puta officij: aliquid sub pectus luere querit: maculam cordis opinor: dat, unde expietur: istam tristitiam non putes miseriam: siquidem tollit illud, quo miser es. O fortunatum! ô latum luctum, quo desines esse lamentabilis! ô salubrem aggritudinem, qua sanus fies! Ista tristitia, cum ad gustum sit naturæ, minus molesta est. Et inter ipsas lacrymas, quibus euaporatur dolor, quid placidum gustat.

Cap. 67.

Ad leuandos quoque alienos mœrores noster prodest: non leue remedium damni proprij tristitia aliena est: inter plures onus diuisum, nulli est onus: diuiduntur mœrores, vt sarcinæ: maiorum solatium est consortium: quemadmodum meticulosi, si soli sint in aliquo loco, trepidant; si cum sociis, remittunt timorem: putant enim plures esse, qui resistere malis possint, & proprium periculum, si commune sit, aut minus futurum multis obstitentibus, aut languidius: ita qui mœret, communitate languentium sperat maiorem resistantiam, minusque pertinax malum; neque diu durare posse, cui tot repugnant. Ad hæc, ex compassione aliena argutat iniquam suam passionem: præsumit iniuste pati, & quadam libentissima fraude expiata conscientia se solatur: tum propter doloris communionem amari putat: lacrymæ sunt gratissima amoris caremonia: amari autem iucundissimum est: festiuitas beneuolentia extenuat mœrorem. Iste igitur duæ tristitia remedia sunt,

sunt, alia remediis egent. Denique varia varij pharmaca temperandi doloris præbuerunt; Epicurus, reuocationem mentis; Cleanthes, putare nulla mala esse; Peripatetici, non magna; Plato, non certa; Chrysippus, detrahære mœsto opinionem mali, si se putat officio functum; Quirinus Sophista, quod sibi sumpsit conditionem communem, extincto filio consolantes solatus respondet: Quò reseruo hominem esse? Nul- lum ego puto efficax remedium non mœrendi, si non sit remedium cupiditatis: fortasse luctum adimes, non stultitiam, periculum lu- gendi.

LIBER

LIBER SEXTVS,
DE ARTE
VOLVNTATIS.

DIORISMVS I.

Circa differentias bonorum, & malorum.

Cap. 1.

ERVEDITIS voluntatis impulsibus, restant mentis assensus specialius quoque elucidandi, quos affectus contaminat, qui corrumpit affectum. Sæpè cupiditas perdit iudicium, sæpè iudicium perditum reperit cupiditatem, aut reparat: vtrumque perniciosissimum, & illius perniciēs, & huius salus. Mutuò se perdunt voluntas & mens; mutuò se restaurabunt: quare fauor voluntatis est, informare mentem. Oportet rerum aula contrahere, quibus oppansæ latent, vt nudas, suæque sinceritate perspicuas exploremus sine fūco & larua, sequentes naturam, non famam. Ad singula veniam, postquam per summam discusserim bonorum, malorumque differentias, & naturam, deturbauerimque turbatas

Differentia bonorum, & malorum. 465.

turbatas opinione imagines. Adoramus enim damna nostra speciosa boni fronte: abominamur bona primo & indiscusso aspectu terribi. O diligentissimam ad inutilia socordiam hominum! Eradicant herbas, examinant fibras, scindunt, coquunt, eliquant, exenterat feras, inspiciunt, extirpant neruos, distinguunt arterias. Herophilus, diligentissimus lanus naturæ, vt curaret, sexcentos exsecuit: lufit per homicidia curiositas: odit hominem, vt nosset. Summa diligentia explorantur viscera irrationalium. Rationem quotusquisque explorat: cur morborum causas, rerumque naturas sollicitè inquirimus; & non sumus curiosi opinionis, laudis, fauoris, paupertatis, virtutis naturas scrutari, interna inspicere?

Plura gloriosum boni titulum apud vulgus *Cap. 2.* vsurparunt quadam mali nostri conspuratione: posuimus enim felicitatem in periculosissid autem minus sunt, quod magis videntur. Percurre omne, quod adorat cupiditas, cui dedicantur vota, vnde ambitio suspenditur, quod inuidiam occupat, quod vel parlimonia miratur, & quidquid cum tempore pergit, iniustissime bonum dicitur, amentissime putatur. Lux est, quod lucidum reddit; calor, calidum. Formæ titulus effectus est. Cur, quod te bonum non facit, faciet fortasse pessimum, bonum putas: Non est bonum, quod bonos non facit. Is putet voluptatem bonam, quem bonum fecit. Opes, si probos plures, quàm iniquos fecerunt, probentur: ipsum vulgus, quod probat diuitias, exprobrat diuites,

GG

& iniu

& iniurias potentium vindicat inuidia, aut odio. Sapissimè diuites se malos faciunt, cæteris mala. Quin, nec dissimulare noscunt ista bona imbecillitatem societate bonorum: rariùs in bonis morantur, improbos affectant, atque ex amore malorum boni amittunt famam. Ad hæc, Deus tutò bonus est, & amat bonos; quibus tamen minùs ista tribuit: certè quia non sint bona. Aut Deus malus est, aut illa non bona: quia magna necessitate Deus bonus est, illa non sunt: distribuit etiam malis & hic plura. Vult hoc consilio reuerentiam horum bonorum perdere, ut pudeat id cupiisse, quo frui licet pessimis; licet & brutis, quo Deus caret.

Cap. 3.

Adiice, quòd nihil ita efficax & vtile est, quàm bonum. Bonum est, quod prodest. Anne proficiunt, quæ nec faciunt te bonum, nec tollunt mala? Grauedinem capitis aureum diadema non leuabit, grauabit potius: angustias cordis munus in arca fidens non laxabit: dentium dolorem delicatus non mitigabit cibus. Quid, si humanæ dignitatis suspicias finem? Inutilitatem miraberis, nec bona audebis dicere, censèbis nihil, inutilia, & superuacua. In quo distingues, inter superuacua & nulla? Quænam eliges? Esuriienti, ad remedium famis, perinde erit, si nihil offeras, ac si lapidem: ita quæ remedium malitiæ tuæ non præstant, quæ ad virtutem non ducunt, quæ ad Deum non trahunt, superuacua tibi sunt; si superuacua, non plùs quidem quàm nulla; si nulla, iam non bona. Modèstè hæcenus inutilia,

inutilia, aut superuacanea dixi; sunt noxia, & quæ non tollunt mala, sciunt addere. Non est necesse narrare discrimina, alimenta scelerum, sollicitudines.

Præterea, magnum momentum addit tempus *Cap. 4.* titulo bonitatis, quem defectura non merentur. Bonum, & integrum idem æstimo: ergo bonum erit sine defectu. Quomodo sine defectu erunt, quæ defectura ipsa sunt? quibus deformitas sui exitus fœdat? Deficientia sunt ista, iam non bona, iam deformia cum tanto suæ adhuc essentiæ defectu, cum ipsius substantiæ enormitate. Non sunt bona, quæ peiora erunt, quòd fuerunt maiora: mensura calamitatis est, antecedens felicitas. Tum lances, & calices à consistentia æstimamus: vitreis præferimus argenteos, & aureos; non credo, si aurum fragile esset, vitrum tenax sui. Fragilia tempore ipso sine vulnere per se hiascentia stultè putat diues bona,

Cui, licet aduersis cessantibus omnia parcant,

Lege tamen mortis sit faciendus inops.

Vides ex his bonis necessitatem miseræ iuxta diuinum Prosperum, qui tamen attentus fuit excipere virtutem, & expiare tanta calumniis;

Omnis virtutum semper substantia salua est.

Cætera necessariò mala erunt, aut tu miser. Quid delibero? quid dubiè pronuncio? Necessariò tu miser, siue mala, siue bona sint: si mala, iam cum malis beatus non eris; si bona, iam sine bonis infelix eris, & iam hoc ipso bona non erunt, cum mala inferant, cum miseræ sternant

viam: duplex autem via est, aut cum illa te relinquant, aut cum tu illa; alterutrum necessarium est.

Cap.5.

Accedit varietas sententiarum in bonorum complacentia: veritas vna & eadem est; error multa membra habet, garium vultum. Omnes homines, Anesidemus dicebat, bonum rati id, quod ipsos cuiusmodicumque capit, de ipso ferunt pugnantia inter se iudicia. In ipso consensu bonorum magnus dissensus est. Veniat in medium patenter bonum, quod minus opinio corrumpit, quod non tam ipsa, quam natura fecit, decus. Quantum dissidium circa formam est? *Aethiopes* nigrorem & similitatem commendant; *Perseæ* aduncitatem, & candidam cutem; alij mediocritatem. Quot item dissensus voluptatum sunt? Quid dixerō de aliis, quibus non se immisit natura: sed magnum opinionis peccatum magna fecit? Quot dissidia in cultu, in caeremoniis exhibendi honoris, in habitu? Certè nihil erit, quod certò sciri nequit, quid, & quale sit. Nullum certum bonum est, in quo tot errores sunt.

Cap.6.

Exhibeo quoque conscientiam tuam hæc ipsa condemnantem bona, quæ commendat; commendas, dum optas tibi; condemnas, dum solum tibi. Mala quædam horum bonorum fides quæsiuit patrociniū unitatis: summi enim boni est vnum esse: vides omnia cæteris bonitatis privilegiis destituta, & titulum solum vis defendere singularitatis, si solum in te sint ad insolentiam

lentiam avaritiæ. Quid, si affectus sis, quæ vota distraxerunt: Non eris contentus, si omnia possideas, nisi solus omnia. Erras, summi boni est, vnum esse, non vnus: commune quid & publicum est; vnum est, sed omnium. Quid maius Deo bonum? At Deus omnium est, & communis census: ista, quæ tu putasti bona, cum vnus dumtaxat sint, bona non sunt. Quare? quia, quod vnus sint, nulli profunt; in primis aliis non profunt, dum tua sunt. Debent desinere esse tua, vt incipiant proficere aliis: nummus, nisi alienes, alij non proficiet; adiciam, nec tibi. Quid? non proficere, dixi? nocent, dum tua sunt, quia vnus: & ne alia damna, curas, pericula memorem, inuidiam interpono. Satis magnum malum est, cui magnum malum appendix est.

Cap.7.

Iam illam, quam iactant, bonitatem dispiciamus: ad argumentum potius malignitatis erit, quantumuis se distendant, tumeant, rumpantur, paruulam boni speciem effingunt, mutantia illam, non ab aliis bonis, quorum potius dilabuntur præsentia, & velut sui pudencia effugiunt; à malis mendicant: qualis bonitas erit, quam mala præstant? Incommoda paupertatis, quæ sola est recusantibus grauis, commendant diuitias: fames exaggerat voluptates cibi: valetudini pretium morbi dederunt: debent malis esse bona, id est, videri; id, quod sunt, in aspectu est: id mirum, cum totum, quod sunt, habeant, quod videantur; illi, qui plus vident, minora vident, aut non vident, Certè non res, vmbra sunt, pro ma-

iori contrahuntur luce. Adiunge, quodd sequen-
 tes fugiant, apprehensæ manum non implent.
 Non aliter hunc expectes mundum, quàm do-
 mum infestam laruis, & spectris; aut magicis
 procuratam veneficiis; vbi omnia voluntur,
 franguntur, periclitantur indemnità; videntur pe-
 ricula & terculamenta; non sunt: omnes tuti
 erunt, nisi à timore suo; non timentes, securi.
 Expende tamen, quàm procul sunt, vt bona sint,
 quantum sunt procul, vt te bonum faciant: istud
 colliges, quodd tu potiùs facias bona. Longè sunt,
 quodd tibi præstent, quodd à te desiderant. Facis
 illa bona, non dico vsu suo, sed tuo mendacio:
 tantò sunt bona, quantò tu falsus putando, imò
 quantò malus te fallendo. Anne vera bona
 erunt, quæ fraus fecerit, quæ malitia commen-
 dauerit? Opinioni deceptæ debet speciem à lon-
 gè solùm renidentem. Velut in agris quidam la-
 pilli speculares scintillant diffusi; si quærimus
 proximè, non videntur: ita ista putamus bona,
 cum caremus ad tormentum cupiditatis. Cum
 iuxta possessio locauit, contrahunt illam specio-
 sam frontem, qua nobis illuxerunt cæcis. Qui
 imbecillis sunt; aut mero occupati cerebri, no-
 ctu vident luces, quas faciunt, aut augent. Cor-
 pora alienæ lucis non semper, sed à situ & in-
 teruallo, & obliquè micant. Non habent pro-
 priam bonitatem, quæ, cum distant, non cum
 adsunt, ostendunt: ita cupiditatis votum, fasti-
 dium est; tædet adeptos, quodd adepturos torfit;
 contrahunt temporum qualitatem temporalia,
 quæ

quæ ad imitationem annorum amamus; futuros
 optamus; quos habemus, dolemus: nemo est, qui
 sensum non optet: quotusquisque cum illo gau-
 det? Plurimarum rerum totum spes consumit
 gaudium. Velut venatores ossibus alunt canes,
 vt venentur feras, quas, cum ceperint, ab ipsis
 auferunt: ita spes sicco quodam gaudio nos
 alit; mox, cum consequimur, lætitiā priuamur
 prædæ.

Fecit præiudiciū sensuum istam damnant. *Cap. 8.*
 dam opinionem, quorum iniuria coartanea no-
 bis est: ratio natu est minor; anticipant enim sen-
 sus sententiam bonitatis; quam sèra ratio refel-
 lere vix potest. Firmatam reperit antiquitate,
 probatam votis parentum, maledicto æquali-
 bus, qui, si benè amassent liberos, contraria pre-
 carentur, credo, & curarent. Acris genitrix maluit
 perire, quàm filium regnare: reculauit fortunam,
 cui maximè optatur: nec inuidia fuit, sed amor.
 Præstat fortunæ, non dico, mediocritas, sed infe-
 licitas. Miseris non deerit solatium, deest fortu-
 natissimis consiliū. Post tot iniurias opinionis
 vnum vsum agnosco ad laudem virtutis noui-
 tiæ. Parum esset reiici, si quodd sint res, æstima-
 rentur. Crescit meritum, si virtus comprimatur
 cupiditatem; quorum æstimationem præhabui-
 mus: si sensum cum antecessione currentem su-
 peret ratio; si cupiditatum licentia per antistro-
 phen faciat temperantiam. Eleganter & saluta-
 riter Maximus in Theologicorum Centuriis ait:
 Χρὴ νηρόντως σκοπεῖν τὸ, καὶ μελετᾶν, πᾶς τὸ
 καλῶ

καλῶς ποιεῖται δεόντως ἀντιπροσῶν, τοῖς δ' ὅν
πρὶν ἐπιμύλει χραμὴν πρὸς γένεσιν ἀρετῶν, καὶ
ἐπίστασιν. Atqui demus omnia bona esse: ad pu-
dorem nostrum est, esse pessimos instrumentis
bonis. Cur, si placent ficta bona, nos, qui verè
mali sumus, non displicemus nobis? Pertinax
malitia est, inter bona, bonum non esse; impudi-
ca malum esse complacentiâ bonorum.

Cap. 9.

Cæterum, restauremus quoque ignominiam
eorum, quæ vulgus infamavit nomine malo-
rum: non sunt. Mala putat, & publicat pauperta-
tem; poterat & securitatem: pari elogio damnat
labores; credo, si benè attendis, & patientiam:
errat: iniquè mala pronuntiat, quæ malum non
faciunt habentem, sed aliquando bonum, sæpe
meliolem: facilius bonitas crescit, quàm nasci-
tur: aduersa non te miserum faciunt, sed fuisse
ostendunt; non te malum reddunt, sed retegunt.
Prosperitas humana lacerum inuolucrum est
miseriæ, quam dissimulat, per partes tamen
transpiciendæ. Tegit miseriam, imò auget, non
aufert: innocentior, & veridica aduersitas est.
Deus hæc sæpissimè in bonos, quos amat,
dispensat, qui delectu non errat, qui amare non
desinit: non ergo mala credas, quæ optimus dat,
aut bonis, aut vt faciat bonos. An mala erunt,
quæ secundum præscriptum Christi beatitudi-
nis sunt sedes? quæ melior omnibus præsumpsit
ad documentum delectus? cui alimentum fue-
runt labores, vestitus paupertas, gloria humili-
tas: iam, postquam ista dedicata sunt in persona
diuina,

diuina, reuerentiam maiorem merentur. Bla-
sphemia quoddam genus est, dicere, aut putare
mala, aut reiicere, quæ Deus & probauit, & com-
mendauit. Quid? quæ non bona tantum, bea-
titudines dixit. Quadam diuinissima contage
quid bonum, quid diuinum ex Diuinitate con-
traxerūt: velut quæ vnguentis suauissimis & aro-
matibus coniuncta sunt, similem contrahunt
odorem; coniungendis communicabunt: ita pau-
pertas, labor, humilitas spirant quid diuinum.
Busta clarissimorum virorum reuerentur etiam
non clari: Sanctorum colimus reliquias etiam
mali: labores, patientia, paupertas, subiectio, re-
liquiæ Christi sunt, has cole, & serua: præsidium
maximum erunt. Aduersus quem putas? Aduer-
sus te. Si reliquias corporum adoramus, cur ani-
morum negligemus? Corporum reliquæ ossa
sunt; animorum, virtutes & doctrina. Reliquias
sanctissimæ Christi animæ veneremur, porte-
mus; amuleta erunt cupiditatis nostræ: flecta-
mus genu sanctissimis laboribus, sacram oscu-
lemur paupertatem, sinum nostrum consecre-
mus patientia. Si Crucem adoramus, quodd in illa
passus sit Christus; cur ipsum pati non suspici-
mus? cur patientiam non suscipimus? Igitur non
ista sunt mala, quæ Dei coniunctio veneranda
facit, quæ bonis coniunguntur, faciunt, quærunt.
Aristoteles dixit, fugitiuam à malis paupertatem
ad bonos confugere. Prudenter quidem proui-
dit: illam boni non irato repellunt supercilio;
non eiiciunt contubernio suo: a malis statim

impellitur, & quibusvis pessimis artibus è domo conantur trudere.

Adeò commutatis nominibus vulgus errat mala infamando, quæ honorare, imò adorare debuit: bona acclamando, & pessima votorum consecratione celebrando, quæ odisse satius fuisset: quamvis, si sincerè & nudè omnia dispiciamus, neutra, aut bona, aut mala sunt, nisi faciamus. Vfus nomen imponit iustum: nulla sunt bona, si malus es; nulla mala, si bonus: nemo est id, quod species solum dicat. Quid refert, patiaris mala, si te bonum relinquunt? Iam non malè te habes, cum bonus maneas. Cæterum, quid interest, non patiaris mala, qui malus es: nec ponit malitiam vacatione malorum. Certè non benè se habet, qui se malum habet; iam in hoc malum gravissimum patitur, nam se patitur. Istud gravius, quòd non in solo corpore, in animo se patitur & conscientia, cuius sensum fallere nequis, nec magnitudo ictus stupidum faciet. Quot impetus cupiditatum efferoiunt? quot metus inanes cadunt? quot curæ lancinant? quot opiniones atterrent? quot phantasmata securissimos conturbant? omne vulgus affectuum tumultuatur: mala, quæ sunt, cupiditates dico, & harum progeniem, vitia, inquieta & sibi obstantia sunt. Vbi, putas, pax erit, nisi vbi nullus, aut rarus hostis? Non itaque fœdus, nec tranquillitas vera erit, vbi mala ista sunt vera; & sunt plerumque inter falsa bona. Malum in primis est contrarium bono, deinde etiam malo: se ipsa mala destruunt, civile

ciuile gerunt bellum: at bonum omne bono est amicum. Istam concordiam adhuc in malis non habent mali. In his verissimum vides Claridemi dictum, ex carnificibus duobus compactum hominem, corpore, & animo: corpus lassitudine, inopia, fame excruciat; peius tamen pessimos impatientiæ beneficio: anima autem curis, metibus, votis, sceleribus. Hoc caret torture bonus: alterum mitem habet, habet exermem; sine securi, sine ferro caditur, sine impatientia, quæ malorum est acies, & cuspis. Cum ista bonorum tædet: sine illa nec mala fastidimus. Tutus inter mala bonus est; tortus inter bona malus.

Nunc vera conferamus bona, non ab alieno *Cap. II.* titulo, quæque ipsa appellatione honos commendauit. Hæc honesta sunt. Duplici ista nomine merentur boni gloriam, & quia sunt bona, & quia alia non sunt: superfluit illis magnitudo ad titulum vendicandæ cupiditatis. Certè, si minima essent bona animi, sola appetenda essent: qui caret alio cibo, & minimo & acerbo utitur: non sunt alia per se, & sine his bona: quid nisi hæc appetituri sumus? magnum faceret bonum virtutis, licet exiguum esset, vnitas alterius boni. Pretia auget raritas mercis. Bis iam magnum bonum honestas est, & quia maximum est, & quia solum: certè & quia rara est. Si adiciamus cætera potius mala, aut esse, aut fieri, & plurima & vulgaria, iam tertio magnum bonum dicas. Adice ad supputationem magnitudinis communicationem: adeò bonum virtus est, vt affla-

tu suo omnia recreet, omnia reddat bona. Magnum & perfectum est, à quo aliud est tale: nihil exundat, quod plenum non sit. Animalia, nisi iam perfecta, non generant: nihil dat alij, nisi quod habet. Virtus omnia bona facit, dum gubernat: istud patentissimum indicium est, solam virtutem bonum nostrum esse: nihil enim, nisi illa, te faciet bonum. Optima igitur erit, quæ bonos, & bona facit. Iniuste illi, quos diuitiæ, potentia, sanitas, robur, honores, & quidquid vulgus extollit titulo bonorum, malos reddunt, beati dicentur. Deest plurimum felicibus ad felicitatem: deest usus. Parumne videtur? deest rectus usus. Omnia sine usu inutilia sunt; omnia inutilia superflua: non igitur possessio istorum bonorum sola felicitas est. Nec enim superuacuum, aut inutile est, beatum esse. Atqui usus sine sufficit? si bonus, vrique; si malus, nocet: rectus autem usus solius virtutis beneficium est. Sine virtute nullus felix erit: solam ille minus miser, qui minus felix. Qui minus istorum possederit bonorum, tantò minus malè aget, quantò pluribus caruerit: qui malus est, quantò minus aget, tantò minus aget malè, tantò minus errabit, tantò minus miser erit: aget autem minus, si infirmus, si egrotus, si pauper, si alieni iuris, si non sui.

Cap. 12.

Repetamus ignominiam bonorum, quæ celebrat cupiditas, quæ occupant inuidiam: collationem non sustinent. Certè nulla sunt, quæ collatis cum maximis minora non sunt: quæ collatis

tis cum minimis non sunt maiora. Non vides, quidquid inuides in Amano, vbi ostendit fortuna, quid posset? Opes, potentiam, gloriam, voluptatem scelestissimo dedit minori fortasse nemine præter ipsam, nisi infidelitate sua expiasset temerarios fauores, dum quem immerito extulit, deturbat merito. Omnem istam fortunæ iactantiam, dum confertur, videbis neglectam: nihil omnia dixit præ Mardochei poplite. O magnitudinem fortunæ, quæ composita cum re tam ridicula, non minor, non exigua, sed nulla est! Quid erit, si conferas cum seria bonitate virtutis? Si umbra dissipauit totum splendorem, quid Sol faciet? Si imperare, si infercire thesauros, si innatare deliciis præ obseruantia serui nihil putauit avarissimus homo, & mollis, quid erit præ honestate, quid præ veneratione virtutis? quam, ut relinquam, quantum ipse Deus colat, omnes etiam mali cum pudore verentur. Gratissima res virtus est; etiam pessimi landant.

Nolim perdere operam in commendatione *Cap. 13.* eius rei, quam omnibus adhuc improbis commendatam video, etiam supra id, quodcumque vota fatigat. Certè & istud ad iniuriam bonæ spei videtur, quod pessimi emendari non possent virtutis æstimatione, cuius illis opinio non deest, nec tamen suis desunt vitiis: nisi cum diuisione viderem pretia dari, æstimant virtutem alienam, non suam. Nihil pretiosius est virtute, nihil ipsa contemptibilius: nihil pretiosius, dico, aliena virtute, quam supra fastigia fortunæ suspiciant, etiam

etiam illi, quos fortuna subornauit: nihil contemptibilius virtute propria, quam vilissimo vendimus. Quid vilis flagitio, scelere, voluptate, periculo, cupiditate frustranda? Extraneæ merces plûs in aliena regione illas non ferente æstimantur.

Cap. 14.

Istam negligentiam propriæ virtutis quædam vilitas nostra facit. Dispungimus nos ex albo rationis: nobilioris palati istum putamus cibum, atque excellentioris naturæ dotem, nosque excerpimus probis, iustisque, iniusta humani generis partitione: in duas enim findimus partes humanam naturam. Suspiciamus iustissimos, sanctissimos, fidelissimos virtutis alumnos, vt alienæ à nostra speciei viros, quorum actus ad nos non spectarent: idè laudamus sine inuidia, miramur sine imitatione, quam aut irritam, aut nobis non consentaneam censemus: non aliter quàm equum à proluxa crine commendamus; sed nos capillum non promittimus: gloria illa animalis est extraneæ naturæ, non nostræ: idè, quod in equo tribuimus laudi, in nobis contemnimus. Canes à persecutione, & morsu feræ æstimamus; nos rictum illibatum & innocentem seruamus. Negamus ad nos spectare alterius generis laudes. Ita nobis extraneam virtutem putamus: laudamus, non imitamur; & quos illa exornat, alieni credimus generis, aut diuini: aut reputati sunt proximi Deo, aut Dij. Idem mihi tacitè videtur accidere omnibus, quos probitas eximia extulit, quod Pythagoræ, cuius frugalita-

tis

tis admiratio ad contemptum hominum ipsos homines induxit, qui, vt se ab imitatione excusarent, excellentius illum humana crediderunt natura: sic illi admiratores ignaui genera diuidebant, aliud Deus, aliud homo, aliud Pythagoras. In tertio genere locabant nouum bipedem humanis maiorem. Vulgus ita canebat:

Ἀνθρώπου δὲ δίπες ἐστὶ καὶ ὄρνις, καὶ τρίτον
ἄλλον.

*Bipes est ho-
mo, & avis,
& tertium
aliud.*

Per tertium bipedem, præter hominem, & auem, Pythagoram innuebant. Causatur inertia, & vilitas nostra maiestatem virtutis, quam, vt minus imitemur, plûs admiramur: diuinum bonum putatur, ne teneantur æmulari humani. Nónne prouidentiam naturæ irritam facimus, quæ spem virtutis admiratione voluit incitare? Nos ad desperationem torsemus, & eius, cui diuinos multi consecrarunt honores, nihil aliud voluerunt, nisi carere, mirari.

Vide, quantam suggerat Deus Barbaris, pessimisq; opinionem virtutis; penè vsque ad sui detrectationem. Irreprehensibilis vita, tota vna, tota sui, tota omnium, tota vera, caelestes viros, Franciscum Xauerium, & Andream Quiëdum, Deos mentita fuit impiis: Numina simulabant Xauerius adhuc superstes, Quiëdus etiam defunctus. Adeò penè cum iniuria Diuinitatis diuina fuit habita virtus. Inuenio mandatum scriptis extranei Auctoris, qui ab oculatis testibus fatetur accepisse, Iaponios Boncios coëgisse comitia, vt Xauerium consecrassent Deum, ara, sacrificiis- que

Cap. 15.

que colendum; misissèque ad illum nuntios (vt olim Baptistæ) per quos diuinos referrent honores. Gloria est Christianæ religionis tales educasse viros, per quos ipsa religio posset ita periclitari. Respondit humillimus Pater: Indignus sum, quodd creatura sim; & vultis, Creatorem esse. Nec Barbaris visa fuit humilitas indigna Deo. Non potuit obstare Xauerius, quin procumbentes in genua pedes suos adorarent osculis. Sic quosdam consecrat virtus vsque ad simulationem sinceram Deitatis. Quemadmodum sunt imagines & sigillaria, vitales naturæ humanæ motus, actionesque referentia, tacito quodam neruo intus agitata, quæ fidicula, cum vna sit, multipliciter gubernat, & componit simul ad varios gestus hominis: simili artificio gratia per vnâ cordis fidem & charitatem agitat eximios aliquos viros ad diuinos actus, vt nihil nisi diuinum, nihil nisi celeste monstrent, tanquam factitia quædam Numina, & signa Dei. Vigor animi, maiestas vultus, suada sermonis, beneficentia manus quasi Diuinitatem aliquam obiecit Barbaris Xauerium. Non est hebetior gratia diuina, quàm ars humana. Multos fefellit pictorum pericia: imago substantiam simulauit. Fulgor quoque virtutis Andreæ Ouiedi adhuc posthuma luce pro funeralibus ad sepulcrum micit, quod sapissimè conueniebant infideles venerabundi, ossa colebant, incenso thure, vario aromate, oblationibus, iuramentisque sacramento transacturi maiora negotia, quæ iuris subtilitas

subtilitas non poterat expedire, aut auaritia non sinebat; contendebant ad Patriarchæ Ouiedi ossa religione dirempturi lites. Quin velut ad clementiæ aram illuc prece non frustra fusa, importunè mittebant vota, reparabant spes.

At, non miror veram adoratam virtutem, si *Cap. 16.* ficta pro Diuinitate fuit: tam vicina Deo est, vt non ipsa, sed vmbra sua, Deus putaretur. Proxima confundit longinquus intuitus. Zamolxidi sacra dedit, Hermotimo templum, Pherecidi aras: propè fuit Samius discipulus; honores magistri, mediam inter Deos & homines classẽ, Aristotele & Iamblichò contestibus, deputarunt admiratores eius. Quantum tamen nostræ religionis virtus, id est, vera, anteluceat virtutem superstitionis, id est, fictam, Xauerius ostendit, quemadmodum proditum litteris inueni. Neque inter homines, neque inter Deos illum accensuerunt Ethnici, non mediam illi classẽ dedicarunt, sed supremam: neque hominem putabant, neque Deum. Quid? supra Diuinitatem. Anne caligarunt luce virtutis? superiorem melioremque suis Diis, quod verissimum erat, cæci ipsi viderunt, dixerunt.

Cæterum, quàm liberaliter virtus æstimatur, *Cap. 17.* tam miserè queritur. Iniqua animi partitione colimus intellectu virtutem, voluntate vitia. Huius causam reor pessimam vulgi vocem vtilia subducentis ab honestis. Ista falsa diuisio nos distrahit: honestatem nequimus non vereri, vtilitatem magno abstractam errore ab honestate

HH perle

persequimur. Fallimur: nihil vtile, nisi honestum: quia sine honesto nihil prodest; cum illo omnia. Præterea sint alia vtilia, mutuo accipi possunt, commodabit vicinus, etiam malus, extraneus, si bonus. Quid? Substitui alia possunt; aliis compensari possunt; sola virtus sine vicario est, & ipsa rerum omnium vicaria. Sola virtus mutuum non admittit, nec precario quæritur; idè ante omnia præparanda esset; præcipuum est vitæ instrumentum, necessarium viaticum. Quem tibi putabis vtiliorem, qui commodat, aut mutuatur, an qui dat? Plus dices liberalem prodesse, quam mutuantem. Fortuna ad summum commodat, eadem repetit: natura mutuatur, similia exigit: virtus dat, nulla reuocat. Quid moror? Eligenda esset honestas periculosa, quam vtilitas tuta: sed præter honestatem, puto, nec securitas est, nec vtilitas, non dico tuta, sed vlla. Serio Phocyon ait: Hæc lex diuina, vt vna virtus solum sit potens, reliqua nuga: potens est illa sola prodesse: quidquid iuuat, per illam iuuat. Distinxit Sextus ex placitis Stoicis genera bonorum: in primis illud, ex quo, & à quo licet iuari: istud præcipue dicit virtutem: ab ea, vt fonte, manat naturaliter vtilitas. Aliud est, per quod accidit, vt iuuemur: hoc genus actiones virtutū intelligit. Tercium, quod potest iuuare, iustos significat animos, Angelos, Deum. Itaque omnis fauor, omne emolumentum virtus est, aut virtutem respicit; siue à virtute sit, siue per ipsam: ex optima sobole bonorum est, sincera, pura,

pura, sine damno iuuantium, imò cum lucro. Nummos, si iuues alium, perdes, quibus iuuas: virtus, cum iuuat, iuuatur, crescit subsidio. Felicissimum diuitiarum genus credo, & vnum, nempe, verum. Hippocrates ita monet Abderitarum Senatū: *ὅτι ἐστὶ πλεονέκτημα, τὸ πάντα χάριεν χρηματίζεσθαι: μεγάλα γὰρ ἰερὰ τῇ ἀρετῇ ἐστὶν ἅπασαν δικαιοσύνην ἢ κρυπτομένην, ἀλλ' ἐμφανέα ὄντα.*

Non sunt diuitie pecunie vndeque comparate: magna enim sunt virtutis sacra, quæ à iustitia non teguntur, sed in apertum se proferunt.

Putemus igitur, cum virtutem audimus, cum reueremur, ad nos pertinere tam liberalem, tam propitiam, tam commodam, tam diuitem, tam pulchram in nobis futuram, quantum in aliis miramur. Non est omnino bonum, quod vbiq; non est: modesta & innocens inuidia est admiratio. Quomodo admiramur virtutem, quam reiciimus? Homo es: dotem, & frontem humanæ gloriæ admitte; ad te spectare potest: non alieni generis decus, tui est. Si in diuinis viris est; est, quia facit. Vnde? Ex hominibus; & vt mireris, ex malis. Vis scire ad te spectare virtutem: spectat ad similes tui. Cur eam præsumis, quorum meliorem te præsumis: omnes meliores vis, quam sint. Cur, qui reliquis virtutem cupis, tibi nec possibilem putas? Ne iniuste vota distribuas. Sic te desidera, vt alios: sic alios ama, vt te.

At, sit virtus extraneæ naturæ decus, cur illà, id est, modestiā tenus modesti sumus, & non perfringimus claustra aliena? In brutorum nos naturas intromisimus; cur nolumus in diuinam?

Audacia æternæ laudis esset terminos violare alienos, vt tantam suffuraremur gloriam. Animalium proprietates alienas contraximus: leonibus surripimus iram: scaris vsurpamus libidinem: lupis, & accipitribus suffuramur furacitatem, rapimus rapacitatem; purpuris gulam, coruis ingratitudinem, murænis perfidiam, formicis auaritiam, polypis simulationem, stellionibus inuidiam, vulpibus fraudes, pastinacis voluptatem; æne pericula, quod consequens est? Centones brutorum simus. Si vitia auli fuimus imitari; quid non audebimus? quod sacratius habent, temerauimus; nec securissima territoria, Oceanus, & æther, immunia sunt nostra audacia. Leonardus Vinciū auium, Nicolaus Vrinator piscium vsurpauerunt priuilegia: si in his futilibus; si in pessimis violamus naturæ ritus & fas; quæ impudens modestia est, quæ iniusta obseruantia, contineri, ne continens sis, ne iustus, ne bonus? Solliciti & temerarij sumus, vt fiamus feræ & bruta; ignaui, vt diuini. Quæ maior ignauia, quàm magna diligentia, qua magna amittimus bona, id est, bona. Satis est ad magnitudinem titulus bonitatis. Amittimus virtutem, amittimus id bonum, quod nos bonos facit, quod mali non habent; cuius magnitudo opinionem superat; cuius utilitas opem; cuius pretium vitam. Nullo virtutem taxare pretio potes, quod vilissimum, & iniustum non sit. Quid, si species, quàm carè æstimas vitia, quàm sublimem taxationem vilissimarum rerum fecisti? Aspice pretium,

tium, quod imposuisti auaritiæ, voluptati, imò poenitentia; magnos labores vitæ; ipsam, si opus esset, vitam. Pudeat non minoris parare lucra, quàm damna.

Reuoca, quantum pro virtute Antisthenes, *Cap. 20.* aut Zeno, aut Crates aliqui, quibus mortalis fuit, sunt passi, rigorem illum, & odium voluptatis, propè & naturæ: fame, frigore, æstu, paupertate, nuditate, laboribus quesierunt, quam nos æquali perdimus diligentia: magnis amittimus laboribus maiora bona. Ad hæc, non virtutem omnes illi quærebant, quibus solida non fuit: simulacrum eius mactatis cupiditatibus adorarunt: velut enim coram Imperatorum statuis ludi olim celebrabantur; ita Philosophis festiua fuit statua virtutis: ludos præ illa fecerunt, quidquid vulgus magni fecerat. Adiice, quodd Stoici mortales animas rebantur, nec præmium virtutis expectabant, nisi ipsam; gratis illi laborarunt. Nos post supplicij posthumi formidinem, post gloriæ spem, maxima emimus ignauia ignominiam nostram. Dices, errore præcos inductos ad diligentias illas: putarunt beatitudinem, aut solam virtutem esse, aut præcipuè. Antiochus, qui humilius Zenone docuit, solum negavit beatissimam vitam virtutem; dixit tamen beatam. O ignaue, ista te exceptione damnas. Cur piges? Sine virtute beatitudo non est: nihil sit sine instrumento suo: tale illis visum medium fuit, quod putarent finem: te non excusabit veritas: plus debes sequi virtutem, quodd beatitudo

non sit, quàm si esset. Instrumentum beatitudinis maioris est nos per virtutem conuiuantis, & ad cuius exemplar est. Nihil deest virtuti: per se sufficiens est vitæ, si non beatæ, beandæ, nunc bonæ, & lætæ, & inter miseras huius vitæ felicitis.

Cap. 21. Anne bona misera & concisa mauiis defendere felicitatem? Consentis cum miseris perdentibus, dum quærunt beatitudinem: res integra & indiuidua est. Cur partes quæruntur? Dum difsecatur, quod integrum placet, perditur. Causa erroris humani & certissimæ infelicitatis, felicitas diuisa est: non indigere beatitudinem putarunt, diuitias adorarunt honorifico felicitatis titulo: alij imperium, & honorem, quos summa potentia timidos fecit: alij voluptatem, qui lætè viuere iudicarunt benè viuere. Errarunt diuisione rei indiuiduæ, sufficientia, potentia, lætitia idem sunt, & tantum sunt, cum idem sunt, vt beatitudo sint; cum scinduntur, nihil. Qui vnum sine aliis quærit, ipsum, quod cupit, non inueniet: iusta repulsa votorum est, minus petiisse. Quod nihil indiget, non indiget potentia. Itaque & sufficientia & potentia, sociæ, aut eiusdem naturæ sunt: tum, quod sufficiens, quod potens est, non potest contemptibile esse. Iam sufficientiæ, & potentiæ autoritas accedit: accedet & lætitia. Vnde tristis erit, cui nihil deest: Igitur sine membris beatitudo est. Vnum est, quidquid illa est, & pro omnibus est: nos, cum in artus distinguimus, destruimus, & laniamus. Diuitiæ honorem desiderant: non igitur opulencia est felicitas, cum

cum egeat parte felicitatis. Voluptas cupit honorem, melius dicerem, odit: honos sæpe eget, sæpissime moeret. Misera bona sunt, quæ mixta malis, quæ à bonis diuisa. Simplex est, & vnum, quod verè bonum est. Quemadmodum diuisus homo perit, ita beatitudo dirempta desinit. Ita, qui impartibilis rei conatur portionem indipisci, nec partem consequitur, quia nulla est; nec ipsam, quia non affectat. Hinc palantes per magna pericula in maiora, per omnia voluptatis præcipitia, per omnes cliuos potentia, per omnes auaritiæ latebras multiplicamus vota: quærimus, quod destruimus quærendo, transultatione rerum repetimus summum bonum, vnde recessimus, sed ignoramus viam: velut ebrii domum reuerti nescimus. Virtus solam via est, ipsa est indicium: imaginem beatitudinis præfert: & sufficiens, & honorifica, & læta est: ipsa quoque pro omnibus est. Nec aliter quàm Sol calorem, & alias sublunarium corporum continet vires, sine sua forma: ita virtus eminenter complectitur omnes vires, omnes commoditates opum, voluptatum, ambitionis defæcatas, & puras, sine suis damnis, sine suo pondere.

Cap. 22. Quid iam causari potes, nisi difficultatem virtutis, quæ, licet beatitudinis sit via, ad ipsam hanc viam, aliam nimis miseram viam esse? Erras, si miseram vocas, qua itur ad beatitudinem; quemadmodum errares, si beatitudinem diceres viam miseriæ. Quid putas non tanti faciendum virtutem, vt per mala petatur? cur tanti fecisti

malum, ut per bona peteres? O ineptiam! per falsissima bona ad verum malum cucurristi, & per mendacia mala ad verum bonum non ibis? In difficultate virtutis nosce gloriam suam, & viciniam felicitatis per se amandæ. Cur putas naturam consignasse præmium præsens, velut numerata pecunia voluptatem aliquam actionibus humanis, nisi solum virtuosis? Has docuit per se faciendas. Nec tamen sine sua voluptate sunt, tantò maiore aliis, quantò ipsa virtus: lentior tamen, & sera ista iucunditas est, sed maior: voluit ostendere, non mercedem esse, sed gratiam: liberaliter virtus appetenda est: si pretium non velis, gratia referetur, licet nolis. Adice, aliarum actionum præmium limitatum esse, decrescens augmento ipsarum: qui plùs comedit, minùs delectabitur; gratia tamen virtuti relata, subtilis illa sua, & segura, & innocens voluptas crescit pro cremento actionum. Felicissimum istud bonum, quod usu non deteritur, non consumitur, nunquam fastidio est: cuius fructum maiorem usus facit. Ne quæras bona pereuntia, ut sint bona, aut videantur, pecunias, delicias, gulam. Usu nummus deteritur; cibus, ut placeat, consumitur: illa potiùs elige, quæ usu pretiosiora fiunt, consilia, bonas actiones, virtutem denique.

Cap. 23.

Cætera propter virtutem decrevit natura, & limitavit, in cuius obsequia direxit. Tamen si virtus eadem sit, & honesta, & vilis, & iucunda; nos tamen ista distinximus, & præuertimus, interdum ad utilitatem honestatem virgemus, ad delectatio

lectationem utilitatem torquemus: violauimus sanctissimum naturæ ordinem: sic bonorum gradus digessit; infimum delectationem posuit, medium utilitatem, summum honestatem: ne relinqueremus vtilia, aut necessaria vitæ, concessit voluptatem. Quare, quodd minùs appetibilis natura sua est, delectatio est. Deinde delectationem & utilitatem mediocritate circumscripsit, non propter se fecit, sed honestatis causa, cui accommodari, cui commensurari debent. Honestum liberum fecit, sine conditione, sine modo appetendum: per se bonum est. Nos fas istud euertimus, in fastigio infimum locauimus: delectationem adorat cupiditas, quam nummo colit, & nummo maculat pudorem. Religiosius istum ordinem bruta colunt: gradiuntur animalia per prærupta, & præcipitia, ut bibant. Quid dolore emunt? Voluptatem? Minimè: cara esset. Utilitatem naturæ petunt, necessitatem: cum sumpserint, quod satis est, quiescunt: nullius illis rei voluptas sola titulus est: tum honestatem vtilibus præferunt, nihil vtilius vita. Miraris, honestatem dixisse, ubi ratio non est: mirare rationem & reuerentiam honestatis, adhuc ubi non est ratio. Non dico, honestatem in feris esse; sed cultum honestatis, quam in statua reuerentur. Generosa nonnulla animalia, tauri, leones, nulla utilitate, nulla voluptate proposita, usque ad mortem decertant. Quid præsumunt, si non honestum, honorificum, propter quod omnis voluptas, omnis utilitas contemnenda est? Tanti fa-

HH 5

ciunt

ciunt honestatis umbram, honorem: ad eam natura commendauit brutis vestigium virtutis, ubi plus non potuit.

Redeo ad virtutis difficultatem, istud vellem expiare nomen. Iniuste difficilis virtus dicitur, quod nos ignaui & socordes simus. Lucem inique appellabis inuisibilem, quod cæci illam non videant. Dixi in superioribus, si vitia ausi sumus imitari, quid non audebimus? Non inconsulto ista mihi excidit sententia. Scio difficultatem vitiorum, credo faciliorem virtutem. Si naturam spectemus suam, tractabilis, & comis est: vitia affricant nostra, quam sentimus, difficultatem. Componamus exacte vtrumque, vitium, & virtutem: expendamus cum diuino Isidoro Pelusio, qui Vistenuphium ab hac opinione subduxit, vtrum difficilius sit, sexcentos thesauros perscrutari, an presentibus facultatibus contentum esse? diu, nocturneque turpes quæstus, ac seruales numerare, an frugalitatem complecti, atque amare? omnes lædere, an læsis opitulari? cum legitima vxore congregi, (nondum enim summam Philosophiam pono, sed quam plerique consequi possunt,) quam alienas nuptias perfodere, ac violare? incurabili auaritiæ morbo laborare, an ab huiusmodi furore liberum esse? dolosnectere, an citra fraudem commercia cum aliis habere? Tribunalibus molestiam exhibere, an quietem agere? bona ad se nihil attinentia rapere, an etiam sua largiri? in negotiorum & criminum coceno volutari, an à negotiis & timoribus

ribus immunem esse? de multis rebus, quæque perfici nequeant, in cura & solitudine versari, an vnam hanc curam habere, quoniam pacto à virtute minimè excidas? in negotiis, ac rebus gerendis libenter versari, an in otio viuere? nunquam satiari, an ne ea quidem amare, quæ etiam post satietatem contumeliam accersunt? nauigare, aut naufragia perpeti, an in portu sedere, atque aliorum naufragia prospectare? Iam & isthinc voluptas, & hilaritas virtutis commendata est: cum facilitate lætitiæ prætulimus. Gula enim sexcentos morbos appendices habet, dolores capitis, vomitus, apoplexias, paralyces: ferè omnium malorum stirps, voluptas sensus est; tam misera est; suis opprimitur ramis. Diuitias sequuntur timores tui, inuidiæ alienæ: honos periculis sustentatur, vilitatibus procuratur. Cur igitur, aut difficile, aut molestum putas consequi virtutem, sequi Deum, quem facilius auro inuenies. Non est opus confractis terræ ossibus, exsectis montium visceribus sub saxa, sub latebras eruere; occurrit. Si quæris, ille te quærît, ille te inuenit, & dum inuentus es, inuenis.

DIORISMVS II.

De collatione diuitiarum, & inopie.

Sed, quia virtus satis accepta sit, etiam pessimis, neque eius tam peccent contemptu, quam

quàm æstimatione malorum, aut non bonorum, insitam horum reuerentiam perdere, nunc singillatim. Satis ad hoc esset, si, fama neglecta, dispiciamus naturam. Veniant in medium in primis opulentia, & frugalitas: exploremus, an bona, aut mala sint, & vtra præferenda. Numerus cupiditatum istam litem dirimet. Iniustissimè diuitias felicitatem putabis, irritantes cum iniuria felicitatis vota. Quem dices beatiorem, qui plura habet, an qui minùs cupit? Certè & istud nomen paupertatem maximè commendat. Quid beatitudo est? Summa inopia cupiditatum. Huc aspirat auaritia, vnde maximè recedit; & per diuitias rerum, paupertatem desideriorum amat: id minùs obtinet, quod optat; id minùs facit, quod probat; id facit, quod non vult facere; cupièdo probat non cupere: cupit, & quod cupit, est, non cupere: mendicans à fortuna, quod sibi potest dare, tam facile, vt sibi det, si non mendicet. Quisque sibi concedit, quod non vult petere ab alio. Exploratio inopiæ desiderium est, opulentia fastidium. Itaque ille ditissimus erit, qui desideret nihil; quem pauca satient: irrita copia est, vbi cupiditas inopiam fecit. Non certa regula mentiendæ sunt diuitiæ, possessione, sed defectu, ob cuius causam sunt: non enim fuerunt inuentæ opes, vt solum plura habeamus, sed ne quid deesset. Idèd mensura opulentiæ erit, non quantum plùs habeas, sed quantum tibi minùs desit: deesse autè cupiditas facit. Quare modus diuitiarum, aut inopiæ, cupiditate demonstratur.

stratur. Quem putabis pauperiorem inter Philum, Lælium, Scipionem, Crassum? Philus minùs habuit Lælio, Lælius Scipione, Scipio Crasso. Si errare non vis, hunc puta, qui plùs habuit; sed, cui plura defuerunt, quia plura desiderauit, nec ampliùs diuitiis suis potuit, quàm videri diuitem non esse, & videri aliis, non sibi.

Ergo, si cupiditates hominis vnius, imò vna cupiditas sufficit ad titulum miseriæ, ô miserrimum diuitem, quem plurimorum hominum cupiditates infestant! non se credit vnum, sed multos; pro multis desiderat cibos, amictus. Egregiè diuinus Columbanus ait:

Molles cumulat tinearum ad pabula vestes.

Non, quod vni homini satis sit, sibi præparari vult; sed quod populo fortasse. Tolerabilis norma votorum, necessitas est. Ille ad cumulum miseriæ sibi optat, quibus non eget; imò, quibus nec multi egent. Spatiosum istum scopum sæpius feriet fortuna, & toties miser erit, quoties potest esse; & quod mireris, quoties vult non esse. Adice, ad apparatus cupiditatum non solum superfluitatem suam, sed necessitatem alienam; rerum, dico, & hominum: nam, præterquam cupiat sibi non necessaria, desiderat, quæ rebus aliis necessaria sunt, iis, scilicet, quæ habet. Possessæ rei necessitas in possessorem exundat. Non minùs quisque eget, quàm res suæ egent; & egent omnia: magna domus eget magna familia, eget pluribus habitatoribus; & plures habitatores pluribus vtenilibus: igitur, cum plura dines

diues habeat, non tantum plura cupit, sed pluribus eget. Egregium facinus diuitiarum, quae se felicitatem mentiuntur, augere cupiditatem, augere necessitatem. Duplici via ista ampliatio votorum diuiti contingit; cupit plusquam eget, & eget plusquam alij. Qui, si liberalissimus cupiendi in superuacuis est, in necessariis non se continebit: irritatur maiore necessitate, praecipitatur nimietate. Vide, quam insufficientes diuitiae sunt, quibus adhuc necessitas non sufficit communis. Quidni? adhuc, si nihil egerent, votis egebunt. Nihil sufficiet illi, qui superflua facit necessaria, cui natura non sufficit, qui pondera malorum auxit cupiditate bonorum. Sequuntur cupiditates cura, possessiones discrimina: plura cupit, plura possidet diues; plus timebit, plus periclitabitur: nec securus, nec tutus erit. Si parcat fortuna, non parcat cupiditas. Vbi tuta sint omnia, non erit ipse tutus votis suis, nec securus curis. O bellam avarorum beatitudinem, cessare, securos esse, cum incipiunt esse beatos; perdere tranquillitatem, cum consequuntur felicitatem; indigere in copia! Quibus, dices? Quibus egent opes, certe multis, securitatem nunc solum memoro. Nihil minus diuitiae faciunt, quam pollicentur: promittunt sufficientiam, praestant indigentiam, nequeunt ponere naturam suam, nequeunt auferre a se, ne possint auferri: alienum petunt praesidium, ne auferantur. Vides iam indigentes, quibus putabas non egere: in contrarium recidit spes, egentiae sunt, dicis diuitias.

Adiice

Adiice maximum opprobrium diuitiarum, *Cap. 27.* alimenta vitiorum esse, organum voluptatum, libertatem peccandi, clauem auream scelerum. Anne parum malum erit, per quod mali finis? Malefici etiam instrumentum damnatur. Verissime diuinus vir Eucherius ait: Quaedam societas est penes etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & diuitiis. Aegre sine opibus gubernantur vitia, quorum ille velut manubria & capuli sunt. Ferè aurum omnium malorum, aut quae facimus, aut patimur, causa est. Vsurpa ab illo hanc vocem:

*En ego tempestas, ego tota insania mundi,**In me, inquit vobis, ether ruit, & mare surgit,**In me terra procul, mors proxima, nulla Dei spes.*

Ionas procellae causa iactatus in pelagus redemit iras vndarum: tradendum est aurum pro redemptione malorum: naufragantes

*onus omnes**Praecipitant, certantque pericula vincere damnis.*

Minoris constabit tibi salus, quam Tertullianus de naufragis dixit, non damno aliquo vincet pericula, sed magna vtilitate, qui exoneratur inutilibus. In isto discrimine praecipitatio fortunat. Ioannes Geometra canit:

*Εἰσὺ τὰ δ' εἶπε, μάλ' ὥκα, μὴ ἐξολέσῃς, φίλε τέκνον,**Αὐτὰ σε προφάντα ῥαδίον ἐξολέσει.*

Expecta perdi rebus, nisi prior perdas. Liberum est,

Hac nisi perdidit cito, ait quidam, optime fili, Prauenient max te, perniciemque ferent.

est, & expeditum iter salutis. Guigo ait: Exonerando itur. Quid promptius, quid facilius, quam quod sine onere adhuc tui facies. Tam primum, tam expeditum est consequi felicitatem, sequi Deum, ut nec te opus habeas: imò nimis te impediās, si onustus te sis; quid, si tuis? quid, si alienis? Quid ad ipsam vitæ commoditatē superuacua? impediunt id, quod sufficiens est; imò quod necessarium. Quid putas magis tibi necessarium? Fortasse dices, nihil præ vitæ? Sæpè istam impediuit superuacaneum aurum, plūs ipsa æstimationum, cui ipsa cessit.

Cap. 28.

Ad hæc expendamus opulentiae utilitatem: sit magna: hoc vnum damnum non compensabit, quod possis plūs nocere, plūs peccare,

Propter opes vitæ, aurumque rebelle.

Adiice non tantum propter, ut Licentius dixit, sed cum opibus. Quam tamen utilitatem dices? Remedium necessitatis? Benè, nisi ipsa fecisset necessitatem: fecit morbum certum, remedium est incertum. Egentias diuitum non noscit natura: nec mederi potest: plagæ auaritiæ sunt, quas diuitiæ non satiant, sed exulcerant. Anne bonæ erunt, quæ tam mancæ & enervæ sunt, ut nullum malum auferant? Quod malum auferre possunt, cum nec ipsam sui famem tollant, imò irritent? & per infinitas ampliunt necessitatum appendices, cupiditates dico? Nihil illis vile restat, nisi paupertatis similitudo: sed facilius, & latius est pauperem esse, quam imitari. Multi, qui sunt, nolunt videri, quibus maxima miseria est.

est, simulare fortunam. In silentio infelicitatis suæ luunt pœnas pudoris pertinacis. Quemadmodum autem imitatio diuitiarum pauperi miserrima est; ita diuiti affectatio paupertatis innocens erit & secunda. Quam rogabis affectationem dixisse paupertatis? paria vota habere cum paupere, cum natura, id est, pauca, id est, necessaria. Tam digna res paupertas est, ut ipsius imagine & colore opulentia, nec incommoda sit, nec inhonesta: illi locupletes non solum beatius viuunt, sed laudantur, qui mediocritatis specie imitantur pauperes, qui sine superbia, sine ostentatione, sine strepitu, modico cultu magnas administrant facultates. Administrare dico, non seruare: aliud est modestum esse, aliud miserum. Nec avarum dico similem pauperi; non meretur nomen honoris. Quidni? Dicam similem egeno: aliud enim est pauperem esse, aliud egerere. Nec istam similitudinem concedam: vacat similitudo, ubi substantia est. Non similis egeno est, sed egenus: nihil habet, dum plūs habet: perdit omnia, dum seruat: nihil interest inter diuitias naufragas, & seruatas: perditum est, quod inutile est. Ceterum, quemadmodum paupertas, norma est innocentis opulentiae: sic eiusdem paupertatis norma beatitudo est, & ut audacius dicam, Diuinitas. Deus nulla re ad vsum suum eget, cui simillimus erit, qui minimo indigeat.

Adiiciam, utilitatem rerum potius pauperi esse, quam diuiti; nolenti dico, quam possidenti. Utilitatis forma, vñus est: maior rerum vñus

Cap. 29.

contemptus est, maior & fructus. Vfus domini-
um sequitur: nullus rerum dominus, nisi qui
contemnit: nam, qui nimis amat, non dominus,
sed seruus est; non tam possidet, quàm posside-
tur: ergo nec vitur, nisi contemptor, nisi pau-
per, aut huic similis: tum nullius rei utilitas est,
nisi bonæ; vtile bonum est, cum contemnuntur,
sunt maximè bona: ergo maximè vtilia. Mi-
raris bona contemptu fieri? Memento bono-
rum legitimam naturam, communionem esse.
Non est bonum res priuata, sed publica: debet
pluribus adesse, imminutum cuique, integrum
singulis. Deus omnium bonorum archetypum,
communis res est, & ad omnes æqualis, ad vni-
uersos tota, ad imitationem suam affectat om-
nia. Istam optimam conditionem boni solùm
contemptio facit: contemni res ab omnibus
possunt, possideri ab vno solùm; contemptæ
satis sunt, & cuique, & cunctis. Næ contem-
ptor rerum inuidendæ felicitatis est. Vtrum præ-
stabit, nulla re necessaria egere, an multis super-
fluis abundare? Qui contemnit, non eget, nec
cupiditate. Ad rem difficilem peruenit, securum
esse, non egere adhuc voto. Qui possidet multa,
superuacuis exundat; & sunt superuacua, quot-
quot habet: alia optat, quàm habet. Præsen-
tibus offensa est cupiditas. Nunc ausim dicere
pauperem illum ditissimum: nam & ipsi super-
uacua sunt omnia, dum ultra necessitatem recu-
sat, & cui necessaria (ad innocentiam huius ge-
neris diuitiarum istud est) nulla sunt, dum citra
volun

voluntatem eget. Tum præsentia diuitiarum
diuitem non constituunt: vicarium hic titulus
admittit, si tantumdem habeas, ac diuitias, diues
es: non minùs diues censetur, qui in nominibus
pecunias habet: ditior ille pauper est, qui, cum
nihil habeat, non habet cupiditatem, cuius ino-
pia maior est omni copia. Tantumdem & velut
in nominibus habet, qui nolit, ac ille, qui possi-
det omnia. Quid, si conferas immunitatem men-
tis? Non qualitas, non numerus rerum, non va-
lor diuitem facit. Quis, rogo, ditior, qui duo ta-
lenta, an qui vnum prædium habet? Dices, is, cui
res sit maioris æstimationis. Dicam iam, qui sa-
nus est. Sanitatē corporis talentis & prædio eme-
res: plùs itaque habet sanus, quàm qui talenta,
quàm qui prædium possidet: ergo locupletior,
cui sanior, & valentior mens, quàm cui ditissima
sit cupiditas. Deinde absurdum erit dicere diui-
tem, qui pretiosa habet, & non qui sit pretiosus:
& nemo pretiosior, quàm qui pretiosa non vult,
sed pretiosissimus, qui nec putat.

Paupertas verò res cælestis est, læta, inno- *Cap. 30.*
cens, secura, sufficiens, & quod mireris, diues;
& quod inuideas, iusta,

*Iustitia est: nam semper egens, & pauper ho-
nestas.*

Diuitias compendium desideriorum facit, non
laxi sacculi, non lati fundi, non ingentes reddi-
tus. Ad remedium indigentix quaris opes, sed
frustra: is solùm non eget, qui non cupit, non
qui habet. Hæc ars cupiditatis est, inter superua-

cua egere. Cæterum diues paupertas est, sine alterius nominis ignominia, sine odio inuidiæ, sine fauore fortunæ. Iactat cum Metrodoro, in desperationem adigens fortunam, illam vocem: Occupaui te, cepi, interclusi omnes tuos gressus, ad me aspirare nequis. Certè, qui fortunam non sperat, nihil timebit. Res est sacra paupertas, cui nemo insidiatur, nemo inuidet, sine curis, sine periculis, sine damnis: tota in bonum composita animi & corporis. Iuuant valetudinem tenuis victus, nec delicatus, labor conueniens, somnus moderatus, parum molle lectum, aura & cælum liberum. Eximij generis diuitias pauper habet, innocentes sibi, & omnibus, quas nec disponere labor est, nec discrimen possidere: propter quas nemo occisus; nemo mala aut fecit, aut tulit. Quidquid malam fecerit paupertatem, malas quoque facit diuitias: vtrumque mala mens facit. Quocumque transmittas venenum, siue in aureum, siue fictilem calicem, lethiferum reddet: vitium in animo est, transmittimus nobiscum:

*In se retinet status omnis
Quicquam miserum, graue, durum,
Quod scire status nequit alter:
Expertus feret leniore,
Notaque magis ope fissus.
Febrem patiens modo dextrum
Mutat latus huc, modo laeuum:
Nunc ventre cubat, modo dorso:
Hinc pace caret, quia secum*

*Fert**Fert inuero malum, suus omnis**Idcirco locus grauis angit.**Se corrigat, & paret intra**Pacem sibi, dei que quietem.*

Huic tamen paci, quam vult Gerson, accommodatior paupertas est circumcisis curis. Quin ferè omnis mutatio miseriæ cum damno est: si ad diuitias confugisti, non fugasti mala, solum commutasti; adde pro maioribus. Solius animi mutatio secuta est. Felicius fies, si alius sis, non si tibi alia sint, non si plura, non si omnia.

Hactenus fortunam, & ingenium paupertatis *Cap. 31.* contudimus: nunc dignitatem non philosophicis dumtaxat decretis, theologica etiam dissertatione scrutemur. Quis dignior, qui seruit, an cui seruitur? Anne minor Rex erit, quod manu non tractet nummos suos; an Præfectus ararij, quod alienos? Non diuitem facit administratio pecuniæ, sed seruum. Simile cense discrimen inter pauperem, & diuitem: iste illius thesaurarius est: ergo seruus; illum dominum puta. Ioannes, cui à virtute cognomen, Misericors fuit: dominis suis reddi pecunias iussit: rogatus, quos dominos vocaret, pauperes respondit. Anne iuste quereretur inops, iniuste sibi à Deo prouisum, quod aliis superuacua adderet, sibi adhuc negaret necessaria? Fallitur: ex æquo cognoscit Deus inopem suum; credo & magis suum; nec minus amat, nisi plus peccantem: non angustius, sed augustius prouidit: non censum eius alteri dedit, sed commendauit. Haud puta diuitibus plura indulgisse, sed commississe;

misisse: nec pauperem sine sorte reliquit, nec diuitem gemina donauit: illum noluit onerare curis; translate in istum sunt pro vtroque curaturum, & partem suam, & alienam, id est, pauperis administratione exonerati. Commendauit itaque locupleti diuina illa Bonitas, prouida nostri boni, sortem suam & pauperis, cum isto onere, vt huic opportunè restitueret, & exigenti necessitate redderet.

Cap. 32.

Maxima ista pro vtroque prouidentia est ad meritorum cumulum. Astutum diuinæ illius mentis consilium fuit, depauperare aliquos his bonis egenis, vt omnes & diuites & egeni locupletissimi fuissent bonis non egenis, meritis, virtutibus, actionibus studiosis; vt diues distributione & ministerio erga pauperem mereretur; pauper, aut otio diuinorum, aut patientia egestatis, aut relatione gratiæ. Idèd commissæ est diuiti fors inopis, non ad fructum, sed dispensationem: in illo sollicitudo maior est, maius onus; in isto maior quies, maior dignitas. Si locuples desit officio, non Dei culpa est prouidentis cum maiestate pauperi; cuius nec obinde deterior conditio erit. Præstat esse creditor iustus, quàm debitor iniquus; imò quàm æquus: nec iam pauper est, cui plura debentur, cui famuli sunt, & sunt famuli diuites. Emulari quicumque inops Ducem Romanum potest, summam ratum felicitatem imperare diuiti, quàm esse: sunt enim omnes locupletes serui pauperum, ad ipsorum ministerium auctorati diuinitus. Quàm benè compo

compositæ humanæ res essent, si fas istud diuinæ prouidentiae non temeraret auaritia. Certè ad risum esset fortunæ, ad cumulum charitatis. Petit fortuna, vbi misericordia est. Bellè Menander ait:

Εἰ πάντες ἐβουλόμην ἀνθρώποις δέει,
οὐδεὶς ἐν ὧν ἀνθρώπων ἐδέχθη τύχης.

Istam inuentionem fortunæ inhumanitas fecit, quam Deus satis magna prouidentia exclusit, infixo, innatòque edicto, exemplar charitatis, amorem proprium indicente, ne quod nobis nolimus, velimus aliis.

*Nosco salutiferum, mansuro munere legem,
Vno qua cunctis prospicit officio.*

Nam, cum aliena mihi mandatur cura, necesse est,

Vt mea mandetur, sic quoque cura alij.

Appono & aliud eiusdem diuini viri Orientij:

Indice non opus est, doctor nec quaritur vilius:

De nobis scimus, quæ bona, quæ mala sunt.

Quàm arctus hinc nexus dilatatae charitatis, omne genus complecteretur?

Mutua constringet cura hominis hominem.

Iustissima conuentio est, vt alij curatores tui sint, quòd de aliis cures. Qui sibi detrahit, vt addat alij, nunquam tantum detrahit, quantum contrahit commodi: vicissitudine compensatur beneficiorum, aut memoria beneuolentiæ, & animi eorum, quibus benefecerit, sin minus conscientia benefacti: plus ista voluptatis afferet,

*Si alter feremus semper
auxilium alteri, fortuna
auxilio nihil foret nobis
opus.*

quàm fuisset illa sensus, qua abstinuit. Cæterum, quàm inhumanum est necare alios, vt te nutrias, scilicet, vt subornes interitum tuum perniciorem, cuius calcar gula est? Apicius, maximus ventris Sacerdos, vt delicatius coleret, & splendidiùs, mactabat homines ad murænarum pabulum, vt humana pingues sagina iucundiores suis experiretur palatus. Anne humanius, vt inipensis mulceas stomachum superfluis, necare pauperes, quibus non subuenis? Vtrolibet modo mactas hominem ventri. Collega Apicij est, quisquis non misericors.

Cap. 33.

Ingentis horroris est, rigidè exigenda administrationis ratio à diuitibus. Ardet mundus sceleribus, iracundiis, furoribus, homicidiis; exundat luxu, lasciuiis, & omni libidine; inundat omne genus malitiæ: & tamen vna dumtaxat pronuntiatur damnationis causa, non tantum iniuria, sed incuria pauperum tremendà illà sententià immunium: ad diuites dirigitur. Anne pauper sine iudicio manebit? Anne nullus illi præparatus est Inferorum locus? Thronos potius video, solia, tribunalia. Certè, si præscos spectemus, omnem Inferorum aditum pauperrimo occluserunt: nisi cum nummo illuc venire nemo poterat, quo Charontis vecturam solueret. Valeant fabellæ: iam nunc pauperum est cælorum regnum. Qui nunc Reges cæli, postea Iudices erunt diuitum: indicaturi venient: tunc cum rationes fumentur de rebus pauperum iniquè procuratis, iniuste subreptis, id est, non dispensatis; ipsi,

ipsi, quia domini, meritò assistent: causa propria agitur: nec aliter quàm de rationibus Præfectorum ararij Imperator ipse decernit; sic pauperes iudicabunt dispensationes diuitum.

Aded interest inter diuitem, & pauperem: Cap. 34. magnum illius onus, istius honos. Christus, qui omnes nos voluit Reges, voluit non tantum paupertatem tolerare, sed facere; vt, postquam reliquerimus omnia, quadam necessitate boni essemus: nec depressa ad terram mente cælorum remitteremus respectum. Solerti stratagemate prouidit, vt vel ab ipsa auaritia cogeremur omnia contemnere, vt missis nostris rebus in cælum, illuc mitteremus & animum. Eundem locum occupant thesaurus & cor: in cælo erit cor nostrum, postquam illuc miserimus nostra. Vides cupiditatem, omnium malorum semen, nunc abstinentiæ, virtutisque causam? Si omnia tua arrhas cælo tradidisti, amittes, nisi stes promissis: sic ipsa te auaritia debet cogere ad temperantiam, & amore terræ cælum amare.

Adiice ad dignitatem pauperis, suffragium Cap. 35. naturæ, licet minus sit. Quæcumque cælo vicina posuit, pauperiora elegit; ided faciliora, leuiora, latiora, dilucidiora: dotes, scilicet, paupertatis sequentia, quæ dilatata est, facilis, leuis, festiua, clarissima. Specta ignem, fortasse suburbia Lunæ, aut patria syderum; pauperrimus est; nihil in se, nisi se habet, purus, limpidus, leuis, perspicuus, se contentus. Quia ab ista paupertate degenerat aër, quod admittat à terra flatus & va-

pores, alienaque possideat elementa, iam minus levis est, & impurior. Aqua deinde ditior, plura monstra, & opes seruat: ideo grauior, & minus peruia lumini. Terra habet plurima, ditissima est, metalla, lapides, arbores, animalia: propterea & grauissima, & astris longinquior, luci resistens; omnium auarissimum elementum; condit corde suo aurum, velut in arcis claudit saxis, damnatum tenebris. Post elementa, compone animalia. Vides auiculas lætas cantantes, quibus cælum liberum est, nec ferunt, nec metunt, nec in horrea deponunt: vilissima animalia sunt, quæ opes habent, mures, formicæ: vide istarum anxietates, labores, molestias: confer festiuitatem pauperularum auium. Itaque cæli viciniam paupertas consecrauit; & ipsa quasi suapte natura cælum petit. Eleganter Gregorius Pisides ait:

*Pauperes mo-
res sunt cali-
peta suapte
natura.*

Τὸ πτωχὸν ἡθὺ ἐπαυδὸς ποιοῦν φέρει.
Hominem, quem cælo destinauit Deus, paupertati inaugurauit: in ipsa natiuitate nudus nascitur: dicam, & ante ipsam ex alienis factus est. Æther volucris concessus erat, aqua piscibus, terra plantis & brutis: mutuo accepta est materia humana: limus fuit è piscium & animalium ditionibus mendicatus.

* * *

DIO

DIORISMVS III.

Voluptates excellit dolor.

PRocedo ad voluptatem, rabidam & lanian. *Cap. 36.*
tem canem, vt Theologus Nazianzenus ait, cuius causa diuitias amas, ad quarum infamiam istud accedit, non esse dignas se, & esse tam indigna re dignas. Quale bonum erit, quod se non mereatur: quod propter malum sit: Nemo querit diuitias, nisi vt gaudeat: at omne gaudium, quod pretio paratur, vilissimum est, aut malum. Minima est voluptas, quæ magno solet constare. Utam iniuriam etiam debemus opinioni, nimis approbasse voluptates, odisse omnes dolores, quâuis istud ex illo sequatur: hoc ipso, quod admittas voluptatem, promittis fidem dolori, quem non excludes. At contra fecit Zeno Eleates, ne priuaretur voluptate, voluit dolere. Cum quidam vitio ei vertisset, quod conuitio verberatus, nimis iniquè tulisset: Si contumelia, inquit, vexatus, id dissimulaui: ne tum quidem, cum laudabor, voluptatem capiam. Inepta excusatio, id est, à superbo tunc animo, iniquè se, & res æstimanti: maxima sui fiducia erat, plures laudes mereri, aut sperare, quàm conuitia: maxima stultitia nescire, non satis compensari exemptionem dolorum feriatiōe voluptatum. Plura sunt, quibus doleas, quàm læteris: illud rectè nouit, eadem ianua vtrumque introduci. Quem admo

admodum nox sequitur diem, angor aliquis succedit nimiae lætitiæ, nisi quoddam impares sint: noctes inuenies breuiore luce; dolor tamen prolixior est voluptate: diuisam vitam habent, velut Castor & Pollux, lumen. Occasus voluptatis ortus doloris est, & illa in occasu semper est. Nemo succumbit dolori, qui victus voluptate non fuerit. Iam in hoc malignitas voluptatum patebit iis etiam, qui errant in qualitate bonorum: nam, si labores improbos putes, si dolores malos, pessimam debes credere voluptatem, quod malis nos prodat. Illi, qui te tradidit inimico, infensior, quam ipsi inimico eris. At is, quem deliciæ non flexerunt, resistet dolori. Miraberis, quod dicam. Vis animi, quæ vincet mollia & delicata, sufficit, vt durissima superet: violentiores sunt muliebres illecebræ, quam rigor & frons torua doloris, cui nonnunquam, qui ferreus obstat, cereus voluptati est, & totus liquefit. Inuictus ferro Annibal, victor per ferrum, victus deliciis fuit, marcuit vitiis, solutus vino est.

*O noua pugnandi species, non ales arundo
Neruo pulsa fugit; nec stridula lancea torto
Emicat amento framea, nec dextra minatur;
Sed violas læsciuia iacit, foliisque rosarum
Dimicat, & calathos inimica per agmina fundit.
Inde eblanditis virtutibus halitus illex
Inspirat tenerum labefacta per ossa venenum,
Et male dulcis odor domat ora, & pectora, &
arma,*

Ferra

Ferratosque totos oblito corpore mulcet.

Perge, ô Prudenti: narra omnia facinora mollissima læsciuia: recense fortissima flagitia delicatissima voluptatis plus vrbes euertentis, quam ignis, quam ferrum: nullius imperij occasum inuenies, quem mollitia non præcipitaret. Vltimum spiritum Assyria gloria inter pocula emisit: Babylonem Balthasar per gulam prodidit; Niniuen Sardanapalus per luxuriam. Certè mors alienis copiis, contracto, nempe, à voluptate subsidio, genus nostrum intempestiuè depopulatur.

Verum, cum voluptatem dico, cum improbo, *Cap. 37.* istam popularem & futilem cum vulgo intelligo, qua sensus fungitur. Deliciæ enim nomen voluptatis ad se contrahentes infamarunt, cum tamen sua animo excellentior voluptas sit, id est, voluptas. Equiuoca vox ista est: significat, & quod est, & quod videtur; non aliter ac homo etiam statua dicitur: substantialem & viuentem voluptatem animus possidet; exanimem & simulatam sensus. Hæc discretio confundit appetitum, vt paralogismo laboret: æquiocatione fatigatur votorum: inde cum semper clamet, & vociferans postulet gaudia, sapius mœret: æquiocatio fuit, mala pro bonis flagitat: appetit veram voluptatem, petit pictam. Hanc igitur calumnior: hanc è bonorum albo libenter expungam. Non est bonum ista voluptas solidata malis, cui, vt semel dicam, nucleus & corpus dolor est. Iam non mireris, si hunc audieris vmbra sequentem oblectamenta: nec insulse vtriusque indoles

indoles isthac exponetur. Occidua est omnis voluptas: umbras promissas facit, id est, dolores. Quemadmodum occumbente Sole euigilant tenebrae; & quod ille proximior occasui ruit, recedunt umbrae, & promittuntur; infantis umbra gigantem tunc mentitur: ita vel minima voluptas in occasum semper suum praecipit magnum protendit dolorem. Metiamur delicias cum ipsarum poenitudine: illae in transitu sunt; haec adharet: illae momento facessunt; haec per annos laceffit. Illae, cum diu aliquando fuerint, satis est, ut diu non sint: utroque modo imminet voluptatibus periculum sui; si diu sunt, pereunt; si diu non sunt, non delectant. Poenitentia longaua est, & quanto processerit, maior: non ita recentia odimus errata; tempore languet probatio culpa: nulla pretiosa voluptas est, nisi accidens: intenta & quaesita, dolore emitur, vilis est; atque velut anticipatae merces care paratur; supra iustum pretium soluitur. Quid dico, emere voluptates exiguas magnis doloribus? vendimus. Anne Lysimachus non se voluptati vendidit? Cum se Scythias propter voluptatem vendisset, & tam frivolum, ut est aquae frigidae gustus; vix pactum celebravit, cum rescindere voluit: sed iam exclamavit: *Dij boni, quam brevis voluptatis causa, quantam deposui felicitatem!* Maiores gemitus expectare posses, quisquis voluptate captus es in summa libertate: ingemisce; non libertatem corporis amittis, sed animi.

Atqui

Atqui non tantum post voluptatem dolor est, sed cum ipsa: adhuc cum est, felle est grauida, & undique absinthij humore delibuta. Quod gaudium timore sui non polluitur? Etiam si desit, qui interpellat, ipsum deerit. Nec quod timorem dumtaxat dixi, simplicem molestiam putes: atque, ut taceam, quot timor curas appendices habet, ipse non est sincerus; timet gaudium, & pro gaudio: trepida male sui conscia mens illicitam pauet voluptatem. Auida cupiditas consternatur, ne deficiat. Nihil ita fleat omnem sensum gaudij, quam terror finis. Postrema gaudiorum, atque, ut proprius dicam, pedes, sunt dolores: dolendo introducuntur, dolendo stant: his semper pedibus egent: nunquam enim sedent, impatienter pausam sustinentia. Sine defectu aliquo deficeret voluptas: agrotus potu plus latur: atra bili vexati plus oblectamenti capiunt. Iam credo e bonorum finibus deportabis, quod pollutum est: quod tam permixtum malis, tam confusum doloribus. Bonitas, res conspicua & pura est, ex omni parte integra: res rotunda, una, perfecta, cuius titulus deest, si aliquid boni desit. Anne consistet, cum plurimum mali adsit? Quid, si nulli rei magis haec bona desunt, quam cui minus desunt mala?

Adiice, quod corruptionem sequitur interitus. Continet, imò sustinetur voluptas amulo dolore: hostem domi habet, fugiet. Quid dixi, domi? in viscere habet, peribit. Stabilium bonum sinceritas sua facit: aeterna simplicissima sunt,

sunt, & pura. Nequit bonum esse voluptas, turbida fluit, imò præterfluit, velut aqua perforato dolio. Elegantem istam voluptatis imaginem, non Architas, aut Plato aliquis vindicet, è diuinis eloquiis est, vnde extranei vsurpauere. Permanebo in illa, vt genus voluptatum distinguam: nulla plena est, nisi è caelo, nisi in Deo. Pertusum dolium non vidisti plenum, nisi in flumine, aut pelago: idè Dauid, voluptatem cælestem ab impetu fluminis demonstrat. Aliæ voluptates in sicco sunt, dilabuntur, non occupant, depleto semper corde transeunt, nec adhuc breuissimo stant, sed celeriter currunt; certè hac solum inuidia contemnendæ, etsi alioquin infontes. Admittamus Epicuri suffragium, maximi voluptatis patroni, sed non iniqui arbitrij, quamuis illum infamarit vulgus, vt patrocinio Philosophiæ communia excusaret vitia: dicebat ille negligendas esse corporis voluptates ob breuitatem suam, malorumque longauitatem, quæ interitu suo pariunt: at labores adoptandos; nam & breuissimi sunt, & magnorum proxenetae gaudiorum, vitalium, longauorum. Quid diceret, si aterna putasset?

Cap. 40.

Tum neque bona voluptas est: nam bona prohibet, & quod vix credes, ipsas voluptates, ipsa mala, quæ se non sustinent. Pacifica res & socialis est bonitas: bonum bono amicum est. Sanctissimo se fœdere bona omnia colunt. Non vides pronitatem malorum, difficultatem bonorum: per decliue in vitia ruimus, per ardua

adimus virtutem: illud descendere, istud est surgere. At, quidquid sit, magnoperè iuauimus mala, fortasse non sine aliquo titulo. Quidam timuit, ne bona, & boni consumerentur, multitudine ac promptitudine malorum. Vnde igitur contradicitur malitiæ? Non leuiter credo ex concordia bonorum. Confusum & diffusum examen mala, & mali sunt: singulares vias quarunt: non eandem, non eodem incedunt: seorsim sunt, disparata: solum est ordo bonorum. Hæc natura vnit, nec tit. Nulla virtus alteri resistit: omnes vnam sequuntur, & dulcibus vicissim se amant, se admittunt, se ligant amplexibus. Ratio est communis Mercurius, ad vnum vbique tendit. Appetitus tamen & affectus, ait Simplicius, licet iidem sint in me, & in te; aliud tamen appetit iracundia mea, aliud tua, & cupiditates diuersæ sunt. Mala nesciunt societatem: tumultus & turba solum sunt: nec aliter vna sunt quàm duo æmuli: conferunt manus, aut sibi repugnant, aut palantur, vt vel mala malis perdantur, auaritia prodigalitate, audacia timore; vel seorsim facilius intercipientur à bonis. Auaritiæ non fauebit prodigalitas: facilius liberalitate vincetur habente in subsidium iustitiam, prudentiam, & cæteras virtutes: at voluptas ex vitiorum profapia, aut ex eius stirpe, habet simile ingenium vitii, impatiens fœderis. Mitto corporis voluptates obstare deliciis animi: ipsæ corporales sibi resistunt. Quid moror? Vnaquæque voluptas sibi repugnat, impatiens sui: dum crescit, se destruit:

KK

adèd

adeò nocet & ingrata est fruētibus, vt erga se ipsam reddat impotentes. Liberalius & gratissimum est, laborum ingenium: vt alia commoda taceam, non tantum ipsis laborantibus se labor detrahit, sed validiores patientes contra se facit. At voluptas ipsos, per quos armatur, labefactat sensus: quale vulnus rationi inimicæ infliget? Quemadmodum vincitur nutritione, & abdomine sensus: ita sensu mens, duobus iam æmulis patens, sensui & victori eius. Gulæ crimen est, hebetare sensus, inducere somnum: nam vegetatiua vita potiente contrahitur & torpet sensitiua; ita, dum sensitiua pollet, subigitur rationalis.

Cap. 41.

Post impedimenta bonorum adiice, quàm liberalis malorum sit voluptas, hoc solo titulo millies conspuenda, abominanda. Ipsa fornax scelerum, fodina nequitiae, metropolis damnorum, alueus vitiorum, philtum improbitatis, contagium totius malignitatis, artificium dementandi. Sapienter Architas ita precabatur: Infania potius, quàm voluptate corripiar. Subornat mentem ad iniqua iudicia rerum. Maximum propterea Simplicius hoc naturæ beneficium agnouit, breuitatem voluptatum, ne diu insani essemus. Quod damnum inuenies, cuius rea voluptas non sit? Ipsa sapientissimos dementauit; vide Salomonem: ipsa peruertit iustos; vide Dauidem: ipsa fortissimos eneruauit; vide Samsonem, vide Milonem. Totum infortunium naturæ voluptas est: maximus mentis casus, & vt sic

sic dixerim, animi exanimatio: motum omnem ad bonum interdixit. Pessimum hunc morbum Guillelmus paralytin vocat. Neque minùs eleganter Heraclius opinionem, qua voluptas munitur; Hippocrates ipsam voluptatem appellauerunt sacrum morbum: impedit omnem functionem mentis, lædit principem partem, euertit Capitolium, & aras rationis. Aurelianus, priscus Medicus, libro primo Chroniõn ait: Sacram contaminat animam: illo correpti, ignari, publicis in locis cadendo fœdantur. Quod sacer dicatur, ad inuidiam est: siue, quia caput inuadit, quod iuxta clarissimos Philosophos sacrum & delubrum mentis est: siue ob magnitudinem passionis, vt inquit Cælius Sidæensis: maiora enim vulgus sacra vocauit; nam sacrum dictum mare, sacra domus; velut tragicus Poeta sacram noctem, hoc est, magnam. Quintus Serenus labem horrendam dixit, alterius nominis originem ducens à dissolutione comitiorum:

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est,

Quod fieri nobis suffragia iusta recusant:

Sapè etenim membris agro languore caducis

Consilium populi labe horrenda di emit.

Imaginem vides voluptatis. Subitus est & raptus, & maximus animi morbus, & maxime caduca, infestat, deiicitque mentem, contaminat animam, fœdat ignaram sui mali: omne consilium dissipat, pessimum omen: cui similia remedia sunt adhibenda ac comitiali languori. Praxagoras libro secundo Curationum, caput iubet

radi sine venere. Anne obinde priscis Romanis culta fuit Venus depilis, raso capite, quam caluā dixere? Euellendi sunt omnes molles cogitatus, omnis trica occasionis eradenda: nulla capillofa in fronte occasio ad lasciuia, ad blanda sit; sed vndique glabra, ne vel pilo arripiatur. Optima Veneris curatio, fuga occasionis est. Asclepiades fel adhibuit cameli ad eius morbi curationem: & Serenus canit:

Prodest cum veteri Baccho fel vulturis atri.

Sæpiissimè deliciosis profuit fel fortunæ: est atra, & volucris. Dementatio prosperantis lasciuia amaris reparabitur pharmacis. Cur putas, senectus molesta est? Sapientior est. Venerata natura senium, vbi plus iudicij posuit, detraxit voluptatibus, quibus vicinam illam ætatem fatis ad redemptionem mentis exemit.

Cap. 42.

Si adhuc persistis, voluptatem bonum esse, te damnas malis: nam inter mala putas minora bona. Maior sæpè voluptas est in brutis, in amentibus, in infantibus. Quale bonum erit, quod liberius, quod maius potest esse in iis, quæ nequeunt esse boni? quod in pessimis est, quod in scelestissimis? Ingrata bonitas est, quæ communis est non bonis, & libera malis. Aliis, quæ opinio bona fecit, minor est communitas: licet sufficiant, vt hominem reddant malum, non vt non hominem, id est, pecudem, aut suem, aut aliquod brutum. Diuitiæ, & ambitio, monstra sunt humani cordis; dumtaxat immutant naturam, non commutant: nec ambitio, nec avaritia Inferis est,

est, idèd felicioribus. Vicia ista humana sunt: voluptas solum, publica dos sentientium, in suam irrationalium classem demittit rationem: idèd irrationabilior in his, quòd ratione iuuetur. Simplicius ait compaginare animam corpori. Monstra dicimus, si non omnia membra consonent humani proportioni corporis; maius monstrum est, si affectus non consentiant animo & rationi. Miramur corpus non humanum, cum humana anima; miremur sine humana anima corpus humanum: caret hominis anima, qui pecorum, & brutorum voluptate vincitur. Mandragoræ, siue alius oleris radix, quæ humanam refert similitudinem, sine mente, notabilis est. Ad stuporem erit videri homines, & esse pecudes, esse truncos, nutritione occupatos. Petulantior est voluptas, quam industria prouexit: puto voluptatem robustissimum omnium vitiorum, siue quæ bruta simulant, siue quæ homines dissimulant. In primis impudentior est passionibus brutorum: ratio illam iuuat. Quidni? Ratio illi seruit: ancilla cupiditatis fit: ministerio itaque rationis insolescit. Flectitur vis mentis ad obsequium sensus. Deinde effrænatior humanis vitiis, avaritia, & ambitio: ista solum mala fecit inuentio humana sine subsidio sensuum. At voluptates, & sensus, & opinio irritat. Æquè debet ingenio humano voluptas, ac diuitiæ, & fastus. Accedente industria impulsui naturæ vehementior & terribilior est, quàm in brutis, quatum impetum ars non impulit. Itaque voluptas hu-

KK

mana

mana fortissimas omnium cupiditates alit, indomitas nutrit passiones. In feris voluptas sine arte est, in hominibus avaritia sine impetu sensus. Hominum voluptas bis instruitur, arte, & impetu; violentissima est.

Quid addam? Voluptas corporalis solum digna est brutis: labor non indignus Deo. Nec opus est meminisse sapientiorum ex gentibus, consecrantium Diuinitate Herculis labores, ut contra famam vulgi auctoritatem illis seruarent. Filius Dei amplexus est illos, quibus & saginavit se; nec aliud plus nostris elegit. Sequamur arbitrium diuinum: per omnia discrimina tuti erimus. Callide Alexander Dardanus præmium pulchritudinis maluit: viderat à Deabus ambiri; sequutus est gustum Diuinitatis. Istud sit ad pudorem socordiae nostrae. Suffragium Dei habemus ad contemptum voluptatis, ad honores laboris: neque minus honorificè habendæ sunt passionēs Domini, quàm patibulum. Crux olim maledicta, & ignominia Orbis, nunc adoratur, summos adornat honores Regum, coronas, ut sic dixerim, coronat. Opprobrium etiam nostri generis labores erant, pignora peccati primorum parentum: nunc pro gloria captare potes, consecrauit illos IESVS.

Cap. 44.

Si non honorificos, vtilēs nosce. Labor est magna commendatio virtutis, fides sapientiae, character virorum, praesidium vitae, æmulator muneris angelici, custodit nos, & docet, supellex diuinæ habitationis, vaticinium iustitiae, & ut plausi

plausibile aliquid habeat sensus, & opinio, auspiciū est fortunæ, penus gaudij, fœnus voluptatis, natalis dies immortalitatis, aquæductus famæ. Vitis, cui ferrum non excussit lacrymas sanguinis sui, amputatis membris, sterilis & tristis iacet: vulnus cum ploratu fecundat, suauissimos edit fructus, plenos, quod magis ipsa fletibus exhausta. Qui sauciat cinnamomum, statim carpit. Corruptur vita deliciis, quemadmodum cadauer vermibus; nec nisi alicuius doloris myrrha sistitur. Eleganter Æneas Gazeus mandragoram vocauit; soporat cupiditates: tantum inualuit veteribus eius opinio, ut publico ritu legitimus institueretur dolor, sine quo rempublicam constare posse non credebant: anne priuatus poterit? Ut taceam pancratium & pugilatum, commune istud plurimis fuit. Spartani ad argumentum pietatis scæuitiam ostentabant: nec alia liberaliùs hereditate donabant liberos, quàm plagarum. Adiice, quod nihil præter se pretiosius habet virtus, nisi dolores, cruciatus, labores. Quare, dices? Quia ipsa in his pretiosa. Difficultas, materia virtutis est, ut ligna & metalla fabricorum. Aurifex meliorem artis suæ materiam non reiecit: sculptor ligna seligit: nullus statuarius irascitur optimo simulacris marmori. In maiori labore, maiori cruciatu præstantior virtutis materia venit: plus gaudendum est.

Nec tantum dolor fauet virtuti, ut præstantior sit; sed ut sit. Quædam disciplinâ naturæ, qui afflictus est, aut melior fiet, aut minus malus.

Cap. 45.

KK 4 Nemo.

Nemo, quod habeat plurimum auri, statim aurifex est; nec quod plura ligna, statim faber: materia non est ars; sed parat arti. Nec statuarius desinit esse, quod inter ligna, lapides & metalla non sit: artificium à materia pender, non ars. Istud tamen priuilegium laboris est, quod talis materia sit virtutis, vt & ipsam sapè faciat, & affricet vicinia sua, & salutarì contagio artem. Discimus in labore virtutem, & ab ipso sapè labore; dediscimus in deliciis, & ab ipsis. Traduco in exemplum Dauidem inter inuidias Saùlis sanum, micissimum. Afflictionibus, laboribusque eruditus coluit virtutem, benignus æmulo, parcens hosti, seruauit auido cruoris sui sanguinem. Vide hunc ipsum post voluptatem crudelissimum, reum sanguinis optimi viri Vriæ, qui pro ipso fuderat. Hic est ille, cuius memoria mansuetudinis commendatur: hic est ille liberalissimus veniæ: hic ipse post venerem dedit humanitatem, nesciuit ignoscere. Non facilè crudeliorem vltionem leges. Populum capta Rabba eduxit, fecitque super omnes tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissècarentur, & contererentur. Nec stetit hic sæuitia: per omnes vrbes Ammonitarum eadem atrocitas grassata est: multis in locis ferrauit homines, diuisit cultris, & traduxit in typo laterum. Ista inhumanitas post libidinem fuit, (frequens Literis sacris prolepsis est:) aded mores alienauit voluptas. Vnius Bethsabæ amor exhaustit totius naturæ charitatem. Sine exemplo crudelitatis fuit,

fuit, qui ad exemplum mansuetudinis propositus erat. Ille, qui toties pepercit Saùli, qui maledicentibus ignoscebat, qui siluit exprobratus; qui tam delicatæ mansuetudinis fuit, vt quæ, nisi impius foret, punire debuit, (debent multa Reges,) noluit, nisi aliena manu: quæ parcere non potuit, distulit, & filio tradidit puniendam. Cæterum, illum afflatum virtutis in laboribus, non nimium credo deberi impedimento voluptatum, quæ tam pessimè de probitate merentur. Vnus labor multis & disparatis voluptatibus, etiam in volentibus obstat. Lepidè quidam peritus coquus Mediolanensi Duci post bellum infelicitè cum Florentinis gestum reprobanti epulas, respondit: Si Florentini tibi gustum auferunt, ipse in culpa non ero: cibi iucundi sunt, summæque arte compositi: te nimium concalefaciunt, & appetitu hostes priuant.

Iam quid contra dolorem causaris? Sensem, *Cap. 46.* acerbitem? Adhibe patientiam, constantiam, rationem; ista enim lumen animi inextinctum seruatur, velut facula in pharo: perflat Boreas, fremunt procellæ, tuta erit mens; &, quod mireris, læta inter tristia. Non aliter ac oues Ponticæ, quæ, quia absinthia pascebantur, felle carebant. Ipse patronus voluptatis Epicurus commendauit beatitudinem sapientis in summis doloribus. Quid mirum, si non tristis sit sapiens, in quibus alij inuicti, Lacedæmones pueri, Indicæ femina, Ægyptij Mystæ, puerperæ feræ, stulti denique amahij? Ergo, quod vicit imbecillitas in

KK 5 pueris,

pueris, lex in feminis, error in superstitionis, consuetudo in delicatis, natura in feris, vitium in lasciuis, virtusne solum non domabit? cui dolor non tantum ferendus est, sed prouocandus, sed amandus ad infortunandam sensuum felicitatem miseram, ut cum ratione non possimus, minis, & supplicio compensemus. Optimè Plotinus ait: Corporis, sensusque prosperitas grauans hominem ad se detorquet. Decet autem vicissim compensatione & diuersione quadam ad optimum potius conferente, quodammodo corpus attenuare, ut appareat, hominem ipsum ab externis esse diuersum. Auerfanda, auersanda voluptas est, ut Philistæ eos, quos amplexabantur, iugulantes.

DIORISMVS IV.

Gloria humana futilitas.

Cap. 47.

NVnc dispiciamus humanos honores etiam inter bona, & quidem maxima intrusos, per magnas tamen quæsitos vilitates & mala. Satis hoc ad contemptum erat, quod pateant contemptibilibus etiam sibi: qui ut digni aliis videantur, non se indignos putant indignitatibus. Quæ iam æstimatio, & dignitas dignitatum est, cum promiscuè malos cum bonis admittant? Dignos, indignosque confundit dignitas, non discernit. Scilicet, æquat meliores deterioribus, cum

cum præponere deberet. Nec inde maior infamia optimis potest accidere, quam ab honore cum eos pessimis comparet. Maiorem puto honorem, huiusmodi honore carere, & suis moribus æstimari, non promiscuis titulis, quos error commendat. Inter bona, quæ inuenit opinio, futilius opinio ipsa est. Opinione erramus in bonis; nec bonum probatum erit, quod sola opinio sustentat; istud gloria est. Cur ergo nihil plus nos raptat? Idem inquietat sui appetitum, cum, ut mox videbimus, minus lacerare deberet; quod sagacissima sit, contendit; ne ad manus veniat, perniciosior est; elabitur plus quærentibus, euadit inuadentes, difficillima obtentu, ne experientiam suæ vanitatis facile permittat. E longinquo nos citat. Omnia ista, quæ commetatio nostra exaggerauit bona, dissita commendantur: maiora carentibus sunt, maxima cupientibus; disparent tamen tractanti: minima experitur possessio, quæ spes magna vidit. Sæpè vota, quæ ratio non compescit, experientia præter ipsa vota damnat; discimus seducti. Gloria tamen non sinit tractari, non vult periclitari opinionem sui, insequentes se vitat: votis, ubi maximè opinio, id est, error, valet, dumtaxat se concedit: conscientia quadam suæ exiguitatis conscientiam nostram fugit. Diuitiæ expectant, donec apprehendas, aut aliis raptet: voluptates vndique obuersantur importunæ vsque ad fastidium sui: at gloria intractabilis, & montana est: dum quæris, fugas: non aliter ac venatores feras: remota est, idem magna vis:

Cap. 48.

524 Lib. VI. De Arte Voluntatis.

sa: quid remotius quàm id, quod nunquam nobiscum potest esse? In aliis est noster honos, alieno semper pendet arbitrio. Hinc plùs vouemus, quia non obtinemus: plùs affectamus, quod assequi minùs possumus, quod sequi non debemus.

Gloria causas sui iuris habet; non ita ut voluptates, quas ipse facies; aut diuitiæ, quas, si velis, rapies. In inanibus enim & inanimis rebus sunt, quas diligentia consequitur. Honos tamen in alterius existimatione & libidine est: non pendet solà industrià tuà & cerebro. Quare nimis arduum est consequi, quod tibi nunquam dare potes: quod nunquam occurret, quod necesse est, ut dent alij, ut dent multi; & difficillima est communis conspiratio, ubi non est priuata utilitas. Quid igitur appetis? quid putas bonum, quod negare malus potest, quod inuidus volet? Quid putas bonum tuum, quod à cunctis pendet? In aliis bonis fallere te potes; in hoc falli, etiam ab aliis: non omnes vsurpare opes tuas possunt; auferre honorem possunt. Diuitiæ arbitrio tuo parent; honos alieno: illas seruare potes; istam, sicut concedit, ita seruat alius. Si omnibus impune esset, ut pro libito res tuas auferrent, breui nemo tibi inuideret, tu videres te miserum: ista licentia in honore est; cuius licet detrudere. Quæ maior miseria, quàm precaria felicitas, quæ in cuiusvis manu sit, nisi tua? Quid tutum erit, ubi vulgi suffragia petuntur? Felicitas sine discrimine est: securane erit, quæ pendet etiam ab hoste?

Gloria humanæ futilitas.

525

hoste? quæ tot pericula habet, quot iudicia fieri possunt? Quam, quæso, tranquillitatem haberet, qui quotidie ad tribunalia sententiam expectasset ab iniquo Iudice? Ita conditio nostra est: obseruamus omnium iudicia de nobis: expectamus iudicari, non à probis, non à doctis viris: aucupamur insensati vulgi sensum, non quouis die, sed hora: probari volumus ab his, quos improbamus. Ridiculi sumus, qui eorum timemus iudicia, quos ridere debemus, & quorum nos iurisdictione eximimus, si rideamus sententias. Ille felix est, qui arbitrio suo felicitatem habet; qui vult, quæ potest. Quam miser ille erit, qui non à se, sed ab omnium libidine expectat felicem esse, quod dicatur; qui vult, quod solus alius potest? Certè bonum non erit, quod seruum facit; & facit, quidquid alienum arbitrium facit obseruare. Quantus seruus ambiciosus erit, qui tot obseruat heros? Essetne mancipium aliquod, quod posset viginti tolerare dominos ætate, moribus, ingenio, gustu diuersos? Quantum discruciabatur gloriæ auidus, non viginti dumtaxat heros, sed populos dominos habens moribus, & gustu non diuersos, sed auersos; obseruans senes, adolescentes, feminas, viros, nobiles, plebeios, lasciuos, auitos, eorum gestus & nutus, ut oracula captans? O miserrimam seruitutem ambientium! Si duci affectibus propriis miserrimum est, quale erit pendere alienis? Quolibet verbo, ne dicam contumelioso, sed non honorifico, adurimur: ô delicatissimum bonum honoris! ô timidam

midam felicitatem è lingua inuidi pendulam! Si ea naturæ iniquitate compositus fuisses, vt ad singula verba febri corripere, infelicissimum te putares; anne beatorem te præsumes, cum ad singula verba, nisi adulationes excipias, inflammeris, exedaris, frendeas? Quæ febris artus depascens ita languentem infestat, vt sanum vel veritas obiecta? Quantum mendacia iniecta fauciabunt? Magnum adiecimus pondus miseriis humanis; cum tolerabiles non putemus, quæ è conditione nostra veniunt: addidimus maiores nostris conditionibus. Ferre mala necessaria nequimus, adiungimus voluntaria; nec aliter quam Arsenio ostensa est mundana amentia; succidimus latenti plura ligna, cum prima strues nequeat portari. Verissime Guigo admonet: Ecce huic corpori immixtus satis miser eras: omnibus enim eius corruptionibus, vsque ad morsum pulicis, vel forunculi, subiacebas. Non sufficit hoc tibi: immiscuisti te aliis, quasi corporibus, opinioni hominum, admirationi, amori, honori, timori, & aliis similibus; & sicut ex corporeis, ita ex horum læsione dolore afficeris: ipsemet ligna, quibus combureris, tibi adhibuisti.

Cap. 49.

Igitur contemnenda & despuenda est censura vulgi:

Nec te quassueris extrâ.

Ne simus, id est, ne putemur contempti: non fama æstimemus nos, sed conscientia: non bonitatem censeamus testimonio alieno: neque gloriam

riam putemus laudatos esse; sed laudabiles: & ille maximè laudabilis est, qui perseverat non laudatus, laudabilis esse. Nemo placere multis potest ea re, quæ displicet multis; contrarietatem morum dico. Plausus malorum, id est, plurimum, optimo modo parari nequit. Puerorum dictis non irascimur; ignorant, quid dicant: cur ineptiis maiorum excandemus, magnitudine, non sapientia pueris præstantium? Aut quod audisti, falsum fuit, aut verum: si falsum, dicentis ignominia est: si verum, admonitio tua. Nulla contumelia est, nisi feceris tibi, nisi putaueris. Notius vitium tuum factum est? Ne exultet æmulus, te corrige; & vt Telephus, cuspede, qua læsus es, te sana. Eleganter Antisthenes dixit, aut amicis ingenuis, aut acribus aduersariis opus esse. Non aliter monemur: nobiscum contenti simus amplissimo conscientia theatro. Vt gaudeas thesauro inuento, non expectas, donec alij sciant; virtute, etiam ignaris omnibus, lætare.

Porro, cum ista gloriæ cupiditas tam infau- *Cap. 50.*
sta sit, cum priuilegio & plausu accipitur, (fortasse quodd plurimorum bonorum occasio fuerit, licet mala sit,) & velut quasdam commendatitias litteras habet: nam, cum cupiditatem diuitiarum, cum auiditatem voluptatum omnes damnant, gloriæ æstimatores commendantur, legitimis prouocantur præmiis, magnificis eloquiis; generosi, magnanimi dicuntur: qui tamen tam viles, tam pusillanimes sunt, vt contemptis animi bonis, gloriantur etiam malis corporis; qui

qui tam futiles, tam vani sunt, vt vanitatis suæ monumenta faciant, qui præmium vitæ satis putant titulum sepulcri. Nihil plùs amant, postquam vana, & stulta fecêre, quam iterum vanè laborare, vt ipsa vana faciant immortalia: de saxo, aut lapide confidunt æternitatem, quam à virtute reiiciunt: securam in vno lapide putant diuturnitatem & gloriam, quam retinere non potuerunt ciuitates potentissimæ, quarum ruinas sine nomine videmus, aut audimus nomina ignorantes situm. Collocant, scilicet, aras vanitatis suæ, nec aliter, quam Thurij Boream, adorant ventum. Hinc aliud ambitionis priuilegium, quodd immortalæ vitium sit. Illuc temporum ambimus, vbi non erimus. Nemo quarit voluptates; nemo congerit opes, quas post mortem habeat: honores tamen posthumos maximè venamur; stultè, cùm diuitiarum distributio, defuncti voluntatem sequatur; honorem disporre non possit, non legare alteri: nempe, nostræ diuitiæ potiùs sunt, non honos.

Cap. 51.

At, tanta æstimationis æstimatio non potuit negare periculum: ipsa legitima autoritas, quæ ad gloriam prouocat, à gloria auceat. In ipso apparatu honoris præparauit contra ipsum contumeliam. Iudicauit vincendam gloriam, & posse difficillimè vinci, propter quam regna fuerunt victa: namque, de quibus ciues confidebant Rempublicam, non confidebant Reipublicæ gratiam. Duo maxima pericula in summis honoribus notarunt, duosque superstites hostes

stratis

stratis hostibus manere, inuidiam alienam, gloriam propriam, & hanc terribiliorem. Pharmaca vtrique præpararunt: omnium autem inuidiæ vnum duntaxat apposuere amuletum; vnius suæ gloriæ plura. Tantò iudicarunt infensio rem gloriam liuore. Medicamentum inuidiæ bulla præstitit triumphantium, è collo suspensa, iis intus præparata remediis, quæ valentissima sunt visa. At gloria non vno præuenta modo est: pluribus viis admonebatur non tantum conditio humana, sed quodd magis contemptui esset, fortuna. In primis Imperator, qui Reges captiuos duxerat, seruii adornabatur insigni, ferreo annulo, exæquatus victor victis. Minas fortunæ aduerterebat appensum è curru flagellum, & vt timeret, vltra dolorem & ignominiam, tintinnabulum periculum admonebat capitis. Tum seruus publicus, is carnifex erat, importunè refutabat acclamationes & applausus, commemoratione humanitatis. Post memoriam naturæ, erat alia non minùs importuna fortunæ. Assidebat triumphanti in triumphali epulo minister, istud repetens conuiuium: Magis seruo tuo parco, quam tibi. Nisi hoc sufficeret, aduocabant conscientiam, & quam erubescenciam sui, quem timorem fortunæ non exprimebat, qui fortunam multis sequestrarat, simulabatur minio gemis tinctis, ad imitationem pudoris. Tot remedia vix vni obstabant superbiæ: & vnum satis tot inuidiis, quot viderant, quot gratulabantur, quot fecerant gloriam. Septimum ad hæc &

L L

maxi

maximum amuletum creditum fuit aduersus factum, sapere: istud, quia concedi non poterat, admonebatur laureo ferto.

Maximus enim error est, & cum appetitur gloria, & quemadmodum petitur: & ipsa, & via ipsius ignoratur. Gloriamur in his, quorum pudendum erat: ex meliori veste, ex generosiori equo, ex præstantioris serui officiis: alienis superbimus virtutibus. Hocne pudor est, & argumentum vilitatis, qui, quod propriis careamus laudibus, alienas usurpamus? Quid? solennibusne licebit honoribus gloriari, dignitatibus, potestatibus, & muniis publicis? Fortasse erubescere potius: nam, quem honore indignum iudicas, minimè ob honorem dignum reuerentia putabis. Iste honor ad pudorem est, qui malos, aut facit, aut monstrat. Quot indigniores dignitas ostendit, quot contemptiores fecit, dum publico contemptui obiecit? Sed non sine talione. Parem vicem dignitatibus indigni reddunt, quas suis moribus contaminant. Elegantissimè Georgius Pisides cecinit:

Fugitque famam, seu decentem infamiam, ingloriamque gloriam multam perit.

φεύγει δὲ τιμὴν τὴν καλὴν ἀτίμῳ,

πολλὴν τὴν δόξαν, τὴν ἀδοξίαν ἔχει.

Supremarum potestatum honores, plus inglorij sunt, nisi habeat gloriosus, id est, probus: ipsi neminem clarum, neminem felicem fecerunt; satis est, si non miserum felicitate, si non summa potentia timidum, &, quod plus mireris, imbecillum. Parum & miserè potest, qui id minus potest, quod magis cupit. Qualis potentia erit, quæ

quæ se nequit securam facere, quæ se conseruare non potest, quæ in seruientium potestate est, quæ non minus timet, quàm terret; quæ, quod potest in aliquem, nequit facere, quin aliquis in se possit; quæ non potest contra cupiditatem propriam, contra odium alienum? Adice stultitiam, non tantum gloriari periculis nostris, non tantum alienis virtutibus, sed vitiis propriis. Audi Carthaginensem Ducem:

Mihi magna satis, sat vera, superque

Bellandi merces sit gloria: cætera vobis

Vincantur.

Nonne potius pax? nonne Reipublicæ fides, bonum publicum? Quomodo gloriam potuit mereri ab hominibus, qui, ut gloriam mereretur, tam pessimè de hominibus est meritis per tot clades, & cædes, quibus sui & alieni cecidère? Sed tam inepti sunt homines, ut inhumanos putent gloriosos, Cæsarem aliquem, aut Alexandrum, quibus sat erat ad gloriæ multam, ipsius gloriæ cupiditas intolerabilis etiam sibi. Infames potius sunt, qui malunt famam magnam, quàm bonam, qualia fuerunt Manlii Capitolini inepta vota. Præmium his gloriæ fuit fortunata temeritas, felix inhumanitas.

Adhuc fallimur, honorem ex virtute æstimantes bonum nostrum; non est, sed alienum. Cum honorari cupimus, benè optamus aliis, pessimè nobis: aliis optamus virtutem, nobis periculum. Aliena virtus est honorari, propria honorare. Honor solum est accidens virtutis, & potius

argumentum dixerim, quàm stipendium. Maior honore ille est, minimè è plebe captatura mercedem sui, quam ingratum vulgus non consuecit soluere, nec si gratissimum sit, poterit. Licetè honos propter virtutem sit, non est propter virtuosum. Propter improbos potiùs est, ad testimonium suæ præstantiæ, vt quam honorant, aut vident honorari, velint æmulari, inuidere, sequi. Quemadmodum pharus & accensæ faces dirigunt cursum nauigantium, non eas nautæ appetunt: ita gloria & claritas indicat, quod sequendum sit: non ipsam appetere debemus; sed quod ipsa monstrat, & probat, probitatem, virtutem. Itaque virtutis solùm gloria est: sed neque in virtute gloriandum est, neque per virtutem honos ambiendus, ne contemnamus id, propter quam honoramur.

Cap. 54.

Nunc viam honoris excutiamus, in qua etiam conscij eius errant. Sat est ad errorem, si ire velint: ignominiosa citò sit gloria quærentis. Rectum enim iter intentabile est; sed peruium non tentantibus, quò itur, licet nescias ire; quò itur, quin velis; imò tunc maximè, cum nolis. Appendix virtutis, honos est: accurrit quærenti aliud, id est, virtutem, ipse minimè per se appetendus: quare iam digreditur à via, qui ex proposito graditur rectà intentus honori; decedit à virtute, cuius accessio est gloria. Virtus non est, vbi præter ipsam aliquid etiam ipsius petitur. Quare, qui quærit honorem, hoc ipso amittit illum, dum amittit virtutem, sine qua honor non est; qui,

qui, licet propter virtutem sit, & ab ipsa, non est per ipsam. Tam abest quærentibus gloria, vt his turpior sit. Iam cum quæris, infamis es; & licet per virtutem quæras, per infamiam quæris, si quæris, & non accadat. Hoc ipso quòd velis laudari, indignus fies laude. Aduoco conscientiam omnium vota honoris occultantium, non occulta erubescantium. Nonne infame est vsuipare aliena? Hoc facit, qui honorem cupit, siue per infamiam, siue per virtutem. Nam, qui honorem sibi per virtutem quærit, si rectà illum intendat, virtuti abstulit, quod sibi vsurpat. Ἀρετῆς ἀπορίας μάλιστ' ἀνθρώπων, τὸ μετὰ κινδύνων, καὶ θλίψεων, καὶ παρὰ δοκιμασίαν καὶ τῆς κακίας ἀσπίδα ἔχειν πλεονέκτημα. Hæc ait Photius in epistola ad Arsenium. Intimandum tamen est optimum dictum pessimi hominis, & non honorem quæ-
rere, sed virtutem, etiam cum contemptu diligere; imò contemptum cum virtute, & sine virtute, dum non contrà, non timere. Errant itaque, qui quærun-
t gloriam, quam nemo veram inuenit, qui quæsiuit; dum hoc ipso, quòd quæsit sit, amittatur. Ille solùm gloriosus, qui contempsit & se, & gloriam. Nemo honorabilior, nemo magnanimior humili, qui non sua, sed etiam se despexit; non honorem, sed honorandum quoque. O quàm magnus animus, qui ipsam animam contemnit! qui se rerum dominum! Quò res minùs æstimamus, plùs æstimamur. Inæstimabilis erit, qui ipsam æstimationem non æstimat. Velut in balance cõparamur rebus; quantò

Prima virtutis flos est, pericula, & calamitates ad contempnandam & obscurandam a malitia virtutem anhelare.

vna lanx deprimitur, tantò attollitur altera; tantò vilescimus, quantò res pretiamus; tantò attollimus, quantò ipsas aestimatio deprimit. Magnus est, qui parua omnia dicit: maximus, se, inquam, maior, qui se ridet, qui se negligit. Ille honoratissimus, ille dignissimus, qui honores, qui dignitates despicit. Cassius Longinus in libro *de uis*, egregie inquit: *Θαυμάζουσι τὸν ἐχόντων τὰς τιμὰς, δόξας, τυραννίδες· μᾶλλον δὲ δυνάμεις εἶναι, καὶ διὰ μεγαλοψυχίας ὑπεροπῶντας.* Quare securior honoris via, eiusdem contemptio est. Magis dignus sit, qui recusat, quo dignus est: dilatat honorem, quem spernit. Hic maximus est, cuius gloria est inferior, aut virtute, aut cupiditate: nec tantum illum esse delatus honos monstrat, quemadmodum contemptus maius quid quam mereri facit, qui quod meretur, non expetit.

Cap. 55.

Vtrumque humilem, & superbum contemptio facit: illum contemptio sui; hunc aliorum: illum contemptio rerum; hunc personarum. Prudentissimè ille:

Iudex ipse sui totum se explorat ad ungulam.
Contemnit se, quia dignouit; sua, quia minora se nescit: superbus cæco iudicio ignarus sui, & rerum, se præfert aliis, sua sibi; tam damnatis, siue stultis, siue iustis votis, ut dum aestimari vult super alios, in contrarium relapsa cupiditas faciat contemni; &, quod mireris, non solum, quod contemnant alij, sed ipse se infra omnes. Nunquam sibi placere vult, sed aliis: alieno se taxat arbitrio,

arbitrio, nullam suæ mentis fiduciam habet: cuius, etiam mendaci, (nam adulatoribus fidem prodigit,) de se potius, quam sibi credit. Hoc contemnere est, hoc subiici aliis. Quid? Humilisne superbus erit? Non. Vilis est, & ab ipsis, quos putat viles, pendens; mendicatque honores sui contradictione iudicij.

DIORISMVS V.

Ex comparatione vite, & mortis.

DEnum posaturi vltimam manum opinio- *Cap. 56.*
ni, vitam, & mortem conferamus, & inter vtramque dirimamus litem. Vulgus, bonorum maximum, vitam putat; mortem, malorum potissimum. Fallitur non minimè: atque ut in cæteris bonis aberrauit, in maximis maximè errat: namque potius vita, maximum malorum est, si non benè viuus; & mors, bonorum maximum, si non malè moriaris: nec malè morieris, nisi malè vixeris. Vita non bona spatium malis, & sceleribus laxat; mors non mala finit mala, & miseras. Ictericus ob amarum humorem amarè afficitur dulcissimo melle: sic mali malè iudicant mortem, dum malam putant; sed non est mala, nisi illis, quia fecerunt malam pessima vita. Suffragiis nihilominus hanc litem dirimamus, non quæ numerentur, sed ponderentur. Omnis Philosophia cōtra vulgarem opinionem

inauguratur; & quam multitudo timet, docet semper contemni, interdum optari. Quotumque sapientum contemptio factorum non immortalem fecit: quorum enim vitam memoria mortis composuit, hos memoria suae vitae à morte reuocat posteris. Socrates consummauit sapientiam libidine moriendi, Pythagoras facilitate, Anaxagoras garrulitate, Calanus adhuc temeritate, omnes contemptu. Nullus sufficiens titulus odio mortis est, plures voto; siue respicias, quid ipsa sit; siue quid ipsi accedat; siue mala, quibus ailerit; siue bona, quae inserit; & quia ipsa malum non est; & quia bonum est: quin, licet malum esset, non compensaret bona, quae confert; licet bonum non esset, non exaequaret mala, quae aufert.

Cap. 57.

Quid habet egregium vitae: contentionem, & pertinaciam miseriarum, quarum multitudo iam obruit formidinem, quas nimia assiduitate minus timemus. Supplicium animarum Orpheus putauit vitam, simile illi, adiecit Aristoteles, quo viui cadaueribus constricti, os ori, pectus pectori, manus manibus, atrocissime cruciabantur. Constringitur pura, aeternaque anima putri, fluidoque corpori. Rogo, si hominem repente condidisset Deus, usu mentis libero & perfecto, in cuius conspectum vniuersum genus nostrum dedisset, credo, ut primum dissiparet obtutum, impingeret, & lacrymis contaminaret oculos occurrens aliquis miser: aut orbem oculis offenderet, aut mutilum manu, aut claudum, aut mendi

mendicum, aut decrepitum, aut languentem, aut exulcerantem, aut rixantes, aut prodicione & homicidio occupatum, aut furem, aut flentes plurimos: & si intima penetrasset, omnes desiderantes; maxima miseria cupiditas est. Fortasse tali facie rerum attonitum paeniteret vita: in vnum libenter relaberetur nihil. Propterea natura solers rationem lentè, & avarè dispensat, ne ex abrupto malis terreamur, sed assuetudine feramus minus ingrati. Abner, Orientis Rex, filium ab infantia magnificis clausit Prætorii; & ne aliquid humanum sciret, prohibuit omnem miserum conspectu: curauit, ne quid triste, nec flebile videret, nullam calamitatem, nullum morbum, nullum pauperem, nullum dolentem, nullum senem: semper coram illo placida dici, agi. Stultissimus conatus, claustris, & muris obflare tristitia; & fores occludere mœrori, cui patuit ianua vitae. Per ipsa oblectamenta inuasit tristitia; per ipsas voluptates irruit dolor sui fastidio. Tam constat instabilitate cupiditas, vt continua læritia tristat. Certè licet omnes Abner miseras interdiceret præsentia filij, non potuit sensu: licet posset omnia arcere mala, non potuit cupiditatem. Cupiit filius. Iam tristis inter læta fuit. Et quid putas cupiisse? Non tam lætum esse: tædio enim tantæ iucunditatis petiit à Rege claustra illa misere felicitatis violare: interceptis suis votis patrem, qui, ne tristaret filium, consilium non tristandi violauit. Permisit adolescentem exire. Cavit tamen, ne quid triste, quæ

transiret, occurreret: omnes cæcos, omnes informes, aut mutilos, omnes pauperes, omnes senes amouere via iussit. At, ubi sic diligentia potuit, vt omnes miseria celaret? Tot sunt, vt abscondi nequeant, non dico tolli: non ita valuit potentia, ac infirmitas humana, quæ inuito Rege se exhibuit: offendit adolescens leprosum & cæcum; obstupuit, contremuit, velut qui ad spectrum subsistunt exanimis: rogauit, quid illud esset: consciusque fructum esse humanæ vitæ, satis hoc fuit ad contemptum eius, ad displicentiam omnium voluptatum, ad tædium deliciarum: & quod minimam partem vitæ haberet, ubi maximam habet fortuna, renunciauit, si non vitæ, spei vitæ, aut, quod pretium vitæ multis fuit, regno, & fortunæ: confugit, qua valuit diligentia, ad similitudinem mortis, vt, si non tutus, securus foret. Si tam leui iniuria adeo offensam vitam habuit, quid putas, si liberaret per vniuersa obrutum, & lynceis effoderet oculis mausolea vermium, caueas saginantium se saginatis? Si lustraret omnes angulos Orbis, & sordes aspiceret, quibus celebrantur fundamenta vitæ, quibus dedicabatur nostra miseria, doloribus matris, fletibus infantis? Quid, si penetraret & cubilia & pectora? lacrymantes videret, & optantes: videret fastidientes: hunc deslere sponsam; illum liberos: hunc famelicum; illum nauseantem: hunc sollicitum pro necessariis; illum anxie occupatum superfluis? Quid, si nullam inueniret sine ludo fortunæ domum, nullam sine lacrymis?

Quid,

Quid, si tot, quot dolor exurit, quot morbus infestat, quot curæ deuexant, quot cupiditas rotat? Fortasse tot calamitatum vilis attonitus detrectaret vitam, qua sic miseris morimur, qua sic in nobis miseriæ viuunt. Optaret ad minus industriam tot se eximendi malis: gauderet, si renunciaretur inuentus libertatis modus, si audisset & aliquos assertos, quibus maxime inuideret, nihil magis cuperet, quam illum modum scire: cū primum andiret mortis inuentum, maxime probaret; credo, & optaret. Quin si deliberaretur, an miseris mors concederetur? Suffragium non negaret: quod tunc votum faisset, nunc fauor erit.

Si quis furentibus circumseptus feris hinc *Cap. 58.*
irruentem in se spectaret impetu tygridem, illinc exerto vngue leonem, inde tortuosum colubrum, aut illum, qui sensu necat,

*Sibilæque effundens cunctas terrentia pestes
Ante venena nocens, latè sibi submouet omne
Vulgus, & in vacua regnat basiliæ arena.*

atque plebem vndique ferarum, & venenatorum, vrsos, tauros, lupos, scythalas, chersydras, dipśadas, sepedones; ad hæc, impeti telis, circumquaque pericula hauriens, quo pretio emeret iste spem? quanti faceret exitum? quæ maior putaretur felicitas, quam tot redimi periculis? Anne minor erit malis eripi maioribus? Circumdant nos, imò inundant cupiditates ferocissimæ; dilacerant nos votis; fortuna iaculis nos fauciat fortiter; vndique malorum ambitu conclusi sumus; vndi

Undique miseriae inuadunt: quaedam minantur; quaedam torquent; imò iam omnes torquent, dum minantur aliqua: minas timor facit tormenta. Inuentum diuinum mortem habes omnium horum malorum euasione. Illa facit, ne miseria aeternum procedat. Nescio quo pacto timeatur, cuius tot sunt philtrea, quot damna vitae? Satis est periculum, ut ames securitatem. Sola mors malis nos securos facit; sola curat tot mala. Hausta cicuta Socrates Aesculapio fieri sacra iussit medicinae Genio: panaciam mortem agnouit: omnium malorum remedium est, quo desinunt omnia.

Cap. 59.

Ridiculas fudit Xerxes lacrymas meritò ab Artabano refutatas, cum ab eminenti iugo circumquaque demisit oculos, tuitusque tot homines, quot sufficeret inuertendo Orbem, à quibus nec montes, nec mare, nec natura secura fuit, nec caelum, si placuisset, clarum: fleuit fata omnium celerrima; timuit, quos ad mortem precipitabat, solennes hostias insaniae mactaturus suae, intra centesimum annum mori: cita illi mors saecularis est visa. Satiùs fuisset flere, quia tam lenta, & ignaua, ut per saeculum laxaret vagari mala. Sanè, si, quemadmodum è vertice illo vidit homines, vidisset etiam humana; siccaret madida lumina memoria mortis medicaturae omnia; nec timeret illam, quae timenda tollit. Non est mala, quae redimet malis. Si rogarem vitae, mortisque expertos, utram eligerent, an reperere illam, an seruare istam, nemo vitam, nisi indigniores

Indigniores illa; nisi ij, quibus pessima fuit, repperet: eos autem, quibus bona praecessit vita, nunquam poenituit, nunquam poenitebit mortis, nunquam cupient vitam, quam plùs mortui formidabunt, quam viui timuerunt mortem. Stanislaus Polonus, vir summae sanctitatis & constantiae, optionem cuidam dedit, vitae, aut mortis; qui tamen maluit iterum mori, quam secundo viuere: fastidiuit vnā vitam, non duas mortes.

Quid iam opus erit inexpertos vtriusque ro- *Cap. 60.*
gare? Si animae subsisterent, ut Origenes aliquis delirauit, ut Cebes, ut Plato, ut Hermes, ut quique Philosophi fuerunt, Patriarchae Haereticorum, antequam in vulua clauderentur; recusaturas putares carcerem illum angustum, foedum; volui sanie feminali horrerent. Quid, si renuntiaretur, nouem mensibus futuras in caligine lucis; plusquam nouem annos in caligine rationis, aut hallucinatione? Quid, si labores, necessitates, sitim, famem, quibus ante experirentur miseriae vitae, quam haberent? Iam ab ipso vtero eruditur infans miser esse: fuga famis agitat foetum, ut claustra vuluae violet, & in luce speret remedium. Egreditur, iuxta Hippocratem, ad quaerenda alimenta exterius, cum intus materna annona non sufficiat. Sed à miseria in miseriae labitur. Quid, si per foramen aliquod perspicerent paralyticos, cardiacos, cancro exesos, scabiosos, podagra, lapillóque laborantes, & alia sexcenta mala, qualia Pherecidem, aut Antiochum,

tióchum, aut Herodem, aut Leutharen suos vefana rabie laceratos dentibus artus deuorantem; suum ebibentem cruorem, inuasere quid, si ea, quæ ampliavit nostra cupiditas, æmulationes, bella, homicidia, clades referrent pedem fortasse & obratum, ne tot mala viderent, ne dicam periclitarentur, aut ferrent. Plato suspensionem rationis infantia, hallucinationem pueritia, stupori, terrorique animarum tribuit, quo corripui putauit, in has demissas miseras, translataque à luce in tetrum, obscurumque carcerem & corporis & Orbis, quasi conturbata sorte sua extra se essent. Ad augmentum turbationis adiecit Proculus conditionem mutationis, multitudinisque, certè malorum, miseriarumque, in quam depulsa sunt. Adice, quid si audissent lætiores partem vitæ, faciliores lacrymas habere, & florem suum marcere fletu assiduo? Terret pueros flagellum, quorum festiuitatem metus ludimagitri funestat. Quid, si optatiorem partem nouissent miseriorem?

Multa senem fragilis vexant incommoda carnis:

*Nam macie turpi tabescunt languida membra,
Tunc genuum iunctura riget, venasque per omnes
Illius in toto frige scit corpore sanguis:*

Sic baculo nitens artus sustentat inertes.

Quid tristes memorem gemitus? quid tædia mentis?

Somnus abest oculis.

Adice Columbano aduentitios morbos: confluunt

fluunt enim in senectutem, & stagnantur omnes sordes vitæ; & ibi cum maxime moribundi sumus, renascuntur extinctæ ægritudines. Nullo maiori alueo influunt amnes, quam ubi defluunt. In hoc tamen agnosco beneficium naturæ arcentis senio voluptates, ut sanior, viuaciorque animus morti instrueretur, aduocantisque dolores, ut vel inuiti concupisceremus fata, saltem ne oderimus. Verane ista crederent animæ illæ prospectantes, aut auscultantes omnia? an spectrum, an fabulam? Si vera putarent, libentissimè mortem præferrent: nollent nasci, sed saltu præterire vitam, cuius lætior pars flebilior est, cuius optatior est tristior. Nec miror Isidem in libro sacro animas iussas subire corpora, dixisse consternari: Αἱ δὲ τότε πρῶτον συγγράσασαι, κατὰ κρίτας ἐαυτὰς μαθεῖναι. tum alias gemitisse, & instar ferarum eiulasse, alias viperarum ritu stridisse, alias lamentatas. Camephes istas animarum querelas scripsit: Τί ταῖς δυσήναις ἡμῶν ἀπρεπὲς ἔως πέπρακται; τί τῶν κολάσεων τέτων ἀξίον ὃ καὶ τὰς θειαίας ἡμῶς ἀμαρτίας περὶ δόξιν, ὅσα διὰ τὰ πονηρὰ καὶ ἐλπίδων πρᾶξις, ἵνα πρὸ ὕδατος, καὶ ταχὺ διαλύτῃ σώματι πορὶ ζοῖου τὰ ὀπτήθῃαι; Ὁφθαλμοὶ τὰς ἐκ ἑστὶ τῆ θεῆς ψυχᾶς χωρίσασιν, ὀλίγοι καὶ παντελῶς μικρὸν τῶν ἐν τέτοις ὑγρῶν, καὶ κύκλων, τὸν ἑαυτῶν πρό-ρον ἐρανδὸν ὁρῶσι, σενάξομεν αἰεὶ, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ ἐβλέφομεν, ἐν δ' ὁρῶντες.

Τῷ λαμπρῷ βλέπομεν, τοῖς δ' ὀμμασι ἐστὲν ἱερώμεν.

Ἀθλῖαι

illa vero tum primum cister-nata, postquam se condemnantes intellexerunt. Quid misera tæ-turpe gemitus, tamque dignum supplicis, que nos ob merita nostra manet, ut humido, frigido-que corpori præ-beamus necessa-ria? Oculi nostri haud amplius diuinas conspi-cabuntur ani-mas, quædāqui-dam parui sunt, exiguis huma-ribus circumdibue-prediti. Au-tem vero ge-nitis nostris, et suscipientes, gemitus semper, atque interdum non vidēbimus, quemad-modum Orpheus, lumine conspici-mus, oculis nil cernimus, quæ

Etenim condē-
mata sunt mi-
sera, neque ho-
die aspectus
plane attribu-
tus est, quoniam
is luce requirit.
Quocirca locorum
intervalla ocu-
lorum usum adi-
munt, miserē
quoque cognatos
in aere sonantes
audimus, quod
ipsis non adsi-
mus spiritus.
Iam domus nos
pro sublimi hoc
mundo parva
cordis moles
manet. Qui au-
tē nos absolvit,
de qualibus in
qualia transi-
lit? Tu verò, Do-
mine, Pater &
epifex, qui tam
facile tua negli-
gis opera, termi-
nos nobis quos-
dam statue, ac
vel paucis no-
biscum age, dñi
per totum nobis
licet mundum
despicere.

Cap. 61.

Ἀλλοιὰ δὲ χατεκρίθημεν, καὶ τὸ βλέπειν ἡμῖν ἐκ
ἀντικρυς ἐχωρίσθη, ὅππῃ χωρὶς τῆ φωτὸς ἡμῖν τὸ ὄραν
ἐκ ἐδόθη. Τόποι τοίνυν καὶ ἐκ ἐπὶ εἰσὶν ὁρθακμοί,
ὡς δὲ καὶ τῶν συγγενῶν φυσῶντων ἐν ἀέρι πνιδμα-
των ἀκῶται τλημόνας οἶστρον, ὅππῃ μὴ σύμπερην
αὐτοῖς. Οἷον ἡμᾶς ἀντὶ τῆ μεταρσίως κόσμου τέ-
τα οὐ βραχὺς ἀειμένει καρδίας ὄγκος. Αἰὶ δ' ἀπο-
λύτας ἡμᾶς, ἀφ' ὧν εἰς οἷα χατέβηκεν; Ἀπολεῖ τὸ
καταῖον, δ' ἐσποπ, καὶ πᾶτερ, καὶ ποιητὰ, καὶ ταχέως
οὕτως σῶν ἐργῶν ἡμελυσας, διατάξον ἡμῖν πᾶς
ὅρους, ἐπὶ καὶ βραχέως ἡμᾶς ἀξίωσον λόγων, ἕως
ἐπὶ δὲ ὅλα τὰ ἀειδανῶς ἐχομεν βλέπειν κόσμον.
Petierant animæ ad solatium vitæ mortem, &
si quidem in corpore victuræ essent, ad minus
tandem mori: post non vivere nihil antiquius
fuit, nihil beatius, quàm citò mori: adeo præ vita
optanda est mors.

Vitæ autem, opinor, nulla consideranti pars
optata erit. Tota tot laboribus constructa est, ut
ipsa sibi sit molesta. Velut fatigati salebrosa &
acclivi semita, quiescunt paululum, ut recreen-
tur, anhelent, resumantque spiritus, quod proce-
dant iam placidiùs per declivia & plana: ita vita
ista confragosa, & quiete, & pausa mortis indi-
gebat, ubi respiraret, emitteretque liberum spi-
ritum resumendum postea ad progressum æter-
nitatis. Immortalitatem nostram vita fatigata
nequit continuare: tam longum iter interruptè
peragi non poterat; mansio necessaria fuit: di-
uerforium mors est, ut inde repetamus expedi-
tionem immortalitatis. Quid nec spectare seram
mortis

mortis pausam potest: per intervalla, & ferè pas-
sim quiescere est necesse: quemadmodum viato-
res nimis fatigati post aliquos gressus sedent, nec
dilatant recreari ad hospitium; ita ob nimiam
laborum, molestiarumque importunitatem, non
expectatur diuerforium, non expectatur mors,
in ipsa via cogimur morari. Quid somnus quo-
tidianus est, nisi lassæ & deficientis vitæ necessa-
ria pausa, & reparatio? Aded præstat mors vitæ,
ut moribus vita sustentetur, id est, immortali-
tas morte, mortalitas somno eiusdem mortis vi-
cario, & effigie. Arundo, quia fragilis est, inter-
positis per spatia nodis sustinetur: ita nisi fortifi-
caretur vita per intervalla, similitudine aliqua
mortis, citiùs collaberetur.

Nunc confer mortem cum vita: si illa huius Cap. 62.
recreatio est, iucunda erit: licet bona mors non
esset, faciet suavem vitæ molestia. Quietis vo-
luptatem lassitudo præparat: nequit placidum
non esse, quod succedit acerbis. Egregie Chari-
demus diserebat, per omnia portendi catenam
voluptatum & aegritudinum, instar annuli annu-
lo connexarum, vicissim succedentium, mutuo
illigantium se: ita aegritudini maiori successuram
maiorem voluptatem. Quæ maior aegritudo
quàm mortalis? Nulla ergo maior voluptas,
quàm mortis grauiori morbo connexæ. Phalaris
ait: Iucundam hanc vitam ducimus, eò quòd ni-
hil morte grauius opinamur. Ex opinione vulgi
loquitur, & adhuc cum iniuria vitæ, non æsti-
mantis illam nisi per mala. Ego potiùs dixerim,
M M iucun

iucundam deberi mortem putari, eò quòd nihil vita sit grauius. Fallimur tamen emergente nonnullorum felicitate. Verùm & felicitas ista adulterina est & rara, minùs vouentibus contingens. Ne illos paucissimos spectes, qui è vitæ naufragiis enatant nonnihil, merfos potiùs considera; innumeri isti sunt; pauci tamen putantur, quia non apparent.

Cap. 63.

Ne, quæso, in testimonium admittas lacrymas, quibus scedantur funera. Opinio vulgus agit, & quisque se potiùs deflet, quàm quem præterit defunctum: lacrymas, dico, alienas ne aduoces ad huius rei fidem; potes proprias: nemo nisi proprio sensu beatus, aut miser est. Quid interest, quò præponas vitam morti, quòd, cum morieris, fleant alij, si, cum nasceris, tu defles. Ineptè alieno sensu taxamus miseriam. Contraria accidunt morti, quàm in natiuitate veniunt. In hominis ortu lætantur alij; ipse tamen flet: in morte flent alij; ipse tamen lætabitur, nisi vita corruperit mortem. Nec quòd isti lætitiæ sensus non interueniat, minorem, aut falsam putes. Infans, qui nascendo fleuit, dormiendo discit ridere, vt Odo, & Augustinus aiunt. Ecce mortis suæ simulacrum risu dedicat, qui vitam deplorat: prælagit miseras in vita, beatitudinem post mortem. Fletus naturalis est: sine magistro sunt lacrymæ: lætitia rudis, serò venit, nec nisi cum eruditione: nascitur fletus; discitur risus: dormienti libatur lætitia; hauritur defuncto: dolor, miseriæque naturalis est, nobiscum oritur; lætitia

lætitia lenta venit, & nimis negligens; si Auicennæ credimus, non nisi post quadragesimum diem aduentat gaudendi sensus infanti. Itaque idèd alij flebunt in morte tua, quia non erunt experti; idèd natiuitate lætati, quia vitam tuam acturi non erant. Tu solus augur conditionis humanæ lacrymis, quæ voces sunt naturæ nolentis, recusas.

At, quemadmodum contrariæ sunt cæremonia nascendi, & moriendi; ita contrariam conditionem sortitur natus, & mortuus. Omnia mors inuertit, aut restituit. Credo, dum inuertit, restituit: nam inuersa, qui inuertit, statuit, & dirigit. Cap. 64.

Ritus funeralis est apud Tebiteses pro funebri amictu vertere dumtaxat vestimenta, extrinsecam occultando partem, educendo occultam. Euersio ista mortis, cum reparatio potiùs sit, in melius est. Egregiè sapiens Concionator dixit:

Ἀγαθὸν ὄνομα ὑπὲρ εὐλαίων ἀγαθὸν, καὶ ἡμέρα τῆς θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν γενέσεως. *Bonum nomē super eulcū bonū, & dies mortis melior die natiuitatis.*

Cuinam, rogabis, meliorem diem interitus sui, quàm ortus? in primis ipsi intereunti. Dices, si iustus est; dicam, et si iniustus sit. Quis dubitat nullum feliciorē iustis, probisque diem, vitam dedisse, quàm mors, dum aufert, ne miseras vitæ, vel experiantur, vel videant? Addo iniustis adhuc esse optimum diem mortis: si non cessabit miseria, cessabit malitia. Negatus gladius interfecturo se, beneuolentia est: negata pecunia aleatori statim amissuro, beneficium est: adempta vita malè vrentibus gratia erit. Cui deinde melior dies mortis,

quàm natiuitatis? Certè Deo, cùm maximè eius iustitiæ, eius misericordiæ commemoratur, cùm meliùs agnoscitur. Quinam alij? Vt taceam, hæredi; vt æmulo, vniuersis, aut vniuerso. Vindicatur tunc natura rerum ordine, temperiæque constans, consonans, sed violata ab homine quàm intemperatissimo euerfore totius ordinis.

Cap. 65.

Non tantùm pensemus mortem, ex quibus abducit, sed quò conducit. Instrumentum libertatis est; asserit malis, confert etiam bona. Non tanti solet fieri spiritus, vt fortuna. Prodigunt vitam nonnulli pro regno, & quidem plurimi pro alieno: anne fortuna exaquetur beatitudini? anne ditio anguli & puncti caelesti regno? Quæstuosissima mors tantò plus addit beatitudini, quantum vitæ detrahit: quò citiùs morieris, diutiùs felix eris; diu; nam citiùs, beatior ex minori vitæ, imò infeliciori. Non tot pollicitus bona erat Hegesias Cyrenæicus, tantòque imbuit auditores, non dico contemptu, sed libidine mortis, vt non solùm expectarent patienter, sed impatienter optauerint; mucronibus suis calcaria adhibuere; non venientem traxerunt: nisi Ptolomei edictum obstitisset, plures odium vitæ, quàm mortis timor vexaret. Cùm mora beatitudinis fuit ante referatum Cælum, præmium iustitiæ vita longa fuit priscis Patribus propositum: fauor fuit non properare illò, vbi nec meritum, nec præmium futurum erat. Nunc, quia Cælum nos expectat, mora mortis non promittitur; potiùs commendatur intempestina & violenta, beatitu

beatitudinis exaggerata titulo, quia illuc conuehat morientes pro Christo. Nos non respectamus ista, quò mors ducit: idèd friuolis interdum approbamus votis, & inter vitæ gemebundi miseria, non satis ipsas renuimus. Quadam sinistra mortis suspicione, quam optare tristior nos cogit vitæ, nolumus confidere. Egregiè Locmanus, vetustus Persarum sapiens, & inter Arabes acceptus, in suis istud figmentis proposuit, in illo, qui graui fatigatus lignorum fascæ, proiecerat pertæsus cum inuocatione mortis. Adstitit è vestigio illa, alioqui vocantibus tarda: Ecce me, inquit: ad quid me vocasti? Vocauit e, ille respondit, vt fascem hunc humero meo imponeres. Tantus amor miseriæ suæ est, meliora non sperantibus. Sic diligimus ærumnas, vt repetere velimus, siue infidi, siue obliti posthumæ fortunæ.

Quis esuriens, si in sterili ripa esset, vbi nulla spes ad remedium superesset famis, nisi breui recreare ferarum gulam laniatu sui corporis, videns vltra fluium onustas pulcherrimis fructibus arbores, & amœnissimas, & securas paradisos, tristaretur, si audiret, pontem esse, aut formidaret transitum, si lembus offerretur, quò transcendere posset, nec aquis se committere vellet inani pacatissimi & perspicui amnis metu, mallètque perire in crepidine, quàm periclitari in alueo? O ineptos mortales! pro auro ad suburbia delitescende Inferorum, in viscere Orbis, perfido vos committitis Oceano, solo vadi-

Cap. 66.

monio tabularum, vbi, vt Aratus ait, vnum lignum prohibet fatum, & post tot pericula, quibus plura videtis, in ipsa felicitatis suae inquisitione perire, resistente avaritiae Neptuno, aut puniente: & tamen transmigrare in patriam nolumus ad complexus diuinorum, ad regnum, vbi non regnat fortuna. Quis post longam peregrinationem, laribus & patriae iam vicinus, vbi parentes, vbi cognati, vbi familiares expectant parati in amplexus, tunc doleret, tunc vellet recedere, priusquam aliquem vidisset? Deus expectat pater, I E S V S frater, M A R I A mater, Sancti cognati, Angeli amici: morte ad illos itur: quid dolemus?

Cap. 67.

Demus, nulli necessariam fuisse mortem; demus, arbitrio humano commissam, & quemque sui iuris fata habere, vt maxima necessitas libido maxima fuisset, atque non mori posset, qui optaret: volenti tamen restaret eadem fors, & aequalis beatitudinis spes. Stultus esset, qui nollet per mortem periclitari felicitatem, & aeternum mallet securè miserum manere, ne semel desineret miseriae, ne semel desineret pericula. Stultè timemus mortem, quam optare, & postulare, si non esset, deberemus. Sapienter Zaleucus mortem edicendam publica autoritate censuit, si immortales fuissent homines. Quin, si libera & arbitraria fuisset, praepotandam opinor; nunc, quia necessaria est, non nimium erit, si tolerandam putes. Imperitè quidam malum necessarium dixit, propterea non malè ferendam. Optimam

nam consequentiam pressit ex pessimo, falsoque principio: potius bonum necessarium mors est: at, si necessitas etiam mala ferenda facit, quantum efferet bona? Quia bonum mors est, gratificari debemus, quia necessarium de securitate lätari. Quantum bonum est, quo necesse est, vt non simus miseri; quae sine pretio captiuos liberat, quae è carcere victos emittit sine fauore Praetoris, quae exules in patriam sine postliminio reducit, quae seruos sine consensu dominorum manumittit, quae aegrotantes sine acerbis potionibus sanat; quae, quidquid peccauit fortuna, emendat; quae iustissima est, & exaequat & reparat, quidquid fortuna malè disposuit, inaequaliter diuisit; quae necessariò facit, ne sint mala? Minus ille errasset, si necessitatem commemorasset ad patientiam vitae, cui maximè illud conuitium competit, quam potius malum necessarium dicas: nam te in mala intrusit sine electione tua, cum electione inducit. Solerter natura prouidit ignaras animas illigari corporibus, & sine sensu coërceri vulua, ne aegrè tulissent carcerem. Quis, dum quid sapiat, in extremum spiritum reductus, si iteratò concederetur vita, acceptaret secundò matricis ergastulum subire, sordibus nutrirì, aspectu caeli per tot menses, sensu per tot annos priuari, per tot redire ignominias naturae, per tot ludibria fortunae, resumere amentiam infantiae, metus puerilitatis, pericula iuuentutis, curas virilitatis, labores senectutis? Neminem credo tam feliciter vixisse, cui placeret repetita

tota vita. In hac, quæ suffragio non repetere-
mus, sine suffragio immissi sumus; necessariò in-
feruntur, ut sponte ferantur ad necessitatem pa-
tientia. Sub conditione moriendi nascimur.
Pretium vitæ mors est: ad nos pertinet hæc lex,
& pro nostro commodo ferenda est, quæ poscen-
da esset. Planè, si absque lege moriendi vita ista
daretur, recusanda esset.

Cap. 68.

Nunc simpliciter mortem non malam demus
ex imitatione bonorum. Nulli meliorem vitam
agunt, quam mortuis similes: quod exemplar
bonitatis est, malum non erit. Mors est optima
vitæ idea & norma. Ille laudabilis est, quem as-
similatio mortis commendat; quam qui magis
imitatur, magis probus est, (nulla verior laus vi-
uentium est, quam simulatio mortis,) dum men-
tem eximit corpore & corporeis, qui è carnis se,
si non contubernio, consortio abstrahit, qui se-
iungit animum sensibus: adiciam consequens,
qui coniungit Diuinitati. Cur putas diuina sapè
oracula dormientibus intimari? Placet Deo si-
militudo mortis: feriata mens sensibus idoneè
diuina excipit. Acrior tunc animus est, vacante
corpore, sopitis affectibus per interlunium vitæ.

Cap. 69.

Ad hæc, quid Philosophia est? Meditatio mor-
tis. Anne ut stupeat? Non, nisi ut exprimat.
Quidni? Philosophiæ fructus, virtus est, eiusdem
mortis imitatio, aut inchoatio. Velut flos, &
quoddam prologium, eruditioque moriendi,
probitas est. Itaque illud, quo immortalis, quo
æternus erit, initium & proæmium mortis est.

Hoc

Hoc est artificium Philosophiæ, quod vitam iu-
cundam faciat imitatione mortis, & mortem
conformitate vitæ. Mors intolerabilis est illi,
qui suas nõ deuastauit cupiditates, & totum ex-
pectat absorbere simul interitum, quem fastidit.
Cibos, ne suffocemur, partimur paulatim, & per
frustula sumimus: ita mors, si per partes suma-
tur, gustui seruiet, & salutem; si hodie istam cupi-
ditatem consciderimus, cras illam. Magnum
pondus si ferre nequis, per partes tolerabile erit.
Occupat Philosophia in vita partes mortis, quam
leuissimam sibi facit minutim moriens. Quid
mirum, grauissima mors sit illi, cui multa mo-
riuntur morte sua? Vnius rei iacturam geni-
mus, aut honoris, aut voluptatis, aut amici: quan-
tus dolor erit vno omnia peridenti ictu, vno to-
tam vitam amittenti momento? Expediit se cor-
pore, extricat sensibus anima sapientis, ut secum
& cum Deo versetur: experitur ratiocinari me-
lius, cum nec gustu, nec dolore, nec auditu, nec
visu turbatur: ipsas cupiditates, amores, metus
rerum obstare veritati; curas corporis remoras
esse mentis, abeundumque à corpore esse, ut pu-
ram aliquam veritatem aspiciat, & quantum
potest, se his eximit neruis, se desuit carne, ut lu-
cem veri liberam conspiciatur; eruit se voluptati-
bus, quibus figitur sensui, cuius contagio pollui
recusat. Purissima veritas est, nec patebit, nisi
puris, non inquinatis. Totum itaque virtutis stu-
dium, separatio est animæ à corpore, & quam
proximè accedere ad mortem, quam propterea,

MM 5 aut

aut amat aut optat; ad minus non timet. Quomodo poterit timere mortem, qui moriendo vixit beatè? qui sibi eripuit plura, quam mors rapiet? cuius iam extenuauit ditionem? Quod toto vitæ tempore aspirauit eripi corpore; iamne potiturus voto suo recedet? detrectabit? Ridiculum esset, si quod festinasti venire, & alius te portet celerius & tranquillius, indigneris; si cum accedis, irascaris: eiusdem amentiae est, illum, qui toto vitæ tempore ad mortem accedere laborauit, ægrè ferre, cum aduenit. Nemo, qui alium quærit, aut optat, non gaudet, si occurrat. Nemo dolebit, si perficiat alius, quod ipse coepit, nec consummare licuit. Perficit natura per mortem, quod virtus in vita inchoat, cuius studium non perit, sed continuatur. Vsu corporis se viuendo interdixit, corpore interdicit moriendo. Suauius est carere, quam non uti, quo non cares.

Cap. 70.

Istud confinium mortis, & virtutis exhibuimus, etiam ex honoris exhibitione. Quemadmodum virtus exemplo mortis componit maiestatem suam: ita & reuerentiam omnium exigit imitatione etiam mortis. Quid reuerentius prosequimur, quam cuius reuerentia pessimi etiam, non putantur mali? Quemadmodum ob honorem virtutis, qui mali sunt, nolunt de se id credere, amantes propriam excellentiam, quam, nisi in virtute, non præsumunt, ne se viles putent; gaudent falli putantes se non malos: ita reuerentiâ mortis iis, qui mali fuerunt, iam non audemus detrahare, nec malos dicere; imò nec licebit

licebit nominare sine commendatione defunctos, quos vel laudamus, vel precamur, & optamus optima, velut egregiè meritos. Tam venerabilis mors est, ut sua reuerentia etiam contemptibiles venerari faciat. Cui superstiti inuidebas, mortuum collaudabis. Optimè Mimnermus ait:

Δεινὸν δ' ἀνδρὶ πάντες ἐσθλὸν ἔκλεον
ζῶντι φθονήσαι· κατὰ πάντα δ' αἰνέσαι.

Insigni cui-
piam viro
præsumus
omnes inui-
dere viuo:
mortuum au-
tem laudare.

Non ultra mortem inuidia est: non citra mortem honos liber & securus: nemini non honorificus defunctus est. Præsensit Socrates, ad solatium cicutæ, æmulos se habiturum post mortem laudatores. Quam putas venerationis causam? Tacita est quædam Philosophia vulgi, exemptos ex miseris huius vitæ putantis beatos: felicitas autem digna honore est. Itaque reuerentia mortis meritum beatitudinis est. Quodd si roges Aristotelem, non dissentiet. Lacedæmones Olympionicarum præmia, & honores, quos si quis adipisceretur viuus, felicissimus credebatur, omnibus indulgebant mortuis, laureis redimentes fertis; quemlibet rati defunctum non minùs felicem felicissimo viuentium; non minori honore dignum mortuum, quam summo mortalium. Redundat quoque in mortis honorem, velle à mortuis honorari moribundorum iudicio. Apud veteres Romanos honos viuentium erat mortientium solum memoria. Magno honori tribuebatur, cui moriturus iuberet legatum. Callistratus libro quæstionum primo, legato honorari dixit.

dixit. Suffragium, iudiciūque morientium ca-
prabant, iam mortis vicinia sapientium, vene-
randorum. Nemo magis honorari, quā ab ho-
noratis putat. Nec istam gloriam animæ dum-
taxat vsurpes. Vide illam vermium annonam,
futile, frivolumque corpus, Philosophiæ magi-
strum suspectum, & honorabile omnibus: neque
conspectu Regis, ita componimur, sicut aspectu
cadaueris. Quanta modestia iacet, quanto ma-
gisterio? Philosophus videtur, philosophari fa-
cit; &, quod mireris, non tantum venerabile
est, habetur sacrum: religionis pars est, sepul-
turae honos.

Cap. 71. 1

Iam, si bonitatem ex utilitate metimur, bo-
num est, quod proficit. Optima mors est, aliena
prodest spectantibus, propria commemoranti-
bus. Lamæ, Sacerdotes Tibetensium, istam docti
Philosophiam, precaturi concrepant buccinis ex
humanis ossibus, rosaria gestant ex iisdem, po-
tant frequenter è cranio. Rogati causam ab An-
tonio Andrada, Societatis nostræ, & vineæ
Christi ardentissimo operario, nuper post sum-
mos labores, Barbatos istos inueniente; præci-
pius quidam inter illos retulit, ad factorum me-
moriā, idē clangere tibiis defunctorum, ut
mentionem properantis mortis audientibus su-
furrarent: oraria è globulis cadauerum, ad argu-
mentum; utilitatis ex nostræ conditionis com-
memoratione ratos non minus, quā preces,
profuturam præsentī vitæ comemoratam mor-
tem, manibus semper memorialia exitus gestare,

ut

ut continuè eius recordatio adesset: tum craniis
ad potandum vsos, ad iniuriam voluptatum, ut
rerum huius vitæ gustum imminuerent: deni-
que hanc mortis instantem admonitionem anti-
dorum animæ esse aduersus vitia, carnisque pas-
siones. Eodem pharmaco contra alia se munie-
bant scelera. Iuraturi manus imponunt super
imagunculas ossibus subactas cadauerum, ut
meminissent posthumum iudicium, & Deo, cu-
ius sunt imagines illæ, post mortem reddituros
rationem. Certè non barbara, sed culta Philo-
sophia est, vniuersam vitam vnius mortis com-
memoratione condire. Admiranda fuit memo-
ria Mithridatis viginti duarum linguarum te-
nax: non minus illa Themistoclis, quæ tenacitati
adiexit pertinaciam: aut ludicra Senecæ, aut mi-
litaris Cyri. Certè nulla felicior memoria, quā
miseriæ nostræ, quā mortis. Quemadmodum
Malacensis arboris radices, qua parte ortum spe-
ctant, sunt antidotum; qua parte occidentem,
virus & pestis: ita humanæ cogitationes, scilicet,
radices cælestis arboris, quibus cælo hæremus,
(inuersa planta, cælestis homo est,) qua parte
respiciunt occasum suum, sunt salutares, & the-
riaca malorum. Cæterum, & memoriale mortis
singulis natura momentis commendauit. Respi-
rationem in signum regressus animæ, Mercurius
libro sacro putauit inculcari. Toties oportet me-
minisse mortis, quoties respiramus. Imagine
agendæ animæ viuimus, emissionē spiritus con-
tinemus ipsum: ad recordationem enim expira-
tionis

tionis spiramus: aded efficacia mors utilitatis est, vt, cum nondum sit, agat; non futile aliquid; facit bonos. Ne malam putes, quæ emittit tam à longinquo radios bonitatis. Nulla bona vita est, quæ non sit debitum mortis, cuius respectu componimur.

Cap. 72.

Illud, quod in illa ægrè ferimus, certitudinem sui, incertitudinem modi, gratiosum nobis utique est. Inter cetera enim diuinæ prouidentiae inuenta, ad humanam gubernationem est præstantissimum mors, ingeniosissime disposita, complexa in summa incertitudine æqualem certitudinem. Semper nos Deus bonos vult, similes, scilicet, sibi; ided semper incertos vult certissimæ aliquando mortis. Ita prouidit, ne sera spatium peccandi concederet ignaris moræ eius; ne velox turbaret: sed vtriusque possibilitas cautos, non consternatos detineret. Possibilitas celeritatis suæ leuat labores vitæ, difficultates virtutis. Lenior laborantibus est labor, si breuior putetur: moræ autem interuallum plures virtutes capit, quas dubitata excitabit velocitas, cuius incertitudine certiùs boni sumus. Nam, qui fletet, qui sollicitus esset, si vnus dumtaxat mensis restaret vitæ, quomodo ridebit, quomodo negliget, qui nescit, an restet vnus dies, vna hora: Ocultur incertitudine tarditas mortis, ne licentiam peccandi laxet. Nunquam Orbis foedior fuit, quam cum vita longæuior, cum expiari aquis natura necesse fuit. Iniustus Theophrasti questus de natura, dum dies brutis inuidebat, ultra quingente

gentesimum nonnullis viuacibus, coruis, cornicibusque. Errauit, voto, & iudicio; & quod optaret annos, & quod iudicaret illis mensurari vitam, opere, non die æstimandam. Studiosis actionibus prorogatur breuitas annorum. Nunquam, nisi cum vita sæculis numerabatur, innumera peccata ita compulère Deum ad penitentiam hominum non penitentium: peccantibus per fiduciam vitæ, restitit morte. Mundum humana vita immundum, pollutumque lustrauit interitu humano. Deinceps damna longæuitatis reparauit diligentia celerioris fati; contraxit postmodum vitam, vt vicinia mortis meliores fuissimus. Sic prodest mors, sic iuuat certam esse, sic incertam: pluribus nos expedit erroribus ista incertitudo certò moriendi, qua cogimur resistere, qua compellimur cauere, qua impellimur non malos esse. Diuinum itaque inuentum mors est, sapiens diuinæ politiæ institutum. Maximè illud approbauit Zaleucus, promulgaturus ipse legem moriendi, si naturæ edicto vniuersis publicatam non videret. Atque in procemio Legum Locrensibus latarum monet: *Τίθεσθαι πρὸς ὁμμάτων τὸν χαρὸν τέτον, ἐν ᾧ γίνεταί τὸ τέλος ἐκάσῳ ὃ ἀπαλλαγῇ τῷ ζῶν. Πᾶσι γὰρ ἐμπίπτει μεταμέλεια τοῖς μέλεσι τελευτᾶν, μνησθῆναι ὅν ἡδίκησας, καὶ ὁρμὴ τῷ βέλεσθαι πάντα πράττειν δίκαιως αὐτοῖς. Διδὲν ἑκάσῳ παρ' ἐκάσῳ πρᾶξιν, αὐτὸ σωσικὴν τὸν χαρὸν τέτον, ὡς δὴ παρόντα ἔτω, καὶ ἂν μαλιστα τῷ καλῷ, καὶ τῷ δίκαιῳ προγίγνῃ.* Maximè itaque ad institutionem

Ob oculos ponere tempus istud, quod unicuique est finis vitæ futurum: mortuos enim omnes iniuriarum, quas commiserunt, memores penitentia inuadit, & vehemens cupiditas, qua velle exaltam sibi vitam omnem fuisse iustam. Quam obrem singulis oportet semper, in singulis actionibus illud tempus adeo suis cogitationibus familiare facere, ac si presens esset: ita omnia maximè honestissimeque cura viget.

humana

humanam iuuat mors, cuius memoria cunctos continet. Omnes Respublicæ sequuntur Vniuersi gubernationem, leges moriendi sanciunt.

Cap. 73. Certè diuinæ prouidentia clauus præcipuus in regendis hominibus mors fuit: nunquam sine morte humanarum rerum gubernacula gessit: adhuc cum immortales eramus per mortem tueri immortalitatem voluit: promulgauit Adamo primogenitam ieiunij legem cum interminatione moriendi: deinde mortis artificio continuit, ne miseriæ æternæ fuissent, ne scelera libera: lapsum ipse patientia mortis erexit; restituitque cum cumulo antiquis honoribus, reparatis originis damnis, recreata vita, promissa immortalitate etiam corporis, mortem nihilominus seruauit æquè certam, æquè incertam. Adeo placuit diuinum illud mortis consultum, immutare noluit omnibus mutatis: ex misericordia fuit, quod tanta misericordia non abrogauerit. Non itaque est, cur queramur de natura mortis omnino ad nostrum excogitata commodum, cum ipsa incertitudo exitus, quæ plus nos fodiat, salutarior sit. Præstituitur certum nascendi tempus, vnus præscribitur videndæ lucis modus: non est moriendi statuta caremonia, sine tempore, sine modo, omne tempus admittit, multos modos. Beneuolentiæ fuit plura pandere ostia fugientibus mala: vna tantum ianua introducitur in vitam, multis educimur. Sæpe est ad periclitandum vna via, multæ parent refugio. Non est opus expectare septem, aut nouem mensibus,

mensibus, vt moriaris: natiuitas intervallis dilatetur. Quid manent victuros, nisi infortunia vitæ? Mala qui tollere non potest, tolerare non audet, protelat. Mors optima est, ideo sine lege moræ. Nec tantum iuuat, ne patiaris mala, quantum ne facias. Vt omni tempore bonus sis, mori omni tempore potes. Iuuat quoque inconstantia loci, & modi, ne vllus situs, asyllum peccandi sit; ne vlla occupatio, excusatio moriendi.

Propterea ad gloriam mortis spectat facilitas sua compensaturæ difficultates vitæ. Non sine consilio, diuinoque priuilegio malè hærentem animum corpori gestamus, vt facile excidat; tenaciora vitæ sunt bruta. Nullum debilius, nullum fragilius homine animal: leuissimis cadit impulsibus: statim non benè conueniens corpus ponit. Pilus dumtaxat spiritum Fabij extudit; granum vitæ Anacreontis expectorauit animam: tantum in his valuit mollitia pili, minutia grani, quantum in Æsculapio fulmen. Coma tam facile obiit, quam voluit; Baptista Mirandulus quam cogitauit. Illius intra pectus clausa anima se foras trudit, sine vlllo apparatu, sine morbo, sine ferro, sine veneno, sine laqueo, sine precipitio: iste fugato hoste cecidit illæsus opinione sola vulneris. Nulla morti clausa ianua est, per ipsa vitæ officia grassatur, & quod mireris, per beneficia, per gaudia. Fortasse nulla violentior mors, quam per aliena inuadens, cum, quia iucundiùs viuitur, moritur. Ipsa sua plures vota

NN

occide

occiderunt: commodis suis vita perditur. Hominos Clidemum occidit, exultatio Diagoram, quies Platonem, risus Philemonem; latitia iam notior & gratior homicida est, quæ Siciliam tyranno leuauit. Fortasse & per virtutes securissima subeunt pericula, subeunt fata: ut omittam Diodori interfectorem, pudorem; matrem Secundi Philosophi verecundia extinxit. Caduca possessio vita est: non opus est suo lapsui violentia, per blandimenta concutitur. Stulte nimio studio retinere volumus, quod vndeunque dilabitur: stulte fugis id, quod, qualibet digressariis via, veniet, aut quod venies. Siue petas, siue fugias mortem, æque occurret: tam viæ, quam fugæ terminus est. Vita est peregrinatio sine errore termini: licet per maximos errores viæ, quacumque & quocumque vadas, illuc venies, quod tendis: non refert hac, an illac pergas; quacumque incedas, incidēs in mortem. Tali arte excogitata mors est, ut vndique propinqua sit; tantumdem senex & adolescens distant: & cum alij plus, alij minus viuant, omnes æque vicini sunt, omnes æque expectare possunt. Ignarus loci & viæ patibuli, ad quod duæ semitæ ducerent, recta vna, altera per circuitum, eodem modo è diuersis interuallis expectaret accedere: parum refert iuuenis, an senex sis; diuersis viis incedimus; fortasse recta vadis, citius accedes sene per ambages circumducto. Facile, peruium, vicinum oportebat esse omnium malorum asyllum, bonorum vestibulum. Certè vitam difficulter

culter accipimus, difficulter agimus, difficulter retinemus, & alieno pendet arbitrio. Quis vitam auferre tibi potest, nemo mortem: in vitam ius habent homines, non in mortem: libera est etiam seruis, & ingenua. Imperator Leo Iconomachus nasci tributarium fecit: nemo morti imposuit onus. Non licuit tunc viuere sine pretio; de singulis infantibus primam videntibus lucem exigebat tributum: mori semper liberum fuit, sine onere.

Anne istam libertatem moriendi accusas, *Cap. 75.* istam maturitatem mortis, ut omni ætate opportuna sit? Accusas breuem vitam habere, aut potuisse habere? Non est, quod indigneris tot annis, non pluribus victurus: nam nec indignaris naturæ, quod tot te fecerit pondo, non octoginta, non centum. Sicut magnitudinem natura constituit, ita & tempus. Nec minus maior iniuria erit: nam

Longa tuement multis tempora fœta malis.

Omnis mors tempestiua est omni ætati, utilis, optanda: senium à miseria asserit; iuuentutem à malitia; infantiam præseruat ab vtraque. Senes maturos carpit; iuuenum florem vertit in fructum; infantiam per compendium maturat, ianuam Cæli gratis aperiens, viâ rectâ, & sine obice dirigens.

Adice ad argumentum bonitatis mortis, *Cap. 76.* fuisse argumentum Diuinitatis. Donum Dei est nescientis, nisi bona dare. Æmulus Diabolus cultum falsum beneficio mortis fulciit, petentibus

NN 2 magnum

magnum donum, exiguam vitam concedens Tryphonio alicui, aut Agamedi, & Argiæ pro liberis. Quod esset optimum homini postulauerat mater, & concessa petitione accepit, quod homini putatur pessimum, mors. Tantum interest videri, aut esse: opinio, aut iudicium: imò quam putamus peiorem mortem, melior sapè est, festinam dico. Quid felicius Pompeio accidisset, quam ante, aut in sua felicitate perire, cum sui desiderium reliqueret, si non expectaret fastidium fortunæ? Diuinæ quoque beneuolentiæ tributa video intempestiua infantium, puerorumque fata. Vt omittam Amphiaræum, sine fabula historiam commemorabo, quam annis præteritis hæc Aula Philippica mirata est. Didacus Vergara, adolescens, qui nostras frequentabat scholas, mirè profecerat virtutibus, quibus charus omnibus erat, & clarus. Quem putas optimæ vitæ stipendium nactum? immaturam mortem? insuper & rapidam; vt nemini dubium fuisset diuinum esse donum. Secessurus in lectum, ad sororem suam dixit: O qualis mihi nox manet! Obsecro, soror, relinquo mihi lampadem accensam. Mox sub mediam noctem vociferatus excitauit omnes: illa nocte moriturum dicebat: postulat acciri Confessarium, (erat is ex nostris Gaspar Pedrosa:) putabant omnes somniasse, præsertim adolescentis pater Medicus nobilis, cum integros & pacatos notasset pulsus: instanti tamen Didaco obsecuti sunt, & accito Confessario, qui iam diuinitus præsen-

sione

sione quadam excitatus, præstòque erat, detexit latum habuisse nuntium e cælo, per ipsam eius Reginam, illa ipsa nocte procuratum, Sacramentis e vita excessurum. Accidit ita: nam quædam honestissima Matrona nunquam hætenus nota, nec deinceps visa, se iis officiis vitrò intrudens, præparauit altare, fecit restantia adduci Sacramenta, quibus ille munitus felicissime expirauit. Poterat quidem minori strepitu excedere: sed casum putares, intempestiuam mortem, non consilium Dei, non donum. Oportuit insolentia aliqua argumentum diuini beneficii exhiberi:

Nam, quem tuetur, atque diligit Deus,

Iuuenis supremum mortis intrat limitem.

Satis latum viuendi spatium claudunt pauci anni, non peridenti illos: non idem putes diurnare, & viuere; non omnis, qui diu fuit, diu vixit.

Salutare quoque est illud, cuius nonnulli accusant mortem, repeti non posse, sperantes secunda morte reparari, si prima errassent: falluntur: si secundo mors veniret, primam vitam libetalius perderemus, in secunda non minus periclitaremur. Ad hæc, quid lucri duplex mors esset, cum necessitate, scilicet, duplicis vitæ: Vt, si non bis mali, bis miserales fuissetemus. Illud mirabile est, cum mors formidabilis sit, cum putetur mala, quod ij ipsi, qui putant, secundo optent; & quod semel gustare nollent, velint geminare: cum alioqui si mors mala est, istud minus malum haberet, quod semel sit. Non ita vrbane

NN 3

sunt

sunt aliae humanitatis nostrae miseriae; instant, redeunt, importunae sunt, ter, quater, millies: mors non vult molesta esse; quod minus potest, fatigat. Nemini importuna est, bis non accedit. Quid adhuc requiris? Bonum repetitionis? Experientia nosse, quid mori sit? Nec istud bonum abstringeniosè excogitata fata sunt. Mortem licet semel agimus, non vna agimus: experiri possumus, imò experimur: per partes se insinuat, periculum sui exhibet: aut vterina, aut coartanea mors est vitae: ex quo incipis esse, incepisti desinere; ex quo viuis, moreris: dicam, antequam nascereris, mori cepisti: infantia mors foetus est, deinde infantiae mors puerilitas, puerilitatis pubertas, pubertatis iuuentus, iuuentutis virilitas, virilitatis senectus. Deinde in ultimo interuallo debiti naturalis, cum non soluis, postulat natura, exigit, & tanquam quaestura instat, pignora petit, sumit, ab hoc auditum, ab illo visum, ab alio verumque: si quis resistat, dissoluit, mutilat, & minutim sibi satisfacit, donec ultimo fluctu mergat. Pendet ab ipso exordio finis: nec extremum momentum aliud agit, quam consummare, quod primum inchoauit.

Cap. 78.

Quidni? Ex simulacro nosse mortem potes: quotidie experiris, quotidie libas, nec vnum diem agere potes sine gustu, & gestu mortis. Somnus quaedam effigies mortis, & praelibatio est: somnum appetimus, somno recreamur, somnus requies laborum est, reparatio hominis, depositio curarum. Nunquam imago adaequatur

exem

exemplari: si somnum cupimus, ne oderimus ideam suam praestantissimam; ne timeamus mortem, quam non fecit natura timendam, nec putauit. Potius spem mortis sustentauit aliqua imagine ad subsidium conditionis nostrae. Ne impatientior mora tanti boni foret, interim consolari nos voluit simulacro suo: veluti qui absentis dilecti praesentiam imaginibus fallunt. Itaque experimentum mortis exhibetur, tum in simulacro suo, tum in parte eius. Non est pars vitae sine mortis parte. Quemadmodum somnium non accidit, nisi cum somno: ita vita nisi cum morte. Velut enim somnus imago mortis dicitur; ego puto somnium imaginem esse vitae: per imagines seducimur: cum per mortem suscitamur, dolebimus non tam perdidisse gaudia vitae, quam vidisse nulla. Dicebat quidam, malle se somnare in inferno, quam in Elysiis aruis: nam expergefactus gauderet in mollitia lecti reperi, non inter ignes cruciari: at, si iucundo in somnio falleretur, elapsa tristaretur felicitate, quae non fuit, videbatur. Argute Heraclitus aiebat, & vitam, & mortem esse, & dum viuimus, & dum morimur: cum viuimus, mortuas esse nostras animas, sepultasque in nobis; cum morimur, viuas. Itaque vita est mors animae, vita corporis: mors verò vita animae est, mors corporis. Nonne satis experimur mortem in deteriore sui parte, & approbamus; cur recusabimus meliorem?

Redeo ad unitatem, ex qua mortem commen-

Cap. 79.

damus.

NN 4

damus. Vnica est, ne aliqua esset mala. Vnica est
vt omnis sit optima. Diligentius vnica sollicitan-
tur. Ille pauper, vnus ouis dominus, in sinu
mulcebat, ad mensam, ad calicem admittebat, vt
Nathan exhibuit. Vnigenitum integris pater cu-
ris prouidet; cuius vitæ totius occupationem so-
licitudo chari filij consumit: ita totam nostram
vitam debet occupare cura vnus mortis. Quid-
quid rarum est, pretiosum est: quod vnicum
est, incomparabile. Nihil optimæ morti compa-
randum est: nihil pretiosius. Cæterum, optimam
non dilatio facit; sed, quod mireris, contemptio,
perditio. Nullius mors pretiosior est, quam à
quo contemnimur. Ex se meritum non est,
quippe naturæ est debitum, vel ab inuitis solu-
endum. Magna sapientia erit, fata reddere officia;
necessitatem, virtutem; mortalitatem, immorta-
litatem; & naturæ debitum, ius & titulum glo-
riæ. Quid pretiosius, quam si debito mortis cæ-
lum nobis debeatur? si soluendo obligemus? Au-
reos viros Clemens iure vocauit, qui ita occu-
buerunt, scilicet, cum necesse fuit: necessitatem
fecerint voluntatem, cum aut lex, aut ratio, aut
Deus vitam postularunt: licet enim mors debi-
tum sit naturæ, liberaliter suum transmittit ipsa
natura ius, libenter delegat pro se creditores pa-
triam, legem, virtutem. Si his soluas, contenta
manet anticipatione solutionis; quin expectes,
quod condicto die exigat. Optimi debitoris est
ante tempus soluere. Dies communis pacto na-
turæ statutus, senectus est: optimi cuiusque erit
ante

ante diem restituere. At, si non agitat nobilitas
animi, impellat avaritia quæstus: dum citius sol-
uis, obligas. Qui pro patria, pro iure, pro Numi-
ne, non dico pro nomine, intempestiuam tulit
mortem, & debito se liberat, & obstringit
Deum, obstringit omnes. Omnes debent bene
morienti, Deus causam, homines effectum, qui
vt minimum exemplum est; causa autem, vt
plurimum fides, charitas.

Adiice tantum bonum bonæ mortis, id est, *Cap. 8.*
ante diem redditæ; gratis esse; non actione, non
labore nostro eget: absque eo, quod aliquid agas,
hoc decus agitur. Mors ista optima & pretiosa
aliena manu fit, non propria; tulisse mortem,
non fecisse gloriosum est. Non est victis glorio-
sum, non securum, sed ad maiorem reatum, fran-
gere vincula: ita, qui ruperit pectus suum, clau-
strum animi; qui sciderit, perfregeritque vincu-
la corporis, damnabilior fit: at, si hæc ipsa faciat
alius, maximæ est gloriæ ferenti. Nullum victis
decus fuit solui dumtaxat catenis; liberi erant,
non propterea gloriosi: at, si non soluerentur,
sed extraherentur angusta concisis manu cate-
nis; si vincula Iudex, si autoritas publica, si Im-
perator dirumperet, gloriosum olim fuit. Isto
honore Vespasianus & Titus Iosephi innocen-
tiam commendarunt: simul ferro & probro sol-
uerunt, dum ferrum perfregerunt. Titus dixit:
Erit tanquam nec initio victus, si non dissol-
uerimus, sed inciderimus catenas. Hoc idem in-
terest inter mortem, quando natura nos dis-
soluit,

solvit, aut cum vis, & tyrannicus furor frangit, triturat, laniat. Gloriosissimum est dirupto corpore liberari, non ita dissoluto. Sanè optimos omnium, innocente natura, quæ tardè illos dissolveret, plerumque violentia sustulit. In dedicatione mortis in Abele, ubi florem & melius specimen sui præbuit, vis & insidiæ dicantur iustis: melioribus melior consecratur mors: quos colit, veneratur, nec tangere audet natura, violat invidia: quos illa eximios edidit, hæc malè condidit. Et, ut omittam optimos, exhibeo maximos Alexandrum, Hectorem, Achillem, Casarem, Pompeium. Fortissimum quemque violentia consumpsit. Alius Alexander, Romanus, inquam, prædicenti sibi Thrasybulo Mathematico imminere fatum violentum, lætari se dixit, quia imperatoria ea mors esset, nec alia summis, optimisque accidisset. Verùm istis gloriosissimis non fuit gloriosa mors: solum propterea commemoravi, quod propitiam retinuerint gloriam, etiam iniquis Parcis. Illa tamen clarissima est, quæ suffragio pereuntis expectatur, quæ crescit illæsus etiam minutus capite.

Cap. 81.

Quare hæc contemptu suo pretiosissima mors, sæpè per ignominias gloriosa, debet pulso omni timore laceßere cupiditatem. Omnia nostra solliciti sumus, ut meliora sint; cur mortem non curamus, non optamus? Quid magis nostrum quàm mortalitas? In primis titulo simplicitatis, quod mala non sit, nisi facientibus, qui

qui dum faciunt mala, malam mortem faciunt, formidanda non est mors: nihil malum ex se habet, nisi turpi contaminetur vita: quidquid mali habet, à vita habet. Si conscius certò essem optimæ vitæ, mortem non formidares, potiùs rideres, potiùs gauderes. Itaque propter vitam times mortem: quare, dum times mortem, potiùs times vitam. Si non timeres vitam, si non polluisset vita mortem, anne ita formidares exitum? Non opinor. Igitur per se innocens mors est, sincera, sana, non terribilis. Adiciam, si post malam vitam, non corrumpetur, imò si ipsius expiaret vitæ malignitatem, & tam valentis bonitatis esset, ut malitiæ vitæ, non solum resisteret, sed vinceret, num ista mors recusanda foret, an optanda? Percipi quidem debuit. Hanc gloriam habet mors, quam religio, quam virtus exigit: tam affluentis bonitatis, ut exundet, ut optimo, ut suo tingat colore vitam: tam optima est, ut alienam vitæ malitiam consumat. Mori vulgaris est res, communis: nam & mali moriuntur, & maximè moriuntur: at mori libenter, mori gloriosè, privilegiū honorum est. Præstat discedere à vita, quàm pelli: locum libenter expediamus nascituris. Vitam non aestimes causa sui, sed operum: maximum autem opus vitæ, bona mors est. At, si pro bono opere perdenda vita est, quis hærebit mortem lucrari perditione vitæ? Nec est, cur timeamus instantem tyrannum, imminentem gladium. Ubique natura

natura minatur, quotidie imminet. Cur contem-
net hodie bene mori, qui male potest cras? Cur
ferrum potius times, quam cartilagine, quam
venas, quam praeordia, quam mollissimas car-
nes. Instrumenta ferrea, post decimum, aut vige-
simum annum, nullius usus, aut consumpta sunt:
tu debilibus artubus & cartilaginibus polliceris
saeculum. Ne promittas tibi vitam caducam, ubi
morti tuæ promittitur gloria aeterna.

Cap. 82.

Demus autem, nullam honorificam mor-
tem, nullam bonam esse, omnem malam: cur,
quam timemus, non curamus? cur, quam non
contemnimus, negligimus? cur non praemuni-
mur, si mala est? Prouidemus pericula contin-
gentia, praeuimus damna fortuita, praestui-
mur ad casus; cur ad necessaria non praepara-
mur? Multum interest inter contemnere mor-
tem, & negligere: nulli magis curant, quam qui
contemnunt: nulli magis timent, quam qui
negligunt: &, quod mireris, non ideo timent,
quia neglexerunt, sed cum timeant, negligunt.
O ignauiam nostram! ad id, quod malum dici-
mus, non tantum imparati venimus, sed inopi-
nantes. Quid agimus, quid vacamus, sollicita
fortuna, ignaua natura nostra? Restauremus
mentem, restringamus cupiditatem, probemus
vera, complectamur bona, figamus nobis gau-
dium, securitatem vitae, mortis.

F I N I S.

IOANNIS EVSEBII
NIEREMBERGII,
SOCIETATIS
I E S V,

HISTORIA
PANEGYRICA,

DE TRIBVS GLORIOSIS
*Martyribus, ex eadem Societate
I E S V, nuper in Vrugai pro fide
occisis; quorum Martyrij gloriam
multa prodigia significarunt.*

DOMINO
IOANNI VARONÆ,
ET GVDIELI,

DOMINO
DVMVS VARONÆ,
AMICO MEO,
SALVTEM.

PROVOCAVIT
pudorem meum
beneuolentia tua,
Amicorum opti-
me, cum veteris amicitia
ausu, & quadam subtilitate
fidei infidus mihi, Sigalio.

4
nem prodidisti meum, cum
non seruasti tibi, cum dedisti
omnibus. Me inuito, emisisti
in lucem Fabulam: tibi inui-
to mitto Historiam. Verecun-
diam meam refecrafti: talio-
ni obnoxius es: ecce modestia
tua tantumdem sustinebit: sic
vlcisci scit amor, vbi fides lu-
dere. Iam exterso pudore, quid
non ausim? Opprimebam Si-
galionem; tu publicasti illum;
ille me. Placuit aliis, quod dis-
plicebat Authori, cum arbiter
suae causae blandissimus quis-
que sit. Quare, quod mihi mi-
nus displicuit, iam ausus exhi-
bere publico iudicio. Illustris-
simo, ac Reuerendissimo D.

D. Ioan

5
D. Ioanni Peredæ, Episcopo
Ouetensi, Auunculo tuo, Ar-
tem Voluntatis mitto; & tibi,
optimo Amico, istud monu-
mentum amicitiae. Idem in-
terest inter meum Sigalio-
nem, & Voluntatis Artem,
quod inter festiua, & seria;
quod inter Βαρφαχομνομαχίαν, &
Iliadem; quod inter Clari-
mūdum Lusitanij Liuij Ioan-
nis Barros, & Asiae Decades.
Prolusi in Sigalione philoso-
phica; in Voluntatis Arte di-
gessi. Quemadmodum Ho-
merus, dum scripturiret Ili-
dem, erudiuit iocis calamum;
& noster Barros per Fabu-
lam apparauit Historiam: sic

a 3 ego

6
ego Philosophiæ seueritatem
Fabella illa initiaui ; hac Hi-
storia coronaui. Humilis Phi-
losophia sine vsu est ; rudis
sine norma. Constantiæ præ-
cepta dedi, hîc informo exē-
plo, altera doctrinæ, sed prima
parte. Videas, quo iure amicis
vtar. Ioannem del Castillo
defunctum commendo ; te
superstitem condemno ; dum
amoris irati, & vindicantis se
munusculum tibi dico. A te
didici amicum offendere : tu
à me discce amicum pati.
Vale.

Tuus,

IOANNES EVSEBIUS
NIEREMBERGIUS.

7
IOANNIS EVSEBII
NIEREMBERGII
SOCIETATIS
IESV,
HISTORIA
PANEGRICA,

*De tribus gloriosis Martyribus ex eadem So-
cietate IESV nuper in Vruga pro fide occi-
sis ; quorum Martyrj gloriam multa pro-
digia significarunt.*

MORS excellentium Virorum tan-
tò acerbior superstitibus est, quā-
tò vita iucundior, & vtilior fuit ;
nec compensari alio solatio po-
test, quàm licentia laudis : com-
mendatio enim, tutus, & proprius census defun-
ctorum est ; cum iam per inuidiæ fas, & immu-
nitatem verecundiæ, licet promulgare virtutes
innocentes ; quæ nec inuidum cædant, nec inui-
sum bonorum meritò cruentent arcana pudoris

8 HISTORIA

plaga. Etenim, licet verba omnia in anfractu sint, & quodam cum periculo; maximè laudatio anceps est, & præceps, & vix tuta, & innocēs etiam digno, etiam ab almo pectore, nisi cum omnem liuorem in reuerentiam transformauit absentia. Virus inuidiæ, licet valentissimum, non se vibrat, non magnum interuallum pergit, nec ultra vicinos, & pares: quare non transcendit mundum, & fato sibi libentissimè litat, cum defūctos distantes videat, & quadā mortis veneratione, & priuilegio immunes mortalitatis conditione, in hoc iam superiores, & penè vereatur diuinos. Itaque nulla præstantissimorum Virorum gesta egregia pretium sui exigunt numerata pecunia; sed ad conditum diem, cum mitescit liuor aliorū, & pudor abest proprius. Vtrumque impetrat funus. Vnum solum præsentissimæ commendationis opus est, egregiè mori. Non excellentia vitæ, sed mortis, priuilegium habet impigræ, & instantis laudis; vbi modestia dignissimi vulnerari nequit, & inuidia decedit mortis reuerentiæ; vel si perstat, innocentissima est, & inuidēda fortasse. Votum moriendi non ita est, aut vile, aut facile; nec cum est, sit iniquum; nec perfidum vouenti erit: abinthū enim inuidentiæ, penuria rerum est, & superfluitas cupiditatum, cum cupiditates, aut cupientes excedunt cupita, quæ, cum non sufficiant omnibus, acerbant carentes. Hac arte bonum alienum in damnum effigiatur proprium, & mordet plura pectora, quod mulcet vnum. Mors verò amplissimum bonum, sed

P A N E G Y R I C A. 9

sed inops vouentibus, hanc tesseram maximorum bonorum, scilicet, verorum, habet, patere cunctis. Quare bonum puto felicissimum, licet infametur maiorum censu, & titulo: sine inuidia vtique est, aut cum Regia, id est, sine aculeo, cum quadam æmulatione mansueta, augusta, atque laudationum prodiga: purpurat enim æmulus, dum exaggerat, suæ spei simulacrū, & votorum imaginem inaugurat: nemo autem sibi parcus est. Aliquod huius periculum suauissima quadam, & expiata inuidencia fortunatissimè feci, cum renunciata fuit felicissima mors diuini Viri, Ioannis del Castillo, qui nuper in dorso mundi, cum aliis duobus sanctissimis Christi Militibus, fidem obsignauit sui cruoris purpura, augustorum ritu. Tactus statim fui de cælo, quasi propitio fulgure, vt incensus nouo inuidiæ ingenio, percuperem fortunam eius, quem non cessabam laudare: ampliavit affectum contubernium pristinum: coæui fuimus, commilitones in tyrocinio Societatis, in studiorum: eodem anno, eodem mense in militiam I E S V adscripti: conuiximus Matrīci, conuiximus Optæ: inde auulsus ille, & dimidium animæ, vt candens sanctitatis suæ iubar virgineo-rubricaret sanguine. Verum, quia spes, & mors, publica bona sunt, & extra iurisdictionem fortunæ, non irritabant æmulationem mihi: (nemo, quæ certò sperat, inuidet; nemo, quæ habet: spes autem vicaria possessionis est, & præcox dominium:) sed egregiè mori, quod tarum, quod felix, me perculit.

10 HISTORIA

perculit. Mori commune omnibus est; vilissimum multis: at, eleganter mori pro Deo, pro lege, pro bonis, pro bono, felicissimi, id est rari, id est magni. Hoc mirum, & nescio, an dicam, iniuriosum vitæ, quod tanta felicitas opus mortis sit: quod alienum sit, non proprium: cuius nec optimis aliud liceat, quam aridum votum. Huius solius fortunæ nemo sibi fabrum licet esse. Excogitavi propterea artificium, ut emendato arbitrio felicitatis tantumdem penè gloriæ adornarem mihi, dum alienam prædicarem per quandam æmulationis comitatem. Quodam pacto affectat laudis societatem, qui dictat; & optimis, quæ non fecit, dicendo fungitur. Ticius Capito, cum statuam erexit L. Sillani, immortalitati quoque suæ prospexit, nec reputatum fuit magis decorum, & insigne, statuam habere, quam locare. Certè gloriosum est gloriæ amare alienam, gloriosissimum facere. Quapropter hanc narrationem honori Ioannis del Castillo, olim amici, & socij mei, nunc Patroni destinaui, quæ professione quondam amicitiae, modò reuerentiæ, & innocentia sanctæ inuidiæ, laudara, aut excusata erit. Commendatione mea ille non egebat, qui, nec vita egebat ad gloriam, nec gloria ad vitam; & quod non minùs mirificum, nec ad gloriam morte, licet gloriosissima fuisset: tam gloriosa, tam felix, tam sibi subsistens virtus illius vitæ & mortis fuit, ut nec gloria egeret: tanta illi gloria vitæ, ut nec indigeret gloria mortis: tanta illi gloria

mortis,

PANEGYRICA. 11

mortis, ut nec indigeret gloria vitæ: gloriosissimum quemque, aut mors, aut vita illius faceret. Mihi solum gloriosum, & iucundum, gloriam suam dicere. Expiationem fortasse inertiae meæ merebitur alienæ virtutis amor. Exordiar, ne Historiæ corpus truncem, à passione duorum aliorum Christi Militum veteranorum, P. Rochi Gonzalez, & Alphonsi Roderici. Trinitati laudem dicant hirtres sancti Viri, atque eos laudaturo similitudo Trinitatis congruebat, ut pro tribus constaret. Hæc maxima diuinæ naturæ maiestas, ut pro tribus sit, tribus satis ampla personis: aded est Trinitas honos, & nobilitas Diuinitatis. Vnus Deus noster, triplex persona est; nec tantum pro tribus est, sed pro mille Diis. Hanc excellentiam æmulantur Deifici Viri, ut vnus pro tribus sit, vnus pro multis: vnus homo triplex calculatur. Tanti, & tot erant hi Patres: vnusquisque tantumdem trium, vicarius plurium: non vno labore, & penso contracti, sed ad plurima spatiati, ad omnia charitatis, & frugis amplissimi munera. Qui vnus ipse adæquabo laudes trium triplicatorum, hoc est, diuinorum Virorum? At, mihi non est animus excusato commendare sermone omnes virtutes, quam vnâ patientiæ memorare: nam satis

*Laus est ardua, dura sustinere:**Ignauis, timidus, & improbatiss,**Multum fingitur otiosa virtus.*

Nolim, & lator non posse, obnubere laciniosa eloquen

eloquentia frontem sinceræ virtutis, nec exag-
gerantis imagine minuere laudes. Laus est quæ-
dam honoris exactio: honorem propria opera
impetrant, non aliena dicta: nemo honestior est,
quod alius dixerit bene; sed, quod ipse fecerit:
quare maximè laudatus est, qui maximus est,
cuius facta nesciunt esse minora dictis; quorum
honoris satis est sciri; nec ampliùs constent audi-
tu, quàm obtutu; quorum narratio simplex exag-
geratio sit. Quædam iniuria est maximorum
Virorum affectata historia, cum argumentum
minoris virtutis videatur, procuratis magnificari
verbis. Haud credi potest maxima facta esse, quæ
adduntur dictis: nec optima esse opera, quæ
emendat sermo. Nullum debet virtus magna
laborem facessere Oratoribus: ab illo, quem ex-
hibuit operanti, laudantem redimit: cum negli-
gentia sermonis per se extollitur. Hæc causata
velim; nam parvus videbor verbis, & coloribus.
Opus non erat laudi, nisi narratione. Si libera-
lior aliquando nonnulli iudicabor, vereor iniu-
riam fecisse amplissimæ virtuti. Hanc potius
est animus, & fas narrare, quàm æstimare. Acce-
do iam ad propositum opus.

SOCIETATIS IESV Vniuersum cha-
ritate complexæ tantum patent labores, quan-
tum Orbis; affectus vltra. Nec tot est ausa cæca
auri cupido superare Oceanos, tot mundi pro-
scindere noualia pro interitu hominum, quot
illa pro salute. Inter alios mundi angulos non-
dum pollutos auaritia, nisi votis, quod antecur-
rit

rit Europæ arma, latissimam Vrugai Prouin-
ciam prægressa est. Vltra Brasiliam protenditur
hæc regio ad mare australe: nullus adhuc ibi
Hispanus, nec inde nisi fama exclusa vberem
barbariem dictabat. Impatiens ardor nostrorum
maioris moræ in tot nationes exiliuit, non expe-
ctato Hispanorum præsidio. Solitarij, & exermes
barbaros adierunt felici temeritate. Sicubi ma-
gnus labor promulgandi Euangelium, hîc fuit.
Prius necesse erat facere homines, deinde Chri-
stianos. Vagantur rupices illi per agros, per ne-
mora, ferarum instar, moribus, furore, toruitate:
cogendi erant in aliquem humanitatis decorem,
& erudiendi prius ad vitam, quàm ad fidem.
Prior illarum regionum Apostolus, P. Rochus
Gonzales, ausus pedes, exermis, solus, vbi nec
Hispana legio irrupit armata, experiri feritatem
hominum, num beneficiis, num mansuetudine,
& humilitate flecti sineret. Felicissimè obtinuit.
Non omnia potest potentia, potentior patientia
est. Maiora sæpè impetrauit dissimulatio, quàm
strepitus. Breui mitefecit Barbaros; attraxit fe-
ras diuinus hic Orpheus, & in Reipublicæ diges-
sit honorem, quinque oppidis constructis: docuit
homines prius viuere, deinde bene viuere. Vitæ
sue prima victoria fuit, (maxima exempli vis
est,) mox beneficentiæ, deinde patientiæ, & la-
boris. Casas Barbarorum manu sua faciebat, eas-
dem docuit facere. Primam fabricam domuum
contemptio cæli excogitauit. Primus parricida
Cain, & sceleratorum Patriarcha, primus mundi
cuius,

ciuis, (non hospitem putauit se,) prior omnium edificauit ciuitatem, pessimorum more, stabile huius seculi domicilium putantium. Eiusdem posterius, heredes incogitantiae mortis, artes, inueniunt ad ampliandas opes, malorum armamenta, scelerum pignora. Ferè plurimus apparatus vitae inuentum fuit indignissimum ipsa. Expiavit P. Rochus hanc infamiam, & semel amore caeli tractauit terrena. Plurimos Barbaros iam homines, iam Angelos latissimus videns, singulis praefecit oppidis Viros nostrae Societatis feruidos, & maturos; ipse reliqua se mole oneravit, solo laborum arbitrio iniustissimus, auidus quadam beneficiendi auaritia, nouas querebat praedas, noua Regna, non ut regnaret ipse, sed ut regnarent cum Christo victi humilitate, & patientia sua. Acuit sancti Viri cupidinem nouus sociorum ex Hispania aduentus, quibus adornare voluit, pluribus reductis Barbaris, & fide imbutis, oppida, (Reductiones appellantur,) quibus reficerent laborum sitim, quae illos ex patria, ex lare pepulit ad ignotos Orbes. Facile contraxit (fortissimus hominum magnes beneficentia cum patientia est) plures Indos, & ad politiam, & fidem plerosque domitos ardori, & diligentiae mandauit eximij adolescentis, P. Ioannis del Castillo, cuius sanctimoniam, & pudor obtinuerunt praereligi ad laborem, & pericula. Multi adhuc erant infideles, & incertae fidei. Progressus ipse P. Rochus cum socio Alfonso Roderico ad aliam conciliandam Reductionem eodem

eodem anno, qui fuit 1628. Iam Dæmon instantem superstitionis ruinam non leuibus significationibus, & damnis doctus, obesse omni molitione parat; timuit P. Rochum indefessa pertinacia ulterius molientis; timuit socios, quos in ditionem suam introduxerat amor Christi; timuit nouos, quos Hispania mittebat, cuius non tantum coloniae sunt Orbes, sed Ecclesiae. Nec vnde plus ampliata Dei domus, nec vnde plures fundatae Ecclesiae in Oriente, in Occidente, in Orbibus integris: multo plus dedit Religioni, quam est. Armis, & impensis Hispanorum Euangelij sonus in omnem terram iterum exiit. Xauerium diuinum, Andream Ouiedum, Thaumaturgum illum Iosephum Anchietam, feruidum Gonzalum Sylueiram, innumeros alios ex nostra Societate, expugnatores mundorum Hispania ablegauit. Hispanica arma pacem Christi introduxerunt. Referamus oculos in praescorum tempora; num aliqua sit natio, vnde plus fides spatiata?

Eo ipso tempore, quo Vlissipone soluerant Viri Societatis, per cadauer allocutus Dæmon Mystras suos, & idololatriae Proceres, nouos aduentaturos Patres ex Europa, ut illos licentia lasciuiae, & grege pellicum interdicerent, à crapula auerterent, à voluptatibus, à legibus auro-
rum, à moribus praescis; propterea arcendos omnes Euangelij nuncios: tentauit saepe irrita conatu; diuina causa fuit illis prouidisse, donec ager Christi exposceret pluuiam, ut cruore Sancto-
rum,

rum, riguus vberior exultaret messe. Cunctatus Deus coronam Patris Rochi, donec maturis meritis radicatam Religionem figeret. Interim satisfecit illi vicariis Martyrij laboribus, & periculis. Incredibile est, quanta tolerauit, famem, sitim, nuditatem, æstum, terram, cælum, feras, homines: non minus potuit dolere, quàm timere; non minus passus, quàm periclitatus est, à Dæmone, ab hominibus, à feris, quarum non leuis iis regionibus noxia. Vix tutò licet dormire. Et turguriis, & casis raptant, & diripiunt homines: nostri hæctenus diuinitus tuti. Accidit, vt casam, vbi vnum è nostris labore fessum sopor mulcebat, ingressa tigris lustraret quacumque: intæctum illum dimisit signo periculi relicto: Breuiarij enim tabellas, & omnia folia vngue penetravit; præterea innocentissima abiit famelica hæc perniciēs. Sæpè Deus seruum suum Rochum eripuit feris, noluit semper hominibus. Hæc conditio rerum, vt sæuior homo homini perniciēs sit, quàm homini fera, quàm ignis. Quoties elementa, flamma, & pelagus pepercerunt sanctis Martyribus? quoties leo, tigris, vtus: Humana tandem manu oppressi. Quos Deus excepit omni naturæ violentia, noluit humana. Igitur irritatus Dæmon timore noui auxilij, vires valentiùs resumpsit, vt, desperatorum more, omnes vltima periclitaretur fiducia: sæpè enim felix fuit spei alea. Delegauit ad hanc Prouintiam instructissimum ambitione, & maleficiis magicis hominem eius plagæ Caziquum, Nñezu illi nomen fuit, autoritate dolis quæsit, poten

potentiæque præcipuum: timebant cæteri: magnam sui venerationem maleficiis redemerat. Ex consortio Dæmonis mores eius hauserat superbæ virus, & Diuinitatis appetentiam. Deum se prædicabat, Conditorem rerum omnium, imperantem Soli, Lunæ, astris, cui tigrides & feræ obtemperarent. Reuerentiam, quam damnis meruit, minis alebat: interminabat facturum Solis defectionem, immissurum procellas, elementorum dissidia, vastationem tigridum, nisi parerent omnes. Negotiata formidine quidquid libuit persuasus: metus enim facillimus credulitatis est proxeneta. Iuuat illam Dæmon: nam, licet superbissimus, superbos amat, & iuuat contra ritum vitij. Nihil ægrius tolerat superbia nostra quàm collegam: non aliud magis odit quàm aliam. Societas cupiditatis dissociat, & concursus votorum facit æmulos: non se sustinent, ne se impediant: verum, si se oderint superbi, nihil execrabilius alterutri vouere possent, quàm similitudinem sui. Ad hanc sæpè instigant Dæmones, nocentius nobis rati vitium suum, quàm pœnam, si nos videant cum merito suæ noxiæ. Post repulsam primi voti, inuidia, quæ infelix superbia est, secundum alit. Prima superbi cupido est, maiorem esse, id est, displicentia sui: oportet enim se exuere, vt aliud sit, quàm est. Secunda auaritia est, alium minorem esse, ne sit id, quod est. Sic prius Dæmonis votum fuit, Deum esse; alterum, ne Deus esset. Perdere maiestatem, quam non inuenit, nolle alium
b habere,

habere, quod non potuit ipse. Ideò vt reuerentia Diuinitatem sibi impossibilem multaret, non magni fecit, quòd alius Diuinitatem simularet.

Fictum itaque Numen, Nñezu, (in eo erat oppido, siue Reductione, quæ fide, & diligentia P. Ioannis del Castillo procurabatur,) in animum diu exasperatum induxit sibi, ipsum Patrem arcere etiam è vita, quòd prædicatione IESV Christi, veri Dei, & hominis, obstaret Diuinitati, quæ ipse flagitiis postulabat: easdem insidias molitus in omnes Vrugai Prædicatores, deinde in reliquos Patres Paranae, quæ alia Prouincia est latior: at, sæpè ampliora vota, & vltra felicitatem infelicia sunt. Misit nuncium ad Garupen, (sic dicebatur Caziquus nobilior nouæ Reductionis, quam tunc temporis P. Rochus Gonzales cum P. Alfonso Roderico construebat,) iubens obtruncari duos illos Prædicatores IESV: quo facto, renunciaret sibi, vt tantumdem sæuaret in P. Ioannem del Castillo. Adiecit, (quod falsum fides Indorum exhibuit,) in cæteris oppidis idem supplicium sustinendum, sic penitus abolendum Christi nomen. Garupes inductus, aut deceptus, nunciis Nñezu obtemperauit: facillima est disciplina malorum. Condixerat P. Rochus conuenturis Indis decimam quintam Nouembriis diem, vt solemniùs eleuaret campanam, cuius pulsu explicaret horam declarandæ Christianæ doctrinæ: hunc diem obseruauit Garupes homicidio commodum, postquam fecisset Sacra P. Rochus, commodior ipsi Patri opportunitas exhibendæ

exhibendæ animæ, cum Corpus sibi Christus suum exhibuit: Corpore & Sanguine IESV faginatus, optima Christi hostia fuit. An dubitaret hausto Dei cruore auaræ sui esse? Nutritus Sanguine Christi degener esse non potuit, vt illiberalis proprij esset. An, oblato IESV Corpore, suum negaret? Necessarius sacerdotij honos, amor IESV est: necessaria amoris supellex, patientia. Emulantur Sacerdotes Christi, felicitatem MARIE Matris, cuius amores naturæ & gratiæ in idem conspirarunt. Idem erat genitus à se, & factor sui: idem filius, & Deus. Similis fortuna Sacerdotum amando IESV: conficiunt Corpus Factoris sui: si nullibi Christus fuisset, (liceat hoc comminisci,) si nullus Christus existeret, ad sacerdotalia adesset verba mirifica productione; per repræsentationem suæ mortis præsentaretur ad vitam. IESVM diligere tenemur quasi iure patrio, quasi opus & charissimum pignus nostrum: tanti veritas Sacerdotum Deo est, tanti Deus facit, ne mendaces essemus, nullis parceret omnipotentia opibus. Quis non probat, quod fecit? Quis non suorum operum cupido sibi est? Hoc nomine diligendus nobis Christus, felicissimo confluxu amorum, connaturali affectu quasi nostri operis, supernaturali quoque, quia & Opificis. Quis author artificia sua non exaggerat? quis pater hominem à se genitum non diligit? quis non pendet in opus suum? quis contra non oppignorat factorum charitatem? quis non obæatur genitori vita? Duplici hoc

20 HISTORIA

nexu obstringimur amando IESV; vno inclinationis, altero iustitiæ; vno crediti, altero debiti: fortasse ex illo capite dulcior. Plus benefactor amat, quàm amatur à debitore. Plus parens diligit natum, quàm diligitur. Feræ amant catulos cum experimento animæ. Ne sit stupidior Sacerdos. Felix spiritus sui periculum pro IESV, cuius Corpus conficit, vt diuinus Vir Ambrosius inquit, subire libentissimè, & lætissimè debet, adhuc illo amoris titulo, quo non videtur debere; quia noster Christus est, non tantum, quia nos sumus Christi. Noscebat hoc dignissimus IESV minister, P. Rochus; & quoties Christi Sacra faciebat, se quoque sacrificabat, millies quidem affectu, qui remedium impossibilitatis est, & vicarius desperati meriti: tandem acceptare voluit Deus, & euentu vno innumera coronare vota, obsignando opere multas voluntates. Exiit enim lætissimus P. Rochus, peracto sacrificio, actis deuotissimè gratiis, ad Indos, & campanam adornandam, inclinauit se, vt funem obligaret lingulæ ad aptitudinem pulsus; dicebat: Filij, breuissimè audietis citari vos ad doctrinam celi. Ad hæc charitatis verba, cum per commodum summisso capiti ictum aduertisset Barbarus, cui præsertim facinus mandarat Garupes, efferens lapideam clauam, hoc est, saxo capitatam, impulsit omni nisu in cerebrum sancti Viri, & vno ictu extudit medullas è cranio, & spiritum è pectore. DiffRACTUM caput, & velut friatum proximus alius, repetita clauæ vibratione,

PANEGYRICA. 21

tionem, totum dissoluit. Strepitu audito gratulantium sibi scelus, & mutuo redimentium plausu conscientiam mali, socius Alfonsus Rodericus, qui se ad Sacra præparabat, prodit. Iussit statim voce intenta Tyrannus Garupes inuadi etiam, occidi, laniari: ille exemplo alieno instantem vitæ exitum videns, cupidus illam coram IESV refecrare, cuius amore plures, & vltimum hunc pertulit laborem, procedebat ad Ecclesiam. Præuenere Barbari, duo præsertim, qui pilas saxeas fune alligatas exonerantes in sanctum Virum, paucis ictibus diligentissimè exanimarunt. O par Deo dignum! ô purpuratæ nubes, qui vestri cruoris imbre agrum Christi fecundastis! ô verè Christi discipuli, quia patientes, qui naturæ tributum fecistis meritum gratiæ, qui soluendo obligastis, qui gloriam per gloriam obtinuistis, qui felicitatem aternæ vitæ per felicitatem mortis impetrastis! Quid felicius quàm mors, quæ cæteris est pœna, quod vobis fuisset merces? Quid non solum iniuriis hominum gloriosissimi sitis, sed naturæ? Quid gloriosius quàm supplicium, & ignominiam sceleris naturæ imputari, gloriæ virtutis: quod non tantum meruistis vitæ, sed morte: non tantum voluntate, sed necessitate? Anne parua merita vestra tot votis, tot operibus, tot laboribus, tot periculis? Cur opus erat, ita vos cumulare? Non tantum voluntariè, sed quasi necessariò placidiores sibi Christus vos amplexari voluit. Vester ardor non contentus vitæ, progressus est, vt vellet morte etiam place-

HISTORIA

re: non contentus fuit, quibus potuistis facere, sed quibus pati. Parum dixi; plus optastis pati pro Iesv, quam potuistis; non solum quam potuistis pati, sed esse. Magnus amor non satisfit facultate: cum sit potentissimus omnium rerum, nunquam est potentia sua latus, in eo potentior, quod semper se doleat infirmum; quod velit posse plus, quam omnia; posse avarorum ritu; locupletiores plus habere cupiunt. Nihil plus posse desiderat, quam quia omnia potest, amor: ardor eius non possibilitate pacatur, quanto minus euentu? Non est eximia charitas, quae compar vitae sit, cui non superfluant desideria, quam posthuma vota non protrahant; quae legata cupiditatum non relinquat, quemadmodum his sanctissimis Viris superstes sibi patiendi avaritia satiata fuit. Etenim largiter sauitum in cadauera; nudata sunt, vulnerata, dilacerata, tracta; ignominioso circum Ecclesiam protraxerunt ambitu. Reliquit Alfonsus Rodericus in loco martyrij frustum sui crus, scissus lumbos ictu immani:

Namque in corpore fortium Virorum

Laus est amplior, amplior cicatrix.

Corpus votum Martyris explicauit. Non satis erat cupiditati suae patientiae corpus vnum; multus esse voluit, ut multorum passio corporum explanaret particulam amoris; multiplicari optauit, ut pro multis diligeret, ut pro multis cruciaretur. Mira stirps amor est; sterilis, & fecunda; duo facit vnum, & singulos mille: circa patientiam

PANEGYRICA. 23

tiam hanc fertilitatem habet; in tot germinat, quot vota habet experiunda fidei, exhibenda constantiae. In caelum denique, & Deum ipsum affluxit Barbarorum insania; spoliauerunt Ecclesiam, exturbarunt Crucem, violarunt vestes sacras, contriuerunt aram, perfrigerunt calicem, diripuerunt sacros libros, atque in mille conciderunt frustra eximiam, & venerandam intemeratae Virginis Matris Dei effigiem, quam Patres Expugnatricem vocarunt. Praeferebat secum P. Rochus hanc Deiparae imaginem, quotiescumque nouam Reductionem cogebat, illa inaugurabat; gloriam omnem illi deferens, cuius ope praesumebat omnia. Nec segnior expugnatrice est contra Potestates tenebrarum alma Dei Parens, quam contra potentiam humanam. Sanctus noster Rex Ferdinandus ad omnes expeditiones quocumque copias destinaret, conferebat secum Genitricis Dei effigiem: omnes illi victorias imputabat, omnem gloriam. *Capta Hispali eandem triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam ad templum, quod eius nomine dicandum erat, deferri iubet. Hac celebritate triumphi eadem sacratissima Virginis imago cum splendida Episcoporum processione, signis ac legionibus praecedentibus, sequente postremum Rege, & Procerum comitatu, in urbem delata, & in templo collocata est. Hac ex monumentis Ecclesiae Hispalensis. Mox Pientissimus Rex Augusta Familia B. Virginis cultum ampliauit, Regiis stipendiis splendida, cum iisdem officiis, ac in Imperatri-*

cis Aula: perseverant hactenus officia Regia. Sed & Michael Palæologus indiuiduam comitem, effigiem Deiparæ, habuit, quam solam triumphantem de Hungaris introduxit Constantino-
polim mira maiestate, & pompa augusta. Nar-
rat triumphum Nicetas: *Imperatorem quadriga
argentea aurata cum equis niue candidioribus præ-
cedebant, quibus imposita erat imago inuictæ adiu-
tricis, & insuperabilis commilitonis, Matris Dei.*
*Nec verò axis magnum sonuit, quia non vehebat
acrem Deam Mineruam, quæ falsò virgo dicitur,
sed veram Virginem, quæ Verbum inexplicabili ra-
tione per verbum peperit. Eum currum Imperato-
ris propinqui, atque amici Senatus, viri dignitati-
bus insignes pene sequebantur. Deinde ipse Impera-
tor prodiit, equo feroci, ornamentis illustribus in-
signis, & templum ingressus, &c.* Scio etiam Alexum
Commenum, cum nouam Romam pauco expu-
gnasset milite, noluisse in urbem pompam emit-
tere, nisi triumphus B. Virginis præcederet, quam
ipse Imperator pedes & humilis secutus est.
Prisci Cæsares aureæ Fortunæ simulacrum se-
cum conferebant ad fideiussionem felicitatis re-
rum omnium perfidissimæ: veram & tutissi-
mam piorum votorum fortunam, Matrem Dei,
colant Christiani Principes. Sic Ferdinandus
noster, sic Manuël, sic Alexus. Ergo, quemadmo-
dum isti Augusti abnuerunt sibi triumphum
præcipua gloria distributa cõmilitoni MARIE;
pari iure non solus P. Rochus ignominie, &
martyrij triumphum occupauit: particeps quo-
que

que fuit B. Virgo, sortita suam passionis gloriam
in vicaria effigie: triumphus fidei, patientia est,
contemptio est, dilaniatio est.

Post vulnera, post cruciatus, post necem, post
opprobria explicuit se diuina virtus. Patientiæ
sunt appendices miracula: ipsa namque maxi-
mum, & velut miraculorum corpus est. Hic sa-
cro sanctus ritus prouidentie, commentari diui-
na in humanis. Hæc lex salutaris omnibus, ma-
iestatem virtutis celare patientiæ opportunitate,
vt optimi mereantur; promulgare mox gloriã,
ad eruditionem pessimorum, vt vereantur, quos
damnant, & redimant conscientiam pudore.
Postquam enim omni iracundiæ lasciuia in san-
cta, & sanctos Viros sauitum fuit, gestiunt cre-
mare cadauera, & Ecclesiam: incenditur pyra,
coniiciuntur corpora: sapiens tamen ille ignis,
reueritus mortuos immortalitatis meritissimos,
& naturæ oblitus, miro ieiunio periit, cum pabu-
lum intra se concluderet. Redeunt altero die
Barbari, integra cadauera mirantur, cætero in ci-
neres rogo resoluti. Nec stetit hîc admiratio:
ecce attonitos alloquitur cadaver diuini Patris
Rochi: cor vocem edidit, nullum illi caput erat;
sed è pectore sentita verba iaculari. Prodigiosa
concione inquit: *Cur occidistis me, qui vos dile-
xi, qui vos quasiui, qui solum vestra salutis causa huc
vsque peregrinatus sum, qui vestras animas quasiui,
amaui? Corpus meum dumtaxat occidistis, non spi-
ritum, qui viuit, & viuet: inter Beatos regnat, &
predabit, vt vos adiuet. Magna vobis superuenient*
b s cala

calamitates, & supplicia digna ob istud facinus.
Unanimes hoc asseuerarunt oculati testes ex Tyrannis quinquaginta & tres, qui postea capti fuerunt. O admirandam charitatem tanti Viri, non vsque ad mortem, sed post mortem etiam! In quos? In occisores. Sanguis Abelis extincti locutus est ad vindictæ expostulationem, & contra fratrem: non cruor Rochi eloquitur, sed cor; non exquirat ultionem, etiam inimicorum; amat Tyrannos, & affectus blandus superstes illi fuit ad humanitatem; vindictam nolebat, dum admonuit. Amor fertur sagittator sine oculis; id certius eloquens est sine ore: affectus verba sunt, sed muta; magnus tamen metus erudiuit aliquando mutos ad garrulitatem. Cræsi filius nouit consternatus eloqui. Quod potuit abiecta, & vilissima timoris affectio, nonne poterit nobilissima amoris? Sincerissimus ille Vrugai Apostolus fidem, & sinceritatem suæ charitatis patefecit enarratione cordis: non aliud lingua, aliud corde elocutus: vtrique amorem publicat, vtrique probat: scriptam amoris legem in corde gestabat, cur non aliquando diceret? Qui valuit scribere, cur non loqui? Quod amor insculpsit, amor dictauit. Pectus Sacerdotis Euangelium animatum æstimatur; concluditur illic Scriptura sacra. In solemnibus iuribus iurandis alij manu super Euangelium, aut sacrum librum intenta iuuant fidem: sat est Sacerdoti supra pectus reclinare. Cur hoc? Quia augustius Euangelium latet sacerdotali corde, quam charta. In
pectore

pectore sanctissimi Rochi Euangelium pacis, & amoris, & scriptum erat, & dictum.

---Eadem dixisse, eadem sensisse fatetur:

Non alios fundunt linguæ, corve sonos.

Cor loquitur Christum, testantur viscera legem:

In medio cordis lex erat illa sui.

Solet Deus suis armis cedere æmulum: non aliter quam inuento suo Carthago periit; ariete tentauit diruere Romam, sed sua machinæ Romanis diruta est. Aman ipsa trabe suspensus est, quam Mardocheo dicauerat. Per cadauera loquacia solitus Dæmon fallere Indos, eadem sua astutia intercipitur. Per cadauer diuinus Spiritus locutus aliquando veritatem. Barbaros irritauit miraculi excellentia, & more pessimorum, tantæ charitatis significationem torsere ad alimenta inuidiæ. Adhuc (vnus audacior inquit) loquitur præstigator iste. Et dissecto medio pectore eripuit cor. Quid eripuit, dico? Accepit, quod dedit Rochus, quod pridem dederat, quod milles. Verissime imitator IESV, qui post cruciatus immanissimi patibuli voluit omnem experiri patientiam. Vulnus lateris admisit, vt patefacto pectore præsentaret piensimum cor. Rochus etiam extinctus pro Christo sustinuit plagam viscerum; reaseratur pectus; tradit præcordia. Christus patefecit cor, Rochus exhibuit. Traiecit mox Barbarus sagitta suauissimum illud Rochi membrum. Vulnus hoc antiquum habuit: transferbatum cor gerebat diuini amoris telo. Coniecit denique Tyrannus penetratum
cor

cor sagitta, in reflagrantem pyram: iterum admiratio, iterum miraculum: nulla diligentia exuri potuit. Cuspis ardere potuit; illa tamen perstitit caruncula illa mollis. Quæ de cælo tacta fuerant, quæ fulmen inflammabat, non cremabantur: ignis cælestis ignierat cor Rochi, exuri non debuit nostro. Oportebat mirabilia in hoc Patre exhiberi, vt certissima constaret martyrij gloria aliis duobus Patribus communis, fortasse gloriosior: agnouere periculum, viderunt mortem, pertulerunt lætissimi pro Christo: solus Rochus non prius sensit discrimen, quam salutem, inopino homicidio correptus; vt argumentum laudis esset aliis, qui minori mortis pompa enituit. Contumax Barbarorum furor contra lenitatem elementi, naturæ aliàs inimici, recreauit pyram, ampliavit struem, vt locupletissima annona exacerbarent flaminam, & in cineres cadauera sancta dissiparent: at neque validior præualuit ignis. Fere integra corpora nostri recipiarunt.

Tanta scelerum felicitate lætissimus Garupes Tyrannus misit nuncios ad Nñezu, qui narrent mandata pro votis exacta, in vtrumque animaduertisse Patrem sæuitate omni. Ille ingenti exultatione affusus, nisi quoddam puderet prius alium scelestissimum fuisse, accinxit se ad homicidium vicini Pattis, redempturus moram eminentia atrocitatis. Illa ipsa nocte oracula à Dæmone requirit horrendis adiurato ritibus. Deinde exornatus pro more pulcherrimis auium pen-

nis,

nis, horribili voce, immani pedum conculcatione implet minis Indos, ni mactarent Ioannem del Castillo, quem apud se habebant, euolaturum in cælum, relicturum illos, nullum alium Deum maiorem se: illum propterea, qui dicebat contra, blasphemum, & de medio dira tollendum cruce. Arbitrio suo maiestatem sibi mendaciis fabrefecerat: tantò metuebatur, quantò fallebat. Timor persuasit Barbaros, & decima septima Nouembris die, cum canonicas recitabat Horas Ioannes; ecce turba Indorum concessit ad illum: causati sunt plures alios contraxisse à illum: causati sunt plures alios contraxisse à rupibus, & nemoribus, vt secum conuiuissent humanius, & politicè: petebant aliqua munuscula; ferrum enim, & hamos magni faciunt. Totus ille Pater in lætitiā, & charitatem compositus, viscera etiam daret. Dum largiter remunerabat, inuadunt benefactorem felicissima liberalitate, non solum eccellente gratiam, sed desperante. Solent maxima beneficia iniuriis dūtaxat referri. Eadē fortuna est maximæ charitatis odiis frequenter redemptæ. Vnus fortissimis læcertis Patrem complectitur. Iam Christi passionem imitari cœpit: Christus osculo traditus est, Ioannes amplexu; nec fidelior iste, quàm illud. Dum Barbarus brachiis suis ligabat corpus, alter colligauit fune manus sancti adolescentis: ceditur mox colaphis, ceditur etiam verbis, mille alapas in illum exonerarunt, mille contumelias expectorarunt; stultum, fatuum compellabant. Dignitatem in illis gehennæ; cælestem in Ioanne

ne

ne sapientiam suo titulo agnosco. Stultitia gentibus est: at titulus sapientiæ honorificentissimus est, non videri pluribus; mens enim ad paucissimos contrahitur, & consilium raro constat sensu. Mox alius raptans è pede Ioannem prostravit. Tum ille blandissimè dixit: Filij, si hæc facitis ob ea munuscula, quæ mecum habeo, accipite cuncta; mea omnia, & ego vester sum, imò mancipij instar vobis famulabor. Ad hæc mitissima Tyranni reddiderunt sequissima verba. Immedicabilis ira est, quam lenitas acerbatur. Nolle referunt nisi exitium eius, dilaniandum omnino, quemadmodum alij duo Patres; eo sublato, perrecturos ad occidendum Patrem Alphonsum Aragonium in proximam Reductionem dictam S. Nicolai à nostris, Piratini ab Indis. Martyr postulavit conferri, ut coram & consortio eius mactaretur Christo: abnuerunt impij. Quid inhumanius, quam in inhumanitate ipsa, cum electionem mortis negarent? Quid crudelius, quam ubi miseris ipsa eripitur grata miseria, nec arbitrium adhuc damni relinquitur? Phalaris grandius didicit scire, quam tauro, cum multabat arbitrio etiam securos vita. Rabie instincti Barbari tartarea, statim excruciarunt liberalibus innocentem scuitis. Non segniter innocentia pati solet: ut frontem suam fallat, largiter oportet affligi: præsumptionem facinoris celant iniqui immanitate, ut credatur potius patiens deliquisse, quam ipsi. Humanius quodvis creditur, quam inhumanitas. Primò

mò sagittis perforant: undique hirsutus telis pulcherrimus Angelis videbatur. Similis ardor fidei similem eximij IESU Militis Sebastiani patientiam impetrauit. Mox alio religatus collum, & medium corpus fune atrocissimè pertrahitur, crebris interim maceratus ictibus. Fluxit præcipue è vulnere sagittæ ilia penetrantis riuus cruoris. Oportuit locum illum fecundari, ut Christianos germinaret. Iam gemmant, iam florent, iam agnoscitur cæli fauor, & risus. Et ne insolens alicuius Apostoli passio nostro apostolico Martyri deesset, cutem eius abrasere saxa, & trunci; per salebrosissima prolatus, solum penè nudus euerrit tres leucæ quadrantes. Raptim expedierunt vestibibus per duos nemora, & arduos montes illatum, per duos torrentes immersum. In crucis deinde effigiem decorum repetitis ictibus vexant. Honorem mortis Christi imitatio vitæ meruit. Post tot passiones restabat Martyri patientia, & ipsarum amor, cupido, gustus; nec satiare sua vota Barbari potuerunt. Vnus præualuit multis; nec innumeri illi tot iris armati superare potuerunt vnus Ioannis mansuetudinem: corpori Tyrannis tradito animum suffurabatur, ut reseruaret Deo. Potius potuerunt explodere spiritum è pectore, quam Deum; potius eripere animum ex artubus, quam ex Deo. Intimior illi Deus, quam suo ipse corpori. Suauissimis inter cruciatus colloquiis affabatur Christum, gratificatus mortem, cruciatus, opprobria. Non onera damna
ista

ista corporis, sed beneficia computanda sunt; nec solum patientia non repudianda, sed gratulatione sunt amplectenda. Virtutis decor constantiam in damnis flagitat, gloriae expectatio laetitiam. Nescio, quae iniuria fidei sit, pignore salutis non exultari. Latinam, & Hispanam orationem Indi non intelligebant, atque ut exhiberet ipsis patientiae suae authoramentum, charitatem Dei, & fidem Christi, vernaculo ipsorum sermone repetebat, *Tu pa re*, quod significat, Fit propter amorem Dei. His verbis, hac constantia expectorabat mille plagis vitam, quadam auditate plus patiendi pertinacem. Extrudit demum validum saxum fronti illisum. Iam video, felicissime Ioannes, coronae tuae inaugurationem. O sacrum caput adamantibus, & vnionibus redimiendum! ô dulce voti mei exemplum? Quis mihi hæc narraret, cum mecum colloquebaris, ut sacrum tuum pectus millies complexarer, sacrum venerarer caput, & repudiarem tuæ humilitatis excellentiam? Contremisco suauissima hac memoria, cum pro religiosa vitæ officio exosculabar pedes meos, & tam humiliter declinabas frontem tuam ad plantas meas: indigna labia mea agnosco speciosos tuos tetigisse pedes, qui euangelizasti pacem; tu sacro ore Christum testaturo meos mulcebas: tunc me acriter prouocabas pudore; nunc dulciter inuidia punis, Miles Christi fortissime, qui ignauum, & degenerem commilitonem reliquisti, & ad triumphum maturasti; meam semper inertiam suffun-

suffundens, ob humilitatem pridem tuam, nunc ob gloriam. At pudor non obstat, ut venerabundus tuum castissimum exosculatus cadauer, fraternitatis iure, & charitatis nostræ priuilegio glorier cū D. Ambrosio in Satyri fratris morte: *In isto corpore, quod nunc exanime iacet, præstantior vitæ meæ functio, quia in hoc quoque, quod gero, corpore, vberior tui portio. Atque utinam ut memoria, ut gratia, ita etiam vitæ tuæ hoc, quidquid est, quod spiramus, spirare possimus, dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret usum.* Cæterum, extincto Martyri superstes furor ictus continuauit: mox reclusis euiscerant Barbari præcordiis illum, qui viscera charitatis patentia habebat, & exhibita cunctis. Traditur tandem igni. Theatrum vitæ mors edidit. Continuo ardens, continuo effusus in omnes, non solum vulneratus, sed velut euisceratus charitate vixit. Omnem tyrannidem, etiam naturæ, oportuit periclitari, ut satisfaceret suis votis, ut non tantum per aquam, sed per ignem ad æternam quietem, cum totius patientiæ commendatione pergeret. Eadem hebdomada die, eadem diei hora, qua Christus spiritum in manus Patris, commendauit suum in amplexus Christi. Imagine Iesv patientis amor eius dignissimus fuit; tempus vitæ idem quod Christo, trigessimus tertius annus.

Felicitas huius Martyris multis inuidenda est nominibus. Primo, prolixitate cruciatuum. Non diminuti animi laciniola illa patientia fuit, & ultra

ultra fata affluens, & diues. Minimus ætate erat Ioannes, & Tyro Christi: quare, vt ex æquaret veteranos illos, & senes Patres, oportebat grandiori fauitia redimere annos, & merita densare patientia, quæ panegyris quedam, & nundinatio est virtutum. Laurentio quoque reseruata est maxima patientiæ portio, ne minor esset adolefcens sancto sene Sixto. Ad hæc, gloriam maioris ignominia nactus Ioannes; non fuit pluribus pertusus ictibus, quam contumeliis. Tum à principe hoste tortus, falso illo Numine Nñezu, præcipuo Christi osore. Authoramentum quoddam gloriæ est ardentior æmulus. Sublato Martyre, ad contemptionem suæ fidei induit se Tyrannus planeta, & sacris aliis vestibus; contriuit cruces, incendit Ecclesiam; contulit omnem sacram suppellectilem, vt diabolicis attaminaret ritibus, imitatione perfidi Balthazaris. Ad ignominiam Baptismi, & nostri Martyris, qui illum ministrabat, iussit tinctos sacra aqua acciri: multos illos cæremonia irridens exauthorauit: calido lauabat capita humore, vt sanctum Chrisma elueret: abradebat linguam luto aspero, & concha, salis benedicti gustu, sic ille dicebat, extincturus. His exauthoratos ritibus fœda lotionem resecrebat sibi, pro more Dæmonis, non sine æmulatione nostrorum mysteriorum, sed cum contrarietate: baptizabat, sed pedes, non capita, turpissima aqua vsus. Clandestino artificio è cruribus manabat, fortè stringendo vtriculam, aut cucurbitam latentem; è suo corpore dicebat fluxisse: hoc obsceno

sceno humore tingebat, ita gloriatus: Nonne vobis videor Diuinitate dignissimus, cum miro vos baptizem ritu? Omnia hæc exornarunt coronam nostri Martyris, cuius vitam non minor apparatus mortis decebat. Præsumptio quadam mortis vita est. Vita omnium virtutum pompa exornatissima mortem exigebat omnium cruciatuum, & ignominiarum honore augustum. Ingenitus ille Ioannis pudor, & decor oris cum tot improperiis committi debuit: nec enim validus æmulus cum infirmo componendus est. Irrideri, nudari debuit verecundus, & castissimus Pater: aliquando ab Ægyptia inuasus, velut Ioseph, relicto pallio, fugax se victor eripuit. Candorem hunc albissimorum morum rubor patientiæ debuit purpurare. Gustus ille laborum, tanta patientiæ erudiebatur. Noui illum, cum in tyrocinio eram, furnarium pro religiosi imperij sorte, atque in æstate, ardore cæli, & ignis vicini anhelum, sudore, laboreque defectum, nouis reuiescere sponte sua pœnis, perpetua sibi suæ cupiditatis eieratione infensum. In rigidissimis hyemis noctibus seminabat per pauimenta vestes, procul illas amandans: mane confurgens queritabat nudus, assueturus rigori. Ingenium illud amoris, quem pictum in facie exprimebat, tot odiis dignum erat. Quem ad modum affabilis sui oris flos, & fidissimus interpret cordis, vultus, contrahiebat ad se omnes optimos; sic verberabat pessimos. Amorem non tantum magnes simulat, quod

c 2 trahat

trahat; sed quod auertat: vna parte sollicitat
ferrum, altera fastidit, cum discordibus com-
ponuntur angulis: sic amor similes coniu-
gat; idem & diuersos arcet. Sed affabilitas Ioan-
nis, consortio beneficentiae potentissima, aduer-
tebat etiam auersos. Tanta aliquando maiestas
morum est, ut conciliet etiam iniquos, quos ca-
dit: sed ad periculum patientiae suae damnis il-
lustrandae necesse fuit obsecrari æmulos. At hu-
militas sua maximo honori dicata per omnem
despicientiam ad illum prouehenda erat; nihil
de se magnum cogitabat, sed magna. Quod no-
luit videri, volebat facere; & fecit magna, dum
humilia; dum fecit, dum tulit. Omnia villora in-
ter nostros munera ambiebat: hoc maius, quod
honoratioribus dignior. Cupidus humilioribus
occupari, plures annos pueros docuit: ab hac hu-
militate ad laborem reuectus, ad prædicandum
inter Barbaros, & inter mortes Euangelium vi-
tae. Sanctus Pater puer sibi inter pueros visus,
multis anelatus est viris: & merito prudentiae
& fidei præficitur Reductioni nouae multis di-
tissimae periculis: maior ætate sua Prouincias, sed
compensabat grande æuum virtus mentis, &
integritas morum: viuidae hinc virtutes fron-
descebant, quarum humilitas radix est: laret ipsa,
cætera velut ramos alit, & fecundat. Multis pa-
riter laboribus adornarat se ad labores, perinde
ad glorias; à magnis ad maiores. Nec humilitas
gratis semper est, nec suo caret pretio laboris.
Quemadmodum gloriae iter patientia est, est &
absti

abstinentia gloriae. Collegae libentissime sunt dis-
simulatio, & modestia. Non leue fuit, quod acer-
bae Barbarorum dialecto triennio dedisset per-
tinacem operam. Doctus illam in omnium cor-
da Christum insinuabat publicis concionibus,
priuatis sermonibus. Ab illo labore, ab illa hu-
militate impetratus postea maximae suae patien-
tiae honos. Iam commemorata humilitate, quae
virtutum coagulum, & veluti complexus est, nil
amplius enarrare erat opus. Ceterum; postula-
tio exilij sui, non à patria modò, sed à mundo
nostro; non ambitu honorum, & diuitiarum, sed
auiditate laborum, quorum semper candidatus
fuit atque paupertatis, & contemtionis; ma-
gnum aliquid præsumebat, & diuinare videba-
tur. Aliquando, si egregia, si constantia vota, va-
ticipia sunt. Nam, quemadmodum indoles; sic
gratiae spiritus per cupiditates auguratur. Multa
& importuna prece supplex suae patientiae fuit,
donec obtinuit ablegari in difficillimam, & acer-
biorem noui Orbis Prouinciam Paraguay,
quam propter opportunitatem martyrij, & ne-
cessitatem patiendi importunis non flagitabat
modò, sed extorquebat votis. Testis sum læti-
tiae, qua reliquit parentes flentes, notos dolen-
tes, spe tantum dolendi pro IESU. Admirabar
ego, & inuidebam illi, cum vltimis brachiorum
nexibus colligabamus, & vrgebamus nos, ut di-
stingeremur nunquam amplius visuri: perculit
cor meum, & nescio quid venerandum in illo
concepi, quasi suae fortunam praeficiens passio-
nis.

nis. Hac præsumptione hæctenus vixi, iam vidi, iam gratulor illi, gratulor mihi. O me felicem, qui tantæ virtutis testis olim fui; qui tantæ patientiæ nunc narrator; qui tanti Martyris socius; qui quondam tanti amici Dei amicus! Nunc supplicem me acceptet, quem accepto Patronum; cuius spero amplexus, & oscula pacis; quem precor cum S. Ambrosio: *Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præceteris desiderabilem domum. Para hospiti confortium: & quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque ius diuiduum nesciamus. Ne, quæso, cupientem tui diu deferas, properantem expecta, festinantem adiunna; & si diutius morari tibi videor, accersis.*

Post passionem S. Martyris Ioannis, ea ipsa nocte, ne refrigeraretur furor cunctatione, consulto prius Dæmone, iussit Nñezu suos producere seditionem, omnes Christi ministros tollere; haud contentos præsentis facinore, procedere in vicinam Reductionem S. Nicolai, siue Piratini, vt subito adorirentur incursu P. Alfonso Aragonium; amandare procul metum; se tenebris implicaturum Solem aduersus contrarios, si qui ad vindictam, aut defensionem auderent, vt columnes, extinctis Patribus, recederent. Huius spe promissi Barbari incensi altera die proprio penetrarunt cursu nonem milliaria. Furor illos extimulabat. Non homines, rabidæ videbantur tigrides. Repente adoriuntur oppidum. Vix admoneri potuit à puerulo Alfonso, vt se surriperet

peret discrimini. Ne fides suorum periclitaretur, rogatur sua fuga liberare omnes; ne auaritia patiendi pro Christo, ipsum Christum multi perderent. Irriti Tyranni præda optata, omnem insaniam, & bilem in Ecclesiam refundunt. Tentant illam diruere incendio, tectum omne è paleis: iactant tædas ardentes, congerunt inflammata ligna. Ingens miraculum! dilabebantur per paleas, non aliter quàm per niuem, cum aridissimæ essent, & æstu Solis sub meridiem idoneæ inflammationi, & in æstate media, quam iis plagis sortitur Nouember. Neque vnica conflagrauit stipula. Insolentia miraculi non placauit malignitate cæcos: alienis potius se pessimi interpretamentis irritant: vt sunt, sic iudicant; immedicabiles sæpè, cum fomentis exasperentur. Exornati erant chartis codicum & librorum benedicti Martyris, quibus se pro cristis compserant; tollunt illas, incensas applicant paleis. Mirum dictu! illæsi calami perseverant, & intaminati igni: illa ipsa omnipotens Dei manus, quæ vim flammæ interdixit tribus innocētibus pueris; nunc quoque continuit auidi naturam ignis, vt abstereret stipulis. Interim conspirant (nam viri rusticatum abierant) nonnulli pueri eius oppidi à decimo vsque ad decimum octauum annum, arcubus, & sagittis instructi, pro causa Dei, & defendendo P. Aragonio, ac socio suo prodituri vitas: arctius enim spirituales amplectebantur Patres, quàm naturæ. Placuit Deo pia temeritas: seditiosos inuadunt: trucidant è vestigio vnum;

admonentur ab impiis, non aduersus illos, sed aduersus Patres duntaxat illuc concessisse. Acerbantur plus, occidunt decem & sex, plurimos vulnerant, omnes fugant. E pueris nullus concidit.

Post triduum alter Tyrannus Garupes, qui in Patres, Rochum, & Alphonsum Rodericum, scruierat, trecentorum hominum instructus acie, (inquieta, & timida perfidia est; nec sui secura,) in aliud processit oppidum, seu Reductionem, quam vocant Candelaria, vt tantumdem animaduerneret in P. Perrum Romerum. Nihil excipitur odio. Conspiciti hostes statim publicantur; aberant etiam viri: octo tamen, aut decem pueri cum sene duce obiecti, vltro continuerunt non nihil turbam. Impij vociferabantur, non eorum inuidia, sed odio suæ Aue, (sic Patrem contempionis causa compellabant,) venisse; illius solum fata negotiaturus. Adolescentes tela strenuè densabant feruidiores pro Christo suo. P. Romerus partim voluptate quadam moriendi pro IESU arreptus, partim præfidentia, & spe diuina, eques prodit ad excipiendos Tyrannos. Mirabile euentu! vt primum conspectus Pater, omnis è vestigio constitit exercitus, ac si maximæ aggressæ copię fugiendi deliberationem compellerent. Puberes hinc audaciores vrgebant plus hostes: confluebant iam municipes Reductionis: sic breui arcuerunt turpi infideles fuga, nisi qui ceciderunt; ex pueris tamen, & iis, qui pro Patre erant, nullus interfectus. O magnam facinus gratia!

gratiz! armasse recentes, & penè infantes, suos alumnos aduersus cognatos, aduersus amicos, & pro extraneo homine! Tot miraculis inaugurabat Deus fidem IESU, quam primum humilitate, deinde potentia suæ manus illustrauit, ne infirmitati oppressio Patrum verteretur, sed mysterio virtutis, & prouidentia. Deuotio oppidanorum Candelaria non se constrinxit defensionis sui Patris vini: extra suos effusa fines, mortuos exquisiuit, etiam cum pretio vitæ. Conspirant ad hoc centum probata fidei Indi, quibus tam liberali ope affulsit cælum, vt indemnes sancta reportarent cadauera. Excepit illa deuotissimè plebs. Lacrymæ, fletus, clamores dissimulabant sanctum pectoris gaudium; specie tamen miseranda, ac si cuiusque parentum comploderentur fata.

Restat demonstratio spiritus prophetici, qui è præcordiis sancti Patris Rochi loquax supplicium Tyrannis promissit. Prouecta facinoris fama ad Reductionem Conceptionis, Caziqus quidam Christianus ardentissimi zeli, & excellentis indolis, Nicolaus Neengirus vocabatur, vt vinceret opinionem, quam Nñezu construxerat, omnes Caziqus conspirasse in suos Patres, legit ducentos milites, pollicitus nunquam domum reuifurum, nunquam filios, nunquam vxorem, nisi vltis sanctorum Virorum tyrannide. Accessere plures, ampliata acie, vsque ad septingentos: quærit hostes: inuenit: primus inuadit. Acerbo confligitur prælio: cadunt centum ex

impis, totidem comprehenduntur: cæterorum spolia capit Nicolaus: tres dumtaxat desiderauit & suis ad pignus patientiæ trium Martyrum. Aliunde quoque adornata Tyrannis ultio: nam Franciscani Patres è suis Reductionibus (tres habent) sollicitabāt auxiliares. Magno charitatis ardore, & placida concordia sancti hi Viri cum nostris laborant in illo Euangelij nouali. Vbertas messis, & ingens laborum eius Prouincię ris nostro illos prouocarunt subsidio. Miles quoque Hispanus, Manuël Cabral nomine, propriis impensis conduxit Europæos aliquos; accreuit illi magna Indorum fidelium manus; non concurrebant, sed conuolabant, vt pro causa recentis fidei iam periclitantis mille animas funderent: sic potuit numerosa Cabral acie iniquos insequi. Cum inuenit, in duas distincti hostes turmas fortissimè muniuntur: inuasit Cabral vnā, occidit plurimos, comprehendit occisores Patris Rochi Gonzales, & Alfonsi Roderici, incolumi sua manu: nullus desideratus fuit. Alteram seditiosorum aciem astu cepit Caziquus Nicolaüs, tempestiuo nactus aduentu multos ex homicidis Patris Ioannis del Castillo. Iussit Cabral animaduertere suspendio in reos, mox sagittis confodi. Merita sanctorum Martyrum impetrarunt omnibus, vno dempto, salutem. Reuocata (placata iam ira, quæ parenthesi quædam mentis est) memoria vitæ Sanctorum, patientiæ suæ in morte, prodigiorum post mortem, exprompsit veritatem nostræ fidei: sic nostra mysteria docti,

&

& abluti Baptismo IESV, supplicio addicuntur. Garupes Tyrannus, Princeps facinoris, idem fuit & poenitentia. Elapsus tamen Nñezu cum paucis ignobilioribus reis, opportunior fuit saluti multorum: natio enim Nanaiguaratum merito fidelitatis, & demonstratione voti sui impetrant prius ad se mitti Prædicatores: polliciti sunt perquirere Tyrannum, & reliquos fontes, qui fuga eripuerunt se supplicio, imò saluti, & vinctos ad Hispanum arbitrum mitti pro facinoris dignitate plectendos: arrhas fidelitatis dederunt, missis iam nonnullis, missuri breui ipsum Nñezu. Ex captis quoque duo ex præcipuis emissi conciliant cæteros, promissa venia ad Euangelium audiendum. Vanitatem suorum Caziquorum agnoscūt, atque imposturas fictitij Numinis Nñezu, cum contra spem omnia accidissent, & contra promissa. Multi capti ex decetis cadebant veteratores. Vbi, dicebant, Sol ferali contabuit caligine? vbi efferocientes tigrides? vbi potentia vestra? Nec vos, nec nos his malis eripere valuistis. Sic faustè res fidei agitur, sic subtiliter. Hæc diuina prouidentia astutia, ex malis fecundare bona. Quemadmodum agricola ex stercore, quod sine vsu sibi domi est, & impedimento potius, nouit agros præparare ad vbertatem messis: sic Deus sapientissima parcimonia non negligit absque vsu commissa mala; sed ex ipsis negotiatur fertilitatem bonorum, & quandoque ex sceleribus subtilissimè fabricat salutem. Cæterum, & hic mundi angulus publicatus

catus est, & insignitus rubrica, vt euocet ad se plures zelatores Dei, ne penuria prædicationis tot animas emptas IESV Christi Sanguine defraudet. Tanta messis est, vt diceret P. Rochus vniuersis Sacerdotibus Hispaniæ, daturum se satis negotij, si distribueret per illas gentes.

Quanta porro gloria Societatis est, vtroque mundum complexam latere, complisse extrema Orbis suorū Martyrum purpura! Rubet Oriens, rubet Occidens Martyribus nostris. Iapon tingitur nostrorum cruore: & ne peccaret elegancia mundi, altero nunc latere Vrugai pingitur.

Fideles ciuitatis Assumptionis, quam coloniam ibi proximam habent Hispani, gloriam Martyrum agnouerunt, venerabundi celebrant, solennes instituerunt gratiarum actiones. Prior Ecclesia Cathedralis lætitiā significauit festiui campanarum pulsu, reliquæ secuta. Missam Trinitatis cantauit Canonicus: concionatus est Rector nostri Collegij: adfuerunt Clerus, Patritiorum ordo, & omnes Religiosi cœtus: sic inaugurata est gloria istorum Martyrum; ab omni Ecclesia, ab omnibus concelebranda. Quorum patientiæ fama & decor virtutis narratæ infideles contrahunt iam ad fidem, fideles ad gloriam impetratio eleuabit, exemplum excitabit excellentis vitæ, excellentis mortis.

R. P.

R. P. PROVINCIALIS
Societatis IESV in Pro-
uincia Toletana, Facultas.

GO FRANCISCVS AGVADO, Societatis IESV, in Prouincia Toletana Præpositus Prouincialis, potestate ad hoc mihi data à Reuerendo admodum Patre nostro, MARTIO VITELLESCHO, eiusdem Societatis Generali Præposito, facultatem concedo, vt *Historiam panegyricam de tribus Martyribus Societatis IESV, in Vrugai pro fide occisis, à Patre IOANNE EVSEBIO NIEREMBERGIO, Societatis nostræ, compositam, quæ grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinata, & approbata est, typis euulgetur, in cuius rei fidem has Litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Matriri die 26. Iunij, anno 1630.*

FRANCISCVS AGVADO.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

FRANCISCO J. ...

